

VIATA ROMINEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII Scriitorilor din R. P. R.

Din cuprins:

AL II-LEA CONGRES UNIONAL

AL Scriitorilor Sovietici

Corapoartele tovarăşilor K. M. Simonov, Samed Vurgun, B. Polevol,

A. E. Korneicuk,

Raportul tovarăşului N. S. Tihonov

★

TITUS POPOVICI

Străinul (fragment de roman)

★

TUDOR ARGHEZI

versuri

★

N. MORARU

Urma alege (piesă în 3 acte)

★

GEORGE DAN

versuri

★

MIRCEA ZACIU

Ion Agribiceanu (studiu)

★

RECENZII

★

REVISTA REVISTELOR

92-55

1

Biblioteca Centrală
Reg. Deva
Hunedoara Deva

008
V-54

VIATA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

Biblioteca Cent.
Regională
Hunedoara-Deva

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

88
95
06

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUSIANU"
Hunedoara - Deva
Nr. Inv. P/544728

1

24

* P / 5 4 4 7 2 8 *

E ~ 1955 ~ ANUL VIII

CUPRINSUL

AL II-LEA CONGRES UNIONAL AL SCRITORILOR SOVIETICI

	Pag.
K. M. SIMONOV: Problemele dezvoltării prozei.....	5
SAMED VURGUN: Poezia sovietică.....	25
B. POLEVOI: Literatura sovietică pentru copii și tineret.....	41
A. E. KORNEICIUK: Dramaturgia sovietică.....	54
N. S. TIHONOV: Literatura contemporană progresistă a lumii.....	68

★

TITUS POPOVICI: Străinul (fragment de roman).....	81
---	----

★

TUDOR ARGHEZI: Fabula fabulelor; Cuiul; Comoara.....	144
--	-----

DIMOS RENDIS: Vulpea milostivă; Găina vorbăreață (în românește de Ioan Horea)	149
---	-----

★

N. MORARU: Urma alege (piesă în 3 acte).....	151
--	-----

★

GEORGE DAN: Robii robilor.....	199
LETIȚIA PAPU: Tinerețe, fragedă răsură.....	207
IOAN HOREA: Semănătorii.....	209
IOAN MEIȚOIU: Inima noastră.....	210

LITERATURA REALISTĂ ÎNTRE 1920 și 1944

MIRCEA ZACIU: Ion Agârbiceanu.....	212
------------------------------------	-----

TEXTE ȘI DOCUMENTE

PAGINI SEMNIFICATIVE: Al. Sabia; Mihail Sebastian; Hortensia Papadat-Bengescu; H. Sanielevici.....	241
--	-----

CONDICA DE SUGESTII

CONSTANTIN ADAM: Dialog între Jack ucigașul și autorul său; Trei medalioane lui N. Tăutu; Pițigoiul dirijor.....	246
--	-----

TEORIE ȘI CRITICĂ

	<u>Pag.</u>
RADU POPESCU: „Rădăcinile bucuriei“	253
AL. OPREA: Imagini realiste și imagini deformate ale vieții satului în literatura noastră	263
DUMITRU HÎNCU: Romain Rolland — umanistul militant	280

NOTE ȘI RECENZII

I. CREMER: Nedumeririle unui cititor	289
I. STOICA: „Se urnesc munții“	291
I. D. BĂLAN: Mihail Sadoveanu: „Evocări“	293
RODICA OLTEANU: „Culii“	297
REVISTA REVISTELOR	301

AL II-LEA CONGRES UNIONAL AL SCRITORILOR SOVIETICI

PROBLEMELE DEZVOLTĂRII PROZEI

Coraportul lui K. M. Simonov

În partea introductivă a coraportului său, K. M. Simonov a caracterizat cele trei etape fundamentale ale dezvoltării prozei sovietice în decursul celor douăzeci de ani care s-au scurs de la primul pînă la cel deal doilea Congres al scriitorilor sovietici: anii premergători Marelui Război pentru Apărarea Patriei, anii eroici de luptă din timpul războiului și, în sfîrșit, deceniul de după război. Raportul a subliniat faptul că în ultimii ani în literatură au apărut multe nume noi. „Este imposibil — a spus el — să ne facem o imagine completă a prozei noastre în momentul de față, fără a socoti aportul colectiv pe care l-au dat V. Ajaev, G. Nikolaeva, O. Goncear, V. Panova, V. Kocetov, M. Bubennov, E. Kazakievici, S. Babaevski, G. Bașirov, V. Nekrasov, S. Antonov, E. Malțev, I. Șamiakin, I. Brîl, G. Leberecht, G. Gulia, G. Berezko, N. Biriukov, A. Rîbakov. Această listă, și așa destul de lungă, n-are pretenția de a fi completă.

O altă trăsătură, de altfel cît se poate de firească și îmbucurătoare, dacă ținem seama de întregul proces de dezvoltare a literaturii noastre, este apariția în număr foarte mare, în arena unională, a traducerilor în limba rusă, a volumelor de proză apărute în literatura republicilor unionale surori. Am avut și înainte de război traduceri în limba rusă din proza acestor republici, totuși trebuie să recunoaștem deschis că prețuirea pe care au cîștigat-o în întreaga Uniune unele cărți ca „Abai“ de M. Auezov, „Bukhara“ de S. Aini, „Stegarii“ de O. Goncear, sau „Furtuna“ de V. Lașis și „Cîntec deasupra apelor“ de V. Vasilevskaia, sau „Veni-va ziua“ de Mirza Ibrahimov și „Rada din Pereiaslav“ de A. Rîbak, „Pămînt verde“ de A. Upit, „Marea familie“ de M. Stelmah, pamfletele lui I. Galan, „Spre culmi“ de Ana Sakse, „Apșeron“ de M. Husein, „Teheran“ de G. Sevunț, „Navoi“ de Aibeg, — larga popularitate de care se bucură în rîndurile cititorilor aceste opere de proză artistică create în republicile unionale a fost cîștigată abia după război.

La primul Congres au fost amintite doar cîteva opere ale scriitorilor ruși din provincie. Să încercăm să ne închipuim acum, dacă e îngăduit să mă exprim în felul acesta, geografia literaturii ruse, harta pe care să fie arătate locurile de naștere numai a cîtorva cărți care se bucură de cea mai largă popularitate: „Dauria“ de K. Sedîh — la Cita, schițele lui V. Ovecikin — la Kuns, „Tu, Verhovina, lumina noastră“ de M. Tevelev — la Ujgorod, „Insemnări caucaziene“ de V. Zakrutkin — la Rostov, povestirile lui G. Troepolski — la Voronej, „Munții Saianului“ de S. Sartakov — la Krasnoiarsk, „Renul cel iute de picior“ de N. Șundik — la Habarovsk, „Familia Rubaniuk“ de E. Popovkin — la Simferopol, „Cavalerul stelei

de aur" de S. Babaevski — la Stavropol, „Oțel și zgură" de V. Popov la Stalino, „Familia Strogov" de G. Markov — la Irkutsk, „Marea migrațiune" de A. Koptelov — la Novosibirsk, „Povestiri nordice" de S. Zalighin — la Omsk.

După ce s-a referit la operele mai însemnate care au îmbogățit literatura sovietică în ultimii ani și a analizat temele care în ultima vreme au stat în atenția scriitorilor, raportorul a spus:

„S-au înregistrat succese importante, și totuși, dacă ne-am culca pe lauri, mulțumiți de ceea ce am realizat, am fi aidoma acelor savanți care încearcă să dezvolte știința „într-o atmosferă stătută, de elogieri reciproce și de trecere sub tăcere a greșelilor" — despre care a vorbit G. M. Malenkov la cel de al XIX-lea Congres al partidului*).

De aceea, apreciind la justa lor valoare nenumăratele bogății acumulate de literatura noastră și fiind gata oricând să dăm o ripostă cuvenită încercărilor nihiliste de a înfățișa lucrurile în așa fel, încât parcă abia am pornit să creăm o literatură mare și adevărată, totodată la acest Congres noi trebuie să ne concentrăm în mod deosebit atenția pentru a dezvălui toate slăbiciunile și lipsurile care există cu adevărat în munca noastră, să le dezvăluim pentru a înlătura tot ceea ce împiedică dezvoltarea literaturii noastre.

De aceea, după ce am prezentat un tablou general al numeroaselor noastre succese, trecând în revistă realizările prozei noastre, voi atinge de aci înainte o serie întreagă de probleme aflate încă în discuție și voi vorbi deosebit de amănunțit despre greșelile și lipsurile noastre; din capul locului, vreau să subliniez însă că fac acest lucru nu întâmplător, ci pe deplin conștient, convins că e în interesul nostru, al tuturor, în interesul muncii noastre.

Despre esența metodei realismului socialist și despre diversitatea stilurilor și curențelor în creație

În țara noastră, metoda realismului socialist a luat naștere în epoca dinainte de revoluție, în perioada când bolșevicii pregăteau revoluția. Germenii acestei metode au apărut în opera prerevoluționară a lui Gorki, artistul care credea în victoria proletariatului rus și pentru care victoria socialismului nu era o utopie, ci o speranță aproape de realizare.

Realismul socialist a început să se afirme ca metodă de creație în condițiile aspre ale luptei de clasă, în situațiile complexe ale construirii socialismului într-o singură țară și și-a dovedit forța combativă în anii războiului împotriva fascismului.

Astăzi, în anii de după război, când pe drumul construirii socialismului au pășit 900 de milioane de oameni, realismul socialist se dezvoltă ca principală metodă de creație în literatură, peste tot unde poporul a învins, germenii metodei realismului socialist au început să apară sub ochii noștri și în arta unui întreg șir de țări capitaliste — acolo unde masele largi de oameni ai muncii, văzând succesele lagărului socialist, cred în perspectiva victoriei ideilor socialiste în propria lor țară, și unde există artiști care oglindesc acest punct de vedere al oamenilor simpli din țara lor, căutând să creeze opere pentru aceștia.

Un om al artei realismului socialist, *neținând seama că este învinuit de îngustime*, se situează pe acea poziție că în lume nu există decât un singur adevăr, că acesta este adevărul poporului care luptă pentru socialism, și de pe această poziție înaltă toate celelalte adevăruri personale, care intră

*) G. M. Malenkov: „Raportul la Congresul al XIX-lea al P. C. (b) al U. S., Ed. P. L. P., pag. 107

în contradicție cu el, pot fi folosite ca obiect de zugrăvire, dar nu pot constitui obiectul unei afirmări.

Literatura realismului socialist este străină oricăror manifestări de pesimism, deoarece „mușgaiul și rugina pesimismului“ (o expresie a lui A. M. Gorki) — înseamnă nîncredere — pe cînd însăși esența literaturii realismului socialist înseamnă încrederea nezdruincată a maselor populare în victoria relațiilor socialiste în lume.

Nu ne putem închipui, în cadrul literaturii realismului socialist, —care, în înțelesul ei larg este o literatură ce zugrăvește munca poporului, faptele lui eroice, — poetizarea, de pildă, a pasivității, a autoadmirării sau apărarea egoismului ca formă de afirmare a „eului neprețuit“.

În literatura realismului socialist, la fel ca în orice altă literatură, oamenii zugrăviți se ceartă; comit greșeli, delictе și chiar crime; fără a închide ochii în fața acestor fapte, literatura realismului socialist le condamnă, dînd o sentință fără echivoc, justă din punctul de vedere al marilor interese ale întregului popor. Ca să lămuresc cele spuse cu privire la sentința dată din punct de vedere al intereselor poporului, am să vă dau ca exemplu mica nuvelă a lui E. Kazakievici, „Doi oameni în stepă“. În această nuvelă, scriitorul ne arată cum unul din personaje, din cauza fricii de care este cuprins pentru un moment, nu ajunge pînă la divizia lui pentru a-i aduce la cunoștință ordinul de retragere, lucru care provoacă nimicirea diviziei. După aceea, fiind condamnat, el vrea să trăiască totuși, să trăiască cu orice preț.

Kazakievici își concentrează aici toată puterea talentului său, încercînd să ne convingă emoțional că acest tînr, care are o mamă iubitoare și, dacă trecem cu vederea cazul nimicirii unei divizii întregi, este în genere un tînr cum se cade, — trebuie să rămînă în viață. E de ajuns însă să aplicăm acestei nuvele criteriul mării judecăți a poporului, să ne închipuim ce a însemnat pentru întreaga țară nimicirea unei divizii, ce a însemnat nu pentru o mamă — ci pentru zece mii de mame să-și piardă fiii — și toate acestea datorită unei fapte comise de un tînr simpatic, care a vrut cu tot dinadinsul să rămînă în viață, — ca să ne dăm seama că în cazul de față sentința dată de autor în opera sa nu este conformă cu interesele poporului, ci contrarie acestor interese. Prin urmare, această nuvelă nu este pur și simplu o greșală în munca unui scriitor talentat, ci o îndepărtare hotărîtă în această perioadă de la însăși esența metodei realismului socialist.

Estetica realismului socialist nu cere o zugrăvire mai atenuată a tablourilor de viață acolo unde ele sînt aspre și chiar necrutătoare. Ea însă cere ca dincolo de fapta eroică, să se vadă totdeauna și scopul pentru care a fost săvîrșită, dincolo de sacrificiu să se vadă în numele cui a fost făcut, dincolo de înfrîngerea de moment să se vadă perspectiva viitoarei biruinți. .

Să luăm, de pildă, romanul „Ceapaev“. Prin moartea lui Ceapaev, un scriitor burghez ar fi căutat să sublinieze zădărnicia vieții omenеști, ironia soartei, durerea unei morți întîmplătoare după atîtea fapte eroice. Scriitorul burghez ar fi subliniat neapărat că, odată cu moartea eroului, s-a epuizat atît conținutul cărții, cît și conținutul vieții. Tocmai un asemenea sentiment încearcă să-ți trezească sfîrșitul romanului lui E. Hemingway, „Cui îi bate ceasul“. Cu totul altceva este literatura realismului socialist, cu totul altceva urmărește scriitorul bolșevic D. Furmanov. Deși Ceapaev moare în floarea vîrstei, în plină dezvoltare a talentului său, aceasta nu ne trezește un sentiment de deprimare, nu provoacă spaimă. Activitatea unui om e întreruptă datorită unei tragice întîmplări, dar ea este continuată de alți

oameni — și lucrul de seamă care rămîne în sufletul cititorului nu e spaima morții, ci frumusețea vieții închinată poporului.

În literatura noastră, moartea unui om nu este o simplă dramă a dispariției biologice, ci este drama unui luptător care a căzut înainte de a ajunge la victorie, și totodată drama unor oameni care au pierdut un tovarăș de luptă. În felul acesta, tema morții, atît de deprimantă pentru literatura burgheză, este privită de artiștii realismului socialist de pe pozițiile luptei pentru viitor.

Estetica realismului socialist n-a pretins niciodată artistului să ocolească sau să treacă sub tăcere greutățile legate de lupta oamenilor pentru viitor.

Realismul socialist, caracterizat prin poziția sa clară față de viață, prin aprecierea faptelor omenești, dată de la înălțimea intereselor poporului, nu poate fi ispitit să privească realitatea prin ochelari trandafirii, după cum nu poate admira suferințele și întunericul. Cu toate acestea, în cei douăzeci de ani care au trecut în viața noastră literară, în interpretarea acestei probleme, s-au strecurat destule confuzii. Chiar în unele cuvîntări ținute la primul Congres al scriitorilor și într-o serie de articole publicate atunci, găsim formulări care vădesc o înțelegere greșită a esenței realismului socialist.

Problema în jurul căreia s-au purtat atunci discuții era aceasta: este oare realismul socialist în același timp și critic sau, contrar vechiului realism critic, este *numai* un realism care afirmă realitatea?

A. M. Gorki, arătînd felul în care înțelege el realismul socialist, scria că în literatura noastră „nu e de ajuns să zugrăvim realitatea, ci trebuie să nu uităm cum am dori să fie și e posibil să fie“. Într-un alt pasaj al articolului intitulat: „De vorbă cu tinerii“, Gorki critica pe scriitorii care nu sînt capabili să înțeleagă „violenta deosebire de esență dintre prezent și trecut și să aprecieze așa cum trebuie prezentul“, critica pe acei care au o atitudine greșită față de viață, deoarece „atenția lor se concentrează de obicei asupra fenomenelor negative, părăind a nu observa fenomenele care se cer afirmate și dezvoltate“.

Pe de altă parte, el a vorbit și despre realismul critic, ca despre un realism, „de care avem nevoie doar pentru a dezvălui rămășițele trecutului, pentru a lupta împotriva lor, pentru a le stîrpi“.

Sensul general al acestor păreri expuse de Gorki este clar pentru oamenii care caută să le înțeleagă nu dogmatic, ci în esența lor.

Cu toate acestea, chiar și atunci, înainte de Congres, și după apariția articolelor lui Gorki, și la Congres chiar, s-au găsit oameni care, nesocotind sensul general al acestor păreri, s-au grăbit să-și umple buzunarele, ca niște bucheri, cu unele formulări trunchiate, îndeosebi cu formularea unilaterală și neprecisă a lui Gorki privitoare la realismul critic și, sprijinindu-se pe ea, n-au întîrziat să emită teoria conform căreia realismul socialist, contrar vechiului realism, ar fi un realism care *numai* afirmă, în timp ce vechiul realism *numai* critică.

În legătură cu aceste afirmații, chiar atunci, la primul Congres, au luat cuvîntul A. Fadeev și P. Iudin care au răspuns vulgarizatorilor.

Între altele, A. Fadeev, a spus: „Noi trebuie să transformăm întreaga lume, să smulgem din rădăcină rămășițele capitalismului, atît în economie, cît și în conștiința oamenilor. În sfîrșit, noi trebuie să facem o revizuire a vastei moșteniri care ne-a rămas din trecut.“

Aceasta și face ca realismul socialist să fie realismul cel mai critic, și totodată un realism ce afirmă realitatea. Nu trebuie să transformăm în

dogmă teza justă a lui Alexei Maximovici, deoarece reducînd-o la o dogmă, oamenii vor începe să scrie dulceșăria”.

După cum vedem, chiar la primul Congres al scriitorilor am fost preveniți că se vor găsi scriitori care să poleiască realitatea, care vor căuta doar s-o afirme, considerîndu-se scutiți de obligația de a o critica, uitînd că critica și autocritica sînt o forță activă a societății noastre care statornicește noi relații între oameni.

Timpul ne-a confirmat că această prevenire era necesară, și dacă noi, combătînd „teoria lipsei de conflict”, îi căutăm izvoarele, vrem să știm de unde a pornit, atunci trebuie să spunem că printre strămoșii ei se numără și acei bucheri și dogmatici care s-au grăbit, sprijinindu-se pe unele imprecizii ale marelui scriitor, să lanseze teorii false, pe de-a-ntregul contrare celor afirmate de A. M. Gorki, opuse spiritului de care e pătrunsă opera lui.

Să ne gîndim măcar pentru o clipă dacă există cumva, în lumea întregă, ceva mai străin spiritului gorkian decît dulceșăria și țipsa de conflict?

Recunoscînd realismul socialist drept metodă fundamentală de creație a literaturii sovietice, statutul Uniunii scriitorilor sublinia că „realismul socialist asigură creației artistice posibilități excepționale de manifestare a inițiativei creatoare, de alegere a diferitelor forme, stiluri și genuri”.

Cu toate acestea, chiar în primul Congres s-au făcut afirmații că metoda realismului socialist determină stilul însuși, că în practică ea este un stil.

Dacă te lași contaminat de patosul acestor raționamente vulgarizatoare, atunci e posibil ca, neîntinînd seamă de nimic, să ajungi la elaborarea unei compoziții „sigură justă”, sau la elaborarea unui subiect „singurul admisibil”, care cu o consecvență de nezdruccinat trebuie să rămînă singurele corespunzătoare acestei unice metode juste.

Înlocuirea noțiunii de „metodă” cu noțiunea de „stil”, de fapt limitează posibilitățile literaturii realismului socialist, îngustează criteriile, permițînd unor critici să apeleze doar de formă la diversitate și de fapt să încerce să aplice oricărei opere același etalon de măsură.

E de ajuns să înlocuim noțiunea de „metodă” a realismului socialist cu noțiunea de „stil” — spunînd acest lucru fie direct, fie presupunînd o atare substituție în timpul discuțiilor — și dintr-odată o să ne dăm seama că nu mai putem vorbi de *diversitatea stilurilor* în cadrul realismului socialist.

Pornind de la ideea existenței unui stil unic al realismului socialist, criticul ba atacă operele care nu corespund noțiunii elaborate de dînsul, ba, dimpotrivă, așează pe același raft opere complet diferite, socotind drept indiciu al unității de stil ceea ce de fapt nu este decît o unitate de metodă.

Dacă ne referim pe baza unui asemenea criteriu nivelator de apreciere la cîteva romane de război, de pildă, oricare a fi ele, o să vedem că unii critici au socotit că romanul „Neînfrîntii” de B. Gorbatoș este scris prea publicistic, „In tranșeele Stalingradului” de V. Nekrasov — prea obișnuit, „Șoseaua Volokolamsk”-ului de A. Bek — prea confectionat, „Stegarii” de O. Gonțear prea exaltat... În realitate, aceste opere au fost scrise în stiluri diferite, proprii celor patru scriitori diferiți.

Arătînd cît de dăunătoare pentru literatura noastră este încercarea de a o înfățișa drept o literatură a unui singur stil, se cuvine să spunem totodată că însăși viața literaturii noastre a răsturnat întotdeauna, răstoarnă și va răsturna orice tentativă de acest fel. În literatură orice individualitate creatoare proeminentă reprezintă un stil.

Scotînd în evidență originalitatea stilurilor artistice ale diferiților

scriitori, sau originalitatea stilistică a anumitor opere, avem totodată posibilitatea să urmărim, în procesul dezvoltării literaturii, și înrudirea stilistică vizibilă uneori în întreaga creație a unor scriitori, alteleori în cutare sau cutare operă.

Principiile stilistice fac ca scriitorii nu numai să se deosebească de scorei unul de altul, dar să se și asemeने prin creația lor, atît în conștiința cititorilor, cît și în propria lor conștiință.

Urmărind procesul viu și complex de dezvoltare a literaturii noastre, trebuie să observăm și curențele creatoare, care se formează în mod evident, se dezvoltă, iar uneori sînt absorbite, dispar. Observațiile de felul acesta ne ajută să înțelegem procesul general al dezvoltării literaturii și legăturii creatoare existente în sînul ei, influențele reciproce, simpatiile și antipatiile artistice.

În poezie, prezența acestor tradiții, a acestor curențe creatoare, apare în mod evident. Și în proză găsim opere dintre care unele se aseamănă iar altele se deosebesc prin stil. Cu toate acestea, unii dintre noi dau din umeri cînd le amintești de diferitele curențe creatoare în sînul literaturii realismului socialist, dar vorbesc numai despre diferite individualități artistice, ceea ce, de fapt, sărăcește, îngustează, concepția despre literatura noastră.

De fapt, diversitatea individualităților creatoare, pentru cei ce nu considerăm că în socialism toți se acoperă cu aceeași plapumă, este un lucru de la sine înțeles. Nu trebuie să ne mulțumim doar cu discuția despre diversitatea individualităților creatoare. A reduce totul la aceasta, înseamnă să nu dezvoltăm pînă la capăt întregul sens al remarcabilului paragraf din propriul nostru statut, unde se spune că realismul socialist asigură creației artistice posibilități excepționale de manifestare a inițiativei creatoare.

Avem toate motivele să socotim firească și îndreptățită în viața noastră literară, în albia comună, unică, a metodei realismului socialist, prezența diferitelor curențe stilistice creatoare, care se dezvoltă în virtutea unei sănătoase întreceri de creație.

Despre adevărul vieții

Scriitorul sovietic care-și crează operele pe baza metodei realismului socialist, observă la oameni totul, dar iubește în ei numai ceea ce îi călăuzește spre viitor; el nu trece cu vederea ceea ce este josnic, dar consideră că pentru om este firesc tot ceea ce îl înalță. El îi înțelege slăbiciunile, vrea însă să-l educe ca să devină puternic!

Cînd un scriitor nu vede, sau încetează de a vedea viața în desfășurarea ei revoluționară, cînd i se pare că nu-i scapă nimic din viața oamenilor, atunci el își concentrează de fapt atenția în mod deosebit asupra aspectelor retrograde din viață, asupra a tot ce este negru și întunecat și le zugrăvește în opera sa fără să țină seama de locul pe care toate acestea îl ocupă în viața adevărată a oamenilor. E de la sine înțeles că un tablou de viață realizat printr-o asemenea metodă se transformă de fapt într-o grimasă.

În literatura noastră am întîlnit și întîlnim asemenea cazuri, și eu le amintesc în treacăt, deoarece socotesc că nimeni din noi n-a uitat dezbaterile recente din presă, care au arătat în mod concret faptele cele mai evidente de acest fel din ultima vreme, și în primul rînd în dramaturgie. Totuși, din moment ce aici e vorba despre proză, amintind unele opere care într-o măsură mai mare sau mai mică sînt construite pe nisipul unei cunoașteri extrem de aproximative a oamenilor zugrăviți și pe o părere unilaterală despre ei,

nu pot să nu fac măcar o scurtă apreciere a nuvelei lui I. Ehrenburg, „Dezghețul”. Despre această nuvelă, în presa noastră au apărut numeroase și diverse păreri, printre care însăși părerea lui I. Ehrenburg, lucru care, judecat în sine, reprezintă un fapt îmbucurător, deoarece scriitorul — și să precizăm nu numai scriitorul renumit — are tot dreptul să discute cu criticul dacă discuția are un caracter principal și merge pe linia interesului obștesc.

I. Ehrenburg atinge în nuvela lui o serie de probleme care nu pot fi ocolite de literatură, dacă ea are de gând să nu ocolească toate asperitățile vieții. E bine că scriitorul a ținut seamă de aceste asperități, e bine de asemenea, că în nuvelă se simt în mod vădit simpatiile autorului, emoția lui atunci când e vorba de mulți dintre eroii pozitivi ca Șerer, Sokolovski, Koroțev, Savcenko.

Cu toate acestea, nuvela trezește sentimente extrem de contradictorii, iar la sfârșit lasă un sentiment de nemulțumire. Acest lucru se întâmplă în primul rând din cauză că deși eroii pozitivi sînt, după intenția autorului, oameni des înțilniți; din contextul nuvelei rezultă că ei sînt oameni extrem de rari și ale căror calități de seamă sînt arătate ca fiind o excepție. În urma celor spuse de eroi se naște sentimentul că în viața lor acești oameni au văzut mai mult rău decît bine, că ceea ce se înțîlnește în mod obișnuit este răul, iar binele nu este decît o excepție. E greu să ne închipuim că autorul a vrut să zugrăvească tocmai în felul acesta societatea noastră. Însă așa s-a întîmplat, și aceasta reprezintă un fapt de care literatura trebuie să țină seama în aceeași măsură ca și de intențiile cele mai bune ale autorului.

N-am posibilitatea să fac aici o analiză amănunțită a felului în care sînt tratate problemele artei în nuvelă, deși I. Ehrenburg consacră acestei probleme o treime din cuprinsul ei. Am să spun doar că autorul se situează pur și simplu pe o poziție stranie, părădind că vrea să ne arate cum în jurul oamenilor ce-i populează nuvela, nu există o artă adevărată, și aici, această artă adevărată nu există pentru că autorul a socotit că e mai bine să țină ochii aproape închiși și astfel să nu vadă decît oameni de teapa lui Puhov, Saburov, Tanecika. În nuvelă, este exprimată o părere asupra artei noastre, o părere greșită, dacă ne gîndim la toți artiștii sovietici cinstiți și talentați, printre care se numără și I. Ehrenburg, la oamenii care reprezintă forța și gloria artei noastre deoarece ea își datorează rolul în viața poporului nostru, în cultura mondială tocmai operelor unor asemenea artiști — opere care nu întotdeauna sînt desăvîrșite, străine de slăbiciuni și greșeli — dar sînt opere mari și bine orientate. Citind „Dezghețul”, e greu să-ți închipui că lucrurile stau așa. Cunoscînd arta noastră, ne vine greu să ne închipuim că nuvela ne oferă o zugrăvire veridică a ei.

Una din formele abaterii de la metoda realismului socialist în artă este obiectivismul, care apare foarte rar în literatura noastră sub forma unor cărți scrise în întregime de pe poziții ideologice străine, dar care își găsește expresia cu toate acestea într-un fel sau altul în diferite opere.

Problema obiectivismului nu e o problemă simplă. Punînd-o în discuție la Congres, noi trebuie să stabilim precis care sînt rădăcinile obiectivismului și prin ce este el periculos. În același timp, nu trebuie să admitem o tratare schematică, prea „cuprinzătoare” a acestei probleme, din moment ce în unele articole criticii sînt gata să treacă la rubrica obiectivismului toate lucrările unde scriitorul nu a găsit de cuvînt să arate cu degetul spre tabloul, și așa destul de grăitor, și să spună personal: aici e negru, aici e alb.

Mi se pare că o să ne fie mai ușor să analizăm problema înțelegerii juste ori greșite a ceea ce este obiectivism, prin exemplificări luate din cărțile Verei Panova.

Este evident că Panova suferă de păcatul „obiectivismului“, deși nu în măsura în care afirmă acest lucru o parte dintre criticii operelor sale, începînd cu cei ai romanului „Krujiliha“. Nu poate fi socotit drept obiectivism faptul că Panova zugrăvește în romanul său nu numai oameni cumsecade, ci și oameni odioși, fără a-i numi pe aceștia din urmă de-a dreptul nemernici și ticăloși. În romanul „Anotimpuri“, Panova nu ne spune: Bortășevici e un nemernic! Dar el procedează în așa fel chiar sub ochii noștri, încît noi singuri îl numim nemernic, și cu toate că la urmă își trage un glonte în cap, mie, ca cititor, nici nu-mi pasă.

Panova s-a situat pe terenul mlăștinos, alunecos al obiectivismului nu zugrăvind peronajul principal negativ al romanului, ci personajul principal pozitiv din punctul ei de vedere, zugrăvind pe Dorofeia. Descriind istoria relațiilor dintre Dorofeia și fiul ei, Ghenadie, istorie rușinoasă pentru Dorofeia, pentru ea, un om sovietic înaintat, chemat să învețe și să educe pe alții, Panova parcă s-ar fi spălat pe mîini și ar fi spus: „Nu vreau. Eu văd, dar nu vreau să condamn pe nimeni. Nu vreau să pronunț o sentință definitivă, nici eu ca autoare, nici prin gura eroilor mei. Ba, mai mult, nu vreau să condamn pe Dorofeia și nu vreau nici măcar ca Dorofeia să se condamne singură“. La urma urmei, Dorofeia apare în cartea Panovei nu ca o victimă a propriilor ei greșeli, ci ca o victimă a împrejurărilor, a destinului.

Panova vrea ca noi s-o iubim și s-o acceptăm pe Dorofeia așa cum este ea, indiferent de felul în care va rezolva în viitor problema relațiilor cu fiul ei. Dar noi vrem să știm cum va rezolva Dorofeia această problemă atît de importantă pentru ea; numai după ce vom ști aceasta, vom putea spune ce loc va ocupa Dorofeia în inima noastră.

Panova privește omul ca ceva dat, dar noi vrem să-l vedem și în perspectiva dezvoltării lui.

Această problemă este mai largă decît discuția cu privire la un singur personaj, Dorofeia. Aici se pot aminti figurile Lidiei, ale lui Mirzoev sau Uzdecikin, din „Krujiliha“.

Critica simplistă, căutînd să explice sentimentul de nemulțumire care se naște în mod real față de aceste personaje, s-a grăbit să declare, din obișnuință, că asemenea oameni nu există. Evident, afirmația nu este justă. Asemenea oameni, plini de contradicții, care stîrnesc sentimente contradictorii, nu numai că există, dar numărul lor e mare și ar fi ciudat să recomandăm scriitorului să evite zugrăvirea lor.

Dar pretenția noastră justă față de artistul sovietic rezidă în faptul că noi dorim să simțim încotro se îndreaptă oamenii zugrăviți de el, care latu-ră — cea mai bună sau cea mai rea — se va schimba în ei; tocmai aceasta va determina pînă la urmă atitudinea noastră față de dîșii.

Aceasta nu este o pretenție dogmatică, ci expresia spiritului activ, combativ, al vremii, la baza căruia se află, pe de o parte, încrederea fermă în prefacerea, dezvoltarea și desăvîrșirea oamenilor, iar pe de altă parte convingerea că stagnarea e ceva nefiresc, că este rușinos să te retragi de pe pozițiile cucerite. Și cînd acest spirit al vremii se lovește, într-o carte scrisă cu talent, de manifestările obiectivismului, atunci discuția este profund principială și nicidecum o șicanare, cum au încercat unii tovarăși să considere orice critică la adresa Verei Panova.

În statutul nostru adoptat la primul Congres se dă definiția cea mai laconică a esenței metodei realismului socialist. Acolo se spune:

„Realismul socialist, fiind metoda fundamentală a literaturii și criticii literare sovietice, cere artistului să înfățișeze realitatea în mod veridic, concret istoric, în dezvoltarea ei revoluționară“.

Luîndu-se după el coborîră printr-o livadă de pomi. Tot timpul drumului, Suslănescu căutase să întâlnească privirea lui Andrei, dar acesta privea cu încăpăținare în jos. Enigme... se gîndi Suslănescu. Nu sîntem decît semnele convenționale ale unor forțe de neînțeles. Nimic altceva. Patru oameni, reușiți printr-un hazard, o încrucișare de drumuri, nici o comunicare, ca între munți...

— Andrei! strigă el aproape fără voia lui.

Cînd Andrei se întoarse, mirat, îi făcu semn să vie lîngă el. Își încetini pasul, ca să nu-l audă ceilalți. Vorbi repede ca să-și dea curaj:

— Andrei, te văd îngrijorat... Aș vrea să știi că... poți conta pe mine. N-are rost să-ți fie teamă... de nimic... (ce prostii spun? se întrebă) De aici vom lua trenul, vom mege mai departe... Am bani la mine... și...

— Ce te face să crezi că eu... aș vrea să merg mai departe? întrebă Andrei.

Abia atunci Suslănescu îl privi atent: în privirile lui Andrei mocnea ceva ciudat, o flăcăruie primejdioasă.

— Nu înțeleg... făcu, descumpănit.

— Am să rămîn aici, zise Andrei, rar.

— Pentru Dumnezeu... dar de ce?

Apoi își aduse aminte de felul insistent în care Andrei întreba cam unde poate fi vreo linie de rezistență și de odată înțelese.

— Te-ai gîndit bine la asta? șopti.

— Da.

„Ce-aș putea să-i spun?... Și în fond de ce mă leg de el?...“ Își aduse aminte de lucrarea lui Andrei, de tot se ce întîmplase atunci și roși ca și cum Andrei i-ar fi putut citi gîndurile... „Da, sînt groaznic de vinovat față de el... de aceea...”

— Doamne, Andrei, și ce importanță crezi că o să aibă... aportul tău?

Andrei se întoarse spre el, zmucit, cu atîta mînie încît Suslănescu se temu că are să-l lovească.

— Nu pricepi că la asta mă gîndesc mai puțin? Că trebuie s-o fac... pentru mine!

„Idealist“ își spuse Suslănescu, dar îl întrebă numai:

— De ce?

Andrei răsufală adînc. Suslănescu îl privea cu o dureroasă curiozitate. Ar fi dorit ca Andrei să nu-i poată răspunde.

— Ai putea să-mi spui ce înseamnă pentru dumneata... patria?

Suslănescu tresări și se opri în loc, stupefiat. Cum Andrei nu-l așteptă, făcu repede cîțiva pași și i se alătură. Își aminti dintr-odată că și el își pusese aceeași întrebare, într-o zi, cînd Vislan îl vorbise despre comisia germană și-l rugase să scrie un articol patetic. Ce mult era de atunci... și acum... aceeași întrebare... dar în ce împrejurări! Nici o eschivare nu era cu putință...

— Nu, gîfii el... n-ași putea să-ți spun...

— Ciudat, rinji Andrei... La cursuri ne vorbeai cu atîta emoție...

— O, făcu Suslănescu... la cursuri... apoi dîndu-și seama de impresia monstruoasă pe care o făceau aceste cuvinte, încercă să-și adune gîndurile.

— Patria, spuse el... Îi dădură lacrămile aproape, de enervare și ciudă. — Ce rost are aici... această noțiune... generală?

Andrei se uita înainte, cu ochi strălucitori. Apoi oftă și se întoarse spre Suslănescu.

— Vezi, n-are nici un rost să-ți mai explic... Totdeauna m-am simțit un străin... nu știu de ce... Nu mi-aș ierta niciodată dacă n-ași face acum

ceea ce cred că trebuie să fac... Mi-e rușine că noi, oameni în toată firea, fugim ca o turmă...

O luă înainte. Suslănescu tropăi după el să-l ajungă.

Curînd ieșiră la șosea și fură învăluiți în praful și gălăgia ei. Cu cît se apropiau de intrarea orașelului, îngrămădeala se mărea; căruțele se strecurau anevoie prin obstacolul antitanc, același ca în fiecare sat: stîlpi groși de lemn bătuți în pămînt și un gard de nuiete în zig-zag, cu ajutorul căruia comandantii regiunii militare își închipuiseră că vor opri carele de asalt. Spre stînga se înălța panta unei coline pe care clădirea școlii militare albea în soare. În jurul zidurilor strălucitoare, forfoteau soldați, se săpau adăposturi și tranșee.

— Acum să tragem undeva, să ne spălăm și să ne întremăm o leacă, apoi eu m-oi duce la unitate, spuse Mitru care mergea înainte, strecurîndu-se ca o șopîrlă prin mulțime.

O luară pe o uliță mai îngustă, mărginită de salcîmi cu frunzișul bogat. Casele erau frumoase, mari, cu cerdacuri de lemn vopsit cafeniu, roșu sau albastru, iar pereții împodobiți cu plăci de faianță colorată. Deasupra porților grele, din stejar afumat, se vedeau inițialele stăpînilor și anul ridicării casei.

— Asta-i ulița găzdoilor, de bună-seamă, zise Mitru.

Porțile erau încuiate și cete de refugiați umblau de colo pînă colo fierbînd.

— Nu vor să ne deschidă, bată-i Dumnezeu...

Odată cu un grup de căruțe, se opriră în fața unei clădiri ciudate, cu ziduri groase și un fel de turn sprijinit de contraforturi de cărămidă. Pe fronton se arcuia o tablă de tinichea cenușie, pe care scria: „Veniți la mine toți cei osteniți și însărcinați și eu vă voiu hodini pre voi“!

După ce bătură degeaba un timp, cîțiva țărani se apucară să spargă poarta cu topoarele. Atunci se auzi scîrțîitul zăvorului și un om între două vîrste, roșcat, chel, cu ochi sașii foarte apropiați de rădăcina nasului, se ivi în poartă și ridicîndu-și brațele spre cer începu să urle:

— Mereți în treabă-vă. Ce vreți? Aici îi templul penticostal... Nu-i voie... Mereți! Cine v-o chemat?

Un cor de sudălmii îi răspunse:

— Ia te uită! Umblăm de șase zile...

— Templu!

— Dă-te la o parte!

— Măăăi! strigă omul, nu-i voie... Apoi se dădu la o parte, făcînd loc unui moșneag zdrențăros, scheletic, cu o barbă gălbuie, murdară, împrăștiată pe pieptul scobit. Acesta-și ridică brațul: mîneca largă a cămășii fugi în jos, dezgolindu-i-l. Brațul părea un vrej noduros, presărat cu fire albe. În jur se făcu tăcere. Moșneagul căscă gaura neagră a gurii și mugii ca o trompetă:

— Fugiți, oamenilor, zic vouă adevărul, fugiți, că iată ceasul al nouă-lea are să bată cu vifor și cu lapoviță de sînge, care grăiesc cărțile... Că nimeni nu știe care iaste ceasul și cînd bate, fără de numai bătrînii... Și astă noapte mi s-au ivit în somn moș înalt și din ochi îi curgea sînge, și din mîini și din picioare, și era îmbrăcat în aur și stropit de sînge... și zicea... fugiți... Iară eu am vorbit în limbi cu el, despre multe...

— Asta-i Istrail Trifuț, din Gurba, șopti cineva... Sfîntu'...

Din urmă, mulțimea năpădisese ulița. Atunci un țaran dădu bici cailor și se năpusti asupra porții. Moșneagul sări în lături și în clipa următoare curtea templului se umplu de lumea care striga, se îmbrîncea. Apoi fu deschisă

Această definiție, care a trecut examenul vremii și care exprimă esența cerințelor principale ale societății noastre față de operele literare, este foarte precisă. Mai departe, în statut, se spune:

„*Odată cu aceasta, veridicitatea și caracterul concret istoric al zugrăvirii artistice trebuie să se îmbine cu sarcina transformării ideologice și a educării oamenilor muncii în spiritul socialismului*“.

Și iată, această a doua frază, care are intenția de a preciza, mi se pare neprecisă, chiar dimpotrivă, permite o interpretare greșită. Ea poate fi înțeleasă ca o clauză; „Da, realismul socialist îi cere artistului să înfățișeze realitatea veridică, dar „*odată cu aceasta*“, o asemenea zugrăvire, *trebuie să se îmbine* cu sarcina transformării ideologice a oamenilor în spiritul socialismului; ca și cum veridicitatea și caracterul concret istoric *se pot îmbina* cu această sarcină, dar ar putea și să *nu se îmbine*. Cu alte cuvinte, s-ar părea că nu tot ce e veridic și nu tot ce e caracter concret istoric poate servi acestui scop. Și tocmai această ușurată interpretare arbitrară a respectivei formulări au practicat-o deseori în anii de după război acei scriitori și critici ai noștri cari au căutat „să înfrumusețeze“ realitatea sub pretextul că o prezintă în dezvoltarea ei.

Tocmai în acești ani a căpătat la noi o largă răspîndire faimoasa teorie a lipsei de conflict, și într-un număr considerabil de cărți s-au manifestat tendințe de înfrumusețare a vieții, dulcegării care sînt combătute acum destul de activ de critică și opinia publică a scriitorilor. Totuși, să recunoaștem, nu acum un an sau doi, și nu acum trei ani cînd au apărut în presa de partid primele articole despre caracterul dăunător al „teoriei lipsei de conflict“, nu atunci am observat noi pentru prima oară aceste elemente de înfrumusețare în cărți și în acele articole critice, în care se încuraja o asemenea înfrumusețare. Noi le-am văzut și mai înainte. Ba mai mult, cititorii arătau în multe scrisori adresate ziarelor și revistelor noastre că poleirea nu „îmbogățește“ nicidecum viața ci, dimpotrivă, o sărăcește. Fără a-i scuti pe scriitori și pe critici de răspunderea ce le revine pentru teoria și mai ales pentru practica lipsei de conflict, trebuie s-o spunem, în numele adevărului, că atmosfera care a contribuit la înfrumusețarea vieții într-o serie de opere literare, n-a fost o atmosferă numai și numai literară. Înfrumusețarea vieții în literatură este legată de o serie de împrejurări din realitatea noastră, dezvăluite la cel de al XIX-lea Congres al partidului și la ultimele plenare ale P.C.U.S. Înfrumusețarea vieții în literatură este legată de starea de automulțumire ce s-a cuibărit în viața noastră socială, de acea prosperitate de paradă, de evitarea unei asemenea poveri cum este critica greșelilor, a lipsurilor, a fenomenelor negative și bolnăvicioase care există realmente în viață. Nu întîmplător această înfrumusețare a vieții s-a manifestat cel mai ascuțit în operele literare legate, în ceea ce privește tematica, de viața satului nostru, deoarece tocmai acesta era domeniul vieții în care existau cele mai multe lipsuri, greșeli, delăsări și contradicții foarte ascuțite între adevărata situație a lucrurilor și prezentarea lor în decursul cîtorva ani.

Firește, greșeala scriitorilor nu consta în faptul că arătau ceea ce este nou și înaintat, ci în faptul că ceea ce era mai înaintat, mai bun, ceea ce era un model, existînd cu adevărat în viața satului nostru, apărea adesea în cărțile lor nu ca un exemplu demn de urmat, nu ca o orientare pentru mișcarea generală înainte, ci ca ceva în prezent, realizat pretudindenii.

Alegîndu-și, în mod cu totul just, ca erou un om înaintat ce se află în fruntea refacerii gospodăriei colhoznice și era un model de organizare a muncii, de energie, de inițiativă, mulți autori evitau totodată, într-un mod foarte energic și împingeau pe ultimul plan tot ce era negativ, laturile

grele și întunecate ale vieții. Denaturînd printr-o asemenea înfrumusețare tabloul general al vieții, ei făceau ca și figurile celor mai buni oameni ai satului să piardă din autenticitate, deoarece în literatură aceștia obțineau succese înfruntînd mult mai puține greutăți decît cele reale cu care luptau de fapt în viața lor de zi cu zi. Totuși, relevînd aceste lipsuri esențiale, trebuie să spunem, în același timp, fără a pierde simțul obiectivității, că încercările constatate în ultimul timp de a scoate din circulație aceste cărți, nu numai că nu sînt utile, dar sînt în esența lor nedrepte.

În multe din aceste cărți, fie că e vorba despre „Zorile” lui Laptev sau „Secerișul” de G. Nikolaeva, despre „Maria” de G. Medînski sau „Din toată inima” de E. Malțev, există multe fapte care dau, dacă nu o imagine completă, totuși una reală cu privire la greutățile obiective ce au existat în perioada de refacere a satului după război; greutăți de care s-au lovit partidul și poporul; în aceste cărți există credința în succes, în puterea regimului colhoznic.

Mie mi se pare ciudată și nu merită respectul nostru poziția unor critici care sînt gata acum să conteste acestor cărți aproape orice valoare și, cu data de ieri, caută în fiecare pagină lipsa de conflict, poleirea și alte asemenea păcate, în loc de a aprecia în mod obiectiv ce este în ele bun și rău și de a se gîndi cu limpezime și seriozitate la posibilitatea refacerii lor în viitor.

Dar reproșul cel mai serios trebuie adus criticilor, care îndată după apariția cutărei sau cutărei cărți de acest fel, au justificat într-adevăr tocmai laturile lor cele mai slabe, și, părintește, dar destul de energic, au împins pe scriitori pe calea înfrumusețării și mai acute a vieții, pe calea netezirii greutăților și contradicțiilor.

Dacă în 1950 I. Riabov, analizînd „Secerișul” de G. Nikolaeva și îndreptîndu-și, de fapt, tot patosul articolului său pentru a stimula pe scriitoare spre o zugrăvire mai ușoară a vieții scria: „În roman e vorba de zile de lucru, dar uitați-vă ce atmosferă minunată, sărbătorească, există în aceste zile de lucru”, atunci criticul A. Elișevici, în articolul „Zile de lucru sau sărbători”, publicat în revista „Zvezda” în 1954, a adresat între altele o chemare:

„Avem nevoie de o literatură sărbătorească nu de o literatură despre „sărbători”, și anume de o literatură sărbătorească care să-l înalțe pe om deasupra faptelor mărunte și întîmplătoare...” (Cuvîntul „sărbătorească” este subliniat de două ori).

Sărbătorească, presărbătorească, postsărbătorească, cînd folosești asemenea terminologie critică, s-ar putea întîmpla, în genere, să omiți noțiuni ca: zile de lucru, muncă, luptă, sacrificii, pierderi, piedici învinse și fericire cîștigată cu sînge și cu trudă.

Noi trebuie să spunem lîmpede că istoria societății noastre sovietice — care a fost zugrăvită în cele trei decenii și jumătate de către reprezentanții cei mai buni ai literaturii sovietice — nu are nevoie, ca orice altă istorie, în nici una dintre etapele ei, nici de înfrumusețare, nici de prezentare în culori sumbre.

Dar a nu ține seamă de caracterul complex, de contradicțiile și de laturile întunecate ale realității, a reda ceea ce se află abia în stadiul de dorință drept ceva care e gata realizat — această tendință a atras după sine în literatură, în critică, în munca redacțională, încercarea de a privi și trecutul țării sovietice de pe poziția înfrumusețării vieții, încercarea de a apropia într-un mod anti-istoric trecutul de prezent.

Astfel au apărut apeluri îndemnînd la „netezirea”, în operele privitoare la războiul civil, a elementelor anarhice, inconstiente, care erau proprii unor anumite categorii de oameni din vremea aceea. Astfel, erau date sfaturi, în vederea simplificării zugrăvirii drumului complex al vechii intelectua-

lități care, pînă la urmă, s-a pus în slujba poporului; tot astfel, cu privire la operele în care se vorbea despre război, era promovată cerința ca priceperea militară a comandanților noștri să fie arătată atît de perfect în 1941, cum ea a devenit abia în cursul bătăliilor din 1943—44.

Afirmate deschis sau acoperite de felurite false teoretizări, încercările de mutare a unor idei ulterioare într-o perioadă anterioară s-au răsfrînt nu odată într-un chip foarte negativ, în literatura noastră.

În primul rînd, se întîmpla că opere valoroase care oglindeau în mod veridic epoca istorică respectivă a societății sovietice — între acestea și opere ale scriitorilor decedați — au fost uitate, nu s-au reeditat și nici măcar nu erau amintite în articole, în dările de seamă cu privire la literatură.

În al doilea rînd, multe opere ale scriitorilor în viață, avînd lipsuri reale, neobservate la apariția cărții, dar evidente acum cînd ne aflăm pe o nouă treaptă a istoriei, aceste opere erau refăcute la reeditare nu pe linia corectării adevăratelor greșeli sau scăderi artistice, ci pe linia apropierei trecutului de prezent și, firește, erau în felul acesta denaturate.

În sfîrșit, culegerile din operele contemporanilor noștri într-un volum și mai în multe volume s-au editat adesea într-o formă incompletă, nejustificată, fără să dea o imagine despre adevăratul drum de dezvoltare a scriitorului, despre multe lucruri esențiale create de el.

Este bine că în ultimul timp au apărut la noi culegeri, ca de pildă culegerea în șase volume din Konstantin Fedin, mai mult sau mai puțin completă, dar aceasta este numai începutul unei munci, pe care editurile trebuie să o facă pentru ca întreg tezaurul literaturii noastre, întregul tablou al dezvoltării ei, să apară în fața cititorilor în adevărata sa amploare. Este suficient să spunem, de pildă, că după apariția unei culegeri a operelor lui Vs. Vișnevski, acest minunat dramaturg și publicist va apare din nou în fața cititorilor ca un prozator mare și original. Abia acum se pregătește retipărirea operelor lui I. Ilf și E. Petrov de către editura „Scrisul sovietic“.

A căuta să îmbunătățești, că elimini lipsurile din propriile cărți mai vechi nu este numai un drept, ci și o datorie a scriitorului. A adăuga o prefață bună, note explicative operelor scriitorilor decedați, care au nevoie de asemenea prefețe și observații, nu este numai un drept, ci și o datorie a editurilor.

Dar toate acestea nu au nimic comun cu încercările de „a îmbunătăți“ istoria literaturii, de a nu vedea în cuprinsul ei nici o contradicție și de a elimina cu o mîină sigură din rîndurile ei, orice operă care nu a scăpat de o greșeală sau alta.

Vorbînd despre zugrăvirea istoriei societății noastre în literatură, trebuie să subliniem că preferința care s-a dezvoltat în ultimii zece ani, în diferitele domenii ale artei noastre, pentru opere monumentale cu orice preț, a fost legată de „cultul personalității“, de înțelegerea unilaterală a problemelor artei realismului socialist; în astfel de scrieri cerința caracterului concret istoric se reduce la tendința de a zugrăvi pe primul plan, neapărat și în exclusivitate personalitățile istorice mari. Dar în zugrăvirea acestor mari personalități istorice, rolul educativ al caracterului concret istoric era înțeles la rîndul său în așa fel încît orice om de seamă trebuia arătat numai în mărețele sale hotărîri și acțiuni, în mărețele clipe ale istoriei. Adesea, drept rezultat, (aceasta a apărut în mod evident mai ales în cinematografie), oamenii mari se transformau în monumente vii, iar rolul educativ al operei scădea de fapt, deoarece oamenii încetau să mai vadă într-un om mare *Omul*, calitățile lui omenești care-l înrudeau cu ei, care-l făceau apropiat și înțeles de popor, fără ca prin aceasta să-l diminueze, ci numai subliniind

măreția lui interioară care cuprinde și o asemenea latură importantă cum e umanismul omului mare, aceea despre care scria, cu atîta forță V. Maiakovski în poemul lui, „Vladimir Ilici“.

Ar trebui să vorbim, folosind materialul literar cu privire la contemporaneitate, despre locul personalității eroului principal în narațiune, despre reliefaarea lui exagerată, diminuînd cu voie sau fără voie pe cei din jurul său, tendința care contravine realismului socialist.

În acest sens, este foarte caracteristic o întreagă perioadă în creația lui F. Panfiorov, începînd cu al patrulea volum din „Bruski“.

Panfiorov aparține acelei categorii de scriitori care mai ales în cărțile lor cele mai bune nu se tem de problemele ascuțite și de contradicțiile ivite în viață, nu se mărginesc să prezinte numai bucuriile, ci și greutățile, nenorocirile, încercările prin care am trecut. Totuși, începînd cu volumul IV din „Bruski“ — care în acest sens a constituit o cotitură bruscă în creația lui — aducînd în cărțile sale ca și înainte multe elemente veridice, Panfiorov a creat pe neașteptate în acest volum, în locul unor oameni obișnuiți, puternici și curajoși, asemeni celor care acționau în primele trei cărți, niște viteji de basm care, cu un singur gest fac minuni, eroi pentru care nimic nu e imposibil. Tocmai într-un astfel de erou, l-a transformat Panfiorov pe Kiril Jdarkindin „Bruski“, volumul IV, făcînd din el un om căruia îi reușește totul dintr-un singur gest; pentru creșterea lui neîncetată nu există motive justificate, logice, și de aceea cititorii nu mai au încredere în el.

În „Bruski“, volumul IV, Kiril, fiind încă director la S.M.T. este chemat la Kremlin și acolo, în legătură cu sarcinile noi care se pun țării, este sfătuit, nu se știe de ce „să schimbe direcția“, și în prealabil pentru a-și lărgi orizontul, să plece peste graniță. După ce se întoarce, Kiril devine pe neașteptate secretar al comitetului orășănesc și supraveghează construcția unei mari uzine metalurgice. Obține succese pretutindeni și vorbește cu aroganță despre el: „Eu sînt tractorul... eu răstorn brazdele, iar voi trebuie să semănați, să cultivați după mine“. Toți cei din jurul lui, conformîndu-se acestei autocaracterizări, se închină în fața lui Kiril ca la o icoană. Este suficient ca în zi de sărbătoare, Kiril să apară la tribună și din toate părțile pornesc spre el valuri de aplauze: „Toți aplaudau, strigau și țipau — Kiril schiță fără să vrea un zîmbet abia perceptibil dar, ca și cum demonstrații numai asta ar fi așteptat: din gîtlejul celor nouă sute de oameni porni un strigăt puternic care asurzi totul“.

Nu numai Kiril începe să apară în „Bruski“ volumul IV ca un viteaz din basme. Și alți eroi se transformă într-o singură clipă. Toate acestea încep să prefacă romanul într-o povestire ciudată, unde istoria transformării, aproape ca în basme, a tuturor eroilor principali, se desfășoară pe fundalul unei serii întregi de tablouri realiste, pline de viață, acolo unde Panfiorov descrie nu pe eroii săi preferați, trecuți de el în rîndul supaoamenilor, ci pur și simplu pe alți oameni care se dezvoltă în mod firesc, fără a fi împinși de la spate de autor.

În romanele sale care au apărut mai tîrziu, „Lupta pentru pace“, „În țara celor învinși“ și „Marea artă“, Panfiorov crează chipul directorului de uzină, Nicolai Korabliov.

În viața noastră există oameni deosebiți, capabili să săvîrșească multe lucruri, dar forța lor constă tocmai în faptul că sînt strîns legați de viață, ei devin oameni însemnați, datorită muncii uriașe duse de ei și de colectivul lor, ei biruie toate piedicile fără a sări cîte zece trepte deodată, ci trecînd zi de zi prin școala aspră și frumoasă a construcției socialismului. Dar Panfiorov a apucat pe un drum cu desăvîrșire străin realismului socialist, acela

de a sublinia neîncetat caracterul neobișnuit al eroului său: l-a ridicat pe Korabliov deasupra realității, l-a înălțat mult deasupra masei, făcând din el un om pe care masele nu-l respectă, pur și simplu, ci îl adoră, un om care nu săvârșește fapte, ci face minuni, nu iese la muncă, ci „apare” în fața poporului.

Mi se pare că Panfiorov în ultima lui carte „Măicuța Volga” a început să înțeleagă într-o măsură oarecare că a mers în romanele lui anterioare pe un drum greșit. În „Măicuța Volga” există pagini bune, care amintesc primele trei volume din „Bruski”. Panfiorov se apropie din nou de viață și ridică curajos o serie de probleme importante existente în realitate.

Totuși, și aici se poate vedea ușor, dacă analizăm chipul eroului principal al romanului, Akin Morev, că autorul nu s-a eliberat încă suficient și cu hotărîre de hiperbolizare și uneori de zugrăvire șablonardă, lipsuri vizibile în cărțile lui precedente și care se află într-o vădită contradicție cu metoda realismului socialist.

M-am referit mai mult la această problemă, deoarece aici nu este vorba doar de greșeli în creația lui F. Panfiorov; influența acestor tendințe nejuste, exagerarea rolului personalității, adularea ei, ridicarea ei deasupra masei, s-au manifestat într-o serie de lucrări literare, mai ales în romanele lui S. Babaevski și îndeosebi în zugrăvirea eroului principal Serghei Tutarinov în al doilea roman — „Lumină deasupra pământului”.

Nu se poate spune că Babaevski nu cunoaște viața colhoznică; dimpotrivă, el zugrăvește multe episoade veridice din viață, arată unele greșeli serioase pe care le-au făcut oamenii refăcînd gospodăria colhoznică după război, desenează în culori vii personajele negative de care se ciocnește la începutul romanului Tutarinov; acesta din urmă dovedind un caracter activ, hotărît, și trezind simpatia cititorului. De aceea, în „Cavalerul stelei de aur” nu se crează, în general, impresia unei înfrumusețări arbitrare a realității și, deși această carte nu poate fi trecută, din cauza nivelului măiestriei ei, în rîndul operelor însemnate ale literaturii noastre, totuși, fără a-i face concesii și subliniind toate lipsurile ei, nu trebuie să uităm că Babaevski a încercat aici, pentru prima oară, să vorbească de primele victorii și succese în opera de refacere și de întărire a colhozurilor în perioada de după război. Dar un asemenea drept de pionierat este legat în literatură de greutăți suplimentare, care apar în calea acelor scriitori ce merg înaintea altora și se poticnesc uneori pe drumuri nebătătorite.

Totuși, chiar în prima și cea mai reușită carte, „Cavalerul stelei de aur”, existau unele simptome îngrijorătoare. Insuși faptul că Tutarinov era Cavaler al Stelei de Aur, era scos în evidență nespus de mult în biografia lui, ieșea pe primul plan. Și aici apărea impresia că decorația nu era o consecință a însușirilor personale ale lui Tutarinov, ci însușirile personale erau o consecință a decorației.

După „Cavalerul Stelei de Aur”, Babaevski a tipărit romanul în două volume „Lumină deasupra pământului”.

Citind acest roman, ai senzația că pe autor nu-l interesează atît viața cu contradicțiile ei reale, ci mai ales chipul în care urcă eroii lui mereu spre noi succese, ocupînd neîncetat funcții tot mai înalte. La sfîrșitul romanului aflăm că Tutarinov devine primul secretar al comitetului raional de partid în locul lui Kondratiev, Nețvetova devine al doilea secretar; Ostrouhov — președinte al comitetului executiv al sovietului raional, Kondratiev secretar al comitetului regional. Trebuie oare să adăugăm că această înălțare generală în funcție a eroilor, fără nici o greutate, nu poate fi socotită ca o oglindire veridică în literatură, a acțiunii de promovare curajoasă de

noi cadre, acțiune care are loc în viață? În carte, cu cât te apropii de sfârșit, cu atât mai mult lucrurile sînt înfățișate într-o astfel de lumină, ca și cum în satele noastre toate problemele sînt deacum rezolvate, ca și cum nu rămîne altceva de făcut decît înălțarea în funcții a oamenilor pentru meritele lor. Dacă autorul ar fi continuat romanul, atunci, potrivit acestei logici, de bună seamă Kondratiev ar fi trebuit să plece la Moscova, Tutarinov și Ostrouhov la Stavropol, Nețvetova să devină primul secretar al comitetului raional, iar toți colhoznicii de rînd să devină președinți de colhozuri.

A-ți iubi propriul erou, nu înseamnă să-i atribui succese ușoare, nu înseamnă să-l îmbogățești și să-l înalți peste măsură, pe seama sărăcirii oamenilor din jurul lui, căroră nu le rămîne decît să-i dea raportul sau să se uite la el de jos în sus cu capul dat mult pe ceafă.

Dragostea pentru erou nu trebuie să împietzeze asupra caracterului veridic al ogîndirii lui, altfel, în cărți, ar începe să se instaureze o formă deosebită de poleire a realității, cînd printre zeci de amănunte veridice ale vieții, printre oamenii vii, zugrăviți pe al doilea plan, apare deodată un erou care, datorită caracterului său excepțional și ușurinței sale extraordinare de a rezolva ori ce problemă, cucerește fără efort tot ceea ce alți oameni obișnuiți dobîndesc cu mari greutăți, cu suferinți și bucurii.

În legătură cu aceasta vreau să subliniez că, nu numai preocuparea insistentă pentru laturile întunecate ale vieții, nu numai indiferența obiectivistă față de viață în dezvoltarea și mișcarea ei înainte, dar și înfrumusețarea artificială — cu alte cuvinte ori ce denaturare a adevărului vieții duce nu numai la greșeli estetice ci, în ultimă instanță, la slăbiciuni și greșeli ideologice.

Ideile socialiste nu se pot baza pe neadevăr. Numai adevărul despre viață poate fi o bază reală și nu fictivă a principialității.

Acest lucru este confirmat de întreaga experiență pozitivă a prozei sovietice, de experiența zugrăvirii în literatură a celor mai buni oameni din masa poporului, care înving greutățile reale și care dobîndesc victorii reale.

Discuția noastră despre eroul pozitiv care a precedat Congresul a avut o nuanță scolastică, deoarece toate tezele ei erau argumentate de obicei prin unul sau două chipuri literare. În realitate, noi nu sîntem deloc săraci și am putut cita în această discuție și aici, la Congres, zeci de oameni vii din literatura noastră, de eroi pozitivi de ai noștri, care formează parcă un portret colectiv al oamenilor înaintați ai societății noastre.

Pe acest tablou se vor găsi diferite figuri de bărbați și femei, tineri și bătrîni; haina va fi diferită — de război și civilă — dar toți aceștia nu vor fi oameni născociți, transformați în statui, ci adevărați oameni sovietici vii, foarte asemănători prin anumite trăsături, și foarte diferiți prin alte trăsături, oameni în care milioane de cititori, fiecare în felul său, se vor recunoaște pe ei înșiși, rudele lor, prietenii, tovarășii dragi, vecinii, tovarășii de muncă, pe camarazii lor de arme.

În acest tablou noi vom distinge pe Andrei Lopuhov, care a învățat pînă la urmă să urască fără cruțare dușmanul, îl vom vedea și pe modestul cercetaș Travkin care — fără cuvinte de prisos, — și-a dat viața pentru patrie, pe visătorul încăpățînat Sania Grigoriev ca și pe înflăcăratul Umara Magomet, pe încruntatul, prudentul Bortnicov, dar și pe îndîrjitul Meresiev, pe pedantul și dîrzul Momîș-Uli, ca și pe curajoasa Liuba Șevțova, pe omul nobil, curat la suflet și singuratic Ilia Jurbin, cioplit parcă dintr-o bucată de piatră, și pe comunistul neînfrînt leton Ian Lidum.

Bătrînul Taras din „Neînfrîntii“ lui Gorbatoev își va putea găsi loc în acest tablou lîngă tinerii Andrei și Victor din romanul „Donbas“, care

ar putea să fie fiii lui; Iulia Dimitrievna din „Tovarăși de drum“, cu mîinile ei de aur și cu inima încrezătoare, va apărea acolo alături de Ivan Ivanovici, care-și iubește cu abnegație cauza sa umanitară, sau alături de doctorița Vlasenkova, o fire înflăcărată și curată care și-a închinat viața cauzei salvării oamenilor.

În acest tablou, noi vom găsi și pe părintele ostașilor săi, pe comisarul Aoronțov, sufletul regimentului din „Stegarii“, și pe comisarul aspru și curajos plper din „Furtuna“ de Ehrenburg, și pe directorul Listopad din „Kruji-Vha“, încrezut, dar care totuși a știut să se dedice cauzei slujirii patriei, și rle Batmanov care iubește oamenii cu o dragoste aspră de părinte, și pe maiorul Berezkin din romanul „Pentru o cauză dreaptă“ de V. Grosman, devotat pînă la abnegație și pe modestul contabil Kolesneciuk, devenit pe neașteptate ilegalist, din romanul „Pentru puterea Sovietelor“ de V. Kataev, și pe tinerele partizane simple și curajoase, Olea și Lena Kurocenko din nuvela lui V. Gherasimovici „Porțile Baidarului“, și pe fiul regimentului în vîrstă de 14 ani Vania Solnțev, și pe înțeleptul și veselul bătrîn Sîrbai din „Sîr-Daria“ de S. Mukanov, și pe căruntul Vîhrov, care părea că nu e capabil de luptă, dar care a apărut ca un apărător de neînfrînt al pădurii ruse, și pe Voropaev, acela care în „Fericirea“ de P. Pavlenko nu s-a împăcat cu infirmitatea lui, și pe agitatorul neînfricat al regimentului, Spivak, din nuvela lui V. Ovecikin „Salut de pe front“, și pe luptătorul pentru dreptatea poporului, fierarul Ignotas, și pe radiofonista gingașă și dîrză Mihailova din povestirea „Martie-Aprilie“ de V. Kojevnikov, și pe marinarii eroi din „Suflet marinăresc“ de L. Sobolev, și pe neliniștita Nina Kravțova din povestirea lui S. Antonov „Prima funcție“.

Noi avem cu ce să ne mîndrim în literatura noastră cînd vorbim despre eroii ei pozitivi, cititorul nostru sovietic are ce să aleagă din bogata noastră literatură, din bogata noastră proză, drept pildă de minunată comportare omenească.

Și tocmai forța și maturitatea acestei tradiții în literatura noastră, ne obligă să luptăm cu pasiune pentru continuarea și dezvoltarea ei și să combatem orice denaturare și înjosire a ei, care s-au manifestat cel mai adesea în ultimul timp prin încercările de a polei viața și de a zaharisi eroii.

Pentru noi este intolerabil ca o asemenea denaturare a tradițiilor înfățișării veridice a vieții în literatura noastră, apare sub masca griii fățarnice pentru forța ei educativă — chipurile — ca și cum oglindirea greutăților încă neînvinsă, a rămășițelor încă nelichidate, a contradicțiilor încă neînlăturate, ar împiedica justa educare a maselor, ar păta haina eroilor pozitivi.

Dar oamenii noștri nu sînt copii, iar literatura nu este o guvernantă căreia i se pretinde să conducă copiii doar pe drumuri asfaltate. Metoda sovietică de educație nu este o metodă de răsfațare, ci o metodă de călire.

Cele mai bune cărți ale literaturii sovietice povestesc despre oameni adevărați, despre felul cum s-a călit oțelul. Iar ocupația curajoasă a oamenilor curajoși este călirea oțelului, nu ciripitul păsăresc al guvernantelor. Și trebuie să spunem limpede că orice poleire, orice ocolire a complicațiilor, lipirea unor aripi ideale de îngerași, eroilor, denaturează literatura și se află în contradicție flagrantă cu năzuințele oamenilor sovietici, cu interesele regimului nostru sovietic, direct interesat ca literatura să înfățișeze cu veridicitate, fără compromis, viața în dezvoltarea ei revoluționară și prin aceasta să nu răsfețe, ci să călească oamenii.

Despre munca creatoare și despre zugrăvirea multilaterală a omului

Partidul ne-a arătat întotdeauna că sarcina educării este principala sarcină care stă în fața întregii literaturi, subliniind totdeauna că oamenii pot fi educați arătându-li-se adevărul și numai adevărul. Metoda realismului socialist înarmează artistul cu arma puternică a adevărului — adevărul în critică și adevărul în afirmare, adevărul care nu închide ochii nici la merite, nici la lipsuri. Și totodată metoda realismului socialist nu este o mașină de calculat în mîna unui contabil lipsit de pasiune, care adună minusurile cu minusuri și plusurile cu plusuri și cu asta și-a făcut datoria. Această metodă este o armă în mîinile artistului combativ, care biciuește răul pentru a afirma binele. Aceasta este o teză generală. Dar pentru ca în fiecare etapă dată să se lămurească esența sarcinilor educative concrete, pe care noi sîntem chemați să le rezolvăm în munca noastră de fiecare zi, chiar și cele mai personale planuri de creație trebuie să fie raportate la proporțiile și esența sarcinilor pe care ni le pun în fața Partidului și poporul.

Poporul nostru trăiește astăzi anii celui mai mare avînt al muncii creatoare din istoria lui. Despre orice am vorbi din ceea ce se săvîrșește astăzi — sporirea capacității de producție în industria grea, punerea în funcțiune a noi centrale electrice, desțelenirea de noi pămînturi, lărgirea producției mărfurilor de larg consum, noi simțim progresele hotărîte în viața, economia și cultura țării.

Care este baza avîntului care se desfășoară în toată țara? Este încrederea calmă în forțele noastre, sentimentul neîntunecat de nimic al perspectivei viitorului, credința fermă în invincibilitatea relațiilor noastre socialiste, în invincibilitatea principiilor noastre.

Dar prin ce se exprimă toate acestea în mod practic în viața oamenilor? Nu în vorbe, nu în jurăminte, nu în asigurări bogate în cuvinte despre devotamentul față de cauza socialismului, — ci în muncă.

În muncă se exprimă principialitatea omului, în muncă se exprimă încrederea sa în socialism, înțelegerea perspectivelor societății noastre.

În condițiile cînd munca creatoare este baza vieții societății noastre, înfățișarea eroismului oamenilor în muncă nu poate să nu devină baza literaturii, dacă ea vrea să fie alături de popor.

Totodată noi trebuie să ocolim orice fel de schematism și vulgarizare în definirea a ceea ce înseamnă tema faptelor de muncă în literatură. Orice schematism în această problemă, orice vulgarizare, slujește pe acei care ar dori să compromită această temă, cărora le place să opună mașinile — oamenilor, munca — vieții sufletești și consideră că în literatură nu poți intra pe tractor.

Nu, nu este adevărat. În literatură poți intra și pe tractor, și pe bulldozer, și pe locomotivă, și pe combaină. Întreaga problemă se rezumă doar la un lucru: ce fel de oameni sînt la volan. Tema eroismului în muncă este o temă omenească, este istoria oamenilor, a caracterelor, a relațiilor omenești. Trebuie însă să înfățișem *atitudinea omului față de muncă*, afirmînd în literatură acea idee înaltă că atitudinea noastră față de om este determinată în special și în primul rînd de întreaga atitudine pe care o are omul zugrăvit față de muncă.

Omul poate fi simpatic, bun, frumos, vesel, dar dacă el va fi un pierdevară, dacă va fi un dezerter de pe frontul bătăliei întregului popor, front în care se duce lupta pentru viitorul țării, atunci el este o jumătate de om, un filistin. Omul poate fi pur în relațiile personale, fidel în dragoste, dar dacă

el va avea o atitudine de delăsare față de munca lui, el nu are dreptul să se bucure de simpatia noastră. Omul poate fi energic și perseverent, dar dacă el, observînd deodată că bate apa în piuă, nu va abandona această îndeletnicire nefolositoare pentru popor, și nu va cere altă muncă, el este un pierde-vară în ciuda întregii energii folosite de el pentru a bate apa în piuă.

Omul nu poate fi pentru noi frumos și atrăgător dacă atitudinea lui față de muncă este urită, respingătoare, nedemnă. Deoarece atitudinea lui față de muncă este problema cinstei lui față de popor. Atitudinea lui față de muncă este problema principialității lui, a devotamentului său, nu în cuvinte, ci în fapte, față de ideile comunismului.

Totodată, în literatură nu pot fi despărțite două laturi ale aceleași sarcini care coexistă în permanență. Atunci cînd spunem că obiectul principal al ogîndirii în literatură trebuie să fie activitatea în munca creatoare a omului, totodată trebuie să spunem că obiectivul principal al demascării și biciurii în literatură trebuie să fie tot ceea ce se opune concepției noastre asupra muncii creatoare. Literatura noastră nu are dreptul să treacă pe lîngă asemenea fenomene ca simularea muncii prin oftaturi adînci sub o povară închipuită, înlocuirea muncii adevărate cu hîrtii birocratice, trecerea în mod cinic a greutăților de pe umerii proprii, pe umerii altora, pierderea de vreme fără remușcări. Din păcate, toate acestea există la noi în cantitate suficientă. Acestea sînt „cheltueli“ de prisos față de tot ceea ce adevărații muncitori au realizat, și vinovații pentru aceste cheltuieli trebuie să fie judecați, biciuiți fără cruțare și, dacă vorbim despre satiră, atunci unde dacă nu aci este cel mai larg teren de luptă pe care putem și trebuie să ne batem, folosind această armă ascuțită, punîndu-ne în față nu scopuri mărunte, de persiflare mic-burgheză, ci cu adevărat sarcini de stat — acelea în virtutea cărora Maia-kovski a scris nu întîmplător poezia sa „Ședințarii“, iar Lenin nu întîmplător a remarcat tocmai această poezie.

În centrul tabloului epocii noastre contemporane, zugrăvită de literatură, trebuie să stea acei oameni care se află în centrul vieții epocii noastre, oamenii muncii constructive, oamenii de rînd care poartă totodată în ei elementul eroic. A zugrăvi acești oameni *numai în muncă* oricît de mult ar da ei din timpul lor acestei munci și oricîte forțe ar cheltui, ar însemna, totuși, să-i prezentăm unilateral. Căci munca este centrul vieții lor, dar nu întreaga viață. Munca este noul conținut al vieții lor, dar nu întregul ei conținut. Ei nu-și pot imagina viața lor fără muncă constructivă, dar totodată, ei nu doresc să și-o imagineze fără dragoste, fără prietenie, fără sentimentul matern, fără multe alte bucurii și greutăți ale vieții.

Analizînd munca constructivă a oamenilor sovietici ca obiect al zugrăvirii artistice, noi descoperim imediat că de această temă se leagă indisolubil problema multilateralității zugrăvirii vieții, problema îmbinării a ceea ce e obștesc cu ceea ce e personal în viața omului.

Primatul intereselor sociale asupra celor personale este legat de înalta principialitate a oamenilor care construiesc comunismul, de caracterul constructiv al muncii lor — acesta este adevărul real al vieții. Dar cuvîntul „primat“, după cum se știe, înseamnă „precumpănire“ și nu reducerea, nu înlocuirea, nu uitarea a ceea ce e personal în numele obștescului. Vulgarizatorii literari au dovedit deseori neînțelegerea totală a faptului că zidul chinuzesc care, în condițiile vechii societăți, despărțea viața personală a omului de activitatea lui obștească, mai precis casa și familia lui de locul de muncă, — în condițiile transformărilor socialiste se dărîmă, nu ușor și nu simplu, dar treptat și de ambele părți. Activitatea obștească, munca privită ca o

creație, devin din ce în ce mai mult cauza personală a omului, iar în viața sa personală reflectarea intereselor sociale joacă un rol din ce în ce mai mare.

Cînd spunem că socialismul educă multilateral omul, noi subînțelegem și această latură extrem de importantă — dărîmarea hotărîtă a zidului chinezesc dintre „individual” și „general”, dintre personal și obștesc.

Adevăratul scriitor nu va da niciodată uitării acea latură a vieții eroilor pe care o numim personală, deoarece el înțelege că, procedînd altfel, ar distruge mobilul firesc al comportării sociale a personajelor sale.

Dacă vorbim despre păcatele criticii, trebuie să avem în vedere nu numai tendințele vulgarizatoare, care înlocuiesc cerința judicioasă de a prezenta principalul din viața omului cu cerința schematică de a prezenta omul *numai* în ceea ce este principal.

Este util să vorbim și despre reversul medaliei — despre faptul că critica noastră are, deseori, prea multă îngăduință față de un scriitor care zugrăvește palid viața personală a omului. Această îngăduință își găsește expresia și în acea formă preliminară a criticii care poartă numele de muncă redacțională.

Cît de des întîlnim în critică această frază, aruncată la întîmplare: „Din păcate, viața personală a eroilor a rămas în umbră”. Sau: „Din păcate, viața personală a eroilor a fost insuficient dezvăluită, ceea ce scade într-o oarecare măsură tonalitatea generală a lucrării”. E timpul ca în critică să se treacă serios de la compătimirile laconice la analiza amănunțită a felului în care scade tonalitatea generală a lucrării, dacă în ea nu este zugrăvită viața personală a eroilor și a felului cum, dimpotrivă, cresc oamenii în carte, cum ei se întipăresc în mintea cititorului atunci cînd sînt zugrăviți realist, multilateral.

În legătură cu aceasta, putem cita multe lucrări apărute în ultimii ani și care și-au cîștigat în mod legitim marea simpatie a cititorilor. Dar se întîmplă încă prea des că scriitorii cu cele mai bune intenții, subliniind în lucrările lor numai munca, sărăcesc toate celelalte laturi ale vieții omului. Iar cititorul nu vrea să se împace cu acest lucru, deoarece în viața lui, munca constructivă ocupă locul principal și nici de cum în dauna celorlalte, ci în folosul lărgirii vieții sale, al dezvoltării tuturor sentimentelor și calităților sale omenești.

Și aici ași vrea să discut în mod deschis încă o problemă: să ne întrebăm de ce cititorul găsește cel mai adesea dragostea zugrăvită nu în treacăt și cu sfială, ci cu toată forța în special în acele cărți ale scriitorilor sovietici care sînt consacrate trecutului îndepărtat sau apropiat? De ce oare, pentru a citi, pentru a trăi întreaga forță a dramei unei iubiri neîmpărtășite sau întreaga intensitate a fericirii dragostei împărtășite, el trebuie să citească „Primele bucurii” și „O vară neobișnuită” de K. Fedin, dar el nu va găsi istoria Lizei Meșcova și a Aroicăi Parabukina în cărțile închinete epocii contemporane? Totuși, dramele dragostei mari și pline de încredere, ca dragostea lui Izvekov pentru Liza, dragostea ce se lovește de un sentiment cald, mic-burhez, se petrec și în prezent. Și o fericire ca a lui Kiril care o întîlnește pe Anocika, poate fi întîlnită, se înțelege, și în viața noastră.

Eu nu vorbesc despre forța talentului, dar de ce vedem atît de rar chiar încercări de a zugrăvi o asemenea dragoste puternică, mare, ași spune eroică prin forța înlăturării tuturor obstacolelor, ca dragostea dintre Axinia și Grigori din „Pe Donul liniștit”?

Oare la noi oamenii nu mai au pasiuni? Oare în viața lor sînt puține drame, zguduiri, dorințe și căutări de fericire?

Noi trebuie să declarăm un război necruțător acelor ipocriți în critică,

care sînt gata să se minuneze de profunzimea pasiunilor, de forța sentimentelor, de varietatea gamei pasiunilor umane, cînd este vorba de lucrările dedicate trecutului, mai mult sau mai puțin îndepărtat, dar care consideră, nu se știe de ce, că această întreagă bogăție de pasiuni omenești, intrînd în perioada construirii socialismului, trebuie lăsată, ca galoșii la intrare, pentru ca, ferească dumnezeu, să nu o moștenim.

Vorbînd despre viața personală în general, am exagerat în mod conștient la sfîrșitul discuției tocmai problema zugrăvirii dragostei. Firește, aceasta este departe de a fi singura problemă a vieții personale a omului: viața personală este și problema dragostei, și a sentimentului matern, și a sentimentului patern, și a prieteniei, și a principialității, și a generozității sufletești, și a meschinăriei. Dar problema dragostei este cea mai acută, deoarece în jurul ei a înflorit și mai înflorește în critica noastră multă ipocrizie și îndeosebi neînțelegerea faptului că dragostea este o parte integrantă a vieții spirituale a omului societății noi și nu un adaus „primejdios” la viața obștească, care poate stîrni părerî critice.

Protestînd împotriva unilateralității în zugrăvirea vieții obștești a omului sovietic, trebuie să vorbim și despre un fenomen nu atît de caracteristic pentru literatura noastră, dar existînd totuși. E vorba despre interesul special pentru viața personală în dauna manifestărilor ei sociale, și despre un fenomen deseori legat de acest interes și decurgînd din el, despre înlocuirea „omului de rînd” cu „omul mărunt”, filistinul închis în lumea meschinelor lui griji și agitații personale.

S-o spunem fătîș: viața personală a filistinilor, a oamenilor care au ieșit din viața socială a țării nu constituie un obiect interesant pentru literatura noastră, dacă vorbim despre zugrăvirea acestei vieți în sens pozitiv. Viața personală, separată de viața socială, este o viață particulară. Aceasta este o rămășiță a capitalismului și prin urmare un obiect al criticii. Subliniînd necesitatea zugrăvirii ample a vieții personale a oamenilor, nu avem deloc intenția să întindem o mîna de împăcare acelor literați care mai există la noi și care, sub forma vieții personale a „omului de rînd”, au încercat, și mai încearcă și acum, să strecoare în literatură viețile mărunte, banale.

În cuvîntarea sa la primul Congres, Alexei Maximovici Gorki se plîngea că: „tot ne mai folosim de dreptul de a scrie prost”, și vorbînd despre asprimea părerilor sale cu privire la cărțile proaste, declara: „...literatura republicilor socialiste sovietice își sărbătorește anii nașterii ei. Din lăcomie, vreau grozav ca ea să primească daruri frumoase. Este pe deplin firesc că mă irit cînd văd cît de des i se dăruiesc mașini de călcat...”

În douăzeci de ani s-au creat în literatura noastră multe lucruri frumoase, dar în ea au apărut concomitent și multe „mașini de călcat” noi, nu întîmpinate de ironia gorkiană, ci de urarea de bun sosit a criticilor și confrăților în ale scrisului.

Terminînd acest ultim capitol al coraportului meu, ași vrea să subliniez necesitatea creării la noi a acelei atmosfere de respect profund pentru măiestrie, încît în nici o împrejurare o carte slabă să nu fie considerată mediocră, una mediocră — bună, iar una bună — excepțională. Oricît ar fi cartea de importantă, necesară, bună, prin problemele puse în ea, lăudînd și sprijinînd autorul pentru ascuțimea percepției realității pentru înțelegerea cerințelor ei, pentru munca nobilă pe care a înfăptuit-o, nu trebuie acordată nota 5 la măiestria artistică, dacă acest 5 nu poate fi dat cu conștiința împăcată. Totodată, se înțelege că sînt inadmisibile și faptele contrarii — a

face concesiile măestriei artistice — dacă într-o carte scrisă cu talent, există confuzii ideologice, concepții nejuste, greșite, despre viață.

În același timp, este necesar să asigurăm în critică o cîntărire sănătoasă a fiecărui cuvînt cînd este vorba despre problemele esențiale — ca atitudinea scriitorului față de realitatea noastră, ca intențiile sale subiective și rezultatul obiectiv. Se întîmplă ca în critică să aruncăm deseori cuvinte precum: „a calomniat“, „a discreditat“. În cei 20 de ani care au trecut, lucrări care merită asemenea epitete, se pot număra pe degete. Apar din cînd în cînd — și acestea nu mai sînt atît de rare — lucrări ale căror greșeli și slăbiciuni serioase merită aprecieri aspre, dar dincolo de care noi simțim și înțelegem că nu a stat și nu putea să stea intenția subiectivă a autorului de a calomnia sau denatura realitatea sovietică. În aceste cazuri critica, fără a îndulci aprecierea pe care o merită lucrarea, este datoră să-și aducă aminte că în spatele cărții stă un om și să nu scrie despre el că este un calomniator conștient cînd ea însăși, critica, nu crede acest lucru.

Noi punem cu ascuțime problema răspunderii criticului care se năpustește cu bîta asupra unei lucrări folositoare și bune și avem dreptul să punem în acest caz problema răspunderii.

Noi punem cu tărie problema răspunderii criticului care trece pe lîngă confuziile și greșelile ideologice ale autorului furat de farmecul numelui sau farmecul talentului. Și în acest caz noi procedăm just.

Dar aproape niciodată noi nu punem problema răspunderii criticii care ridică în slăvi o lucrare slabă sau mediocră din punct de vedere artistic, amestecînd toate criteriile de apreciere în literatură, reducînd la zero toate discuțiile noastre despre necesitatea creșterii măestriei; și aici noi trebuie să cerem cea mai serioasă răspundere, trebuie să condamnăm flecăreala lipsită de răspundere, coruperea tinerilor scriitori prin laude ușurate și uneori false.

Permite-ți-mi să citez, la sfîrșitul coraportului meu, minunatele cuvinte ale lui Alexei Maximovici Gorki spuse de el în cuvîntarea de încheiere a primului Congres Unional al Scriitorilor Sovietici. Iată-le:

„Noi sîntem prinși într-o operă uriașă, operă de însemnătate mondială și trebuie să fim demni de a participa la această operă. Nu trebuie să uităm nici o clipă că întreaga lume muncitoare se gîndește la noi, ne ascultă, că noi muncim pentru un cititor și spectator cum nu au existat în toată istoria omenirii. Vă chem, tovarăși, să învățați — să învățați — să gîndiți, să munciți, să învățați să vă respectați și să vă apreciați unul pe altul, așa cum se apreciază ostașii pe cîmpul de bătăie, și să nu vă cheltuiți forțele în lupta pentru fleacuri, în timp ce istoria vă cheamă la luptă necruțătoare împotriva lumii vechi“.

Să reținem aceste cuvinte ale lui Gorki: sîntem prinși într-o operă uriașă de însemnătate mondială. Nu trebuie să uităm nici o clipă acest lucru!

(Aplauze prelungite).

(Text prescurtat apărut în „Literaturnaia Gazeta“ Nr. 151)

POEZIA SOVIETICĂ

Coraportul lui Samed Vurgun

Tovarăși!

În cei douăzeci de ani care s-au scurs între primul și al doilea Congres al scriitorilor sovietici, măreța noastră poezie sovietică, cea mai înaintată din lume, a străbătut un drum important și glorios îmbogățindu-se și dezvoltându-se, un drum de luptă și succese în creație.

Fără a avea pretenția să cuprind pe larg toate fenomenele poeziei noastre în toată bogăția și frumusețea lor, vă rog să considerați coraportul meu ca un cuvânt introductiv la o discuție mare și vie despre poezia sovietică, discuție care trebuie să se desfășoare la Congresul nostru.

Pentru a avea o imagine limpede, chiar și în linii generale, despre poezia noastră sovietică multinațională în perioada care a trecut, este necesar să aruncăm măcar o privire fugitivă asupra izvoarelor ei. Acest lucru trebuie făcut și pentru că cele mai bune realizări dobândite de poezia noastră în ultimii douăzeci de ani reprezintă o continuare și o dezvoltare a celor mai bune tradiții create în poezia noastră încă înainte de primul Congres unional.

Despre tradițiile patriotice și internaționaliste în poezia sovietică

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a deschis o nouă eră în istoria omenirii. Ea a deschis o nouă eră și în dezvoltarea gândirii artistice a timpurilor noastre.

Clasa cea mai progresistă și cea mai revoluționară — proletariatul — a apărut pe arena istorică înarmată cu filozofia marxist-leninistă, cu noile idealuri comuniste; ea a apărut de asemenea și cu noi concepții estetice, elaborate științific de Marx și Engels pe baza experienței artei universale și dezvoltate de Lenin și Stalin.

Revoluția din Octombrie a salvat gândirea artistică a omenirii de sărăcie spirituală, de decadentism și simbolism, de neîncredere în triumful a tot ce este frumos și luminos.

Întreaga experiență a dezvoltării poeziei universale după Marea Revoluție din Octombrie a confirmat, în noile condiții istorice, totala lipsă de fundament a teoriei „artă pentru artă”. Gândirea artistică a omenirii se poate dezvolta numai pe baza unor idei mari. În afara idealurilor filozofice și politice înaintate nu poate exista nici un fel de literatură mare, și chiar cele mai mari talente se sting și pier în haosul lipsei de idei.

Revoluția din Octombrie a contribuit la ivirea și înflorirea poetică a unui talent atât de mare ca Vladimir Maiakovski, a unui talent atât de puternic ca Demian Bednîi, ea i-a ajutat pe A. Blok, V. Briusov, S. Esenin să se smulgă din mlaștina simbolismului și a decadentismului.

O mare evoluție creatoare au realizat după Revoluția din Octombrie poeți valoroși ca Avetik Isaakian în Armenia, Galaktion Tabidze în Gruzia. Sub influența Revoluției din Octombrie s-a dezvoltat creația poezilor populari bie-

Ioruși Ianka Kupala și Iakub Kolas; s-au format talentații poeți ucraineni P. Ticina și M. Riłski, poetul armean Eghișe Ciarenț, poetul gruzin Gheorghi Leonidze. Revoluția a adus creația lor pe drumul larg al temelor mari și al ideilor înalte, înaripându-i cu patosul slujirii poporului.

În cei douăzeci de ani care au trecut de la primul Congres, rîndurile noastre s-au îmbogățit simțitor cu noi forțe creatoare. A răsunat glasul mîndrului șoim al poporului cazah, poetul Djambul; s-a întărit și a înflorit creația poetului popular al Daghestanului, Gamzat Țadasa, a poetului popular al Abhaziei D. Gulia, a poetului popular al Buriat-Mongoliei Hoța Namsaraev; succese însemnate a dobîndit poezia popoarelor care nu aveau alfabet înainte de Revoluție — popoarele: Kirghiz, bașkir, mariisk, ciuvaș, adigheui etc. În corul general al poeziei sovietice au intrat glasurile puternice și sonore ale poezilor Ucrainei apusene și Bielorusiei apusene reunite, ai Letoniei, Estoniei, Lituaniei și Moldovei.

Putem vorbi cu deplină îndreptățire despre influența rodnică a ideilor Revoluției din Octombrie asupra creației celor mai mari poeți, care au cucerit un loc de seamă în poezia progresistă a țărilor de peste hotare — ca Tian Țian, Go-Mo-Jo și alți poeți de frunte ai marelui popor chinez, ca poetul coreean Te Ghi Cen, ca poezii Louis Aragon, Paul Eluard, Pablo Neruda, V. Bronevski, V. Nezval, Stanislav Neiman, Nicola Vapțarov, Johannes Becher, Erich Weinert, Nicolas Guillen, Nurdal Grig, poetul iranian A. Lahuti, a cărui poezie a fost strîns legată în decurs de trei decenii de literatura sovietică tadjică.

V. I. Lenin scria la timpul său despre creatorul „Internaționalei” — Eugène Potier, că acesta „a lăsat un monument nepieritor. El a fost unul din cei mai mari propagandiști prin intermediul cîntecului”.

Noi ne mîndrim că poezia sovietică a devenit în totalitatea ei un propagandist al ideilor comunismului, un cîntăreț al acestor idei.

Cînd V. Maiakovski a spus:

*Intreaga mea
putere
sonoră de poet
ți-o dărui fie
clasă în atac*

— acesta a fost și glasul marelui poet și glasurepocii, glasul întregii noastre poezii noi.

Estetica leninistă, afirmînd principiul partinității literaturii noastre, afirmă totodată și un conținut democrat al gîndirii artistice fără precedent în istoria omenirii, deschide un spațiu larg libertății creației, spiritului activ al creației artistice, variației infinite de stiluri și curente, de individualități și aptitudini.

„Nu începe îndoială — scrie Lenin — că problema literară se pretează cel mai puțin unei egalizări mecanice, unei nivelări, dominației majorității asupra minorității. Nu începe îndoială că în această chestiune este necesară asigurarea unui spațiu cît mai larg inițiativei personale, înclinațiilor individuale, mai mult spațiu pentru gîndire și imaginație, formă și conținut. Toate aceste sînt indiscutabile, dar ele nu dovedesc decît că partea literară a muncii proletare de partid nu poate fi asimilată celorlalte părți ale muncii proletare de partid după acelaș șablon”.

După cum vedem, înțelegerea leninistă a partinității este departe ca cerul de pămînt, de impunerea mecanică în literatură a unui singur curent creator. Dimpotrivă, partinitatea în adevăratul ei sens leninist înaripează scriitorul în mod creator; ea înseamnă nu sărăcire, așa cum încearcă să afirme criticii reacționari ai apusului, ci o uriașă îmbogățire ideologică artistică a literaturii, dezvoltarea unor variate curente de creație; ea oferă cîmp larg și libertate gîndirii artistice, fanteziei poetice, inițiativei personale, aptitudinilor individuale ale scriitorului.

În anii formării ei, poezia noastră a învins multe greutăți și piedici apărute în lupta ascuțită de clasă împotriva rămașitelor diferitelor curente estetice burgheze — împotriva adepților teoriei „artă pentru artă”, împotriva adepților decadentismului și futurismului, împotriva prolecutiștilor și a altor purtători ai

concepțiilor antipopulare asupra esenței și scopului artei.

În această luptă îndelungată și complexă, noi, poeții sovietici, am avut succese și eșecuri în creație, dar pînă la urmă poezia noastră nouă, partinică, poezia patriotică și cetățenească a învins.

În anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei, în această grea încercare pentru poporul nostru, în această verificare a tuturor forțelor lui, s-a simțit deosebit de limpede că cuvîntul poetului este „un comandant al forțelor umane”.

În legătură cu aceasta să ne amintim de chipul luminos al poetului patriot Musa Djabil care, între zidurile închisorii, în așteptarea morții care putea veni din clipă în clipă, crea versuri pline de un dispreț suveran față de călăii fasciști:

*Pămîntul va acoperi corpul
rece, —
Cîntecul de foc nu poate fi
îngropat!
Mor, învingînd, și cine
te va numi
Cadavru dacă ai fost
luptător?!*

Noi, poeții din republicile surori, adunați la al doilea Congres al nostru, reliefăm cu recunoștință nemăsurată marea misiune istorică a poeziei clasice ruse și contemporane. Ea a ridicat pe o treaptă nouă literaturile noastre naționale, a îmbogățit creația noastră artistică prin tradițiile ei realiste și revoluționare. Poezia rusă a avut o influență uriașă asupra îmbogățirii poeziei republicilor naționale cu noi forme poetice. Ea a ajutat la lichidarea canoanelor convenționale învechite ale versificației în poezia popoarelor din Orient. Moștenirea artistică a lui V. Maiakovski — glas puternic al noii epoci poetice — a avut și are o mare influență asupra creației multor poeți din Uniunea Sovietică. Noi toți, poeții din republicile surori, îl considerăm pe V. Maiakovski prietenul și învățătorul nostru comun.

Poezia noastră este în întregime liberă de orice prejudecăți naționaliste, religioase și rasiale. Poeții sovietici slăvesc prietenia între popoarele întregii lumi,

forța atotputernică a internaționalismului proletar, ei salută cu bucurie tot ce se săvîrșește mai bun și mai luminos în patria noastră și în întreaga lume. Astfel, Nikolai Tihonov cîntă în poeziile sale Gruzia liberă și fericită și cu același sentiment de prietenie și respect el scrie despre soarta și viața poporului muncitor din Pakistan și India.

Ciclul lui K. Simonov „*Prieteni și dușmani*”, poeziile despre America ale lui Andrei Malișko, cele din volumul „*Dincolo de marea albastră*”, cele ale lui M. Bajan și poeziile lui A. Surkov despre Anglia, ale lui N. Gribaciov despre Coreea, „*Două tărîmuri*” de Suleiman Rustam, „*Balada indiană*” de M. Turzun-zade, poemele și poeziile despre Iran ale Verei Inber, ale lui Ghegam Sarian sau Osman Sarîveli, poeziile lui Ian Sudrabkalin, S. Cikovani, Antonas Vențlov, Maxim Tank, Kasim Amanialov, Emilian Bukov și sute de alte exemple dovedesc că poezia sovietică nu se limitează la granițele proprii sale țări, că sentimentul patriotismului sovietic, care străbate această poezie, este indisolubil legat de internaționalismul proletar.

Noi vom apăra și de acum înainte, ca lumina ochilor, mărețele tradiții internaționaliste și revoluționar-patriotice ale poeziei noastre.

Problema eroului pozitiv în poezia sovietică

În ce imagini artistice a întruchipat poezia noastră năzuințele cetățenești și revoluționare? Ce tipuri și caractere pozitive a creat ea?

În primul rînd, sînt imaginile eroilor istoriei — oamenii înaintați din trecutul îndepărtat, chipuri de oameni de stat, de ostași, de eroi și viteji din popor, de savanți și poeți. La noi s-a scris un șir de remarcabile poeme și lucrări dramatice istorice în versuri. În poemul „Daniil Galițki” al lui Mikola Bajan, este prezentat veridic chipul unui erou istoric și este viu înfățișat poporul care-și apără pămîntul natal de cotropitorii străini.

Poetul gruzin Simon Cikovani a scris

poemul valoros „Cîntec despre David Guramişvili“, poetul bielorus Petrus Brovka a scris un poem despre eroul național „Kastus Kalinovski“, poetul azerbaidjan Suleiman Rustam a scris drama în versuri „Fugarul Nabi“, în care este înfățișat un erou popular care luptă împotriva țarismului și a samavolniciei feudalilor. Iliia Selvinski a reușit, după părerea mea, în tragedia „De la Poltava la Gangut“ să înfățișeze în momente dramatice puternice chipul lui Petru I, transformatorul Rusiei.

În al doilea rînd, un izvor nesecat de inspirație pentru crearea chipurilor eroilor pozitivi este istoria revoluției noastre.

Poezia sovietică a creat un tip nou de opere în care locul principal nu-l ocupă biografia amănunțită, expusă cronologic, o biografie de om mare, ci în primul rînd exprimarea în imagini și dezvăluirea sensului social al activității lui. Un model de asemenea operă este poemul lui Maikovski „Vladimir Ilici Lenin“ în care viața conducătorului apare în legătură indisolubilă cu evenimentele istorice ale epocii, pe fondul cărora sînt oglindite, cu o mare forță, amploarea istorică a activității lui Ilici și este înfățișat chipul lui mareț, plin de umanitate.

Chipul lui Lenin este slăvit în poemul lui Stepan Scipaciov „Căsuța din Sușenskoe“. Acest poem se distinge prin lărgimea orizontului ideologic; în el trecutul istoric este legat de realitatea contemporană, ideile marelui Lenin de soarta milioanelor de oameni simpli ai muncii.

Lucrări remarcabile despre Lenin sînt poemele „Lenin“ de poetul azerbaidjan Rasul Rza, sau „Lenin și Ali“ de poetul armean Eghișe Ciarenț.

Sentimentele și gîndurile poporului lituanian și-au găsit expresia în „Poemul despre Stalin“ al poetei lituaniene Salomeia Neris.

Gheorghi Leonidze a dedicat o epopee avîntată copilăriei și tinereții marelui Stalin.

Poeziile, poemele și cîntecele despre eroii războiului civil, despre cei 26 comisari din Baku, despre Ceapaev, Șciors, Jelezneak, Voroșilov, Budionni, se bucură

de o mare dragoste în rîndurile poporului nostru.

M. Bajan i-a dedicat muncitorului din Lugan, Piotr Țupov, mort în luptele de lîngă Harkov, în anul 1919, poemul „Părinți și fii“, un poem triumfal, plin de patos mareț în slăvirea eroilor simpli ai războiului civil. Eroilor luptei revoluționare în Lituania burgheză le este consacrată una din cele mai reușite opere ale Salomeiei Neris — poemul „Cei patru“.

Chipurile ostașilor neînfricați ai revoluției, slăviți de poeții noștri, au o uriașă importanță educativă. În ele sînt întruchipate cele mai frumoase trăsături omenești însușite de popor în lupta sa pentru un viitor luminos, devotament pentru cauza partidului, dîrzenie și abnegație.

Ne rămîne totuși să regretăm că în poezia cu teme revoluționare istorice nu a ocupat încă locul cuvenit chipul muncitorului revoluționar înaintat. Iar istoria mișcării noastre revoluționare este bogată în asemenea chipuri. Luați, de pildă, viața eroică, glorioasă, a bolșevicului rus Ivan Vasilievici Babușkin, despre care Lenin scrie, că dacă la noi nu ar fi existat asemenea Babușkini, Rusia ar fi rămas o țară de robi și argați.

Al. Tvardovski, în poemul „*Vasili Tiorkin*“ a creat un chip generalizat al ostașului sovietic patriot.

În acest personaj sînt generalizate cele mai frumoase trăsături naționale ale caracterului omului rus, ale omului muncii, patriotului, ostașului. Acest poem a fost primul pas mare în înfățișarea epică a eroismului oamenilor noștri în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Noi l-am îndrăgit pe Tiorkin pentru dragostea lui față de pămîntul natal, față de om, pentru curajul, vitejia lui, pentru faptul că știe să învingă greutățile, să nu se demoralizeze chiar și în momentele cele mai tragice ale vieții și luptei.

Poemul „*Vasili Tiorkin*“ poate fi numit un cîntec mare despre bărbăție în viața oamenilor. Patosul lui constă în optimismul eroic, nepieritor, în dragostea de viață, care e mai scumpă decît gloria și mai puternică decît moartea: „Lupta se duce... nu pentru glorie, ci pentru viață pe pă-

mînt". Scris într-o limbă vie și expresivă, în spiritul celor mai bune tradiții ale poeziei clasice ruse, el va rămîne veșnic în literatura noastră. Totuși, în ciuda existenței unor merite mari și indiscutabile, după părerea mea, o lipsă a poemului constă în faptul că în el nu este oglindit elementul partinic organizator și îndrumător al vieții noastre, iar chipul lui Vasili Tiorkin, pe lîngă toate calitățile sale, nu se distinge întotdeauna prin profunzime ideologică, nu exprimă pe deplin gîndurile și năzuințele înaintate ale timpului său.

Margareta Aligher, în poemul lirico-romantic „Zoia”, a creat chipul luminos și curajos al slăvitei fiice a marelui popor rus — Zoia Kosmodemianskaia. Mamed Raghim a înfățișat chipul viteazului aviator azerbaidjan Guseinbal și prietenia lui cu aviatorul rus Alexei în poemul său „Deasupra Leningradului”. Semion Kirsanov oglindește în poemul său chipul eroic al muncitorului sovietic Makar Mazai. Aceleiași teme i-a dedicat un poem și poetul bașkir Maesul Siundikle. Stepan Scipaciov a înfățișat cu lirismul care-l caracterizează chipul unui pionier-erou, în poemul „Pavlik Morozov”. Noi eroi pozitivi au apărut în poezia noastră, în anii de după război, în poeme ca „Filfiie steagul deasupra sovietului sîtesc” de Alexei Nedogonov, „Aliona Fomina” de Alexandr Iașin, „O zi de muncă” de Mihail Luconin, „Primăvara în colhozul „Pobeda” de Nikolai Gribaciov. După părerea mea, în ultimul poem, autorul a contopit cu succes, în chipul lui Zernov, trăsăturile realiste cu cele revoluționar-romantice.

Crearea chipului pozitiv al eroului timpurilor noastre este o sarcină grea. În procesul realizării ei, unii din autorii noștri cad în schematism și superficialitate, nu reușesc să dezvăluie chipurile contemporanilor în toată profunzimea și multilateralitatea lor.

Îl cunoaștem și iubim pe Nairi Zarian, autorul unui șir de remarcabile lucrări poetice, cum sînt, „Armenia”, „Glasul patriei”. Totuși, în poemul „Armenia” există deficiențe serioase. Poetul s-a dedicat scopului nobil de a înfățișa chipul ostășului erou Vaan în condițiile construcției

pașnice. Dar poemul, nu lipsit de un șir de merite izolate, este totuși în general încărcat, cu descrieri și pare, în mare măsură, mai curînd o schiță ritmată decît o lucrare poetică.

*Cînd terenurile au fost înconjurate,
În fața pășea agronomu Margo:
— Ați dat dovadă de voință și pricepere.
Analiza atentă a confirmat
Că totul e în ordine — aratul, îngrășă-
mintele...*

*Dar Ervandian este astăzi în frunte.
Ținînd seama de măsurile profilactice,
El a curățat în așa fel cîmpul de pietre,
Încît poți ieși astăzi și semăna,
Erou al războiului, el poate fi exemplu...*

Și mai prost stau lucrurile în poemul lui Mamed Raghim: „Pe pămîntul Apșeronului”. Probabil că poetul nu a simțit adînc nici tema, nici oamenii și și-a trădat glasul poetic.

Poeților le reușesc și mai puțin chipurile oamenilor simpli, contemporanii noștri, care ar putea deveni exemple demne de urmat.

Cred că una din cauzele slăbiciunii în realizarea acestor chipuri este lipsa unei experiențe adînci în zugrăvirea poetică a temelor și caracterelor contemporane, în timp ce tema istorică și chipurile istorice au în poezia universală tradiții de veacuri. Iată de ce noi trebuie să avem o atitudine plină de atenție și grijă față de lucrările care reprezintă un pas înainte în oglindirea artistică a temelor contemporane, fără a renunța însă la critica cea mai serioasă, dar constructivă, a lipsurilor acestor lucrări.

O altă cauză este faptul că nu se poate crea chipul eroului pozitiv în afara luptei lui împotriva răului, împotriva forțelor negative care i se opun. Unii scriitori și critici preferă însă să ocolească ciocnirile ascuțite din viață cu forțele „răului” și se limitează la contradicțiile mărunte existente în însuși caracterul eroului pozitiv — pasă-mi-te, elementele pozitive din om luptă întotdeauna împotriva trăsăturilor lui negative.

Slăvind eroul pozitiv al timpului nostru, luptător pentru comunism, nu trebuie să dăm dovadă de teamă și lașitate

în înfățișarea forțelor care i se opun. Pentru a crea un chip puternic realizat al luptătorului revoluționar, trebuie însă să-i opunem un chip de dușman puternic. Prezentînd un dușman lipsit de putere, noi nu vom reuși să arătăm nici forța noastră. Noi trebuie, așa cum cere adevărul vieții, să înfățișăm eroul pozitiv într-o luptă grea și îndelungată, cu toate eșecurile și succesele lui. Atunci și victoria dobîndită de eroul pozitiv va deveni mai convingătoare.

Amintiți-vă de chipul shakespearian al trădătorului și ipocritului Iago. Există oare în marile noastre poeme dramatice și epice un asemenea chip atît de puternic tipizat al dușmanilor noștri politici, morali?

Înseamnă oare toate acestea că eroul nostru pozitiv trebuie să fie lipsit de orice fel de contradicții lăuntrice? Nu, eroul pozitiv are și contradicțiile sale lăuntrice, are laturi puternice și slabe, lucru caracteristic fiecărui om viu, dar adepții teoriei înfățișării „omului viu” vor, cu orice preț, după părerea mea, să diminueze și să pună pe al doilea plan lucrul esențial — elementul pozitiv în caracterul eroului, și să-i descopere în primul rînd slăbiciunile omenești. Mai mult chiar, această teorie a ogîndirii „omului viu” alunecă spre obiectivismul lipsit de idei, spre negarea atitudinii active a scriitorului sovietic, care trebuie să sublinieze tocmai noul în realitatea noastră și să contribuie prin aceasta la dezvoltarea și triumful lui continuu. Repet, aceasta nu înseamnă că sînt împotriva ogîndirii slăbiciunilor eroului pozitiv, dar la ce trebuie să slujească o asemenea zugrăvire în lucrările de artă? Să luăm chipul lui Farhad din poemul lui Nizami „Hosrov și Sirin”. Farhad este un erou de o uriașă forță spirituală. În numele celei mai curate iubiri omenești el răstoarnă munții, sfarmă stîncile, are o putere supraomenească. Dar el este încrezător în oameni, el ascultă vorbele celor rău intenționați — despre moartea iubitei și despre zădărnicia faptelor lui eroice în numele dragostei pentru ea. Crezînd în moartea lui Șirin, Farhad se sinucide.

Firește, unii critici pot spune că încrederea lui Farhad în oameni este o slăbi-

ciune a lui, chiar un defect. Dar și în această slăbiciune este o trăsătură pozitivă a caracterului său. Farhad, fiind un om cinstit, nici nu-și poate închipui că oamenii sînt capabili să recurgă la minciuna sfruntată. Încrederea lui Farhad în oameni provine din integritatea caracterului lui.

Cu acest exemplu vreau să arăt că laturile puternice și slabe ale caracterului eroului pozitiv trebuie să apară tocmai ca o manifestare multilaterală a naturii sale pozitive. În caz contrar, noi compromitem integritatea naturii eroului pozitiv, care rezidă nu în amestecul haotic al laturilor luminoase și întunecate, ci într-un anumit caracter unitar în diferitele forme ale manifestării lui.

Eroul pozitiv poate fi înfățișat în procesul de formare, de dezvoltare a caracterului, în procesul de lichidare a rămășițelor trecutului, de acumulare a unor calități noi. Toate acestea trebuie să fie subordonate sarcinii principale a generalizării artistice, sarcinii creării unor caractere și chipuri unitare și puternic încheigate.

În poezia epică, scriitorului i se deschid posibilități excepționale de creare a unor caractere și imagini, fenomene și evenimente generalizate ale vieții sociale.

Poezia epică

În timp ce poezia clasică rusă și universală a creat minunate opere epice prin profunzimea pătrunderii realiste în viață și prin forța de exprimare, poezia decadentă nu a putut crea un poem, o operă care să cuprindă pe deplin și pe larg viața în dezvoltarea ei.

Epoca mărețelor transformări revoluționare trebuie să devină o epocă de creare a unor mari tablouri poetice, care să dezvăluie profund sensul evenimentelor istorice din viața poporului.

Încă în poemul său dinainte de revoluție „Război și pace”, Maiakovski a ogîndit evenimentele care au zguduit întreaga omenire, a căutat să le cuprindă în întreaga lor însemnătate istorică. În poemele „Vladimir Ilici Lenin” și „E bine!” el a creat un tablou larg al mărețelor transformări istorice care au deschis o nouă eră în istoria

omenirii. Maiakovski dezvăluie un conținut mare și complex și în imaginile epice și în izbucnirile lirice, care reflectă perceperea subiectivă a evenimentelor oglindite de el. Aceste două planuri, aceste două linii — epică și lirică — sînt organic legate una de alta în poemul lui Maiakovski. Însuși poetul a subliniat această legătură:

*Aceasta a fost
cu luptătorii
sau cu țara,
sau
în inima
mea
a fost.*

În poemele „Vladimir Ilici Lenin” și „E bine!” s-ar părea că nu există un subiect. Dar nu e așa. Dezvoltarea acțiunii în poem este legată de mișcarea istoriei însăși, de înaintarea puternică a revoluției. Poemele lui sînt parcă un amplu monolog epic despre timp, despre istorie, despre prezent și viitor, în ele epicul se îmbină cu forța cuceritoare a lirismului și cu dramatismul oglindirii acțiunii.

Totodată, în poemele lui Maiakovski, care reflectă timpuri mărețe, nu vom găsi o galerie largă de caractere, de eroi — contemporani ai acestor evenimente. Și aceasta sporește sarcina noastră: prețuind moștenirea măreață și vie a lui Maiakovski, să nu ne limităm doar la drumurile lui, să nu le canonizăm, ci să căutăm și alte drumuri în zugrăvirea epică a măreței epoci revoluționare.

Sarcina poezilor noștri sovietici rezidă în crearea chipului omului sovietic, al luptătorului pentru lumea nouă, al omului-constructor. Pe acest drum, al poeziei noastre epice s-au obținut multe realizări demne de atenție. N. Aseev, în „Semion Prostakov”, a zugrăvit chipul unui erou al războiului civil, în care veridicitatea istorică, caracterul aproape documentar s-a îmbinat cu lirismul adînc. Eduard Bagrițki în „Cuvînt despre Opanas” a afirmat cu pasiune romantică ideea devotamentului față de revoluția socialistă, prezentînd ciocnirea ascuțită a destinelor și caracterelor omenești. Nikolai Dementiev a scris povestirea în versuri „Mama”,

în care sînt oglindite clar caracterele și relațiile dintre eroi și analizate cu subtilitate din punct de vedere psihologic. În anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei au fost create noi opere epice. Nikolai Tihonov în poemul „Kirov e cu noi” și V. Inber în poemul „Meridianul de la Pulkovo” au slăvit avîntul patriotic și dîrzenia eroică a Leningradului în timpul blocadei. Aceleiași teme i-a dedicat. O. Bergholtz „Jurnalul din Februarie”. În poemul „Fiul”, P. Antokolski redă cu o mare forță imaginea tinerei noastre generații care a luptat cu curaj pentru patrie, pentru cauza noastră dreaptă. A. Kuleșov în poemul „Steagul brigăzii” a creat imagini și tablouri avîntate ale luptei poporului împotriva cîmpitorilor. Printre poemele remarcabile dedicate Marelui Război pentru Apărarea Patriei trebuie să cităm „Prometeu” de A. Malișko, în care poetul a folosit cu pricepere legende vechi în vederea dezvăluirii caracterului luptătorului contemporan pentru fericirea omenirii.

Să ne amintim și de minunatul poem al lui E. Dolmatovski „Dispărut fără urmă”, izvorît dintr-o profundă emoție lăuntrică. Să ne amintim de asemenea de admirabilul poem al lui Tilvitis „Pe pămîntul lituanian”, în care poetul descrie în imagini luminoase reînvierea poporului lituanian în condițiile socialismului.

Aceste poeme reprezintă un succes neîndoielnic al poeziei noastre în crearea chipului epic al omului sovietic. Tocmai această sarcină este, după părerea mea, principală pentru poezia noastră. În poemele din anii războiului, formele de zugrăvire epică și lirică s-au îmbinat strîns, organic, au fost folosite multilateral și variat, corespunzător particularităților individuale ale poetului. Aci este locul să pun problema deosebirii între epic și liric. Atunci cînd poetul se destăinuie, cînd își dezvăluie caracterul, gîndurile, cînd vorbește direct despre ceea ce îl emoționează, despre ceea ce constituie esența vieții lui — aceasta este lirica. Atunci cînd el, folosind întreaga forță a gîndirii sale, a pasiunii, a convingerilor, redă tabloul vieții poporului — acesta este epicul. Eu nu dau aci definiții precise,

care să epuizeze problema, dar vorbesc despre ceea ce mi se pare esențial în lirică și epică. Vreau să mai subliniez că ambele aceste elemente nu sînt deloc incompatibile ci, deseori, sînt indisolubil legate în marile tablouri epice.

În unele poeme, scrise mai ales în anii de după război, elementul liric introdus neorganic a dus la superficialitate, la diluarea și chiar la încetșarea imaginii. Astfel poemul, în general reușit al lui Al. Iașin, „*Aliona Fomina*”, în care este redat convingător chipul unei femei, colhoznică înaintată, suferă totuși de diluare și descriptivism. Poemul lui E. Dolmatovki despre cutremurul din Așhabad, în ciuda faptului că are o acțiune dramatică, nu prezintă cu claritate conflictul principal și nu reliefează pregnant caracterele.

Poemele lui S. Podelkov, V. Juravliov, S. Vasiliev, cu toate că au merite izolate sînt în multe privințe schițe ritmate.

Eșecurile unor autori nu diminuează însă realizările dobîndite de poezia epică sovietică în totalitatea ei.

Viitorul poeziei noastre epice sovietice constă, după părerea mea, în dezvoltarea acelor descoperiri pe care le-au făcut poezii noștri, și a minunatelor tradiții ale poeziei clasice, pe care noi nu ni le-am însușit încă în mod suficient.

Alături de poemele lirico-epice trebuie să se dezvolte pe larg și poemele epico-dramatice cu un subiect unitar, cu conflicte ascuțite, cu caractere omenști redade clar și deplin. Poezia noastră are nevoie de romane în versuri care să dea tablouri largi ale vieții omenști, ale relațiilor omenști.

După părerea mea, această formă a căpătat o întruchipare reușită, de pildă, în poemele lui I. Kolas „*Pămîntul nou*” și „*Coliba pescarului*”, în „*Trecătoarea*” de I. Uhsai.

Poezia epică dă posibilitate artistului să cuprindă larg evenimentele, să creeze caracterele cele mai variate, să emită raționamente lirice și filosofice.

Despre lirică

Bogăția și varietatea poeziei lirice depind de multilateralitatea și bogăția sufletului

poetului. Pușkin scrie: „Ne place să vedem poetul în toate stările, schimbările sufletului său viu și creator: și în tristețe, și în bucurie, și în momente de extaz, și în momente de destindere sufletească — și în minie juvenilă, și în iritarea mărunță din pricina unui vecin plictisitor...”

Pentru poetul sovietic toate problemele arzătoare ale contemporaneității sînt personale, și de aceea împărțirea temelor și motivelor în „personale” și „obștești” este deseori artificială. Să ne amintim cît de direct și parcă dovedind interesul personal al poetului sînt exprimate tema luptei împotriva colonizatorilor și imperialismului, tema prieteniei popoarelor în lirica lui N. Tihonov; cu cîtă ascuțime și emoție se dezvoltă tema apărării eroice a cuceririlor revoluției socialiste, tema dîrzeniei și bărbăției de neînfrînt a ostașilor simpli în cele mai bune poezii lirice ale lui A. Surkov; de ce gînduri profunde și patos sincer este pătrunsă lirica patriotică a lui M. Rîlski; cît de proaspăt și variat scriu despre reînvierea naționalităților asuprite înainte vreme și despre înflorirea culturii lor socialiste, Saifi Kudaș, Aali Tokombaev, Karlo Kaladze, Rasul Gamzatov, Osman Sarivelli, Mustai Karim, Uigun, Ghevork Emin și alții; cu cît avînt și adevărat lirism slăvesc poetele noastre O. Bergholtz, V. Tușnova, Zulfia sau D. Vaarandi, S. Kaputikian, M. Dilbazi soarta femeii eliberate și însușiri omenști înalte ca iubirea, prietenia, statornicia în dragoste, sentimentul matern.

Tratînd în chip nou temele care îi frămîntă de mult pe poeți, scriitorii noștri sovietici scriu despre fericirea popoarelor și despre fericirea îndrăgostiților, despre dragostea de patrie și despre dragostea mamei, despre creația milioanelor de oameni și despre căutările creatoare ale artistului însuși.

Poezia pornită din suflet a lui Mihail Isakovski emoționează inimile oamenilor sovietici. Și cît de strîns este legată dragostea eroilor în poeziile și cîntecele lui M. Isakovski de sentimentul înalt al cetățeanului sovietic, al omului muncii, al patriotului!

Lirica lui K. Simonov este variată și cuprinde larg sentimentele oamenilor sovietici. Un merit al lui K. Simonov ca

poet este faptul că el se află în permanentă dezvoltare, în căutări creatoare.

Numeroși cititori au îndrăgit și poeziile lui Stepan Scipaciov, care afirmă fericirea trainică a dragostei ce se opune nefericirilor și încercărilor grele în viață. Trebuie însă să-i dorim lui S. Scipaciov o varietate mai mare de teme și îmbogățirea continuă a formelor poetice.

O mare atenție merită lirica lui Gafur Guliam, autorul poeziei „Nu ești orfan” în care este minunat exprimată ideea prieteniei popoarelor.

La noi este apreciată încă în mod insuficient poezia interesantă și originală a lui Serghei Smirnov, autorul multor versuri cu adevărat actuale, pornite din suflet, profund lirice, pline de dragoste de viață, veselie, avântare poetică.

Vorbind despre lirică, nu se poate să nu amintesc numeroasele poezii reușite ale lui I. Utkin, M. Svetlov, V. Saianov, P. Subin, A. Nedogonov, Kasim Amanjolov, Ahmed Djamil și alții.

În cuvîntul de încheiere la primul Congres al scriitorilor, Gorki a spus: „Omenirea ar asculta foarte bine și cu recunoștință glasul poezilor, dacă împreună cu muzicienii ar încerca să creeze cîntece noi, pe care omenirea nu le are, dar trebuie să le aibă”.

Între primul și al doilea Congres s-au făcut multe pentru îndeplinirea acestei cerințe. Firește, și înainte s-au creat cîntece prețuite de întregul popor: „*Marșul lui Budionni*” de N. Aseev, „*Tînăra gardă*” de A. Bezîmenski, „*Aprindeți-vă, lumini ale nopților albastre*” de A. Jarov. Dar numai la jumătatea anilor 1930—1940 a început adevărata înflorire a poeziei sovietice pentru cîntece. Trebuie să menționăm, în legătură cu acest fapt, pe V. Lebedev-Kumaci care a scris texte pentru o serie de minunate cîntece patriotice și profund emoționante; „*Cîntec despre patrie*”, „*Războiul sfînt*” și altele. De o mare popularitate se bucură „*Katiușa*” și multe alte cîntece de M. Isakovski. „*O voi, plaiuri, plaiuri*” de V. Gusev, „*Cîntecul îndrăzneților*” de A. Surkov, „*Cîntec despre Kahovka*” de M. Svetlov, „*Foșnea aspru pădurea din Briansk*” ce A. Sofronov, „*Cîntec despre Nipru*” de E. Dolmatovski, „*Imnul Tine-*

retului Democrat al lumii” de L. Oșanin, etc.

Totuși, poporul pretinde, pe drept, mult mai mult de la poezii care scriu versuri pentru muzică. În anii de după război nu au fost încă create cîntece în care eroismul zilelor noastre să fie îmbinat cu căldura sentimentelor umane, cîntece care să fie îndrăgite de popor, ca de pildă „*Katiușa*” și „*O voi plaiuri, plaiuri*”. Mai mult decît atît, în ultimul timp a început să se statornicească un șablon al cîntecului liric, unde și în cuvinte și în muzică răsună note monotone, unde sentimentul înflăcărat este înlocuit cu un sentimentalism superficial.

Poporul așteaptă de la poezii sovietici noi cîntece bune.

Nu de mult, a început să se restrîngă într-o oarecare măsură registrul liricii sovietice. Poezii au început să scrie mai puțin despre dragoste, despre natură, și ceea ce este semnificativ, această limitare artificială, renunțarea la o serie de teme și-a lăsat amprenta și asupra dezvoltării temei muncii — una din cele mai importante din literatura noastră. Unii poeți au pornit pe calea descriptivismului primitiv, au început să introducă în versurile lor termeni de producție, să presare limbajul cu termeni tehnici, îndepărtîndu-se treptat de lucrul cel mai important — de chipul viu al omului-constructor al lumii noi. O asemenea simplificare a liricii se face simțită chiar în versurile poezilor noștri despre mărețele construcții noi, despre canalul Volga-Don, despre Kahovka, despre Mingheciaur, despre Rustav, etc.

Retorismul, raționalismul rece, speculațiile abstracte, apar uneori în lirica noastră. Dar scriitorul trebuie să redea poetic gîndurile, cugetările sale filozofice, trebuie să le exprime în limbajul imaginilor artistice. Numai atunci gîndurile poetului vor dobîndi forța de a influența în chip artistic.

Varietatea realității noastre impune și varietatea formelor lirice, cere poetului liric complexitatea imaginilor, vioiciunea și abundența culorilor. Răspîndind ideile cele mai înaintate ale vremurilor noastre, lirica sovietică luptă împotriva individualismului feroce, împotriva pesimismului, a influențelor dăunătoare ale

decadentismului care slăbesc și descompun omul, voința și personalitatea lui; lirica sovietică afirmă un fond nou al sentimentelor.

Lirica nu trebuie să semene cu o pasăre zburătoare care și-a cîntat cîntecul și a zburat... O poezie lirică, un cîntec, trebuie să intre în sufletul omului și să-și facă un cuib în inima lui și, ca pasărea de foc, să-l ardă, să fie alături de om în muncă, în luptă, la bucurie, la tristețe, să trezească în el sentimente frumoase, înălțîndu-l, făcîndu-l mai puternic, mai inteligent și mai bogat sufletește.

În presa noastră s-au purtat în ultimul timp discuții aprinse în jurul problemei „autoexprimării” poetului. Eu personal cred că acestea au fost mai curînd discuții despre terminologie decît despre esența acestui fapt. Trebuie însă spus că eu, de pildă, sînt împotriva teoriei „autoexprimării” în cazul cînd ea se apropie de filozofia idelismului subiectiv. Mi-e teamă că unii adepți ai „autoexprimării” în poezie pot ajunge la înlocuirea realității obiective cu lumea poetului care constituie doar o parte din această lume obiectivă uriașă și complexă. Noi dorim ca poetul să transmită prin „eul” său poetic fenomenele, evenimentele, chipurile, caracterele vieții obiective. Fără aceasta n-ar exista nici un fel de poezie, nici un fel de artă. Dar aceasta nu înseamnă că personalitatea poetului, caracterul său, structura sufletului său, biografia sa, chiar în cazurile cînd sînt bogate, pot înlocui caracterul, chipurile, structura sufletului și biografia milioanei de oameni — făuritori ai istoriei.

Olga Bergholtz, autoarea unor lucrări atît de minunate și scrise cu curaj ca „*Per-vorossisk*” și „*Credința*” a afirmat în mod nejust că decadentii și simbolistii nu aveau ce exprima, că versurile lor erau lipsite de orice idee sau gînd. Acest lucru este, firește, nejust. Dacă ar fi fost așa, atunci ei nu ar fi reprezentat nici o primejdie. Dar ei exprimau pesimismul, sentimentele meschine mic-burgeze, neîncrederea în popor și în om, condamnarea la singurătate, lipsa unei ieșiri, deznădejdea. Ei încercau prin toate acestea să îndepărteze omul nou — eroul luptelor revoluționare

— de lupta activă pentru nimicirea capitalismului, pentru înfăptuirea socialismului. Toate acestea nu înseamnă că noi, afirmînd lumea obiectivă, negăm sau subapreciem lumea subiectivă a marilor sau micilor poeți. Dar cum trebuie să fie această lume personală a poetului din punctul de vedere al reflectării veridice și ample a lumii obiective? Pentru a răspunde la aceasta, vreau să mă refer la cuvintele lui Belinski:

„Nici un poet nu poate fi mare prin sine însuși, nici prin suferințele-i proprii, nici prin propria-i fericire: orice poet este mare dacă rădăcinile suferințelor și bucuriilor lui au crescut din sînul societății și istoriei, dacă ele este, prin urmare, organul și reprezentantul societății, timpului și omenirii. Numai poeții mici sînt și fericiți și nefericiți prin ei înșiși; dar, din această pricină, numai ei își aud cîntecele păsărești pe care nu vor să le cunoască nici societatea, nici omenirea”.

Despre romantismul revoluționar

La primul Congres al scriitorilor sovietici, tovarășul Jdanov a spus:

„Literaturii noastre, care stă cu ambele picioare pe o bază materială trainică, nu-i poate fi străin romantismul, dar romantismul de tip nou, romantismul revoluționar. Noi spunem că realismul socialist este metoda principală a literaturii și a criticii literare sovietice, iar acest fapt presupune că romantismul revoluționar trebuie să pătrundă în creația literară ca o parte integrantă, deoarece întreaga viață a partidului nostru, întreaga viață a clasei muncitoare și lupta ei constă în îmbinarea muncii practice celei mai aspre, mai sobre, cu mărșul eroism și perspectivele grandioase”.

De aici reiese că poetul realismului socialist, zugrăvind adevărul realității noastre, nu poate ocoli eroismul ei măreț și perspectivele ei grandioase fără de care sînt de neconceput plenitudinea și amploarea vieții noastre.

Romantismul revoluționar este propriu naturii întregii noastre poezii. Dar aceasta nu exclude faptul că în poezia noastră

poate și trebuie să existe o anumită formă a poeziei romantice.

De aceea, mi se pare că a venit timpul să începem o discuție serioasă despre stilul romantic în poezia noastră.

Există, totuși, tovarăși la noi care au o oarecare frică de însuși cuvântul „romantism“. Lor li se pare că o discuție despre romantism ar putea să ne poarte în lumea himerelor, să ne abată de pe pozițiile realiste în literatură.

Întreaga istorie a poeziei universale confirmă pe deplin injustețea unei asemenea păreri. Lermontov a creat în poemele sale romantice, „*Mîîri*“, „*Prizonierul din Caucaz*“, „*Izmail-Bei*“ caractere realiste luminoase, a dezvăluit mari pasiuni umane, a redat veridic evenimente și fenomene istorice, existența și tradițiile naționale ale diferitelor popoare.

Să luăm genialele poeme ale lui Nizami „*Leili și Medjnun*“, „*Hosrov și Sirin*“ sau „*Viteazul în piele de tigr*“ de Rustaveli. Datorită formei romantice a acestor poeme și faptului că trăsăturile nobile ale omului sînt de un romantism înălțător, chipurile eroilor lor au o deosebită forță și o mare frumusețe sufletească.

Dacă operele marilor noștri predecesori din trecutul îndepărtat au suportat verificarea veacurilor, atunci acest lucru trebuie explicat în primul rînd prin faptul că în ele este cîntat marele adevăr al vieții, și el este cîntat în chip genial. Se înțelege că nimeni n-are intenție să pună semnul egalității între realismul acestor clasici și realismul cel mai nou. Este clar că tradițiile realiste și romantice ale predecesorilor noștri îndepărtați și apropiați trebuie să privească ca tradiții istorice formate, pe care nu le putem aplica mecanic în timpurile noastre.

Aci este cazul să subliniem neapărat că, vorbind despre o problemă atît de însemnată ca însușirea experienței clasice, noi avem de obicei în vedere numai tradițiile realiste, uitînd însă minunatele și marile tradiții romantice ale poeziei universale acumulate în decursul veacurilor. A venit timpul să punem capăt atitudinii unilaterale față de moștenirea clasică din trecut.

Este clar că ridicîndu-mă în apărarea romantismului, eu sînt pentru prezentarea realistă

a realității noastre în manifestările ei cele mai eroice și revoluționare, pentru prezentarea avîntului și năzuințelor luptei noastre spre marea zi de mîine a comunismului.

Există oare lucrări romantice în poezia noastră? Da, există. Versurile și poemele lui Vladimir Maiakovski, îndeosebi „*Despre asta*“ și „*În gura mare*“, cele mai bune lucrări ale lui Eduard Bagrițki, îndeosebi „*Moartea pionierii*“, baladele de debut și „*Kirov e cu noi*“ de Nikolai Tihonov, capitolul „*Moartea și ostașul*“ din poemul „*Vasili Tiorkin*“ de A. Tvardovski, poemul înălțător și dramatic „*Fiul*“ de Pavel Antokolski, „*Steagul brigăzii*“ și „*Timbalele*“ de Arkadi Kuleșov, poemul „*Alexandr Matrosov*“ de Semion Kirsanov, „*Primăvara în colhozul „Pobeda”*“ de Nikolai Gribaciov, unele poeme ale lui Maxim Rilski, Andrei Malișko, „*Pervorossisk*“ de Olga Bergholt și multe alte lucrări vorbesc despre faptul că la noi există o formă revoluționar-romantică limpede exprimată în poezie, contopită cu zugrăvirea realistă a vieții.

În toate aceste lucrări răsună diferite glasuri, se dezvăluie individualitățile originale ale poetilor. Totuși, există și trăsături comune care deosebesc lucrările romantice de lucrările aparținînd altor stiluri.

În primul rînd, poetul punînd la baza lucrării sale fenomene reale, caractere și chipuri umane reale, le cîntă în tonalități majore, le zugrăvește în culorile cele mai luminoase. Faptul că într-o serie de lucrări romantice nu este zugrăvit întregul drum de viață al eroilor, aceasta nu împiedică pe poeți să creeze caractere umane, să zugrăvească mari pasiuni.

În al doilea rînd, poetul romantic exagerează în mod conștient elementele pozitive ale vieții, folosește cel mai des „neobișnuitul“, iar uneori chiar caractere, evenimente, fapte excepționale; el se străduiește să vadă, să intruchipeze mai curînd viitorul, să pătrundă în ziua de mîine. Să ne amintim de genialul final al poemului lui Maiakovski, „*Despre asta*“, discuția zguduitoare ca putere de sinceritate, ca tensiune lirică, cu urmașii, cu oamenii viitorului, adică și cu noi.

Unii tovarăși afirmă că realitatea noa-

stră este atît de minunată și că oamenii noștri sînt atît de buni încît ei nu au nevoie de idealizare poetică. Este cu totul nejust. Realitatea noastră este minunată și oamenii noștri sînt de fapt buni — acest lucru este neîndoelnic, dar omul care merită acest epitet, omul societății socialiste îndeosebi, este măreț prin faptul că idealurile sale și năzuința sa spre viitor, visurile și imaginile sale luminoase depășesc existența sa reală.

Iată de ce noi nu trebuie să ne temem de sublinierea laturilor pozitive din caracterele oamenilor, din năzuințele lor, de influențarea pe această cale a realității noastre în dezvoltarea ei revoluționară, de prezentarea mișcării ei înainte spre culmile gîndirii umane, ale culturii.

În al treilea rînd, poetul-romantic pătrunde activ în gînduri și suflet, în lumea spirituală a eroului său pozitiv sau ideal.

În el, poetul preamărește propriile sale idealuri, concepțiile sale despre viață, istorie, viitor.

Nu ne putem imagina nici un erou pozitiv siin poezia universală, care să nu exprime, într-o măsură sau alta, cele mai bune idealuri și concepții ale făuritorului acestui erou, poetul însuși; dar aceste însușiri sînt îndeosebi caracteristice creației poetilor romantici.

Noi trebuie să încurajăm și să sprijinim pe toate căile minunatele elemente romantice din poezia noastră, în numele marelui realism încununat de marile idei, de visurile luminoase și înaripate.

A. M. Gorki a spus:

„Arta noastră trebuie să fie mai presus de realitate și să ridice omul deasupra ei, fără a-l rupe de ea. Acesta-i oare un percept al romantismului? Da, dacă eroismul social, dacă entuziasmul cultural-revoluționar al creării noilor condiții de viață, în formele în care se manifestă la noi acest entuziasm — poate fi numit romantism“.

Noi trebuie să luptăm pentru un asemenea romantism în poezia noastră. Cele spuse de mine nu sînt obligatorii pentru toți poeții, dar sînt obligatorii pentru acei dintre ei, în creația cărora există elementul romantic — acest element neprețuit trebuie dezvoltat prin toate mijloacele.

Trebuie menționat că nu întotdeauna în-

drăzneala creatoare în domeniul romantismului este însoțită de succes; există și eșecuri. Mă refer la două poeme romantice ale unuia și aceluiași poet — Semion Kirsanov („*Alexandr Matrosov*“ și „*Cerul deasupra patriei*“). În primul poem, autorul a izbutit să creeze chipul emoționant al lui Matrosov, într-o formă romantică-înălțătoare.

Eroul spune cu mîndrie, cu conștiința sensului profund al eroismului său:

*Și—sînt eu mulțumit de o asemenea soartă,
Că mi-am dat toată viața într-o luptă de un
minut?*

*Nu! Eu am vrut poporul să-l acopăr prin
mine*

Și iată că pot să-l acopăr...

Din păcate, în același poem strofele pline de patos și expresivitate alternează cu pasaje neizbutite, scrise, nu se știe de ce, în formă populară. Aceasta duce la o ciudată dedublare a imaginii artistice.

În poemul „*Cerul deasupra patriei*“, eroul se află printre nori, în lumea planetelor. Aici, în locul eroului, raționează patetic norii și planetele, ploile și chiar motoarele avioanelor. Totuși, autorul n-a izbutit să-și înalțe cu adevărat eroul, deoarece omul se poate înălța numai prin sine însuși și nici un limbaj păsăresc, nici chiar cel vulturesc, nu poate înlocui vorbirea omenească, nu poate exprima forța și frumusețea ei.

„*Balada indiană*“ de M. Tursun-zade este una din lucrările însemnate ale poeziei noastre. Poetul descrie în culori romantice puternice, cu multă emoție și simpatie situația poporului indian, înfierăază fărădelegile colonialiștilor.

Dar, totodată, după părerea mea, în poem lipsește importantul element activ din conștiința și viața poporului indian. Zugrăvind împărăția întunericului creată de colonialiști în India, poetul trebuie să înfățișeze și lupta poporului indian pentru independență, să prezinte răsăritul soarelui victoriei sale asupra forțelor întunericului, asupra forțelor imperialismului.

La toate cele spuse de mine despre poezia romantică vreau să mai adaug cîteva cuvinte despre eroul ideal, în jurul căruia s-a stîrnit în ultimul timp o dispută aprinsă.

Avem noi oare nevoie de eroul ideal sau nu?

După părerea mea, și eu sînt încredințat de acest lucru, noi avem nevoie de eroul ideal. Fără îndoială că nu toți eroii pozitivi pot și trebuie să fie ideali, deoarece eroul ideal este, după părerea mea, chipul sintetic al eroului pozitiv, care întru-chipează în sine cele mai înalte calități sufletești ale omului.

Să nu vă închipuiți că eu, aici, am în vedere doar pe oamenii aleși sau pe marile personalități. Deoarece principalul erou pozitiv al realismului socialist este poporul muncitor — milioanele de oameni simpli — este firesc că și în chipul eroului ideal noi trebuie să zugrăvim viața mare și luminoasă a omului nostru de rînd, care este personificarea poporului muncitor. Acest lucru au izbutit să-l facă predecesorii noștri îndepărtați și apropiați. Acest lucru a izbutit să-l facă și Nikolai Ostrovski. Eu nu împărtășesc părerea acelor tovarăși care nu consideră chipul lui Pavel Korneișchin drept ideal, din pricină că a existat un moment în viața lui cînd a vrut să se sinucidă. Acești tovarăși uită faptul că el, în ultimă analiză, a învins moartea în numele vieții, că el a devenit mîndria și gloria generației noastre.

Vrăjmașii eroului ideal în literatură, înainte de a porni la atac, îl dezarmează pe adversar pentru ca apoi să învingă cu ușurință pe cel dezarmat. Ei afirmă că eroul ideal nu este acel om real și obișnuit care mănîncă, bea, trăiește, luptă, suferă, se bucură, în viața căruia există zboruri și căderi, care trece printr-un proces de formare, de înlăturare a greutăților, etc. Firește, dacă tratăm vulgar chipul eroului ideal, mai bine zis dacă-l sărăcim în mod prestabilit, dacă-l lipsim de tot ce este real, de ceea ce este propriu oricărui om viu, atunci eroul ideal va arăta ca o „icoană sfîntă“, ca o schemă neînsufletită, ca o fantomă inutilă și inexistentă în viață. Astfel procedează, de pildă, K. Simonov care compară chipul eroului ideal cu un fabricat de cofetărie. Firește, o asemenea ironie poate uneori provoca rîsul la unii lîterați, dar mă tem că acest rîs să nu se transforme ulterior în plînsul remușcărilor tîrzii.

Eroul ideal este așadar eroul care întru-chipează cele mai înalte calități reale, pămîntești, și viabile.

Eroul ideal poate fi chiar cel mai contradictoriu și cel mai complicat din toți oamenii contradictorii și complicați. El poate avea și slăbiciuni, dar el este puternic prin faptul că în persoana lui noi vedem Omul, cu literă mare: forța eroului ideal, forța unei întregi generații sau a unui popor.

Oricît aş pleda pentru eroul ideal, nu vreau totuși să fac din el problema principală a poeziei noastre. Literatura poate exista și fără erou ideal, dar ea este de neconceput fără un ideal. Iată de ce problema centrală a gîndirii noastre poetice de azi, ca și din totdeauna, este cîntarea idealurilor luminoase ale poporului nostru și ale întregii omeniri progresiste. De aici reiese și concluzia: nu trebuie să confundăm problema idealului în literatură cu problema eroului ideal.

Dacă în problema romantismului am fost într-o anumită măsură tendențios, sper că auditorii mei mă vor sprijini chiar și în acest caz, deoarece, dacă vrem să apărăm cu adevărat elementele minunate din viața și literatura noastră, atunci trebuie să dăm dovadă aci de cea mai pasionată tendențiozitate.

Unele probleme ale formei artistice și măiestriei

În etapa actuală a dezvoltării poeziei noastre, problema măiestriei poetice înalte este o problemă centrală.

Oare noi urmăm întotdeauna sfatul lui Nekrasov — să ne îngrijim de „stilul care să corespundă temei“? Iată, de pildă, versurile lui Serghei Mihailkov scrise cu prilejul experimentării bombei cu hidrogen sovietice, versuri tipărite nu de mult în *Literaturnaia gazeta*:

*Apărarea-i cîntea noastră,
E o cauză a întregului popor.
Avem bombe atomice,
Avem și hidrogenice!*

Sau cealaltă poezie slabă, dedicată punerii în funcțiune a primei stațiuni elec-

trice din lume, folosind energia atomică!

E dureros să citești sub aceste versuri semnătura lui S. Mihalkov, unul dintre cei mai talentați poeți ai noștri.

Din păcate, se întîlnesc versuri neizbutite și în creația altor mari poeți ai noștri. Astfel, de pildă, putem cita versurile lui K. Simonov „Domnilor moraliști“:

*Noi sîntem drepti
ce este al dvs. —
e al dvs!*

*În schimb însă
ce este al nostru
e al nostru!*

*Nu ne vom schimba,
morală noastră!*

*Chiar dacă v-ați tăvăli
într-un acces de isterie!*

*Noi sîntem liniștiți:
există o lume
există oameni cinstiți*

*Îi găsim
și în America.*

Aci răsună limpede nu altă o continuare a tradițiilor lui Maiakovski, cît imitarea lor.

Imitarea exterioară a lui Maiakovski l-a dus pe poetul Rasul-Rza la o serie de lucrări lipsite de originalitate, lipsite de un profil artistic independent. Și creației tînărului poet armean Ghevork Emin îi este caracteristică o asemenea imitare exterioară a lui Maiakovski.

„Primitive, pline de raționamente reci și de caracter retoric, sînt cîntecul lui M. Isakovski: „La drum“, poezia lui A. Surkov: „În numele păcii“ și o serie de poezii ale altor poeți.

Actualitatea temei nu ne dă dreptul să vorbim despre actualitatea și, prin urmare, despre eficiența unei lucrări artistice. Forța unei măiestrii autentice — este forța generalizării artistice.

Capacitatea de a vedea, de-a alege și zugrăvi principalul din viață, din om, ajută pe artist să creeze caractere tipice în împrejurări tipice. Aceasta este de asemenea una din cerințele principale ale măiestriei.

Sufletul poeziei îl consituie conținutul ei democrat, caracterul ei popular.

Caracterul popular al poeziei sovietice rezidă în primul rînd în faptul că ea ridică

probleme care interesează vital milioanele de oameni. În „Caete cu însemnări“, P. Pavlenko a scris cu multă subtilitate: „O problemă care interesează cincizeci — o sută de mii de oameni, încă nu este coaptă pentru artă. Numai ceea ce frămîntă și agită milioane de oameni poate fi subiect pentru scrierea unei lucrări“.

Caracterul popular al poeziei noastre rezidă și în faptul că ea îmbogățește și dezvoltă gusturile artistice și concepțiile estetice ale maselor largi populare.

Democratismul, caracterul popular al poeziei sovietice au fost precedate de democratismul și caracterul popular al poeziei realiste a lui Pușkin, Lermontov, Ciavciavadze, Tereteli, Akop Akopian, Vaghif Sabir, Abai, Tukai, Șevcenko, Lesia Ukrainka, Franko, Grabovski, Kreitzvald, Rainis și a multor altor clasici ai noștri.

Democratismul, caracterul popular al poeziei noastre au învins în lupta împotriva simbolismului, akmeismului, futurismului, imagismului și tuturor soiurilor de curente antipopulare și antirealiste.

Forma lucrării este legată de ideea ei, de concepția despre lume a artistului. Acolo unde nu există claritate ideologică, nu există nici claritatea formei.

Să luăm creația lui Boris Pasternak. Noi toți îl considerăm un maestru al versului; noi îndrăgim unele lucrări ale lui ca „Locotenentul Schmidt“, „Anul 1905“, etc. Dar dreptatea cere să spunem că creația lui B. Pasternak nu se bucură de aprecierea poporului. Cum se explică aceasta? În primul rînd, prin faptul că poetul nu a izbutit să se ridice la înălțimea ideilor înaintate ale timpurilor noastre; despre acest lucru ne vorbește și forma lucrărilor sale. Cînd îl citești pe Pasternak ai senzația că hoinărești prin labirintele unor imagini complicate și extrem de subiective.

Se înțelege, există simplitate și simplitate. Unii cred că expresia deplină a caracterului popular în poezie este apropierea de structura populară și de cîntece, de creația orală a poporului. Firește, fără a învăța de la popor este de neconceput poezia majoră, dar apropierea de popor, de gîndirea sa artistică nu înseamnă de fel simpla transcriere a cîntecelor și poveștilor populare. Chiar dacă ne referim la lucrări cla-

sice, eu cred, totuși, că Pușkin este mai popular în „*Călărețul de aramă*” decât în „*Poveste despre țarul Saltan*”.

Noi trebuie să luptăm pentru democratismul adevărat, pentru caracterul popular al poeziei noastre, pentru claritatea imaginilor, formelor, stilului, limbajului și tuturor celorlalte mijloace artistice. Numai pe această cale vom putea asigura poeziei sovietice aprecierea și dragostea întregului popor. Într-adevăr, o operă poetică se naște la masa de scris a poetului. Dar ea începe să grăiască în memoria poporului. De aprecierea poporului depinde viața îndelungată a lucrării artistice. Totuși, poeții noștri subapreciază uneori acest adevăr important și nobil.

În poezie, marea putere emoțională trebuie să se îmbine armonios cu firescul vorbirii vii, omenești.

Problema limbajului eroilor din creațiile poetice a stîrnit discuții aprinse în presa noastră. Eu am scris în articolele mele „Problemele artei majore” și „Drepturile poetului” despre faptul că dacă vrem să creăm chipuri monumentale ale eroilor noștri, noi trebuie să le atribuim un limbaj poetic corespunzător și care să se întipărească în memorie. Am adus drept exemplu limbajul eroilor poeziei clasice — Farhad și Șirin, Desdemona și Tatiana și am pus întrebarea: de ce au ei un limbaj atît de bogat, pitoresc, iar limbajul eroilor din lucrările noastre este deseori palid și sărac?

Unii tovarăși au înțeles greșit ideea mea: eu pretind pasă-mi-te transpunerea mecanică a limbajului Tatiane și al lui Șirin, Farhad și Hamlet în lucrările noastre de azi. Eu cer însă altceva — ca eroii noștri să folosească limbajul expresiv, înălțător, emoțional al timpurilor lor și nu al timpurilor lui Nizami, Pușkin sau Shakespeare.

Greșesc acei tovarăși care ascunzîndu-se în spatele lozincii realismului, pun semnul egalității între limbajul eroului unei lucrări artistice și limbajul vorbit zilnic, obișnuit. Nu putem pune însă întrebări ca: de ce poetul a pus în gura eroului proverbe sau expresii filozofice, deși în viața oamenilor vorbesc rareori așa?

Limbajul eroului unei lucrări literare nu trebuie să se deosebească de limbajul real existent al poporului, dar el trebuie să fie clar, să înalțe și să îmbogățească limbajul poporului. Dacă limbajul literaturii n-ar îmbogăți limbajul existent în viață, atunci n-ar fi necesară inspirația din realitate pentru munca asupra limbajului eroilor, ci e suficientă o simplă transcriere stenografică a vorbirii.

Tovarăși, în fața poeziei noastre, ca și în fața întregii literaturi sovietice, stau probleme de creație grandioase. Istoria ne-a chemat să fim exponenții gîndurilor și înăzuințelor omenirii progresiste. Lupta eroică, plină de romantism a omenirii progresiste pentru pace, democrație și socialism trebuie să inspire pe poeții noștri în vederea creării tipurilor și chipurilor eroilor vremurilor noastre.

În centrul întregii noastre gîndiri poetice trebuie să stea chipul măreț al omului nou, socialist — făuritor al noii istorii, în toată bogăția activității sale variate și creatoare, cu toate idealurile sale înalte și calitățile sale morale.

Noi avem nevoie, mai mult ca oricînd, de avîntul puternic al gîndirii poetice, de cuprinderea largă a minunatei noastre realități și a zilei mărețe de mîine. Filozofia comodă — „aurea mediocritas” — este în general inadmisibilă și mai ales în domeniul creației artistice.

Noi trebuie să ne îndreptăm spre poezia monumentală a socialismului; aceasta presupune trecerea hotărîtă și curajoasă la forme atotcuprinzătoare. Fără asemenea forme este de neconceput reflectarea artistică deplină a vieții, este de neconceput dezvăluirea marelui conținut în poezie, crearea caracterelor omenești armonioase, variate și luminoase, este de neconceput cîntarea plină de pasiune a cuceririlor noastre de însemnătate mondial-istorică, este de neconceput cuprinderea amplă a timpului.

Mi se pare că starea actuală a poeziei noastre amintește de starea vulturului înainte de zbor: el măsoară cu ochii spațiul

nemărginit în vederea acestui zbor și-și adună forțele. Noi credem cu tărie că acest zbor va fi săvârșit. Noi avem pentru acest zbor un vultur puternic — marea noastră poezie. În fața noastră este și un spațiu vast — spațiul vieții noastre, al realității noastre socialiste; există și

înălțimea necesară unui zbor mare — înălțimea idealurilor noastre comuniste!

Trăiască comunismul!

Trăiască poezia! (*Aplauze prelungite*)

(Text prescurtat apărut în „Literaturnai a Gazeta“, Nr. 150)

LITERATURA SOVIETICĂ PENTRU COPII ȘI TINERET

Coraportul lui B. Polevoi

Dacă fiecare dintre noi, cei care ne aflăm în această sală, își va aminti de tinerețea sa și se va strădui să-și închipuie de cine a fost influențat maimult în acea perioadă, cine l-a ajutat să-și formeze caracterul, cine l-a dat sfaturi bune, cine i-a venit întotdeauna într-ajutor în împrejurări grele, ce chip i-a luminat gândurile în copilărie și în tinerețe, atunci, oricât de diferite ar fi căile noastre în viață, întotdeauna ne vom aminti — alături de chipul mamei și al tatălui, alături de acela al învățătorului iubit sau al prietenului mai în vîrstă — de eroii cărților citite în tinerețe.

Mi-am început raportul cu această efuziune lirică, deoarece legea încă necercetată, după care o carte bună, citită în copilărie și tinerețe, îți rămîne totdeauna în minte și își lasă amprenta asupra întregii vieți, reflectă, după cum mi se pare, întreaga semnificație uriașă și importanța excepțională a literaturii pentru copii. Clasicii noștri, cu numele cărora ne mîndrim, au știut întotdeauna foarte bine acest lucru. Intotdeauna, cu o deosebită dragoste, aș adăuga, cu o deosebită migală, ei scriau pentru copii și aveau o grijă mare pentru dezvoltarea literaturii care ajută la formarea conștiinței, caracterului, idealurilor viitoarelor generații.

Cunoaștem cu toții povestirile pe care le-a scris pentru copii Pușkin, dar eu îmi permit să vă amintesc aci ultima lucrare ieșită de sub pana poetului, chiar în noaptea dinaintea duelului. Era o scri-

soare adresată scriitoarei pentru copii Alexandra Ișimova, autoarea cărții *„Istoria Rusiei în povestirile pentru copii“*.

Un alt gigant al literaturii, Lev Tolstoi, scriind uriașa-i operă *„Război și pace“*, în zilele gloriei sale cele mai depline, se dedică totuși în întregime, timp de trei ani, literaturii pentru copii, scrie *„Alfabetul“*, compune ghicitori și alcătuiește patru cărți de citire.

În sfîrșit, este cunoscută tuturor atenția deosebită pe care a acordat-o Maxim Gorki, de-a lungul întregii sale activități, literaturii pentru copii.

Numele acestor trei giganti ai literaturii noastre le-am dat drept exemplu acelor puțini la număr dintre scriitori, poeți, dramaturgi, critici, redactori de gazete și reviste, care, pînă în prezent, din pricina necunoașterii obiectului care ne preocupă, continuă să considere literatura pentru copii drept o artă de a doua mînă.

Literatura sovietică pentru copii are tradiții glorioase. Dacă urmărim pe toți clasicii ruși, de la Lomonosov pînă la Gorki și Maiakovski, putem vedea că toți artiștii care constituie mîndria noastră națională, și-au adus aportul lor în această literatură. Și aceasta nu trebuie deloc să ne mire. Primul lucru care-l distinge întotdeauna pe un adevărat patriot, este grija nu numai pentru prezentul, dar și pentru viitorul țării sale, al poporului său și, prin urmare, grija pentru copii, pentru educarea lor, pentru formarea con-

științei lor. a idealurilor lor. Așadar, atunci cînd vorbim la Congres despre literatura pentru copii, despre situația ei de astăzi, atunci cînd ne preocupăm de calea dezvoltării ei viitoare, noi vorbim și gîndim despre ceea ce este mai necesar și important, despre educarea noilor generații de constructori ai comunismului, despre viitorul patriei noastre.

O literatură puternică, nemaîntîlnită

În critica contemporană, îndeosebi în critica pedagogică, mai are răspîndire, în forme mascate, o concepție utilitaristă asupra literaturii pentru copii, care e privită drept un manual didactic alcătuit într-un chip original. Fără îndoială, literatura a devenit un factor însemnat de educație comunistă. Cu aceasta se mîndresc, pe drept cuvînt, creatorii ei. Totuși, literatura noastră pentru copii rămîne în primul rînd operă de artă, care, în afara celorlalte sarcini generale ce stau în fața artei noastre, mai rezolvă una specială: ea formează gustul copiilor și tineretului, dezvoltă în ei dragostea pentru carte, pentru limba maternă, pentru gîndirea în imagini.

În cei douăzeci de ani care au trecut între cele două congrese ale scriitorilor sovietici, literatura pentru copii și tineret a crescut nemăsurat de mult, s-a întărit, a înflorit, devenind mult mai profundă, mai înțeleaptă, iar în cele mai bune opere ale ei este chiar pasionantă și minunată. Prin aceasta cîmpul ei s-a lărgit nemărginit. Și dacă S. Marșak, vorbind despre aceeași problemă la primul Congres, a indicat zeci de nume de autori care muncesc în acest domeniu, eu pot să indic sute. În cei douăzeci de ani, 1500 de autori au publicat cărți pentru copii: prozatori, poeți, dramaturgi, savanți, pedagogi, exploratori, oameni de seamă cu bogată experiență de viață. Datorită eforturilor comune ale tuturor acestor autori, s-au editat 20.600 titluri, cu un tiraj total de 911 milioane volume. Aproape un miliard! Gîndiți-vă la acest lucru, tovarăși!

Cifrele sînt uimitoare. Ele trebuie să

bucure, să însuflețească și nicidecum să liniștească pe scriitorii pentru copii. Cere-rea uriașă de cărți pentru copii, cărți care — în ciuda tirajelor gigantice — sînt încă greu de găsit în librării, mai ales în cele din raioane, vădește nu numai creșterea măiestriei acelor care le creează, dar și creșterea an de an a nivelului cultural al poporului.

Întotdeauna în literatură are loc un proces sever, dar judicios, de selectare unică în felul ei, făcută de către cititori, pe care putem s-o numim proba de rezistență în fața timpului.

Paralel cu selectarea literară, severă și justă, care înlătură tot ce este lipsit de valoare artistică întîmplător, are loc și o altă selectare: din masa comună a tot ce se editează, se cristalizează ce este mai bun din ce este bun, ceea ce judecătorul nostru principal și criticul nostru — cititorul sovietic — primește pentru mult timp, opere față de care interesul poporului nu scade cu timpul, ci crește. În perioada care s-a scurs între cele două congrese ale noastre, din șuvoiul general al literaturii pentru copii, s-au cristalizat multe cărți bune, care — întîmpinînd copilul în primii săi ani — îl însoțesc în timpul adolescenței și al tinereții, conduc pe tînr în viața cea mare.

La primul Congres al scriitorilor, titlurile noilor cărți bune pentru copii puteau fi numărate pe degete. Acestea erau cele mai bune lucrări ale lui S. Marșak, V. Bianki, M. Prișvin, B. Jidkov, K. Paustovski, S. Grigoriev, E. Tarahovskaia, primele povestiri ale lui A. Gaidar, pe atunci abia începînd să-și arate toată puterea talentului său, prima culegere a Agniei Barto, primele cărți ale lui L. Kassil. Și, firește, K. Ciukovski cu „Crocodilul“, pe care l-am îndrăgit în copilărie.

Permiteți-mi să numesc, cu o legitimă mîndrie, cărțile care, în perioada dintre cele două congrese ale noastre, au pătruns temeinic în cercul lecturii copiilor, cărți a căror popularitate în rîndurile tineretului a devenit cu adevărat uimitoare. Cartea lui N. Ostrovski, „Așa s-a cîlit oțelul“, a cunoscut în această perioadă 246 ediții; „Fiul regimentului“ de V. Kataev — 78;

„Timur și băieții săi” de A. Gaidar și „Ținăra gardă” de A. Fadeev câte 72 ediții; „Doi căpitani” de V. Kaverin — 60; „Copiii din Stojari” de A. Musatov — 40; „Piciul” de I. Likstanov — 35; „Vitea Maleev la școală și acasă” de N. Nosov — 30; „A patra înălțime” de E. Ilina — 29; „Stalin” de G. Leonidze — 28; „Strada mezinului” de L. Kassil și M. Poleanovski — 25. Nu mi-am propus să enumăr aici toate cărțile care au pătruns temeinic în cercul lecturii copiilor și tineretului. Numărul lor este, firește, mult mai mare.

Cele mai bune dintre cărțile noastre pentru copii trăiesc în prezent nu numai în limba maternă a scriitorului — ele sînt traduse în zeci de limbi ale popoarelor U.R.S.S. Eroii acestor cărți, oamenii sovietici, trec peste granițele de stat, peste munți, continente, oceane, purtînd în întreaga planetă marile idei ale umanismului socialist, dezvăluind omenirii adevărul plin de bucurii despre viața sovietică.

După date incomplete, în ultimii trei ani s-au editat în străinătate 800 de lucrări din literatura sovietică pentru copii; ele au apărut în 3078 ediții, în 29 de limbi, în 23 de țări.

Noul șuvoi al literaturii pentru copii

Vreau să mă refer acum la încă un fenomen îmbucurător și demn de semnalat — înflorirea nemaîntîlnită a literaturilor pentru copii în republicile surori. Fără îndoială, în majoritatea republicilor aceste literaturi au existat și în perioada primului Congres, dar atunci răspîndirea lor, cu mici excepții, se limita la republica respectivă.

În prezent, aceste literaturi au devenit un bun nu numai al cititorilor ruși, ci din toate celelalte naționalități. Astfel se dezvoltă în mare măsură lumea cunoștințelor copilului, contribuie la întrecerea creatoare dintre scriitori, îmbogățește reciproc măiestria lor. În ultimii opt ani, numai Detghiz (Editura pentru copii) a editat 280 cărți pentru copii ale scriitorilor sovietici din celelalte republici.

Ele au fost traduse din 28 de limbi ale popoarelor surori. Dintre aceste cărți aș vrea îndeosebi să menționez pe acelea care au fost mai mult îndrăgite de copiii sovietici: „Cărticica lui Iasocikin” de N. Zabila; „Cărticica ta” de P. Voronko, „Drumurile lui Taras” de O. Ivanenko — cărți traduse din limba ucraineană; „Povestiri” de I. Brîl și „A plecat povestitorul Gai” de M. Tank — traduse din bielorusă; „Povestiri despre Spania” de J. Griva din lituaniană; „Marea brazdă” de M. Sluțkis — din letonă; „Kișlacul de aur” de M. Mirșakar — din tadjică; „Mekteburile mele” de S. Mukanov — din cazahă; „Istoria unei vieți” de S. Zorian și „Pe malul Sevanului” de F. Ananian — din armeană; „Elevul și primăvara” de K. Muhammadi — din uzbekă; „Tovarășul Vania” de S. Șleahu — din moldovenească; „Prietenilor mei” de L. Kvidko — din idiș; „Povestea despre leneșul Gabiș și prietenul său Lata” de D. Mamusorov — din osetină.

Printre autorii cărților pentru copii, apărute în ultimul timp, în Uniune, există reprezentanți ai popoarelor care, pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, nu aveau nici măcar alfabet propriu. Printre acești autori vreau să menționez îndeosebi versurile vesele, pline de viață, ale darghinului R. Rașidov, emoționantul „Cîntec despre cel mai drag lucru” de avarezul R. Gamzátov, nuvela originală a iacutului Eristin „Copiii din Marîkcian” și cartea plină de poezie a unui alt iacut, S. Eliai, intitulată „Ciurum-ciuk”, nuvela scriitorului din Udeghe — D. Kimonko, „Acolo unde fuge Sukpai”.

„Arată-mi cum îți crești copiii, și-ți voi spune ce gînduri ai”

Pentru a aprecia cu o mai mare profunzime realizările îmbucurătoare ale literaturii noastre pentru copii, ideile pe care ea le răspîndește, trebuie să vorbim, fie chiar și în trecere, despre literatura contemporană pentru copii din țările aflate dincolo de hotarele lumii socialiste.

Cunoscutul scriitor indian Mulc Radj Anand, care ne-a vizitat nu de mult,

ne-a spus o zicătoare indiană minunată: „*Arată-mi cum îți crești copiii, și-ți voi spune ce gânduri ai*“. În lumina acestei zicători, vreau să prezint Congresului ce este mai caracteristic în literatura pentru copii din Statele Unite ale Americii.

Iată, aveți în față o cărțuție tipărită pe hirtie ieftină și proastă, pe copertă cuvântul „Guns“, ceea ce în englezește înseamnă „Armă“. Cărțuția are 36 pagini, iar ilustrațiile ei ne înfățișează 35 de asasinat.

Nu mai Charles Floy, unul din eroii acestei cărțuții, care în lumea lui interlopă poartă porecla de „frumușelul“, el singur a săvârșit 5 asasinat. Tot atît de activi se dovedesc și colaboratorii lui, ceilalți eroi — gangsteri din Chicago. Această cărțuție, după cum arată inscripția de pe copertă, este destinată copiilor.

Ce este aceasta: — un atac criminal al guzganilor fără răspundere de la edituri? O nemaipomenită scăpare din vedere a cuiva? Nu! Tocmai aceasta este literatura cea mai răspîdită pentru copii și tineret, care se editează în America. Da, da! Acestea sînt, din păcate, renumitele „comics-uri“ americane. De altfel, înseși denumirile celor mai răspîdite comics-uri din ultimii ani sînt caracteristice: „Cea mai renumită crimă“, „Misterele macabre“, „Gloriosul gangster“, „Groaza misterioasă“, „Războiul atomic“, „Asasinul sîngeros“, etc. Editorii americani și cei ce se ascund în spatele lor socotesc că o asemenea „literatură a groazei“ este cea mai potrivită pentru lectura și distracția copiilor, care cresc în atmosfera de continuă agitație atomică.

Datele care arată răspîndirea acestei moline sînt într-adevăr înspăimîntătoare! Într-o notă apărută în presa americană și care dădea semnale de alarmă, se spunea că în America 95% din băieți și 91% din fete, în vîrstă de la 6—11 ani „citesc lunar în medie cam cîte 15 comics-uri“.

Departe de mine gîndul să afirm că în Statele capitaliste din Europa, chiar în Statele Unite ale Americii, nu se scriu cărți bune pentru copii. Există, desigur, și scriitori cinstiți, și aceștia scriu cărți bune. Chiar nu de mult, de pildă,

am putut citi în revista „*Pionier*“ traducerea unei povestiri a lui Howard Fast, „*Toni și ușa fermecată*“ — povestire profund poetică în ce privește forma și cu un conținut plin de înțelepciune și umanism. De asemenea, sînt sigur că ați ascultat cu toții la radio scenariul radiofonic după minunata nuvelă a lui Albert Maltz, „*A sosit circul*“. O atare literatură, pătrunsă de noblețe și umanism, există în toate țările. Nenorocirea e că este înăbușită sub năvala monstruoasă a comics-urilor ieftine.

„Arată-mi cum îți crești copiii, și-ți voi spune ce gânduri ai“ — spune înțeleapta zicătoare indiană. Astfel, cînd îți arunci privirea la năvala monstruoasă de „comics-uri“, care au inundat Statele Unite, America de sud și Europa occidentală, îți dai seama că această „literatură“ tinde să pregătească niște asasini lipsiți de judecată, niște mercenari supuși; travestiți în bunicuțe cu ochelari și cu bonetă, ca în cunoscuta poveste a lui Charles Perrault, lupii imperialiști traducînd „übermensch“-ul hitlerist în „superman“-ul englezesc, caută să le bage în cap, încă din copilărie, acelor pe care visează să-i facă doar carne de tun în noul război american, ideea fascistă nenorocită despre dominația rasei alese anglo-saxone, chemată, chipurile, să stăpînească întregul glob și să conducă popoarele inferioare.

Eroul timpurilor noastre

Dar noi pe cine creștem? Ce gânduri anume, sentimente, năzuințe și visuri căutăm să deșteptăm noi în copiii noștri? Care sînt cărțile iubite și apreciate în mod deosebit de copiii sovietici? Care sînt eroii pe care ei și i-au ales ca prieteni și călăuze pentru toată viața?

Înainte de a pregăti acest referat, m-am hotărît să fac următoarea experiență. Am vizitat o școală medie obișnuită, dintr-un raion sătesc oarecare, din regiunea mea natală Kalinin. Școala avea ca bibliotecară o femeie în vîrstă, care lucra acolo de la data înființării acestei școli, adică de mai bine de 20 de ani. Tocmai pe ea am

rugat-o să-mi spună care sînt cărțile preferate de tinerii cititori.

„Noi, bibliotecarii — mi-a spus ea — avem un mijloc foarte ușor de a cunoaște cărțile cele mai preferate. Uitați-vă: cărțile citite și răsцитite sînt roase, uzate — sînt citite, iubite, iar acelea care par frumoase datorită copertilor curate n-au mișcat inimile copiilor, nu le-a pus mîntea la contribuție.

Aici, lîngă rafturile cu cărți ale unei biblioteci școlare obișnuite, am văzut pentru prima dată atît de concret *cine* a devenit în literatura pentru copii eroul vremii noastre, cine anume stăpînește gîndurile tineretului sovietic. Și mă gîndesc că nu e întîmplător faptul că în rîndul celor ce stăpînesc gîndurile lor, se află aproape toți eroii literari care au intrat în cărți direct din viață, majoritatea din ei cu numele și cu adresa lor exactă. Acesta, după cum mi se pare, constituie unul din semnele înălțătoare ale timpului nostru, una din trăsăturile inovatoare ale literaturii noastre.

Viața societății noastre este atît de scilpitoare, conflictele ei sînt atît de expresive, oamenii în zilele noastre cresc atît de repede și, slujind poporul, ating asemenea culmi, încît artistul, dacă are noroc, poate găsi printre contemporanii săi un asemenea om sau asemenea oameni în a căror soartă viața însăși parcă a întru-chipat ideea lui. În felul acesta, direct din viață au pășit în paginile cărților și cu timpul au devenit eroi preferați ai copiilor și tineretului caractere atît de pasionante, originale, unice în felul lor, ca Ceapaev, luptător dîrz și neînfricat pentru libertate, ca Pavel Korceaghin, un comunist tînăr și intransigent, ca Zoia Kosmodemianskaia, răzbunătoare a poporului, ca Liza Ceaikina, partizană vestită, ca ostașul Alexandr Matrosov. Și, înșirînd, glorioasa pleiadă a celor din „*Tînăra gardă*“, dintre care unii deveniți eroi ai romanului, continuă să trăiască în mijlocul nostru.

Se lărgeste cercul eroilor preferați

Faptul că eroii reali ai acestor cărți, simpli oameni sovietici, mici și mari, pătrunși de ideile comunismului, au devenit prieteni dragi ai tineretului nostru, acest fapt constituie una din realizările inovatoare ale scriitorilor noștri. Dar aceste cărți sînt doar o mică parte a vastei și variatei noastre literaturi pentru copii.

În perioada dintre cele două congrese, glorioasa familie de eroi preferați s-a mărit simțitor și eroii vii enumerați de mine sînt numai cîțiva dintre ei. Mi-e ușor să apreciez acest lucru, deoarece eu pot vorbi aici nu numai ca un om pe care l-ați însărcinat să studieze înaintea de Congres literatura pentru copii, ci ca tată a trei copii care, ca vîrstă, corespund nomenclaturii editurii pentru copii — vîrsta școlară, mică, mijlocie și mare.

Dacă nouă, în primii ani ai copilăriei, mamele și bunicile — în cazul că aveau posibilitatea — ne citeau basmele lui Pușkin, Perrault, Erșov, — în schimb, băiatul meu mai mic, la aceeași vîrstă, îl cunoaște pe „*Doctorul Vai-mă-doare*“, pe minunatul „*Băiețuș, hai ajută-mă*“, pe „*Fetița plîngăreță*“, pe ghinionistul „*Meșterul strică tot*“, pe stăpîna fandosită din „*Casa pisicii*“ și, fără îndoială, e în stare, dacă e nevoie, să explice celor de o vîrstă cu dînsul ce e bine și ce e rău. La vîrsta cînd noi căutam să pătrundem în tainele științei, citind cu nesaț operele clasice ruse și străine, fiica mea citește operele lui Gaidar „*Școala*“, „*Timur*“, „*Ciuk și Ghek*“, află din „*Catalogul*“ și „*Șvambanii*“ lui Lev Kassil care a învățat altădată tatăl ei, îl iubește pe „*Vitea Maleev*“ al lui Nosov, pe băiețușul curios din „*Peripețiile unui firicel de iarbă*“ de S. Rozahov, pe Mașa Strogova din cartea scrisă de M. Prilejaeva, pe tinerii eroi ai micilor, dar însemnatelor povestiri ale lui L. Pantelev, cunoaște „*Stojari*“ de A. Musatov, „*Lumini pe rîu*“ de N. Dubov, „*Pasărea nemaivăzută*“ de I. Sotnic, „*Piciul*“ de Likstanov, pe „*Artiomka*“ de I. Vasilenko, personajele din „*Vasiok Trubaciov*“ de V. Oseeva, din „*Zuia înșorită*“ de L. Voronkova, din „*Marea Babușkin*“ de S. Gheorghiev-

ski, pe tînărul partizan din povestirile spaniole ale lui J. Griva, pe Serioja Kostrikov, despre a cărui copilărie povestește copiii atît de pasionant A. Golubiova. Și în sfîrșit, fiul meu mai mare — un tînăr cu glasul în schimbare acum, la vîrsta la care noi odinioară ne pasionam de „*Dubrovski*“, „*Mîiri*“, „*Tăunul*“, ne îndrăgosteam de Danko, de șoimul mîndru al lui Gorki și totodată, — de ce n-am spune-o — și de căpitanul Hatteras, de Ciorapul de piele, de înțeleptul Sherlock Holmes, el, acest fiu al meu, a sorbit pînă acuma toate cărțile despre eroii vii și numără printre prietenii lui cei mai buni pe Sanea Grigoriev, din cartea lui Kaverin „*Doi căpitani*“, pe Vanea Solnțev și pe Gavrik din cărțile lui Kataev, pe băieții ageri și plini de viață din „*Descoperirea lumii*“ de Smirnov, din „*Soarele de stepă*“ de P. Pavlenko, pe tinerii eroi și pe cei maluri din izbutitele nuvele ca „*Inima credincioasă*“ de A. Kononov, „*Drumuri ce duc în viață*“ de F. Vigdorova, „*Inima lui Bonivur*“ de D. Naghișkin și alte cărți nenumărate.

O atare lărgire a cercului de eroi preferați de tinerii cititori nu înseamnă deloc că eroii de altădată, care ne-au emoționat pe noi în copilărie și adolescență și chiar pe părinții noștri, au fost lăsați la vatră, dați uitării. Desigur că nu. Copiii sovietici ai anilor 50 se dovedesc a fi un soi de copii extrem de setoși să cunoască tot ce e bun din cea fost creat de om pe pămînt. Eroii cărților pentru copii din literatura contemporană, clasică sau din cea tradusă, care sînt citite mereu, se deosebesc foarte mult unii de alții prin caracterul, năzuințele și visele lor. Dar dacă, conformîndu-ne zicătoarei indiene, o să aruncăm o privire asupra întregii noastre literaturi pentru copii, gîndindu-ne la felul în care îi educăm pe copiii noștri și pentru ce anume — o să vedem, fără îndoială, că noi creștem o generație de oameni muncitori, înaripați de visul construirii comunismului, că educăm patrioți care-și iubesc patria cu înflăcărare și care totodată respectă pe toți oamenii, indiferent de naționalitate, de limbă, de culoare, prețuiesc toate valorile culturale create de omenire.

Pregătindu-mi materialul pentru acest

referat, nu odată am stat de vorbă cu scriitorii din Moscova, autori de cărți pentru copii. Am stat apoi de vorbă cu scriitorii din provincie, rugîndu-i să-mi împărtășească experiența, gîndurile și părerile lor cu privire la problemele arzătoare ale literaturii. Tovarășii mi-au răspuns bucuros, și ceea ce am de gînd să spun — despre măiestrie și problemele diferitelor genuri — nu este decît un rezultat al unei meditări profunde și colective cu privire la căile de dezvoltare ale literaturii pentru copii.

M-am oprit pînă acum asupra cărților care și-au cîștigat popularitatea. Dar noi ne-am adunat aici nu pentru a ne face complimente unul altuia și literaturii noastre, care nu are nevoie de ele. Noi ne-am adunat pentru ca, făcînd bilanțul realizărilor din cei 20 de ani, să vorbim despre căile de dezvoltare ale literaturii, despre creșterea ei continuă. Din această pricină vreau să atrag atenția Congresului asupra acelor romane, nuvele, povestiri care s-ar părea că au avut toate posibilitățile să fie bune, cu adevărat atrăgătoare, dar care s-au dovedit necorespunzătoare nivelului actual al cerințelor cititorilor, — vreau să atrag atenția asupra factorilor care au împiedicat și împiedică dezvoltarea prozei noastre.

Îmi amintesc ce foc au deschis criticii din jurul Ministerului Învățămîntului împotriva lui K. Simonov care, de la tribuna celei de a 13-a plenare a noastre a declarat că noțiunea care se include în termenul „Povestire școlară“ este născocită, născută moartă. Această opoziție manifestată împotriva unei afirmații perfect juste, după părerea mea, s-a oglindit în faptul că în ultimii ani a luat proporții „obligativitatea“ de a scrie astfel pentru copii.

Scriitori talentați, cu experiență chiar au început de odată să dea cărți cenușii, plictisitoare și îndeosebi unilaterale, cărți, în care existau și școală, și învățători, și instructori de pionieri, și proces pedagogic, cărți în care eroii căpătau nota 5 și luptau pentru aceste note, și cu toate acestea ele erau reci, nu emoționau, vorbeau puțin minții și deloc inimii școlarului.

Limitînd în mod artificial desfășurarea întîmplărilor în cadrul clasei, scriitorii izo-

Au ori îndepărtau, vrînd-nevrînd, pe copii de viața mare care pulsa în fabrici, uzine, mine, pe cîmpiile colhoznice, unde oamenii muncii crează puterea, bogăția și gloria patriei noastre socialiste. Ei încercau să înconjoare nota cinci cu o aureolă, uitînd uneori motivul pentru care este necesar și obții nota 5: pentru a deveni un bun cetățean, demn și folositor membru al colectivului colhoznic, de uzină sau fabrică. Să ne amintim că, printre operele lui Arkadie Gaidar, nu există o așa-zisă „Povestire școlară”, iar eroii lui sînt și în prezent modele de imitat pentru toți copiii noștri. În sfîrșit, să vorbim despre ceea ce da un caracter atrăgător lucrărilor pentru copii — despre fabulă, despre subiect, despre trăsăturile romantice ale eroilor. Romantica revoluționară este una din trăsăturile esențiale ale realismului socialist. Nimeni nu contestă acest fapt. Înariparea romantică acordă un farmec deosebit celor mai simple fapte ale copiilor descrise de Gaidar. Firește că toți sînt de acord cu acest lucru, dar cu toate acestea se întîmplă și altfel: scriitorul începe să sublinieze trăsăturile romantice ale eroului său, să introducă în operă lucruri imaginate, interesante, să reliefeze subiectul, să desfășoare cu iscusință acțiunea și, deodată, se ridică un deget uscat și se aude un glas răgușit: „pseudoromantică”, „un fals caracter atractiv”, „nu așa se întîmplă în viață, ci se întîmplă așa și așa...”, „oare nu este acesta un caz prea excepțional?”

Astfel T. Polozova a scris în revista „Naționala școlă” — („școala elementară”) — (citez din articol, lăsînd sintaxa și stilul să apese conștiința autorului și redactorului): „Într-adevăr, romantica este necesară, dar este profund nejustă teza că falsa romantică este mai bună decît fără ea”. La vremea lor și A. Rîbakov, în legătură cu „Cortik” al său și M. Prilejaeva în legătură cu „Tinerețea Mașei Strogova”, și M. Nikulin, autorul interesantei nuvele „Viața-i în față”, — au ascultat predici de acest fel, firește într-o formă stilistică mai potrivită. Dar fără romantică poetică pînea este doar un aliment, munca doar cheltuiala unor anumite eforturi fizice într-o unitate de producție, iar dragostea

doar un tribut necesar legilor biologice. Artistul care crează pentru copii trebuie întotdeauna să știe că, dacă opera sa nu este interesantă, copilul va căsca și o va închide, și toate gîndurile autorului, oricît ar fi ele de frumoase, vor rămîne doar un bun al său, al nevestei sale, al redactorului, al zețarilor și corectorilor.

Și ceea ce este cel mai trist, toate aceste, s-ar zice „teorii” absurde, se reflectă totuși în multe lucrări. Se pare că tocmai din pricina lor bunul început al V. Oseevei cu primul volum din „Vasiok Trubacioc”, a pălit atît de mult în al doilea și îndeosebi în al treilea volum, în care se manifestă o abundență de elemente artificiale și de prisos, o compoziție dezlinată, diluare în diferite capitole și o morală superficială care, uneori, rămîne în afara țesăturii artistice și apare ca neorganică operei. Se pare că din această pricină, A. Musatov, autorul cărții atît de poetice „Stojari”, îndrăgită imediat de copii, „și-a pierdut înariparea” în cea de a doua povestire a sa, „Casa de pe deal”, așa încît citindu-le înaintea alcătuirii acestui referat și comparîndu-le, mi s-a părut că au fost scrise de oameni diferiți. L. Voronkova, care a dovedit în „Poveste din Altai” și în alte cîteva lucrări, capacitatea de a pătrunde psihologia copilului, în ultima sa lucrare „Sora mai mare”, consacrată unei teme foarte importante, a dat uitării grija pentru subiect, pentru acțiune dinamică, și a publicat în paginile revistei „Pionier” un material nelucrat îndeajuns, neînchegat și peste măsură de întins. Cînd am citit un fragment din romanul „Pe Volga” de M. Prilejaeva, publicat de „Pionerskaia pravda” în cîteva numere, mi s-a părut că scriitoarea a făcut în adevăr un pas înapoi față de cărțile ei scrise mai înainte.

Noi avem multe cărți interesante de literatură științifico-artistică. Nu vorbesc despre cărțile lui M. Ilin, pe care le-au îndrăgit și apreciat încă Gorki și Rolland. Nu mă refer la cărțile atît de îndrăgite și răspîndite ca acelea ale lui K. Timiriazev, A. Fersman, V. Obrucev și ale altor corifei ai științei, cărți care au cîștigat un loc trainic în cerul lecturii copiilor. Sînt lucruri îndeobște cunoscute. Dar în

afară de aceștia, la noi mai există un grup întreg de autori ca: F. Bublenikov, N. Verzilin, G. Ganeizer, V. Zaharcenko, G. Kublițiki, N. Mihailov, V. Orlov, N. Plavilșcikov, O. Pisarjevski, G. Skrebițki, G. Fiș, I. Halifman, N. Scerbinovski, care au creat lucrări luminoase și inteligente în acest gen complicat și foarte necesar.

Literatura științifico-artistică a ocupat pe drept cuvânt un loc de seamă în planurile editurilor pentru copii. Fără aceste cărți, nu este posibilă o politehnizare profundă a școlii.

Gorki, care a acordat acestui gen o însemnătate excepțională, sublinia întotdeauna necesitatea ca scrierile de acest gen să apară în serii, ca ele să se completeze oarecum una pe cealaltă și ca, în totalitatea lor, aceste serii să lărgescă într-o formă interesantă și atractivă cercul cunoștințelor copilului, ale tinerului, dând astfel ajutor școlii și familiei.

Și, în sfârșit, să vorbesc despre acel gen de proză pe care-l iubesc foarte mult copiii, și în secret și oamenii maturi. Ghiciți de bună seamă — mă refer la literatura de aventuri și științifico-fantastică. În acest domeniu, la noi nu au existat tradiții adânci, sistematice. Genul a trebuit creat de la început. Spre deosebire de Apusul contemporan, care caută astăzi să dea uitării tradițiile lui Jules Verne, Fenimore Cooper, în favoarea propagandei războiului și violenței, noi creăm acest gen pe o bază trainică, profund umanistă. De aceea, primele succese în acest domeniu, dobândite în ultimele două decenii, sînt deosebit de îmbucurătoare, deși — și trebuie să spun în mod cinstit acest lucru Congresului — în acest domeniu, am realizat puțin. Printre cărțile de acest gen apărute, există și unele bune. Dar au satisfăcut oare ele setea copilului? Ele pot fi considerate doar ca o încercare în acest gen, ca o încercare reușită care arată că la noi există toate posibilitățile de a-l dezvolta.

Poezie mare pentru cei mici

Copiii încep să iubească poezia, încă de cînd nu sînt cititori, ci doar ascultători.

Ca o sămînță care a căzut pe un pămînt virgin, abia desțelenit, ea dă roade bogate. De aceea, trebuie urmărit cu atenție ca aceste semințe să fie nu numai curățate de orice pleavă, dar și să fie selecționate cele de calitate superioară.

Faptul că versurile pentru copii se bucură la noi de o popularitate fără precedent și cititorii le sorb cu aviditate, poate fi apreciat chiar și după următorul exemplu. Versurile lui S. Marșak au apărut pînă acum în 661 ediții. Poeziile unui alt fruntaș al acestui gen — K. I. Ciukovski — s-au editat de 450 ori, ale Agniei Barto de 435 ori, ale lui S. Mihalkov de 381 ori. Deși numărul edițiilor celorlalți poeți pentru copii este mai mic, totuși nici cel mai popular poet străin nu ar putea măcar visa o asemenea răspindire, desigur dacă el nu fabrică comics-uri la comandă.

Unii poeți care lucrează în acest gen complex și delicat, și uneori și criticii lor, își exprimă îndoiala că în poeziile pentru micii cititori s-ar putea descrie multilateral un caracter, s-ar putea dezvolta o temă mare. Practica măștrilor acestui gen arată în mod convingător că poezia pentru cei mici poate prezenta cititorului o temă mare, un caracter mare și că, dacă uneori acest lucru nu reușește, de vină sînt nu posibilitățile genului ci — vai — lipsa de măiestrie sau graba exagerată.

Poeziile scurte, povestirile, textele la desene create pentru copii de marii noștri poeți, reprezintă în totalitatea lor o muncă uriașă în vederea lărgirii orizontului copiilor. Aceasta este o poezie specifică, care este ușoară numai în aparență. În ele veselie, gluma, trebuie să trăiască alături de înțelepciune, toate trebuind să fie exprimate într-o formă artistică simplă, atrăgătoare.

În ciuda succeselor sale, recunoscute astăzi de întreaga lume, poezia noastră pentru copii are într-o serie de cărți lip-suri serioase; vreau să atrag atenția Congresului asupra celor mai tipice dintre ele.

În primul rînd, poezii pentru copii m-au rugat să vorbesc despre problema didacticismului plicticos — boală foarte

răspîndită, molipsitoare, de care suferă adeseori poeziile pentru copii. Să nu fim înțeles greșit! Literatura pentru copii trebuie să fie în mod obligatoriu instructivă, dar acest caracter instructiv trebuie să circule chiar în sîngele lucrării, să facă parte integrantă din structura imaginilor ei, să-și găsească expresia în textul operei și să nu plutească ca niște pete de grăsime la suprafața unei supe preparate de o gospodină nepricepută sau leneșă.

Merită să mă opresc aci asupra poziției pe care o ocupă poetul față de micul său cititor. Cred că și prin cuvintele folosite, și prin structura limbajului, cartea trebuie să meargă întotdeauna înaintea vârstei cititorului cărui îi este destinată, trebuie să-i lărgască orizontul și să-l atragă prin structura imaginilor, prin îmbinarea cuvintelor, prin caracterul ei vesel și atractiv. Iar la noi se întîmplă că așazișii poeți stau ghemuiți în fața celor mici și încearcă să imite în versul lor limbajul alintat al copiilor: „te-te-te“.

În sfîrșit, trebuie să vorbim serios despre monotonia tematicii, a procedeelor artistice, chiar și a titlurilor — boală de asemenea foarte molipsitoare. În literatura noastră se întîmplă uneori astfel: un scriitor a descoperit o temă nouă, interesantă, a creat un tip nou, viu, a scris o carte. Cititorul a întîmpinat cu căldură cartea lui înnoitoare, critica a purtat-o pe scut, editurile au început s-o reediteze. Acest lucru este firesc. Dar, din păcate, în literatură există oameni care, în loc să caute un erou *al lor*, o temă *a lor*, se identifică cu căutătorii de aur ai lui Jack London, se aruncă, uitînd de toate, spre o comoară descoperită mai înainte de altul și încep s-o exploateze, înghesuindu-se și împulzindu-se asupra ei pînă la epuizarea totală a temei! Acest lucru se observă — firește — nu numai în poezie; dar în poezie acest lucru este extrem de vizibil.

Poezia noastră pentru copii mai suferă de încă o boală. Lumea ei, chiar și la maeștrii cei mai recunoscuți, a fost limitată doar la marile orașe — la capitală — iar eroii au fost recrutați, de cele mai multe ori, din mediul intelectualității. În ultimul timp, în acest mediu limitat a pătruns o adiere proaspătă,

adusă de scriitorii și poeții din republicile surori, în cîmpul literaturii unionale pentru copii.

A vorbi despre poezia pentru vîrstele mijlocii și mari, înseamnă a intra în domeniul lui Samed Vurgun, întrucît o poezie specială pentru aceste vîrste nu există. Copilul alege pur și simplu cudiscernămîntul și cu gustul caracteristic lui ce este mai bun în creația celor mai cunoscuți poeți „maturi“ ai noștri.

Despre basmul nostru

În numeroase scrisori, scriitorii pentru copii m-au rugat să mă opresc îndeosebi asupra basmului sovietic. O. Ivanenko, care a lucrat ea însăși în acest gen greu și minunat, strie: „*Intr-un basm adevărat, trebuie să existe elementul fantastic. Dar care element fantastic, care talisman miraculos poate fi justificat astăzi? Și doar fără un grăunte de fantastic, fără un anumit element magic, nu va putea exista basmul*“.

Într-adevăr, basmul a întruchipat întotdeauna cele mai îndrăznețe visuri ale poporului. Dar realitatea noastră depășește cu mult visurile fantastice. Vizați uzinele de automobile, priviți liniile automate — cu ce sînt mai prejos de moara fermecată? Nu mai vorbesc de energia nucleară care, în mîinile iscusite ale omului sovietic, poate muta munții, poate schimba albiile rîurilor, poate să transforme relieful pămîntului. Ce-i de făcut? Nu cumva basmul și-a trăit traiul? Nu cumva va trebui să ne luăm rămas bun de la acest gen minunat, sau să scriem variații infinite pe temele vechilor basme?

Maxim Gorki — care a acordat întotdeauna basmului o mare importanță și care a creat el însuși basme, legende despre inima înflăcărată a lui Danko, despre dragostea tinerei fete care a învins moartea — a arătat scriitorilor sovietici drumul creației în domeniul basmului. El a dovedit în mod convingător că făuritorii de basme din rîndul poporului și-au construit întotdeauna povestirile lor profund poetice și umaniste pe o bază reală, au căutat subiectele basmelor în viață și

au interpretat întotdeauna orice subiect fantastic de pe pozițiile timpului lor. Un exemplu minunat pentru toți poate fi „Cutia de malachit“ de P. Bajov. Este un adevărat tezaur literar care slăvește pentru prima oară în lume, într-o formă de basm, efortul creator al muncitorului industrial. În întreaga istorie a omenirii, geniul creator al popoarelor a creat în total șapte sau opt cicluri de basme. Bajov le-a îmbogățit cu încă unul — complet original — care nu se repetă nici măcar în motive. Pe acest drum absolut just, după părerea mea, pășesc D. Negliškin, O. Ivanenko. Acești scriitori sensibili, legați puternic de viața poporului, care cunosc și înțeleg creația populară, au arătat cum se poate îmbina cu succes folclorul cu literatura și au deschis unul din drumurile creării basmului contemporan.

Dar s-a schițat și un alt drum în creația basmului nou, drum pe care pășește cu succes minunatul povestitor V. Bianki, în operele căruia se înviează și parcă se însuflește natura patriei în fața ochilor tînărului cititor.

Și, în sfîrșit, la noi s-a creat și un al treilea drum — drumul pe care merge K. Ciukovski, drumul basmului-glumă, al basmului vesel. Într-o formă scînteietoare, ușoară, aceste basme răspîndesc serioase idei educative, dar, le răspîndesc astfel, încît copilul parcă nici nu observă aceasta.

Dar basmul contemporan are un dușman cumplit care, asemenea unui vrăjitor rău, poate transforma numai printr-o atingere aurul și pietrele prețioase în gunoi și lucruri fără preț. Acest dușman este formalismul în toate manifestările lui, care a alterat pînă acum numeroase idei ce se dovediseră a fi, în esența lor, creatoare. Ruperea formei de conținut, transpunerea mecanică a imaginilor tradiționale din basme în realitatea noastră contemporană, sau, dimpotrivă, introducerea omului sovietic contemporan în împrejurări caracteristice basmului tradițional — toate acestea duc inevitabil la denaturarea realității și se răzbuună pe autor, măcinînd parcă lucrarea lui pe dinăuntru. Astfel s-a întîmplat cu „Vrăjitorul distrat“ de E. Svart.

Formalismul, în toate manifestările lui,

stilizarea proastă și sterilă, — iată de ce trebuie să se ferească cel mai mult basmul sovietic. Abordînd acest gen greu, nobil și deosebit de necesar copiilor, scriitorul nu trebuie să uite niciodată că basmul a exprimat în toate timpurile, în imagini, cele mai bune calități spirituale ale poporului, a slăvit înțelepciunea poporului și a înfățișat în imagini poetice visurile și gîndurile oamenilor înaintați.

Un sector al literaturii pentru copii rămas în urmă

În timp ce toate genurile literaturii sovietice pentru copii, care în zilele primului nostru Congres se aflau — pentru a ne exprima astfel — la vîrsta copilăriei și au crescut și s-au dezvoltat de-a lungul celor 20 de ani și se prezintă astăzi în fața noastră în plinătatea forței lor creatoare — critica literaturii pentru copii se prezintă — vai — ca un adolescent sfrijit și anemic, rămas în mod considerabil în urma celor de o vîrstă cu el, și care, pe lîngă toate acestea, este predispus la orice boală: știți, sint astfel de copii care dacă se îmbolnăvește cineva în curte, se molipsesc și ei. Dacă ne-am ocupa de această chestiune în mod formal, dacă am socoti numărul coalelor, se poate spune că despre literatura pentru copii s-a scris și s-a tipărit mult. Există și articole lungi, și cercetări critice, și cărți întregi. Dar, de fapt, scriitorii de literatură pentru copii, de toate genurile, au tot dreptul ca în Congres să ridice pretenții serioase față de colegii lor din atelierul critic, deoarece scriitorii au văzut adesea în critici numai niște oameni care înregistrează o carte sau alta și asta după ce au primit un premiu, și nu pe scriitorii preocupați neconținut de soarta literaturii pentru copii. Desigur, s-au scris la noi articole critice profunde și interesante. Dar ele au fost scrise, afară de cîteva excepții, de prozatori și de poeți. Evident, eu nu vorbesc aici de articolele căldute pe care le scriu, uneori unii despre alții, scriitorii de literatură pentru copii, articole în care cucul îl laudă pe cocoș, cu convingerea că nici cocoșul n-o să rămînă dator! Nu! Eu vorbesc de articolele

serioase și profunde care intră în fondul problemei, care analizează drumul dezvoltării genului, cum sînt, de pildă, articolele „Despre poeziile pentru copii” de N. Gri-baciov, „Despre dramaturgia pentru copii” de V. Kataev, „Despre literatura mare pentru cei mici” de S. Marșak, „Despre basm” de D. Naghikin. Dar asemenea articole se pot număra pe degete.

Am avut și mici monografii interesante, scrise cu dragoste și editate de Casa cărții pentru copii, lucrate cu pricepere de criticii B. Brairina, G. Galanov, G. Grodenski, B. Dmitrieva, N. Smirnov. În sfîrșit, am avut și o monografie mare alcătuită de un colectiv, închinată lui Arkadie Gaidar. Dar asta este tot ce se poate trece cu adevărat la activul criticii literaturii pentru copii.

Faimoasa teorie a lipsei de conflict, care a făcut atîta rău literaturii noastre, a generat în perioada ei inițială două metastaze. Una din ele s-a răsfrînt ca într-un focar în articolul de pomină al criticului Berezov, apărut în revista „Octeabr” unde A. Barto și alții poeți care au creat personaje satirice din lumea copiilor au fost învinuiți în bloc, într-un chip foarte semnificativ, de „încalinări ciudate” pentru zugrăvirea chipurilor negative; cealaltă, în faimoasa teorie a „Povestirii școlare” despre care am vorbit. Culmea trivialității la care s-a ajuns uneori în această privință poate fi apreciată și din faptul că criticul T. Korneicik a declarat în paginile unei reviste serioase și instructive ca „Nacialnaia șkola” că nuvela lui Gaidar, „Timur și băieții lui” este depășită, deoarece personaje ca Figura și Kvakin au dispărut pentru totdeauna. Dar periculoasă nu e moneda falsă lucrată grosolan și care tocmai de aceea poate fi scoasă ușor din circulație, ci aceea care seamănă cu o monedă adevărată, și din această cauză circulează mult timp din mînă în mînă. În legătură cu aceasta, am să-mi permit să mă opresc la articolul Lidiei Ciukovskaia, „Despre simțul adevărului vieții”, apărut în „Literaturnaia gazeta”. Autoarea ia un vraf de cărți, între care și trilogia „Vasiok Trubaciov și prietenii săi” de V. Oseeva, și un mare volum de povestiri, „Copiii patriei noastre” și, fără să-și dea

osteneala să spună, cum cere buna cuviință, măcar cîteva cuvinte cu privire la fondul acestor opere, la tematica lor variată, la personajele lor, dimpotrivă, într-un singur articol, ca viteazul croitor din basmul german, „cu o singură lovitură îi face praf pe toți”. Peste 60 de scriitori, fără a pune la socoteală pe autorii schițelor din „Pionerskaia Pravda”, toți, după, cum am spus mai sus, fără deosebire, au fost învinuiți de Ciukovskaia, nici mai mult nici mai puțin decît că sînt fățarnici. E o învinuire grea, profund jignitoare pentru un scriitor sovietic, iar în sprijinul acestei afirmații, autoarea dă numai două-trei citate, scoase de ici și colo din aceste cărți.

Criticul Alexandr Drozdov, în articolul „Despre cei care se numesc Petea și Fedea” publicat în aceeași revistă, răsfoind în fugă cîteva cărți, a tras, pe baza unei argumentări similare, o concluzie definitivă: „Autorii de cărți în proză pentru copii operează în ultimii ani în zonele îndepărtate ale vieții”.

În preajma Congresului s-a discutat mult și pe bună dreptate despre crearea chipului eroului vremii noastre, care trebuie să-i educe și să-i însuflețească pe oameni și să fie mereu viu în mintea tineretului nostru. Aceasta este una din problemele cele mai importante ale literaturii pentru copii și tineret. Dar, în focul discuțiilor, a apărut pe neașteptate un termen ciudat: „eroul ideal”. Tot atunci s-a auzit nu numai chemarea de a crea acest erou ideal, dar pentru o confecționare mai lesnicioasă, au apărut și rețete constînd în descrierea unor calități pe care trebuie să le aibă neapărat eroul ideal.

Nu cred că Nikolai Ostrovski, creînd imaginea lui Korceaghin, năzuia să creeze un erou ideal. Mi se pare că el — un comunist, un luptător, un muncitor, plămădind chipul unui om viu, complex, scăpărător, neconținut în luptă pentru înfrîngerea lipsurilor, pentru desăvîrșirea caracterului, — s-ar fi supărat pe criticul A. Protopopova dacă aceasta ar fi lipit creației lui eticheta „erou ideal”. Nu face să rețin atenția Congresului asupra acestor lucruri, dacă sub masca eroului ideal n-ar fi bătut din nou la ușa din dos a literaturii pentru copii „respingător de ado-

rabili" băiețași și fetițe cuminiți, confecționați după modele prestabile.

În sfârșit, ceva despre tonul criticii.

În anii Războiului pentru Apărarea Patriei, K. Ciukovski a scris un basm profund greșit: „*Vom birui pe Barmalei*“, unde trimetea un vrăbțoi să respingă atacul hipopotamilor care zburau pe bombardierele țării agresive, Furia. Dar, în loc să i se explice cu răbdare poetului respectat, care are merite mari în literatură, în ce constă defectele acestei scrieri, criticii l-au lovit atît de rău, încît el a încetat în general să mai scrie pentru copii.

Scriitorul R. Fraerman are, după mine, o carte bună, „*Cîinele sălbatic Dingo*“ — povestea despre o dragoste tinerească curată, răscolitoare, sănătoasă. Pot să vă mărturisesc că adolescenții iubesc această carte, care trezește în ei simțăminte frumoase, luminoase. Dar iată că, dintr-odată, unui număr de critici această carte nu le-a fost deloc pe plac. Bietul cîine Dingo a început să fie hăituit. În ciuda tuturor celor cuprinse în literatura noastră clasică, s-au apucat să demonstreze că simțămîntul unei iubiri timpurii este, chipurile, străin unui adolescent sovietic, că pur și simplu nu există și nici nu poate exista. Cu aceasta criticii i-au speriat într-atît pe scriitori, încît L. Kassil își obligă tinerii eroi din ultima carte să se sărute... prin batistă. Iată pînă la ce culme a castității poate împinge pe scriitor asemenea critică prost concepută.

La acest Congres noi avem datoria să chemăm pe criticii noștri să examineze literatura pentru copii de pe pozițiile sănătoase ale vieții noastre, de pe pozițiile înalte ale concepției marxist-leniniste despre lume, să o cerceteze cu căldură, cu pasiune, așa cum au știut să facă Pușkin, Gorki, să-i chemăm să salute cu dragă inimă fiecare nou talent literar, să promoveze fiecare carte bună nou-apărută, să-i ajute prietenește pe scriitori în îndreptarea greșelilor din cărțile lor, într-un cuvînt să-i critice în mod creator. Iar oîștea, ca instrument al criticii, ar fi timpul să fie depusă la muzeul de literatură, ca ceva anacronic, cu totul străin și dăunător în condițiile literaturii sovietice.

Despre tema generală a literaturii pentru copii

Ca încheiere, aș vrea să vorbesc despre cea mai mare și mai importantă temă, care ar fi trebuit să ocupe primul loc în toate genurile literaturii pentru copii, — și anume despre tema înaltei munci creatoare care a cuprins întreaga noastră țară, despre eroismul și romantismul muncii oamenilor din fabrici și din colhozuri, despre acea nemaiîntîlnită muncă creatoare pe care ei, însuflețiți de Partidul Comunist, o îndeplinesc pe întregul pămînt sovietic și care, cu regret, pînă în prezent nu a fost oglindită pe deplin în operele celor mai buni scriitori ai noștri pentru copii.

Aș putea fi întrebat: îmi dați voie, dar „*Primul nume*“ de I. Likstanov, dar „*Brigada isteșilor*“ de V. Kurocikin, dar „*Casa de pe deal*“ de A. Musatov, dar „*Omul nelinistit*“ de L. Voronkova, dar „*Sentinela Adomelis*“ de M. Sluțki, dar orientarea către producție în ultima carte a scriitoarei M. Prilejaeva „*Deasupra Volgăi*“? Mi s-ar putea enumera o serie de versuri reușite despre muncă. Există asemenea creații! Printre ele sînt unele interesante. Dar eu aș dori să întreb marele detașament de scriitori ai literaturii pentru copii și tineret — au creat ei oare imaginea puternică și adevărată a omului muncii care merită să stea printre cei dinții eroi ai literaturii noastre? Tocmai chipurile unor asemenea eroi ai frontului muncii care ne cheamă înainte, tocmai pe aceștia îi așteaptă țara de la literatura noastră.

Eu aș dori să lămuresc exemplul lui I. Likstanov, scriitor care locuiește în marele centru industrial Sverdlovsk, care cunoaște viața și pe care toți copiii l-au îndrăgit pentru figura vie și luminoasă a lui Kostea Malișov. Totuși, cartea „*Primul nume*“, care, potrivit intenției sale, ar fi trebuit să proslăvească munca, a ieșit neașteptat de slabă. În ea există o uzină, procese tehnologice descrise cu mare amănunțime și chiar un evident conflict de producție. Dar nu îmi pot aminti nici un caracter din această carte, deși am citit-o de curînd. Tot răul stă în aceea că, desigur, nu numai I. Likstanov în „*Pri-*

mul nume", ci mulți alți scriitori care abordează această temă, înlocuiesc înfățișarea muncii creatoare, care scoate la iveală cele mai frumoase trăsături ale caracterului omenesc, cu o adevărată inventariere a proceselor tehnologice, și fac aceasta câteodată cu atîta minuțiozitate, încît mașina împinge omul pe planul al doilea.

Scriitorul tuturor genurilor de literatură pentru copii ar trebui să reflecteze asupra acestei teme generale a literaturii noastre, deoarece acest lucru nu este numai o problemă de literatură, ci și o problemă de stat.

În vara aceasta, în școlile superioare din capitală și din provincie, au fost cîte zece sau chiar douăzeci și cinci de candidați pentru un singur loc. Mulți dintre cei ce nu au reușit la examen, în loc să rămînă mai departe în colhoz, unde e mare nevoie de oameni luminați, sau să meargă să lucreze la calea ferată, în uzine, în mine, unde de asemenea sînt necesare minți luminate și mîini îndemînite, rămîn pe lîngă părinți, sperînd să fie admiși în anul viitor care — trebuie să presupunem — le va fi tot atît de nefavorabil. Pentru aceasta este răspunzător întregul nostru sistem de învățămînt și educație: școala, organizația de pionieri, Komsomolul și, desigur, și noi scriitorii, deoarece înconjurînd cu aureolă profesiile intelectuale, n-am izbutit să dezvăluim în imagini calde și veridice noprata esență a minunatului și multilateralului efort creator al oamenilor muncii, forța însuflețită a întrecerilor socialiste și fenomenul atît de important

și general în vremea noastră, cum este ștergerea deosebirilor esențiale dintre munca fizică și intelectuală.

Și tineretul nostru sovietic așteaptă de la noi cărți care să zugrăvească minunatele figuri de Ceapaevi ai industriei sovietice, de Korceaghini ai cîmpiilor colhoznice.

★

Literatura noastră pentru copii, dezvoltînd minunatele tradiții ale trecutului, merită o deosebită atenție. Este o fericire a oricărui adevărat artist, patriot, să scrie pentru copiii pentru care construim comunismul. Este o mare recompensă să știi că copiii și tineretul iubesc creația ta și-și fac din eroul tău un prieten.

O mare fericire, o mare răspundere!

„Scrieți, scrieți pentru copii; dar în așa fel încît cartea voastră să fie citită cu plăcere și de cel vîrstnic și citind-o să se transpună ușor, ca-n vis, în anii luminoși ai copilăriei... Și mai ales — pe cît e posibil — mai puține sentințe, învățăminte moralizatoare și abstracțiuni... Copiii vor să vadă în voi un prieten... cer de la voi desfățare, nu plictiseală, povestiri, și nu povești...”

Cu această chemare-a adresat către voi, scriitori ai pămîntului sovietic, Belinski, iar eu mi-am permis doară să mă fac ecoul acestei porunci înțelepte și veșnic vii.

(Text prescurtat apărut în „Literaturnaia Gazeta“, Nr. 150.)

DRAMATURGIA SOVIETICĂ

Coraportul lui A. E. Korneiciuk

Arta noastră teatrală sovietică este o artă multinațională. Și dacă la primul Congres noi am pomenit despre unele succese ale dramaturgiei și teatrului dintr-o republică sau alta, azi putem vorbi despre literatura puternică a popoarelor U.R.S.S., unde există nu numai nume glorioase dar și tradiții glorioase, nu numai unele succese ale dramaturgiei sovietice multinaționale, dar și aprecierea pe care i-o dă întregul popor și întreaga lume.

În toate timpurile arta teatrală realistă și înaintată s-a străduit să reflecte interesele și năzuințele maselor populare.

Marele nostru Partid Comunist ne cheamă să îndeplinim o misiune înaltă, aceea de a face din dramaturgie și teatru arte cu adevărat populare. Chemarea această nobilă, cerința aceasta fermă sînt bazate nu numai pe principiile formării unei arte noi sovietice multinațională ca formă și socialistă ca conținut, ne mai întîlnită în istorie. Ea se bazează pe experiența de veacuri a dezvoltării culturii universale. Au rezistat verificării timpului acele opere care oglindeau cu cea mai mare forță și pasiune viața, lupta și năzuințele poporului.

Cît de jalnice ne apar de aceea toate încercările decadenților și altor dușmani ai artei sovietice care se străduiesc să defăimeze înaltele principii ale artei noastre și prin aceasta, să defăimeze tot ce este luminos și măreț în tezaurul artei universale.

Și cît de ridicoli ni se par unii dintre cei care înclinîndu-se la fiecare pas în fața realismului socialist, încercînd totodată să ne impună criteriile lor estetice false, ridică pe scut operele de dramaturgie și teatru care sînt departe de viață, de popor.

Aceștia se împacă cu naturalismul plat și fiecare căutare a unei forme scenice vii o socotesc drept formalism. Ei nu vor să înțeleagă că prin formalism, noi înțelegem în primul rînd lipsa de conținut, că în artă formalismul este definit nu după forma scenică vie, ci prin lipsa conținutului operei literare, că formalismul și naturalismul sînt la fel de dăunătoare și străine artei noastre teatrale.

Unii tovarăși ar putea crede că eu vorbesc numai despre criticii confuzi. Nu, asemenea păreri există și printre dramaturgi și printre regizori și artiști, ele există și printre pictorii scenei.

Trebuie ca dramaturgia și teatrul nostru să se străduiască să aibă un conținut bogat, pe măsura înfăptuirilor mărețe ale vremii noastre. Dramaturgia și teatrul nostru trebuie să se străduiască să fie bogate prin varie-

tatea formelor scenice, tot astfel cum viața noastră este bogată, plină de culori, infinit de luminoasă în manifestările ei.

Oare noi am auzit puține cuvântări și am citit puține articole ipocrite care militau pentru spectacole vii pline de ascuțime dar, imediat ce apăreau asemenea spectacole, criticii confuzi se năpusteau asupra oricărei manifestări strălucitoare din interpretarea artistului, din munca regizorului, din decorurile pictorului?

Salutul C.C. al P. C. U. S., adresat Congresului nostru, cuprinde idei profunde, emoționante și dovedește grija părintească pentru soarta literaturii noastre. „Partidul cheamă scriitorii la îndrăzneală în creație, la îmbogățirea și dezvoltarea continuă a tuturor formelor și genurilor literaturii, la ridicarea nivelului măestriei artistice, pentru a satisface pe deplin cerințele spirituale mereu crescînde ale cititorului sovietic“.

Acest document combativ, luminos al Partidului nostru, înarmează și cheamă spre noi culmi ale creației literatură și arta noastră.

De ce genuri avem nevoie? Ce forme ale artei scenice ne sînt necesare? Unde să căutăm răspunsul?

Dacă dramaturgul va înțelege profund sensul a ceea ce scrie, răspunderea pe care o are în fața poporului, dacă artistul și regizorul se vor situa pe pozițiile vieții care trebuie să fie oglindită — nimic nu trebuie să-i rețină de la rezolvarea curajoasă a temei, de la alegerea curajoasă a acelei formecare le oferă posibilitatea cea mai bună de a dezvălui și a transmite inimii cititorului fenomenele de viață care îl impresionează pe om.

Dramaturgia noastră sovietică a crescut și s-a întărit pe baza construirii cu succes a socialismului. Cele mai bune piese ale lui Treniov și A. Tolstoi, N. Pogodin și B. Lavreniev, B. Romașov și A. Afinoghenov, Samed Vurgun și V. Vișnevski, D. Djabarlî, V. Vagarșian, I. Kocerga și A. Faiko, K. Krapiva, S. Dadiani, L. Leonov și V. Bill-Beloțerkovski, S. Șanșiașvili și K. Ieșen, V. Șkvarkin și V. Kataev, V. Gusev și A. Arbuzov, A. Glebov și A. Kron, L. Rahmanov, I. Ianovski, E. Samuilenko, B. Kerbabaev, au reînviat evenimentele marelui Octombrie, au fixat în opere literare epoca eroică a cincinalelor, ne-au descris oamenii care construiesc cu abnegație societatea socialistă, oamenii care, prin exemplul lor, întăresc noua morală socialistă.

O măreață realizare a dramaturgiei sovietice și a întregii literaturi a fost crearea chipului marelui conducător al partidului și făuritor al statului sovietic, Vladimir Ilici Lenin. Insemnătatea acestui eveniment, care vădește un proces de maturizate ideologică și artistică, este deosebit de mare în dezvoltarea dramaturgiei. Piese „Omul cu arma“ de N. Pogodin, „Pe malul Nevei“ de K. Treniov ș. a. , i-au însuflețit pe camenii muncii să dobîndească noi succese în activitatea lor creatoare, plină de abnegație.

Odată cu începutul Marelui Război pentru Pătrarea Patriei, în fața dramaturgiei sovietice s-au ridicat sarcini noi. In cele mai bune piese create în anii războiului — „Oameni ruși“ de K. Simonov, „Invazia“ de L. Leonov, „Cîntec despre marinarii din Marea-Neagră“ de B. Lavreniev, „Ofițer al flotei“ de Kron, „Poveste despre adevăr“ de M. Aligher, „Cei din Stalin-grad“ de I. Cepurin, „Vatutin“ de L. Dmiterko, „Constantin Zaslonov“ de A. Movzon, „Învingătorii“ de B. Cirkov și în multe altele, a fost fixat pentru veșnicie eroismul istoric al poporului sovietic, care a cîștigat marea victorie în lupta împotriva fascismului.

Piese istorice scrise în acești ani de A. Tolstoi, K. Treniov, V. Soloviov, I. Kocearga, S. Vurgun, D. Demircian, M. Auezov, I. Selvinski, S.

Șanșiașvili, au reinviat episoadele eroice ale luptei glorioase a popoarelor pentru independența și libertatea lor.

Victoria istorică a poporului sovietic în Marele Război pentru Apărarea Patriei, a îndemnat pe scriitorii noștri să contribuie mai activ la dezvoltarea acest gen important.

Totuși, în ultimii ani, în rîndurile unor dramaturgi și activiști din lumea teatrelor s-au manifestat stări de spirit de autoliniștire.

Ei au crezut că după război se pot culca pe lauri, pot micșora forța combativă a artei. Pe scenele teatrelor sovietice a început să apară maculatura ieftină a fabricanților burghezi, drame și piese scarbăde ale unor scriitori de-ai noștri. Piese ca „Aterizarea forțată“, „Ziua nașterii“, „In ajun de anul nou“, „Fereastră în pădure“ ș. a. erau construite pe anecdote lipsite de conținut iar chipurile oamenilor sovietici erau denaturate, prezentate ca fiind lipsite de însușiri spirituale remarcabile. Partidul nu putea trece pe lângă un asemenea fenomen dăunător și străin artei noastre. În anii 1946—1948 au fost publicate Hotărârile istorice ale C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S., cu privire la problemele ideologice. Hotărârile C.C. al P.C.(b) al U.R.S.S., analizînd fenomenele concrete ale artei noastre, ofereau totodată imaginea dezvoltării literaturii sovietice, defineau trăsăturile ei principal noi, specifice epocii de construire a societății comuniste. Arta sovietică trebuia să arate întregii lumi frumusețea și forța morală a omului sovietic învingător. Pentru a dezvălui mai deplin și a pune în lumină minunatele calități spirituale ale oamenilor noștri, artiștii sovietici trebuiau să demaște ră-mășițele burgheze din conștiința oamenilor, să prezinte veridic și să înfiereze acele fenomene negative care mai există în realitatea noastră, și cum se dezvoltă în lupta împotriva acestora cele mai bune laturi ale caracterului omului sovietic.

O condiție necesară pentru crearea chipului expresiv al eroului pozitiv este capacitatea de a vedea viața în toate contradicțiile ei, de a surprinde toate conflictele veridice, prin lichidarea cărora noul iese consolidat. A îndeplinit oare dramaturgia noastră de după război aceste sarcini? Fără îndoială da, dacă ne referim la cele mai bune piese. În „Pentru cei care sînt pe mare“ de B. Lavreniev, „Puterea cea mare“ de B. Romașov, „Umbră străină“ de K. Simonov, „Caracter moscovit“ de A. Sofronov, „Judecata onoarei“ de A. Stein, „Cîntă privighetorile“ de K. Krapiva, „Neuitatul an 1919“ de V. Vișnevski, „Viața în citadelă“ și „Două lagăre“ de A. Iacobson, „Dagoste în zori de zi“ de J. Galan, „In zorile Niprului“ de I. Baș, „Baticul de mătase“ de A. Kahar, „Stepa întinsă“ de N. Vinnicov, „In spatele celui de al doilea front“ de V. Sobko, „Steaua lui“ de I. Moșășvili, „Familia lui Alan“ de G. Muhtarov, „Poem despre dragoste“ de G. Musrepov, „Guvernatorul provinciei“ de frații Tur și L. Șeinin, „Timpuri noi“, de G. Mdivani, „Fete frumoase“ de A. Simukov, „Ani de pribegie“ de A. Arbuzov, „Inima nu iartă“ de A. Sofronov, și în multe alte piese ale noastre. Este totuși interesant să urmărim tocmai în aceste opere pozitive lipsurile dramaturgilor noștri care au sărăcit mult chipul eroului pozitiv.

Aceasta se datorește în primul rînd neînțelegerii juste a procedului reliefării artistice, care constituie una din condițiile absolut necesare pentru crearea unui caracter tipic puternic. Din păcate, acolo unde este vorba de crearea chipului pozitiv, dramaturgii nu recurg la selecționarea, la concentrarea celor mai bune trăsături și calități ale caracterului, și adesea se mulțumesc doar cu simpla reflectare superficială a unor trăsături ale caracterului omului contemporan. Aceasta duce la sărăcirea modelului din viață și la sărăcirea piesei.

Nu rareori în străinătate, în întâlnirile cu noi, unii scriitori din țările capitaliste ne reproșau că am declarat drept bază a întregii noastre dramaturgii și literaturi, chipul eroului pozitiv.

Mi se pare că a sosit timpul când scriitorii din toată lumea trebuie să-și pună întrebarea de ce în decursul veacurilor mulți dintre scriitori, chiar în mod sincer se adresau astfel omului: privește, toate eforturile tale, chiar cele titanice, în lupta împotriva răului, sînt sortite înfrîngerii. Oricît ți-ar arde inima, ea nu va putea totuși lumina bezna nopții milioanelor de oameni. Ei au zugrăvit dragostea nobilă și emoționantă a bărbatului față de femeie, dar întotdeauna forțele răului o distrugau. Ce sentimente nobile și zguduitoare de prietenie întîlnim în marile lucrări din trecut, dar nici o lacrimă de bucurie n-a apărut în ochii cititorului sau spectatorului, cînd el închidea cartea sau pleca de la teatru. Lui i se umezeau ochii de lacrimi amare, deplîngînd pieirea, destrămarea nemiloasă a marilor sentimente de dragoste și prietenie pe care le spulbera lumea crudă a corupției și oprîmării. Ori cît de profund și cu ori cîtă forță mării scriitori din trecut arătau suferințele omului și creau drame umane zguduitoare, toate acestea se terminau inevitabil cu despărțirea iubitului de iubită, a bărbatului de soție, a copiilor de părinți, a prietenului de prieten iar sentimentele cele mai înalte erau călcate în picioare, distruse de aceleași condiții aspre de viață. Nu se auzea însoțitul „bună ziua, iubito!”, ci „adio!”; nu se auzea „bună ziua, prietene!”, ci „adio!”; nu se auzea „bună ziua, tată!”, ci „adio!”; nu se auzea „bună ziua, patrie!”, ci „adio!”. În felul acesta s-au adresat scriitorii omului în decursul veacurilor, fiindcă nu știau cum să schimbe realitatea existentă. Luptînd prin minunatele lor lucrări pentru viitor, ei căutau omul erou, scriau cu curaj despre acele cîteva raze care aruncau o lumină în întuneric.

Ce scriitor a spus oare în gura mare lumii întregi: oricît ți-ar fi de greu, oricît ar fi de grea lupta ta, vei învinge, niciodată nu vei fi singur, vei întîlni prieteni, nu vei fi părăsit. Ce scriitor s-a hotărît să spună omului în gura mare, cuvîntul înaripat și măreț: „Bună ziua, prietene credincios”, „bună ziua, iubito!”, „bună ziua, tată!”, „bună ziua, patrie!”

Acest lucru l-a spus literatura noastră sovietică, care s-a legat indisolubil și făcîș de proletariatul revoluționar învingător. Există oare o sarcină mai măreată, mai umană și mai nobilă pentru scriitor decît aceea de a-și consacra întregul său talent, toate forțele sale, cauzei înfrățirii dintre oameni, națiuni și popoare, în numele prieteniei și dragostei, în numele triumfului omului asupra forțelor întunecate ale răului!...

Iată de ce noi afirmăm cu atîta pasiune victoria eroului pozitiv.

S-ar părea că la noi nimeni nu se ridică împotriva acestui fapt, dar cum s-ar putea oare interpreta afirmația despre necesitatea idealizării eroului pozitiv dacă nu drept a luptă împotriva lui? Cum pot oare acești partizani ai poleirii realității să nu vadă măreția omului sovietic contemporan, frumusețea sufletului său, lupta sa eroică în numele mărețelor idealuri și să ceară de la noi, scriitorii, să creăm personaje artificiale, inventate?

Spectatorul nu așteaptă de la noi, dramaturgii, un erou idealizat, fără nici o prihană, înfrumusețat, palavragiu, ci un luptător pentru idealurile înalte ale comunismului, un luptător care nu numai că biruie forțele vrăjmașe lumii noi, dar și slăbiciunile caracteristice într-o măsură sau alta fiecărui om. Spectatorul vrea să vadă cum omul nostru contemporan își călește sufletul în lupta eroică pentru fericirea adevărată a patriei sale și a tuturor popoarelor din lume, cum prin faptele sale el constituie un exemplu.

Teoria lipsei de conflict, deosebit de răspîdită în ultimii ani, nu a putut să nu frîneze dezvoltarea dramaturgiei noastre și dezvoltarea carac-

terului veridic al eroului ei principal, — omul sovietic. Dacă în piesă nu este oglindit un conflict ascuțit din viață, e limpede că eroul pozitiv devine inactiv, fiindcă el nu are pentru ce să lupte într-o asemenea piesă, iar idealurile sale nu pot fi reliefate în afara luptei active împotriva răului.

Vorbind totuși despre necesitatea oglinzirii în dramaturgia noastră a marilor conflicte sociale, nu trebuie însă să ne imaginăm conflictul ca un scop în sine al lucrării artistice, nu trebuie să milităm cu tot dinadinsul pentru un conflict de dragul conflictului.

Această lozincă a conflictului pentru conflict e vizibilă într-o serie de piese din ultimul timp („Oaspeții“, „Prințul moștenitor“, „Activistul“, „Moartea lui Pompeev“, ș. a.) care au dus la denaturarea vieții. După cum împodobirea vieții constituie o calomnie a realității, tot astfel adăugirea unor contradicții pe care ea nu le are și nici nu poate să le aibă, e tot calomnie la adresa bazelor vieții noastre. Noi criticăm aceste piese nu pentru faptul că autorii le-au numit satirice, dar pentru faptul că demascând un fenomen sau altul, acești dramaturgi au alunecat pe poziții mic-burheze și și-au pierdut perspectiva clară, revoluționară. Luptătorul activ pentru comunism este omul care urăște răul ce împiedecă oamenii să trăiască și să muncească. Dar a te teme de rău, a exagera forța și însemnătatea lui, nu înseamnă că devii un luptător pentru comunism, ci un alarmist. Acest lucru s-a întâmplat și cu autorii pieselor amintite mai sus.

Sarcina creării unor lucrări satirice ascuțite care să înfieraze tot ce și-a trăit traiul, tot ce frînează dezvoltarea societății noastre, este una din sarcinile centrale ale dramaturgilor sovietici. Chemarea partidului de a studia neîncetat și creator moștenirea lui Gogol și Saltîkov-Scedrin, atrage atenția artiștilor sovietici asupra uneia dintre tradițiile de frunte ale dramaturgiei clasice ruse — tradiția comediei.

Marii satirici din trecut și dramaturgii sovietici rezolvă principal diferite sarcini ideologice. Satira din trecut era îndreptată spre nimicirea societății birocratice și funcționărești; satira noastră afirmă și consolidează statul sovietic, luptând împotriva lipsurilor existente încă în realitatea noastră. E limpede, deci, că atunci când dramaturgul sovietic, creind o comedie satirică, va folosi în mod mecanic subiectul „Revizorului“ lui Gogol, va trebui să transpună și sarcinile ideologice ale marelui satiric. Este cu totul nejust să ne gândim că subiectul oricărei comedii satirice, compoziția ei, sistemul artistic al imaginilor, poate fi folosit și că, în același timp, se poate lăsa deoparte mesajul ideologic al acestei lucrări, tendința ei principală, țelul ei satiric. Piesa „Revizorul“ de Gogol este nemuritoare, fiind o satiră plină de minie împotriva orînduirii existente, fiind o întruchipare artistică perfectă a concepției ideologice a autorului, dezvăluită în caractere tipice generalizate. Ce trebuie să învețe scriitorul satiric sovietic de la marele scriitor rus? El trebuie să învețe patosul cetățenesc plin de minie, capacitatea de a observa problemele esențiale care frământă societatea, măiestria perfectă a tipizării figurilor, măiestria reliefării artistice, care duce la generalizări, la largi concluzii filozofice. Dar a înțelege ideea însușirii experienței lui Gogol ca necesitatea transpunerii directe a concepției sale ideologice și a schemei de subiect asupra unui material oferit de realitatea sovietică, — înseamnă să transformi tradiția vie și rodnică într-o dogmă moartă, într-un epigonism scolastic, să transformi un adevăr viu, profund, fixat mai înainte de Gogol într-un neadevăr asupra realității noastre.

Adevărata înflorire a comediei sovietice necere să perfecționăm și mai departe acest important gen al dramaturgiei noastre, să înlăturăm lipsurile vizibile încă în unele din comediele noastre care se bucură de o largă populari-

tate. Aceste lipsuri se manifestă prin rezolvarea facilă și adesea pur exteroară a conflictului, cînd lupta dintre caractere este înlocuită prin înlăturarea arbitrară a contradicțiilor. Aceste lipsuri le găsim în folosirea de către dramaturgii noștri a tipurilor și subiectelor deja folosite, care, datorită repetării dese și monotone, devin scheme și șabloane.

Lipsurile multora dintre comediiile noastre constă și în faptul că numai personajele negative sînt descrise cu umor. Eroii pozitivi însă, nu sînt ironici, ei nu luptă cu gluma, nu folosesc zicale populare ascuțite. Ce dezvoltare ar lua comedia noastră, dacă ofensiva ar fi dusă nu de un referent al ideilor autorului, ci de un om ironic, inteligent, vesel și viu, a cărui glumă să fie mai tare, mai caustică și mai inteligentă decît tot ce spune vrăjmașul său. Numai atunci comediiile noastre ar putea deveni adevărate opere populare.

În piesele noastre trebuie întotdeauna să existe un subiect interesant și bine elaborat. De ce oare componentele principale ale formei artistice, — subiectul și fabula — de ce calitatea principală a piesei, — elementul atractiv — sînt secundare pentru mulți dintre noi? Din această pricină se întîmplă ca piese sărace în conținut să atragă spectatorul mai mult decît lucrările plictisitoare, cu subiecte puțin interesante, dar cu un bogat conținut de idei. Acest fapt este adesea trecut sub tăcere de critica noastră, cînd, de fapt, ar trebui să se vorbească neapărat despre el.

Numai în îmbinarea organică a înaltei principialități, a caracterelor mari și situațiilor scenice acute, rezidă adevăratul succes al dramaturgului.

Dramaturgia sovietică este învățătoarea și educatoarea oamenilor muncii și ea își va putea îndeplini acest rol atît de important numai atunci cînd la baza ei va sta exemplul pozitiv al muncii și al eroismului — exemplul contemporanului nostru eroic, al omului muncii sovietic.

În afara marilor generalizări filozofice, este imposibil de rezolvat pe deplin și pînă la capăt sarcina creării figurii eroului pozitiv. În dauna dramaturgiei sovietice a fost uitată sau lăsată deoparte minunata tradiție a dramei clasice, tradiția de a ridica un fapt particular pînă la o largă generalizare filozofică, lucru pe care l-au făcut atît de magistral și care a fost atît de mult pe placul marelui scriitor proletar Gorki.

Faptul că din multe piese ale noastre lipsește subtextul, planul al doilea, care redă viața interioară a eroului, frica de gîndire în imagini, de simbolul realist precis, incapacitatea de a aprofunda caracterul eroului principal prin caracterizările personajelor secundare care dezvăluie unele trăsături din chipul personajului central — toate acestea duc la platitudine.

Vorbînd despre necesitatea ridicării măiestriei profesionale a scriitorului, nu putem trece cu vederea o asemenea problemă importantă ca limba folosită în piesele noastre.

Limbajul eroilor trebuie să dezvăluie limpede și deplin conflictul vieții. În limbaj, ca și în acțiunile eroilor, trebuie să se simtă ciocniri mari și importante, contradicții, lupta oamenilor cu concepții diferite asupra vieții, asupra muncii. Un asemenea limbaj care să dezvăluie activ și caracterle eroilor și existența conflictelor, este folosit în minunatele piese ale lui Gorki, în cele mai bune piese ale dramaturgilor sovietici.

Dar, din păcate, eroii multor lucrări ale noastre mai vorbesc aceeași limbă dulceagă, neindividualizată a autorului. Și atunci ești tentat să confunzi eroii piesei. Aceasta înseamnă că autorului nu i-a fost limpede lumea lăuntrică a eroilor săi, țelurile și dorințele lor, sensul luptei pe care o duc acești eroi.

Ce determină ca o piesă să nu fie o simplă lucrare bună, ci o piesă care să stea în primele rînduri, o operă cu adevărat inovatoare? Piesele care cu-

prind elementele noului, în care fenomenul tipic nu este oglindit numai ca un rezultat dar și în procesul nașterii sale, piesele care dezvăluie teme noi, oameni noi, — aceste piese sînt deosebit de dragi poporului nostru.

O asemenea piesă fost, de pildă, lucrarea dramatică a lui Simonov „Umbră străină”. Simonov a zugrăvit primejdia influenței ideologiei burgheze, a descris oameni influențați de această ideologie și a creat o lucrare pătrunsă de patos cetățenesc, o piesă în care a fost profund dezvăluită în imagini artistice ideea patriotismului sovietic. Dramaturgul a izbîndit acolo unde el a prezentat nu numai un caracter gata format, dar și un caracter în formare, în transformare, un caracter în care, sub influența vieții, se petrece o transformare psihologică, — caracterul lui Tubnicov. K. Simonov nu a căutat o rezolvare ușoară a conflictului. Tocmai din această cauză, lupta este plină de conținut, sensul piesei este educativ și aceasta nu numai pentru faptul că nu este ușor să lupti cu Trubnicov. Forța educativă a piesei este mare și pentru faptul că lupta se desfășoară nu numai împotriva dar și pentru Trubnicov, pentru clarificarea vederilor sale politice, pentru om. Iar lupta pentru om a fost întotdeauna trăsătura cea mai importantă a celor mai bune lucrări ale literaturii universale și ruse.

Intr-un alt gen, genul dramei populare, își scrie piesele sale Iurii Cepurin. Și în piesa sa, scrisă de curînd „Torentul primăverii”, găsim aceleași trăsături pe care le-am aflat în piesa lui Simonov. Sentimentul noului, înțelegerea caracterului popular, capacitatea de a vedea contradicțiile esențiale ale vremurilor noastre, sînt trăsături caracteristice ale acestei piese.

Laturile esențiale ale vieții noastre au fost zugrăvite de A.A. Arbuzov în „Ani de pîrbezie”. La baza acestei piese stă un profund conflict moral. Normele etice ale omului sovietic, morala sa înaltă, umanistă, iată noul criteriu după care sînt verificate faptele și gîndurile oamenilor. Devierile eroului piesei, Vedernikov, sînt înfierate de tovarășii săi, de societate, de pe această poziție morală înaltă de tribunalul moral superior. Acest fenomen tipic nou al realității noastre și anume — cînd omul nevinovat de o crimă dar vinovat de o încălcare a moralei sovietice, trebuie să răspundă în fața acelor pentru care această încălcare este inadmisibilă — a fost bine descris de dramaturg și introdus în piesa sa ca o nouă normă de comportare în viața oamenilor.

Piesa lui Arbuzov a fost îndrăgită de spectatori. Dar Arbuzov trebuie să se gîndească la ceea ce este cu adevărat viu în piesele sale, și la ceea ce este calculat pentru un efect exterior, pentru gusturi neexigente. Noua dramă a lui Anatoli Sofronov „Inima nu iartă” se distinge printr-o înțelegere profundă a vieții, prin capacitatea de a observa tipicul. Dramaturgul A. Stein a scris o piesă interesantă în preajma Congresului — „O afacere personală”, în care ridică probleme importante, încrederea în om, necesitatea de a apăra cu sfîntenie bunul renume al muncitorilor sovietici împotriva birocraților și carieriștilor.

Variate sînt modalitățile de creație ale autorilor, stilurile și particularitățile artistice ale dramaturgilor noștri, uniți prin unica metodă a literaturii sovietice — metoda realismului socialist. Dezvoltarea deplină a fiecărei individualități cu adevărat creatoare, este chezașia marelui influențe a dramaturgiei noastre, chezașia principialității, frumuseții și caracterului ei veridic.

Odată cu sprijinirea diferitelor curente rodnice, nu trebuie să slăbească însă în arta noastră lupta împotriva falsei originalități, primejdioase și lipsite de conținut, împotriva încercărilor de a adăposti sub steagul varie-

tății formelor în artă asemenea curente decadente cum sînt cosmopolitismul, formalismul și naturalismul burghez.

Noi nu trebuie să slăbim lupta împotriva acestor tendințe străine, trebuie să le descoperim sub orice mască. Dar pe de altă parte, noi trebuie să avem o atitudine plină de atenție față de acei oameni care au săvîrșit greșeli serioase în trecut, dar care au arătat mai tîrziu prin fapte că au înțeles sensul și caracterul confuziilor lor și au pășit pe o cale nouă. Trebuie să-i ajutăm să intre mai repede în rîndurile criticilor activi. Totodată în edituri, în unele redacții de ziare și de reviste există încă multe lipsuri, o prudență exagerată față de lucrările scrise de oameni care, la timpul lor, au fost supuși unei critici juste. Am putea arăta că o carte reușită a lui G. Boiadjev despre Marețkaia a zăcut în decurs de cîțiva ani la editura „Iscusstvo” și a apărut numai în ultimul timp. Criticul I. Iuzovski a lucrat în decurs de cîțiva ani o lucrare de mare amploare „Gorki dramaturgul”. Dar editura „Iscusstvo” nu se hotărăște să-și spună în mod clar părerea asupra acestei lucrări. Mi se pare că este timpul să terminăm cu această atitudine nejustă și dăunătoare față de oamenii care, dintr-un motiv sau altul au fost criticați. Dacă colegii noștri în ale scrisului care au fost criticați își îndreaptă greșelile prin muncă, atunci noi trebuie să avem o atitudine tovarășească față de ei. Din păcate, la noi, cei care se tem de răspundere, fac totul pentru ca omul care a fost criticat în mod just să nu mai poată publica. Ei lipesc o etichetă și apoi se bucură. Or, știut este că aceasta nu are nimic comun cu critica principială la care ne cheamă partidul.

Trebuie să recunoaștem în mod cinstit că noi, dramaturgii, nu odată am trecut indiferenți pe lîngă fenomene monstruoase de acest gen. Unii dintre noi considerau chiar că, cu cît lovesc mai tare în criticii de teatru, cu atît este mai bine. Poate că greșesc, dar mi se pare că la noi s-au stabilit relații anormale între dramaturgi și critici. Vinovați sînt și dramaturgii și criticii. Unii critici analizează cu multă ușurință și fără să aducă dovezi operele dramaturgilor și își exprimă în mod inadmisibil păreri deseori foarte palide în numele poporului, iar dramaturgii, la rîndul lor, cu aceeași ușurință nu recunosc tot ceea ce a făcut bun și important critica noastră teatrală, fără de care nu pot exista succese în dramaturgie și teatru.

Critica noastră teatrală, prin elaborarea profundă a problemelor celor mai importante ale teoriei dramei, ale specificului literaturii dramatice, ale esteticii marxist-leniniste, trebuie să ajute dramaturgii și oamenii de teatru sovietici în munca lor de zi cu zi.

Noi ne prezentăm la cel de al doilea Congres al scriitorilor cu mari realizări și, ceea ce este mai important, ceea ce este principial nou în aceste realizări — este faptul că ele sînt cucerite de întreaga noastră cultură sovietică multinațională. Departe, dincolo de hotarele republicilor lor, sînt cunoscute numele unor dramaturgi ca J. Galan, I. Cocerga, S. Dadiani, S. Vurgun, M. Ibrahimov, K. Krapiva, I. Moșășvili, S. Șanșiașvili, A. Iacobson, A. Kahhar, G. Muhtarov, I. Baltușis, Sabit Rahman, N. Diaconov, V. Sobco, A. Movzon, A. Grigulis, N. Zarian, A. Brodele, G. Ghizat, ș. a.

Prietenia rodnică a teatrelor noastre naționale ar putea să fie ajutată prin crearea unui Teatru al prieteniei la Moscova, unde ar sosi colectivele teatrale din toate republicile unionale cu cele mai bune spectacole ale lor.

Un fenomen important nou în literatura noastră este dezvoltarea dramaturgiei pentru copii, pentru tineret, a dramaturgiei care educă generația tînără în spiritul comunismului. Teatrul pentru copii s-a născut ca rezultat al grijii permanente și atenției pe care o acordă partidul și guvernul copiilor. Cele mai bune piese ale lui A. Bruștein, V. Kataev, S. Mihalcov, V.

Kaverin, S. Marşak, A. Barto, E. Schwartz, V. Liubimova, V. Rozov, I. Ştok, V. Volski, A. Simukov, ş. a. au fost scrise pentru tineretul sovietic, învaţă acest tineret să-şi iubească patria, educă în el sentimentul răspunderii în faţa colectivului, disciplina înaltă, morala comunistă. Sarcinile imediate ce stau în faţa scriitorilor noştri care scriu pentru teatrele de copii sînt lichidarea didacticismului, a moralismului, a admiraţiei lacrimogene faţă de „copiii buni”, înţelegerea esenţei a ceea ce este eroul pozitiv şi negativ în piesele pentru copii şi nu cultivarea mecanică a schemei „e voie — nu e voie”.

Trebuie acordată cea mai mare atenţie pieselor într-un act. Piesa într-un act reprezentată în colhozuri şi la locurile de muncă, în cluburi şi case de cultură, trebuie să fie un factor puternic educativ, să popularizeze politica partidului, să educe în oamenii noştri un gust înalt, principii morale înalte, dragostea faţă de muncă, să-i educe în spiritul patriotismului şi al urii împotriva duşmanilor.

În decursul celor 20 de ani care au trecut între primul şi al doilea Congres, au intrat în frontul dramaturgilor, scriitori a căror măiestrie s-a format şi s-a consolidat. În ultimii ani a crescut un tineret talentat: A. Makaenok, D. Deviatov, V. Lavrentiev, A. Salinski, V. Rozov, A. Galici, N. Zarudnîi, G. Iahdjian, G. Kaplanian, G. Ter-Grigorian, L. Karaghezian, Mustai Karin, G. Muhtarov, I. Prinţev, T. Abdumomunov, N. Diaconov, A. A. Barataşvili, A. Volkov, A. Kojemiakin şi mulţi alţii.

Dramaturgia sovietică multinaţională s-a consolidat şi s-a întărit împreună cu teatrul nostru sovietic multinaţional. Dezvoltarea dramaturgiei, realizările ei neîndoioase în ultimii 20 de ani sînt strîns legate de teatrul nostru, de minunatele lui creaţii înaripate de ideea măreaţă a construirii culturii socialiste sovietice multinaţionale, a culturii celei mai înaintate din lume.

În discuţiile dinaintea Congresului au fost publicate în paginile noastre numeroase articole care ridicau problemele cele mai importante ale dramaturgiei şi teatrului nostru. În mod deosebit aş vrea să subliniez articolele lui N. Ohlopkov în care acesta pune în faţa artei noastre teatrale probleme importante precum şi articolele lui A. Dikii, K. Zubov, K. Simonov, K. Skorobadov şi ale altor oameni de teatru şi dramaturgi de frunte. Dar nu putem trece sub tăcerea că majoritatea autorilor, criticînd lipsurile dramaturgiei noastre, au discutat doar despre faptul că anii trec iar roluri bune sînt puţine, s-au întrebat cine poate fi erou, dacă trebuie idealizat acest erou, cu cîte trăsături pozitive şi cu cîte trăsături negative trebuie înzestrat, despre faptul că marii clasici ruşi au ştiut să scrie roluri minunate şi rolurile cele mai mărunte din piesele acestora sînt plăcute de jucat, iar contemporanii noştri scriu schematic şi rece, plictisitor şi prost.

După ce şi-au exprimat aceste idei „proaspete” şi „originale”, unii dintre regizorii şi artiştii poporului visează la punerea în scenă a unor piese vechi, cu „pelerină şi spadă”. Mulţi dintre dramaturgii noştri sînt preocupaţi de rezolvarea problemei cum trebuie scrisă o lucrare satirică, dacă poate fi scrisă o piesă unde nu va exista nici un erou pozitiv, şi în general, după critica justă şi severă a piesei lui Zorin, „Oaspeţii”, încearcă să se convingă unul pe altul că întîi trebuie să rezolvăm de ce fel de Gogoli şi Scedrini avem nevoie, că trebuie elaborată întîi formula justă iar apoi scrise piesele satirice. Unii critici îmi spuneau înainte de Congres foarte sinceri şi emoţionaţi: „Aş vrea să scriu articole mari, să ridic probleme importante, interesante, dar pot să fac acest lucru numai atunci cînd va fi o atmosferă liniştită, cînd voi şti că asupra mea nu se vor arunca colegii mei în ale scrisului...”

Să scrii în liniște piese și în special piese satirice, să scrii liniștit despre problemele cele mai importante ale artei, să pui în scenă și să joci în mod liniștit piesele contemporane, să citești în mod liniștit rapoarte lungi despre sistemul lui Stanislavski, să afirmi liniștit, și numai să afirmi — că realismul socialist presupune bogăția și varietatea formelor scenice, să critici liniștit și delicat pe acei dramaturgi la care criticii serviabili au găsit fărîme de aur și care pentru acest motiv au intrat pentru totdeauna în fondul de aur.

Eu înțeleg aceste sentimente omeneste, și chiar aș spune impresionante ale colegilor mei dramaturgi și oameni de teatru. Imi închipui chiar că dacă lucrurile vor merge mai departe pe această linie, vom vorbi în scurt timp despre un fond de diamant, căci acesta strălucește mai tare.

Aș dori foarte mult să fiu înțeles în mod just. Sînt departe de gîndul de a diminua cît de cît misiunea nobilă a dramaturgului, care cere o muncă uriașă, o încordare mare și o mare răspundere în fața spectatorului și teatrului. Nu ne putem însă împăca cu acea situație, cînd spectatorul deseori nu găsește exprimate în piesele noastre forțele spirituale ale poporului, cînd soarta oamenilor este departe de soarta poporului, cînd spectatorul nu urmărește cu sufletul la gură fiecare cuvînt, fiecare mișcare, asistînd parcă la o ședință la care un raportor nepregătit vorbește mult și plictisitor și aplaudă cu sentimentul: „bine că s-a terminat.“

De ce în ultimii ani în cele mai bune teatre ale noastre se montează atît de puține opere ale clasicilor universali: Pușkin, Shakespeare, Ler-montov, Molière, Suhovo-Kobîlin, Corneille, Schiller, operele marilor tragedienii ai Greciei, opere fără de care nu putem vorbi în mod serios despre bogăția culturii teatrale? Poate că cineva interzice aceasta? Poate că spectatorul nu vrea să se întâlnească cu nemuritorile chipuri ale tragediilor și comediilor genialilor dramaturgi? Nu este adevărat! În nici o țară din lume nu se editează într-un tiraj atît de uriaș marile opere ale dramaturgiei clasice universale ca în țara noastră; aceste cărți însă, în ciuda tirajelor uriașe, pot fi găsite cu greu, deoarece tineretul nostru, cititorul nostru sovietic le citește pe nerăsuflete.

Vreau să întreb MHAT-ul, Teatrul Mic, Teatrul „Franko“, Teatrul „Vahtangov“, Teatrul „Rustaveli“ și alte teatre: Nu v-ați plictisit să duceți o viață atît de liniștită? Dvs. poate că veți întreba: dar voi, dramaturgii, nu v-ați plictisit de o asemenea viață liniștită? Cînd vă veți aminti voi, dramaturgii, cuvintele unui coleg al vostru în ale scrisului, care într-una din piesele sale a spus dince cauză sînt iubiți dramaturgii: „Pentru cuvintele pline de adevăr, pentru sfaturile bune și pentru că ei fac pe cetățeanul proprietațar să fie mai bun, mai deștept“? Aceste cuvinte au fost spuse cu peste 2 000 de ani în urmă, aceste cuvinte sînt ale lui Aristofan. Poate că e mai bine să amintim scriitori mai apropiați de noi? De pildă pe Gogol, care concepea dramaturgia și teatrul ca o școală înaltă unde „se citește în fața mulțimii o lecție vie“. „Teatrul este o asemenea catedră de la care poți arăta lumii ceea ce este bun“.

Pentru ca tabloul să fie complet, nu pot să nu-l pomenesc pe marele poet ucrainean Șevcenco. Voi citi în limba ucraineană o maximă a lui, dacă va fi nevoie o voi traduce în limba rusă. Șevcenco spunea: „Pentru a cunoaște oamenii, trebuie să trăiești cu ei, iar ca să scrii despre ei, trebuie să fi tu însuși om și nici decum un măzgălitordhirtie. Numai atunci să scrieți și numai atunci munca voastră va fi o muncă cinstită“.

Mi s-ar putea reproșa din sală în mod just: — tovarășe, noi singuri știm să cităm din marii clasici, și în această direcție sîntem de neîntrecut. Mai aproape de problemă, tovarășe raportor.

Acest lucru este just. De aceea iertați-mi slăbiciunea mea, de altfel firească, de a vorbi înainte de toate despre lipsurile aproapelui și deosebit de aprins dacă acesta nu face parte din fondul de aur. Voi încerca să fac un pas înainte și voi începe cu colegii mei care au prins rădăcini în acest fond.

Noi apreciem minunatul talent al dramaturgului Nicolai Teodorovici Pogodin. Nu-i nevoie să vorbim despre operele lui ca: „Poemul despre topor“, „Prietenul meu“, „Omul cu arma“, și alte piese care au reprezentat o sărbătoare pentru teatru și spectatori. Dar cum s-a întâmplat că nici una din piesele acestui dramaturg de frunte, scrise în decursul ultimilor ani, nu constituie o sărbătoare pentru teatru și nici pentru spectator și nici pentru autor? Poate că vârsta este de vină? Nu. El este în floarea vârstei, în cea mai bună perioadă a vieții, când sentimentele înflăcărate sînt luminate de înțelepciune. Se spune că a încetat să studieze viața. E greu de crezut. Am citit articolele lui valoroase cu privire la problemele dramaturgiei. Poate că a rămas în urmă măestria lui de dramaturg? Nu e adevărat. În cartea sa el analizează foarte bine operele dramaturgiei clasice și moderne și împărtășește din bogata sa experiență de maestru cu adevărat matur. El învață bine și cu exigență pe alții. Atunci cum s-a întâmplat acest lucru?

Poate că în răspunsul meu, cuvintele severe vor fi aprobate nu numai de Pogodin, dar și de mulți alți tovarăși ai mei în ale scrisului, care într-o măsură mai mare sau mai mică suferă de aceleași lipsuri. Deoarece eu nu sînt teoretician, permiteți-mi să iau un exemplu din viața noastră și să mai pun o întrebare nu lui Pogodin, ci unui alt dramaturg binecunoscut. De ce dumneata, tovarășe (nu-l voi numi încă acum), care afirmi de asemenea în toate articolele că principalul pentru dramaturg este cunoașterea vieții, care călătorești destul de des prin patria noastră, și prin străinătate, unde poți simți cu deosebită ascuțime toată măreția luptei poporului sovietic pentru o viață nouă, fericită, de ce în domeniul care-ți este cel mai aproape și anume viața țăranimii, n-ai observat acele procese profunde care au avut loc în ultimii ani în satul nostru? Îți amintești că ai participat acum cîțiva ani la o minunată consfătuire la Kiev, la care Nikita Sergheevici Hrușciov a convocat 400 dintre cei mai buni agronomi, președinți frunțași ai colhozurilor, savanți de frunte ai Ucrainei și Moscovei și le-a pus întrebarea: oare lucrurile pot să mai meargă astfel cînd pe uriașele suprafețe din sudul Ucrainei se planifică grîul de toamnă, iar acesta dă acolo în fiecare an recolte mizere? Această planificare este sprijinită de o serie de oameni ai științei agricole cu multă autoritate, care dovedesc în articolele lor, în ciuda faptelor, că grîul de toamnă trebuie să dea rod în sudul Ucrainei, dar el nu rodește, țăranii sînt indignați dar sînt obligați să semene pentru că așa este planul, cu toată că el dăunează și statului și poporului. Pămîntul care ar fi rodit sute de milioane de puduri de grîu de primăvară pe an ce trece, abia dacă mai restituie sămînța grîului de toamnă. Ai văzut, tovarășe dramaturg, cu cîtă căldură a fost sprijinit tovarășul Hrușciov de agronomii și colhoznicii frunțași și cum nu a fost el sprijinit atunci de unii savanți cu autoritate. Tineți bine minte cum ne mai putîndu-se stăpîni în fața unei asemenea poziții înapoiate, colhoznicul frunțaș tov. Tancencov din străfundul inimii lui a exclamat: „Dacă C.C. va învinge această știință, atunci vom avea piine“.

Dar d-ta nu numai că ai participat la această consfătuire, dar nu odată ți s-a vorbit despre ea în satele pe care le-ai vizitat. De ce nu ai scris nimic despre aceste evenimente deosebit de importante, de o importanță de stat, și ai plecat în „Crîngul de Călini“, atît de drag inimei d-tale? De ce nu te-au impresionat și alte aspecte importante ale vieții, pe care le-ai observat și

pe care marele nostru partid, Comitetul Central, le-a dezvăluit cu atîta curaj la plenarele C.C. din septembrie și la cele care au urmat?

De ce nu s-a întîmplat acest lucru? N-ai avut suficient curaj? Nu. Doar ai putut scrie în primii ani ai războiului piesa „Frontul” și nu ai fost singurul care ai dat dovadă de curaj, care ai avut sentimentul datoriei sfinte în fața poporului; au scris atunci și Simonov, și Leonov și alți dramaturgi. Nu mai vorbesc de minunatele opere ale prozatorilor și poeților noștri. Iar teatrele noastre MHAT, Teatrul „Kupala”, Teatrul „Rustaveli”, Teatrul „Franko”, Teatrul „Vahtangov”, reușeau să monteze într-o lună piese mari, complexe, actuale, iar artiștii au reușit să creeze imagini care au intrat în istoria artei noastre scenice. Dar cum s-a întîmplat, tov. Korneiciuk, Pogodin, Simonov, Romașov, Lavreniev, Arbuzov, Kron și alți tovarăși, că în ultimii ani ați dezvăluit atît de superficial și imperfect în lucrările D-voastră cele mai importante procese ale societății noastre, ale poporului nostru?

De ce, stimați artiști și regizori emeriti, artiști și oameni de artă ai poporului, vă împăcați cu prezentarea cenușie a lucrărilor valoroase ale dramaturgiei clasice ruse, de ce nu îmbogățiți în suficientă măsură scena noastră unională cu operele clasice ale popoarelor patriei noastre, de ce nu folosiți într-o măsură deplină tot ceea ce s-a creat mai bun în cultura țărilor de democrație populară, pentru ca să putem înțelege mai profund viața prietenilor și fraților noștri?

De ce au început să se teamă teatrele noastre de patosul politic deschis care se găsește în cele mai bune piese ale noastre? De ce atunci cînd eroul se adresează sălii cu un monolog cetățenesc, plin de pasiune, interveniți cu tot felul de propteli citîndu-l pe Stanislavski și metoda acțiunilor fizice? Oare nu a fost Stanislavski acela care vorbea despre necesitatea interpretării adevărate, cetățenești a piesei „Prea multă minte strică” sau a dezvăluirii în mod obligatoriu a patosului politic ascuțit din piesa „Trenul blindat 14—69”?

Și oare la aceasta se reduce metoda acțiunilor fizice, ca în momentul încordării maxime a tuturor sentimentelor eroului să i se dea în mîini un prosop cu care să-și ștergă mîinile, sau o carte pe care s-o răsfoiască sau ceva asemănător?

Emoția profundă, pasiunea, ascuțișul politic — calități deosebit de valoroase ale spectacolelor noastre —, trebuie să domine din nou scenele noastre.

De ce, în sfîrșit, dramaturgii noștri cunoscuți scriu atît de puțin? Teatrele așteaptă ani de zile piesele lor, și de asemeni de ce teatrele noastre mari pun în scenă atît de puține piese?

O parte din criticii și dramaturgii noștri consideră aproape toate lipșurile dramaturgiei și teatrului nostru drept consecințe ale teoriei false și dăunătoare „a lipsei de conflict”. Fără îndoială, „teoria” dăunătoare a lipsei de conflict a împiedecat dezvoltarea dramaturgiei noastre, dar această teorie a crescut și s-a răspîndit destul de liber ca o buruiănă printre noi, pînă cînd presa de partid ne-a atras atenția că sub ochii noștri, pe un teren sănătos, crește o buruiănă urît mirositoare. Și numai atunci am început să ne alarmăm. Cum?! Ce drept are să crească?! Cine a aruncat sămînța dăunătoare? Cine a semănat-o? Toată mînia am aruncat-o asupra celor trei sau patru reprezentanți mai zgomotoși ai acestei „teorii”, ceea ce a fost foarte just, dar am pierdut din vedere, așa cred eu, ceea ce a fost mai important, și anume: n-am pus întrebarea de ce s-a întîmplat așa? De ce unii dintre noi au avut o atitudine împăciuitoristă față de acest fenomen dăunător, iar alții au discutat în contradictoriu pe plan teoretic — este posibil a se crea o piesă, un scenariu cinematografic, lipsit de conflict? — afirmînd că acest lucru este greu, chiar

imposibil. Nu pot să nu remarc că astăzi încă există printre noii tovarăși foarte stimați care, ridicându-se împotriva „teoriei” lipsei de conflict, încearcă să-și arate erudiția și duc o discuție abstractă, așa spune chiar tal-mudistă despre folosul conflictului în dramaturgie.

Răspunsul la întrebările pe care mi le-am pus mie și tovarășilor mei dramaturgi, precum și prietenilor noștri comuni, oamenilor de teatru, trebuie să-l căutăm în nou înșine, în creația noastră și să nu aruncăm asupra altora răspunderea pe care o avem față de popor pentru soarta dramaturgiei și teatrului nostru.

Este justă explicația că lipsurile noastre decurg din slaba cunoaștere a vieții. Sîntem sfătuiți să călătorim mai mult prin țară, să ne întîlnim cu poporul. Piese nu trebuie inventate în camera de lucru, ci trebuie scoase din viață.

Dar eu aș vrea să vă întreb, tovarăși: oare poate să-i ajute dramaturgului călătoria cea mai interesantă, întîlniri cu oamenii cei mai interesați, dacă i s-a tocit spiritul de răspundere în fața partidului, în fața poporului pentru creația sa, dacă el devine în locul unui tribun popular, un călător bine dispus, dar indiferent?

Ce conflicte ascuțite din viață pot însufleți pe dramaturg dacă el privește viața ca un călător? Poți să privești o viață de om în felul acesta în jurul tău și nu vei vedea nimic, și nici o cunoaștere a meseriei nu-ți va ajuta, ci, dimpotrivă, va sublinia și mai mult observarea superficială, lipsită de sentiment, precum și stările sufletești calme ale eroilor.

Autoliniștirea duce la îndepărtarea de viață, la atitudinea lipsită de răspundere față de sarcinile cele mai importante ale construcției noastre comuniste, la neîmpotrivirea în fața răului, la diverse teorii străine, la pierderea sentimentului de răspundere pe care îl porți în fața partidului și poporului, duce la dezertarea din rîndurile colectivului, la cedarea pozițiilor de luptă.

Soarta dramaturgiei noastre sovietice este o cauză scumpă pentru întreaga noastră literatură și pentru întreaga noastră artă teatrală și cinematografică. Dar, desigur, nici un ajutor acordat dramaturgilor nu va da rezultate dacă noi, dramaturgii, nu vom recunoaște sincer greșelile noastre, dacă noi nu vom accepta cu sinceritate critica justă ce ni se aduce, dacă nu ne vom învăța să fim judecătorii cei mai severi ai propriilor noastre opere, dacă în sufletul nostru nu va exista emoția puternică și dorința fierbinte de a pătrunde procesele profunde ale vieții de la înălțimea acelor mărețe sarcini istorice în construirea noii societăți comuniste pe care partidul le-a pus în fața noastră.

Nimeni nu va putea da dramaturgului rețete asupra modului cum trebuie studiată viața, cum trebuie găsite căile spre inima omului. Dar există experiența marilor scriitori luptători pentru fericirea poporului. Ei au mers pe drumuri diferite. Dar toți au avut o trăsătură comună, care a făcut ca inima lor să se unească cu inima întregului popor, trăsătură care le-a dat o asemenea forță încît trec secole și cuvîntul lor trăiește, sentimentele lor impresionează inimile noastre. Ei nu s-au gîndit la succesul trecător, nu erau impresionați de fenomenele de la suprafața vieții care trec repede, ci de lupta mărească a popoarelor pentru existență, pentru dreptate, împotriva oprimării. Ei și-au pus sarcini mari care însuflețeau poporul, de aceea au fost și mari dramaturgi și mari oameni politici ai timpurilor lor.

Putem oare noi, înarmați cu luminoasa învățătură a marxism-leninismului, să fim demni de marii noștri învățători? Putem oare să învingem în scurt timp rămînerea în urmă pe planul creației? Putem să învingem în noi slăbiciunea omenească care ne trage spre o viață liniștită, spre mărunți-

șuri, spre bătrînețea precoce fizică și sufletească? Avem noi forțe, talente capabile să creeze minunatul chip al contemporanului nostru, omul muncitor sovietic, omul nou, luptător neobosit pentru fericirea poporului său, pentru fericirea popoarelor din întreaga lume, pentru ca astăzi oamenii simpli din întreaga lume precum și generațiile viitoare să simtă peste veacuri inima vie, munca titanică deosebit de grea a poporului nostru, pentru ca în inima lor, în ochii lor să apară lacrimi fierbinți de recunoștință pentru tot ce este măreț și bun, pentru tot ce a realizat și realizează poporul sovietic astăzi?

Permiteți-mi să vă spun astăzi, din toată inima, de pe această tribună înaltă: da. Avem aceste forțe și vom crea opere demne de mărețele fapte ale poporului și partidului nostru. Credința noastră este bazată pe mărețele realizări în decursul ultimilor 20 de ani, care au transformat dramaturgia noastră și teatrul nostru în arta cea mai înaintată din întreaga lume.

Cîndva, marele Gorki a spus: „Omul, ce minunat sună acest cuvînt!“ Și astăzi, noi repetăm cu sentimentul unei puternice emoții aceste cuvinte prețioase și adăugăm din tot sufletul: omul este demn să fie cîntat.

Fie ca toată creația noastră să devină un cîntec măreț despre eroismul poporului nostru sovietic iubit! (*Aplauze*)

(Text prescurtat apărut în „Literaturnaia Gazeta“ Nr. 152)

LITERATURA CONTEMPORANĂ PROGRESISTĂ A LUMII

Raportul lui N.S. Tihonov

Dragi tovarăși,

Dragi prieteni,

La acest Congres al Scriitorilor sovietici, noi analizăm problemele principale și perspectivele dezvoltării literaturii sovietice, precum și sarcinile care-i stau în față.

Aci s-au adunat scriitorii și poeții Uniunii Sovietice și la această adunare mare, prietenească, sîntem deosebit de bucuroși să-i vedem pe prietenii noștri dragi din toate colțurile lumii, veniți pentru a lua parte la lucrările Congresului nostru.

Dragi prieteni, frați și tovarăși întru armă scriitoricească! Permiteți-mi să vă salut fierbinte, ca reprezentanți de frunte ai literaturii progresiste contemporane, ca luptători de frunte pentru victoria păcii în întreaga lume. (*Aplauze prelungite*).

În prezent literatura progresistă este în viața popoarelor nu numai un far care luminează drumul înainte, dar și o puternică forță organizatoare. Frontul ei larg străbate toate continentele și contribuie la menținerea și întărirea păcii. Ea crește neîntrerupt, noi și noi talente scriitoricești intră mereu în rîndurile ei. Legătura ei cu masele populare, influența ei devine tot mai profundă, participarea ei la cauza luptei pentru pace, pentru un viitor mai bun al popoarelor se face tot mai simțită, devine tot mai însemnată.

Chiar și acei scriitori care nu demult erau departe de orice activitate progresistă, observînd pasiv ceea ce se petrece în lume, de pe poziții depărtate și neutre, caută în prezent să devină activi și, întrucît viața însăși dezvăluie tablouri în fața cărora un scriitor, care se simte răspunzător față de cele ce se petrec sub ochii lui nu le poate urmări cu indiferență, ei intră în rîndurile frontului literaturii progresiste, contribuind la întărirea ei.

De la Congresul ținut la Wroclaw în 1948, literatura progresistă s-a lărgit și s-a întărit în mod considerabil. Numeroși scriitori își dau seama de pericolul unui nou război mondial care amenință cu urmări fără precedent omul și civilizația lumii. Acești scriitori luptă împotriva războiului.

„Un al treilea război mondial ar fi o catastrofă pentru toți — spune Thomas Mann — și nu-mi pot închipui că omenirea este atît de inconștientă încît să înceapă o asemenea aventură nefastă”.

Scriitorii știu de unde vine acest pericol. Oricît ar încerca partizanii războiului să pară oițe, masca lor poate fi ușor descoperită. Adresîndu-se acestora, Sartre spunea: „Caut ramura voastră de măsline și găsește doar bomba... Dacă U.R.S.S. s-ar fi temut ca și voi, pacea voastră s-ar fi transformat demult în război. Dar U.R.S.S. dorește pace și dovedește acest lucru zi de zi”.

Scriitorii englezi care s-au alăturat „Uniunii Scriitorilor pentru apărarea păcii” au semnat un apel în care se spunea: „Noi condamnăm lucrările care pot adânci pericolul existent și pot ațîța ura”.

Astfel, numeroși scriitori, de cele mai diferite concepții politice sau artistice, sînt uniți prin năzuința comună de a contribui la cauza păcii.

În zilele noastre cei mai valoroși maeștri ai literaturii, scriitorii multor țări și-au legat viața lor personală și activitatea lor de creație, de mărețea cauză a luptei pentru pace, pentru independență națională, pentru progresul social.

Avantgarda acestei armate a forțelor literare progresiste o alcătuiesc scriitorii care în decurs de mulți ani au apărut cu curaj și consecvență concepțiile înaintate și au mers înainte, rupînd hotărît cu lumea exploatareii și nedreptății, declarîndu-i război neîmpăcat.

Literatura progresistă numără multe opere însemnate care au căpătat aprecierea cea mai înaltă a poporului.

Literatura progresistă contemporană are tradiții istorice vechi. În toate momentele critice, grele, ale istoriei, a răsunat glasul ei just, incoruptibil, care se făcea auzit pînă departe. Scriitorii democrați antifasciști au fost întotdeauna în primele rînduri ale rezistenței care se opunea forțelor reacțiunii; ei au apărut ca judecători ai lumii nedreptății și lipsei de drepturi, lume a mizeriei și barbariei, și au demască fascismul care pregătea războiul. Ei au vorbit despre aceasta ca oaspeți la primul Congres al scriitorilor sovietici. Ei au adus o contribuție însemnată cauzei luptei împotriva fascismului. În anii 1936—1939, mulți scriitori au luptat cu arma și cu pana de partea poporului spaniol. Pe cîmpurile de luptă din Spania au murit scriitorii engleji John Cornford și Ralph Fox, scriitorul maghiar Maté Zalka, fasciștii l-au executat pe marele poet spaniol Federico Garcia Lorca.

În anii celui de al doilea război mondial scriitorii cinstiți din lume au luptat alături de popoarele lor împotriva barbariei fasciste, au fost participanți activi la mișcarea de rezistență.

Scriitorii progresiști ai lumii au fost

martorii vitejiei nemuritoare a oamenilor sovietici care au dat o lovitură hotărîtoare hitlerismului, le-au văzut suferințele, au înțeles forța și bărbăția lor și s-au pătruns de o dragoste profundă și de respect față de Uniunea Sovietică. Apărarea eroică a Stalingradului a uimit mintea și închipuirea omenirii și în creația scriitorilor străini progresiști există numeroase opere în versuri și proză care reflectă vitejia Stalingradului și a poporului sovietic.

În anii războiului, scriitorii progresiști au început să privească multe lucruri într-o lumină nouă. Ei au văzut viața popoarelor, așa cum este ea, ei au cunoscut coșmarul noii rînduiri fasciste și s-au convins de necesitatea de a nimici forțele întunericului, pentru ca dreptatea să triumfe.

În bezna cea mai adîncă ei au fost încredințați că ziua păcii va veni și cele mai bune speranțe ale popoarelor se vor împlini. Dar s-a întîmplat oarecum altfel.

Toate aceste speranțe luminoase s-au stins în întunericul greu al „războiului rece”, pe care l-a dezlănțuit lagărul imperialist, ce pregătește intens o nouă tragedie mondială.

Cu fiecare an, un număr tot mai mare de scriitori înțeleg mereu mai limpede că trebuie să lupte pentru apărarea păcii împotriva pericolului războiului, trebuie să demaște iar și iar războiul, pe organizatorii și provocatorii lui, trebuie să ridice cît mai sus ideile păcii și înțelegerii între popoare.

În decursul celor 20 de ani, în lupta împotriva forțelor reacțiunii, noi am pierdut numeroși scriitori care și-au dat viața pentru un viitor fericit și libertatea popoarelor. Vor trăi veșnic în memoria omenirii numele lui Julius Fucik, Nicola Vapțarov, Nurdal Grig, Jack Decours, Vladislav Vanciura, Adam Kuckhof, Luțian, Schenvald, Goran Covacic, August Tesareț și mulți scriitori chinuți în închisorile fasciste sau morți pe cîmpurile de luptă.

I

După cel de al doilea război mondial, de-asupra Europei chinuite, distruse, parcă a răsărit un alt soare. Steagurile armatei

sovietice victorioase, care a eliberat popoarele de sub jugul fascist și care a intrat în vechile orașe, unde oamenii îi salutau sosirea cu lacrimi de bucurie, au răspândit o lumină purpurie de primăvară

Încă în primii ani după eliberare, în țările de democrație populară au fost create opere literare pătrunse de dorința de a educa cititorii în spiritul patriotic, de a reda în mod artistic de pe pozițiile umanismului socialist marile transformări petrecute în viața popoarelor.

În continuare, tov. Tihonov caracterizează cele mai importante opere ale literaturii țărilor de democrație populară, apărute în primii ani de după război. A fost perioada când s-au creat primele scrieri despre viața nouă a popoarelor eliberate de sub jugul capitalului, perioadă în care s-au format noile principii ideologico-estetice ale zugrăvirii realității.

Detășamentul scriitorilor înaintați din țările de democrație populară este mare și variat. În lucrările lor, pe care le cunoaștem bine, s-a reflectat forța artistică a cuvîntului care vorbește despre bogăția culturilor naționale, despre posibilitățile lor nemăsurate. În acest detașament pot fi citați maeștrii, artiști emeriti ai cuvîntului ca Mihail Sadoveanu, Leon Kruckovski, Maria Majerova, Maria Puimanova, Peter Jlemnički, Vitezslav Nesval, Frano Kral, Iulian Tuvim, Jaroslav Ivașchevici, Vladislav Bronevski, Peter Vereš, Gyula Illes, Gheorghe Karaslavov, Liudmil Stoiianov, Elisaveta Bagriana, Stoian Zagorcinov, Hristo Radevski, ș.a.

Alți prozatori și poeți talentați reprezintă o serioasă sporire a rîndurilor acestei avantgarde literare. Printre aceștia figurează fără îndoială Kazimir Brandis, Ygor Neverli, Viktor Vorosilski, Jan Drda, Irji Marek, Mihai Beniuc, Frantisek Gaciko, Jan Kostra, Petru Dumitriu, Fatmir Ghiata, Dimitr Šuterici, Tomas Lajos, Dimitr Dimov, ș.a.

Într-o serie de lucrări este reflectată viața clasei muncitoare, ca de pildă în cartea lui Neverli, „Jurnalul fabricii Celuloza”, în cartea lui Scibor-Rilski „Cărbune” (Polonia), J. Marek — „Zori deasupra noastră” (Cehoslovacia), dar cercurile literare din țările de democrație

populară simt necesitatea abordării acestei teme mult mai deplin, mai profund.

Cărți cum sînt acelea ale scriitorilor polonezi Severina Șmaglevska „Fum deasupra Birkenaului” și Kristina Jivulska „Am trăit drama de la Osviacim” sau ale scriitorilor cehoslovaci Jan Drda „Baricada mută”, I. Marek „Oamenii merg în întuneric” și M. Jariš „Ei vor veni” — vor rămîne întotdeauna o mărturie a suferințelor, a dorinței de victorie a patrioților. Trilogia Mariei Puimanova „Oameni la răspîntie”, „Jocul cu focul” și „Viața împotriva morții” este o epopee a poporului vîndut pentru a fi sfîșiat de cotropitorii fasciști și eliberat de Armata Sovietică, care a mimicit pe înrobitorii hitleriști.

Firește că a înfățișa în chip veridic, în toată complexitatea ei, în desfășurarea ei de fiecare zi, lupta forțelor sociale înaintate împotriva celor reacționare, nu este chiar atît de ușor. Aceasta este o problemă importantă ca și demascarea rămășițelor vechiului, împotriva cărora trebuie să luptăm astăzi și care de asemenea nu sînt ușor de învins. Pentru aceasta trebuie multă energie și curajul scriitorului este justificat atunci cînd el pune cu ascuțime problema și o rezolvă fără a recurge la un răspuns schematic.

Cunoaștem astfel de lucrări cum sînt romanele lui Turek Svatopluk „Botostroi” și „Fără șef”, piesa lui Orlin Vasilev „Dragostea”, nuvelele lui P. Veres, „Livada cu mere” și „Soția proastă”, romanul lui Kazimir Brandis „Cetățenii”, piesa lui Eji Jurandot „Asemenea timpuri”, lucrările lui Eji Litovski „O chestiune de familie” și „Cîrțița”, etc.

Eroul pozitiv — creatorul vieții noi, un om cu o mare voință, cu o minte luminată, cu o mare experiență social-politică, care arată prin exemplul lui cum trebuie învinse piedicile, care nu se teme de greutăți, care atrage inimile oamenilor simpli prin sinceritate și cinste, prin caracterul drept și prin încrederea deplină în om, un asemenea erou nou trăiește în cărțile scriitorilor progresiști din țările de democrație populară.

Eroii acestor lucrări au izvorât din viață și sînt plini de viață.

Patosul vieții complexe, al unității

dintre diferitele ei verigi în uriașă încordare pentru fericirea omului și slava patriei, străbate poeziile lui Jaroslav Ivașkevici. Noi simțim aceasta și în poeziile lui Iulian Tuvin, Vladislav Bronevski, Leopold Staff, în poeziile poezilor cehoslovaci Vitezslav Nezval, Jan Kostra, ale poezilor maghiari Gyula Illes, Peter Kučka, Laszlo Veniamin, Zoltan Zelca, Ferenz Iuhasz, ale poezilor bulgari Hristo Radevski, Mladin Isaev, Nikolai Hrelkov, Bogomil Rainov, Lamar, Blaga Dimitrova, în poemele poezilor albanezi Alex Ciaci și Silici, ale poezilor români Mihai Beniuc și Dan Deșliu.

Literatura țărilor de democrație populară are multe realizări. Scriitorii progresiști vîrstnici și tineri înțeleg pe zi ce trece tot mai profund schimbările pe care viața le aduce în toate domeniile muncii poporului, ei înfățișează tot mai limpede realitatea, înțeleg tot mai clar greșelile săvîrșite de unii dintre ei, cu voie sau fără voie. Tipică pentru devierile dintr-o primă perioadă a fost ideea că, în opoziție cu formula „artă pentru artă”, în opoziție cu diferite elemente decadente în creație, trebuie promovată copierea naturalistă a vieții, înfățișarea schematică, fotografică, în care dispăre ori ce îmbogățire adevărată, valoroasă, dispar culorile, iar lucrarea a devenit doar o oglindă a faptelor, și nu un fenomen de artă. S-a emis părerea că e necesar să treci cu vederea imperfecțiunile vieții și ascuțimea luptei de clasă, ajunsă la o mare încordare, că trebuie descrise fenomenele înconjurătoare în culorile cele mai trandafirii, considerîndu-se că aceasta ar fi înfățișarea cea mai revoluționară, care ignorează rezistența dușmanului și care afirmă elementul nou.

Congresele și conferințele scriitorilor care au avut loc recent în țările de democrație populară, au arătat că creșterea conștiinței scriitoricești este importantă, creația este bogată și în teme și în opere, că scriitorul pătrunde în conținutul însuși al vieții, nu se teme de problemele mari și vede adevărații eroi ai epocii, a căror înfățișare o cer milioane de cititori inteligenți, însetați de cultură.

Scriitorii lagărului democratic participă tot mai activ la lupta pentru pace.

În continuare, raportorul vorbește despre literatura Chinei populare, a Republicii Populare Democrate Coreene, a Republicii Populare Mongole.

Puternica Chină după o luptă îndelungată și înverșunată de-a lungul unor ani de jertfe și a unor grele încercări, a izgonit din țara sa pe cotropitorii imperialiști și pe asupritorii dinlăuntru țării. Poporul chinez a început realizarea planului de transformare a Chinei într-un stat industrial înaintat. Succesele Chinei Populare sînt grandioase. Asemenea transformări, asemenea avînt al vieții de stat, asemenea realizări culturale, nu a cunoscut China veche în nici o epocă a existenței sale.

Respingînd agresiunea americană, Republica Populară Democrată Coreeană a pornit la muncă constructivă și pentru a înlătura urmele lăsate de război. Bubuitul tunurilor a amuțit pe pămîntul Indochinei.

Cînd la primul Congres al scriitorilor sovietici a luat cuvîntul un delegat al Chinei, a trebuit să spună că marele scriitor chinez Lu Sin, din motive ușor de înțeles, nu a putut veni, iar un alt scriitor de frunte, Mao Dun, ca și mulți alții, trăiește în profundă ilegalitate. Țiui Țiu-bo, Jon Si, Hu E-pin, Bai Man și mulți alții au scris cu sîngele lor „prima pagină a istoriei literaturii proletare revoluționare a Chinei” (Lu Sin).

Dar încă acum 20 de ani în jurul lui Lu Sin, noi am putut vedea pe contemporanii și prietenii noștri: Mao Dun, Go Mo Jo, Din Lin, Leo Șe, Ke Cijun-pin, Emi Siao, Cijou Ian, Ba Țzin, Țao Iui, Tian Han, Cijan Tian-i, Ai Țzin, Sia Ian și alții, care continuă astăzi cauza nobilă a măreței literaturi chineze.

Avîntul furtunos al literaturii chineze a început încă în anii războiului împotriva cotropitorilor japonezi. Cei mai buni scriitori chinezi s-au încadrat activ în lupta poporului și au creat numeroase lucrări pline de viață care reflectă eforturile eroice ale maselor populare pentru cucerirea victoriei. Tocmai în acești ani a avut loc un eveniment de seamă în istoria dezvoltării literaturii chineze. În mai 1942 în orașul Jenan, centrul raioanelor eliberate, a fost convocată o conferință în proble-

mele literaturii și artei, conferință care a trasat căile de dezvoltare a literaturii și artei în noile condiții istorice. În cuvîntarea tovarășului Mao-Tze-dun la această conferință, a fost formulată orientarea generală a creației scriitorilor chinezi: de a scrie pentru muncitori, țărani și soldați. Ideea slujirii poporului străbate întreaga cuvîntare a tovarășului Mao-Tze-dun, cuvîntare care a devenit programul de luptă pentru oamenii de literatură și artă din China.

Au trecut ani și multe nume tinere noi s-au adăugat acestei gărzi strălucite.

În romanele, devenite un bun al întregului popor, „Răsare soarele deasupra riului Sangan“ de Din Lin și „Uraganul“ de Ciu Li bo, sau în „Schimbări în Lițzia-cijuan“ a lui Ciao-Șu li, înțîlnim oameni cu suflete tari, care sînt comuniștii de la orașe și sate, sînt adevărații conducători ai poporului. Și în proza chineză și în poezie veți găsi astăzi această lume a maselor populare care s-au trezit și care năzuiesc cu sete spre lumină.

Prin ce mijloace, cu ajutorul cărei metode este exprimată această varietate a vieții într-o țară în care scriitorii provin din sînul marelui popor, reprezentînd alți și alți nuanțe ale diferitelor talente și aptitudini? La Congresul scriitorilor pe întreaga Chină, care a avut loc anul trecut, Cijou Ian a spus: „Noi considerăm metoda realismului socialist ca metodă supremă a întregii noastre creații literar-artistice și a criticii noastre. Scriitorii clasei muncitoare trebuie să-și ridice nivelul lucrărilor lor pînă la nivelul realismului socialist și să ajute totodată activ pe toți scriitorii însuflețiți de sentimente patriotice să pășească pe drumul realismului socialist.“

În istoria poporului chinez care numără 600 milioane de oameni a sosit timpul cînd scriitorii pot alege un erou mare, adevărat, nu din amintiri istorice sau numai din trecutul eroic recent, ci pot găsi chiar în viață un erou viu, real, victorios, în marș continuu înainte.

Scriitorii și poeții coreeni care trăiesc în Coreea de Nord, ar fi avut toate posibilitățile să descrie consecințele binefăcătoare ale eliberării țării de sub robia japoneză, dacă nu s-ar fi produs invazia noului dușman de moarte și războiul impus

poporului coreean de agresorul american.

De abia a răsunat în China cîntecul păcii și construcției, de abia a publicat scriitorul Li Ghi En marele său roman „Pămîntul“, dedicat țăranilor care au primit pămînt, de abia a oglindit Te Ghi Cen vitejia partizanilor coreeni în lupta împotriva ocupanților japonezi, și de abia poetul Min Ben Ghiun a scris un poem dedicat prieteniei popoarelor coreean și sovietic, că țara a și fost tîrîtă într-un război îndelungat și greu. Iar poetul patriot Te Ghi Cen a fost ucis de o bombă.

În timpul războiului și după război poeții și prozatorii coreeni și printre ei oaspetele nostru Hon Sun Cer — care a luat parte activă la lupte — au creat numeroase lucrări emoționante, dedicate eroismului poporului coreean, vitejiilor ostașilor și patrioților, ale voluntarilor chinezi.

Remarcabilul scriitor și activist pentru apărarea păcii Han Ser Ia, în nuvelele „Te don gan“ și „Șacalii“ a zugrăvit tineretul coreean, poporul coreean, marea lui superioritate morală asupra reprezentanților imperialismului american și a celorlalți intervenționiști. Lui îi aparține și romanul „Istoria“ despre lupta detașamentului de partizani ai lui Kim Ir Sen împotriva coteropitorilor japonezi.

De o popularitate deosebită se bucură în Vietnam poeziile, devenite cîntece de luptă, care au însuflețit pe luptătorii populari porniți la atac. Poporul cunoaște numele scriitorilor săi: Nguen Den Thi, To Ho Ai, Tan Tin, To Hiu, ș.a.

Din literatura Republicii Populare Mongole, pe lîngă lucrările și poeziile cunoscute ale lui T. Damdinsuren, mai cunoaștem romane noi: „Zorile în stepă“ de Rincen, „În Altai“ de C. Lodoidamb vorbind despre noua intelectualitate mongolă și romanul „Drumul vieții“ de Namdag despre luptătorii din agricultură în aimacurile aflate într-un proces de transformare.

Un loc deosebit în literatura lagărului democratic îl ocupă creația scriitorilor progresiști germani. Ei exprimă în operele lor ideile păcii și unității Germaniei, ei se pronunță pentru prietenia și înțelegerea reciprocă între popoare, demască pe ațîțătorii la război, prezintă în cîntile lor pe omul nou, luptător pentru o Germanie

democratică, unită. Opere ca: „A șaptea cruce” și „Morții rămân tineri” de A. Seghers, „Dansul morții” de B. Kellerman, „Toporul din Wanzbek” de A. Zweig, piesele lui Friedrich Wolf și Berthold Brecht, poeziile și poemele lui Johannes Becher, Erich Weinert și Kuba educă poporul în spiritul urii față de trecutul fascist. Una din lucrările remarcabile despre lupta împotriva forțelor războiului și fascismului este romanul „Nepoții” de Willy Bredel, apărut de curînd.

Numeroase cărți vorbesc despre viața nouă în R.D.G.

Romanul lui Eduard Claudius „Despre cei care sînt cu noi”, ciclul de povestiri ale Anei Seghers, „Primul pas” și „Oratoriul lui Mansfeld” de Stefan Hermlin, romanele și nuvelele lui Erwin Striettmatter și Karl Mundtstoch, povestirile lui Iuri Brezan, poeziile și poemele noi ale lui Becher, Kuba, Franz Fuman, Max Zimmering, Paul Wins și alte opere ale scriitorilor progresiști germani, — arată în mod convingător și veridic acele schimbări radicale care au avut loc în viața social-politică a Republicii Democrate Germane și în conștiința maselor largi de oameni ai muncii. În R.D.G. crează scriitori talentați ca Ludwig Renn, Hans Marchwietz, Ștefan Heim, care s-a întors din S.U.A.

Scriitorii germani înțeleg că în prezent fiecare cuvînt scris a căpătat o deosebită importanță: în balanța istoriei acest cuvînt atîrnă sau de partea păcii sau de partea războiului.

Ar fi nejust să spunem că în Germania Occidentală domnesc doar scriitori aflați pe pozițiile colonizatorilor imperialiști și ale mercenarilor lor de la Bonn. Nu, acolo există și scriitori care nu sînt străini de frații lor literați din Est.

Tov. Tihonov citează numele scriitorilor progresiști din Germania Occidentală care luptă pentru pace, împotriva militarismului și reacțiunii.

Lupta împotriva ideilor revanșarzilor și a literaturii care propovăduiește aceste idei continuă și în partea de est și în partea de vest a Germaniei.

Cei mai bătrîni scriitori germani care trăiesc în prezent în Elveția — Thomas

Mann și Herman Hesse — sînt partizani ai păcii. Deși Feuchtwanger trăiește în S.U.A., el ține legătura cu scriitorii din Republica Democrată Germană.

Forțele tuturor scriitorilor progresiști din Germania se unesc împotriva politicii anti-populare, reacționare, militariste de la Bonn.

Noua literatură jugoslavă s-a născut în zilele luptei de eliberare a popoarelor jugoslave, ale luptei curajoșilor partizani jugoslavi care au luptat împotriva dușmanului comun al întregii omeniri progresiste, fascismul. În acești ani tradițiile glorioase ale literaturii sîrbe, croate, slovene, macedonene și muntenegele au fost continuate cu cinste și s-au îmbogățit cu patosul adevăratei lupte a întregului popor. În acești ani au apărut numeroși scriitori și poeți noi care au ieșit din popor și care, prin lucrările lor, au contribuit la un nou avînt al literaturii Jugoslaviei.

II.

Înfrîngerea Germaniei hitleriste și a Japoniei imperialiste, succesele construirii comunismului în Uniunea Sovietică, victoria noului regim social în țările de democrație populară din Europa și Asia, — toate acestea au dat un puternic impuls creșterii mișcării de eliberare națională din multe țări ale Orientului și s-au resfrînt asupra dezvoltării literaturii acestor țări.

Marele popor indian care și-a dobîndit independența, a proclamat ideea prieteniei și păcii între popoarele Asiei, străduindu-se prin toate mijloacele să-și îmbunătățească viața. Urmele dominației străine îndelungate se simt încă puternic în viața poporului. Noua intelectualitate înaintată a Indiei, depune multe eforturi pentru ca cultura indiană să reînvie pe deplin și în forme noi, să-și întărească legăturile cu toate popoarele.

Literatura marelui popor indian iubitor de pace a dobîndit succese însemnate. Creația unor scriitori remarcabili ai Indiei ca Rabindranat Tagore, Prem Ciand, au avut o mare influență asupra dezvoltării scriitorilor indieni contemporani.

Prem Ciand, Sadjad Zahir, remarcabil critic și scriitor și cunoscutul prozator

— romancierul și nuvelistul Mulk Radj Anand, au fost făuritorii Asociației scriitorilor progresiști din India. Sînt cunoscute lucrările lui Mulk Radj Anand, Krișan Ciandar, Hodja Ahmed Abbas, Ali Sardar Djafri, Iașpal, Bhabani Bhattaciari, Ahmed, Nadîm Kasmi, Singha Gurbaj, Singha Navtej, Ibrahim Djalîs, Sadik Begam, Nath Mahindar, Vallathol, Harindranat Ciattapadhai, Faiz Ahmad Faiz, Balvant Garghi și alți scriitori și poeți care trăiesc pe teritoriul Indiei și Pakistanului.

Literatura indiană capătă un avînt tot mai mare. Noi vedem cum ea demască politica colonialistă-imperialistă în Asia, cum luptă împotriva rămășițelor trecutului, tinzînd spre oglindirea realistă a vieții maselor populare. Scriitorii progresiști din India și Pakistan își unesc eforturile pentru ca popoarele lor să nu cadă din nou în dușmănia crîncenă care le-a costat atîta sînge în trecutul apropiat.

Literatura progresistă a Japoniei trăiește sub jugul regimului colonial instaurat de ocupanții americani. Dar în ciuda jugului ocupației americane și a acțiunii cercurilor reacționare, literatura progresistă a Japoniei are succese neîndoielnice; apar tot mai multe cărți în care autorii caută să dea răspuns problemelor principale ale contemporaneității, caută să oglindească pe omul japonez nou, luptător pentru pace, pentru eliberarea poporului înrobît. O asemenea carte este romanul lui Sunao Tokunaga, „Munții liniștiți”.

Poezia japoneză din antologia „Cîntece ale păcii” cuprinde o tematică bogată: în această antologie sînt adunate cîntece de luptă și de rezistență dedicate luptătorilor pentru libertatea Japoniei, cîntece lirice, tinerești, cîntece de muncă și de dragoste, de frăție și prietenie între popoare.

Scriitorii progresiști din Japonia, țara în care grozăviile de la Hiroșima și urmările experiențelor atomice de la Bikini se simt în mod deosebit, desfășoară o luptă curajoasă pentru prietenie între popoare împotriva noilor ațîțători la război.

Tema luptei pentru independență națională străbate lucrările scriitorilor din

țările arabe ale Orientului Apropiat, ale scriitorilor Siriei, Libanului, Irakului, precum și ai Egiptului.

La Damask a avut loc în 1954 Congresul scriitorilor arabi, care a constituit un eveniment important în literatura arabă. La acest Congres a fost creată Liga scriitorilor arabi.

Printre scriitorii progresiști și participanți activi la mișcarea pentru independență națională și pentru pace, sînt: Jorj Hanna, Muhammed Decrub, Șauchî al-Bagdadi, Abdurrahman-aș-Șarcavi, Mahabîb-al-Caiali, etc.

Deosebit de grea este situația literaturii progresiste din Iran și Turcia. Scriitorului progresist din Iran nu-i este chiar atît ușor să oglindească ceea ce vede.

În ceea ce privește Turcia, scriitorii progresiști din această țară sînt persecutați și mai crunt decît cei iranieni. Uciderea scriitorului talentat Sabahattin Ali, persecutarea minunatului poet Nazim Hikmet, sînt dovezi grăitoare.

În ciuda urmărilor și persecuțiilor, scriitorii din țările coloniale și dependente ale Orientului, crează cu perseverență eroică o literatură progresistă, democratică, liberă.

III

În timp ce în țările lagărului democrat, unde a fost lichidată vechea orînduire, situația scriitorului corespunde pe deplin importanței lui în viața popoarelor eliberate, unde creația lui nu are piedici și unde el poate participa direct la construirea noii societăți, în țările capitaliste situația scriitorului progresist devine tot mai grea.

În ciuda condițiilor grele, scriitorii progresiști din țările capitaliste au dobîndit în anii de după război succese remarcabile în activitatea lor creatoare.

Bazîndu-se pe cele mai bune tradiții literare ale trecutului, apărînd moștenirea culturală națională, ducînd o luptă intensă împotriva acelor care, ca să fie pe placul reacționarilor americani, se ocupă cu defăimarea clasicilor, continuînd și dezvoltînd tradițiile literaturii realiste progresiste ale secolului XX — tradițiile lui Barbusse, Dreiser, Heinrich Mann,

Nexă, scriitorii progresiști din țările capitaliste au creat numeroase lucrări remarcabile care se bucură de o largă popularitate.

Un erou al cărții lui Barbusse „Lumină” spunea despre viitor: „Trebuie să deschidem nu numai ochii, trebuie să deschidem mâinile, trebuie să deschidem aripile”.

Astăzi vedem că există o literatură care are forța necesară zborului, o literatură capabilă să îndrăznească. Această literatură are forța să înfățișeze pe omul înaintat al epocii noastre: muncitorul, țaranul, intelectualul-luptător pentru libertatea patriei sale, pentru pacea și fericirea popoarelor. Există multe nuanțe în atitudinea față de problemele apărării păcii, față de problemele securității popoarelor și a independenței lor. „Tema abandonării vechilor poziții” se simte din ce în ce mai puternic atât în viață cât și în literatură. Această temă reprezintă procesul apropierei oamenilor din cele mai diverse pături sociale de pozițiile maselor populare care luptă. Sub influența situației care se complică, sub presiunea faptelor care arată limpede că pericolul se apropie și de cei ce se credeau mai înainte la adăpost de orice primejdie, oamenii încep să aibă o nouă atitudine față de evenimentele care au loc, iar scriitorii care pînă de curînd nu manifestau simpatie față de cauza luptei pentru pace, care aveau cu totul alte concepții asupra dezvoltării literaturii, trec în lagărul păcii, adică încep să aprecieze mai just cele ce se întîmplă de pe pozițiile lagărului democratic. Acesta este unul din cele mai interesante și caracteristice fenomene ale timpului.

Totodată, continuă procesul permanent, care avea loc și în literatura dinainte de război, dar care astăzi prezintă forme mult mai active: este vorba de demascarea a tot ceea ce e reacționar și perimat.

Aceste lucrări sînt scrise în spiritul realismului critic, dar conținutul lor prezintă trăsături noi care înainte vreme nu existau.

Multe lucrări sînt de pe acum îndreptate împotriva cursei înarmărilor, împotriva imperialismului american, împotriva reînvierii militarismului german.

În trilogia lui André Stil „Prima lovitură” asistăm la lupta poporului care-și strînge rîndurile în fața amenințării unui nou război. Cunoscutul scriitor islandez și luptător pentru pace Halldor Lahness scrie romanul „Centrala atomică” în care răsună protestul împotriva ocupației americane a Islandei. Cartea tînărului scriitor francez Pierre Gaskard „Timpul morților” închinată vieții din lagărele de concentrare hitleriste în timpul celui de al doilea război mondial, ne amintește de ceea ce a fost și se poate repeta iarăși tot atât de inevitabil, dacă militarismul german cu toate ororile lui va fi reînviat.

Scriitorii progresiști trebuie să opună rezistență literaturii reacționare, importată sau creată în țările lor — în care domnește amoralitatea cea mai deplină, unde criminalii sînt ridicați la rangul de eroi, unde viciile cele mai josnice sînt descrise în amănunte respingătoare, unde descompunerea morală este ridicată la rangul de eliberare deplină a personalității de orice răspundere, de orice obligație. Paginile acestor scrieri sînt îmbibate de sînge și noroi.

Știm că dincolo de această avalanșă de hîrtie se fac pregătiri pentru ca lumea să trăiască pentru a treia oară tragedia unui război de exterminare.

Scriitorii progresiști opun lucrările lor pline de energie, de muncă și încredere în om, în viitorul lui măreț, cărților care slăbesc voința de luptă, care educă atitudinea pasivă și disperarea, care îndeamnă la răbdare și supunere.

Nu putem să apreciem îndeajuns importanța unei cărți ca romanul-epopee al lui Louis Aragon, „Comuniștii”. El nu numai că oglindește viața țării într-o anumită perioadă, nu numai că înfățișează un tablou istoric al catastrofei naționale trăită de Franța, dar prezintă pentru prima oară forțele adevărate, oamenii adevărați care, apărînd onoarea poporului lor, s-au ridicat în fruntea rezistenței populare ca reprezentanți și fii ai poporului, iubiți de popor, pentru că reprezintă gloriosul Partid Comunist Francez.

O mare importanță are și romanul lui Alldridge „Diplomatul” — lucrare de un cu totul alt gen. Autorul a explicat el

însuși cauzele care l-au determinat să scrie acest roman. „Fondul romanului a fost dictat de groaza în fața perspectivei unui nou război al Apusului împotriva Răsăritului. Agresivitatea brutală a Apusului, tendința Apusului de a dezlănțui într-un viitor apropiat războiului împotriva U.R.S.S., iată ce m-a determinat să scriu „Diplomatul“.

În romanul lui Aragon și în romanul lui Alldridge, precum și în alte lucrări ale literaturii progresiste, găsim elementele noului, a celui nou care poate fi exprimat prin cuvintele prietenului nostru, poetul Eluard: de la orizontul unuia la orizontul tuturor!

Încurajând prin toate mijloacele pe scriitorii care-i sînt pe plac, reacțiunea depune în același timp toate eforturile pentru a îngreuna existența scriitorilor progresiști.

Dar cel care se adresează unui nou public larg de cititori, care caută drumuri noi în creația sa, acela învinge și singurătatea și dezorientarea. Literatura progresistă crește și se întărește cu aceeași consecvență cu care crește și se întărește lagărul păcii.

Teme ale actualității imediate au dat naștere unor cărți ca noul roman al Elsei Triolet „Calul roșu“, „Ultimul glonte“ de Jean Pierre Chabrol și „Jimmy“ de Pierre Courtade, ca romanele lui Pierre Daix sau cartea lui Sartre despre Henry Martin.

În Anglia „Uniunea Scriitorilor pentru apărarea păcii“ contribuie la lupta tot mai activă a scriitorilor împotriva amenințărilor războiului. Această asociație cuprinde scriitori din cele mai diverse curente literare.

Astăzi, în Anglia, printre scriitorii progresiști cunoaștem pe bătrînul dramaturg și prozator Shon O'Keisy, Alfred Coppard, James Alldridge, Jack Lindsay, Gween Thomas, Doris Lessing și alții.

Pe bătrînul pămînt englez se nasc și trăiesc eroii romanelor lui Jack Lindsay. El scrie o mare epopee cu titlul „Modul de viață englez“, două volume din această epopee au și apărut.

Strălucitul nuvelist în vîrstă de 75 de ani, Alfred Coppard și talentatul scriitor-romancier din Wells Gween Thomas cu-

nosc bine viața poporului și scriu despre oamenii din popor cu un sentiment profund și plin de căldură.

În Italia la mișcarea pentru o cultură națională liberă, apropiată de popor, participă intens activiștii frontului unic al literaturii și artei. De aceea principala temă a romanelor, povestirilor și nuvelor este înfățișarea vieții contemporane. Printre aceste cărți multe sînt închinute luptei poporului în timpul fascismului. Astfel sînt cărțile lui Vasco Pratolini („Povestea unor îndrăgostiți săraci“, „Cartierul“), a Renatei Vigano („Agnese partizana“), a lui Carlo Cassol („Prietenii vechi“), a lui Ezio Taddei („Rotaia“), a lui Francesco Iovine („Pămînt blestemat“), ș.a.

Trebuie să mai vorbim încă despre un detașament de scriitori progresiști. Aceștia sînt scriitorii spanioli antifasciști care, după evenimentele din 1939, au părăsit Spania înrobită de clica franchistă.

În poemele, cîntecele și versurile lor din ultimii ani, Rafael Alberti, Juan Rejano, Jorj Semprun, Arconada, ș.a. luptă plini de înflăcărare pentru drepturile poporului care continuă să lupte cu curaj, după cum dovedește — de pildă — memorabila grevă din Barcelona, din anul 1951.

Glasul lor pătrunde pînă la poporul spaniol, trecînd peste toate obstacolele și piedicile care li se pun în cale și dă naștere unui ecou adînc în sufletul lor.

Între poezii greci, cu un talent deosebit este înzestrat poetul Alexis Parnis, autorul puternicului poem „Poveste despre Beloianis“ și a volumului de poezii „Inima Greciei“.

Scriitorii și poezii norvegieni și danezi sînt oameni cu un caracter puternic, cu o voință de fier. Ei au dovedit acest lucru în timpul luptei împotriva fasciștilor care le ocupaseră țara. În acele timpuri întunecate apăreau clandestin numeroase cărți.

Minunatul exemplu al lui Martin Andersen Nexø, viața și creația lui, însuflețesc pe tovarășii săi de luptă. Dar Nexø este iubit nu numai de poporul muncitor al Danemarcei. Milioane de cititori din întreaga lume îl iubesc și păstrează în amintirea lor pe acest mare om, pe acest minunat scriitor, a cărui viață, a cărui creație au fost puse în slujba poporului.

În creația unor scriitori ca: Moa Martinson, Ivar Luu Johansson, Gustav Heden-vind, Erikson (Suedia), Kjel Abel, Hjalmar Woolf, Hans Kirk, Hans Scherfig (Danemarca), Johan Borgen, Inger Hagerup, Eivin Bolstad (Norvegia), Halldor Laxness, Johanes Ur Kotlum, Halldor Stefenson (Islanda), un loc important îl ocupă soarta omului simplu, viața lui grea, speranțele lui de viitor.

Lucrările marelui scriitor islandez Halldor Laxness, noua lui piesă „Leagănul vîndut”, în care Laxness se ridică împotriva influenței putredei „culturi” americane asupra vieții oamenilor simpli din insula lui, sînt consacrate luptei pentru independență națională.

Cauza progresului o slujesc și lucrările prozatorilor finlandezi: proza și publicistica lui Jarno Pennanen, piesele și versurile poetei Elva Sinervo, lucrările lui Matti Curiensari, Oscar Parland, Arvo Turtikainen, Armas Ejikj.

Noi poezii pentru apărarea păcii, vieții și omului au fost scrise de Arthur Lundkvist, Hans Granlied (poemul „De ce vreau pace”), Inger Hagerup, Maria Vine, Karl Emil, Englund, Karl Veniberg, Otto Helstadt.

Nu numai în Europa s-a ridicat în prezent deosebit de acut problema apărării tradițiilor democratice ale culturii naționale, problema apărării moștenirii literare. Poporul australian este și el, ca și alte popoare, ținta unei ofensive a maculatului american.

Dar poezii și scriitorii australieni au creat numeroase lucrări pe tema luptei pentru pace.

Cea mai mare scriitoare a Australiei, Katarina Suzan Prichard a dat un larg tablou al vieții poporului, în trilogia sa care cuprinde romanele „Deceniul al nou-lea”, „Minele de aur”, „Grăunțele înaripate”. Această trilogie este o mare realizare a literaturii universale realiste progresiste.

Un mare eveniment a fost apariția romanului lui Franck Hardy „Putere fără glorie”.

În mișcarea progresistă literară a Canadei, un rol important îl joacă grupul de scriitori din Toronto. Despre lupta pentru pace în Canada vorbește romanul „Viitorul este de partea noastră”. Autorul acestui

roman este Deyson Carter. În Canada apar culegeri colective la care participă unul din cei mai populari poeți ai Canadei, Joe Wallace.

Astăzi sînt deosebit de importante cărțile care demască imperialismul american, pretutindeni dovedit ca un dușman al popoarelor și un sugrumător al culturii.

În Germania Occidentală se pregătește reînvierea Wehrmachtului, detașamentul de șoc al agresiunii mondiale americane. Organizatorii unui nou război mondial împînzesc lumea cu o rețea de tratate și acorduri militare, caută noi și noi pretexte pentru a se amesteca în treburile interne ale țărilor europene, asiatice și sud-americane, răspîndind în lume valuri de propagandă, instigînd la ură între popoare și încercînd să nimicească cultura, să înpăimînte popoarele.

Dar mai presus de orice, americanii însiși trebuie să înpăimînteți și înșelați. Amenințînd pe toți cei ostili politicii de pe pozițiile forței brutale, reacțiunea din S.U.A. acționează în modul cel mai grosolan. În fața acestei dezlănțuirii reacționare înțelegem de ce scriitorii care au părăsit cîndva statul hitlerist pentru a-și găsi azil în America, sînt astăzi nevoiți, sub amenințarea persecuțiilor fasciste, de data aceasta din America, să părăsească Statele Unite și să se întoarcă în Europa. Astfel a fost nevoit să procedeze scriitorul cunoscut în întreaga lume Thomas Mann, care s-a mutat în Elveția, unde i s-a asigurat o existență liniștită. Nu este oare semnificativ ceea ce s-a întîmplat cu cunoscutul autor al romanului „Cruciații”, Stefan Heym, care a fost nevoit să părăsească Germania fascistă în anul 1933, pentru ca, peste 20 de ani să caute în Republica Democrată Germană, azil împotriva fasciștilor americani?

Persecuțiile îndreptate împotriva scriitorilor progresiști ai S.U.A. n-au putut opri activitatea lor de creație. Protestul împotriva maccarthysmului deșăntat, împotriva arderii cărților, împotriva încercărilor de a impune țărilor Europei apusene dictatul american, își găsește reflectarea în cuvîntările și în cărțile scriitorilor pro-

gresiști care demască pe reacționari și agresori, pe organizatorii unui nou război mondial. Și este caracteristic că în condițiile Americii de astăzi, piesa istorică a dramaturgului Arthur Miller despre faimoasele procese ale vrăjitoarelor în micul orașel american Salem în secolul al XVII-lea, a căpătat o rezonanță deosebit de actuală și a fost considerată de public ca avînd legătură directă cu faimoasa comisie de cercetare a activității antiamericane.

Astăzi în America există o bogată literatură progresistă reprezentată de Howard Fast, Albert Malz, John Howard Lawson, Alexander Saxton, Michel Gold, Lloyd Brown, Filipp Bonosk, ș.a.; în lucrările acestor scriitori găsim tablouri veridice din viața americană. Dacă vom lua ultimul roman al lui Howard Fast „Siles Timberman”, vom vedea cum persecutarea nerușinată, nemiloasă, fără precedent, a unui om, poate transforma un liniștit pedagog dintr-o universitate din provincie, într-un cetățean care fierbe de mînie și de hotărîrea de a lupta pentru drepturile sale. Fascismul a fost instaurat în S.U.A. și Howard Fast scrie despre aceasta, nu sub forma unui pamflet camuflat, ci luînd din viața cea mai obișnuită fapte pe care le găsim și în piesa lui „30 de arginți” și în strălucitul său reportaj „Pikshill, S.U.A.”

Cărțile lui Howard Fast reprezintă o armă a literaturii progresiste, ele au o țintă foarte precisă și dau lovituri puternice dușmanilor păcii și omenirii.

Și cu cît vor fi mai multe lucrări care demască complotul împotriva păcii, cu atît mai mult va ști omul simplu despre complotul îndreptat împotriva vieții lui și a vieții celor ce-i sînt dragi.

Cărțile acelor autori care, ocolind concluziile directe, oglindesc totuși tablouri din viața americană de astăzi, își îndeplinesc și ele rolul.

În continuare tov. Tihonov vorbește despre o serie de lucrări ale literaturii americane progresiste.

Numeroși cititori din afara Americii, care urmăresc succesele literaturii progresiste americane, o cunosc și o iubesc, doresc succese scriitorilor, poeților și dra-

maturgilor americani care luptă cu curaj împotriva reacțiunii și imperialismului prin lucrările lor, mărturii grăitoare ale maturității ideologice a literaturii progresiste și a talentului remarcabil al scriitorilor americani.

În țările Americii Latine expansionistii nord-americani și asupritorii sud-americani au înrobît poporul din punct de vedere spiritual. Librăriile sînt inundate cu maculatură nord-americană de proastă calitate, iar scriitorii autohtoni sînt nevoiți să-și editeze cărțile pe cont propriu.

Persecuțiile la care sînt supuși scriitorii progresiști au un caracter sistematic.

N-am uitat încă prigoana la care au fost supuși mari activiști în lupta pentru pace, ca eminentul poet Pablo Neruda și minunatul scriitor Jorge Amado (*aplauze*).

Prin poemele și versurile sale Pablo Neruda a devenit cunoscut în toate țările lumii drept creatorul grandioasei epopei „Cîntecul general” din care face parte și poemul „Să se trezească pădurarul”.

Neruda a străbătut drumul lung de la pesimism și disperare la bucurie de a sluji poporul; de la versurile cețoase, decadente, la cîntecele de luptă care slujesc cauza păcii.

Admirabilul poet Nicolás Guillen e cunoscut drept cîntărețul suferințelor insulei lui natale Cuba; versurile lui au devenit cîntece populare. El a consacrat întreaga forță a talentului său luptei împotriva imperialismului S.U.A., luptei pentru libertate, pentru pace. Sîntem fericiți astăzi să-l felicităm cu ocazia decernării Premiului Internațional Stalin „Pentru Apărarea Păcii între Popoare”. (*Aplauze. Toți participanții se ridică în picioare*).

În ciuda amintitelor greutăți pe care la întîmpină scriitorii Americii Latine, ei crează opere biciuitoare, ascuțite, care ajung în mijlocul poporului.

Jorge Amado — autorul multor romane printre care se numără: „Pămîntul fructelor de aur”, „Secerișul roșu” și al cărții „Louis Carlos Prestes” — face parte dintre acei scriitori care continuă să demaște cu curaj înrobirea popoarelor Americii Latine de către colonizatorii americani, continuă să demaște pe capitaliștii autohtoni, ceea ce ajută oamenilor simpli din

America Latină în lupta lor pentru libertate și independență.

Succesele dobândite de scriitorii progresiști dovedesc că respectul față de adevărul vieții, le permite să creeze chipuri de eroi cu un conținut profund, izvorîți din realitatea care-l înconjoară pe scriitor. În afara oamenilor izolați, în cărțile lor au început să se oglindească acțiunea maselor populare; cunoaștem numeroase cărți în care acest lucru este oglindit deosebit de convingător.

IV

Scriitorii sovietici și scriitorii progresiști din întreaga lume sînt legați printr-o prietenie puternică și de nezdruccinat. Această prietenie s-a călit în focul încercărilor comune în timpul celui de al doilea război mondial și și-a dovedit trăinicia în nenumărate prilejuri cînd scriitori sovietici și scriitori progresiști din celelalte țări au trebuit să ducă acțiuni comune împotriva organizatorilor unui nou război mondial.

În tradiția prieteniei și legăturilor noastre cu scriitorii de peste hotare, noi putem cita numele lui Romain Rolland, Henry Barbusse, Theodore Dreiser, Bernard Shaw, Henrich Mann, M. A. Nexô, Shon O'Keisy, C. S. Prichard, ș. a.

În ultimii ani, legăturile noastre s-au lărgit considerabil. Devotamentul nostru profund față de cauza păcii și libertății popoarelor ne unește puternic cu scriitorii progresiști din toate țările. Prietenia noastră frățescă, legăturile noastre tovărășești, călătoriile noastre în diverse țări și vizitele pe care le-au făcut în Uniunea Sovietică scriitori din toate colțurile lumii, contribuie la lărgirea și consolidarea relațiilor culturale între țările noastre și literaturile noastre.

Cuvintele lui Gorki că „la cel de al doilea Congres al scriitorilor vor lua parte zeci de scriitori din Apus și din Răsărit, cu scriitori din China și India...” s-au împlinit, spre marea noastră bucurie (aplauze).

Noi muncim într-o colaborare prietenească, dar cadrul acestei colaborări poate și trebuie să se lărgască mai mult. Sîntem bucuroși că s-a stabilit un contact creator,

viu, cu toți scriitorii de bună credință, precum și cu toți cei care năzuiesc în mod sincer să cunoască adevărul despre viața noastră, despre oamenii noștri sovietici.

Trebuie să ne cunoaștem cît mai bine unii pe ceilalți, trebuie să citim cît mai multe cărți scrise de scriitorii din lumea întreagă.

Știți că în Uniunea Sovietică există o bogată armată de traducători buni, care traduc operele scriitorilor clasici și contemporani din întreaga lume, dînd prilej milioanelor de cititori sovietici să cunoască realizările literaturii din străinătate.

Trebuie să vă spun că și traducerile literaturii sovietice în străinătate au crescut atît de mult încît pînă în anul 1954, numai în ultimii trei ani operele scriitorilor sovietici au fost traduse și editate în străinătate într-un tiraj de 94.196.000 exemplare.

Numeroase lucrări ale literaturii străine au fost traduse în diverse limbi ale popoarelor U.R.S.S. și au fost editate în țara noastră. Cele mai bune lucrări ale literaturii străine sînt studiate în școlile noastre, au devenit obiecte de cercetare științifică, trezesc un viu interes la consfăturile noastre cu cititorii.

Sîntem pe deplin încredințați că legăturile noastre frățești și prietenești cu literatura progresistă a lumii, vor crește și se vor întări.

Salutul istoric adresat de Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, celui de al doilea Congres al Uniunii Scriitorilor Sovietici, are o deosebită importanță pentru dezvoltarea literaturii sovietice, deoarece cheamă scriitorii să studieze profund realitatea pe baza însușirii creatoare a marxism-leninismului ceea ce le permite să vadă în toată complexitatea și plenitudinea lui adevărul vieții, așa cum se conturează acest adevăr în actualele condiții internaționale, în condițiile luptei crescînde între lagărul imperialismului și lagărul socialismului și democrației.

În acest salut C.C. al P.C.U.S. cheamă scriitorii Uniunii Sovietice să contribuie la consolidarea prieteniei între popoare, la strîngerea rîndurilor puternicului lagăr al păcii, democrației și

socialismului, la educarea sentimentului internaționalismului proletar și solidarității frățesti a oamenilor muncii.

„Datoria scriitorilor sovietici este de a ridica și mai sus steagul luptei pentru unirea tuturor forțelor iubitoare de pace în interesul securității popoarelor, a demasca și înfiera planurile criminale ale imperialiștilor, care amenință să deslănțuie un nou război mondial”.

Scriitorii sovietici pot și trebuie să folosească într-o măsură și mai mare experiența prețioasă a prietenilor din străinătate în lupta pentru o înaltă măiestrie artistică, trebuie să studieze cele mai bune lucrări ale literaturii străine progresiste, să învețe de la ei exemple de înaltă măiestrie pentru a-și perfecționa propriile metode de creație, întrucât îmbogățirea reciprocă a literaturilor noastre va contribui la dezvoltarea artei progresiste înaintate.

Forțele literaturii progresiste sînt astăzi mari și nu există nici o îndoială că acest detașament de frunte al oamenilor de cultură din întreaga lume își va îndeplini cu cinste sarcina înaltă pe care i-au încredințat-o popoarele ce luptă pentru

pace, independență și libertate, pentru viață, împotriva morții!

Noi luptăm pentru un viitor luminos al tuturor popoarelor. Noi stăm în pragul unei lumi înfloritoare care va fi cucerită pentru toți oamenii de pe pămînt. Noi vom traduce în viață acest minunat țel, mergînd spre el pe drumuri lungi și grele. Dar pentru un scriitor purtător al ideilor înaintate, creator al chipului noului erou al zilelor noastre, omul constructor, luptător pentru pace și independența popoarelor, pentru un astfel de scriitor într-adevăr nu au existat timpuri mai frumoase decît acelea pe care le trăim, o muncă mai măreață decît munca noastră, o sarcină mai plină de răspundere decît sarcina noastră.

Unitatea realizată dintre literatura sovietică și literatura progresistă a Apusului și Răsăritului este o alianță în numele adevăratului umanism, în numele păcii și libertății.

Noi am mers alături, noi mergem alături, lărgind neîntrerupt rindurile noastre, alături vom ajunge la victoria definitivă a forțelor păcii în întreaga lume! (*Aplauze prelungite*).

(Text prescurtat apărut în „Pravda”
Nr. 357)

STRĂINUL

Publicăm în acest număr un fragment din partea a doua a romanului „Străinul”. Acțiunea cărții se desfășoară în vara și toamna anului 1944, într-un oraș ardelean. Eroul principal al cărții, liceanul Andrei Sabin, este dat afară din școală pentru că a citit colegilor săi o lucrare „subversivă”. Din clipa eliminării sale, pentru Andrei Sabin se pune problema căutării unui drum — altul de cât cel al renunțării și compromisurilor mic-burgeze. Iluziile sale despre societate și posibilitatea intelectualului de a rămâne „el însuși”, de a-și rezolva singur viața, se spulberă una după alta.

Autorul urmărește pe mai multe planuri viața socială a orașului precum și lupta organizațiilor Partidului Comunist pentru organizarea rezistenței armate împotriva cotropirii hitleriste.

În fragmentul pe care-l publicăm se înfățișează procesul de transformare al eroului în zilele, pline de zbucium, din toamna anului 1944.

Cap. XIII.

Prin aerul încetșosat al dimineții de septembrie pluti o clipă un fil-fiiit țiuitor și plîngăreț, apoi zăngăni în pămînt o izbitoră ca de mai de oțel. Pereții casei se cutremurară și în liniștea încremenită care urmă se auzi vibrarea subțire a geamurilor. Buimăcit de somn, Andrei se ridică în capul oaselor și trase cu urechea. Alături de el, Dan dormea nădușit, cu părul moale revărsat în jurul capului. Andrei se lăsă să cadă înapoi, pe pernă. Știa că n-o să mai poată adormi și-i era ciudă. Cît să fie ceasul? se întrebă. Patru? Cinci? Încercă să se destindă, să-și lase trupul toropelii aceleia calme, care aducea somnul. Se împlineau aproape trei săptămîni de cînd trezirile acestea (la fel ca sfertul de oră seara, după culcare) nu-l mai îngrozeau... Era pace, războiul se terminase, viața putea începe de la început. Uneori parcă nu-i venea să creadă, privea în jur căutînd să surprindă ceva nou în expresia oamenilor, un corespondent al bucuriei lui. Acum 20 de zile stătuseră cu toții în fața aparatului de radio, care anunța eliberarea Parisului. Ascultau întunecați, apăsăți de neliniște. Fiecare se gîndea: dar cu noi ce-o să fie? În aceeași noapte, notarul Meliuță, beat de fericire, le bătuse cu pumnul în geam:

— Pace! Sculați-vă, pentru Dumnezeu, e pace! S-a semnat pacea!

Iar după el, la vreo jumătate de ceas, în timp ce Andrei răsucea butonul aparatului căutînd să capete o confirmare printre pîrîiturile, cîntece-

le și discursurile ce se întretaiau în văzduh, Scarlat năvălise în casă cu părul vlvoi, în cămașă de noapte, peste care îmbrăcase în pripă vestonul militar:

— Strig cu mare glas zicînd: A căzut, a căzut Vavilonul cel mare! E paaaace!

De la el, printre citate biblice, aflară că din oră în oră Radio Donau înjură pe românii trădători, că Rușii sînt aproape de Galați și că „a sosit ceasul cînd dreptii pot să mărturisească dreptatea lor, căci curva cea mare a scăpat din mîini paharul plin cu sucul desfrînării ei, necuviinței ei!”

În dimineața aceea, Andrei fugi pînă la locuința lui Ardeleanu, dar nu-l găsi acasă. Văduva la care locuia mecanicul îi spuse că plecase spre primărie unde se adunaseră oamenii. Andrei plecă și el acolo. În curtea primăriei, în ograda casei lui Meliută, țărani așteptau pe notar. Acesta ieșea din zece în zece minute și le spunea ultimele știri. Plutonierul Gociman, beat, îmbia lumea cu țigări, bătea prietenește un umăr ici și colo. În sfîrșit, Andrei îl descoperi pe Ardeleanu într-un colț, așezat pe o stivă de lemne, înconjurat de oameni. Rîdea și încerca să le răspundă la întrebări. Cînd îl văzu pe Andrei, se ridică și venind la el îi strînse mîna cu putere, fără să-i spună o vorbă. Numai ochii îi străluceau.

— Plec chiar acum la oraș, să iau legătura cu partidul, zise el, și văzînd nedumerirea lui Andrei începu să rîdă. Da, da, cu Partidul...

Zilele care urmau fură pline de neliniște. Nimeni nu știa ce se întîmplă. În fiecare zi, ba notarul, ba părintele Scarlat, aduceau un zvon nou, cules cine știe de unde: Nemții au ras Bucureștiul de pe fața pămîntului. Regele e grav rănit. Regele e mort. Hitler a aruncat o bombă care a scufundat toată insula engleză. La oraș mișună comuniștii înarmați pînă în dinți. La Curtici au sosit un milion de japonezi, care măcelăresc pe toată lumea.

Prin 25, Turculeț, șeful gării, o trimise în sat pe Liviuța împreună cu pianul. De la ea aflară că regimente romînești se îndreaptă spre graniță, că ieri un avion unguresc a zburat foarte jos, deasupra podului de peste Criș... Mama lui Andrei era foarte neliniștită deoarece Emilia plecase la oraș și n-avea nici o veste.

O agitație neobișnuită îl cuprinse pe Andrei. Ar fi vrut să facă ceva și nu știa ce. De aceea aștepta cu nerăbdare întoarcerea lui Ardeleanu. Se mira cît de mult se schimbaseră satul în zilele acestea. Pe fețele oamenilor se citea nerăbdarea și încrederea. Într-o zi se întîlni cu primarul Sofron. Acesta veni la el, își scoase pălăria neagră, orășenească, și întinzîndu-i mîna îi spuse:

— Trag nădejde că nu sînteți mîniat pe mine, domnișor... Că noi... care ne hrănim cu pita statului, noi... Ce ne-a poruncit statul, aceea am făcut și aceea om face... Ni-s prea mici să ne tragem în degete cu statul.

Andrei nu-i putu răspunde nimic. Îi era ciudă, dar ori de cîte ori vedea pe cineva umilindu-se în fața lui, se simțea dezarmat, neputincios.

Cel mai neliniștit din sat era părintele Ioja. Își răsese barba, ca nu cumva să-l prindă rușii cu ea, și toată ziua pînă noaptea tîrziu săpa gropi în ogradă, împreună cu preoteasa și cu băiatul său Luțu. Își ascundeau grînele și lucrurile mai de preț din casă. Întîlnindu-l pe Andrei, îi spuse, veninos:

— Ei, dumneata ai fost mai deștept ca noi toți... Bravo, te felicit. Și văzînd mirarea lui Andrei, zîmbi strîmb: Da, da... Crezi că n-am auzit că ai fost dat afară din școală pentru comunism?... Ei, vin vremuri grele pentru noi.

În aceeași zi, de-asupra satului se ivi un avion german, zburînd foar-

te jos. Lăsa o ploaie de manifeste pe care țăranii le adunară cu conștiinciozitate. Se vorbea acolo de nenorocirea ce se va abate asupra Romîniei trădătoare, de armele secrete ce vor pedepsi pe lași. Meliuță, tulburat la culme, umblă din casă în casă, adunînd manifestele și amenințînd pe toată lumea cu plutonul de execuție. Izbuti să adune vreo 5 kilograme de hîrtie. Numerotă fiecare manifest, legă pachetul cu sfoară și întrebă la plasă ce să facă cu ele. De acolo i se răspunse pe un ton iritat că poate să le folosească la closet. Notarul nu dormi o săptămîină de frică; pînă la urmă le dădu foc în ogradă, în prezența consiliului comunal.

Abia după o săptămîină, Ardeleanu se întoarse. Căută o scîndură prin casă, o jilui bine, apoi scrisese cu un creion roșu, dulgheresc: „Com. Mișca, Sediul Partidului Comunist“. O bătu în cuie pe poartă, apoi intră în casă. Intr-un ceas tot satul află că Ardeleanu, mecanicul, a făcut partid în sat. La crîsmă, plutonierul Gociman îi șopti părintelui Scarlat:

— Ei, soarele! Cum de nu ți l-am mirosit eu înainte, că scoteam pielea de pe el... I-am spus lu dom'notar: nu-mi miroase a bine, zău! Da'dumnealui nu, că e om de treabă... Își săltă carabina în spate și se duse la Ardeleanu. Numai zîmbete, îl întrebă dacă are autorizație și cînd acesta-i întinse o hîrtie, se holbă multă vreme la ea. Nu înțelese nimic, dar văzu o ștampilă cu secera și ciocanul.

— Da' de la stat ai autorizație?

— Partidul comunist e partid legal, domnule plutonier...

— Hm, da... și ce vrei să faci?

— Propagandă, domnule plutonier.

Gociman nu mai avu putere să scoată un cuvînt. Vinele frunții i se umflară. Ardeleanu îl privea cu sîninătate și plutonierul desluși bătaia de joc din privirile lui.

— Am să viu eu pe aici, să văd ce fel de... propagandă... o mai fi și asta...

— Poftește.

Cînd Andrei veni pe la el, Ardeleanu tocmai scria ceva. Andrei îl privi cu reproș:

— De ce nu mi-ai spus nimic?

— Era mai bine așa, zîmbi Ardeleanu. Uite, am adus cîteva ziare... Asta-i al nostru. Andrei îl citi tot, dar nu găsi nimic deosebit. Ardeleanu îl lăsa să isprăvească, apoi zise:

— No, și acuma avem de lucru...

— Ce anume?

— Multe... Unii se tem de cuvîntul „comunist“ ca de dracu... Încă nu le umblă gura, că nu știu ce se petrece în țară... Trebuie să arătăm oamenilor că rușii vin la noi ca prieteni, ca eliberatori.

Îi povesti cîte se întîmplaseră în oraș. Muncitorii înarmați eliberaseră din închisori pe comuniști, fasciștii cunoscuți se ascundeau... Se făceau pregătiri pentru primirea Armatei Roșii. La frontieră grănicerii unguri începuseră hărțuieli...

Tușa Emilia era în culmea bucuriei. Dacă George era prizonier se va întoarce. Plecă la oraș, nădăjduind că va putea afla ceva. Seara, notarul Meliuță veni la ei, îngrijorat. Primise veste că la graniță sînt mari mișcări de trupe și granița era doar la 12 km.

Andrei oftă, răsucindu-se în pat și în clipa aceea, foarte departe se auzi un pîrîit slab, apoi cîteva detunături răzlețe. Îl smuci pe Dan de umăr:

— Auzi?

— Ce s-aud? se zborși vărul său, înfuriat. Ești nebun.

Împuşcăturile se auziră din nou, urmate de două detunături groase, înfundate.

— Trag cu tunul, mormăi Dan. Hai să dormim.

Dezarmat de indiferența lui și de răsuflarea egală care urmă, Andrei închise ochii și adormi, într-adevăr.

Cînd mamă-sa smuci învelitoarea de pe el, Andrei sări din pat. Văzu că afară era ziuă de-abinelea, un soare strălucitor pătrundea prin fereastră odată cu un sgomot difuz, stăruitor: glasuri de oameni strigînd, pocnet de bice, muget de vaci, tălângi care sunau dogit, țipete, scîrțituri de care și departe duruitul neîntrerupt al mitralierelor și, din cînd în cînd un grohăit sec, gros, ca un muget gîuit.

— Vin ungurii lui Horthy! strigă mamă-sa și în clipa aceea Andrei se trezi de-a binelea.

Ana era palidă ca varul, mîinile îi tremurau și privea în toate părțile, năucită. Vorbi, dintr-o răsuflare:

— Satu-i plin de coloniști... Fug oamenii, își lasă casele... azi dimineață la trei au atacat granița ... Nemții... Arde colonia de la Ciumeghiu... Andrei, ce ne facem?

Andrei începu să se îmbrace, în pripă. Abia nimeri nasturii cămășii. Dan se sculase și el și, morocănos, bîjbîia cu picioarele goale după papuci. Ana își frîngea mîinile.

— Sculați-vă odată! țipă ea. Trebuie să facem ceva și noi!

Deschise geamul și gălăgia asurzitoare a uliței năvăli în dormitor. Șoseaua răscolită era învăluită într-un nor imens de praf și pe toate ulițele care veneau dinspre apus se scurgea un șuvoi de care, încărcate cu lăzi, perne, paturi, scaune, icoane, dulapuri, baloturi mari. Printre caii care sforăiau, biciuiți pînă la sînge, păseau domol boi mari, ardelenești, cu coarne lungi: cîini lătrînd înfuriați trăgeau de lanțul care-i lega de loitre, copii cocoțați în virful calabalîcului țipau îngroziți.

— Ce ne facem, Andrei? își frîngea mîinile Ana.. Barem de-ar fi Emilia acasă. Începu să plîngă mototolindu-și șorțul. Spune ceva, pentru Dumnezeu! țipă ea.

— Nu știu nimic, ce vrei să spun! strigă Andrei înfuriat. Stai să vedem ce-i.

Ieși în goană cu o sandală descheiată. În bucătărie, bunică-sa ședea la masă și sorbea în răstimpuri dintr-o cană cu lapte în care înmuiase bucăți mari de pîine. Andrei se îndreptă spre ea ca și cum ar fi așteptat un sfat.

— Veniră vremuri grele, puiul bunicii, șopti ea. Iaca ne ajunse și pe noi războiul...

— Ce facem, bunică?

Ea ridică din umeri.

— Cum o da Dumnezeu...

— Tulvai doamne, da' cum vorbești așa, nană Ană! răsună atunci de lîngă cuptor vocea groasă a lui Laboș, care se lăsase sfîrșit pe un scăunel.

— Iaca vine prăpădul lumii, cel dintr-odată... Teodor o zis că...

— Și după el te iei tu, mai Ioane? surîse batjocoritor bătrîna, tîguindu-și buzele. De bună seamă că el s-o scăpat în nădragi...

— Așa-i, încuviință Laboș. Nu ne dă pace... Zice că să mergem și noi, că-s sălbatici și taie pruncii în burta mamelor, iar pe el ca popă au să-l spînzure de frăgarul cel mare, din ocol. Catîța se ține de el și ighiară că ea nu rămîne s-o batjocorească reghimentele... Ce să mă fac? Ce să mă fac,

tulvai doamne... Apoi, însuflețindu-se, se ridică în picioare, înalt, gros și roșu la față, asudat de spaimă și încurcătură.

— Tot satul se duce: și a Picului, ș-o încărcat amu căruța, și Lădoi, și Hristea, și Bitușita, Grozuța dacă-l mai ții minte, nană Ana, și Creițar. Toți s-or dus în stavă să-și adune caii și mulți înhamă... — Pe neașteptate Laboș răcni ridicându-și brațele scurte și umflate, spre tavanul afumat: — Ce mă fac, ce mă fac... cum să-mi las eu avutul meu? Că știu eu ce-i războiul... Am fost în Italie, în 14... Tot, tot, tot au să-mi ardă și să-mi pustiască..

— Tu n-ai fost om niciodată, Laboș, mormăi bătrîna, turnîndu-și încă o cană.

Andrei nu mai ascultă. Ieși afară. Curtea școlii, pustie și măturată, strălucea în bătaia necruțătoare a unui soare fierbinte, moleșitor de toamnă. O străbătu în goană și deschizînd poarta ieși în uliță. Pînă departe, în capătul satului, nu se vedea decît convoiul acesta care gonea spre pod. Căruțele erau așa de încărcate că era o adevărată minune că nu se răsturnau, în galopul acesta. De peste drum, din casa lui Albu, izbucni pe poarta deschisă o căruță grea, înaltă ca o căpiță de paie. Caii negri, focoși, își făcură loc printre ceilalți, iar Albu, un om slab ca o scîndură și verde la față de frică, începu să urle:

— Haideți măi, tu-i evanghelia măsii... Haideți! Și întorcîndu-se spre nevasta care bocea cu pumnii la ochi, plesni cu bicul deasupra capului ei. — Să taci! Că-ți rup țurloaiile... Haideți, măi, că vin dușmanii....

Andrei se apropie de un om care mergea alături de carul său și-l trase de mîneacă:

— Ce s-a întîmplat, bade?

— Cum, ce, domnișor? se întoarse spre el omul enervat... Vin dușmanii. Hăis! Cea! își îndemnă el boii.

Andrei, scos din fire, păși lîngă el, hăituindu-l cu întrebări.

— Bine... dar cum? dar ce-i?

— Cum ce? Eu îs din colonie, vorbi omul repede, grăbit și totodată doritor să povestească.. Tot auzeam noi că trec patrula, peste graniță. Azi dimineață ne-am trezit că pică o bombă drept în mijlocul uliței, pe casa lui Tuplaș. Prafa făcut-o... Lui i-o tăiat amîndouă picioarele, iar muiera o murit... Apoi or început pușcăturile... Să vezi cum fluerau plumbii, ca grierii... Toată colonia a luat-o la goană... Ne-am adunat bruma de avut și merem...

— Unde? țipă Andrei.

— Unde-om vedea cu ochii... Că acum rușii nu-s așa departe, așa că tot om ajunge noi și acasă, se aude că nemții iau la oastea lor pe toți bărbații de la 14 ani în sus...

— De unde știi? se agăță Andrei de brațul lui.

— Hai, Petre, mîna, Petre, nu sta de vorbă, Petre! țipă o femeie din vîrfurile carului... Lasă-i pe dumnealor să facă ce-or ști...

— Hăăăis, ceea! strigă omul.

Praful era înecăcios și Andrei tușea chinuitor. Aerul devenise încins, de nesuportat. Smucindu-se, convoiul se opri. O căruță prea încărcată se răsturnase în șanț, împrăștiindu-și toată încărcătura. Se auziră urletele unei femei și sudălmile grozave ale celor oprîți pe loc. Cealaltă jumătate a convoiului cîștigă teren.

— Vorbește, omule, strigă Andrei, smucindu-l mereu de braț.

— Cum de unde știu? Păi așa or făcut dincolo... Pe toți i-or dus... pe front.

„Trebuie să plecăm“ își spuse Andrei.

— Eu așa vă spun, domnișor, nu stați... Că grănicerii, săracii, dacă mai pot ține pînă la prînz... N-au plumbi și ăia vin cu tancurile. Azi dimineață am văzut răniții, vai de mama lor, prunci în floarea vîrstei și-s sfîrtecați toți... Haideeee! urlă el văzînd că mulțimea se pune iară în mișcare.

Andrei rămase cu mîinile atîrnînd. Se gîndea: acum numai asta ar trebui, să mă ducă pe front, în armata germană.

Porni în neștire spre marginea satului. Cînd trecu prin fața curții lui Laboș auzi sbieretele nestăpînite ale lui Scarlat:

— Hai, Caterino! Hai, puiule! Lasă-le dracului! Nu-i nevoie de boarfe! Haide odată!

Andrei deschise poarta și intră. Scarlat, în uniformă (își smulsese epoleții), se chinuia să înhame caii la căruță, dar cum armăsarul lui Laboș mușca și zvîrlea din copite, nu îndrăznea să se apropie de el. Cînd îl zări pe Andrei, se repezi la el și rotindu-și brațele, tipă:

— Voi ce faceți? Voi nu plecați? Haideți și voi, vin barbarii, hunii, vandalii! Eu nu stau... Sînt ofițer, au să mă masacreze! Caterino, înhamă căluțul ăsta, nu sta, dragă...

Nevastă-sa, într-un capot mare, sotos, care se desfăcea în față lăsînd să i se vadă picioarele butucănoase, făcea naveta între casă și căruță, purtînd în brațe borcane cu castraveți, sticle de bulion, combinezoane murdare, o șubă a lui Laboș, pe care le arunca talmeș-balmeș în căruță. Armăsarul, lăsat slobod, sforăi, încordîndu-și nările trandafirii.

— Înhamă-l! gesticula isteric Scarlat. Uitase să-și încheie pantalonii și-i cădeau mereu pe vine.

— Andrei, haide, pentru dumnezeu, să nu rămîneți... Vă facem și vouă loc în căruță. Numai pe voi vă luăm. Pentru bagaje nu-i loc!

Apoi aducîndu-și aminte de ceva se întoarse, și nevăzînd-o pe Caterina, urlă: Dragăăă! Dragăă! Fugi în pod și ia cîteva exemplare din volumele mele... Hunii o să le dea foc! Auuuzi?

Andrei tropăia de enervare. Îl rugă pe Scarlat:

— Știu că ai un binoclu... Dă-mi-l te rog...

— Ce vrei să faci?

— Să mă sui în turnul bisericii, poate se vede ceva.

— Ești nebun? O să vadă sticlirea lentilelor și o să credă că e observator de artilerie... În două minute te reperează și praf! Eu am experien...

— Dă-mi domnule, binoclul! stigă Andrei scos din fire.

Speriat, Scarlat fugi în casă și i-l aduse.

— Ți-l dau ție, spuse... Mie nu-mi trebuie ustensile de astea militare... Andrei, hai, hotărîți-vă odată, ce facem? Veniți cu noi? Tata mai are o căruță, dar desigur are s-o încarce pînă peste cap... Dar pe voi vă luăm...

Andrei nu mai ascultă și ieși în goană. În jurul lui un nor de praf înghițișe totul. Porni spre biserică, și pe drum se întîlni cu Lădoi. Acesta, cu cămașa descheiată pînă la buric, alerga în neștire, în capul gol. Cînd îl văzu pe Andrei, îi strigă din goană:

— Nu stați, plecați și dumneavoastră! Noi sîntem amu gata!

Cu coatele lipite de trup, Andrei goni pînă la biserică, străbătu ograda cu iarbă mare, grasă, din fața bisericii, și împingînd ușa cu umărul intră înăuntru. Aici era răcoare și plutea un miros stătut de tămîie și fum de lumînări. În obscuritatea aceasta, figurile grosolan vopsite ale sfinților păreau că se smulg din ceața tomnatică de deasupra unei bălți. Andrei urcă fugind treptele scîrțîitoare ale scării care duce în pod, printre prapori vechi de cincizeci de ani mîncăți de molii, aruncați acolo. În pod, cîteva liliesci dormeau spînzurați de grinzi. Stăruia un iz de stătut, de închis și de mort.

Se cățără cu greutate deasupra unei lăzi mari, pe jumătate putrede și împinse cu mîna oblonul, apoi își strecură afară mijlocul. De aici, de la înălțime, forfota satului părea amețitoare. Pînă departe, smulgîndu-se de sub geana cenușie a pădurii, un șir de care se țira ca un șarpe, de-a lungul drumului uscat, alb, învăluit în pînzele prafului. Andrei potrivea lentilele binoculului și privi spre apus. La început nu văzu nimic decît linia verde a orizontului, tăiată ici și colo de silueta pipernicită a copacilor, apoi sticlirea metalică a Crișului, păienjenishul de fier al podului de pe calea ferată, turnul roșu din Zerind; deodată, în ocular apărură o pată albă, ca o capsulă de bumbac ce-ar fi plesnit pe neașteptate, apoi o trîmbă neagră de pămînt se ridică și se culcă. Bubuitul răsună scurt, plin. Andrei desluși fuioarele subțiri ale împușcăturilor și, la un moment dat, i se păru că vede mogîldețe ca niște furnici negre verzui, care alergau, cădeau, se ridicau, se culcau, lăsînd din cînd în cînd un punct roșcat și o dîră subțire de fum. Cerul era orbitor de senin, și părea neverosimil că acolo, departe, se moare. Andrei se retrase și umplîndu-se de praf și de pînze de păianjen, se așeză pe ladă, cuprinzîndu-și capul în mîini. Ce trebuia să facă acum? Să plece? Dar unde și mai ales cu ce? Cel puțin dacă ar fi fost tatăl său aici. Oamenii din sat îl iubeau (de cîteva ori la paști cîntase în biserică apostolul) și, desigur, el ar fi găsit îndată o modalitate, sau în orice caz ar fi luat o hotărîre. Chiar lui, dacă ar fi fost singur, puțin i-ar fi păsat. Coborî din turn și ieși din biserică. Cu toate că încerca să se împotrivească din răspuțeri, spaima acestei mulțimi care gonea în neștire, înnebunită, îl învăluia din ce în ce. Porni alergînd spre casă, dar nu făcu zece pași că un țipăt sfîșietor răsună dintr-o căruță:

— Avioaneleeeee!

Dominînd gălăgia, vîjii urletul cunoscut, groaznic al motorului. Andrei se aruncă lîngă un gard, cu fața în palme. Auzi, distinct, nechezatul cailor, scîrțitul căruțelor, apoi zgomotul unor căderi. Își ridică fața: căruțele, împinse de la spate, se rostogoleau una după alta în șanț; o clipă văzu o femeie plutind în aer, cu fustele învălvorâte, apoi ea plescă în apa verzuie, mocirloasă și murdară și începu să țipe.

Un avion cenușiu, cu marginile aripilor vopsite galben, trecu foarte jos tulburînd crengile duzilor, apoi pieri dincolo de dolmă. Andrei se sculă și începu iar să alerge spre casă. Cînd ajunse la școală, văzu poarta dată în lături și două căruțe trase în curte. Turculeț, în cămașă, gonea în casă și înapoi, urmat de Liviuța și de mama lui Andrei. Încărcau haine, aparatul de radio, pîini, șunci și slănină. Cînd îl văzu, Ana, care plîngea cu hohote, se repezi spre el:

— Unde umbli, Andrei? Unde umbli? Apoi, răsînd nervos, printre lacrimi: — Domnul Turculeț e așa de bun că ne ia și pe noi... A venit de la gară cu două căruțe, nu putem rămîne, scumpule, nu putem; am auzit că nemții iau pe toată lumea...

— Așa este, surîse larg și stupid domnul Turculeț, venind spre Andrei cu mîna întinsă. Da, domnule Andrei, uite ce clipe am ajuns să trăim. E o nenorocire... Dar în curînd trupele sovietice vor fi aici... Am auzit ieri, la radio, că forțele frontului I ucrainian au intrat în București.

Liviuța, foarte elegant îmbrăcată, într-o fustă cadrilată, scoțiană, veni lîngă el și-i miorlăi la ureche:

— Plecăm împreună, Andrei, vai ce bine e!

Andrei ridică din umeri.

— Unde-i Dan? o întrebă el pe mamă-sa.

— În pod... Știi, ascunde grîul în ascunzătoarea aceea din dosul hornului. Andrei, bunica nu vrea să vie... Vorbește cu ea, te rog...

Și fugi iarăși, să mai aducă ceva.

Andrei urcă în pod. Dan, gol pînă la brîu, leorcă de sudoarea care curgea în dîre negre pe pieptul lui alb, căra saci de griu pecare, disprețuitor, îi azvîrlea în ascunzătoare.

— Asta-i o idee de-a tușichii, scuipe el, furios. Că dacă o să ardă casa, parcă mai scapă ceva...

Andrei îl ajută și într-o jumătate de ceas tupilaseră toți sacii. În pod era o căldură înăbușitoare, uscată, de nesuportat. Se așezară amîndoi pe o grindă și aprinseră o țigară.

— Bunica e grozavă, spuse Dan. Nu vrea să plece... Zice că ea nu fuge din fața dușmanilor... N-o să-i lase să ne prăpădească agoniseala... Ce zici?

— Cine știe? poate că are dreptate...

— Vrei să rămîi și tu?

— Poate că...

— Du-te dracului, nu vorbi prostii. Eu mă duc să mă îmbrac... Peste vreo oră o ștergem. Îmi iau ceva cărți pentru drum.

Coborî fără să se mai uite înapoi. Andrei îl invidie pentru sîngele lui rece. Se ridică și el, apoi aducîndu-și aminte de ceva, se apropie de ascunzătoare de după horn și culcîndu-se pe burtă se strecură cu greu înăuntru, lovindu-se cu capul de o grindă. Își făcu loc printre saci și ajunse pînă sub streășină. Bîjbîi cu mîna prin întuneric și dădu de pachetul pe care-l căuta. Ieși afară deandaratelea și ajungînd la lumină îl desfăcu și scoase un revolver și două încărcătoare. Le adusese unchiul său, de pe front. Revolverul era uns și Andrei îl șterse cu batista, îl încărcă și punîndu-i piedica îl strecură în buzunarul de la spate al pantalonilor.

În curte totul era gata. Domnul Turculeț se și instalase pe capra uneia dintre trăsuri, alături cu cumnatu-său, un țăran tînăr, îmbrăcat ca de sărbătoare. Bătrîna Ana sta în pragul bucătăriei, cu mîna streășină la ochi și fiică-sa o implora să vie cu ei. Dar bătrîna părea să n-o audă. Își înălțase umerii și fața ei brăzdată de riduri exprima atîta bărbăție și hotărîre că Andrei fu mișcat.

— Duceți-vă voi... Cum să las eu casa? Ce-o să zică Emilia cînd o veni? Dacă mă omoară nu-i păcat, că nici așa nu mai am mult... Duceți-vă și Dumnezeu să ne ajute să ne întîlnim iarăși.

Întinse mîna uscată, ciolănoasă, și-l mîngîie pe Andrei pe obraz:

— Să ai grijă de toți. Ești bărbat acum.

— Bunică...

— Nu-ți fă griji... Am pus lîngă ușe săcurea cea mare... Numai să se bage cineva, că-i crăp capul, ca la cîini... Duceți-vă... Fața ei era ca de piatră.

— Onorată doamnă, spuse Turculeț galant, cred că ar trebui să ne grăbim. Nu știu cît vor mai rezista grănicerii... Mi se pare că detunăturile se aud mai aproape.

Hohotînd, Ana se aruncă în brațele mamei sale. Ea o strînse cu o mare solemnitate la pieptul scobit, apoi îmbrățișă pe nepoți făcînd de-asupra lor semnul crucii.

— Dumnezeu cu voi, scumpii, scumpii mei, Dumnezeu cu voi.

— Mamă! plîngea Ana, dar bătrîna se încrunță:

— Plecați odată! Ce mai stați?

— Hai, Andrei! strigă Liviuța. Dan se urcase lîngă ea și se întinsese comod pe o rînă.

Andrei strigă:

— Mergeți înainte, că vă ajung eu... Trebuie să mă îmbrac, nu vedeți că-s în zdrențe?

— Andrei! se supără mamă-sa, faci ca tata? Grăbește-te: ți-am pus hainele în dormitor.

— Noi o luăm pe drumul dinspre Sepreuș, declară Turculeț.

Își mută biciul în stînga și făcu o cruce mare, apoi îndemnă caii.

Andrei intră în casă. Pe un scaun mamă-sa îi pusese hainele cele mai bune, un veston de lînă, cadrilat, pantaloni cenușii, pantofi gri, cu talpă dublă și o cămașă albă de mătase. Andrei băgă de seamă că pe masă Ana uitase un lanț de aur, subțire, și ceasul lui de mînă, cerceii Emiliei și o broșă de argint.

Biața mama, surîse el, vîrîndu-le în buzuar, și-a pierdut cumpătul. Trecu prin toate camerele răvășite, cu saltelele aruncate pe jos, cu pernele împrăștiate în toate părțile. Privi totul și răsuflă adînc. „Haidem“, își spuse el. O mai sărută odată pe bătrîna și plecă. Pantofii noi îl strîngeau, și cum talpa groasă nu se îndoaia, pășea greoi strîmbîndu-se. Coloniștii se scurseseră toți și acum convoiul era format numai din oameni din Mișca.

Cîțiva îl strigară pe nume și Andrei le răspunse fluturîndu-și mîna. Împușcăturile răsunau foarte distinct acum. Coti pe ulița care ducea spre Sepreuș și văzu cele două trăsuri ale lui Turculeț și pe mamă-sa, cu fața în palme. Liviuța îi făcu semn, dar el n-o luă în seamă.

— Andrei, îl strigă cineva și întorcîndu-se îl văzu pe Ardeleanu. Alergă spre el și i se agăță de mîneca hainei.

— Ce facem? Ce facem?

Mecanicul ridică din umeri:

— Plecăm... Răsuflă adînc: — Rușii nu-s departe... În curînd...

— Hai cu noi, zise repede Andrei.

— Nu pot acum... trebuie să stric moara întîii, să ascund motorul...

Nu le lăsăm nimic fasciștilor! Du-te înainte... am să te ajung eu... Spre Sepreuș o luați, nu?

— Da.

Satul era cuprins de spaimă: porți date în lături și în toate părțile o forfotă de neînchipuit, cîini, pisici, capre, săreau printre picioarele oamenilor, pe ușile larg deschise se aruncau perne, dunihe, oale mari de pămînt cu marmeladă de prune. Spre marginea satului, Tulea, dulgherul, scotea și fereștile din perete și le încărcă: alții puseseră scînduri din gard, doage de butoaie, găleata de la fîntînă, ori găini legate una de alta, gîște care gîgîiau asurzitor.

Peste un ceas, satul rămase în urmă, cufundat între pîlcurile verzi ale prunilor, iar împușcăturile de acolo, de la graniță, abia de se mai auzeau, șterse. Andrei mergea drept peste cîmp, căutînd să nu piardă din ochi căruța unde erau ai lui. Neliniștea aceea puternică, stăruitoare din primele ceasuri ale zilei se risipise, lăsînd în loc o hotărîre aspră: nu trebuie să ne prindă. Toate astea nu pot ține mult; rușii sînt aproape. Auzi un uruit puternic, văzu cum o căruță se smulge din convoi și o ia drept peste cîmp: îl recunoscu pe popa Scarlat, cu părul în vînt, cu gura căscată, biciuind din răsputeri spatele lucios al armăsarului. Caterina, alături de el, abia se putea ține pe capră și se agăța de brațul lui, dar Scarlat sbierînd dădea cu biciul:

— Mai repede, mai repede! îi strigă lui Andrei, făcîndu-i un semn cu mîna cealaltă.

Grăbind pasul, Andrei ajunse căruța lui Turculeț și se urcă din mers.

— Nu ți-e foame? îl întrebă mamă-sa și el izbucni în rîs. De asta-i ardea acum?

— Așa-i și Octavian, mărturisi ea resemnată. Nu poți porni cu el

la drum. Odată a coborât într-o gară să stea de vorbă cu prietenii. Biletele erau la el și...

Tăcu deodată. Legănat de mersul căruței, Dan ațipise. O clipă Andrei îl invidie pentru liniștea aceasta.

Spre prînz, Ardeleanu îl ajunse. Mergea cu pași apăsăți, pe marginea drumului. Purta o bocceiuță în spate. Bucuros, Andrei sări din căruță și veni lîngă el. Merse ră alături fără să-și vorbească.

— În cît timp crezi că ajung rușii aici? întrebă Andrei.

— Într-o săptămînă, două... Apoi Ardeleanu își lăsă capul în piept. Pe fruntea încruntată i se prelingeau boabe de sudoare. Izbea cu piciorul pămîntul, din mers, ca și cum ar fi vrut să-și descarge furia. Era cald. În față, cît vedeai cu ochii, se zăreau doar coarnele boilor, spinările ude ale cailor, căruțe înalte, femei ghemuite în vîrfurile lor și un nor de praf roșcat, înțepător și cald care se învâlurea deasupra convoiului.

Satul în care intrară pe la două era cuprins de forfotă. Porți vraiste, căruțe gonind, o mulțime de oameni tălăzuind, adunîndu-se în jurul vreunui care striga mai tare decît ceilalți, iar peste tot praful stîrnit, care nu mai putea să se așeze. Căruța lui Turculeț se opri lîngă clădirea poștei și el intră înăuntru. Nu isbuti să capete nici o informație, dar cumpără de la factorul poștal, care locuia prin apropiere, o vadră cu lapte. În timpul acesta mama lui Andrei număra bagajele, încurcîndu-se mereu. Dan se culcase la umbra unui dud și citea, iar Liviuța, tristă, se așezase lîngă el, pe iarba prăfuită, și-și încercuise genunchii cu brațele.

În vremea aceasta Turculeț se învîrtise în stînga și în dreapta și veni radios cu o sticlă de vin. Dar sub masca lui zîmbitoare, Andrei ghici aceeași spaimă, pe care Turculeț se forța din răspuțeri s-o ascundă, ca să n-o sperie pe Liviuța.

Se așezară în iarbă să mănînce, dar niciunul nu isbuti să înghită o îmbucătură. Cu toate că era mort de foame, lui Andrei pîinea și slănina i se opreau în gît. Fumase fără încetare și cerul gurii îi era uscat, ca o iască. Energia convoiului se sleise, dar spaima pe care o treziră în Sepreuș le dădu un nou imbold. Curînd căruțele se puseră în mișcare, urnite din loc de țipetele lui Grozuța, cantorul din Mișca.

— Vai, pruncii mei, muierea mea! Haideeeți, oamenilor, că am auzit că dușmanul o ajuns la Adea!

Turculeț îl lăsă pe cumnatul său să mîne trăsura în care se urcaseră femeile și Dan, iar el porni prin sat, înainte, sperînd să afle ceva. Andrei se luă după el, cu toate că mamă-sa, tremurînd de iritare, îl rugase să rămînă cu ea. În fața bisericii, Gociman, șeful de post, mort de beat, cu tunica pătată de unsoare și descheiată pînă jos, gesticula cu carabina:

— Păi, bine, ne lăsăm noi, hai? Apoi eu nu mă duc de aici un pas! Am să le arăt eu cum stă chestia, vascrisu mamei lor...

— Și ce vreți să faceți, don-șef? întrebă ră vreo doi flăcăi care se ațineau pe lîngă el.

— Eu? Ascultă aici, bă, și învață... Vezi opstacolu' antitanc?

— Văd, zise un flăcău întorcîndu-se spre o împletitură de nuiele și pari ridicată în mijlocul drumului și care n-avea decît o deschizătură foarte îngustă, exact atîta cît trebuia să se poată strecura o căruță.

— Ei! Mă sui în podul bisericii și cum vin, îi pușc, făcu Gociman, trîntindu-și de pămînt chipiul ponosit.

Goana nebună de dimineață se mai potolise; acum mergeau domol, ca pentru un drum lung. Treceau printre lanuri de porumb aproape copt și susurul ușor metalic al frunzelor avea ceva nespus de trist, ca un plîns

înăbușit, iar pomii întunecați de pe marginea drumului păreau niște mogîl-dețe înfipte acolo. Departe, spre apus, răsună bubuitul tunului ca vibrarea unei tobe imense, înfundate în adîncul pămîntului. Cineva strigă:

— Arde Adea!

Întrebările se întretăiară:

— Unde?

— Unde, măi?

— Uitați-vă... acolo!

— Arde Adea...

— Pruncii mei, muierca mea! răsună glasul de tenor deznădăjduit al cantorului. Haideeeeți, dă-i-nainte!

Spre răsărit, în întinsul întuneric al serii sclipia gălbui o flacără joasă (părea că foarte aproape cineva ar fi aprins un chibrit). Prin binoclu, Andrei văzu flăcările mari, în mijlocul cărora se conturau, negri, pereții caselor, turla bisericii linsă de o văpaie sîngerie. Cu ochii nu se vedea decît o pată intensă de lumină, care se lățea meru, întunecîndu-se, devenind aproape violetă din pricina fumului.

Caii trăgeau greu, opintindu-se, și se auzeau răsuflările lor icnite. Cumnatul lui Turculeț spuse:

— Trebuie să ne oprim undeva... Nu mai pot caii...

Deasupra se boltea, indiferent, cerul ușor pălit de apropierea toamnei. Și vîntul care se strecura ușor printre porumburi era altfel, prevestind parcă ploi, noroaie și cenușul acela morocănos al lunilor ce vor urma. Înfiorat, Andrei rămase multă vreme cu ochii pironiți de văpaia mișcătoare a satului care ardea: acum, acolo era un bloc compact de flăcări și în jurul lui cerul căpătase o stranie culoare portocaliu verzuie. Pe marginea drumului se vedeau petele albe ale căruțelor oprite și se auzea mestecatul domol al animalelor care intraseră în porumb. Nici un foc nu se aprindea încă și oamenii vorbeau în șoapte, neîndrăznind să tulbure groaznica tăcere a nopții, așa că, adus de vînt se auzea parcă pocnetul caselor care ardeau, acolo departe. Ghemuită la pieptul larg, pufos al doamnei Turculeț, Liviuța plîngea și Ana îi șopti lui Andrei:

— Fii mai drăguț cu ea.

El rîse și sări jos din căruță, gata să se lovească de un om, care mormăi o înjurătură, dar recunoscîndu-l îi strînse mîinile:

— Dumneavoastră erați, domnișor? Eu sînt Cloambeș... Săru'mîna, doamnă. Și noi sîntem pe aci, pe aproape... Vai de bieții sepreușeni, rîse el ascuțit. Tot porumbul li se prăpădește acum.

Se auzeau, din toate părțile, trosniturile tuleilor tari, mestecați de fălcile animalelor, și împreună cu șoaptele și văietăturile unei femei, undeva aproape, și zăngănitul lanțului pe care vreun bou îl scutura în coarne, scîrțîitul unei osii sau gîlgîitul unei sticle, — erau singurele zgomote ale mulțimii care se oprise.

— Unde mergi, Andrei? răsună deodată, strident, glasul Liviuței.

El nu-i răspunse. Silindu-se să nu calce trupurile culcate în șanț porni îndărăt. Auzea:

— Doamne, ce ne așteaptă de acuma înainte?

— Și dacă ne prind?

— Taci, nu cobi...

— Tulvai, tulvai, că am uitat să iau porcul din coteț... Vai de mine și de mine...

— Dacă ești ludă, muier!

— Se aude cum că rușii nu-s departe...

— Adă-i doamne, să ne vedem la căsuțele noastre...

Andrei îl găsi pe Ardeleanu pe marginea șanțului, cu fruntea în palme. Tăcut, se așeză lângă el. Picoarele îl dureau.

— Fugim ca oile, mormăi Ardeleanu. Scuiă mucul de țigară care-i ardea buzele. — Te înecă ticăloșia din țara asta. „Ei” știau că nemții au să ne atace. Știau și n-au făcut nimic! Barem de ne-ar fi dat arme nouă, civililor! Că acum avem de ce ne bate!

Frînt de oboseală, Andrei închise ochii. Tresări deodată. Departe, bubuise tunul. Dacă toată mulțimea asta care fugea ar fi fost înarmată... Bărbați, femei... Îl cuprinse un ciudat sentiment de rușine.

— Nu poate ține mult, șopti, mai mult pentru sine.

— Undeva tot om rezista, scrișni Ardeleanu. Barem pînă acolo să ne vedem ajunși.

După un timp Andrei spuse:

— O să mergem pînă acolo... Și dacă trebuie... Strînse pumnii. Ardeleanu se ridică.

— Hai la căruța voastră... Să rămînem împreună...

Mama lui Andrei se bucură cînd auzi că mecanicul vine cu ei.

— Ce zici? îl întrebă. Dumneata, care am auzit că ești comunist, ce zici? Cînd vin rușii?

— Au să vie, surîse Ardeleanu. În cel mult o săptămînă îs aici.

— Să te audă Dumnezeu.

Ardeleanu zîmbi larg.

— Pe sovietici nu-i poate opri nimic, spuse.

Turculeț așternuse pe jos păture și plapome, și-i sfătuia pe toți să se culce, deoarece a doua zi îi așteaptă drum lung. Liviuța plîngea.

Bărbații se culcară în căruță. Dan mormăia mereu, înfuriat că nu-și găsea locul. Apoi tăcu și el. Andrei se acoperi cum putu cu un cearceaf. Auzea parcă cum îi curge sîngele prin vine, zvîcnind, îngroșat. Oftă.

Nu știa de cît timp dormise, cînd un zgomot asurzitor, metalic, o hîrșî-cură insuportabilă, îl trezi. Crezu că sare din pat, dar se lovi cu șoldul de toltul unei lăzi și în clipa următoare, din întunericul împrejmuitor, sesmulse ceva care urla. Căruța izbită alunecă dintr-odată în șanț. Andrei se lovi cu fruntea de un bulgăre de țărînă, simți o durere ascuțită între ochi, apoi cineva îl smuci de umăr, tărîndu-l după el și auzi glasul lui Ardeleanu care-i țipă în ureche:

— Nemții!

Andrei se ridică greoi. Ardeleanu îl înhață de mîină și-l trase după el. Intrară orbiș în porumbiște și tullele, destinzîndu-se îi plesneau dureros peste față, peste piept. În urma lor pîrîiră cîteva împușcături și un trasor trecu fluerînd, lăsînd o diră subtilă, dreaptă, verzuie.

Andrei se împiedică, i se păru că glezna-i pleznește și făcînd un salt iepuresc goni mai departe. Alături de el auzea troznetul porumburilor rupte de Ardeleanu și gîfîitul acestuia. Apoi toate zgomotele se stinseră și nu mai rămăsese decît zvîcnetul asurzitor de dureros al tîmplelor, al sîngelui. Coborîră o rîpă, trecură printr-un pîriu îngust, se cățărară pe un mal pietros, străbătură o miriște, în al cărei pămînt afînat li se înfundau picioarele, intrară într-un hățiș spinos, care se agăța de hainele lor ca niște ghiare. Andrei gemu:

— Nu mai pot... și se lăsă să cadă moale, sprijinindu-se cu mîna, încheștîndu-și degetele în pămîntul rece. În jurul lor tăcere, numai departe mormăiau în răstimpuri tunurile.

XIV

Vîslan fu trezit din somn de zdroncăniturile ușii în care cineva bătea cu piciorul.

— Stai că vin! strigă el furios și își căută halatul, dar bubuiturile continuau, zăpăcindu-l.

— Vin, n-auzi? țipă cu glas subțire, dar fără nici un folos. Își dădu seama că nu mai bate nimeni ci geamurile și pereții fac acest zgomot. Dintr-o săritură, pierzîndu-și un papuc, deschise larg ușa și-l văzu pe Șendrea, cu fața descompusă, îmbrăcat într-un palton gros, cu căciula în cap. Alături de el erau două geamantane mari, legate cu sfoară groasă.

— Ne atacă nemții și ungurii! zbieră secretarul. Fuge lumea... N-auzi? Trag tunurile din cetate. Fugi! Fugi pînă mai e vreme! Mai pleacă ultimele trenuri spre Lugoj. Noroooc!

Înhățîndu-și bagajele, împleticindu-se în paltonul negru, lung, Șendrea se rostogoli pe scări în jos, în vreme ce Vîslan, rezemat de balustradă, îndobitocit, îi făcea un semn gentil, cu degetele. Abia după ce pocni ușa de la intrare, își dădu seama de sensul cuvintelor lui Șendrea și coborî repede scările, lipăind din papucul care-i rămăsese în picior. Strada era plină: automobile încercate cu gemantane, cu lăzi legate cu frînghii de caroserie, goneau nebunește spre gară. Oamenii împingeau cărucioare de copii, în care puseseră tot ce aveau.

Vîslan se rezemă de peretele casei. Cineva, trecînd pe lîngă el, îl izbi gata să-l dea jos. Venindu-și în fire, începu să întrebe pe fiecare trecător:

— Pentru Dumnezeu, dar unde mergeți? Dar ce s-a întîmplat? N-auziți?

Nu-i răspunse nimeni, și atunci el se repezi în casă, se îmbracă la repezeală, nimerind cu greu nasturii și începu să cotrobăiască după ceva bani. Își aduse însă aminte că ieri făcuse un chef monstru și nu mai avea nici de țigări. Sfîrșit, cu mintea năclăită de spaimă, se lăsă jos, pe covor. Apoi țîșni în picioare. Simți cum părul i se ridică în creștetul capului și-și dădu seama că dacă mai stă o clipă așa, singur, fără să știe ce se petrece, are să înnebunească. Adună la repezeală hîrțiile mai importante, clișeele scoase la recepția de la prefectură și le vîrî în buzunarul interior al jachetei, zmulse pledul de pe pat, încuie ușa și o luă la goană pe scări. „Trebuie să fac rost de bani de undeva“ își spunea. Trebuie“. Izbîndu-se de oamenii care goneau în direcția opusă, fugi spre centrul orașului. Își pierdu pălăria dar nu băgă de seamă. „Cît de prost am fost, se gîndi... cît de tîmpit... Acum, dacă vin nemții, sînt curățat... Sînt mort“. Schimbăse titlul ziarului, intitulu-l „Tribuna democratică“; în fața ocupanților asta însemna, desigur, trădare, și-l aștepta plutonul de execuție. Nu ținuse cont de sfatul baronului Papp: „Așteaptă, frate, să vezi cum evoluează lucrurile, nu te pripi, că trăim momente cruciale“.

Panica orașului îl înnebuni de-a binelea. Peste tot nu se vedeau decît oameni alergînd în neștire, prăvălii cu obloanele trase, soldați înarmați pînă în dinți, gonind spre periferia de la apus. Cînd încercă să traverseze strada fu cît pe ce să-l calce un ofițer călare, care galopa culcat pe coama calului, cu sabia fluturînd în urma lui, ca o coadă metalică. Cu toate că fugea și inima-i bătea de să-i sară din piept, auzea frînturi de dialoguri (toată lumea striga, nestăpînită):

— Trenul care duce spre Pîncota, pleacă la 12 fără un sfert...

— Nu, mai bine spre Timișoara... Acolo-i garnizoană puternică și din Iugoslavia n-au să vină...

— Domnule, te implor, domnule, împrumută-mi, vinde-mi un loc în camionul dumitale...

— Eu nu plec!

— Vinde-mi camionul...

— O luăm pe jos, spre Ineu...

— Vin japonezii! Un milion de japonezi.

— Unde-s rușii? Unde-s rușii?

— Au intrat ieri în București...

— Atunci nu ajung decît în șase-șapte zile cel mult...

— Dar ai noștri de ce nu țin piept nemților?

— Generalul Grințșe e un trădător! A dat ordin să se retragă regimentele de la graniță!

— Fugiiiiii! Vin Stukasurilleeee!

— Sirena? De ce nu sună sirena!

— Auuuleceeu! Parașutiști nemți au căzut în Gai!

Deznădăjduit, înotînd în mijlocul mulțimii, Vislan căuta să-și facă loc cu coatele. Pledul verde, cadrilat, i se desfăcuse și-l tîra după el, pe asfalt. Cineva călcă deasupra. Vislan smuci din răsputeri și auzi cum cade un trup greu, apoi o înjurătură de mamă. Aruncă pledul și, trăgîndu-se mai la o parte, încercă să-și recapete răsufllarea. Varga! Da, el era singura salvare. Trebuie să-i dea ceva bani. Doar n-o să-l lase să moară de foame pe drumuri! În schimb, e dispus să-i vîndă clișeul scos, să-i spună tot ceea ce știe. Cu nemții nu te poți juca. Îi înjurase așa de cumplit în aceste douăzeci de zile! Viperele teutonice, jefuitorii țării, hienele care ne-au tîrît împotriva Rusiei. Ținuse și un discurs la Palatul Cultural, unde cu ajutorul unei statistici confecționate ad-hoc demonstrase cum ne-a fost secătuită avuția petroliferă.

Trebui să aștepte aproape un sfert de ceas pînă să poată traversa bulevardul. La fiecare cinci minute, cîte un camion militar, sau un escadron de cavalerie trecea, azvîrlind în lături mulțimea. În sfîrșit ajunse în fața casei lui Varga, tocmai în clipa cînd ușa se deschidea larg și un turism cenușiu izbucni ca o săgeată. Vislan abia avu vreme să vadă fața palidă a lui Varga și mașina se pierdu în șuvoiul de pe bulevard. Alergă după ea, zbierînd din răsputeri, în timp ce lacrimile-i curgeau șiroaie pe obraji.

— Domnule Vaaargaa... domnule Vaaaargaa!

Un soldat care fugea se izbi de el și erau gata să cadă amîndoi:

— Boule! strigă soldatul și Vislan înghiți, supus, insulta. Se retrase și rezemîndu-se de perete închise ochii. Adunîdu-și puterile se repezi la un telefon public, dar era o coadă imensă și doi domni se băteau cu bastoanele. O femeie elegantă, cu un ochi învinețit, încerca să-i despartă.

Vislan porni iarăși. Din cap pînă-n picioare era muiat într-o sudoare fierbinte, lipicioasă. Nu știu cît timp îi trebuise ca să ajungă la locuința lui Robber, dar aici află că, cu o jumătate de ceas înainte, Jacquot plecase cu o mașină, în care-și adunase și mobila din casă. Vislan își cuprinse capul în palme și începu să plîngă cu sughițuri, ca un copil.

Omul care-l informase, făcîndu-i-se milă de el, îi puse mîna pe umăr și-l scutură, încercînd să-l liniștească. Credea că e vreo rudă a lui Robber.

— Nu vă fie frică, au scăpat. Înțelegeți, trebuiau să plece. Dacă-i prind nemții, mai ales acum... Nu aveți nici-o grijă: au scăpat...

— Dumnezeu să-i bată! urlă Vislan și încercă să fugă iar. Unde? Nu știa. Simțea că nu mai poate. Cotind pe o străduță, ajunse chiar în fața unui tun, a cărui țevă se ridica amenințătoare.

— Fugi, vită! țipă un plutonier, speriat. Nu-i voie pe aici.

Pămîntul se cutremură și Vislan căzu într-un genunchi. Surzise. Vedea

gurile celorlalți căscîndu-se, simțea cum sub tălpi pămîntul trepidează, dar nu auzea nimic. În liniștea aceasta, îi veni în minte Suslănescu și porni mai departe. Urechile i se destupară, pe neașteptate, cu un pocnet, și hărmălaia orașului năvăli în el. Acasă la Velceanu, n-o găsi decît pe doamna Mimi, cu fața udă de lacrimi, mușcînd o batistă albă, de mătase, dantelată. Cînd îl văzu ea îl cuprinse în brațe și-i smiorcăi la ureche:

— Domnule Vîslan, ce ne facem? Ce ne facem? Aurel e la Timișoara, și Sandi... nu știu unde e... nu mai vine... A plecat de la 7 să facă rost de un mijloc de transport. Nu mă lăsa, domnule Vîslan, se agăță ea de el, zgîriindu-i cu unghiile purpurii mîneca vestonului. Sfirșit, Vîslan se trînti într-un fotoliu.

— Doamnă, vă rog să-mi dați un pahar de țuică, fiindcă altfel mor...

— Îndată, îndată.

Fugi bucuoroasă. Din bucătărie auzi clincănitul unui pahar și întrebarea ei neliniștită:

— De ce nu vine Sandi, o fi pățit ceva?

Dar cînd veni cu paharul, nu-l mai găsi pe Vîslan. Acesta fugise la părintele Petra, care locuia prin apropiere.

★

Varga nu-și mai lua degetul de pe butonul claxonului. Toți automobiliștii făceau la fel, așa că un behăit insuportabil, ca uruitul unei sirene, plutea peste convoiul care gonia spre gară. Nu mai avea de cît un singur gînd: să iasă cît mai repede din oraș, să ajungă pe șoseaua asfaltată și să-i dea drumul din răspuțeri. La plecare îi trăsese o palmă mătușii Matilda, care se agăța de el, urlînd:

— Ia-mă și pe mine, nu mă lăsa, pentru dumnezeu. Au să mă violeze.

— N-o să-ți strice! Varga o împinse cu pantoful. Apoi, scos din fire, o scutură de umeri, așa de tare, că ea icni și rămase cu gura căscată.

— Să rămîi aici, scoaba dracului! N-o să-ți faci nimic! Cîneva trebuie să stea acasă. Să nu deschizi, auzi?

Și în timp ce sărea în automobil auzi hohotul ei prelung, desnădăjduit:

— Salva-a-a-t-ooo-uuoor!

Trecînd pe lîngă fabrică și silit să încetinească din pricina birjii dinaintea lui, Varga văzu o mulțime de muncitori, înarmați. Întoarse spre stînga și opri automobilul, apoi sărînd jos, încuie portiera și intră în curtea fabricii. Auzi vocea puternică, plină, a unui om pe care nu-l cunoștea:

— Vă amintiți cît am luptat, ca fabrica să nu fie demontată! E a noastră și n-aveau dreptul s-o ducă! Acum, tovarăși, tot pentru că e a noastră trebuie s-o demontăm. N-o s-o lăsăm fasciștilor! Armata roșie nu e departe. Partidul comunist cheamă pe toți patrioții...

Varga nu mai ascultă. Partidul comunist! Le spusese el tuturor că aștia vor însemna o forță, dar nimeni nu voise să-l asculte. Baronul Papp parcă se tîmpise. Imediat după 23 August, boala îi trecuse ca prin farmec, și el însuși se schimbase cu desăvîrșire. Dădea ordine militărești, și nu adămina nici un fel de replică. Pordea, Guiașiu și Motzeanu îl urmau ca niște oi docile; de fapt, erau așa de înspăimîntați și de derutați că ar fi făcut orice le-ar fi poruncit un om cu o cît de mică autoritate. Pentru prima dată, atunci, Varga își dăduse scama că baronul habar n-are de politică; în orbirea lui stupidă, nu voia să țină cont nici de comuniști, nici de sociali-democrați, pe care-i numea „bande ilegale”. În locuința lui făcuseră un foarte elegant

club al Tineretului național țărănist, și Varga vedea în fiecare zi o mulțime de tineri bine îmbrăcați, unii dintre ei colegi ai lui Mircea, care se învîrteau pe acolo. Din asta înțelese că baronul nu mai avea nici un fel de încredere în generația veche și voia să-și pregătească o gardă nouă. Surprinse chiar o mică alocuțiune a lui Papp, care vorbea tinerilor despre democrație, despre marile primejdii prin care trecuse el, om bătrîn, alături de cadrele conducătoare ale partidului, național-țărănist. Scîrbit, evitase să mai treacă pe la el. În fond își dădea seama că atmosfera asta încrezătoare, plină de veselie, discursurile despre pace și libertate care apăreau în fiecare zi în fițuica lui Vislan, nu erau decît o mascaradă. Rușii erau încă departe și din zi în zi se aștepta la un atac al nemților și ungarilor. Așa că ceea ce se întîmplase în dimineața acestei zile de 12 septembrie nu-l uimise prea tare. Acum vroia să vadă ce face Dărnescu. În zilele acestea începuse să-l prețuiască și să-și dea seama că sub aparența lui de grosolanie, se ascunde un om foarte abil, un fin politician. Fără se se anunțe întră în birou și-l găsi pe director citind, foarte calm, un roman polițist.

Dărnescu îl informă, nepăsător, că lui nici prin gînd nu-i trece să fugă, că ar fi din partea lui o crimă și că, de sigur, societatea l-ar trage la răspundere.

— Care societate? întrebă Varga, nedumerit.

— Nu știai? Dărnescu începu să ridă gros, ștergîndu-și ochelarii cu o bucată de piele de căprioară. Pînă în ultima clipă americanii au fost interesați în acțiunile noastre. I-am camuflat pe cît ne-a stat în putință. N-ai remarcat nimic? Dar bombardamentul a fost un fleac, o jucărie. Au distrus gara și au „avarat” fabrica. Și pe urmă, ce vrei, noi am rezistat cum ne-au ajutat puterile. Nu ți-a plăcut cum i-am dus pe Nemți? Am tărăgănat, în vreme ce voi vă agitați proteste și vă riscați și pielea pedesupra. Aveam eu informațiile mele, mult mai precise, te rog să mă crezi, decît ale guvernului.

— Și acum de ce nu pleci?

— Nu fii prost. Cînd o să se retragă nemții, o să vrea să arunce fabrica în aer. Trebuie să fie cineva care să-i împiedice.

— Și o să fii dumneata acela? întrebă Varga, dar fără ironie. Se aștepta la orice și era sigur că după ce lucrurile or să se limpezească, vor eși la iveală tot felul de eroi necunoscuți.

— Ce-ai face în locul meu? întrebă el, așteptînd neliniștit și încordat răspunsul lui Dărnescu.

— Aș pleca imediat! spuse acesta rece, sever, privind în altă parte. Dumneata ești dintre aceia... să nu te jignească spusele mele, faci parte din categoria oamenilor de fațadă, care servesc anumite interese de care în fond habar n-au.

— Înțeleg. E clar, făcu Varga, încercînd să ascundă supărarea care-l năpădisese. Dărnescu avea perfectă dreptate.

— Știi, categoria aceea care este sacrificată la un moment dat. Oratorii, demagogii, în sensul bun, antic, al cuvîntului. Și Demostene a fost un demagog.

— Da.. da...

— Așa că, cel mai bun lucru e s-o ștergi. Ai mașină?

— Am. E afară.

— Ei, se ridică Dărnescu, îți urez succes. Să ne vedem cu bine. Sărutări de mîini doamnei. Și înainte ca să fi ieșit, descumpănit, reluă romanul polițist de unde-l lăsase. La ușă se opri.

— Ascultă, dumneata știi ce se petrece în curte?

— Cum să nu. Gărzile „patriotice“ se agită.

— Și asta nu te contrariază?

— Dimpotrivă.

Ajuns lângă automobil, Varga se sperie de mulțimea care invadase strada. Îi fu foarte greu pînă izbuti să-și găsească un loc între celelalte mașini și, enervat de ritmul care îi era impus, claxona mereu, inutil, iar enervarea-i creștea. Cînd trecu peste podul de deasupra liniilor ferate, văzu gara neagră de oameni, care se băteau, încercînd să se urce într-un tren de marfă. Podul vechi selăsa sub greutatea automobilelor, și cînd ajunse dincolo, Varga răsufală ușurat. Dar nici pe șosea nu izbutea să gonească în voie, deoarece și aici era aceeași îngrămădeală ca în oraș. „Dacă merge așa, se gîndi, o să ajung la Macrea în zece zile.“

★

Neras și verde la față, Suslănescu părea îmbătrînit cu zece ani. Adușese, după o goană nebună prin tot orașul, un moș care avea o taligă pe două roți și, biruitor, o strigă pe Mimi, dar aceasta cînd văzu trăsura hîrbuită, gata să se desfacă în bucăți la cea mai mică izbitură, începu să țipe, îl făcu idiot, neisprăvit, om de nimic. Obosit, el se așezase pe treptele intrării și invectivele ei i se păreau că vin de la mare depărtare. Bătrînul, sugînd un muc de țigară, ridică din umeri:

— Dacă nu vreți, atîta pagubă. Ziua bună...

— Stai! țipă Mimi, scoasă din fire. Cu cît ne duci?

— Pînă unde? mormăi nepăsător bătrînul.

— Pînă la gară, ce dracu'!

— Și ce vreți să faceți la gară?

— Cum ce, imbecilule? Să plecăm.

Bătrînul rîse, desvelindu-și gingiile știrbe, gălbejite de nicotină.

— Păi la gară e moarte de om. Tocmai am dus pe domnu' Motzeanu și l-am lăsat acolo cu o droaie de boarfe. Cît ai clipi din ochi i-au furat un geamantan și paltonul. Nu se poate la gară...

— Atunci unde să mergem? Unde? Mimi se repezi la Suslănescu și vîrîndu-și minile în părul lui zburlit, îi ridică fața spre ea. Desfigurată de spaimă și ură, scrișni:

— Și tu? Taci? Ce facem? Spune ceva, ia o hotărîre!

— Pe mine vă rog să nu mă țineți, că fiecare minută îi bani grei. Așa mă pupă domnii, de parcă-s grof. Ei, taliga mea! Îmi aduce multă cinste!

— Unde să mergem? veni Mimi spre el, spune ceva, omule, nu mă uit la bani.

Moșul își scoase șapca, își tușină părul soios, se gîndi, apoi ridică din umeri:

— Ce știu eu?

— Mimi, spuse deodată Suslănescu pasionat... De ce să ne încurcăm cu bagajele, cu boarfe? Hai să pornim noi doi, are să ne fie mai ușor...

— Idiotule! Boule! scuipe ea, nemaiputîndu-se stăpîni. El își culcă iar fruntea udă pe brațe. Totul îi era indiferent. În clipa cînd aflase ce se întîmpla, își dăduse seama că el nu va mai scăpa cu viață, că absurditatea existenței lui, în care toate evenimentele se transformaseră, în ceea ce-l privea, în tragedii murdare, fără ieșire, va fi încoronată printr-o moarte stupidă, strivit de un automobil, sau împușcat din greșală de un soldat român. În vreme ce alergase în toate părțile, îi trecuse prin minte ideea că ar fi foarte bine să plece singur, încotro o vedea cu ochii, să ajungă într-un sat unde desigur, învățătorul sau popa au să-l ascundă într-o șură cu fîn și o

să-i aducă de mâncare de trei ori pe zi. Ceea ce s-ar putea întâmpla cu Mimi nu-l interesa; cu toate acestea, ştia că n-o s-o părăsească şi că va merge cu ea ţinându-i-se de poale, ca un copilaş înspăimântat.

— La gară! porunci ea. Dumneata încarcă geamantanele pe care le-am pregătit. Eu mă duc să mă îmbrac.

Suslănescu se ridică în picioare şi dându-şi capul pe spate începu să rîdă cu hohote. Mimi, palidă, îşi spuse că Suslănescu înnebunise, darel, venindu-şi fire, ţipă:

— Să-ţi pui ciorapi de mătase şi rochie de bal ! Să te rujezi!

Speriată, ea fugi în dormitor şi începu să se îmbrace. În clipa cînd, maşinal, îşi trecea puful cu pudră pe pomeţii obrazilor, auzi un urlet metalic, un ţiuit prelung, care-i îngheţă sîngele; înţelese că veniseră avioanele. Răsturnînd flaconul cu apă de colonie, care căzu jos şi se sparse, se repezi sub pat şi se ghemui toată. Auzi zbierete venind din stradă, şi cu un zgomot asurzitor geamurile plezniră, oglinda crăpă, lăsînd să apară în mijloc o stea cu mii de raze. Sandi! se gîndi şi fugi afară. El era culcat pe trepte şi cînd ea îl atinse, tresări şi se rostogoli, ca un sac din treaptă în treaptă.

— E mort! îşi muşcă ea buzele; coborînd, îngenunchie lîngă el, dar Suslănescu n-avea nimic. Un avion german mitraliasa strada, aşa, într-o doară; în mijlocul curţii, bătrînul căzuse ghemuit, şi o băltoacă de sînge mustea sub el. Cîteva gloanţe muşcaseră din scîndurile tăligii. Mimi făcu un pas mare spre ea.

Suslănescu, ameţit, stătea în genunchi, în praf, şi împreunîndu-şi mîinile o întrebă:

— Unde, Mimi, unde?

Dar ea nu-l ascultă, fugi în casă şi din prag îi aruncă un geamantan greu. Suslănescu, care nu se sculase, primi lovitură în plin piept şi se rostogoli împrăştiînd geamantanul de piele de porc.

Deslănţuită, Mimi arunca din uşe tot felul de lucruri, costume ale lui Velceanu, baloturi care căzînd se rupeau, un dicţionar Larousse şi toate lucrurile acestea se îngîrămădeau în jurul lui Suslănescu, care nu se putea scula de pe jos.

Prefectul încerca zadarnic să capete legătură cu generalul Grinţes, comandantul garnizoanei. Îl căutase în toate părţile, dar peste tot i se spunea că tocmai acum plecase. Iar veştile pe care le primea de la diverşi ofiţeri cu care vorbea, erau contradictorii: ba că atacul n-avea decît un caracter strict local, o încercare de a tatona forţele; ba că detaşamente de tancuri Tiger şi Ferdinand îşi făcuseră apariţia şi călăreţii lansaţi împotriva lor au fost călcaţi sub şenile. Belega trîntea telefonul, pe care adjutantul, mereu calm şi pomădat, îl punea, cu un gest de reproş, în furcă. În clipa cînd aflase de atac, îşi pusese familia într-o maşină militară, le dăduse un sergent înarmat ca să-i păzească şi-i expediase spre Ineu, cu o scrisoare către maiorul Maxineanu, în care-l ruga să aibă grijă de familia lui. Îndată după aceea venise primarul, care ţipînd şi bătînd cu pumnul în masă îi pretinsese să-i pună la dispoziţie un vagon în care să se refugieze spre interiorul Ardealului. Belega ridicase din umerii masivi şi Chidioşan se făcuse violet la faţă de minie. Cînd încercă să mai spună ceva, generalul îl dădu pur şi simplu afară. Ordonase să se închidă porţile grele ale prefecturii, ca să oprească mulţimea de funcţionari care voiau să intre, să ceară mijloace de transport. Pe urmă, în ceasurile care urmară, Belega îşi dădu seama că totul era un haos, că apărarea nu exista şi că zvonurile care circulasera despre Grinţes,

despre atitudinea sa filogermană, nu erau lipsite de temei. Ceea ce-l scotea din fire era faptul că nu putea da de el, nicăieri. Trimisese pînă acum patru curieri călare, dar ofițerii se întorseseră plini de praf, uzi de sudoare, informîndu-l că nici o linie de apărare nu exista, că în cele 3 săptămîni care trecuseră de la 23 August nu se făcuse nimic, deși era de prevăzut un atac conjugat germano-maghiar. Legătura cu Bucureștiul era iarăși întreruptă și nimeni nu știa ce se petrece acolo.

Pe la prînz, Belega se hotărî să lase dracului prefectura și să ia comanda garnizoanei. Era tocmai după bombardament german, cînd aflase că nemții azvîrliseră mănunchiuri de grenade și sticle de benzină. Asta însemna că n-au bombe, că în general atacul nu era pregătit. Colonelul Papastate fusese grav rănit, un glonte de mitralieră îi perforase pîntecele, iar locțiitorul lui, maiorul Fundescu, dăduse ordin ca toate tunurile să fie imediat imbarcate și duse spre front, unde voia să le folosească împotriva tancurilor.

— Să se adune toată arhiva și să fie încărcată în camioane, dădu Belega ordin adjutantului și acesta, cu toate că se mira, răspunsese regulamentar:

— Am înțeles, să trăiți! Bineînțeles, nici prin rînd nu-i trecea să se ocupe de treaba asta, ci porunci unui sublocotenent de jandarmi să aducă imediat un camion, spunîndu-i că e ordinul prefectului. În curte, Belega își trase mînușile, și se pregătea să se urce în mașina de campanie, cînd un ofițer se apropie de el, însoțit de un om înalt, robust, cu părul cenușiu și fața energetică.

— Domnule general, începui acesta cu o voce groasă, dar generalul nu-l lăsă să termine:

— N-am timp, domnule! plec pe front!

— Tocmai de aceea am venit, spuse omul. Vin din partea partidului comunist.

Generalul rămase cu gura căscată.

— Și ce doriți? izbuti el să spună, grav.

— Să iau legătura cu dumneavoastră. Gărzile patriotice au 124 de puști, 11 pistoale automate și o mitralieră. V-am ruga să ne dați un ofițer, ca să ne explice mînuirea armelor automate.

— Daa, mormăi Belega, ca să cîștige timp, apoi ajustîndu-și chipiul spuse privindu-l solemn, în ochi:

Veți preda tot acest armament, domnule, unui pluton de soldați pe care o să vi-l dau chiar acum să vă însoțească. Nu admit existența unor grupuri civile înarmate. Cum vă numiți?

Sprîncenele omului jucară scurt și fruntea i se acoperi de broboane de sudoare. Își frămîntă degetele, înainte de-a vorbi cu un glas surd:

— Domnule general! Noi vom asigura apărarea fabricii, pînă în clipa cînd o echipă de șoc va demonta șinele din fabrică. Fasciștii nu trebuie să folosească fabrica.

— Veți preda armele, spuse generalul care simțea că începe să se enerveze. Mai mult ghici decît auzi răspunsul omului: — Nu!

— Cum, nu? țipă Belega fără prea multă convingere de altfel. Cum nu? Ce-aveți de gînd să faceți? Doar înțelegeți și dumneata că mîine cel mult nemții sînt aici.

— Noi vom rezista pînă cînd vom demonta unele instalații, apoi ne vom retrage și vom lupta ca partizani. Nu predăm armele. Din contră, dumneavoastră ați putea să ne dați muniții. Cu astea stăm mai prost.

Belega simți că se pripise. În definitiv, dacă vor să moară, treaba lor.

Totul se revolta însă în el, la gândul că există în oraşul a cărui responsabilitate o avea, grupări civile înarmate.

— Şi cine-mi garantează mie că... hm, nu veţi folosi armele, în alte scopuri?

Ochii cenuşii ai omului fulgerară şi generalul avu impresia absurdă că se va repezi la el. Încercă s-o dreagă printr-un zîmbet, care putea să însemne: „înţelege-mă, eu răspund de toate astea... Trebuie să iau toate măsurile necesare, toate precauţiile“.

— Şi anume la ce le-am putea folosi? întrebă scrişnit celălalt.

Se auzi foarte limpede un răpăit de mitralieră, de undeva din apropiere. Instinctiv, generalul îşi curbă şira spinării şi făcu un pas spre maşina lângă care stătea smirună un soldat cu pistolul automat atîrnîndu-i de-a curmezişul pieptului.

— Faceţi cum ştiţi, spuse el, faceţi cum doriţi. Muniţii n-am dreptul să vă dau. Succes.

Maşina porni în goană. Jurca privi cum se deschide poarta şi mulţimea din faţa ei se dă la o parte, speriată, şi înjură printre dinţi:

— Fire-ai tu al dracului să fii de fascist!

Generalul Belega nu ajunsese departe, deoarece în înghesuiala de pe bulevard, maşina nu putea merge decît foarte încet, ca în urma unui dric. Zadarnic urlă şi se agită, cu revolverul în mînă: cei din faţa lui se dădeau la o parte, ridicînd din umeri.

— Capul coloanei e la Pincota, îi spuse cineva, mai repede decît aşa nu putem... Ce? credeţi că noi n-am fugi mai iute?

— Eu nu fug! răcni generalul, eu merg pe front, auziţi?

Cînd, în sfîrşit, resemnat, se hotărî să urmeze drumul mai departe, se auzi strigat:

— Domnule general! Domnule general!

Adjutantul lui, fără chipiu, galopa ca un nebun printre rondurile de flori care împărţeau bulevardul în două. Opri brusc, lângă el, trăgînd cu putere de hături, şi calul, înnebunit, se ridică în două picioare, sforăind. Fără să descalece, adjutantul îl informă:

— Generalul Grinteş a trecut la inamic, cu un avion pilotat de locotenentul Ghica.

Mulţimea, care-i înconjură, auzise totul. Răsunară ţipete:

— Trădare! Generalul comandant s-a predat!

— Fugiiiiii!

— Nemţii!

— Tancurile au intrat în Gai!

— Alarmăăă! Vin avioanele!

Tălăzuind în stînga şi în dreapta, convoiul se sparse. O femeie grasă, strivită lângă zid, dădu din mîini, sufocată, apoi fu călcată în picioare. O birjă se răsturnă, ciocnindu-se de un pom şi calul, scuturînd din cap, începu să pască liniştit trandafirii.

Mereu cu pistolul în mînă, Belega porunci şoferului:

— Hei, înainte, măi, nu sta! Nu vezi că s-a făcut drum?

Aripa maşinii lovi un cărucior de copil, plin cu scînduri, călcă o gîscă şi se avîntă înainte. Adjutantul îşi împintenă calul şi făcîndu-şi palmele pîlnie, mai strigă:

— Terorişti nemţi au dat foc depozitului de benzină de la aeroport.

O clipă, Belega se gîndi, la capătul puterilor, să-şi tragă un glonţ în tâmplă, apoi împungînd cu țeava revolverului între umeri pe şofer, zise slab:

— Intoarce...

— Cum să întorc, domnule general? scînci sergentul. Cum?

— Intoarce, cînd zic! tună Belega și trase un foc de revolver în sus. Treci peste ei! La Statul Major!

Se lăsă pe spate în timp ce mașina kaki se năpustea cu motorul în plin în convoiul care se scurgea mereu. Se auziră zbierete, o roată saltă trecînd peste ceva moale, apoi șoferul coti pe o stradă lăturalnică. „Dar unde mama dracului o fi Statul Major?” se întrebă Belega.

— Oprește!

Coborî și se așeză pe scara mașinii, cu coatele rezemate de genunchi.

— Dragilor mei, spuse baronul Papp, clătîndu-și grațios capul în formă de pară, eu sînt bătrîn ca să plec. Nici prin gînd nu-mi trece. Voi ați auzit ce-o pățit Moțanu? S-o dus la gară, de dimineață, cu toate bagagiile, l-or jefuit ca în codru, s-o apucat să se bată cu nu știu cine și o căpătat o te-glă în cap. Acuma-i la spital, iară doamna a rămas, cine știe pe unde. Voi faceți cum credeți.

— Domnule baron, gemu Guiașiu, făcînd gesturi largi, de implorare, dacă știți ceva, dacă, mă rog... aveți ceva informații.. nu ne lăsați așa... Spuneți-ne ce trebuie să facem?

— Domnule baron... își mlădie glasul și Pordea. Uitase să-și pieptene chelia și șuvițele lungi, negre și uleioase, atîrnau într-o parte, dezvelindu-i craniul trîndafiriu și năclăit de pomadă.

— Eu nu mă duc nicăiria. Sînt om bătrîn. Voi, cum știți...

— Domnule baron, se hazardă Guiașiu, am făcut rost de un autocamion, încap o mulțime de lucruri.

— Nu mă duc! Sînt prea în vîrstă pentru asemenea aventuri.

Pordea și Guiașiu căutară privirile lui Nicușor Spinanțiu. Acesta era îmbrăcat într-un costum de vîntor, cu jambiere, și-și trăsese pe ochi o șapcă în pătrățele. El părea cel mai grăbit, așa că le făcu un semn să-l lase în plata domnului, că nu mai era vreme. La fiecare sfert de ceas cîte un Messerschmidt trecea zburînd foarte jos, producînd o panică grozavă pe drumul din ce în ce mai aglomerat. Își luară rămas bun de la Papp, care-i privi într-un fel ciudat. (Asta-i neliniști pe toți. *De ce nu fuge baronul?*) După plecarea lor, Papp își chemă servitorul și-i spuse:

— Mergi pe strada Horia, la numărul 26, și spui domnului rabin Silbermann că poate veni la mine să se ascundă. N-o să-l găsească nimeni, așa să-i spui. Du-te. Spune-i să vie în așa fel ca nimenea să nu-l vadă și nimenea să nu știe unde a venit. Ai grijă de tine.

Rămas singur, Papp se așeză pe scaunul lui cu spătar înalt, închise ochii, răsufală adînc. Își spuse că gestul său dovedește o intuiție politică deasupra înțelegerii umane, și, satisfăcut la culme, își trosni unul cîte unul degetele prelungi și albe. Prin geamul închis nu pătrundea decît un zumzet stins. Deodată soneria de la intrare începu să țîrîie, și înainte ca Papp să-i poată spune servitoarei că nu e acasă, aceasta se duse să deschidă.

Vișlan, de nerecunoscut, se rezemă de perete ca să nu cadă. Cămașa îmboțită, udă, îi ieșea din pantaloni, ghetele-i erau scîlciate și albe de praf, părul rar i se lipea de fruntea spuzită de pete roșii, buzele-i tremurau spasmodic.

— Da' ce-i cu tine? întrebă cu voce înaltă Papp. Ești în stare de ebrietate?

Clănțanind din dinți, Vîslan se apropie de el, clătînîndu-se. Privirea îi era așa de pierdută, de goală, că Papp se sperie.

— Ce dorești? țipă el ascuțit.

Vîslan se rezemă cu amîndouă mîinile de birou.

— Trebuie să plec... să plec... bîlbîi el. Nu mai pot sta... au să mă omoare... ei sînt fără milă...

— Pleacă atunci, — își ridică sprîncenele, foarte distant și mirat, baronul.

— N-am un leu... i-am băut pe toți alaltăeri... N-am un leu... cum să plec? Lumea a înnebunit... nu știți ce-i pe stradă... prăpăd... generalul Grințeș a trădat... a fugit cu un avion, azi pe la unsprezece! Nu există nici o linie de apărare... în șase zile, dacă merge așa... nemții și ungurii-s la București... n-am un leu... cum să pornesc în lumea largă...

— Și ce vrei?

— Să mă luați cu dumneavoastră!

— N-am nici un loc liber, spuse baronul. Plec cu prefectul, îndată. I-a fost milă de bătrînețea mea neputincioasă...

Vîslan nu mai avea putere să plîngă. Se șterse cu mîna murdară pe față, înnegrindu-și-o.

— Atunci dați-mi... împrumut ceva bani... oricît... numai să nu rămîn...

— Bani! Hm, se scărpină în creștet baronul.

Îi făcea o plăcere nespusă, să-l vadă pe celălalt chinuindu-se așa în fața lui. Asta-i dădea senzația puterii depline asupra oamenilor. În fond, n-avea nimic cu Vîslan.

— Domnule baron, vă conjur pe ce aveți mai sfînt... Am motive foarte serioase să plec...

— Șezi pe fotel și-mi spune care-s aceste motive, spuse suav baronul.

— Am! Își adună puterile Vîslan în acest zbieret. Am, dacă spun, am!

— De, ești discret. Îmi place. N-am nici un ban în casă.

Vîslan își mușcă buzele pînă la sînge, ca să nu izbucnească în înjurături. Privirea sa era așa de pierdută, de animalică, încît poate că baronului i se făcu milă de el.

— N-am bani în casă, zise, dar... dacă vîi peste patru-cinci ceasuri, poate o să-ți pot da. Is la bancă... Pricepi?

Vîslan nu zise nimic. Se ridică în picioare cu pumnii încheștați și ca un somnambul se îndreptă spre ușe. De acolo, se întoarse și spuse rar, extrem de limpede, apăsînd pe fiecare cuvînt.

— Apoi, nu-i nimic! Aveți să plătiți asta însutit. Vă am în mîna pe toți! Pe toți, auziți? Toată conducerea partidului țărănist, și am să vă aranjez, am să vă distrug, am să vă zdrobesc. O să vedeți voi cine-i Vîslan!

— Măăi, strigă Papp, în urma lui, dar ziaristul fugise.

— Vită, comentă liniștit Papp. Îl ardea numai curiozitatea: ce voia să spună ciovîrgăul ăsta? Te pomenești că într-adevăr... Ei, nu-i nimic, o să vadă el.

Numai ca printr-o minune Suslăneascu și Mimi nu fuseseră striviți de valul de oameni care se îndreptă spre periferie. Suslănescu pășea ca într-un coșmar, ridicîndu-și picioarele foarte sus, un mers ciudat și nepotrivit de barză. Spunea mereu, în stînga și în dreapta: pardon, vă rog faceți loc, apoi o întreba pe Mimi:

— Nu ești obosită, dragă?

Ea mergea înainte, cu dinții încleștați, păzindu-se să nu fie strivită (o mașină o atinsese ușor în șold, rupindu-i rochia: i se vedeau chiloșii roz și jartiera, dar nu-i păsa). Tăliga i se părea lui Soslănescu foarte grea; îngrămadiseră toate bagajele în față și el trebuia să apese din toate puterile. Iși dădea seama că nu peste mult n-o să mai poată, și atunci va fi aruncat ca de-o catapultă de taliga care se va răsturna. La marginea orașului se întâlneau cu părintele Crăioc. Acesta purta în spate un balot uriaș, legat într-o plapumă de mătase. Ca să poată merge mai bine își suflecăse poala sutanei și i se vedeau ismenele lungi, cu dungi albastre. Asudînd și înjurînd ca un birjar se apropie de ei, și, fără să ceară voie, aruncă balotul drept în mijlocul tăligii.

— Bine că vă găsiți, spuse. Că nu mai poci. Faine vremuri am ajuns. Băgă de seamă că Soslănescu e sleit și-l liniști:

— Numai să-mi trag răsufllarea o leacă. Pe urmă împing eu..

Părintelui, nu-i trecuse nici măcar o clipă prin minte să rămînă aici. Cu toate că era singur, văduv, și unicul lui copil, Mihail Dante murise pe front, Crăioc ținea la viață din răputeri. Văzînd că toată lumea fuge, se hotărîsesă nu rămînă nici el. Acuma, nu mai putea de fericit că n-o să meargă singur.

— La gară nu se poate, puică, e o jale, să vezi ce-i acolo. Am auzit că un aeroplan a țipat niște bombe și i-o făcut chisăliță pe toți. Om merge încătrău om vedea cu zările ochilor, per pedes apostolorum, ca sfinții părinți. Nici ei n-au avut automobile, iară domnul nu i-a părăsit. Fă loc! Fă loc! striga el mereu, nu vezi că-s om bătrîn și preot? Doamne și stăpînul îndurărilor, ajută-ne să ieșim de aici!

Soslănescu împinse taliga, trecînd peste liniile tramvaiului care ducea în podgorie; se împletici și dacă nu-l ținea Mimi ar fi căzut. Era atît de slăbit că-i venea să plîngă de ciudă. Brațele-i vibrau dureros și abia acum își dădu seama cît îi era de cald. „Cînd o să se isprăvească toate astea? Doamne, doamne“. Ar fi vrut să se roage, dar nu putea. Trebuia să împingă taliga cu boarfele familiei Velceanu. Tramvaiul plin pînă la refuz de o mulțime care zbiera: „loc! loc! dați-vă de pe linie că vă călcăm“, trecu legănîndu-se și zdroncănind cu un zgomot de fierărie prost încheiată. Soslănescu nu se putu da la o parte și taliga, lovită, se rupse, iar geamantanele se împrăștiară pe jos. Oamenii care veneau din urmă trecură peste ele. Mimi se aruncă în mijlocul lor, dar în clipa aceea, convoiul se opri, se întoarse și cu un zbieret groaznic, mulțimea încercă să se reverse înapoi. Chiar pe locul unde se afla Soslănescu se produse ciocnirea între cei care voiau să fugă și șirul nesfîrșit pe care-l vărsa orașul. Un singur gînd fulgeră prin mintea obosită de moarte a lui Soslănescu. Să nu cad, să nu cad, să nu cad... Sări în sus, ca un înotător, își simți pieptul, coastele strivite, ochii-i ieșiră din orbite, însîngerăți.

— Tancurileee! Tancurileee!

De partea cealaltă a încrucișării între calea ferată și linia tramvaiului, se iviseră două tancuri mari, cenușii, cu o cruce neagră pe blindaj. Turela celui din față se roti, încet, apoi țeva scuipe o flacăară lungă. În urletul mulțimii care se strivea, se călca în picioare și se zvîrcolea, bubuitura nu se auzi. Lovit în plin, tramvaiul se răsturnă, troznind, și se îmboți ca o armonică mare, galbenă, strivind zeci de oameni în jur. Tancul făcu un viraj scurt și continuă să tragă în plin, din toate armele de bord. Într-o clipă șoseaua se acoperi de morți. Un automobil mic, verzui, se răsturnă în șanț, cu cauciucurile pleznite, un domn elegant ieși pe portiera deschisă, dar o rafală îl cuprinse în snopul ei și-l reteză aproape în două. Tancurile înaintară,

strivind totul sub șenile, trăgînd mereu de-a lungul șoselei. Suslănescu n-o mai văzu pe Mimi. Grupul de oameni în care se afla el, se repezise ca un herbec în gardul unei case, îl dărimă, și Suslănescu se trezi alergînd în neștire printr-o grădină de zarzavat, călcînd în picioare lujerele castraveților. Se împletici și căzu, simțind o izbitură scurtă, tăioasă în piept. „Gata, își spuse. Gata“. Fața i se lipi de pămîntul gras, cu iz de bălîgar, apoi cu o smucitură sări în picioare, dar privirile-i căzură pe pieptul cămășii unde se lătea o pată mare, roșie. Puterile-l lăsară și căzu iar, lin, ca o mogîldeață de nisip. „Sînt lovit“, se gîndi, lucid. Aștepta să moară. Auzea foarte clar sfîrșitul tancului, care-și făcea drum, scormonind cu șenilele asfaltul șoselei, trozniturile trăsurilor peste care trecea și pîrîitul asurzitor, neînterupt, al mitralierelor. Sprijinindu-se cu greu într-un cot, se înalță pe o rînă: atunci văzu că pata roșie era presărată cu semințe mici, și, rîzînd ca un dement, înțelege că strivise, în cădere, o pătlăgică. Porni în goană mai departe. Deasupra capului îi fluerară gloanțele, și el se azvîrli cu capul înainte sub un gard de spini unde creșteau slobode bălării și urzici. În spatele lui cineva mormăia:

— Cuvine-se cu adevărat să te ferim, pre tine născătoare...

Se întoarse. Era Crăioc, cu sutana sdrențuită, cu o zgîrietură adîncă în mijlocul obrazului.

— Părinte! strigă Suslănescu. Să fugim, haide!

Porniră amîndoi, fără să știe unde se duc, străbătură o curte largă foarte curată, săriră un gard jos, și se pomeniră într-o străduță dosnică, unde cîțiva oameni erau întinși pe sub garduri, sub pomi. Unul dintre ei se ridică și Suslănescu îl recunoscuse: era domnul Varga, în sdrențe, cu nasul tumefiat și violet. Făcea gesturi scurte cu mîna stîngă, din care săreau picăturile de sînge ca dintr-o stropitoare mică, însuflețită. Fără să știe ce face, Suslănescu îi căzu în brațe și se sărutară, prosteste, pe gură.

— Lăsați țucăturile! gemu Crăioc la capătul puterilor. Haideți măi, că or intrat nemții în oraș.

— Mașina mea... spunea cu voce slabă, indiferentă Varga... o lovitură în pneu... pac... am fost aruncat afară... uite, parbrizul mi-a jupuit toată mîna, acuma nimic... trebuie, nu-i așa... deoarece..., he-he-he, rîse el căprește și făcîndu-se palid, o luă la goană.

Suslănescu și Crăioc se ținură după el; îl prinseră în brațe, în momentul cînd Varga leșina.

★

În fața fabricii, bulevardul se golise și așa, pustiu, părea sinistru. Un camion se opri, scrișnind din roți, și Jurca sări de pe lăzile pe care venise cocoțat. Doi soldați și un sublocotenent începură să le descarce, ajutați de cîțiva muncitori care veniseră în goană, cu puștile în mîini. Jurca, ștergîndu-și sudoarea de pe față, întrebă:

— Tata unde-i?

— Acolo, făcu un semn Horvath, cocîrjat sub greutatea unei lăzi pătrate, cu marginile îmbrăcate în șipci de fier. Cum ai izbutit?

— Iacă, clătină din cap Jurca, sfîrșit. Uite aici... Peste două mii de bucăți.

— Asta-i lada cu benzi de mitralieră, spuse sublocotenentul, foarte tînăr și îmbujorat. Eu plec să văd cum ați aranjat pozițiile.

— Voi descărcați astea, zise Jurca. Demontarea?

— A început. Ce facem cu piesele demontate?

— Asta e sarcina lui Holiman, răspunse Jurca și porni cu pași mari.

Străbătu curtea pustie de unde șinele fuseseră ridicate și se îndreptă spre aripa distrusă a fabricii. Când coti spre direcție, se lovi piept în piept cu bătrînul Horvath, care ducea un steag mare românesc.

— Ce faci, baci Horvath? întrebă Jurca nedumerit.

— Cum ce? N-ai auzit? În oraș burghezia ungurească se pregătește să scoată steagurile. Mă sui să-l pun pe asta pe fabrică.

Jurca clipi des din ochi și, fără un cuvînt, îl strînse în brațe pe bătrînul firav, chel, cu o mustață mare, lungă și blondă care atîrna pleoștită.

— Da' ce, mormăia înduioșat bătrînul Horvath...adică noi, da... asta-i problema națională!

Zidul din spre apus al fabricii fusese lovit pe alocuri de bombe și așa, zimțat, părea un meterez. De-a lungul lui se înșiraseră muncitorii din garda patriotică: cîțiva dintre ei aveau în cap căști de pompier. În centru construiseră din cărămidă un fel de cazemată unde instalaseră mitraliera ZB; un tînăr pe care Jurca nu-l cunoștea se culcase pe burtă și ștergea țeava cu o cîrpă. Răsuna, aproape vesel, glasul lui baci Jurca:

— No, mă rog, noatenilor, săpați, săpați, nu stați la povești, că nu peste mult are să fie călduț aici. Groapa să fie destul de adîncă, dară nu prea, că altfel nu-ți vine la îndemină să tragi. Săpați mai adînc în colțul stîng, acolo unde vă rezemați cotul.

Muncitorii loveau pămîntul tare al curții cu casmale, alții cărau cărămizi și le așezau în fața măștilor, ca un fel de parapete.

— Dumneavoastră ați fost militar? îl întrebă sublocotenentul pe bătrîn, cu mult respect și chiar cu nedumerire. De dimineață văzuse în toate părțile atîta haos, ofițeri superiori fugind zăpăciți; la orice întrebare, primise răspunsuri anapoda, ordine care se băteau cap în cap. Stătea de la prînz cu plutonul în fața prefecturii, așteptînd să fie trimis în prima linie, dar își dăduse curînd seama că nimeni nu știa unde era linia întîia și pînă unde înaintaseră nemții și ungurii; apoi jumătate din pluton îi fusese luat de un căpitan de geniu care alergase să mineze podul de peste Mureș, deși asta era inutil, după părerea lui. Atunci venise drept la el, omul acesta îndesat, cu părul cenușiu, care-i comunicase ordinul generalului Belega de a se pune imediat la dispoziția gărzilor patriotice care vor apăra cartierul gării. Fericit, sublocotenentul umblase după el, goniseră amîndoi pînă la depozitul din cetate de unde, după multe tărăgăneli, primiseră un camion cu muniții (asta la intervenția unui maior care părea să-l cunoască foarte bine pe Jurca) și acum, venind aici, găsise ordine, disciplină. Îi plăcea mai ales bătrînul care se plimba liniștit, cu mîinile la spate și cu un pistol mare Mauser în toc de lemn, atîrnîndu-i pe șold. Ăsta trebuie să fi fost plutonier major, își spusese el; de aceea îl întrebasese dacă fusese militar de profesie.

— O vreme, tovarășe, răspunse bătrînul, surîzînd.

Cuvîntul tovarășe îl lăsă uimit pe ofițer. Simți ceva cald oprindu-i-se în piept. Acuma înțelegea că ăștia erau comuniștii și, oarecum zăpăcit, începu să se învîrte printre ei, îndreptînd groapa unuia, verificînd dacă mitraliera are destul cîmp de tragere liber, în față.

— Uite colo, făcu deodată un fochist înalt, arătînd cu mîna spre aco-perișul de țiglă al direcției.

Toți se întoarseră. Un om, micșorat de depărtare, se cățara cu băgare de seamă, apoi desfășură un steag tricolor, îl filfii și-l prinse de horn.

— Ăsta-i Horvath, bătrînul, dădu din cap Jurca și-l lămuri pe ofițer:

— Înțelegi, e ungur...

De departe, dinspre podgorii, veneau în răstimpuri rafale de mitralieră. Toți ciuliră urechile, încordați.

— Au ajuns la podgorii, spuse ofițerul, desfăcându-și tocul revolverului. Asta înseamnă că peste vreun ceas, sau chiar mai repede, sînt aici.

Un freamăt trecu de-a lungul șirului de oameni în salopete. Cîțiva se repeziră în gropi și înhățară puștile.

— Ho, mări, nu vă grăbiți, făcu bătrînul Jurca, rîzînd încordat.

— Cum să nu ne grăbim, baci Mihai — se întoarse spre el fochistul cu care fusese închis, anchetat și eliberat în 24 august. Că de cînd aștept eu să pot băga un plumb în foalele fasciștilor, ptii, mamă!

Jurca se apropie de taică-său și-i puse mîna pe umăr.

— Unde-i Holtzman? întrebă el îngrijorat.

— L-am trimis cu mașina lui Drănescu, în care am băgat piesele demontate. Are să-ți spună el unde le-a dus.

Bătrînul se posomorî și întorcîndu-se spre fecior, îl rugă: — Mări, aș rămîne și eu cu tine, dacă se poate.. Că, pricepi, trei ani... Tuși încurcat.

— Nu, răspunse Jurca blînd. Nu se poate. După cîte am aflat eu.. și asta așa... din zvonuri, pînă pe seară nemții ocupă tot orașul. Se bat grănicerii, săracii, ca leii, dar nu mai au muniții...

— De, dacă știu soldații de ce luptă — clătină din cap, didactic, bătrînul.

— Tocmai de aceea.. Noi rezistăm aici, cît se poate. Sarcina dumitale e să scoți băieții afară din oraș și să te îndrepti spre Ineu. Acolo aresă fie rezistență mai serioasă. E școala de ofițeri...

— ..Dar dacă... dacă nu putem ajunge pînă acolo?

— Atunci vă îndreptați spre munți, așa cum ne-a fost vorba. Ți-am dat doar planul amănunțit...

— Mi l-ai dat, Gheorghită, se posomorî bătrînul, dar nu mi-i la îndemînă.. Că aici n-o să fie umbră..

— Parcă acolo o să fie, rîse Jurca moale. Eu, cu Holtzman și cu cei pe care i-am stabilit rămînem aici. Gata, tată...

— Gata, mări, gata.. Să aveți grije de voi.

Peste vreo jumătate de ceas sosi Holtzman, în cămașă, cu fața roșie și transpirată. Își ștergea mereu ochelarii. Îi raportă lui Jurca, ținîndu-și mîna militară la tîmplă, că piesele demontate au fost puse la loc bun. Schwartz, foarte palid, încercînd să se stăpînească, trecu pe lîngă ei. Buzele îi tremurau de încordare.

— Hei, Ioane! strigă Jurca, ia-ți arma în primire.. Acuma să te văd, flăcăule.

— Nici-o grijă, tovarășe Jurca...

Orașul părea să se fi potolit. Erau cam ceasurile cinci după masă. Soarele învăluit într-o pînză subțire de praf, sticlea fierbinte, ca de plumb. Nu bătea nici o adiere de vînt. Dinspre cetate veneau, în răstimpuri, bubuituri rare de tun. Apoi se auzi o troznitură uriașă, urmată îndată de altele două și pămîntul bubui, ca sub un galop greu.

— Au aruncat podul în aer, spuse sublocotenentul care era foarte palid și el. Asta înseamnă că..

— La posturi! răsună glasul gros, puternic, al bătrînului Jurca. Dă puțin cucherul acela, făcu el un semn spre binoclul care spînzura de gîtul ofițerului. Plimbă lentilele deasupra tăpșanului din față, deasupra gării de triaj, unde un tren de marfă, cu vagoane roșii, era părăsit, apoi mai sus spre viile cufundate într-un fel de pîclă vînată, dar nu văzu nimic.

Inima lui Jurca bătea rar, și el nu auzea altceva decît isbiturile ei, egale. Alergă dealungul curții, spre locul unde fabrica fusese bombardată.

Aici, printre fierăriile răsucite ca o dantelă, se postaseră câțiva muncitori și vreo douăzeci dintre tinerii pe care-i scosese din trenul german.

— Totul e în regulă, tovarășe Jurca, rise spre el un flăcău blond, scuturându-și chica netunsă.

Jurca închise ochii. Știa că abia acum vor urma marile greutăți dar era liniștit deoarece Armata Roșie nu mai era departe. Cîteva cuvinte dintr-o proclamație a lui Stalin îi răsunară limpezi în auz, ca și cum ar fi fost rostite în apropierea lui: „Și va fi să-i bătoare și pe ulița noastră“! Da, va fi. Ar fi vrut să se apropie de fiecare muncitor, culcat acolo de-a lungul zidului lepros, cu degetele încleștate pe patul lucios al armei și să-l strîngă la piept, tare de tot. Detunături răzlețe de armă se auziră tot mai aproape, păreau că răsună chiar de pe strada alăturată... Îi veni să surîdă amintindu-și articolele stupide pe care le citise în „Tribuna democratică“. Se vorbea acolo de rolul țărăniștilor, de intelectualitatea orașului care se opune cu atîta măreț eroism uneltirilor vrăjmașe, și erau înjurați comuniștii, foarte fin, e drept, dar oricine putea înțelege. „Ei, nu-i nimic, o să ne mai răfuim noi“, își spuse. Acum, important e că aici stau o sută de muncitori și așteaptă să se lupte, că pe fabrică filfiie steagul romînesc. Își scoase ceasul din buzunar. Era timpul să plece, dar îi venea foarte greu, nepus de greu. Se îndreptă spre zid. Taică-său, fumînd din pipă, povestea:

— Da, fraților! așa ne-am bătut atunci... în Armata Roșie... Odată am să vă povestesc prin cîte am trecut, că n-au fost puține. Ridicîndu-și privirile îl văzu pe fecioru-său, care se oprise lîngă el. Înțelese că a sosit ceasul cînd trebuiau să se despartă și inima i se strînse. Se sculă greoi împingînd la o parte tocul de lemn al revolverului care i se bălăbănea pe șold și tuși. Pipa aprinsă îi fumega în mînă.

— Dragul tatii, spuse, dar nu mai putu continua. Își culcă încet capul albit pe umărul mușchiulos al lui Jurca și-l bătu pe spate de cîteva ori. — Cu bine... cu bine... șopti. Apoi îi strînse mîna lui Holtman.

— Noroc, tovarăși! își ridică pumnul Jurca.

— Noroc! se auziră voci din toate părțile.

Plecară. Împușcăturile răsunau pocnind sec, ca niște nuci sparte cu călcîiul.

Mort de foame, Vișlan mergea rezemîndu-se de ziduri. Sudoarea sărată care-i îmbibase sprîncenele i se scurgea acum în ochi, orbindu-l. Nu mai era nimic de făcut. Totul se sfîrșise. Va fi prins. Va fi împușcat. Știa acum că nemții vor cîștiga războiul.

Orașul pustiu, străzile goale, pe care se mai vedea în răstimpuri gonind un fugar întîrziat sau grupe de soldați, fără căști, cu vestoanele descheiate, trăgînd tunurimici, antitanc, îl îngrozeau mai mult decît hărmălaia nebună de dimineată. Și-i era foarte foame. Intră într-o curte, a cărei poartă de fier era larg deschisă. Pășind pe aleea îngustă, presărată cu zgură roșie, se gîndi deodată că va intra și va mînce ceva. Casa părea părăsită. În fond se putea foarte bine ascunde aici! Constatarea asta simplă străluci în fața ochilor lui îndurerați, ca o constelație. După ce străbătu un pîlc de pomi piperniciți, urcă treptele casei: văzu o tablă de tinichea neagră, pe care cu litere aurii-coclite scria: Dr. Al. Georgescu, medic de femei. Ușa înaltă, cu un fel de marchiză în miniatură, era deschisă. Răcoarea plăcută a antreului, unde mirosea, liniștitor, a medicamente, îl cuprinse ca un duș binefăcător. Îmbrățișă dintr-o singură privire scaunele albe, măsuta rotundă pe care erau uitate o carte deschisă și un ciorap de lînă pe jumătate tricotat. Antreul era rotund

și avea vreo opt uși. Vișlan deschise una, la întâmplare, convins că duce în cămară, și se pomeni într-un fel de salon, unde ardea lumina deoarece storurile fuseseră trase. N-avu vreme să se dea înapoi: o femeie bătrână, în haine negre, aduna cu mâinile zgîrcite ca niște ghiare, teancuri de bani.

— Ce vrei? țișă ea răgușit, pironindu-și asupra lui ochii rotunzi, ca de găină.

— M-a trimis domnul doctor Georgescu, spuse el automat, să vă... iau...

— Iiiii, țișă femeia, încleștindu-și mâinile în părul roșu, vopsit. Iiii!

Vișlan se apropie de ea. Femeia urlă încă odată, sugrumată.

— M-a trimis doctorul Georgescu, scrișni Vișlan.

— Ajutooooor! Ajutooooor!

Abatjurul de pe masă se clătină și lumina gălbuie, dulce, se bălăbăni de-a latul tăbliei groase de mahon, luminînd banii de hîrtie.

— Pleacă! N-auzi? Pleacă îți spun. Ce vrei...

— M-a trimis domnul... mormăi Vișlan, și pe neașteptate înhăță toți banii în timp ce cu mina cealaltă smuci fața de masă.

Lampa se stinse dintr-odată, scoasă din priză, și în întunericul ce se lăsa, răsună urletul prelung al femeii. Vișlan ieși în goană, mort de spaimă. Dar dacă mai era cineva în casă? Numai cînd ajunse în capătul străzii și se opri, pipăind banii în buzunar, își dădu seama că tot ceea ce se întîmplase nu fusese un vis, că avea bani, că scăpase. Dar la ce-mi trebuiau mie bani? se întrebă, și așezîndu-se pe bordura trotuarului începu să rîdă gutural, cu capul pe spate. Bubuiturile care răsunară, îl făcură s-o ia la goană. Ajuns în capătul străzii văzu un tanc mare, care venea drept spre el, legănîndu-se și scuipe seminte roșii de foc. Se întoarse și o luă la stînga prin mijlocul stradelei pustii. Nu mai simțea nici foame, nici oboseală, nimic. Nemții au intrat în oraș. Nu trebuie să mă prindă. Casele erau părăsite, cu obloanele trase. Nu, nu se poate să mă prindă. În tot orașul n-am rămas decît eu, eu singur. și dacă mai zăbovesc, au să mă prindă. De la un timp pricepu că nu știe încotro fuge, că au să-l prindă. Spre gară! Da, desigur, spre gară! Totdeauna șeful gării și personalul pleacă în ultima clipă, ca ofițerii unui vas ce se scufundă. Îl vor lua și pe el, deoarece are bani.

Izbindu-se de pomi alergă pe ulițe, pînă cînd ieși pe bulevard. Din-spre gară trecu un pîlc de călăreți. Căii fugeau nebuni, cu burta aproape lipită de pămînt, ca niște lăcuste imense, asudate și negre. Un ofițer răcnea ceva, fluturîndu-și sabia, și Vișlan auzi vîjîitul aerului tăiat de lama albăstrie. N-ar fi crezut niciodată că e așa de puternic, că va rezista la ostenele supra-omenești ale acestei zile. Am scăpat! țișă el cu voce tare cînd văzu silueta gării: se năpusti printre ruine și ieși pe peron. Căzu de cîteva ori, odată împiedicîndu-se de un mort. O mulțime de geamantane, de bagaje de tot felul, erau părăsite acolo și, fără să-și încetinească fuga, se aplecă din mers și culese unul, foarte elegant, deasupra căruia era legată cu o curea de pantaloni, o manta de piele. Din spre stînga se auzi, distinct, o rafală de mitralieră și prundișul dintre șine țiuu: un glonț se izbi de o traversă și piuind prelung își schimbă direcția. Vișlan nu văzu nici un tren și desnădăjduit începu să strige.

— Heeee! Nu-i nimeni pe aici?

Dinspre stînga lui, acolo de unde se înălța zidul roșcat jupuit de schije, al depoului, răsunau împușcături dese. Ridicîndu-și ochii spre vii, Vișlan văzu soldați alergînd, trîntindu-se printre araci. O izbitură seacă în geamantan îl făcu să se arunce pe burtă. Văzu în apropiere ușa neagră, căscată, a

unui vagon de marfă, și se repezi într-acolo. Când se cățăără pe scări, în jurul lui o mulțime de pietre împrășcară, duruind pe tăbliile vagonului. Nu se mai putea gândi la nimic. Observa, ca și cum ar fi fost vorba de altceva, că e cald, că se înserează, că...

— Stai! auzi un ordin sec, atunci când se rostogoli ca un sac cu cartofi de cealaltă parte a vagonului. Azvîrlind geamantanul începu să sbiere, gesticulînd larg, desvelindu-și pieptul:

— Nu trageți! Nu! Sînt român! Nu trageți! Nu trageeeeți!

Ochiul negru al unui revolver se întinse spre el. Fără glas, cu limba îngroșată, Vîslan izbuti să mai îngame:

— Român... român...

Îndrăsni să-și ridice ochii și, gata să se prăbușească leșinat, văzu uniforma feldgrau, petlițele negre cu cap de mort de argint, și obrazul smead al unui ofițer german. Ridică mîinile, încet. Genunchii îl lăsară și un sughiț îl scutură tot. Ofițerul ridică pistolul, dar nu trase ci izbucni într-un hohot de rîs:

— Camaradul Vîslan! Nu mă recunoști, camarade?

Vîslan își holbă ochii, crezînd că înnebunise. În fața lui se afla Horia Banciu, fostul comandant al mișcării legionare din județ.

Dinspre fabrică veni o rafală de mitralieră și un soldat german, care era culcat pe burtă și-și încărcă arma, strigă:

— Jos, jos! Vorbea romînește.

Vîslan înjură, dar habar n-avea de ce făcuse asta.

Jurca se uita a zecea oară la ceas, când sublocotenentul care nu slăbea viile din ochi, strigă cu un glas foarte subțire:

— Inamicul!

Atunci, păru că oamenii întinși dealungul zidului încetaseră să respire. O voce schimbată întrebă în șoaptă:

— Unde? Unde-s?

— Acolo, răspunse sublocotenentul întinzînd mîna. Vedeti, luați ca reper pomul singuratic de pe creasta dealului. Se văd oameni mișcîndu-se.

Închizătorul unei arme clănțani metalic.

— Stai, măă! strigă Mihai Jurca, doar nu vrei să începi să tragi?

— De ce nu, de ce nu? întrebă Schwartz lingîndu-și buzele uscate și înăbușînd un sughiț.

— Toată lumea ascultă la mine! ordonă bătrînul. Nu se trage decît la porunca mea. Pînă atunci, stați smirnă...

— Da, da, încuviință sublocotenentul care abia mai putea respira din pricina agitației.

Își desfăcu centironul, își descheie gulerul cămășii și împingîndu-și casca pe ceafă se duse la poziția mitralierei, îl dădu la o parte pe Frențiu, care-și petrecuse o bandă de mitralieră în jurul umerilor, și verifică mecanismul de darea focului.

— Nu vă pripiti, nu trageți în vînt, vorbea monoton Jurca. Lasă-i să se apropie bine, să creadă că nu-i nimeni aici, și atunci începem. Altfel ne fac zob cu tunurile. Auzit?

— Da, îi răspunse cineva.

Bătrînul își scoase revolverul și-l jucă în palmă, apoi se culcă și el în groapă și își potrivea sfoara ochelarilor în jurul urechilor.

— Nu văd prea bine, zise zîmbînd.

Lipit de pămîntul tare, bătătorit, al curții, pîndea svonul detunātu-

rilor care veneau din cealaltă parte a oraşului. Răsucindu-se pe o coastă, scoase o bucată de hîrtie pe care Holţman îi desenase o hartă a oraşului. Apoi se ridică şi fugi de-a lungul zidurilor, pînă în atelier.

Szilagy, Murgu şi inginerul Şoldan scoteau piese din fiecare maşină, îngrămădindu-le într-o ladă mare.

— Grăbiţi-vă, zise bătrînul. Vin nemţii.

Şoldan îşi şterse sudoarea de pe frunte cu mîneca halatului.

— Mai avem aproximativ patru ceasuri, mormăi el. Patru ceasuri.

— Ținem atîta, declară cu hotărîre Jurca, deşi nu era sigur. Daţi-i drumul! adăugă. Maşina-i în curte?

— Da.

— Puteţi încărcă totul deodată?

— Nu. Trebuie două transporturi.

Peste un minut era iarăşi la locul lui. Se zăreau soldaţii coborînd răzleţi printre aracii de vie. Din pricina soarelui care asfinţea nu-i desluşa prea bine şi-i fu ciudă că nu găsise un alt loc unde să se așeze. Asta-i dacă n-ai experienţă. Sublocotenentul veni lîngă el şi-i spuse:

— Nu ne-am postat prea bine cu mitraliera. Sîntem drept în faţa lor. Razanţa e mică.

— Şi ce vrei să faci? îl întrebă bătrînul.

— Să mă duc, dacă îngăduiţi, pe acoperişul gării.

— Cum ai să te urci?

— O să văd eu.

— Du-te. Stai... Nici nu ştiu cum te cheamă...

— Sublocotenentul Ionescu, se prezintă ofiţerul milităresc.

— Măi, mitraliorilor, duce-ţi-vă cu tovarăşul ofiţer, unde-a zice dumnealui.

Nemţii, văzînd că nimeni nu trage, coborau în grupuri compacte. Ajunseseră chiar la mijlocul deluşorului şi acum li se desluşa fiecare mişcare. Jurca îşi dădu seama că voiau să ajungă jos, acolo unde i-ar fi adăpostit un şir de salcîmi. Răsuflă adînc.

— Heeei! strigă. Puneţi înălţătorul la 500... Ochiţi-i bine, dumnezeul mamii lor. Gata? Foc!

Salva pocni strîns, foarte strîns, şi Jurca fu mîndru. Uite, măi, ce bine trag! Privi prin spărtura zidului. Surprînşi, nemţii se culcaseră îndată, dar cum erau în clinul dealului, ofereau o ţintă mai bună.

— Foc! strigă bătrînul. Foc!

Umărul lui Schwartz care era lîngă el tresărea, izbit de reculul armei. Schwartz îşi înăbuşa cu greu o icnătură de greaţă.

— Măă, nu te lăsa! îl îndemnă bătrînul, apoi îi păru rău. Oare el nu făcuse tot aşa la primul atac? Ba mai rău, se scăpase în pantaloni, dar asta fusese acum 30 de ani... ia te uită, tot cam prin septembrie.

Nemţii începură să tragă. Gloanţele, bătăind, muşcau din parapet şi ţandări de cărămidă zburau în toate părţile.

De sus, de pe coama dealului, soldaţii se prăvăleau mereu.

— Trageţi cum vă vine la socoteală, spuse bătrînul, punînd la ochi revolverul automat. Da' trageţi bine!

Auzind duduital maşinii se întoarse şi o văzu ieşind pe poartă şi gonind spre oraş.

De la pîlcul de salcîmi unde ajunseseră primii nemţi pînă la vagoanele de pe linie erau vreo sută de metri. În clipa cînd se repeziră înainte, de pe acoperişul gării începu să latre mitraliera. Jurca văzu cum se rostogolesc,

ca niște gHEME, patru sau cinci nemți, apoi ceilalți se retrag trăgînd din mers.

De la flancul stîng, acolo unde zidul făcea un cot, răpăiau tot mai des împușcăturile. Acum totul răsuna ca o tobă bătută repede cu degetele. „Numai să nu aducă tunuri, crucea lor, că atunci ne-au dat gata“... Se ridică și fugi spre flancul stîng. Pe linie era o locomotivă și în dosul ei se postase o mitralieră germană care trăgea fără oprire, încît nu se mai putea scoate capul de după gard.

Printr-o gaură mică, atît cît să pui un ochi, Jurca observă cum sub protecția tirului, se apropie în salturi vreo treizeci de oameni. Ajunși lîngă linia ferată, se culcară și începură să tragă. Un mecanic de la depou zise:

— Măi, eu zvîrlu o granată.

— Poți pînă acolo?

— Pot.

Smulse focosul și cumpănind grenada se ridică și o aruncă. În clipa următoare se frînse în două, și căzu grămadă. Se auzi detunătura metalică, apoi zbieretele răniților. Jurca se tirî lîngă el și-i ridică fruntea. Murise. Tăcuse și mitraliera de pe acoperișul gării. „Ce fac cei din atelier? S-au reîntors, ori...“ Nu-și termină gîndul. Un vîjiit puternic despică aerul serii, apoi un obuz de brandt căzu în mijlocul curții. Jurca se trînti pe o rină. Un băiat tînăr, blond, care era lîngă el, se răsuci, țipă și sări în picioare. Brațul îi atîrna.

— Jos! Jos! îl înhăță Jurca de glesnă.

Printre roțile trenului de marfă din față văzu cizmele scurte ale nemților și partea de jos a brandtului. Nenorocirea era că nu putea scoate capul să tragă. Tînărul se zvîrcolea, lîngă el, mușcîndu-și buzele. Jurca înjură cumplit, apoi culese de pe jos pistolul automat, vîrî țeava prin spărtura îngustă a gardului, o lărgi. Ochi multă vreme, atent, fără să-i pese de schije care zburau în jurul lui, apoi trase șase rafale una după alta. Se opri așteptînd. Răsunau numai împușcăturile, nimic altceva. Scoase pistolul și se uită. Doi soldați se întinseseră la pămînt, îi vedea foarte bine pe sub roțile vagonului. În clipa aceea, din dosul locomotivei se auziră strigăte și, cu pistolul automat rezeamat de burtă, cîțiva nemți se năpustiră înainte. Atunci, de la geamul direcției răsună iarăși mitraliera.

— Foarte bine! Bravo! țipă Jurca frecîndu-și mîinile. Uite domnule, soldatu-i soldat! N-a stat pe acoperișul gării, după ce s-a descoperit.

Trăgea mereu, schimbînd încărcăturile repede, cu mîini dibace. Nu-și dădea seama cît timp trecuse, se înserase de-a binelea și-i era foarte cald, cînd îl văzu pe Șoldan, care venea în picioare, descoperit.

— Culcă-te! Culcă-te, omule! sbieră Jurca, dar inginerul nu-l ascultă. Ii strigă cu mîinile la gură:

— Gata, maistre! Am terminat.

Un glonț se înfipse lîngă el și inginerul făcu o săritură așa de caraghioasă, că în jurul lui Jurca toți începură să rîdă. De dincolo, nemții nu mai trăgeau. „Aduc tunuri, gîndi Jurca. Plecăm“.

— Incepînd de la dreapta, ieșiți pe bulevard. Pornim spre Micălaça. Ridică ochii spre acoperișul direcției. Steagul filfîia încă.

Peste zece minute, în lungul șanțului nu mai rămăseseră decît trei oameni, care nu mai mișcau. Bătrînul îl luă în spate pe tînărul rănit de lîngă el, care repeta, cu buzele albe:

— Lasă-mă... plecați... nu vă mai încurcați cu mine...

În fața fabricii camionul cu care aduseseră munițiile duduia, la fel cu mașina lui Dărnescu pe care se cățăraseră o mulțime de oameni. Jurca sări

pe scară și, într-o clipire de ochi, văzu pe sublocotenentul Ionescu, cu fruntea udă de sînge, bandajată cu o mîneacă de cămașă, ghemuit lîngă mitraliera pe care o fixase în partea dinapoi a camionului.

— Numai să nu se răstoarne hodoroaba asta, se ruga bătrînul încordat.

— Gata! S-au suit toți! Dă-i drumul!

În clipa cînd mașinile porniră, prin găurile din zidurile dărîmate ale gării ieșiră în salturi nemții. Un ofițer înalt, cu mînecele suflecate, își propti patul pistolului automat pe burtă și trase cîteva rafale în urma lor. Schwartz, care se așezase pe o margine, cu picioarele bălăbănindu-se, bătut aerul cu brațele, strigă ceva și răsucindu-se, se prăbuși pe asfalt.

— Staa! răcni Jurca bătînd cu tocul pistolului în cabina șoferului, dar acesta apăsase pe accelerator și camionul — legănîndu-se — pornise ca o săgeată. În clipa următoare coti după colțul străzii. Nemișcat, bătrînul Jurca privea cu ochii larg deschiși, în urmă. Vîntul îi țiuia pe la urechi.

Cînd ieșiră pe bariera de răsărit, văzură o flacără mare, înălțîndu-se ca un stîlp de foc pe fondul întunecat al cerului, și, curînd, tot orașul fu cufundat, ca într-o baie, în această văpaie galbenă, tremurătoare. Pălălăi de fum se învîrtoșau, zvîrcolindu-se.

Ghemuiți, striviți unii de alții, muncitorii nu vorbeau. Cu capetele întoarse, priveau flacăra care mistuia orașul.

— Nu-i bai! Venim noi îndărăt! vorbi, tîrziu, cineva,

Odată cu ultimele resturi ale ariergărzii, soldați prăpădiți de oboseală, zdrențuiți, negri de fum, tîrîndu-și cu greu armele, ofițeri în capul gol, călărind pe deșelate și civili care goneau împingînd cu desnădejde taligi sau cărucioare, muncitorii fabricii se îndreptau spre răsărit.

XV

Andrei nu-și dădea seama cît timp fugiseră așa, în neștire, împiedecîndu-se și căzînd în întuneric, ca niște păpuși secerate de-o bîță. După ce se așezară pe jos într-un hățis care părea cufundat într-un fund întunecos de oală, înconjurați din toate părțile de foșnete plîngărețe, frigul îi năpădi pe amîndoi, înghețîndu-le cămășile ude. Rămaseră încremeniți, temîndu-se să facă o mișcare. Tîrziu, Ardeleanu șopti:

— Mă duc să rup niște tulei de porumb să ne facem culcuș. Am scăpat.

Andrei îl auzi depărtîndu-se. Întunericul îl copleșea. „De ce am fugit? se întrebă desnădăjduit. De ce i-am lăsat acolo?”

— Andrei! se auzi glasul lui Ardeleanu. Vino încoace... Am găsit o căpiță de fîn. Hai, drept înainte.

Se ciocniră unul de altul. Mecanicul răsuflă adînc.

— De ce... începu Andrei, apoi nu mai zise nimic. Se lăsă în genunchi și începu să-și sape un culcuș în fîn. Se strecurară amîndoi înăuntru. Andrei se ghemui cu genunchii la gură, tremurînd de frig. Încet, încet, o moleșeală îl învălui. Închise ochii și revăzu șoseaua, praful, căruțele, soarele acela care părea acum așa de depărtat. Ardeleanu întinse mîna, căutînd-o pe a lui.

— Încearcă să dormi bine... Avem mult de mers...

— Pînă unde? șopti Andrei.

— Apoi... undeva trebuie să se organizeze o linie de rezistență. Nu știu dacă pricepi, dar soldații vor să se bată...

— Înțeleg...

— Și pe urmă Armata Roșie e aproape... Mergem în întâmpinarea ei, cum s-ar spune... Vezi, poporul simte încotro trebuie să se îndrepte...

— Și după aceea?

— Apoi, după aceea eu m-oi înscrie voluntar... Dormi.

Cu mintea toropită de osteneală, Andrei se gândi: timp de atîția ani, s-a vorbit în fel și chip despre ruși, și iată oamenii își lasă casele, tot avu-tul, decît să rămînă sub ocupație fascistă. Există un instinct al poporului... pe care noi l-am pierdut.

Cînd se trezi era dimineată strălucitoare. Ardeleanu făcuse un foc și cocea știuleți de porumb. Abia acum Andrei își dădu seama cît îi era de foame. Se întinse de-i pîrîi oasele.

— Hai că om pleca, spuse Ardeleanu... Știi, m-am gîndit... Tancurile de azi noapte nu erau decît o patrulă... Mergem înainte... De bună seamă la Ineu ne întîlnim și cu doamna...

Lui Andrei pantofii nu-i mai intrau în picioarele umflate: și-i legă de gît cu șireturile și porniră la drum. Cerul era trandafiriu, soarele strălu-cea vesel. „Da, așa e... Trebuie să fi scăpat... Ne vom întîlni“.

Ardeleanu mergea grăbit, puțin încovoiat de spate. Cu dinții încheș-tați, Andrei căuta să țină pasul, dar cum era neobișnuit să umble desculț, curînd de tot picioarele i se umflară: un bulgăre ascuțit îi scrijelă talpa, dar el nu spuse nimic. Simțea că mult n-o mai poate duce. Privea mereu, aproape mecanic, cerul senin pe care strălucea un soare aprins, văratic. Umblară multă vreme prin porumbul înalt, de peste un stat de om, apoi străbătură o miriște nearată și Andrei căzu cît era de lung, deoarece un spin îi intrase în degetul mare. Tîrziu, după ce, schiopătînd, se depărtase mult, băgă de seamă că-și pierduse pantofii, dar nu mai avu putere să se întoarcă după ei. Pe la prînz, fără să se oprească, din mers, Ardeleanu îi întinse un știulete de porumb. Băură apă dintr-un pîrîu murdar, pe care pluteau fire lungi, verzi și mîloase de iarba broaștei. Cît o să mai ție asta? se întrebă Andrei, dar cum nu găsi nici un răspuns, se sili să nu se mai întrebe nimic. Acum totul era să ajungă pe drumul de țară. Spera că se va întîlni cu ai lui, că se va putea întinde în căruța lui Turculeț și va dormi, zdrobit, moleșit de soare și de legănatul molcom al căruței.

Peste cîteva ceasuri auziră în depărtare scîrțitul carelor, pocnete îndepărtate de bici.

— Am ajuns! își întoarse spre el Ardeleanu fața asudată.

Începură să alerge: cînd ieșiră din porumbiști, în fața ochilor le apărură un sat și șoseaua plină de carele învăluite în pălălăi de praf. Chiar la mar-ginea satului, pe malul unei bălți secate, pline de păpuriș, se opriseră o mulțime de care: ardeau cîteva focuri. Oamenii-și pregăteau de mîncare. Zadarnic trecură printre ei, căutînd o față cunoscută: la întrebările lor li se răspunse că mișcanii plecaseră pe alt drum, spre Ineu. Andrei întrebă dacă nu-l văzuseră pe șeful gării din Zerind, dar nu primi nici o știre. Căruțe și oameni peste tot. Leșinați de foame, intrară în curtea unei case mai arătoase, unde dădură peste un pluton de soldați, negri de praf, cu hainele sfîșiate, care se așezaseră în umbra unor pruni și mîncau, hămesiți, fructele încă necoapte. Aflară că în casă era un căpitan grav rănit care trăgea să moară. Neputincios, Andrei se lăsă pe iarba călcată în picioare de lîngă gard și închise ochii. Fiecare mușchi îl durea. Auzea, ca venind de la o mare depărtare, vorbele soldaților:

— Deocamdată nu te poți prinde cu ei... sînt mulți... și apoi tancurile...

— Numai să ne vedem ajunși spre Ineu...

Apoi hîrîi glasul aspru al unui gradat:

— Echiparea!

Andrei ascultă zăngănitul gamelelor, al puștilor și pașii care tropăiră dealungul curții, fără să deschidă ochii. Un glas de femeie țipa, nestăpînit:

— Și ce facem cu ofițerul? Uite acuma muri, săracul! Ce facem cu el?

Apoi Andrei ațipi și i se păru că dormise foarte multă vreme, cînd Ardeleanu îl scutură de umăr:

— Scoală, trebuie să plecăm! A pornit lumea!

Andrei deschise un ochi.

— N-am putut face rost de mîncare, zise Ardeleanu sleit. Nimeni nu vrea să vîndă. Haide, Andrei, se aud tunurile.

Marșul începu din nou. Acum, cu ochii închiși, Andrei pășea ca printr-un vis rău. De cîteva ori, Ardeleanu îl trase deoparte ca să nu fie strivit de o căruță care gonea. Picioarele însîngerate i se înfundau în praful moale, călduț, și asta-i făcea bine. În fața bisericii se opriră. Popa vindea prescuri uscate și soldații se buluceau în jurul lui, înjurînd și scobindu-și inutil buzunarele. Popa, un om slab, învăluit într-o sutană cenușie, păroasă, se certa cu ei:

— Taică, nu pot pe degeaba, că iaca îi parohia săracă și trebuie să plec și eu la drum.

— Bine, domnule, țipa un plutonier reangajat, stîngenit de țeava unei mitraliere care-i strivea umărul, dumneta ești un...

— Taică, alege-ți vorbele, că amu mă duc în casă și vă las pustiei!

Cumpărare cîteva prescuri și porniră mai departe.

Satul era străbătut drept prin mijloc de un afluent al Crișului și pe marginea podului se produsese o hărmălaie grozavă: fiecare se grăbea să treacă primul pocnind din bici și azvîrlind sudălmii în stînga și în dreapta. Alte căruțe care veniseră din urmă, căutînd s-o ia prin vadul scăzut se înfundaseră pînă la osii în nămol: un țaran roșu la față, gras, cu o mustață neagră țepoasă, nu-și mai putea scoate căruța încărcată și rămăsese împotmolit în noroi, în vreme ce caii, sforăind și încordîndu-și gîturile, bîjbîiau cu picioarele în mîzga cleioasă.

— Să trecem prin apă, spuse Andrei.

Se afundară și ei, pînă la genunchi, dar ajunseră dincolo tocmai în clipa cînd o balustradă a podului pîrîi, răsună un țipăt îngrozitor și o brișcă galbenă se rostogoli de pe pod, sfărîmîndu-se. Clempănind prin apă, Andrei și Ardeleanu se duseră acolo. Unul din cai murise îndată, strivit, iar celălalt se smucea să rupă hamurile și să se scoale. O clipă, Andrei îi văzu ochii mari, negri, și parcă rugători, apoi ridică un copil leșinat, al cărui picior spînzura de la genunchi, inert. Stăpînul briștii, un om mai în vîrstă, îmbrăcat în haine orășenești, căzuse pe burtă, la cîteva pași mai încolo, și după cîteva eforturi se ridică. Văzîndu-și copilul, urlă: „Titi! Îngerul meu!” și plescîind prin apă, se năpusti la el, i-a smulse lui Andrei din brațe și alergă spre malul celălalt.

— Un doctor! Un doctor! mugea el, cu lacrimile curgîndu-i șiroaie pe obrazul care devenise o mască de noroi ud.

Pleoscîind prin apă, un țaran veni lîngă sfărîmăturile briștii și pipăi piciorul calului, apoi se ridică și-i spuse lui Andrei.

— I-s rupte, amîndouă... Trebuie omorît, să nu se mai chinuie.

Se întoarse și strigă spre un fecioraș care-i făcea semne să se grăbească:

— Petre! Adu săcurea...

În clipa aceea, podul trosni asurzitor și se lăsă într-o parte. Căruțele se întoarseră din drum și porniră prin vad, sau chiar prin apa mai adâncă. Multe rămaseră împotmolite acolo, și Andrei auzi gemetele oamenilor care se sileau din răspuțuri să le scoată.

— De ce n-am rămas la căsuțele noastre! plîngea o femeie, în vreme ce bărbatul scotea încărcătura din apă, blestemînd.

Uzi pînă la brîu, Andrei și Ardeleanu se urcară de cealaltă parte a drumului. Un freamăt trecea prin mulțime și auziră iarăși strigăte.

— Haideți mă, că acuma o spus la poștă că nemții-s aproape.

— Dii, boală...

Din vorbele oamenilor aflară că nu departe e o linie ferată secundară care duce spre Ineu, și hotărîră amîndoi să meargă pînă acolo și să aștepte un tren. Picioarele lui Andrei tremurau și, de la genunchi în jos, parcă erau de lemn. Se temea că n-o să mai poată merge, și la un moment dat, îl rugă pe Ardeleanu să plece singur mai departe. Mecanicul își întoarse spre el fața subțiată, pe care crescuse o barbă deasă neagră și-l fulgeră cu privirea.

— Nu vorbi prostii! Nu mai avem mult... Trebuie să vină vreun tren.

Abia spre seară însă ajunseră pe marginea unui terasament. De-a lungul lui mișunau oamenii care-și descărcaseră avutul de pe căruțele altora și așteptau.

— Cum vrei să te sui? întrebă Andrei, trîntindu-se pe taluzul uscat, ars unde creșteau buruieni țepoase și bălării.

— Am să mă sui! scrișni Ardeleanu... O să ne suim amîndoi!

Ardeleanu se duse să caute apă și lipsi multă vreme. Rămăs singur, Andrei își lăsă privirea să alunece de-a lungul pusteii pe care o învăluia o înserare pașnică, domoală. Departe, în transparența cenușie a cerului licărea ochiul de argint al luceafărului serii. Pierdut în mijlocul acestei întinderi fără contur, Andrei se lipi strîns de pămîntul care mai păstra ceva din fierbințeala zilei. Pieptul i se umflă și-și încleștă degetele în pietriș. Ochii închiși îi ardeau. Și iarăși revăzu, ca într-un caleidoscop dezvățat, șoseaua vuind, podul care se prăbușea în apă, retrăi spaima obscură, goana nebună din noaptea trecută... „De ce fugim? se întrebă. De ce nu ne-au dat arme?“... Își aduse aminte cuvintele unchiului său: „Hei, de ne-am fi bătut cu nemții... fiecare om s-ar fi dus... fiecare soldat...“ „Nu! își spuse Andrei, noi nu sîntem lași!... Turma asta care fuge... ar fi putut fi o armată...“ Trase adînc aer în piept, dar parcă respirația aceasta nu-l sătură, ca și cum plămîinii i-ar fi fost neîncăpători. Ascultă înfrigurat zvonurile cîmpiei albastre, strigătele mulțimii care se ghicea de-a lungul terasamentului și-i fu ciudă că e pierdut în această imensitate întunecată. Ar fi vrut să facă ceva, să se bată... „Am 18 ani, se gîndi. Nu mai sînt copil... Și dacă ajungem la vreo linie de rezistență.. atunci...“

Departe, se auzi un vuet stins.

— Trenul! strigă cineva și într-o clipă, ca la un semn, o mulțime de lămpașe se aprinseră.

— Stingeti-le! O să vie avioanele!

— Unde-s avioanele?

— Taci, nu urla!

— Vine trenul! Pregătiți-vă!

Andrei sări în picioare și trase cu urechea, dar acum nu se auzea decît vîjîitul prelung al firelor de telegraf și țîrîitul greerilor. Ardeleanu veni în goană și-i întinse o ploscă.

— Am cumpărat-o de la un soldat. Are să ne prindă bine.. Fii gata.. Să nu te grăbești. Fugi de-a lungul trenului un timp, apoi sări...

— Nici o grijă.

Mirat de sunetul vocii lui Andrei, Ardeleanu îl privi îndelung. Departe pufăi locomotiva. În jurul lor era o mare de strigăte:

— Cum să ne suim?

— Să oprească!

— Parcă o vrea!

— Să strigăm, să stea...

— Nu fii idioată!

Lui Andrei inima îi ticăia în piept. Bătea din picioare, nervos. Apoi, când se auzi, aproape de tot, horcăitul locomotivei, se liniști și își strînse cureaua pantalonilor. Din întuneric se smulse trupul masiv al locomotivei. Urletele mulțimii se îndesiră, cineva țipa prelung:

— Staați, că l-o călcat trenul! Opriti!!!

Când primul vagon de marfă trecu duruind, Ardeleanu sări ca o pisică, se agăță de el, strigându-l mereu pe Andrei. Acesta alergă de-a lungul trenului, se izbi de cineva care fugea lângă el, apoi luându-și inima în dinți, făcu o săritură și degetele lui se încleștară de marginea unui vagon. O mână aspră îl înhăță de umăr și-l trase sus.

— Trebuie să fiți nebuni, de vă urcați așa.

— Mulțumesc, gîfii Andrei.

— Du-te dracului.

Vagonul era tixit. Oamenii trîniți de-avalma dormeau sau vorbeau încet, rupți de oboseală. Cu greu, Andrei își făcu loc. Voia să treacă mai în față, acolo unde era Ardeleanu. Desigur, acesta se neliniștește din pricina lui.

— Ești nebun, tinere, țipă cineva când el se lăsă pe tampoane. Stai.. mă!

Andrei pătrunse în celălalt vagon, dar aici nu mai putu înainta. Nu-i nimic, bine că s-au suit amîndoi. O să se întâlnească mîine, desigur. Cu coatele pe genunchi își făcu loc și izbuti să se așeze pe scîndurile murdare care miroseau a oaie și a funingine. Capul îi vîjîia și n-avea decît un singur gînd, să doarmă, să doarmă, dar nu putea. O voce plîngăreață vorbea în neștire:

— Da, așa e... Sîntem pierduți... Ofensiva rusească a fost oprită... Am căpătat informații. Acuma vom plăti amarnic... Ne așteaptă o a doua pace de la Buftea, mai rușinoasă, mai oneroasă... Politica asta, cameleonică, ne-a ruinat. Uitați-vă, țara e distrusă, așezămintele risipite... Refugiu... și nici-o finalitate...

— De unde știi dumneata toate astea? întrebă Andrei și, cu o sforțare, se ridică în picioare, înghesuind pe vecinul lui, care-i făcu loc. De unde știi?

— E adevărat... Sîntem pierduți... pierduți... Dumnezeu!

— Ține-ți gura! țipă Andrei, că te arunc jos din tren.

Cîteva glasuri se ridicară, amenințătoare:

— Așa e, are dreptate.. ce-ți umblă gura, mă?

— Să-l aruncăm jos din tren... O fi vreun spion!

— Vă rog... vă rog... Dar... înțelegeți...

„De unde cunosc eu glasul acesta?” se întrebă Andrei. Murmurul se potoli curînd, înghițit de zgomotul trenului, dar imediat izbucni o ceartă în celălalt vagon. Cineva începu să cînte cu o voce subțire, spartă, batjocoritoare:

Antonescu și Mihai

Ne dau pită cu mălai...

— Nu ți-i rușine, dobitocule?

— Dobitoc e tac-tu!

— Îți bați joc de majestatea sa? Te împușc ca pe un câine!

— Ia te uită!

— Aruncă-l afară!

— Stați, oameni buni!

— Boule! Mă calci pe picior!

— Tăceți dracului!

Se auziră câteva icnituri surde, apoi vocea aceea sfidătoare răsună iar:
Antonescu și Mihai...

— Taci!

— Au! M-a lovit cu pușca-n mână!

— E soldat!

— De aia fugim așa! Asta-i armată?

— Taci, domnule, că te cîrlesc! Nu insulta..

În vagonul lui Andrei se auzi iar glasul acela plîngăreț:

— Haos... ruină... și dumneavoastră vă supărați cînd...

Scîrbit, Andrei se lăsă să alunece pe podeaua murdară, udă. Alături de el, sufocată de o mulțime de geamantane și baloturi, o femeie încerca să-și ogioască copilul:

— Taci, dragă, taci cu mama...

La lumina chibritului cu care-și aprinse țigara, Andrei văzu fața tînără a femeii. Pe neașteptate, ea îi șopti:

— Bine i-ați spus domnului acela.. De ieri tot într-una o ține: că toate-s degeaba, că vom pieri, ne vorprinde nemții și ne vor omorî pe toți.

Dar Andrei adormise cu țigara aprinsă în colțul gurii. Femeia i-o luă binișor și o azvîrli.

În noaptea aceea trenul se opri de câteva ori: odată într-o gară unde o mulțime înebunită se aruncase asupra lui, năpădind vagoanele, călcînd totul în picioare, iar cîțiva oameni se urcară pe locomotivă, să omoare fochistul care voia să pornească trenul; de două ori se opri în plin cîmp, deoarece deasupra bubuiiau avioanele. Cînd se luminează de ziuă, Andrei se trezi buimăcit, înghețat de frig. Femeia îi aruncase peste piept o haină veche. Andrei, privind în jur, văzu fețe pălite de oboseală, ochi încercănați, trupuri înghesuite, bagaje aruncate claie peste grămadă. Dintr-un colț al vagonului, era întors spre el un obraz galben, cu pielea acoperită de păr întinsă pe oasele ascuțite. Cînd privirile li se întîlniră, Andrei făcu ochii mari: era Soslănescu, în zdrențe, cu o pată mare roșie spălăcită pe pieptul cămășii rupte și părul înfoiat ca o clădăraie, alb de praf, presărat cu bucățele de paie, de iarbă și de pămînt. Cu o strîmbătură de durere, roșind tot, Soslănescu se ridică în picioare, își făcu loc, stîngaci, peste trupurile încovrigate ale oamenilor care mai dormeau, veni lîngă el și i se prăbuși pe umăr.

— Andrei! gemu el... Andrei... Dragul meu prieten... Andrei...

Era vocea panicardului de azi noapte.

— Chiar eu, domnule profesor...

— Lasă-l pe „domnule“... Sîntem prieteni buni doar, Andrei... Ne tutuim... Ai uitat? O, sînt așa de fericit că ne-am întîlnit... Vom merge împreună...

— De unde vii?

— Din oraș... E o jale, o adevărată catastrofă... Gîfiind, Soslănescu voia să-i spună totul dintr-odată și nu izbutea sâ îngaima decît frînturi incoherente: La Pîncota... tancurile au dat peste noi... Noi tocmai fugeam... Au tras în plin.. au călcat sub șenile sute de oameni, de femei, de copii... Nu știu cum am scăpat...

Dintr-odată, trăsăturile i se încrețiră, toată fața i se acoperi de riduri,

bărbia începu să-i tremure și Suslănescu izbucni în plîns. Lacrimi mari ca niște mărgele i se rostogoleau pe față, brăzdîndu-i-o, și buzele i se frămîntau, tremurînd.

— De ce? De ce plătim noi, nevinovații?... Copii, femei... Egroaznic! Înfricoșător de inuman... Am pierdut-o și pe Mimi... cred că... a murit. O! țipă el sugrumat.

Trenul se opri brusc, frînat dintr-odată și lumea începu să se reverse din vagoane alergînd pe cîmp, și să se culce prin porumburi, printre semănături. Jos, la orizont, se ivise silueta cu aripi răsfrînte a unui avion Stukas, care sbura drept spre ei. Femeia de lîngă Andrei își înhăță copilul și sări stîngace ținîndu-se cu o singură mîna de bordura vagonului. Înainte ca Andrei s-o fi putut ajuta, ea se rostogoli de-a lungul terasamentului, pe pietrele colțuroase, încercînd să apere cu trupul ei copilul care zbiera. Apoi se ghemui în șanț, vîrînd copilul sub piept. Andrei sări din vagon atunci cînd avionul luă înălțime. Nu mai era timp să fugă peste cîmp, să se ascundă în ierburi. Julindu-și genunchii pînă la sînge, se strecură sub vagon, tupilîndu-se lîngă roata masivă de oțel. Mai auzi larma cîmpului, țipătul copilului, apoi vuietul crescînd al sirenei și pîrîitul sec al mitralierelor astupă totul. Ca o grindină de pietre se abătu asupra trenului, ciocnînd lemnul vagoanelor; roțile zăngăniră plin, se auzi o țîșnitură prelungă, șuerătoare, hăulitul unui om, avionul se depărtă, reveni foarte jos, trenul se cutremură și o explozie răsună în față. Andrei strîngea dinții. Mult timp după ce avionul plecase, făcîndu-se nevăzut în albastrul senin al dimineții, nimeni afară de Andrei nu se ridică. El ieși de sub vagon rupîndu-și pantalonii de la genunchi pînă jos și privi. Cămășile oamenilor puneau pete alburii pe verdele cîmpului. Cazanul locomotivei era ciuruit și dîre subțiri de aburi țîșneau din găuri, ca din răni. Neavînd bombe, pilotul aruncase un mănunchi de grenade chiar pe cabina fochistului, nimicînd-o. Apoi Andrei se întoarse spre femeia din șanț. Nu mai mișca. Tot spatele îi era tocat și prin rana uriașă pe care o făcuseră gloanțele, se vedea plămînul trandafiriu. De sub umărul ud de sînge, se vedea capul zdrobit al copilului: creier, oase și hucle subțiri amestecate. Andrei se dădu un pas înapoi, se împletici și rămase nemișcat multă vreme.

„De-ar fi fost aici o mitralieră măcar! se gîndi el... Numai una“. Încet tîrîșindu-și picioarele, se apropie de locomotivă. Din toate părțile oamenii veneau în goană, strigînd. Formară un cerc în jurul fierăriei care fumea și Andrei trebui să dea din coate ca să poată ieși din mijlocul lor. Văzu silueta neagră a lui Ardeleanu care striga, disperat:

— Andreeei! Unde ești, Andreeei!

— Aici! flutură el din mîna.. Aici.

Ardeleanu goni dintr-o răsufare pînă la el, și-l strînse în brațe. Buzele, mușcate pînă la sînge, îi tremurau.

— Măi... măi... am crezut că... n-ai putut să te sui... Tocmai voiam să mă dau jos... Și acuma... iară... of, mama lui de bandit... Așa au făcut în toate părțile... În Franța, în Rusia... Trăgeau asupra convoaielor... Eh, cînd o ajunge războiul la ei acasă! În clipa aceea văzu locomotiva cu cazanul găurit ca o sită, oamenii care se îngrămădeau acolo, țipînd, și mecanicul care ajunsese și el, strălucind de sudoare și praf de cărbune. Ardeleanu îl strînse de braț pe Andrei și începu să privească, iscoditor, în toate părțile.

— Nici nu știi cine-i în tren! spuse el, nervos. Mitru Moț, măi!

— Nu vorbi! strigă Andrei. Unde-i?

Începură să alerge în lungul trenului pînă îl găsiră. Mitru arunca

de sus bagaje și geamantane, dar cînd îi văzu sări jos și începu să-i scuture mîna lui Andrei. Era îmbrăcat în ținută de campanie, cu pieptul încins de-a latul cu tot felul de curele galbene, cu cască în cap și raniță. În sfîrșit își regăsi graiul.

— Andrei! Vărule! Uite unde ne fu dat să ne întîlnim! Tulai, doamne! Apoi, grijuliu: — Da mătușa și nana Ană și vărul Dan, nu-s pe aici?

Văzîndu-l pe Andrei cum se posomorăște, se sperie și se întoarce spre Ardeleanu.

— Au rămas în sat. O să-ți povestim noi.. Vorba e, ce facem acum?

— Apoi, în primul rînd ne așezăm și ne umplem burțile, făcu Mitru. Am niște conserve, numai bune or fi. Nu știu ce facem de apă. Eu, în bidon am vin.

Andrei era așa de fericit că se întîlnise cu el, că nu știa ce să facă, tropăia în jurul lui, strîmbîndu-se mereu din pricină că pietrele ascuțite ale terasamentului îi răneau tălpile, îl bătea pe umăr, apoi îi sări de gît:

— Măi Mitre, maica ei de viață..

Uitase de Suslănescu, și cînd acesta, care-l căutase înnebunit de groază printre răniți și morți, ajunsese lîngă ei, tremurînd, Andrei clipi din ochi mirat aproape:

— Dumnealui este un profesor al meu de la liceu, spuse el. Ne-am întîlnit în tren.

Mitru îl cercetă cu milă (vai de mama lui în ce hal îi, se gîndi) apoi îl pofți și pe el să mănînce.

— Merçi, merçi, bîlbîi Suslănescu, lihnit și înghiți de cîteva ori în sec, rușinat.

Se depărtară de trenul în jurul căruia oamenii foiau, țipau, plîngeau, neștiind ce să facă, și se așezară la marginea unei porumbiști, pe o bucată de pămînt acoperit cu iarbă mărunță, ușor pălită și galbenă. În timp ce spărgea cu baioneta cutia de tinichea, Mitru vorbea mereu:

— Da' eu prin cîte trecui, Cristoase, dumnezeul nostru! După ce m-au luat la cătănie m-au dus la Deva. Acolo am făcut un fel de manevre... Era vorba că plecăm spre Iași, cînd a venit 23 August, ziua păcii. Atunci ne-am dus la hotar.. Se încruntă și ridicînd vîrfurile unsuros al baionetei îl șterse, îndîrjit, cu o coajă de pîine. Colonelul nostru a fugit dincolo, din prima zi cînd am ajuns pe hotar. Se temea de ruși, dumnezeul lui, că omorîse un sat întreg în Ucraina. Așa vorbeau soldații care fuseseră cu el. Și de soldați se temea, că mulți au jurat că-l pușcă la prima bătălie. Muniție n-am căpătat nimic, tunuri n-am avut... Ne-am bătut pînă seara, numai dracu' știe cum... Un sublocotenent care rămăsese să comande regimentul ne-a scos de vreo trei ori la atac cu baioneta. Da' ce poți face? Am păfugat infanteria, pe urmă or venit tancurile. Ne-au vîndut ofițerii cei mari, asta-i!

Suslănescu mîncea hămesit, fără să-i pese că sucul conservei i se scurge pe bărbie și de acolo în jos, pe gît. Se înecă de cîteva ori și sughită. Rupea bucăți mari din pîinea neagră, în formă de cărămidă, care prinsese mușgai pe la colțuri.

— Mîncăți, mîncăți, îi îndemna Mitru. Mai am vreo cinci cutii. Le-am luat de la niște camarazi morți, spuse el ca și cum ar fi fost vorba de un lucru foarte obișnuit.

— Și ce facem acum? întrebă Andrei arătînd cu capul spre vagoanele rămase pe linie.

— Eu mă tot duc, pînă ajung la vreo unitate, spuse Mitru. Asta-i datoria mea.

Suslănescu îl privi cu admirație năucă.

— Pe unde putem fi ? se interesă Andrei. Și încotro o luăm?

— Păi, uite, spre dealuri. Acolo-i Incul. E și tren pentru voi, ca să mergeți... mai departe.

Mitru adună resturile de mâncare, își săltă ranița pe spate, puse pușca deasupra ca pe o cobiliță și strigă:

— Drepti! Să-i dăm drumul.

— Pînă mîine, colo la amiazi, ajungem dacă-i dăm drumul serios, declară Ardeleanu.

Un timp Andrei merse fără să scoată un cuvînt. Trecură peste cîteva miriști. Tălpile goale, umflate, îl chinuiau; capătul retezat al unui fir de grîu îi făcu o rană și el strigă de durere. Mitru se întoarse, înțelese ce se întîmplase, și fără să spună nimic, deschise ranița, scoase o cămașe murdară, pătată de sînge pe mîneacă, o rupse în două și spuse:

— Hai, vărule, să-ți fac nește opinci de cîrpă.

I le legă cu sfoară și, dîndu-se un pas înapoi, îl admiră din cap pînă în picioare.

— Cînd s-or rupe, facem altele. Mai am cămăși.

— Tot de la morți? întrebă Andrei, silindu-se să rîdă.

— Tot. Lor nici așa nu le mai face trebuință.

Acum că mergea mai ușor, privea mereu în zare crestele zimțate ale dealurilor, dar ele nu se apropiau, păreau poate mai depărtate decît de pe taluzul de cale ferată. Suslănescu șontîcăia în urma lui, și lui Andrei i se făcu milă de el. Se întoarse și-l așteptă, apoi cînd acesta ajunsese lîngă el, îl întrebă:

— Și prietenii? Mircea.. ceilalți, ce-i cu ei?

— Nu știu. Familia Varga a plecat la Mocrea.. Domnul Varga era să fie ucis în automobil, la Pîncota... Ne-am pierdut la urcarea în tren... Și de el, și de părintele Crăioc... Nu știu... Andrei! Ce-o să fie? Pînă cînd vom merge așa? Totul e o porcărie. De ce am făcut noi armistițiul? De ce? Urmările vor fi incalculabile...

— Aseară am vrut să te arunc afară din tren pentru cuvintele astea! spuse rar Andrei.

Suslănescu păli.

— Tu erai?

Își lăsă capul în piept și nu mai spuse nimic.

Pe la vreo patru se opriră, sdrobiți de oboseală. Mîncară și-și făcură țigări din mustăți de porumb, răsucite în hîrtie de ziar. Cu ochii închiși, bătut în față de soarele fierbinte, Andrei își aminti că tot din porumb au fost primele țigări pe care le fumase în viața lui, de mult pe malul Teuzului. După aceea, ca să nu-i simtă acasă, mîncau cîte trei-patru cepe fiecare și se spălau pe dinți cu nisip. Cu toate că era obosit, se sculă îndată ce Mitru dădu semnalul plecării. Coborîră printr-o vîlcea adîncă, dar foarte domoală, pe fundul căreia șerpuia un fir de apă negricioasă. În fața lor se întindea cîmpul, împărțit de tarlale în pătrățele de șah tăiate în felii de drumeagurile înguste și albe de colb uscat. După ce trecură pîrîiașul, Mitru se opri și le propuse s-o ia pe un drumeag care pornea drept spre răsărit. Îl urmară iarăși, mereu tăcuți. Nerăbdător, Andrei se silea s-o ia înainte, dar nu putea ține pasul cu Mitru.

Drumeagul se lărgi, iar pe marginea lui se ivi un gard viu, verde și încîlcit.

— Ne apropiem de sat, spuse Ardeleanu. Care-o fi? Habar n-am pe unde sîntem.

— Om vedea noi, răspunse Mitru fără să se întoarcă.

Drumeagul se înfunda prin livezi de pruni și ei își umplură buzunarele. Soarele începu să se aplece spre apus, într-o irizare sîngerie, dar nu se vedea încă nici o așezare. „Să nu ne fi rătăcit“ gîndi Andrei. Își tîra cu greutate picioarele și mușchii toți îi ardeau, încinși. În tăcerea în care umblau se auzea numai gîfîitul răsunător al lui Suslănescu. Lac de sudoare mergea mașinal, cu dinții încheștați. Soarele îi pîrlise ceafa și el își ținea capul într-un mod ciudat, ferindu-și gîtul de atingerea gulerului scorțos al cămășii. Cînd începu să nu se mai vadă, Mitru se întoarse spre ei și le spuse, cu o voce răgușită din pricina oboselii și a prafului:

— Dracu' știe pe unde-am luat-o! O să înopțăm aici...

La stînga lor era o vie unde se hotărîră să intre. Săriră gardul de spini. Andrei își rupse vestonul pînă la mijlocul spatelui. Căutară o colibă dar fără folos. În sfîrșit, se lăsară pe iarbă, sub un nuc înalt, cu frunziș bogat. Frunzele începuseră să pălească și să cadă; stăruia puternic un miros amar, întepător. Mitru veni peste puțin timp cu un braț de crengi și atîță un foc. În jur se întunecase. Curînd crengile trosneau vesel, iar fumul era și el amar și aromatic. Erau cu toții așa de rupți de oboseală că abia mîncară, în silă. Andrei, cu coatele pe genunchi și obrazul slăbit strîns în palme, privea țintă jocul gălbui, pîlpîitor al flăcărilor, care alungau pale fugare pe fruntea lui.

— Mitre, vorbi deodată Ardeleanu, îți aduci aminte de serile pe care le-am petrecut împreună, la mine-n colibă?

— Da, cum de nu? rîse Mitru... „Multe nu pricepem noi, plugarii.. De aceea or făcut domnii ce-or vrut cu noi...“ N-am uitat, Gligore, cum să uit? Și-apoi și la armată... și pe unde am mai umblat...am văzut destule... Acuma numai atîta așteptăm, să se gate războiul...

— Și cum crezi că are să fie după război? întrebă Andrei.

Mitru, care-și curăța baioneta cu un șomoig de iarbă, îl privi mirat.

— După război? întrebă el tărăgănat...Are să fie altfel!

Tăcu, plecîndu-și capul, apoi zise, surd: — Am răbdat prea mult și prea multe.. De aceea. Vezi dară, domnii ne-au luat de la casele noastre... ne-au dus pe front.. Ne-or învățat cu mînuirea armei.. — Rîse înfundat, amenințător: — Iaca și eu..De atîta vreme tot țin pușca în brîncă și iaca m-am învățat cu ea... Palma asta bătătorită s-o învățat... Îs alte bătăături decît cele de la coarnele plugului.Avea o înfățișare ciudată, cu casca dată pe ceafă, ca o oală dogită. Cu o mișcare bruscă înfipse baioneta în pămînt, pînă la mîner. Cînd o smuci afară, lama luci scurt, argintiu...

Îi privi pe toți, circular, ca și cum ar fi vrut să vadă dacă au înțeles pilda lui.

— Adică dumneavoastră vreți să declanșați o revoluție? fornăi pe neașteptate glasul șters al lui Suslănescu.

— N-ar strica! Mulți ostași cu care am vorbit, tot așa gîndeau.

— Da-a-a? făcu Suslănescu, foarte ascuțit. Și contați pe ruși?

— Ce zice? se întoarse Mitru spre Andrei.

— Vă bizuiți pe ruși, pentru revoluție?

— Ba ne bizuim pe multe noastre amaruri, domnule! spuse încet Mitru. Se aude că în toată lumea o să fie altfel, după război.... Dacă ne-ați scos din rosturile noastre, apoi acuma și noi ni-s alții! Nu mai poți porunci cătanei care a văzut moartea cu ochii. Nu se mai poate... Uite, eu de pildă, vărul Andrei știe, am fost om de pace și omenie....

— Ei, nu chiar, rîse Andrei.

— Adică, urmă Mitru foarte serios, cu fruntea încrețită, am fost eu zvăpăiat pe vremea fecioriei, dar după ce m-am așezat, n-am atins pe nimeni,

nici c-on pai. M-au luat de la casa mea și m-au mînat în război. Cum ajung acasă, mă duc la Teodosie și-l pușc și pe el, și pe umflatul de fecioru-său, Ioșca. Asta fac, spuse el liniștit, ca unul care a rumegat acest gînd foarte multă vreme și acum vorbește despre el, fără patimă, ca despre ceva ce intră în rînduiala lumii.

— Dar nu vă gîndiți că și pe dumneavoastră poate să vă ucidă cineva.. Vreun dușman, cineva pe care, involuntar, l-ați fi năpăstuit...

— De ce să mă ucidă? N-am năpăstuit pe nimeni; pe mine m-au năpăstuit destui! O venit vremea ca să plătească!

Suslănescu tăcu, stînjénit. Își întinse mîinile murdare și le încălzi la flacăra ce începea să scadă. Bețele uscate de nuc pocneau.

— Da, dădu din cap Ardeleanu, o să-i trăznim la mir pe burgheji și pe grofi. Așa au făcut și rușii în 18, și ungurii. O să se schimbe lumea.

Altceva nu mai vorbiră. Fiecare se întinse pe spate, privind cerul. Pămîntul era răcoros. Mitru mai aruncă un braț de crengi pe foc și flacăra sări iar, luminînd pe dedesubt frunzișul nucului. Cu mîinile împreunate sub ceafă, Andrei încercă să adoarmă. „O să se schimbe lumea“ rosti în gînd cuvintele lui Ardeleanu. „Cum o să se schimbe, nu știu.. Poate nu știu nici ei, dar așteaptă acest lucru, liniștiți, ca pe un anotimp. Poate că după atîtea suferințe, va veni fericirea... Libertatea... Dacă nu ne vom lăsa înșelați... Cred că același lucru l-au gîndit oamenii și după războiul celălalt.. După fiecare război... Dar în setea de viață... au uitat totul... Lumea s-a obosit de eroi, de cei care s-au jertfit....“ Mai auzi troznetul crengilor, pîlpîirea flăcării, foșnetul plin al frunzelor ce se uscau. Căldura jarului se scurgea în el, de la picioare, ca niște fiori... Nu știa de cît timp doarme, cînd o mînă temătoare îl scutură prudent de umăr.

Sări în capul oaselor, crezînd că e dimineată și a sosit vremea plecării, dar Suslănescu îi puse mîna pe gură. Treaz de-a binelea, Andrei îi văzu silueta strîmbă, cu un umăr mai ridicat, profilată pe fondul galben, jucăuș, al focului.

— Ce s-a întîmplat? întrebă el în șoaptă.

— Andrei, spuse, plin de suferință, Suslănescu, trebuie să-ți vorbesc.

Era în vocea lui ceva atît de deznădăjdut, o așteptare atît de umilită, de supusă și de rugătoare, că Andrei nu se supără. Se tîrî lîngă foc și scoase din buzunar o bucată de ziar să-și răsucescă o țigară.

— Nu.. nu e nevoie, șopti repede Suslănescu. Mai am patru țigări, le-am păstrat pentru noi... poftim.

Așa cum stăteau unul în fața altuia, jumătatea obrazului lui Andrei era luminată din plin. („Cît s-a schimbat de cînd nu l-am văzut“ se gîndi Suslănescu îndurerat, și poate și cu oarecare spaimă deoarece ceea ce voia el să-i spună, se potrivea vechiului Andrei, nu acestei fețe ciudat de aspre, cu o cută adîncă la colțul gurii, ochii înfundați în orbite, cu fruntea brăzdată între sprîncene. „S-a făcut bărbat“, constată înfricoșat Suslănescu li părea rău că-l trezise.) Andrei îl fixa nerăbdător și Suslănescu simți că acum nu mai poate da înapoi.

— Andrei, spuse el, ce are să fie?

Andrei nu răspunse. Suslănescu nu-l privea, se juca cu țigara pe care o fărâmița între degete.

— Aș vrea să mă înțelegi... I-am auzit pe acești doi oameni.. Nici numele lor nu le cunosc... Pentru ei, tot ceea ce va fi e foarte limpede, e ceva ce trebuie să vie. Nu știu dacă ai remarcat încrederea cosmică a acestui soldat. O să se întoarcă acasă, o să omoare. O să-și facă dreptate. Dreptatea lui. Dar care este, Andrei, dreptatea celui pe care vrea să-l omoare? Alta...

Care este dreptatea noastră, a celor ce gîndim?... Iarăși alta... Iartă-mă că te-am trezit, dar aveam atîta nevoie să vorbesc cuiva... Atîtea lucruri asupra cărora am tăcut, mă sufocă.

Își trecu febril mîinile prin păr. Andrei nu-l îndemnă cu nimic să continue. „Tace aproape cu răutate“, se gîndi Soslănescu.

— Mă tem de viitor, șopti.

— De ce? întrebă Andrei privind-l fix.

— Nu știu... Nu știu cum va fi viitorul, dar prevăd atîtea lucruri noi, teribile, pentru care nu ne-a pregătit nimeni... Epoca ne-a surprins în pielea goală. Idealurile tinereții mele se prăbușesc cu un zgomot de tunet...

— Care au fost aceste idealuri?

Tonul ironic al întrebării îl făcu pe Soslănescu să tresară. Apoi zîmbi cu tristețe:

— Știu ce vrei să spui. Și ai dreptate.. N-am avut idealuri gălăgioase.

Unii numesc asta lașitate, alții, înțelepciune...

— Și cum numește asta... conștiința dumitale?

— Conștiința, ridică din umeri Soslănescu... Ce caută conștiința aici?

Tăcu, așteptînd. Dar Andrei nu-i răspunse.

— Da, șopti Soslănescu... sînt și alte drame decît cele generate de existența noastră cotidiană. Lucruri obscure, care ne tulbură...

— Și ce te tulbură anume? întrebă Andrei, pe același ton egal.

— Înțeleg... zîmbi Soslănescu, trist. Ți se pare că m-ai prins cu o contradicție... Voi, adolescenții, sînteți așa de exigenți.. inuman de exigenți.. Dacă vrei, drama mea e că nu-mi pot împăca... conștiința de care vorbeai.

— O, fericit negustor, se strîmbă Andrei.

Soslănescu îl privi cu ochii holbați. Ce voia să spună?

Andrei își strînse genunchii cu brațele.

— Într-o zi o să vă tragem la răspundere... pe toți... Pe dascălii noștri mult respectați.. Ce m-ai învățat? întrebă el cu glas surd. Ce? Știam că atunci cînd Napoleon s-a predat pe vasul Bellérophon purta uniforma verde a chasseurilor de gardă... o droaie de nimicuri... Dar nu știam de ce trăim ca niște cîini... simțeam asta... dar nu știam și nu înțelegem nimic. Toate lucrurile mi se băteau în cap... mi se bat și acum.. Mi-era scîrbă de tot ce se petrecea în școală, în viață...

— Și mie, pentru Dumnezeu, și mie!

— Atunci de ce ai tăcut?... Și dumneata, și ceilalți care... gîndeau... Pentru care trebuie să existe o dreptate ...specială! După ce calapod ați vrut să ne formați?

Soslănescu tăcea încremenit. Se întrebă cu spaimă: „Ce să-i răspund? E cu totul neașteptat ce-mi spune“.

— Andrei, noi am fost și... sper că sîntem aceiași buni prieteni.

— Nu știu, răspunse încet Andrei. Nu mai știu. Ne chinuiam' poate aceleași întrebări, dar ne temeam să ni le spunem. Sau poate... rușinea?... Sau prudența negustorului care-și ocrotește taraba? Ridică din umeri.

— Toate astea-s fără rost. Acum numai faptele... Iartă-mi discursul. Dumneata l-ai vrut. Întinzîndu-se lîngă foc, spuse ca pentru sine: — Uneori îmi vine să rîd de bîjbîielile mele... ridicole. Viața era la doi pași... Oamenii.. Nu înțelegeam nimic. Lucrurile păreau că stau cu picioarele în sus. Noapte bună... Mîine avem mult de mers.

Soslănescu nu dormi toată noaptea. Umblă prin vic, culese un ciorchine acru ca oțetul, care-i strepezi gura, adună vreascurile, ațîță mereu focul, apoi, pe la patru, cînd frigul se făcu pătrunzător, își scoase haina și-l acoperi pe Andrei. Andrei, numai în cămașă, rămase întins lîngă foc întor-

cîndu-se mereu de pe o parte pe alta. De cîteva ori vru să-l scoale iar pe Andrei și să-i strige, să-l scuture: „E inuman ceea ce mi-ai spus! Dă-ți seama... e numai intransigența adolescenței... vîrsta însetată și cu neputință de împăcat! Pentru Dumnezeu, Andrei, nu te lăsa dus de impulsivitatea celor 18 sau 19 ani, cîți ai! Să nu ne acuzăm reciproc... să nu căuțăm vinovați... să stringem rîndurile noastre în fața groaznicului veac care vine... Eu nu sînt vinovat.. Ce puteam face? Toate astea-s prostii, prostii de adolescent care-și închipuie că... Sigur, să schimbi lumea... Prostii. Să fim trași la răspundere... Prostii... Atunci de ce senzația asta de frică? Ca să scape de întrebări, încercă să și-o închipuie pe Mimi. Unde poate fi? Desigur, cu vreun ofițer care o duce în mașină și seara, după ce a inspectat cazarea trupei... vine în patul ei... Un pat țărănesc, plin de perne, care înăbușe oftaturile și scîrțîitul... De ce n-am tras oare pînă la capăt concluziile neîncrederii mele în oameni? Am preferat să par un prost, un neajutorat... un slăbănog. Asta trebuie să se sfîrșească, își spuse iritat. Am să mă schimb după chipul și asemănarea lumii. Am să fiu lichea, dacă trebuie, o să ajung, o să mă cațăr. Se întrebă speriat din ce fund al sufletului ies la iveală asemenea gînduri, care acum o săptămînă l-ar fi îngrozit? Poate de la strămoși, de la boierii puternici, hrăpăreți, care, cu spada în mînă... Asta era. Găsise. La dracu' cu „delicatețea“, cu cînstea! M-au lovit toți, din toate părțile!..

Îi era frig. Se sculă, merse lîngă Andrei și-i luă vestonul de pe piept. O flacăară străluci viu înainte de-a se stinge și la lumina ei văzu trăsăturile destinsse de somn ale lui Andrei. Zîmbea. Îl privi multă vreme, ca și cum ar fi vrut să descifreze ceva pe fața lui. Nu, trebuia să recunoască, nu-l înțelegea... De unde să știi cine are dreptate? Fiecare în felul lui, desigur. „Doamne, fie-ți milă de noi“, se gîndi Suslănescu.

Plecară foarte de dimineată, după ce se spălară într-o băltoacă de pe marginea drumului. Cînd Andrei își scoase cămașa, găsi la o cusătură un păduche. Rîzînd, îl arată celorlalți.

— Cred că-i de la mine, spuse roșindu-se, Mitru. Înțelegi... atîtea zile pe front.

— Nu-i nimic, numai pe morți nu sînt păduchi, zise Ardeleanu.

Suslănescu se ținea la o parte, evitînd privirile lui Andrei. Pe furiș, căuta însă pe fața lui un răspuns la cele ce discutaseră azi noapte, dar Andrei, odihnit, se agita nerăbdător.

— Haideți, haideți, îi îndemna. O să ne spălăm cînd om ajunge acasă.

După numai un ceas de mers intrară într-un sat, Buteni, ai cărui locuitori se pregăteau și ei de plecare. De la un ofițer care-și căuta plutonul rătăcit în timpul nopții, aflară că nemții înaintau vertiginos, după ce sdrobiseră slabele linii de apărare de la graniță. În seara zilei de 14 septembrie, orașul fusese ocupat. De acolo, o coloană motorizată se îndrepta spre Timișoara, în timp ce alta venea, cu motoarele la maximum, spre Ineu. Apărarea fusese stînjenită de nesfîrșitele convoaie de refugiați împînzind drumurile, și pe care avioanele germane le mitraliau fără întrerupere, aruncînd asupra lor mînnunchiuri de grenade și mine, mai distrugătoare, în înghesuială, decît bombe. Tot ofițerul le mai spuse că trupele sovietice erau, după unele informații, în apropiere de Lugoj, așa că toată retragerea aceasta nu va mai dura mult. Trecînd pe ulița satului, care șerpuia printre vii, văzură cum, în mijlocul unei curți spațioase, podită cu cărămidă galbenă, se în-

cinsese o bătaie. Stăpînul striga că vre-o patru familii de refugiați, cărora le dăduse adăpost peste noapte, i-au furat o vadră mare plină cu pere uscate și cerea să i se plătească. Oamenii îi ascultară un timp înjurăturile și amenințărilor, apoi cînd văzură că nu mai pot scăpa de el, deoarece gazda poruncise slugii să încuie poarta, tăbăriră pe el cu bicele, snopindu-l în bătaie. O mulțime de oameni se adunase pe la gard, privind și strigînd:

— Așa, bată-l Dumnezeu să-l bată, că niciodată nu-i sătul!

Nevasta, o femeie înaltă, frumoasă și grasă, ridica mîinile spre cer și striga după ajutor:

— Hei, măăi, buteneni, veniți măi, că-l omoară vandrocii pe Ilarie! Lua-v-ar dracu să vă ia că n-ați putut sta la cășile voastre! Ați venit ca lăcustele să ne sărăciți oamenii! Săriți, buteneni!

Nimeni nu se mișca de la gard, ca de la panoramă. În curte, un sătean înalt, cu un suman rupt și cîrpit cu zeci de petice de toate culorile, îl croia pe Ilarie cu codoriștea biciului, pe unde apuca.

— Eu îs hoț, măi, crucea mătii, azi și mîne? Am lăcomit la perele tale?...

În sfîrșit Ilarie, mic, îndesat și vînjos, se zmulse dintre ei, se repezi la ușa unei lemnării de unde veni, urlînd, cu săcurea ridicată. Oamenii care-l bătuseră fugiră care încotro, numai țăranul înalt îl așteptă și cînd celălalt ajunsese lîngă el îi prinse mîna în care ținea securea. Se rostogoliră amîndoi pe pietriș.

— Îl omoară pe tătucu! strigă un copil zdrențuros cu mucii atîrnîndu-i pînă la bărbie. În pumnul mic și osos, strîngea cu putere cîteva pere uscate. Atunci oamenii săriră să-i despartă.

— Să-mi plă-hă-tească! rîcnea Ilarie zmucindu-se și stropind în toate părțile sîngele care-i curgea gîrlă din nas. Palid ca varul, țăranul care-l bătuse, se repezi la el:

— Stai că-ți plătesc, maica ta.. Stai numai!

După ce zvîrcoala din curte se mai potoli, cei patru plecară. Pînă la Ineu mai aveau, după spusele oamenilor, vreo 15 kilometri, așa că socoteau că pe la prînz o să fie acolo.

Andrei ar fi vrut să cumpere lapte proaspăt, dar nimeni nu-i vîndu.

— Pe aici oamenii-s ca șerpîi, mormăi Mitru. Le merge bine, bată-i Dumnezeu, au vîi și în fiecare toamnă vînd cîte 15—20 de hecto, pe puțin... Sînt pe aici niște bogătoi, ca grofii, parcă-s herțogi...

După ce ieșiră din sat, săriră gardul unui vîi și-și umplură buzunarele cu pere mari, zemoase. Paznicul, cînd văzu un soldat cu armă, îi amenință cu pumnul, de departe, dar nu îndrăzni să se apropie. Suslănescu nu voise să intre în vîi și-l refuză pe Andrei cînd acesta-i întinse o pergamută galbenă ca ceara și moale. Dar văzîndu-l cum mușcă lacom, începu să saliveze, să înghită în sec și, la urmă, nemaiputîndu-se stăpîni, mormăi, stîngaci:

— E bună? Dă-mi te rog și mie una.. Mi-e foarte sete...

— Poftim, rîse Andrei.

Era o zi minunată de început de toamnă. Pe o dolmă, străluceau în lumina soarelui un pîlc de ploi, ca niște săgeți de aramă; cîțiva fazani trecură drumul. Pămîntul încălzit mirosea puternic; bătea un vînt care adunase pe cer valuri albe de nori, bolovănindu-le spre miazăzi. Pe la prînz, Mitru le spuse că ar fi bine să se urce pînă pe creasta viilor, să vadă dacă nu cumva se zărește de acolo Ineul. Sus, se opriră uzi de sudoare, să răsuflă. Departe luceșoseau pe care curgea un fluviu de căruțe, îndreptîndu-se spre un orașel ale cărui case albe se iveau din cînd în cînd printre norii opaci de praf cărămiziu.

— Am ajuns, așa dară, zise Mitru, scoțîndu-și casca.

curtea casei alăturate și toți se repeziră la fântână. De pe târnaț, moșul blestema și scuipa ca o mîță.

— Îi sfînt, îl lămuri cineva pe Andrei care-l privea curios pe moșneag. A fost în America... de acolo a venit sfînt... Vindecă boli... Îi tare bogat, așa zic unii, dar el trăiește numai din ce-i duc oamenii și ei îi duc de toate, că are mare putere asupra laptelui din vaci. Are har de vorbește în limbi, așa să știți...

Tîrziu, le veni și lor rîndul să se spele la jgheab, printre vaci și cai care se adăpau, hulpavi. Ardeleanu intră în casă, să cumpere ceva de mîncare, dar nu vrură să-i vîndă nimic. De la geam, moșul fulgera veninos și amenința cu pumnul.

După ce mîncară din conservele lui Mitru, își căutară un loc să se odihnească. Ograda mare a templului era plină de lume și zgomot. Se adăpostiră în fund de tot, lîngă un gard viu, stufos.

Soarele după amiezii de toamnă era molesitor. Andrei îi simți pe piept mîngierea ușoară, ca a unei ființe vii. Închise ochii, toropit de căldura aceasta difuză, bună.

Mirosea a ierburi uscate, a frunze arse.

Își simți, pe neașteptate, ochii plini de lacrimi. Îi fusese totdeauna rușine ca de o slăbiciune de emoția aceasta bruscă ce-l încerca uneori — dar acum era pur și simplu fericit că trăia. Toate acestea vor trece, viața va începe iar... oamenii se vor întîlni, ca după o îndelungată despărțire... În clipa aceasta, la zeci de kilometri depărtare, pe o șosea prăfuită de soarele toropitor al toamnei acesteia întîrziate, Sonia... „Nu i-am spus nimic, nu i-am dat niciodată nimic din mine.. Așteptam ca pe un fel de minune prostească să ne înțelegem fără cuvinte... poate din comoditate, poate din teamă... Pînă acum, cu toate nobilele noastre frămîntări, n-am izbutit să fim decît ne folositori, într-un mod perfect.“

Spre seară Ardeleanu veni cu știri. Orașul căzuse. Dușmanii se apropiau. Azi dimineață erau la Gurba. Școala de ofițeri se pregătea de rezistență, oamenii erau scoși la săpatul tranșelor și bunkerelor.

— Acum, îi spuse el lui Andrei, eu nu mă mai duc mai departe. Aici îi aștept pe sovietici.

— Bine, răspunsese Andrei. Rămîn și eu...

Ardeleanu îl privi lung și nu zise nimic.

— Andrei, spuse slab Suslănescu care-i ascultase, nu fă prostii. — Se întoarse spre Ardeleanu: — De ce vrei să-l ții aicea? Nu vezi că e un copil? Îți iei această răspundere față de părinții lui?

Încurcat, Ardeleanu tuși. Andrei nu dădu nici o atenție cuvintelor lui Suslănescu, ca și cum nu le-ar fi auzit.

— Rămîn, asta e tot.

— Atunci, zise Ardeleanu, haide să ne odihnim. Am găsit un pod cu fîn în curtea vecină. Avem nevoie de toate puterile. Haideți și dumneavoastră, domnule profesor.

Îl sculară pe Mitru, săriră gardul și se urcară pe o scară șubredă într-un pod înalt. Mitru adormi îndată, ca trăznit. Andrei se întinse alături.

Cînd se trezi Andrei, în jurul lui era întuneric. Din pricina miresmei tari a fînului îl dureau capul. Gura-i era coclită și limba îngroșată, vîscoasă. Se întinse. Fînul foșni prelung. Ceva anume îl trezise și el nu știa ce, apoi auzi afară strigăte, bocănituri și un glas tăios, tineresc, ordonînd:

— Hai, hai, bade, fără vorbă, e ordin, nu mai discuta...

— Bine, domnu' elev, dar eu sînt...

— Nimic! Dă-i drumul! Ordin!

— Da'asta ce mai poate fi? întrebă Suslănescu.

Îl treziră și pe Mitru. Cînd coborîră scara subțire, văzură în curtea luminată un elev al școlii militare, cu un carnet în mîină, zorind oamenii îngrămădiți în jurul lui.

Cînd îi zări, elevul se opri o clipă mirat, apoi se îndreptă spre Andrei:

— Refugiați?

— Da...

Elevul îi lumină fața cu lanterna, și spuse pe un ton mai blînd:

— O să trebuiască să ieșiți la lucru. Inamicul se apropie.

— Bine, răspunse Andrei. Unde?

— O să mergeți cu mine, zise elevul foarte satisfăcut. Mai avem de scos oamenii din vreo trei, patru case, apoi ne îndreptăm spre locul unde se vor face amplasamentele... Hai, bade, nu te tîrgui, se întoarse el spre omul sașiu care voise să împiedice năvălirea refugiaților în curtea templului. N-avem vreme și de luat tot te iau. Adu lopeți și arșauă... Una, două!

Atunci Mitru, care în timpul acesta își aranjase ținuta, păși în fața elevului, duse mîna la viziera căștii și spuse militărește:

— Domnule elev! Sînt soldatul Moț Dumitru, din regimentul 14 Vînători de Munte-Deva. M-am pierdut de unitate în timpul retragerii.

— Așa? Bine... Vii cu noi... O să intri în efectiv. Armă ai?

— Da, să trăiți!

— În regulă. Să-i dăm drumul.

După ce colindară vre-o patru case, unde întîmpinară aceeași rezistență sau scuze („sînt bolnav, domn elev, iaca, am gălbîinare, de abia mă mișc, mi s-o umflat maiul cît o bute...“) porniră spre marginea satului, încrucisîndu-se în drum cu alte șiruri de săteni care purtau pe umeri sape, lopeți, tîrnăcoape.

Elevul îi spuse lui Andrei:

— Vom rezista pînă vin trupele sovietice... Azi dimineată am primit patru tunuri cărora trebuie să le săpăm amplasamente încă în noaptea asta.. Mai sînt și niște tranșee neisprăvite... Cred că mîine în zori începe.. De cînd ne-au atacat am tot așteptat să fim trimiși în prima linie.. E altceva acum. Ne-au cotropit și trebuie să-i batem... Deși știm că ne sînt deocamdată superiori și ca număr și ca armament... Atacul lor e un semn de disperare... De la Stalingrad nu i-au putut opri pe ruși, o să-i oprească acum?

Îi mai povesti că pretutindeni școlile de ofițeri au rezistat foarte bine, mai ales la Lipova, unde nemții n-au putut trece decît atunci cînd efectivul elevilor a fost redus la un sfert. Și nici atunci nu au fugit în dezordine, ci au format un detașament de partizani, împreună cu vreo 100 de muncitori din oraș. Chiar ieri a venit de acolo un sublocotenent să ia ordine și spune că se petrec lucruri grozave: un convoi german a fost nimicit pe șoseaua din spre Timișoara, au fost capturate arme și muniții, de asemenea au aruncat în aer un tren, într-un cuvînt flăcării se poartă foarte bine.

— Și noi o să facem față... Comandantul școlii, locotenent colonelul Maxineanu, Biță, cum îi spunem noi, e un om fenomenal, extraordinar... Cînd se apucă el să înjure, se opresc apele în loc.. O figură grozavă! Adevărat ofițer. Nu i-a putut suferi pe nemți niciodată. Povestesc soldații care au fost cu el în Rusia, că la Sevastopol ar fi împușcat un german, iar în timpul retragerii, cînd un camion nemțesc a refuzat să-i ia cîțiva răniți, a dat ordin să se deschidă focul asupra lui... Groaznic de aspru, nu-i poate face nimeni

pe plac, dar cu asemenea om te simți în siguranță... A fost grozav rănit la față, pare un monstru, dar de la un timp nici nu te mai uiți la asta...

— Ascultă, făcu Andrei, lipindu-se de el și vorbindu-i la ureche, n-ai putea căpăta o armă?... Înțelegi? Aș dori să...

— O să vedem, făcu prudent elevul... O să vedem...

Ieșiseră din sat și mergeau tăcuți pe marginea unui iaz în care se oglindeau, tremurând mișcătoare, stelele cerului senin; din desișul negru de sălcii, ca dintr-o perdea de întuneric, răsună orăcăitul deslănțuit al broastelor. Întorcându-se, Andrei auzi pașii oamenilor care frământau pământul moale.

Ici și colo strălucea licuriciul roșu al unei țigări, sau răsună dăngănitul sapei lovite de altă sapă.

— Pe aici, pe aici, zise elevul, luînd-o înainte.

Urcară deabusilea panta dealului, apoi coborîră printre niște pomi, isbindu-se de trunchiuri, încîlcindu-și picioarele în buruieni, poticnindu-se la fiecare pas. În fața lor se auziră voci și elevul strigă:

— Detașament... stai!

Se făcu nevăzut în întuneric, numai glasul i se auzi, oficial:

— Domnule locotenent colonel, am sosit cu detașamentul!

— Bine! tună un glas aspru, metalic. Bine! Tu ai fost pe ulița sfinților, nu? I-ai luat pe sus, nu? Bine! Ar trebui, templul mamei lor, să se îngheșue, să vie și să ceară arme, soarele cui i-a fabricat! Bun! Începeți! Căpitan Popescu, indici locul unde se va săpa amplasamentul fiecărui obuzier. Reg-le-mentar! S-a-nțeles? Elev Scortan! Unde ești, Scortosule? Aici erai? Vii cu mine la observator! Ia zece oameni! Marș!

— Andreeei! se auzi un glas din spate.

— Aici îs. Ce-i?

Mitru veni lângă el, se opri o clipă, apoi îl strînse în brațe lipindu-și fața bărboasă, înțepătoare, de obrazul lui.

— Eu mă duc, spuse. Mă duc... No, dară, atunci noroc bun, să ne vedem cu bine, sănătoși... Dacă mergi acasă să-i spui toate cele de cuviință Floriții și să n-aibă nici o grijă... Noroc, vărul dragă... Uite... ia astea, că v-or prinde bine...

Îi vîri în mînă trei cutii de conserve, îl mai sărută odată, apoi se întoarse și pieri în întuneric.

Cu o strîngere de inimă, Andrei se întoarce spre Ardeleanu. Acesta, rezemat în hîrleț, privea și el în urma lui Mitru.

— Om dintr-o bucată.. Cînd s-o întoarce în sat... o să facă treabă bună... să știi.

— Începeți lucrul! strigă cineva.

Pământul moale, afînat, se săpa lesne; pe urmă dădură de un strat pietros și trebuiră să ia casmalele. Andrei simți curînd că umerii încep să-l doară, dar săpă mai departe, cu un fel de îndîrjire, strîngînd dinții. Din cînd în cînd venea cîte un ofițer, aprindea o lanternă, lumina săpătura și le ordona s-o rotunjească, să aibă grijă să fie exact de-o jumătate metru adîncime, de șapte metri diametru, să aibă în stînga și în dreapta cîte-o nișă.

Oamenii lucrau în tăcere. Se auzeau numai icniturele lor și izbiturile le seci ale sapelor. Încet, încet se încălziră.

— Aici o să-și rupă colții, rîse cineva.

— Da'cînd s-or întîlni cu rușii?

— Ho, ho, rîse unul... O să-și arunce și bulendrele de pe ei, ca să fugă mai iute... Am mai văzut eu așa ceva...

Din vreme-n vreme Ardeleanu întreba:

— Andrei, mai poți? Hodinește-te, că sap eu...

Andrei rîdea. Da, era așa bine să faci ceva, să simți că ești o pîrticică a unui efort... Lovea pămîntul aproape cu veselie.

Pe la unu noaptea, o bucătărie de campanie le împărți supă chioară, fierbinte. Lui Andrei i se păru că niciodată nu mîncase ceva mai bun.

Cerul devenise cenușiu-lăptos cînd ultimele tranșee fură gata. Oamenii porniră spre sat. Andrei și Ardeleanu se rezemară de trunchiul unui pom, alături cu cîțiva soldați, și închiseră ochii. Aici îi găsi Soslănescu, care-i căutase în toate părțile. Luă mîinile lui Andrei și-l imploră pentru ultima oară să vină cu el. Își declinase calitatea de profesor unui domn locotenent care mergea cu un camion spre spatele frontului după muniții, și acesta binevoise să-l ia în mașină pe el și pe fratele său...

— Am spus că ești fratele meu, Andrei, spuse Soslănescu.

Fără să se ridice de jos, Andrei îi întinse mîna bătătorită, în palma căruia apăruseră bășici mari, care-l usturau cumplit.

— Drum bun și... noroc.

Atunci Soslănescu se aplecă spre Andrei, îl ridică și-l duse cîțiva pași mai încolo.

— Andrei, șopti. Te înțeleg... Adică.. nu, nu te înțeleg... Dar... nu pot face nimic... Trebuie să-ți spun însă ceva. Te rog să mă ascuți... Lucrarea aceea, știi... lucrarea ta... Eu am dus-o directorului... Eu... Mi-a fost frică... Știu, e un gest murdar. Îți spun asta ca să mă urăști pe mine, Soslănescu... Ai de ce... Pe mine poți să mă urăști, ți-am dat un motiv, dar nu extinde ura ta, n-o generaliza... asupra tuturor... Ești tînar, impresionabil. Ai căzut sub influența acestui Ardeleanu... care e comunist, nu? Știu... înțeleg.. Cred însă în tine.. te vei trezi... Andrei... mă disprețuiești, nu?..

— Nu pot face altfel, spuse rar Andrei.

O clipă, Soslănescu crezu că asta e o scuză, apoi înțelese.

— Nu-ți cer să mă ierți... Dumnezeu cu tine, Andrei.

Plecă repede, cu umerii zgribuliți.

Mai tîrziu, un soldat, vîzîndu-i ghemuiți lîngă pom, îi chemă la el.

— Îi plin de lăzi cu amoniție... Puteți dormi pe ele. Na-vă și o pătură de la cai, să nu vă ia dracu' de frig... Numai nu duhăniți, că ne trezim în slava cerului.

Niciodată lui Andrei un pat nu i se păruse mai moale decît lada de scînduri neșlefuite, care adăpostea obuzele.

XVI

Bătălia începu pe la 10 dimineața. Coloanele nemțești și ungurești înaintau în formație de marș pe șosea. La început se auzi, foarte stins, venind de departe, duduital camioanelor și motocicletelor, umplînd valea cu bîziitul lor monoton, obsedant. În poziția de artilerie domnea o liniște încordată, ca suspendarea unei respirații imense. Spre dimineață fusese foarte frig, frunzele pomilor, iarba, erau umede și reci. O pasăre trîlui sglobiu într-un pîlc de aluni, apoi răsună țîrîitul telefonului și vocea înclăștată de emoție a operatorului:

— De la supraveghiere... stînga 0-15... înălțător 54... unghi de teren 0-02... o lovitură.. foc...

De după boschet, unde stăteau în genunchi, pătrunși de umezeală, cu inimile bătîndu-le repede, înfundat, Andrei și Ardeleanu urmăreau miș-

cările agitate ale servanților: un elev sări la tun, controlă înălțătorul, apoi ridicînd mîna urlă din răsputeri:

— Fooooc!

Țeava se smuci înapoi, bubuitura plezni asurzitoare și un vuet metalic se năpusti asupra pomistii, clătînd frunzele. Năucit, Andrei crezu că i s-au spart timpane. Din stînga și din dreapta, porniră aproape în același timp două lovituri. Ecoul hăuli prelung în vale. Departe răbufniră cîteva izbituri surde. Servanții strigară „uraaa“, apoi se auzi, din nișe, vocea telegrafistului.

— Înălțător 55, patru lovituri, vijelie, foc...

Ardeleanu strigă ceva, dar Andrei nu-l auzi. Bubuiturile se succedau cu furie, neîntrerupt. Un nor acru de pulbere se răspîndi, grețos. Tunul sălta, înfingîndu-și sapele în pămînt: tuburile goale de alamă arsă sbucneau din țeavă, răsunînd cînd se loveau de fâlcelele de fontă. Zăpăcit, Andrei nu mai putu sta locului. Se ridică și făcu cîteva pași, clătîndu-se ca beat. Elevul care conducea tragerea îl văzu, se sperie, și fu dintr-o săritură lîngă el, apucîndu-l de piept:

— Ce cauți aici? răcni, voind să-și scoată pistolul din toc. Ce cauți?

— Sînt refugiat! sbieră Andrei ca să se facă auzit. Am săpat aici, azi noapte.. Și repede, ca să nu-i dea timp celuiilalt să intervină: — Ași vrea să ajut... Nu se poate?

Elevul, încurecat, se scărpină pe frunte, apoi țipă:

— Ia găleata aia și udă poziția... Să nu fie praf... Să nu ne descoperim!

Andrei înhăță găleata, vărsă jumătate pe picioare, grăbindu-se, și începu să stropească. Lîngă tun nu se putea sta: sgomotul era atît de puternic de parcă se spargeau table colosale de sticlă. Infierbîntați, servanții își scoaseră vestoanele. Un soldat tînăr purta în brațe obuzele, grijuliu, ca și cum ar fi fost niște purcei. Toată lumea striga, dar nu se putea auzi nimic. În sgomotul asurzitor, soldații păreau niște manechine mute.

— Staaa! strigă telefonistul. Avioanele! Adăpostiți!

Andrei rămase cu găleata în mînă, asurzit de liniștea ce urmă. Elevul sări în poziție și începu să asvîrle tuburile goale, lovindu-le cu piciorul. Un sergent negricios trase o plasă peste tun, apoi săriră toți în gropile săpate în apropiere. Elevul comandant îl smuci pe Andrei de mînă.

— Hai, domnule!

Acum se auzea limpede răpăitul mitralierelor, împușcăturile în lanț neîntrerupt. Aerul tremură, tulburat de zumzetul motoarelor. Andrei sări într-o groapă îngustă, adîncă, și se ghemui lîngă peretele de pămînt. „A cîta oară?“ se întrebă, în clipa cînd sirena avionului vui, sfîșietoare. Ceva fluieră scurt, o clipă de liniște, apoi pămîntul se cutremură, lovit, schije fluierară străbătînd frunzișul și ploaie de bulgări, de pietre și de pămînt tocat se abătu asupra pomilor, Andrei închise ochii și-și încleștă pumnii. „Numai să nu ne descopere“, se auzi glasul gîtuit al elevului. Își scosese capela și părul ud de sudoare i se lipea de fruntea palidă. Erau patru în groapă. Sergentul negricios asculta încordat, dar liniștit, apoi după ce a doua bombă explodă mai departe, rîse desvelind un șir de dinți foarte albi, mărunți.

— Îndată trece. Nu știe unde sîntem.. Cîte de astea n-am văzut eu.. Care ai o țigară să-mi dai după ce trec avioanele?

— Eu, don sergent, biigui flăcăul înalt care purta obuzele... eu... și două vă dau.

Fluierătura şuieră iar, ca trecerea unei lame printr-o pînză uriașă. Andrei se lipi mai strîns de pămînt.

— Doamne, șopti elevul.

Bomba căzu foarte aproape, rupse un alun tînăr, aruncîndu-l în aer; pămîntul grohăi și se revărsă peste ei. Andrei înghiți praf și începu să tușească, înecîndu-se și lăcrimînd.

— Asta a fost spre poziția doua, comentă sergentul. Da'tu, civilule, ce cauți aici?

Deasupra lor cerul fierbea. Într-un tîrziu Andrei îndrăzni să-și ridice privirile, tocmai cînd silueta de uliu a avionului trecea deasupra lor, foarte jos: văzu burta cenușie a aparatului, aripile vrîstăte cu galben, crucea neagră, sinistră, mărginită de o dîră albă și sclipirile roșiatice ale tunurilor de bord, care trăgeau la împlinire în luminiș. Din spate venea un nor negru de fum înecător.

Andrei n-ar fi putut să spună cît timp dură bombardamentul. De fiecare dată cînd avionul se năpustea în picaj, se ghemuia, ca și cum ar fi vrut să se înșurubeze în pămînt, cu senzația că n-are nimic deasupra capului, apoi, după ce ecoul exploziilor se stinge, își dădea seama că-și ținuse răsufarea și e pe punctul să se sufoc. În scurtele răstimpuri de liniște, spărgînd murmurul metalic al motoarelor, se auzeau svonurile bătăliei care se desfășura acolo în vale, pîrîituri scurte, împușcături, apoi un hîrîit egal, tulburător.

— Astea e tancurile, spuse sergentul. Are și tancuri, dumnezeii... care va să zică...

Umbra avionului trecu iar peste ei și în clipa următoare, soldatul tînăr sări din tranșee, țipînd. Sergentul abia avu timp să-l înhațe de picioare și explozia tună, schijele țiuiră, sfîșiind coroana pomilor. Soldatul căzu moale în șanț: o tăietură adîncă i se căscase în gîtlej. Sîngele țîșnea în valuri groase, purpurii, îi înroși cămașa, udă mîinile sergentului și curse dealungul peretelui de humă care-l supse, ca un burete lacom.

O ghiară rece, dușmănoasă scormoni în pieptul lui Andrei; icni de cîteva ori mușcîndu-și buzele verzi. Tăcerea aceasta era mai groaznică decît gălăgia de mai înainte; timpul părea să se fi dizolvat într-un gol înfiorător. Atunci se auziră motoarele tancurilor și pufnetul scurt, îndesat al unui anticar, care trăgea lovitură după lovitură.

— Ce faceți aici? sbieră cineva de afară.

Ridicîndu-și ochii văzură două cizme uriașe. Săriră afară din șanț. Un ofițer, în cămașă, cu casca prea largă umbrindu-i fruntea, nelăsînd să se vadă decît bărbia sdrobotită, cu oasele măcinate, gesticula cu un pistol automat.

— Vin tancurile peste voi!

Soldații se repeziră la tun, în timp ce ofițerul țipa spumegînd:

— Scoateți-l din poziție! Afară! Foc direct! Elev Mureșan!

— Ordonati!

— Le distrugi, ai înțeles? Eu intru cu rezerva. Primești ordine de la căpitan Popescu. Executarea!

Telefonistul învîrtea disperat de manivela aparatului, strigînd în pîlnie:

— Crișule.. Crișule.. mă auzi?.. aici Mureșul... Crișule... Crișule... Mă auzi?

Apoi, cu fața descompusă, se întoarse spre ofițer:

— N-am legătura!

— Vrei să ți-o fac eu? țipă acesta, apoi fugi cu pași mari, aplecat de mijloc.

Sergentul își scoase vestonul gros, păros, de dimie, și zise:

— Mă duc să văd ce-i cu firul... Scoateți tunul.

Toți se repeziră la roțile mari, grele, și începură să împingă. Andrei

puse mîna pe țeavă și-o trase cu un țipăt. Frigea. De trei ori roțile alunecară înapoi, și ei se opinteau, cu ochii ieșiți din orbite.

— Dom' elev, dom' elev, răsună o voce speriată... Tunul trei a fost distrus... Ce ne facem? A murit dom elev Crișan și ochitorul... Muniția a scăpat.

— Hei! tu! Măi, tu! îl zgudui elevul comandant pe Andrei... Și tu, se întoarce spre Ardeleanu, a cărui față era acoperită de un strat subțire de noroi... mergeți cu Burghilea și aduceți muniția.. Acolo-i, în spate..

Telefonistul țipa mereu în pîlnie:

— Crișule... Crișule... Crișule...

Sgîriindu-și obrazul, mîinile, Andrei se repezi orbiș printre pîlcurile de pomi. Fumul se agăța în falduri de crengile rupte, plutea, înecăcios și negru ca un nor, deasupra păduricii. În toate părțile pămîntul era răscolit; trunchiurile rupte, cojite ale pomilor păreau niște ciolane curățite de ciori. Andrei alerga, spunîndu-și: „Numai să aducem muniția la timp...” și-i făcu semn lui Ardeleanu să se grăbească. Acesta își strîmbă obrazul într-un fel de surîs. Andrei se împiedică. La picioarele lui era întins un elev tînăr, cu părul blond, sburlit în jurul tîmplelor. Căzuse pe o rîină, mîna sgîrcită strîngea un binoclu spart. Ochii deschiși, albaștri și tulburi păreau nespuse de triste. Mai departe, dintr-o groapă pe jumătate astupată răsărea un picior rupt de la genunchi, cu stofa pantalonului arsă, neagră. Tunul nu fusese lovit în plin, dar schijele îi sdrobiseră aparatele de ochire și scutul era ciuruit ca o sită. Țeava se înfundase în pămînt. Culcat pe fâlcele, un soldat gras părea să caute ceva cu mîinile întinse și degetele rășchirate. Un caporal cu sîngele curgîndu-i șiroaie din obraz, le strigă:

— Muniția! Aici..

Fără să-i aștepte se înfundă într-un boschet. Îl urmară.

Andrei sări în groapa puțin adîncă deasupra lăzilor de lemn și înhăță una. Era foarte grea și fu cît pe ce s-o scape.

— Stai că-ți ajut! strigă Ardeleanu, dar Andrei, cu o sfortare, și-o puse pe umăr. Muchiile colțurate îi zdreliră pielea și i se păru că aude cum îi scîrțîie clavicula. Clătîindu-se, gata să cadă, mereu înainte sau înapoi, fără să-și găsească echilibrul, începu să alerge gîndindu-se: „Dacă o scap, am sburat în aer.” Picioarele-i deveniseră dintr-odată slabe și se împleteau. Cînd ajunse în poziție, sudoarea sărată îl orbi. Puse lada jos și goni înapoi. Tîmplele-i svîcneau, gata să plesnească. Cu un vîjiit prelung, ceva trecu deasupra lui, apoi auzi bubuitul tunului care începuse să tragă direct asupra tancului. Andrei mai cără trei lăzi și, epuizat, se lăsă să cadă pe iarbă. Își lipi fața udă de pămîntul rece. Într-un tîrziu ridică privirile. În fața lui, pe porțiunea de cîmpie care se vedea, tancul, trăgînd mereu, înainta într-un nor alburii albastru. Cu ochii holbați Andrei îl privi tîntă. Încercă să se scoale și s-o ia la fugă, înebunit, oriunde, numai să scape de această matahală care venea spre el. În jur explodară cîteva lovituri. Tancul se opri, își roti turela, căutîndu-și adversarul.

— Lipește-te de pămînt! urlă un soldat, asvîrlindu-și lada de pe umăr și adăpostindu-se după ea.

În clipa aceea, chiar de lîngă tanc se ivi o mogîldeată sprintenă, ridică mîna, svîrli ceva și un fum cenușiu învălui totul. Apoi țîșni o flacără roșcat-verzuie. Elevul sări la tun, ochi îndelung, și cînd fumul se risipi, lovitura porni, precisă. Tancul începu să se învîrtească în loc, șenila, ruptă, se desfășură ca o limbă neagră.

— Țsta a fost Maxineanu! strigă sergentul negricios, care așezat lîngă tun își lega moletierele. Trageți, nu stați, țipă el, că acuma ies servanții.

Dar elevul privea cu binoclul tancul care ardea și își flutura capela nebun de bucurie.

Împinseră tunul înapoi în amplasament. Telefonul de la observator nu mai răspundea. Nesciind ce să facă, rămaseră să aștepte, îngrijați. Peste un timp trecu pe lângă ei plutonul de elevi, cu armele în cumpănire. Un sublocotenent, rezervist cam bătrînior, încerca să alerge în frunte, dar era mereu depășit. De la el aflară că alte patru tancuri nemțești forțează șoseaua, spre Ineu, iar husarii unguri încearcă o manevră de învăluire.

Descumpănit, elevul comandant începu să se agite. Curînd sosi un curier de la Maxineanu. Li se ordona să se retragă imediat, și să ia poziție la marginea satului.

Încărcară muniția pe chesoane, apoi fură aduși caii care sforăiau neliniștiți.

— Suie-te, civile! îl împinse sergentul pe Andrei. Suie-te...

Biciuți pînă la sînge, caii goniră prin luminiș, trecură pe lângă poziția distrusă, unde încărcară vreo doi răniți, străbătură imașul și intrară pe ulița satului pustiu. Privind în urmă, Andrei văzu că toată păduricea era înecată în fum, iar sus, pe colină, ardea cu vîlvătăi clădirea școlii militare. Din tranșeele săpate acolo peste noapte, răsăreau deși norișorii albi ai împușcăturilor.

— Sînt mulți, scrișni din dinți Ardeleanu. Toată fața îi era neagră de funingine și-și mușca buzele... Da, îi ușor să te bați cu cîteva sute de soldați.. cînd ai tancuri.. Să-i vezi cum au să fugă ca iepurii îndată ce o să răsune orga lui Stalin...

— Katiușa-i zice, rîse sergentul. Mie-mi spui?

Se opriră în piață și desperechiară tunul, așezîndu-l astfel ca să supravegheze șoseaua.

Cerul, pînă atunci senin ca sticla, se acoperise de o pîclă subțire de nori, din dosul cărora soarele strălucea rece, stins.

Andrei se culcă într-un șanț. Capul îi ardea, respirația suierătoare și fierbinte îi frigea buzele uscate, plesnite. Ardeleanu îi întinse o țigară aprinsă, dar el nu simți gustul fumului pe care-l sugea nesățios. O ameteală ușoară îl învălui, iar după ce se risipi făcu loc unei furii oarbe care-l cutremura ca o febră.

Pe șosea se iviră primele eșaloane care se retrăgeau în ordine: soldații erau acoperiți de praf, de funingine, de noroi. Multora uniformele rupte le atîrnau în sdrențe. Andrei văzu și cîteva răniți; un băietandru, cam de vîrsta lui, cu obrazul golit de sînge, era purtat în spate de un plutonier gras, asudat. Din umărul rănitului se scurgea un șiroi de sînge negricios. Soldații treceau în pas alergător, pe sub salcîmi. Apoi se ivi al doilea tun. Servanții călăreau pe deșelate, biciuind caii cu capetele frînelor. Trecură duruind pe șosea, împrăștiind pietrele în toate părțile. Elevul le făcu semn, dar ei nu se opriră, își urmară galopul spre marginea satului.

— Înhamăți! strigă sergentul... Plecăm...

În clipa aceea un călăreț se opri lângă ei. Alunecă din șea și se rezemă de crupa calului. Trăsăturile tăioase îi erau scuturate de un tremur pe care încerca zadarnic să și-l stăpînească.

— Plecați, spuse el. Ordin de la colonel.. El a rămas cu ariergarda.. Cel mult peste un ceas nemții sînt aici.. A dat ordin să ridicați toți răniții.

Își trecu mîna peste buze și scuipă.

— Nu mai putem ține, crucea și.. De trei ori a ieșit Maxineanu la contra-atac, în picioare.. Mai are vreo sută de elevi, pe care i-a ținut acolo.. Uite ordinul.

Întinse o foaie de hîrtie, pe care elevul o luă din mîna lui tremurătoare. Citi:

„Ordonă culegeți răniții. Retrageți-vă în ordine spre Gurahonț — unde se face joncțiunea cu Armata Roșie. Locțiitorul meu: căpitan Popescu. Max“.

Approape de marginea satului se auzi lătratul unei mitraliere și bubuitul sec al grenadelor.

— Moasă, ia căruța de muniții și du-te după răniți! ordonă elevul, sergentului. Ne întîlnim pe șosea, spre Gurahonț. Pleacă!

— Cine mai vine cu mine?

— Eu! strigă Andrei... Noi doi!

— Mă, civilule, tu ești un herou, măi. Haidem.

Într-o clipă scoaseră toate lăzile din căruța lungă, verde, apoi sergentul sări pe capră și-și puse pușca între genunchi. În clipa aceea un obuz explodează în mijlocul șoselei. Geamurile unei case plesniră, făcîndu-se țandări. Caii de la tun se cabrară.

Andrei și Ardeleanu se agătară de căruța care porni spre marginea satului, acolo unde răsuna încă, neînterupt, duruital mitralierei.

Șoseaua se umpluse de soldații care se retrăgeau.

Sergentul plescăia din buze, furios, înjurînd sălbatic caii. Cum n-avea bici, se sculă de pe capră și lovi cu călcîiul bocancului trăpașul din stînga. Apoi sucindu-se spre cei doi, le spuse, ciudos:

— Am fugit de la Stalingrad, civililor... am tot fugit, dar acum... eh, parastas!... Atunci ne părea bine, că veneam spre casă... Dar acum! Să se mai primenească ofițerimea noastră... Da, ce vă uitați! De aia fugim ca iepurii, că ne-au trădat ofițerii cei mari, grangurii...

Un alt obuz ridică în fața lor un perete de pămînt, schije se auziră țiuind mărunț și caii, înnebuniți, o luară la goană, coborînd pe șosea, prin șanț, peste imaș. Andrei abia avu vreme să se agațe de marginea trăsorii, ca să nu fie azvîrlit afară. Din păduricea unde fuseseră ei de dimineață, ieșeau pe rînd grupele de soldați și alergau, încovoiați, spre primele case ale satului. Sergentul opri căruța lîngă un arțar scorburos, sări jos, și-i spuse lui Andrei:

— Tu vii cu mine, iar tu, ăllaltu, păzești caii.

Porniră grăbiți. Andrei se apleca instinctiv ori de cîte ori auzea fluieratul gloanțelor, dar sergentul îl liniști:

— N-are rost, civilule, astea-s gloanțe rătăcite. Dacă e să te lovească, te lovește... Așa... îmi aduc aminte...

Nu isprăvi. Rezemat de trunchiul retezat al unui pom, un soldat încerca să-și lege cu dinții bandajul care-i aluneca mereu de pe cot.

— Du-te într-acolo! făcu sergentul semn peste umăr... e căruța.. Ceilalți răniți unde-s?

— Îs-o mulțime, gemu soldatul... Acolo, își întoarse el capul spre deal. Au venit niște brancardieri... au...uu.. mi-i rupt de la cot...

— Alții nu sînt, pe aici?

— Ba da.. Vreo zece, printre pomi...

Îi întîlniră într-un luminiș scormonit de obuze. Cu mîini tremurătoare, Andrei îi sprijini, amețit de mirosul dulceag al sîngelui care curgea. Un om de vreo patruzeci de ani era culcat pe spate și-și ținea cu amîndouă mîinile intestinele de sub care mustea un sînge gros, negru, cu clăbuci. Îl luară binișor, unul de cap, altul de picioare, și porniră spre căruță, urmați de convoiul celorlalți. Sergentul îi vorbea rănitului în șoaptă, cu o ciudată duioșie, aplecîndu-se spre el:

— Nici o grije, taică... scapi. Cinstea mea că scapi. La Gurahonț e medici. Te taie, scoate gloanțele, și gata.. Ai să-ți mai încaleci mujerea, nu te teme.

Rănitul, lucid, clipea din ochii mari, aburiți de apropierea morții și încerca să spună ceva. În clipa când ajunseră lângă căruță, un ofițer trecu călare și strigă:

— A căzut Maxineanu!

Sergentul se făcu palid, apoi strigă în urma călărețului:

— Unde, dom' sublent? Unde, dom' sublent?

— Acolo, făcu acesta un gest în urmă.

Sergentul o luă la fugă înapoi peste îmaș, în zig-zag.

Andrei, fără să știe ce face, se luă după el, dar îi fu peste putință să-l ajungă pînă în clipa cînd intrară din nou în luminiș. Doi elevi veneau spre ei ducînd un trup lung, greu, opintindu-se. Capul ofițerului atîrna, ca de lemn, într-o parte, pe jumătate acoperit de cască. Cămașa îi era roșie de sînge și degetele mîinii drepte sdrobite, i se tîrau pe jos.

— Dom' maior! strigă sergentul. Dom'maior...

— Gata... făcu unul dintre elevi, lăsîndu-l jos și începînd să se șteargă pe frunte. Gata...

Plîngînd cu hohote, sergentul se aplecă spre trupul întins, îi căută inima, apoi își ridică spre Andrei fața leoarcă de lacrimi.

— A murit... A murit... Ce știți voi. El mi-a dar gradele de sergent... Niciodată nu mi-a spus, ca alții, cioară, cioroiule, țigane, baragladină... Sări în picioare, și cu o putere care nu i se putea bănuî în trupul firav, și-l puse deacurmezișul pe umeri și porni în goană spre trăsura, urmat cu greu de Andrei și de cei doi elevi. În urma lor, împușcăturile se răriseră, dar răsuna mult mai apropiate. Privind spre clădirea școlii, acoperită de perdele galbene de flăcări, Andrei văzu cum un șir de soldați ies din tranșee și se reped spre vale. Auzi iar zornăitul de fierărie al tancurilor. Grăbi pasul. Ajunși lângă trăsura, ajutară răniților să se urce. Omul cu pîntecele sdrențuit, își ținea strîns acoperită rana și încerca mereu să vorbească. Întinseră cadavrul lui Maxineanu dealungul căruței, apoi, mereu plîngînd, sergentul se urcă pe capră. În clipa aceea, unul dintre elevi își smulse automatul de pe umăr, și sbieră:

— Ungurii, măi! Dă-i drumul.

Departe, pe șosea, se vedeau galopînd călăreți, care creșteau din ce în ce. Sergentul lovi caii. Răsună, cumplit, strigătul unui rănit, dar sergentul nu încetini goana. La marginea satului, ardeau cîteva case. Într-o curte, un țăran scotea desnădăjduit apă din fîntînă și alerga cu găleata să stingă flacăra care lingea pereții casei, coșcovindu-i.

— Mai încet, bou! îi tipă sergentului un elev, dar își mușcă limba și scuipă furios, un firicel de sînge. Sergentul coti pe o uliță goală, desfundată, îndemnînd mereu caii, pe țigănește. Dar cînd ajunseră la capătul ei, văzură că podețul care trecea peste baltă fusese aruncat în aer. Innebuniți, caii se răsuciră în loc, se încurcă în hamuri și Ardeleanu sări jos, îi apucă de bot și-i întoarse. Impușcăturile se auzeau acum foarte aproape, la marginea satului. „Ne-au prins“, gîndi Andrei, și strecurîndu-și mîna în buzunar pipăi prăselele revolverului. Dar șoseaua era goală; numai departe, spre cealaltă margine a satului, se vedeau siluetele mărunte, verzi ca niște lăcuste, ale soldaților care se retrăgeau. Podeaua căruții se acoperise cu sînge; cîțiva răniți leșinaseră, ceilalți, cu dinții strînși, albi-verzui la față șopteau mereu:

— Hai, hai, dă-i drumul... dă-i drumul.

Casca alunecase de pe obrazul maiorului, descoperindu-i ochii negri, cu pupila uriașă, și rictusul sălbatic al gurii. Andrei își scoase vestonul și-l acoperi. Îi venea să sară din căruță. I se părea că pe jos ar alerga mai repede.

Cînd trecură pe lângă primărie, poarta mare, albă, se deschise repede și cîțiva oameni le ieșiră înaintea. Andrei îl văzu pe moșneagul cel sfînt, ținînd în mînă o tavă de lemn cu pîine și sare, un popă scheletic, care bîlbîia de groază.

Buimăcit, sergentul opri căruța trăgînd cu putere de friie.

O clipă se priviră în ochi, apoi sfîntul bîigui:

— Am crezut că... au intrat... dușmanii și....

— Așa? tipă Ardeleanu, și-l scuipe în obraz.

Sergentul își luă pușca de pe genunchi și îi luă la ochi.

Într-o clipă delegația se făcu nevăzută pe poarta primăriei, numai popa se împiedică în prag și căzu cît era de lung, scăpînd pîinea și sarea. Împușcătura pocni sec și glonte se înfipse în lemnul proaspăt jiluit.

Un elev se chinuia să-și smulgă grenada de la brîu, dar sergentul, desmeticindu-se, porni căruța.

— Trădători... porci... scrișnea Ardeleanu. Numai să viu înapoi, că eu îi spînzur, cu mîinile astea!

După ce ieșiră din orașel nu-și încetîniră fuga. În urma lor, pălălăi de fum se înălțau, zvîrcolindu-se. Cerul era spălăcit, cenușiu și un vînt subțire, tăios, făcea să cînte sîrmele de telegraf. Tăceau cu toții. Andrei își îngropă fața în palme.

Ocolind mereu șoseaua, luînd-o pe duleie și drumeaguri lăturalnice sau drept peste cîmpuri, prin miriști, de-a lungul văii secate a unei bălți, prin ierburile înalte de la liziera unei păduri, căruța merse zdroncînd toată după amiaza și toată noaptea. Spre dimineață cerul cenușiu se sparse și o ploaie mărunță, țîrîitoare, înmuie drumurile; atunci sergentul scoase iar căruța la drum. Pe capră, Andrei adormise, încovrigat, rezemîndu-și capul de umărul osos al sergentului, zdrobit de oboseală și desnădejde. Cînd căruța opri, se trezi brusc.

— Trebuie să-l dăm jos, îi spuse sergentul, făcînd un semn cu capul spre omul cu pîntecele zdrențuit.

De nesomn, trăsăturile i se subțiaseră și se întunecaseră parcă, numai albul ochilor lucea viu, sticlos. Îl treziră și pe Ardeleanu (cei doi elevi se dăduseră jos, după cum îi informă sergentul) și împreună coborîră din trăsura soldatul care murea. Nu-și pierduse cunoștința, sau poate tocmai se trezise, deoarece repeta cu încăpățînare: „jos.. pe pămînt...” Îl întinseră cu băgare de seamă pe marginea șanțului și el se sgîrci tot, aducîndu-și convulsiv mîinile pe pîntecele sfîșiat, care răspîndea un miros greu, insuportabil, de putreziciune. Voia să spună ceva, dar nu mai avea putere; stringînd din dinți, căută să-și ridice capul. Andrei îi trecu binișor mîna sub ceafă și-l ajută. Soldatul privi lacom cerul sur, uniform, pomii împrăștiați pe pustă, dealurile care răsăreau departe, ca dintr-o abureală vinetie, apoi luînd mîinile de pe burtă își încheștă degetele în pămîntul șanțului, scormoni neputincios. Deodată se întinse.

Sergentul îngenunchie lângă el, îi desfăcu vestonul păros, prea mic, ieșit de soare și transpirație, și-l căută de acte. N-avea nimic afară de o plăcuță coclîtă pe care scria 11.947.

Se întoarseră tăcuți la căruță. Ceilalți răniți moțăiau, scuturați de friguri, numai unul dintre ei, cu mîna învăluită în pansamentul prin care răzbătuse sîngele, pătîndu-l, îi privea rugător și speriat.

— Nu ți-e sete? îl întrebă sergentul și-i întinse bidonul.

Rupse o nuia dintr-un pom care creștea prin apropiere și îndemnă caii, leorcă de sudoare.

— Haideți, haideți, haramailor, să ajungem odăță.

Andrei ațipi iarăși, și nu se trezi decît de două ori: odată cînd sergentul îi dădu să mănînce niște prune pe jumătate coapte, iar a doua oară cînd se auzi zgomotul unui avion. Sergentul trase la marginea șoselei, băgînd-o într-o porumbiște, și le făcu semn să coboare. Andrei se culcă pe burtă, între niște lujeri uscați de dovleac, dar auzi țipătul de bucurie al sergentului:

— E rus! E rus, măi! E rus, civilule!

Andrei și Ardeleanu săriră în picioare, dar nu văzură decît silueta avionului care se pierdea spre Ineu. Sergentul începu să joace halaripu, bătîndu-se cu palmele pe tureacul pantalonilor.

— Sturmovik! căscă el gura mare, sticlindu-și dinții. Îl cunosc. De cîte ori i-am mîncat papara! Sus, în trăsură, rușii-s aproape!

Rănitul, cu mîna bandajată, încuviință și el:

— Nu era nemțesc... avea o stea roșie pe coadă... parcă și sunetul era altfel...

Urni căruța biciuind cu nuiaua spinările cailor, ale căror picioare tremurau. Andrei nu putea vorbi din pricina sguduiturilor, de aceea privea mereu în lungul șoselei: la fiecare cot spera să vadă apărînd tancurile, celebrele tancuri rusești, despre care auzise atîtea.

Spre amiază ajunseră la Gurahonț. Cîmpia de la marginea satului era acoperită de căruțe, de coviltire și de oameni: ici și colo se ridicau fumuri firave, albăstrii. Părea o imensă sațră, poposită acolo, printre salcîmii prăfuiți, de-a lungul șanțurilor, pe ulița cea mare a satului, în ogrăzile localnicilor, sub pomii care se desfrunzeau încet; pînă în zarea întunecată de zidul unei păduri nu se vedeau decît refugiați.

— Trebuie să fie și mișcanii pe aici, spuse Ardeleanu, și punînd mîna pe umărul sergentului, îl rugă să oprească.

— Bine, civililor, zise acesta, zîmbind trist. Lasă, lasă, nu-mi mulțumiți. Mi-a plăcut cum v-ați purtat... Drum bun și să fiți fericiți...

Abia după ce căruța porni, Andrei își dădu seama că uitase să-l întrebe cum îl chema.

Înainte de-a intra în sat, îl mai văzură cum mîna, încet acum, ca să nu le facă rău răniților.

Ei doi săriră șanțul și se îndreptară spre cel mai apropiat om: un moș care frigea un știulete de porumb, încălzindu-și totodată mîinile zbîrcite.

— Nu știi, matala, mișcani nu-s pe aici, cumva?

— Ba. Aici îs. Mergeți dumilorvoastre tot înainte.. Cam pe acolo unde se văd pomii ceia s-au așezat... Toți ne-am așezat aci... mai departe nu merem. Ori rușii, ori murim aci. Da' rușii nu-s departe, poate chiar astăzi sosesc...

Oamenii își scosese răboarele din căruțe, întinseseră pe jos pernele și dunele de puf, o sobiță fumega lîngă o căruță cu coviltir de stof pe jumătate uscat, mai încolo cîțiva oameni măcinau porumb între două pietre mari rotunde; o femeie, cu mînele suflecate, frămînta pîine într-o albie de spălat rufe; în jurul unui ceaun în care clipoceă mămăliga se adunase o familie întreagă: bărbatul ținea în mîna o oală de pămînt cu mujdei în care întingeau toți, pe rînd, în ordinea vîrstei, și un bătrînel firav se agita, temîndu-se că n-are să-i rămîină și lui; într-o băltoacă proaspătă se sbenguia un porc murdar și costeliv; pe un pat de paie mucedu o vacă bălțată își lin-

gea vițelul proaspăt fătat; un țăran afumat își croia feciorul cu codoriștea biciului, tipînd ascuțit: „De astea îți arde acum, mucosule?"; iar în toate părțile, ghemuiți în pozițiile cele mai ciudate, dormeau clae peste grămadă, oameni, femei, copii: o întreagă mulțime desrădăcinată foia sub bolta posacă a cerului plumburiu.

Primul cunoscut cu care dădu ochii Andrei, fu cantorul Grozuța, acela care strigase mereu pe drumul Sepreușului: „Pruncii mei... muiera mea!" Grozuța rămase uluit, fără grai, ridică doar o mîna spre cer, răsufală adînc și, în sfîrșit, reculegîndu-se, scoase un strigăt înalt:

— Tulvai doamne, Andrei, în ce stare te aflu!

Andrei se sili să zîmbească, dar bărbia începu să-i tremure. Strînse tare mîna cantorului, care întorcîndu-se, începu să strige:

— Măi, muierc, Mitruț, Floriță, Creițar, Lădoi, veniți măi, să vedeți cine-o, venit... Tulvai, Andrei, îți fi flămînzi... Măi, cum o plîns doamna în noaptea aceea cînd ați luat-o la fugă, vai și amar, credeam că iese sufletul din ea...

— Unde-i mama? strigă Andrei, făcîndu-se alb ca hîrtia.

— O luat-o pe alt drum, cu Turculeț, șeful gării... Nu știm nimic de ea... Apoi băgînd de seamă paloarea lui Andrei, încercă să-l înveselească:

— N-avea nici o grije... Poate s-or întors la Mișca. Dacă-ri fi dat Dumnezeu să rămînem și noi, că iaca, mi s-o prăpădit iosagu... Nici nu știu ce-oi da pruncilor și muierii să mănînce...

Andrei și Ardeleanu fură înconjurați de o mulțime de fețe cunoscute. Fiecare mișcan voia să le strîngă mîna și să se mire de halul în care erau. Abia atunci Andrei își privi hainele. Vestonul, rupt în spate pînă aproape de guler, îi atîrna; jos, pantalonii erau numai franjuri, picioarele goale, murdare, învelite în cîrpele cămășii pe care i-o dăduse Mitru Moț să-și facă obiele. Fu luat pe sus și se trezi așezat cu o cană fierbinte de lapte în mîna lîngă un foc care mirosea a scoarță de salcîm.

— Mîncă, Andrei, mîncă... dacă te-ar vedea doamna Ana în ce hal ești...

— Cum a slăbit, se mira o femeie, al cărei nume Andrei nu și-l amintea.

Se aplecă asupra cîinii și sorbi o înghițitură de lapte cald. Ochii-i înotau în lacrimi și umerii-i temurau. Deodată văzu o arătare ciudată, sărind ca o barză peste oamenii culcați pe pămînt: popa Scarlat, în haine țărănești, cu o căciulă uriașă trîntită pe frunțe a la Mihai Viteazul, cu obrazul pe jumătate săpunit, se repezi la el, îl sărută și începu să țipe:

— Uite, uite... Ai venit și tu? Iar după această constatare începu să-i explice de cese rade: știe el prea bine că rușii au ce au cu popii, de aceea își taie mustățile... De unde să știe Rușii că el e democrat, ateu și anarhist? Ecaterina e sănătoasă, a mai slăbit ceva, numai cu socrul are de furcă deoarece plînge într-una și se dă de pămînt, că și-a lăsat casa la sfatul lui. Lăboșoaia scupă sînge, mult nu mai are, a răcit azi noapte cînd a plouat. După ce-i înșiră toate astea, se sculă și plecă grăbit, gesticulînd cu briciul.

— Slab domn îi și dumnealui, zise Cloambeș Lădoi, care se așezase aproape de Andrei.

Slăbise mult, dar era îmbrăcat curat și își lustruise cismele de box cu tureacul îngust. Apoi i se plînsese lui Andrei că era foarte neliniștit din pricina lui Ioșca pe care-l trimisese la București. Nu știa nimic de el.

— Acuma vă culcați... V-am făcut loc în căruța mea, spuse Cula, un acar care locuia lîngă școală și care așteptase răbdător ca Andrei și Ardeleanu să isprăvească de mîncat. Rușii-s aproape, cum trec ei o luăm și noi

spre casă, pe urmele lor... Nu vă mai las să plecați... Mergem toți împreună. De mâncat om găsi noi...

— Mulțumesc, murmură Andrei. Se sculă și le spuse că vrea să dea o raită prin împrejurimi, apoi vine să se odihnească.

Întrebă în stînga și în dreapta, căutînd să afle știri despre ai lui; ultimul om care se întîlnise cu ei, Bușcu Mihăluții, îi văzuse la Curba, de unde căruțele au scăpat cu greu, fiindcă husarii au încercuit satul în care bănuiau că se află trupele retrase de la graniță.

Frînt de oboseală, Andrei se întoarse la căruța lui Cula. Acesta-i așternuse o dună albă și îi pusese trei perne la căpătîi. Așternutul moale avea un miros răcoros, amărui, de ierburi uscate. Își lipi de pînza aspră obrazul bătut de vînt.. Trupul i se întinse. Auzea, ca printr-o ceață care deformează glasurile, cum vorbeau oamenii, jos, lîngă căruță. Continuau o discuție începută pe semne înainte de venirea lui.

— Mă mir de tine, Culă, zicea înțepat Lădoi, că vii cu astfel de vorbe.. Dacă te-ar auzi taică-tău, bietul Clondor...

— Lasă-l tu pe tata să se hodiească în groapă... Da-i așa cum spun! Alte vremuri vin acuma...

— Și-ți pare bine, ha?

— Nici rău nu-mi pare.. Că destul or huzurit unii, iară alții și-or supt degetele...

— Nană Mărie, auzi cum vorbește? se întoarse Lădoi spre mama lui Cula, o femeie foarte bătrînă, uscată și galbenă, înfofolită într-un șal gros de lînă neagră.

— D-apoi, măi Cloambeș, vorba ceea... V-am lins destul în c.. Amu mai lingeti-ne și voi!

— Nu te temi de Dumnezeu! se indignă Lădoi.

— Da' tu te-ai temut să-l trimiți pe front pe bietul Mitru Moț al Ianului?

— Cine l-o trimis?

— Tu!

— Nu vorbi luzii, muiere bătrînă!

— Nici o luzie nu-i aici, spuse Cula, acarul. Cunoaște tot satul ce-ai făcut cu el, tu și cu Sofron... Și dacă are să vie Mitru, apoi nu știu ce-a fi cu voi... că s-o jurat înaintea bisericii că vă taie pe toți.

— Om mai vedea noi, rîse silit Lădoi. Iară cu rușii, așa să știi... Bine că vin acuma, că iaca ne merge greu, fugari pe drumuri, așa că Dumnezeu să-i aducă... Dar pe urmă, dacă nu ne-o place de ei...!

— Cui, măă? se miră batjocoritor Cula. Poate ție și feciorului tău? Că viteaz te-ai mai trezit...

— Eu atîta-ți spun, Culă, bagă-ți tu mințile-n cap, că n-a fi pe socoteala voastră... Hop țop, veniți cu vorbe slabe, se vede că ți-o băgat bolșevismul în cap Ardeleanu, că tare ai umblat pe la el prin casă...

— Bine că n-am umblat ca tine, bot în bot cu Blotor, gardistul cel legionar...

— N-am umblat eu cu el! strigă supărat Lădoi. Ce, mama lui să fi făcut, că mi-i nepot? Să-l scot cu ciinii din ocol? Eu am fost dimocrat, știe lumea... Cu Maniu...

— Da, asta așa-i, încuviință cineva...

Apoi Clondorița hîrîi cu vocea ei tremurătoare:

— Mai lăsați-le astea, că avea-ți vreme acasă... Culă, caută după iaga ceea cu pîlincă... M-o biruit frigul... Nu vă mai certați.. Ține-ți și tu gura, Lădoi, nu-l zădări, că puți de bun ce ești...

De departe se auzi un chiot prelung:

— Ruuuușiiii! Oameniloooooor, vin ruușiiii!

Andrei se ridică în capul oaselor: toată cîmpia se pusesese în mișcare, mulțimea alerga clae peste grămadă, rostogolindu-se spre șosea. Îl smuei pe Ardeleanu care sforăia cu capul înfundat în perne:

— Scoală, măi, scoală-te... Rușiii...

— Ce? Unde? strigă mecanicul, apoi asvîrlind învelitoarea sări din căruță.

Porniră și ei, pierzîndu-se în mulțimea celorlalți, dar cînd ajunseră la șanțul care mărginea șoseaua, trebuiră să-și facă loc cu coatele și cu pumnii, deoarece un zid gros de trupuri le împiedica vederea. Din urma lor veneau, strigînd și gesticulînd, mereu alții. În clipa cînd Andrei ajunse în primul rînd, dînd la o parte o femeie care plîngea cu cîrpa la gură, apăru o motocicletă albă de praf. Pe atașul în care stătea un mitralior tînăr, cu un moț de păr blond, răsucit, răsărind de sub boneta mică, se vedea o stea mare roșie... Un ofițer cu epoleți lați, aurii, conducea încet, privind mereu spre mulțimea de pe margine și făcînd un semn cu mîna. În clipa următoare zidul se sparse și cu un strigăt răsunător lumea începu să se înghesuiască în jurul motocicletei, oprind-o. Andrei se silea să ajungă lîngă ei. În fața lui, Clondorița cea bătrînă lovea voinicește cu pumnii uscați în spatelul oamenilor care nu voiau să se dea în lături, strigînd din toată puterea pieptului ei slab:

— V-au adus rugăciunile noastre... Faceți-mi loc să-i văd și eu...

Pe șosea răsună duduital unui motor, și se ivi botul pătrat al unei mașini mici, descoperite, plină cu soldați prăfuiți, obosiți și foarte tineri, acoperiți cu flori, cu crengi de pomi. Într-o clipă cercul se închise și în jurul lor, mulțimea îi scoase afară din mașină, pe sus, ridicîndu-i pe umeri; din toate părțile li se întindeau căni cu apă, cu lapte, bucăți de slănină, piine, ciorchini de struguri, ori numai mîini aspre, bătătorite, care voiau să-i atingă. Un timp se auzi doar un vuiet confuz de glasuri, ca un murmur, apoi cineva strigă din răsputeri:

— Trăiască Armata Roșie!

— Să trăiești!

— Trăiască!

— Să trăiască!

Nu mai voiau să-l pună jos pe soldatul pe care-l ridicaseră și el rîdea, ștergîndu-se cu mîna de sudoare și făcînd semne cu pistolul automat...

În sfîrșit, Andrei ajunse lîngă motocicletă și, ca și toți ceilalți, puse mîna pe atașul prăfos și fierbinte. Simțea un nod în gîtlej, un fior prelung de-a lungul trupului, pleoapele-i băteau des; cu un gest spontan întinse mîna ofițerului care, rîzînd, se ruga de oameni să libereze drumul. Acesta i-o strînse puternic, apoi urmă să facă semne, încercînd să le explice oamenilor că trebuie să pornească mai departe. Cineva-i vîrî în mînă cîteva pere grase, mustoase și el, încurcat, le întinse celui din ataș.

Apoi apăsă pe accelerator, făcînd o mișcare hotărîtă. Mulțimea tălăzui o clipă și se dădu la o parte. Motocicleta și automobilul plin de soldați porniră încet. În toate părțile fluturau mîini ridicate, li se aruncau crengi, flori de cîmp pe jumătate uscate. Un țaran negricios, masiv, fugi alături de mașină, scuturînd mîinile fiecăruia, apoi rămase privind în urma lor și punîndu-și mîinile la gură, strigă:

— Să trăiască Stalin...

Glasurile răsunau atîțate:

— Gata-i și războiul... Gata...

- Hai să prindem caii și să pornim spre cășile noastre...
- Bine zici...
- La căruțe!
- Acasă!
- Războiul s-o gătat!
- Da' alții nu mai vin?
- Taci prostule! Asta-i *vangarda*! Patrula, da!
- Peste vreun ceas să vezi, mulțimea pământului!
- Mărie, du-te și adună pruncii, că plecăm acasă...
- Acasă!
- Todoreee! Unde-ai fost Todoree, că or vinit rușii!

Andrei stătea pe marginea șanțului. Praful stîrnit de sutele de oameni care se agitau pe șosea îl învăluia ca o baie caldută, uscată. Un singur gînd stăruia în el, umplîndu-l de o fericire vie, ca un țipăt: Războiul s-a terminat... Războiul s-a terminat... Acum e într-adevăr pace... Ar fi vrut să pornească spre casă.

FABULA FABULELOR

*Robul neputînd, pe vremuri, să crîcnească, frînt în jug,
Fără ca să fie-n tîrguri spînzurat ori pus pe rug,
Totuși, fiindcă trebuința de-a cîrți e omenească,
Cuteza, ascuns în pilde, ticluit să se rostească.
Strecurată-ntr-o durere, lege și fără-de-lege,
Pilda fiecare după mîntea lui o înțelege,
Încît, mai întortochiată în urzeala ei oleacă,
Nu mai așîta stăpînul și-ncepea și lui să-i placă.
De altfel, și chiar muștrarea ce i-o face înțeleptul,
Vine mai frumos cîrmită d'cît otova, de-a dreptul,
Și se cade și blestemul, pentru cît mai mult folos,
A fi spus și scris frumos.
Pildă, fabulă, zicală, snoavă, haz și ghicitoare,
Au slujit să-l mai mîngîie omului de tot ce-l doare,
Însă fabula-i o pildă-n care omul, cum o face,
Pune a vorbi pe față-n locul lui pe dobîtoace.
Și cu toate că nu schimbă lesne răul arătat,
Povestind, deocamdată cugetul îi e-mpăcat.
Prefăcîndu-se pe sine-n fiară, oaie sau maimuță,
Nu-și mai iartă nici stăpînul, nici pe sine nu se cruță.
Lupul, mielul, leul, mînzul, cîine, șoarece, pisoi,
Stau în fabulă, de sfadă, ca la teatru, cîte doi.
Cel mai tare-l gîtuiește pe mai slabul, cel mai des;
Cel puțin așa, pe timpuri, era tilcul înțeles.*

*Puricînd letopiseții slovelor, din fir în păr,
Fabula e născocirea unui rob, într-adevăr.
Grec neștiutor de carte, zdrențuros, urît și șchiop,
Se chema cu o poreclă și i se zicea Esop.
Bănuiala, în grecește, care-ncearcă să te prindă-i
Că te vezi, după poreclă, în Esop ca-ntr-o oglindă.
Dar pe cît era de slut
Pe atît deșteptăciunea îl făcuse mai temut.
Vezi că mîntea și gîndirea, fie veacul cît de prost,
Au avut întotdeauna-n lume, cît de cît un rost,
Căci ca pila, amîndouă rod și lanțurile grele,
Care se desfac pe-ncetul, slabe ca niște curele.*

Cu o vorbă scăpărată, ca din bici, într-o scînteie,
 Plăzmuirile lui repezi aveau toate cîte-o cheie.
 El ajuns-o marfă vie și din tîrg în tîrg, vîndut
 Ca un cal și ca o vită, o lua iar de la-nceput.
 Cocoșat, pipernicitul era ieftin la cîntar.
 Un cumpărător, odată, îl pusesese bucătar,
 Că știind în slutul casei cîtă minte se ascunde,
 A crezut c-așa mai lesne, încurcîndu-l, să-l înfunde.
 Deci, îi porunci s-aducă ce-i mai bun și dulce-n lume,
 Pregătind ospăț de prieteni într-o zi din an anume.
 El aduse limbi, din piață, numai limbi, în coșuri pline,
 Și mîncînd tot limbi mesenii, erau gata să leșine.
 Ce-i mai dulce decît limba? zise robul. Ea mîngîie,
 Farmec dă și mulțumire, proslăvește și tămîie.
 La alt praznic, nu știu care, l-a chemat stăpînul iar.
 Să-mi aduci acum, îi spuse, ce-i mai rău și mai amar.
 Și Esop tot limbi aduse, răspunzînd că, și suavă,
 Nu se pomenește-n lume mai a dracului otravă.

Fabula de-atunci încoace s-a lărgit cu toate-acestea,
 Soră geamănă cu gluma, păcăleala și povestea,
 Și o mai lărgim, cu voia cititorului și noi
 Adunînd în cusătură cîteva alțițe noi.
 Într-o fabulă dibace, adevărul, din belșug,
 E țesut în frumusețea graiului, cu meșteșug.
 Poate fi cînd poezie, cînd suris, cînd pișcătură,
 După cum se-ntoarce acul și izvoadele te fură,
 Altădată-n căptușală, pe furiș, dar azi pe față.

Fabula cu care-ncepem ține locul de prefață.

CUIUL

Într-o vreme, la-nceput
 Și-ntr-un leat nemaîștiut,
 Care, nu pot să însemn,
 Casele erau de lemn
 Și ulucile de scînduri,
 Ca și azi, întinse rînduri,
 Puse strimb și cap în cap
 Și proptite cu proșap.
 Dar zburau cu fiecare
 Vînt mai tare,
 Case, garduri și pătule;
 Și în timpurile toate
 Grijile erau destule.
 Le-adunai împrăstiate
 Și-ncepea din nou și iar
 Truda muncii în zadar,
 Ca să scoli din clătinare
 Iarăși doagele-n picioare

*Și din nou să le anini
Cu te miri ce rădăcini.*

*Năzdrăvan, cum altul nu-i,
Un băiat al nimănui
Născoci, atunci, un cui.
Și l-a scos și arătat.
Cuiul nou o săptămână
A umblat din mână-n mână.
A fost strîns și pipăit,
Pus pe limbă, mirosit,
Nici un om nu înțelege
Cuiul țepăn cum să lege,
Fără funii și curele,
Scîndurile între ele.
Năzdrăvanul și golanul
Îl înfipse cu ciocanul.*

*Zice unul: — „Dragul meu,
„Așa cui făceam și eu,
„Poate chiar mai dichisit,
„Însă, vezi, nu m-am gîndit“.*

COMOARA

*Un croitor zăcea bolnav
Și-aiurind în pat, gîngav,
Parcă da să se-nfeleagă
Că-mpungînd o viață-ntreagă
Ar fi adunat comoară —
Și pe cînd trăgea să moară,
Avînd și patru feciori,
Meșteri toți și buni croitori,
I-a chemat și au sosit
Să ia parte la sfîrșit.
Dar trecînd într-alte zodii
Le vorbea croitoru-n dodii
Și cuvîntul „despărțire“
Ei l-au luat drept „împărțire“
Și-așteptau să se-mpărțească
Avuția părintească.*

*Întristați, bine-nfeles,
Nerăbdarea le da ghies.
Tatăl, cînd o fi-adunat,
Pe furiș, de-i om bogat?
Se-ntrebau, puși pe cîrțit,
Unul și-altul, ispătit.
Îl știau sărac lipit.
N-avea barem prăvălie*

*Și lucra pe datorie.
 Locuise-ntr-o chilie
 Toată viața cu ei toți,
 Ba avea și trei nepoți.
 Din ce s-o fi procopsit
 Fără pic de alt venit?
 Șterpelind de la croială,
 Din postav, din căptușală,
 Retezînd un cot mai lung
 Peste coții cîți ajung?
 Sau da bani pe amanet,
 Adunînd, încet, încet?
 Vasăzică, așadar,
 Mai era și cămătar
 Și ei nici n-aveau habar.
 Cîntea lui în meserie
 Era, deci, fățărnice.*

*Zeci sau sutele de mii,
 Împărțite-n tre copii,
 Se ivea, turburătoare,
 Și o altă întrebare:
 Ce-o să aibă cel mai mare?
 Ce-o să aibă cel mai mic,
 Cam firav și cam pitic?
 Ce-or să aibă, din copii,
 Și ceilalți doi mijlocii?
 Unul și-altul, scunzi, înalți,
 Rivnind partea celorlalți,
 Fiindcă banii adunați
 Bagă vrajba și-n tre frați
 Și vorba săracului:
 „Banu-i ochiul dracului“,
 Pe averea adunată
 Erau gata să se bată.*

*Ei visau moșii și case
 Și vroiau să se și lase
 De croit și de cusut,
 Să dea bani cu împrumut,
 Să trăiască din dobîndă
 Și să cumpere și vîndă,
 Fiecare buzunar
 Ajungînd milionar.*

*Tinerii moștenitori
 Au și plîns de vreo trei ori,
 Bucuroși în sinea lor,
 Ca orice moștenitor.
 Strînși grămadă lîngă pat,
 — „Iată de ce v-am chemat“,
 Zise tatăl, mai trezit,*

Slăbănog și chinuit:

„Mie ceasul mi-a venit.

„M-am gândit întâia oară

„Să vă las și o comoară,

„Soră bună cu belșugul,

„Cum v-am dat și meșteșugul.

„Moștenirea-i o povață:

„Nu uitați nicicind în viață

„Nodul să-l faceți la uță“.

VULPEA MILOSTIVĂ

*Coana Vulpea cea roșcată
A pornit în lume-odată,
Cu vecina Veveriță,
Prietenă într-o privință.*

*Dar nici măcar n-ăpucară
Să iasă la drum de țară,
Și-ntr-o gaură de lut
Întîlniră un miel căzut.*

*— „Cum te poți uita la el?
Scoate-l iute! Bietul miel!
Păcurarul cu dulăii
S-o fi tras la umbra văii!“...*

*Spuse Vulpea din coclaur,
Lăcrimînd amar pe bot.
(Vai, ce inimă de aur!)*

*— „Cum să fac, mă tot socot!“
(Veverița-ncet murmură).*

*— „Lasă-te așa, frumos,
Ține-te de surpătură,
Și aruncă-ți coada-n jos.
Cum e ea pufoasă foarte,
Cu un păr cum nu e altul,
O s-o prindă disperatul
Și-o să scape de la moarte“.*

*Și veverița noastră cu coada cea pufoasă,
Precum îi poruncise cumătra ei sfătoasă,
Cuprinse bine-n ghiare răzorul cu țărînă,
Lăsîndu-se în golul adînc ca o fîntînă.*

*Se agățase mielul cu labele și botul,
Dar bogăția cozii s-a jumulit cu totul,
Și ghiarele-i plezniră, și botul veveriții
Strivit în rugi și bulgări își arătase dinții.*

*Dar printre stropi de sînge și coada jumulită
Ieșiră la lumină cu treaba isprăvită.*

*Cum sta de-o parte, vulpea cu blana rumenie,
Cînd a văzut isprava, sări de bucurie.*

— „Ei, bravos! Dar o faptă ca asta-așa bărbată,
În viața mea de vulpe n-am pomenit vre-odată.
În fața ta, privirea eu mi-o aplec, vecină!
Tu ești o eroină! O mare eroină!
(Pe botu-i ce rîvnește la pulpele găinii,
Se prelingeau în lacrimi isprăvile vecinii).

*Dar veverița, biata, ce se-odihnea alături,
Cu coada numai oase și blana dată-n lături,
A tresărit ca arsă, de-un gînd amar cernită,
Și-și întrebă vecina pe laude pornită:*

— „Ce te găsiși, cucoană, de aplauzi ca smintîții?
Să fi întins tu coada, și ghiarele, și dinții!”

Dar vulpea, cu o voce firească și senină:

— „Să-mi stric, eu, frumusețe de coadă, pe-o jîvină?”

GĂINA VORBĂREAȚĂ

*Rotindu-se prin curte, găina vorbăreață
Cotcodăcește-ntruna pe gard și pe cotreață:*

— „Săriți, vecini, degrabă, dați fuga, voi, vecine,
Un ou fără pereche s-a rotunjit în mine!
Sub penele pestrițe, de marea lui putere,
Durerile mă-ncearcă, — nu-i timp de-nîrziere!”

*Dar creasta ei se-ncinge, și vorbe ascuțite
Întîmpină mirarea găinilor sosite:*

— „Eu nu mă ou în larmă, nu pot în orice vîz,
Ci-n liniște deplină, porumb vreau și ovăz,
Aer curat, și-n juru-mi, cuibare-ncăpătoare,
Pernă de puf, nu pleavă și paie cu cotoare”.

*Și crescătorul, darnic și bun cum nu e altul,
I-a dat tot ce-i ceruse găina cu ouatul:
Un cuib ales, departe de larmă și de curte,
Aer curat, și toate bucatele cerute.*

*... Doar oul ce stîrnise atîta gălăgie,
Și azi se mai așteaptă din lumea lui să vie!*

★

*Sînt slujitori ai penei, și printre noi de față,
Ce seamănă cu-această găină vorbăreață!*

In romînește de Ioan Horea

URMA ALEGE

Piesă în 3 acte (7 tablouri)

PERSONAELE

OLGA DRAGOMIR-STANCIU	— șef de secție la ziarul regional „Făclia“, 32 ani
VICTOR STANCIU	— directorul uzinelor „Enegia“, 35 ani
ELENA VUIA	— inginer, responsabila cu propaganda a organizației P.M.R. din uzină, 30 ani.
ALEXANDRU VUIA	— soțul ei, 39 ani.
PETRIȘOR	— fiul lor, 8 ani.
ARISTIDE TOFAN	— inginer șef, 61 ani.
PAVEL CRĂCIUNESCU	— constructor șef, 44 ani.
ANTON DASCĂLU	— locțiitorul secretarului de partid, 42 ani.
RADU VASILIU	— inginer inovator, 27 ani.
NĂSTASE LUPĂȘCU	— inginer, 29 ani.
NICOLAE MINCU	— inginer, 28 ani.
PIIU ZILBERMAN	— inginer-dispecer, 28 ani.
MARIA SAVA	— secretara organizației U.T.M., 19 ani.
MARIN MANEA	— strungar fruntaș, deputat în Sfatul Regional, 40 ani.
ZAMFIR SPIRIDON	— cazangiu fruntaș, prietenul său, 42 ani.
MOȘ MANOLE	— muncitor bătrîn, inovator.
NAE SFETCU	— bobinator fruntaș, 35 ani.
LAMBRU	— muncitor.
ZAHARIA FLORESCU	— de la Controlul de Stat, 55 ani.
IONEL DAMASCHIN	— redactor șef la ziarul „Făclia“, 33 ani.
DORU POPOVICI	— secretar de redacție, 28 ani.
IUGA OCTAV	— secretar planificator, 26 ani.
COSTEL	— reporter, 25 ani.
LIVIU BRANDEA	— reporter, 30 ani.
MĂTUȘA IOANA	— femeie de serviciu.
VASILE NISTOR	— președintele sindicatului.
STELA PASCU	— secretara lui Stanciu.
CETĂȚEANUL DISPERAT	

Acțiunea se petrece în zilele noastre, într-un oraș de provincie, reședință regională.

ACTUL I

TABLOUL I

Holul din clădirea principală a unei mari uzine dintr-un oraș de provincie. În stînga — camera organizației P.M.R. Alături — sediul Sindicatului. În dreapta — un culuar lung care duce spre interiorul uzinei. Alături este intrarea principală. În fund o scară care duce spre încăperile administrației, la etaj. Fund dreapta — un mare panou cu fotografiile fruntașilor în producție și

inscripția: „Cinste lor“. Alături este cadrul gazetei de perete; e gol. Mai la o parte, o masă rotundă pe care sînt cărți de literatură și ideologie. Cîtera scaune pe lingă pereți.

In prim plan sînt Victor Stanciu și Alexandru Vuia. Se îndreaptă spre ieșirea principală. Mai apoi, Elena Vuia apare din camera P.M.R.

VICTOR: Știi că n-am obiceiul să mă vait, tovarășe Alexandru. Dar uzina e într-o perioadă grea. Sîntem în urmă cu planul. Ne aflăm în ultimul trimestru și, vrei, nu vrei, sîntem în asalt.

ALEXANDRU: În urmă cu planul? Tocmai voi, „Energia“? Nu e cu putință.

VICTOR: Și totuși așa este. Nu din vina noastră. Materialele planificate nu ne-au sosit la vreme. Eterna istorie: cuprul.

ALEXANDRU: Chiar de ar fi așa! Voi dețineți drapelul producției, sînteți mereu exemplu pe regiune...

VICTOR (*sigur de sine*): Și vom fi. Dar ne cereți acum imposibilul. Nu, pe Manea nu-l putem scoate din producție. Tocmai pe el!

ALEXANDRU: De ce?

VICTOR: E sufletul strungăriei.... inițiator de întreceri, mereu în frunte. Și apoi, în organizația de bază, de cînd ni l-ați trimis pe Stoian la școală...

ALEXANDRU (*malicios*): Altă dată parcă vă certați.

VICTOR (*încruntîndu-se*): Asta e altceva. În muncă nu e chip să nu te cerți. Era încăpățînat.

ALEXANDRU: Tocmai tu spui asta! Lumea zice: să lucrezi cu Stanciu e mai greu decît să muți Dunărea.

VICTOR: O fi zicînd. Dar pentru mine Stoian era un fel de amortizor.

ALEXANDRU: Adică tampon la deslănțuirile tale? Nu, Victore dragă, Stoian este ceva mai mult: un om politic cu cap, un comunist vrednic. De altfel, voi îl aveți acuma pe Anton. Este drept că a venit numai de o lună... Nu-l prea cunosc. Ce părere ai despre el?

VICTOR: Ce să-ți spun? Știe să fie alături de conducerea uzinei. Încolo... Uite-o pe Elena, poate să spună ea, că e în biroul organizației.

ELENA (*vine repede dinspre camera P.M.R.*): Tovarășe director, te caut de azi dimineață. Știi că scoatem un număr-fulger al gazetei de perete...

VICTOR: Lasă asta acum. Uite că a venit bunătatea de bărbatu-tău să mi-l ia pe Marin Manea.

ELENA (*surprinsă*): Cum să-l ia? De tot?

VICTOR: Scos din producție.

ELENA (*pornită*): Ah, nu! Alexandre, e nevoie de dînsul aici.

ALEXANDRU: Este nevoie și în altă parte. Și apoi, voi îl aveți pe Anton Dascălu, un om cu experiență, se pare... Nu?

ELENA (*se uită în altă parte*): Cu experiență? Se poate... Se poate... Dar nu ne e încă de mare ajutor.

ANTON (*coboară scara împreună cu Vasile Nistor*): Bunicel, bunicel băiatul. (*Ridică degetul*) Dar cam moale. Și cîntă, fluieră mereu.

VICTOR: Vorbești de lup și lupul la ușa.

ANTON: No-o, că nu seamăn eu cu lupul. Urs, — da.

NISTOR: Și ce dacă fluieră? Da'-i vrednic, activ. Se pricepe și în muncă culturală. Știe și tovarășa Lenuța.

ANTON: Adevărat. Da-i inginer. Ce-mi tot dai cu intelectualii? În munca sindicală... (*îl vede pe Victor Stanciu*) Să trăiești, tovarășe director!

ELENA: De Puiu e vorba?

ANTON: Da' apoi de cine? Dar dacă ziceți voi, e în regulă. Eu sînt cu majoritatea. Numai să nu iasă cu bucluc.

VICTOR: Toată problema e să dăm planul. Nu uitați, este faza decisivă în întrecerea noastră cu „Electroputere“.

ANTON: Aveți dumneavoastră grijă, tovarășe director. Știm noi.

ALEXANDRU: Direcția are grijă pe linia ei, dar comitetul de partid trebuie să mobilizeze oamenii și să controleze munca. Ați uitat povestea cu beneficiul pe 51: planificat 400 de milioane, dat 2 miliarde și jumătate?

ANTON (*satisfăcut*): Tare de tot, tovarășul Stanciu.

ALEXANDRU: Tare? Dar comitetul regional a socotit că s-au subapreciat posibilitățile uzinei. S-a planificat greșit.

ELENA (*pe gînduri*): Asta e drept. Iar oamenii...

ANTON: Lasă că scoatem noi untul din ei.

NISTOR: Numai Pinte, patronul, scotea untul din oameni. Dar s-a dus... (*către Alexandru*) Am da noi, dar să știți că tot afurisita de aramă ne ține în loc.

ELENA (*zîmbitoare*): Avem noi o surpriză în gazeta de perete... ne salvează.

VICTOR: Lasă, că ne-a venit acum o belea nouă, cu Manea...

ALEXANDRU: Cum rămîne? Că doar este și hotărîre, ți-am spus.

VICTOR (*furios*): Hotărîre! E ușor să stai la comitetul orășenesc și să hotărăști. Dar eu trebuie să dau planul! Muți oamenii de parcă ar fi pioni de șah.

ALEXANDRU: Poate n-o fi chiar așa de ușoară și munca de partid. Pasă-mi-te că pe vremuri ai trecut și tu prin munca asta.

VICTOR: Ei, da. Dar la Manea mă opun categoric.

ALEXANDRU (*îl ia de braț și se îndepărtează spre ieșire*): Tu ești mereu categoric. Prea categoric, dragă Stanciule. (*ies*)

ELENA: Tovarășe director... S-a dus. Ni-l ia pe Manea, la regiune sau la oraș, nu știu precis.

ANTON: Ei și! Ți-e teamă, fetiço? Lasă, să vezi cum trîntim noi o adunare și o întrecere de-o să se ducă buhul pînă-n București. Și o să scrie și în „Făclia“ de la noi, și în „Scînteia“ de acolo. Cu lei-paralei ca Spiridon, Sfetcu, moș Manole, Manea, ai noștri... (*iși dă seama*) Nu, că pe Manea ni-l ia! Scurt pe doi: cantitate, calitate. Ca la noi, la cefere, nenicule!

NISTOR: Ehe, de-am avea noi aramă!

ELENA: Să vedeți gazeta de perete. E cu inovația lui Vasiliu. Articolul l-a scris Marin Manea. Am pus și fotografia lui Radu.

ANTON: Asta nu se cuvenea.

NISTOR: De ce?

ANTON: D'apoi ce, el e fruntaș? Ingineraș acolo, cu cașul la gură.

NISTOR: Ce spui, tovarășe Dascălu! În loc să sprijinim inițiativa...

ANTON: Păi tu nu știi de glumă... Sigur, noi ajutăm, că asta-i datoria noastră.

ELENA (*deschide ușa spre sindicat*): Gata, măi tovarăși? Că ar vrea și tovarășul Anton s-o vadă.

PUIU (*scoate numai capul blond, ciufulit, pe ușa*): Un bob zăbavă, tovarășă Lenuțo, că apare gazeta în toată splendoarea... (*vine în scenă împreună cu Maria Sava. Amîndoi țin de cîte un colț gazeta de perete proaspătă. În mijloc — fotografia inginerului Radu Vasiliu, urmată de un articol scos în relief de o bordură făcută în culori*).

NISTOR (*în fruntea grupului care îi înconjoară, citește*): „...O inițiativă îndrăzneată... Spirit creator... Proiectare nouă... 30% cupru economie... mărirea planului de producție în cadrul prevederilor actuale de materiale... Experiență sovietică... Să sprijinim inițiativa! Să creăm condițiile realizării ei. Ne luăm angajamentul să dăm prototipul în timpul cel mai scurt, fără ca îndeplinirea planului să sufere“. Bravo, Marin! Scurt, la problemă.

PUIU: Mai am de scris titlul și se poate afișa.

NISTOR: Grăbiți-vă, că acușica sună.

ANTON: Că bine zici. Mai hai prin uzină, că de gazetă are grijă tovarășa Elena.

ELENA: Vin și eu. Fac ei singuri cum e mai bine. (*ies*)

PUIU (*lucrează la gazetă, fluieră: „Mărioară de la Jii“. Se întrerupe*): Cunoști cântecul?

MARIA (*absorbită*): Nu. Și nu pricep cum te abați de la treabă așa, fluierînd golănește.

PUIU: Nu mă abat. Și nu sînt golan, cum vă este cunoscut de altfel, tovarășă Uteme.

MARIA: Golan. Și încă uricios.

PUIU (*pune pensula la o parte*): Am terminat. Iar pentru golănie poftim, poftim! (*îi mînjește nasul cu roșu și o privește admirativ*) Știi că-ți șade bine...

MARIA (*furioasă*): Obraznicule! Pleacă, să nu te mai văd.

PUIU: Nu plec. Intîi, pentru că tovarășa Uteme nu poate așeza singură gazeta. Apoi, pentru că n-am terminat cântecul (*cîntă*): Mărioară de la Jii, măi...

MARIA (*iși freacă nasul cu furie*): Nu mă lași tu, odată, în pace, maimuță!

PUIU (*calm*): Maimuță? Da, mă trag din ea. Ca și tine de altfel. Roșu? Aproximativ. Dar de lăsat tot nu te las pînă nu-mi dai răspunsul. Să știu, lae ori bălae.

MARIA: Cum adică, domnule?

PUIU: Să știu și eu pe celumet răiesc. Mă iubești, ori ba? Ne căsătorim, sau nu?

MARIA: De o sută de ori ți-am spus: nu.

PUIU: Păi nu așa. Eu zic: ori-ori.

MARIA: Ți-am spus.

PUIU: Păi, ori-ori înseamnă da.

MARIA (*revoltată*): Ia uitați-vă la el!

PUIU: Da, da uitați-vă: roșu, golan, obraznic, maimuță. Mai este ceva? (*serios*) Este: te iubește ca un nebun, nu doarme nopțile, nu înțelege ce-i spune moș Tofan la lucru, încurcă dosarele, orele, listele de materiale. Dacă-l urmăresc mereu ochii ăștia negri care-l ucid de o mie de ori pe zi, și gura asta care-și bate joc mereu de el, și mîinile astea care bat țeapăn, și... (*încearcă s-o îmbrățișeze*)

MARIA (*îl lovește*): Tot spuneai că-s bune de ceva.

PUIU (*se ține de falcă*): De aia zic și eu: ne căsătorim și pe urmă dai în mine cît vrei.

MARIA: Dau și așa. Incolo, — nu mă mărit, să știi. Sînteți niște netrebni. Și apoi, eu am altă treabă decît să cresc copii. (*grav*). Ca secretară am răspunderi în U.T.M. Să se mărite cine n-are treabă.

PUIU: Dar tovarășa Lenuta are și soț și copil, iar sarcini... mai abitir ca tine.

MARIA: Ce-mi pasă! Eu n-am vreme.

PUIU: Adică, vorba poetului:

De astăzi dar tu fă ce vrei,
De astăzi nu-mi mai pasă
Că cea mai dulce-ntre femei
Mă lasă.

(se oprește) M-o fi lăsînd ea, dar n-o las eu! (sună sirena) Vai de mine, tovarășă Uteme, n-am așezat încă gazeta la loc! Repede, fuga!

MARIA (îl înghiontește): Tot din cauza ta, drac împielit. Lasă, că ție spun eu... (Anton și Elena trec repede spre camera P.M.R. Puiu și Maria se retrag, după ce au așezat gazeta în cadru, și rămîn în ușa sindicatului. Scena se populează: trec muncitorii, unii spre ieșirea principală, alții spre administrație. Unul, apoi altul, observă gazeta de perete. Exclamații: „Uite gazeta!“... „Un număr nou!“ Se apropie. Citesc în tăcere. Grupuri, grupuri, muncitorii au umplut hollul.

MOȘ MANOLE (într-un grup): Ia te uită, nene... Asta mai zic și eu! Halal tineret... Cap, nu glumă!

LAMBRU: Și ce te bucuri așa, moș Manole? De parcă ai fi cîștigat la loterie... I s-a năzărit unuia și matale, gata! Are cap! Să vezi cum ne iese părul prin căciulă cu socoteala asta.

MOȘ MANOLE: De ce, Lambrule? Te-a pișcat ceva?

LAMBRU: M-a pișcat. Că ne pișcă pe toți. Știm noi cum devine cu inovațiile astea, cu prototipul și cu mobilizările... Nopti nedormite, norme nerealizate și, la urmă nici plic de doamne ajută, că de primă (fluieră) s-a dus pe copcă...

ZAMFIR: Dar ce l-o fi apucat pe Marin de se vîră în povestea asta?

LAMBRU: De! Că e cîte unii căroră le umblă decorațiile prin cap.

ZAMFIR (încruntat): Asta să n-o spui de Manca!

LAMBRU (îndurerat): Păi cum, nea Zamfire, înseamnă că și dumneata ești de o părere cu Marin ăsta?

ZAMFIR: Nu sînt. Și mă mir de el. Că mereu a fost tovarăș bun, inimos și săritor. Ne cunoaștem de o viață. Da' să nu zici că-i umblă decorațiile prin cap, că de cînd îl știu a fost om muncitor și n-a cerut nimănui nimic.

LAMBRU (malițios): Păi nu ziceți voi că se transformă omul? S-a văzut și el fruntaș, mereu la gazetă, mereu în prezidiu, l-a mai ales și depotat acum... A luat-o și el razna, ca omu'.

SFETCU (în alt grup): Măi fraților, voi știți ce înseamnă asta? Dacă reușește, secția noastră dă planul odată și jumătate. Cu acelaș material

LAMBRU: Povestea lui „dacă“. S-a înecat de mult „dacă“ al tău.

MOȘ MANOLE (în alt grup): Nu spune așa, mă Lambrule, că tot tu plîngeai de cărbuni, de electrozi.

ALT MUNCITOR: Este. Dar cînd te-ai apucat să strunjești cărbuni, să faci electrozi, nu-ți lipsea tocmai materialul, moș Manole. Asta-i.

PUIU (se vîră în grup): De aia are omul minte.

LAMBRU: Minte are, da' burta cere de mîncare.

SFETCU: O să ne iasă norma de două, de trei ori.

ZAMFIR: La sfîntu' așteaptă. Și organizația ce zice? Unde-i tovarășul Dascălu?

ANTON (din prag): Aici. Unde-s muncitorii, acolo sînt și eu.

LAMBRU: Dar cu povestea asta cum rămîne?

ZAMFIR: Iar cu necazuri pe noi? Tot muncitorul să tragă, că nu i-a fost destul?

ANTON (*descumpănit*): Stai binișor, Zamfire. Facem noi o ședință, vedem noi... Eu nu zic...

LAMBRU: Faceți ședință, tovarășe secretar? Știm noi cum iese pe urmă... tot pe a lor.

(*Intră Marin Manea. După el se ține reporterul Liviu Brandea*).

BRANDEA: Să-mi spuneți, tovarășe, doar în câteva cuvinte, cum realizați planul, și ce gânduri aveți pentru viitor. Și cum o duceți pe acasă... Și cum e cu familia... Și ce locuință bună aveți... și...

MARIN (*ursuz*): Ce să vă mai spun? O să ajungem să nu dăm nici norma, dacă merge așa.

BRANDEA: Totuși... pe noi ne interesează la „Făclia“. Știți: producția, și nivelul de trai, și grija pentru om...

LAMBRU: Iacă și ziaristul nostru! Marele nostru gazetar, renumitul nostru reporter internațional...

BRANDEA (*se umflă*): Pe cât îmi permit puterile, tovarăși.

ZAMFIR (*îl dezumflă*): Nu-u, tovule, (*arată pe Manea*) de dînsul e vorba.

BRANDEA (*luminat*): De aia nu voia să-mi spună, să nu-i iau materialul...

LAMBRU: Sigur. S-a văzut frunțaș, s-a apucat de gazetărie... Meserie îi trebuie lui, strung? Că ce-i pasă lui de tovarăși?

MARIN: Ce vorbă e asta?

ZAMFIR: Dar tu nu-ți dai cu presupusul?

(*In pragul camerei P.M.R., Anton și Elena discută aprins. Zamfir îl trage la o parte pe Manea. Grupurile de muncitori se fac și se refac. Frământarea este generală*).

MARIN (*în prim plan*): Ce-i aici, Zamfire? Ce-i cu balamucul ăsta?

ZAMFIR (*posac*): Mai întrebi? Ce te-ai apucat să scrii la gazetă?

MARIN: De asta e vorba? Păi e chestie de viață pentru noi. Tu nu-ți dai seama, frate, că facem economii cum nici n-am visat. Dăm producție mai multă. Au venit comenzi de transformatori noi, mari. Cum să le faci? Gîndește și tu.

ZAMFIR: Iar noi ce ne facem pînă atunci? Iar ore de noapte, iar norme sub plan, iar plic ca vai de lume?

MARIN: Atîta vezi tu, Zamfire? Dar tu ești comunist, ce dumnezeu!

ZAMFIR: Pe dumnezeu lasă-l în pace. Iar cît îs eu de comunist se vede aici, pe tabla de onoare. În cifre și procente.

MARIN: Spiritul de partid nu se măsoară în cifre.

ZAMFIR: Dar ele arată faptele oamenilor.

MARIN: Nu-i destul să fii cel mai bun cazangiu din uzină. Trebuie să mai te gîndești și să nu stai în coadă...

ZAMFIR: Să ne dea aramă și facem două norme.

MARIN: Cine să ne dea? Măi Zamfire, se poate tocmai tu să judeci îngust, ca Lambru? Dar îndrăzneala pe seama cui o lași? Asta e drept, nu scrie pe tabla de onoare.

ZAMFIR: Dar unde?

MARIN: În statutul partidului, nene.

(*Rumoare. Intră Victor Stanciu. E pornit, enervat în urma discuției cu Alexandru. Nu se uită la nimeni, se îndreaptă spre scară. Observă mulțimea și frământarea. Schimbă direcția și se apropie de gazeta de perete. Zgomotul încetează brusc. Grupele se despart și Victor pătrunde ca printr-un culuar. Se oprește, citește*).

VICTOR (*furios*): Ce-i asta? (*citește*) Prototip nou? Tocmai acum? Cine a permis? Cine-i director aici, Victor Stanciu sau altcineva? Curată anarhie! (*întinde mîna și rupe articolul. Apoi fotografia. Le face*

bucăți. Stupoare. Elena se repede la el. Anton se ascunde în camera P.M.R. Maria privește înspăimântată. Muncitorii tac dezaprobator).

ELENA (*dezolată*): Vai, ce ai făcut, tovarășe Stanciu?

VICTOR: Ce am făcut? Ce trebuia să fac. Adică dumneata, tovarășă Vuia, ai pus la cale istoria asta?

ELENA: Dar nici n-ai citit ca lumea... E un lucru de mare valoare.

VICTOR: Asta s-o spună întâi specialiștii și nu... un strungar.

MARIN: Și pe strungar îl doare pentru uzină.

VICTOR: Vom vedea noi. Și apoi...

PUIU: Dar dumneata n-ai voie să rupi gazeta!

VICTOR (*vînat de minie*): Nu e treaba dumitale. În uzină nu se afișează nimic fără permisiunea și controlul meu. S-a înțeles? Cine umblă după cai verzi pe pereți să plece. Noi avem plan de dat. Nu ne arde de experiențe acum. (*Către Elena*) Iar cu dumneata vorbim noi la partid (*se întoarce și urcă grăbit scara*).

ZAMFIR (*iși revine*): Ce fu asta, măi frate?

MARIN: Dovada că directorul este de acord cu tine.

ZAMFIR: Stai, frate, dar de ce să rupă gazeta?

SFETCU: Întreabă-l, dacă te ține cureaua.

ANTON (*apare în pragul camerei*): Ia să ne vedem de treabă, măi tovarăși. Că ne dumirim noi. Facem o ședință, facem o adunare... Să nu ne iuțim... Că știe ea, direcția... Se clarifică lucrurile. De, că oameni sîntem, ce naiba...

(Muncitorii se împrăstie. Maria lăcrimează. Puiu o mîngîie ușor. Elena și Anton rămîn față în față).

ELENA: Doamne, ce-i asta?... Nu-mi vine să cred. De ce a făcut-o? Tocmai el, tocmai Stanciu, în loc să-l felicite pe Vasiliu.

ANTON: Ușurel, fetico, ușurel... Nu vă spun eu... să nu ne iuțim, că iese cu bucluc.

ELENA: Dar e revoltător! N-are dreptul să rupă gazeta.

ANTON: Parcă eu zic că-i bine? Dar ce, să te pui cu el? Știe directorul ce face. Că nu degeaba l-a pus aici mai mare peste oameni.

ELENA: Dar de ce a făcut-o? Și încă față de muncitori. Iar dumneata ai tăcut!

ANTON: Păi cum, să-l lovesc la autoritate?

ELENA (*cu durere*): Ce rușine! E iute el, dar să facă una ca asta? Nu, nu se poate așa. Și va trebui să dea socoteală.

ANTON: Ho, ho! Înfiptă mai ești, fetițo! (*încet, amenințător*) Ia să te astîmperi. Nu tot ce sboară se mănîncă. Știe tovarășul Stanciu ce face.

ELENA: Dar...

ANTON: Nici un „dar”. Nu mai publicați nimic fără să văd eu întîi.

ELENA: Dar nu ți-am arătat?

ANTON: Nu așa... la botul calului.

ELENA: Și cu proiectul Vasiliu?

ANTON: În suspensie. Pînă se decide.

ELENA: Tovarășe Dascălu, dar uzina...

ANTON: Nu mă învăța pe mine. Și, ascultă aici: Nu te juca cu focul. (*se retrage*).

ELENA (*rămîne ca trăznită*): Ce e asta? În suspensie? Dar de ce, tovarăși, de ce?

Cortina

TABLOUL II

Biroul directorului Victor Stanciu; larg, somptuos. Mobilă de piele și nuc. Perdele grele, covoare. Cîteva machete de transformatori. Grafice. O bibliotecă. Ferestre mari. O ușă îndreapta, spre biroul secretarei. Pe aici intră toată lumea. În fund, o ușă masivă; pe aici intră numai directorul. Stela așează garoafe roșii în glastrele de pe birou. Fredonează. Peste o clipă intră Victor Stanciu preocupat, însoțit de inginerul șef Aristide Tofan.

VICTOR: Comunică la Proiectări să-mi trimită imediat situațiile.

STELA (*zăbovind*): Îndată.

VICTOR: Nu îndată, imediat.

STELA: Nici florile nu le observați...

VICTOR: Flori, vorbe... Ce sînt eu, primadonă? Ce să fac cu florile dumitale? Sînt director și am o uzină s-o ia toți dracii. Să vină situațiile. (*Stela iese*) Și atunci, ce părere aveți?

TOFAN: Nici o părere. Decît că ultimele rezerve de cupru se duc. Situația e, ca să zic așa, foarte grea. Dacă nu vine cuprul din ultima tranșă, conform planului, n-o să putem...

VICTOR: Trebuie să putem! Ați vorbit cu Baia Mare? (*Tofan tace*) Evident, treaba directorului! (*ridică receptorul*) Dă-mi Baia Mare, pe Ivănescu. (*către Tofan*) Iar vagonetele din București?

TOFAN: Vă rog să interveniți la comisia de Stat, să deblocheze.

VICTOR: Mereu să intervin eu. Sarcina directorului este să dea directive.

TOFAN (*jignit*): Directiva nu se face cupru.

VICTOR (*furios*): Dumneata ai chef de glumă. De ce nu m-ați avizat la vreme? De aia merge prost.

TOFAN: Toată uzina știe că stăm prost cu arama.

VICTOR: Și dumneata îmi dai lecții? Ce v-a apucat astăzi pe toți?

STELA (*deschide ușa*): Baia Mare la telefon.

VICTOR: Să-mi dai și Bucureștii, C.S.P. (*în receptor*) Noroc, Ivănescule! Ce naiba, tocmai acum vrei să mă nenorocеști? Cum? Ce e cu istoria asta? Ascultă, n-o face pe niznai... Da, arama. Să știi că mă plîng la minister... Nu ți-e frică? Atunci iau primul tren, vin la Baia și te strîng de gît. Nu rîde... Dar tu de ce mă omori?... Așa da. Cu primul transport, bagă de seamă. Bine, să trăiești. (*Către Tofan*) S-a făcut. Altceva.

TOFAN: „Electroputere“ cere trei cazangii.

VICTOR: Nu dau. Să-și pună poșta în cui.

TOFAN: Mă gîndeam, poate să eliberăm de la cuve...

VICTOR: Văd că aveți păreri, tovarășe inginer.

TOFAN: Nu, că spunea și Nistor de la sindicat... De, întrecere, ca să zic, sufletești așa.... Că pentru mine...

VICTOR: Tocmai pentru că sîntem în întrecere. Eu să le fac planul?

STELA (*din ușă*): C.S.P. la telefon.

VICTOR: Alo! Da, eu vă caut, Stanciu de la „Energia“. Să-mi dați materialele conform planului... Nu vă privește? Dar pe mine mă privește. Și dacă spun că nu dau planul? Nu-mi vinde castraveți... Au plecat pozițiile? Nu, nu vreau să știu... că m-ați topit. Mîine să fie aici... Nu comand eu Ministerului? Dar pe birocrați... Așa da, așa, bine. (*către Tofan*) S-a făcut și asta. Dar bateți fierul cît îi cald. Cînd pui mîna — se poate.

TOFAN: Vă știe de frică. Cu noi, ăștia micii...

VICTOR: Cum „ăștia micii“? Dar dumneata ești inginer șef, ce naiba!

Vă rog, vă rog, nu slăbiți producția. (*Tofan e la ușă*) Mai multă grijă la control. (*singur*) Oameni slabi sus — birocrați jos — neputincioși. Îmi spune la minister: „organizează-ți timpul”. E ușor acolo, cu o liotă de funcționari, cu specialiști, consilieri, directori... Dar eu ce să fac? Mi-au redus și din personal. Uzina nu e fabrică de circulare. Dai ori nu dai producție. (*se așează*) N-am timp să respir, n-am timp să gîndesc. Că toate le am pe cap. Hîrtii la citit, hîrtii la semnat. Intrare, ieșire, planificare, producție, expediție. buget... toate! Eu plan, eu control, eu administrație, eu toate...

OLGA (*intră grăbită cu cîteva garoafe în mînă*): Noroc, Victore!

VICTOR (*surprins*): Olga! Ce vînt te aduce?

OLGA: Un vînt călduț de primăvară.

VICTOR: Fugi, că afară e toamnă.

OLGA: Dar dacă în sufletul oamenilor e primăvară? Dacă-ți vine să cînti, să hoinărești, să te bucuri... Ce, nu-i voie?

VICTOR: Măi, măi... Cîtă poezie! De ce nu scrieți și voi la gazetă așa cum vorbiți cîteodată?

OLGA: Nu știi să citești bine. Mereu preocupat, mereu încruntat,... Tu și versurile lui Eminescu le-ai găsi searbăde. Știi, Victore, de cînd nu te-am mai văzut zîmbind?

VICTOR (*acru*): De un secol.

OLGA: Nu glumi... Cred că e anul.

VICTOR: Și ce concluzie tragi, tu inginer de suflete?

OLGA: Nu te superi? (*îi pune mîinile pe umeri*) Te acrești. Ești în mare pericol.

VICTOR: Lume rea.

OLGA: Zău? Altă dată erai mîndru de uzină, de succesele ei, de oamenii „tăi” — cum spuneai. Ce, nu-ți mai sînt ei pe plac, sau tu lor?

VICTOR: Oh, dragă, dacă ai ști cît sînt de obosit... Și dezgustat. Simt deseori un gust ca de cenușă.

OLGA: Săracul meu Victoraș. Mereu atît de energic și deodată pesimist. (*zîmbind*) Un nou raș trecător.

VICTOR (*cu încăpăținare*): Ba așa este. Nu lua lucrurile în glumă... Sînt necăjit. Oi fi eu iute, dar mă exasperează oamenii ăștia. Le pare bine cînd ție ți-e rău.

OLGA: Filozofie nouă. Ce ți-a venit?

VICTOR: Ți-am spus eu... necazuri. Tu îți dai sufletul din tine, și ei...

OLGA: Și astea toate din cauza proiectului Vasiliu?

VICTOR: Ai și aflat.

OLGA: Nu e meseria mea? Mi-a spus Brandea.

VICTOR: Și asta e o probă de cretin!

OLGA: Credeai că gazetele sînt fără uscătură? Și dacă-l socotești așa, de ce i-ai dat informația pentru ziar?

VICTOR (*zîmbind acru*): Dar ce, să mă luați și voi în fabrică? Nu e presa a patra putere în stat?

OLGA: În statul burghez. La noi e...

VICTOR: Ceva mai nou n-ai să-mi spui?

OLGA: Ba da: dacă ți-i grijă de presă, de ce rupi „a patra putere” de pe perete?

VICTOR (*repede*): Și asta ai aflat! (*își revine*) E altă poveste. Și, dacă vrei să știi, îmi pare rău.

OLGA: Spune-o lor, tovarășilor tăi de muncă.

VICTOR: Lor să le-o spun? Să mă umilesc? M-ar sfîșia.

OLGA: Victore dragă, ești pornit. Calmează-te. Ciuda nu e sfetnic bun. Stai de vorbă cu ei.

VICTOR: N-am cu cine.

OLGA: Ești imposibil... astăzi. Sînt oameni cu care lucrezi de ani de zile... I-ai ridicat în muncă...

VICTOR: Pe capul meu!

OLGA: Vino-ți în fire! Știi cît de mult te stimează Elena Vuia!

VICTOR: Viperă încălzită la sîn.

OLGA: Dar nu vezi cît ești de caraghios? E păcat, zău! Te știe lumea de om serios. Îmi spunea Manea...

VICTOR: Marin Manea? El e cu istoria...

ANTON (*intrînd*): Scuzați, tovarășe director. Vin tot în chestia aia, cu Vasiliu. Fierbe uzina.

VICTOR (*nervos*): Ce-ar fi să mă lăsați în pace?

ANTON: Parcă eu ce zic: are tovarășul director alte treburi, importante, de stat. Nu, că ei o țin una și bună. Și... (*îi vorbește încet, la ureche*).

OLGA (*privește odaia, cărțile din bibliotecă, florile de pe masă*): Și aici garoafe... Cine mai știa că e ziua ta astăzi?

VICTOR (*tresare*): Ziua mea? Habar n-am avut.

ANTON: Apoi să ne trăiești, directore, și la mai mare! (*îi strînge mîna*)

OLGA: Ba-i ajunge și atîta. Tot nu-l văd pe acasă.

VICTOR: Parcă tu stai acasă! Zile și nopți la redacție. (*iși dă seama*) Nu v-ați cunoscut?

ANTON: Nu face nimic. Dascălu... secretarele de partid. E ocupat, tare ocupat directorul nostru, să ne trăiască. Că de, e ditai uzina.

OLGA (*întrerupe*): Știi, am venit să te poftesc la masă.

VICTOR (*privește uimit ceasul*): Dar e abia zece și jumătate.

OLGA: Tocmai. Ca să nu uiți să vii acasă. O să fie și Damaschin.

ANTON: Știm noi, cum să nu știm. Stab mare la regiune, șef redactor la „Făclia”.

VICTOR: Vai, Olga, dar eu am atîtea pe cap! Și apoi mie nu mi-e șef Damaschin, e al tău... Descurcă-te.

OLGA: Ba să faci bine, măcar de ziua ta să vii acasă mai devreme.

VICTOR: Ce ți-i și cu teroarea asta feminină! Atunci, rămîne așa, tovarășe Anton: stăm de vorbă cu inginerii, cu tovarășul Crăciunescu.

ANTON: Am înțeles și mă retrag. Sărut mîna. (*iese*).

OLGA: De unde a apărut și lingăul ăsta? Parcă era Stoian secretar. L-a mutat?

VICTOR: Nu, este la școală. Dascălu îi ține locul.

OLGA: Văd că te împaci bine cu el.

VICTOR: Dar ce, să mă cert cu toată lumea? Și apoi, nu-mi pot alege oamenii după plac. Îi iau așa cum sînt.

OLGA: Pe toți? Să nu te alegi cu pleava.

VICTOR (*încruntat*): Ai venit să mă dăscălești? Halal felicitări de ziua mea.

OLGA: De ce ești rău, Victore? Știi bine cît mă doare pentru tine. Și am venit...

VICTOR: Că ai auzit istoria cu gazeta. Eu sînt însă, cum știi prea bine, major. N-am nevoie de tutelă.

OLGA: Nu te mai grozăvi. Cine te cunoaște mai bine ca mine, Victore? De zece ani. Nu te lăsa tirît de sentimente. Furia te orbește. La drept vorbind, nu știu de ce te înverșunezi.

VICTOR: Asta o spun și eu: nu știi despre ce e vorba, nu cunoști problema. Nu te băga în istoria asta.

OLGA: Și de ce, mă rog?

VICTOR: Măcar și pentru faptul că bărbatul tău este director aici.

OLGA: Și ce dacă ești?

VICTOR: Atita îmi mai trebuie, să zică lumea că mi-a sărit nevasta în ajutor.

OLGA: Tu niciodată nu ai nevoie de sprijin? Apoi, ești atât de convins că ai dreptate? S-ar putea să te înșeli. Și atunci nevasta n-o să-ți ia parte.

VICTOR: Ei, asta-i bună!

OLGA: Ce e „bună“, să n-ai dreptate, sau să nu-ți iau parte?

VICTOR: Și una și alta.

OLGA: Încerezut mai ești!

VICTOR: Cum m-a făcut mama! (*furios*) Ei, drăcie, asta-i vorba Elenii. M-a otrăvit, scorpia.

OLGA (*zîmbește*): Cum rămîne?

VICTOR: Vin la masă.

OLGA (*il ia de mîna*): Nu, nu, cu „istoria“ asta?

VICTOR: Cu asta... Să-mi promiți că nu te amesteci. (*ea se uită într-o parte*) Nu, nu așa, uită-te la mine.

OLGA (*șovăie*): Dar eu sînt la gazetă...

VICTOR: Pentru mine ai fost și rămii soție.

OLGA: Măi, satrapule, nu mai sîntem pe vremea lui Ginghis Han. Am și eu răspunderi, chiar dacă nu sînt la uzină.

VICTOR: Tu ești la cultural. Nu te privește.

OLGA: Sînt și în colegiul de redacție. Și nu există probleme pe care un gazetar le-ar putea ocoli.

VICTOR: Iar cu formulele? Și tocmai tu vorbești despre primăvară, despre sentimente... Dacă nu te-ai cunoaște și eu, Olga... (*o dezmiardă*) Frumoasa mea soție! Hai, ne-am înțeles?

OLGA: Victore, Victore... Nu e cîstit ce faci, zău...

STELA (*în ușă*): A venit tovarășul inginer Crăciunescu.

VICTOR: Ne-am înțeles? Și... vin la masă (*intră Crăciunescu, face loc Olgăi să iasă. Apoi inginerul Tofan*) Luați loc, tovarăși. Problema o cunoașteți, că de azi urlă toată uzina. Aș vrea să vă cunosc părerea.

CRĂCIUNESCU: Mi se pare că se face prea mult zgomot în această chestiune... la prima vedere interesantă. Am stat de vorbă și cu Vasiliu. Desigur, este de înțeles avîntul său tineresc și dorința de a rezolva problema cuprului. Dar din punct de vedere strict științific raționamentele lui — căci numai atît ne-a înfățișat — nu rezistă. Lucrările lui Widman au arătat că se poate realiza o construcție economică numai pe baza obținerii unui diametru minim al coloanei transformatorilor. Astăzi este un adevăr elementar (*cu modestie făcută*) Nu că eu aș fi proiectantul, dar realmente, soluție mai bună decît a transformatorilor noștri de azi nu există.

VICTOR: Totuși, Vasiliu oferă calcule... Să nu uităm că problema aramei ne va strînge de gît mereu.

CRĂCIUNESCU: Adevărat. Dar nu ne putem baza decît pe realități. Iar la Vasiliu sînt doar visuri... și, mi-e teamă că este vorba și de anumite ambiții... nemăsurate.

VICTOR: Eu îl cunosc încă de pe vremea cînd făcea practică la noi. Era modest. E drept, cam avîntat.

CRĂCIUNESCU: Poate că l-ați ridicat prea repede. Acuma e șef de serviciu și, dacă cunoștințele nu-i permit să rîvnească postul de constructor șef, ochește... mai departe. În definitiv, postul de director, mai știi...

VICTOR (*surprins*): Ce spui! (*cu un calm forțat*) Ei, asta e ridicol!

CRĂCIUNESCU: Nu spuneți așa, tovarășe director. Tineretul de astăzi își închipuie că l-a prins pe Dumnezeu de barbă...

VICTOR: Hm, da! Dar părerea dumneavoastră, tovarășe inginer șef?

TOFAN (*închis în el*): Eu... eu execut, nu proiectez.

VICTOR: Așa este, am uitat. Dumneavoastră n-aveți păreri.

TOFAN: Am avut prea multe la viața mea. Așa că eu execut. N-am păreri, cum bine ați observat. În orice caz la proiectări... dispune inginerul Crăciunescu.

CRĂCIUNESCU: Atunci e unitate de păreri. Nu?

STELA (*din prag*): A venit tovarășul Dascălu.

VICTOR: Să intre, să intre. (*Către Anton care intră*) Tocmai la dumneata mă gîndeam. Ce părere ai?

ANTON: Tot cu proiectul Vasiliu? Așa și așa. Tineretul, desigur, e aprins. Este înainte. Așa se cuvine. Dar noi să avem calm. Să nu iasă cu bucluc. Și să nu slăbim (*grav*) disciplina.

VICTOR: Evident. Dar cu proiectul?

CRĂCIUNESCU: Castele în Spania.

ANTON: Păi dacă o spune un om luminat ca tovarășul constructor șef, mai încap discuții?

VICTOR: Eu l-am chemat aici pe Vasiliu. Avem datoria să-l ascultăm. Chiar dacă greșește. Și chiar dacă e vorba (*vrea să pară calm*) de ambiții... deșarte. (*sună. Apare Stela*). Să intre tovarășii. (*intră Radu Vasiliu, Marin Manea și Elena Vuia*). Luați loc. Tovarășe Vasiliu, ai ocazia să expui aici pe scurt ceea ce propui. Dar scurt.

RADU (*aprinz*): Vă mulțumesc, tovarășe director. Știți, eu am căutat să vă...

VICTOR (*rece*): Tîrziu. Mult prea tîrziu.

ELENA: Tovarășul Radu n-a știut că apare în gazetă.

MARIN: Și dacă? Vorba e: are sau nu are preț această propunere...

VICTOR (*aspru*): Îmi permiteți să conduc eu ședința. Vorbește, Vasiliu.

RADU: Pentru mine ați fost ca un părinte... Iar uzina este...

VICTOR: Te rog, despre transformator.

RADU (*intimidat*): Ei bine, am să spun. Dar m-ați luat prea repede... n-am cifrele la mine...

CRĂCIUNESCU (*superior*): Un inventator știe oricînd ce vrea. Și poate demonstra la orice oră. Dacă nu e sigur — tace. Și nu pune oamenii pe drumuri.

MARIN: Asta nu e atmosferă tovarășească. Și nu înțeleg cum o poți tolera tocmai dumneata, tovarășe Stanciu.

RADU: Am să încerc. Pornisem de la premiza, de la situația reală, că n-avem cupru.

CRĂCIUNESCU: Descoperire meritorie.

RADU (*se animă*): Realitate tristă. Bobinele cer consum exagerat de cupru.

CRĂCIUNESCU: Se știe. Treci...

RADU: Pe baza adaptării normelor sovietice de pierderi, calculînd riguros încălzirea...

CRĂCIUNESCU: Cu sacrificii însemnate în randamentul transformatorului. Cine garantează metoda de calcul?

RADU: Pierdere de energie va fi de 3%, dar la cupru economisim 30%.

TOFAN: Treizeci la sută?!

RADU: După calculul aproximativ.

CRĂCIUNESCU (*sare*): Nu e serios. Și, nu vreau să pronunț cuvîntul potrivit... dar sînt aiureli. Prezumptii, visuri. Să dovedești negru pe alb cum asigură răcirea.

RADU (*ferm*): Să-mi dați voie să lucrez la proiect. Și voi dovedi.

VICTOR: Într-adevăr, totul e construit numai pe vise.

ELENA: E și vis aici. Dar și realitate. Economii... transformatori mai mulți. Tovarășe director, dumneavoastră știți mai bine ca oricine în ce măsură acest vis corespunde necesității. Viața cere asemenea rezolvare.

VICTOR (*aspru*): Nu e nevoie de agitație aici. Asta s-o faci la dumneata, la propagandă. Aici se discută științific...

CRĂCIUNESCU: Iar în literatura modernă este demonstrat că în construcția transformatorului nu sînt permise fantezii. Ai citit? N-ai citit.

RADU: Ba da, în U.R.S.S. transformatorii așa se fac.

VICTOR: Ai fost acolo? Ai văzut cu ochii dumitale?

RADU: Mi-a scris inginerul Lupașcu.

CRĂCIUNESCU: Astea sînt argumente? „Mi-a scris“... Ai schița, ai proiectul sovietic?

MARIN: Îl vom avea.

VICTOR: Rămîne să stăm de vorbă atunci cînd va exista schița. Iar pînă una alta, să lăsăm oamenii să dea planul. Ne-ați ridicat uzina în cap.

ANTON: Fierbe ca un cazan sub presiune. Ați dat foc, nu alta. Iar transformatorii nu sînt poezele.

MARIN: Nu te iuți, tovarășe. Dacă n-ai o luminiță în tine nu iese nici transformatorul.

CRĂCIUNESCU: Că dumneata faci literatură la strung.

MARIN: Eu dau piese. Dar n-aș lucra acum în contul lui 1961, dacă mie metalul nu mi-ar cînta la ureche. Nu e poezie asta și totuși, munca mea are poezia ei. (*grav*) Eu cred că tovarășul Vasiliu trebuie lăsat să proiecteze.

RADU (*cu căldură*): Tovarășe director, doar nu vă cer nimic. Gîndiți-vă: se deschid noi și noi posibilități. Pentru întreaga industrie electrotehnică.

ANTON: Dar ce spun muncitorii ai auzit? Zamfir, Lambru, alții? „Iar nopțile, iar prototip, iar necazuri... numai bucluc!“ Noi nu ne rupem de mase.

MARIN: Nu te rupi de mase? Dar ce spun eu, ce spune Sfetcu, ce spune moș Manole, tovarășe Dascălu? Lasă-ne să lucrăm numai...

VICTOR (*răspicat*): Noi avem de dat planul, tovarăși. Nu ne este îngăduit să procedăm așa cum ne înghionțește inima.

ELENA: Tovarășe Stanciu, dar fără inimă... fără elan, fără avînt...

VICTOR: Iar cu sentimentalismele dumitale, tovarășă Vuia? Eu cred că decisiv este cuvîntul inginerilor. Ați auzit...

CRĂCIUNESCU: Sînt hotărît împotrivă. Parcă am fi în plin romantism. Și asta împinge la anarhie.

ANTON: Spuneam eu: disciplina.

TOFAN (*nehotărît*): Dar... poate, ca să zic așa... Ah, nu! eu execut.

VICTOR: Atunci, rămîne așa. Am terminat. (*Crăciunescu și Tofan ies.*)

RADU: Tovarășe director, eu cred că am datoria să vă spun totuși că nu este vorba de visuri deșarte.

VICTOR (*nu se uită la el*): Cam tîrziu, tovarășe Vasiliu. La spartul tîrgului.

RADU (*sincer*): Dar ce importanță are, e doar interesul obștesc în joc!

VICTOR (*în picioare*): Ce importantă are! Că treci peste director, că tuți ce este disciplina? Interes obștesc! (*îl fixează*) Oare asta urmărești, Vasiliule?

RADU: Vă îndoiiți? (*înecat de durere*) Cu ce am meritat eu asta? Muncesc mereu... Vă admiram, tovarășe Stanciu... pentru tenacitate, pentru energie... pentru dragostea mare față de uzină... Și tocmai dumneavoastră spuneți că... Ce sînt eu, arivist, carierist fără suflet? (*iese în fugă*)

MARIN: Tovarășe Stanciu, trebuie să-ți vorbească.

VICTOR (*rece*): Am treabă cu tovarășul Anton.

MARIN: Cu amîndoi am 6 vorbe. Și e bine că este aici și tovarășa Vuliă.

VICTOR: Uite, Manca, cel puțin în biroul meu să nu-mi comanzi.

MARIN: Eu n-am poartă de comandă. Dar pentru dreptate mă las de piept cu oricine.

ELENA: Eu nu pot pricepe, tovarăși, ce se întîmplă. Ajută-mă, tovarășe Stanciu. Dacă am greșit, să știu cu ce. Dacă nu, spuneți-mi de ce vă opuneți cu atita înversunare?

VICTOR: Nu-ți dai seama că ai zăpăcit oamenii? Muncitori! Ca! Sfetcu, ca Marin așa...

MARIN: Dumneata crezi că noi sîntem oameni ușor de zăpăcit? Îți închipui cu adevărat că într-o fabrică numai directorul are cap?

VICTOR: Eu știu că într-o fabrică directorul răspunde. Vreți să ne facem de ris? Ce vă pasă vouă: o să prăpădiți materiale, veți îrosi munca oamenilor, veți cheltui banul statului. Iar planul se va duce dracului... și drapeful, și onoarea noastră, și renumele uzinei. Nu veți răspunde voi. Cad eu mesa, directorul.

ELENA: Atunci, e o teamă, tovarășe Stanciu? Dumitale îi e frică?

VICTOR (*furios*): Nu mi e teamă de nimeni. Și nu mi-a fost niciodată, Dar n-am să las să vă jocați cu munca mea de ani de zile.

MARIN: Dar conștiința ce-ți spune?

VICTOR: E prea mult!

MARIN: Răspunde-mi, tovarășe Stanciu. Nu poți.

VICTOR: Am muncit aici ca un rob! Altădată nu era decât un hangar în paragină. Am comasat ateliere mici, am ridicat mîndrețe de uzină. De patru ani dau planul. Nici o lină sub plan. Am primit „Ordinul Muncii”... De noi se vorbește, se vorbește. Vreți să duceți mîndrețe de uzină de ripă?

MARIN (*rar*): De ripă?... Noi? Că toate cîte s-au făcut aici, tu, Victor Stanciu, le-ai potrivit. Tu ai muncit, tu ai făcut, tu ai realizat. Alții... au stat.

ELENA: Tovarășe Stanciu, să mă să înțeleg. Cine nu știe că uzina îi e dragă? Eu îmi dau seama cît de mare e grija directorului ca planul să fie îndeplinit. Dar de ce te împotrivesți? De ce nu studiezi proiectul Vasiliu?

VICTOR: Și de uzină cine va avea grija? Papa de la Roma?

ELENA: Dar sîntem toți aici. E organizația. Sînt tehnicienii.

VICTOR: Ai auzit ce spune Crăciunescu?

ELENA: Bine, el e împotriva. Își apără prototipul „lui” E. meșchin, dar se explică. Însă dumneata?

VICTOR (*ferm*): N-am să permit ca uzina noastră să nu îndeplinească planul. Toate energiile trebuie concentrate în producție. Iar voi nu veți face să pierdem în recolare. Pentru prototipul vostru n-am să terfelesc renumele uzinei...

ELENA: Dar nu-ți dai seama ce ~~maneu~~ lucru se poate realiza... pentru țara întreagă?

VICTOR: Ți-a dat dumitale guvernul sarcina asta?

ELENA (cu ochii larg deschiși): Cum poți vorbi așa, tovarășe Stanciu?

VICTOR: Iaca vorbesc. Că pe mine mă doare pentru uzină, pentru plan.

MARIN: Dar ar fi vorba numai de întrecere. Dar n-ai tu curajul să privești adevărul în față și să ne spui cinstit ce te roade.

VICTOR: N-am timp de palavrageală!

MARIN: Așa înțelegi să vorbești cu oamenii, cu tovarășii tăi? Și asta, tocmai atunci când noi vrem să te ajutăm la greu. Să știi însă, tovarășe Stanciu, adevărul nu se poate ascunde. Ține minte. (iese)

VICTOR: A zis și s-a dus. Dumneata ce mai stai?

ELENA: Vreau să mă lămurești odată. Nu te-am înțeles nici adineaori cu gazeta, nici acum. Parc-ai fi altcineva. Știu că ești repezit, știu că nu ți-e ușor, știu că te doare poate. Dar ne doare și pe noi, pentru uzină. Și pentru dumneata.

VICTOR: Ar fi bine să vă doară mai puțin pentru mine.

ANTON: Ferește-mă, doamne, de prieteni.

ELENA: Și rabzi asta, tovarășe Victor? Ani de zile am stat alături de dumneata. O uzină întreagă a stat.

VICTOR: „Ai“ stat. Bine ai spus. Și Vasiliu a stat. Voi, tinerii pe care eu v-am crescut. Acum am ajuns să văd cum plozii învăță pe părinți să facă copii.

ELENA (cu degust): Ești grosolan. Și te-ai legat de un cuvânt. Plozii, puii...? Dar și noi am învățat să zburăm, ne-au crescut aripile. De ce l-oprești pe Vasiliu?

VICTOR: Să nu și le frângă.

ELENA: Gîndește-te la ce faci, tovarășe Stanciu.

VICTOR (sare): Ajunge odată cu sfaturile! Sau poate o să mai și ameninți cum face Marin Manea?

ELENA: Marin e om cinstit și spune adevărul în față.

VICTOR: Slăbiți-mă cu grija asta odată pentru totdeauna.

ELENA: Imi pare rău. E foarte trist ce faci. Dar dacă nu e altă cale. (iese).

ANTON: Ei, ce facem, tovarășe director?

VICTOR: La muncă. Să nu pierdem vremea. Mobilizați toată lumea: să supraîndeplinim planul.

ANTON: Las' pe mine. Întrecere, de zici ce-i aia.

VICTOR: Sarcini la toată lumea. Să nu-și vadă capul de treabă. În producție avem noi grijă. Pe linie obștească, grija ta. Să țipe, nu alta. De Vasiliu o să aibă grijă Crăciunescu. Iar cu Manea... M-a pus dracu' să nu-l dau cînd mi l-a cerut Comitetul Orășenesc.

ANTON: Da, scăpăm de el. Și cu Elena Vuia e greu.

VICTOR: Cheam-o la biroul organizației și pune-i în vedere: disciplină.

ANTON: Asta da... dar să nu uitați că bărbatul ei, Alexandru, este șef de verificări la oraș.

VICTOR: Ei și?

ANTON: Să nu iasă cu bucluc.

VICTOR: Dacă ți-e teamă de lup, nu te duci în pădure.

ANTON: Cu lupii mă mai descurc eu, dar mie mi-e să nu dăm de niște lei. C-apoi...

VICTOR : Apoi?

ANTON: Ehe! tovarășe Stanciu! Ca gîndul te parașutează înapoi, în producție...

ACTUL II

TABLOUL III

Serviciul proiectări. În dreapta, despărțit printr-un perete cu ușă de sticlă, biroul constructorului șef. Mobilă simplă, machete, desene, piese de diverse dimensiuni, câteva scaune, un birou simplu de brad. În stînga, sala de lucru. Mai multe mese-planșete la care lucrează inginerii proiectanți și desenatorii. În fund, o masă a șefului de secție. Biroul constructorului șef e gol. În sala de proiectări, Vasiliu, Mincu și Elena Vuia lucrează de zor. Pauză.

RADU: Ce n-ași da să am schița sovietică, ce n-aș da!

ELENA (*fără să ridice capul*): Ai spus ceva?

RADU (*se scoală, se plimbă agitat*): Nu. (*pauză*) Caut și eu să împac capra cu varza.

MINCU: Adică?

RADU: Să și conduc secția, să și proiectez transformatorul.

MINCU: Peste puțină. Cere și tu un concediu.

RADU: Nu vrea să-mi dea. Sîntem cică în ultimul trimestru.

MINCU: Asta așa-i. Dar tu ai dreptul tău. Codul Muncii...

RADU: Victor Stanciu, și... Codul muncii. Îți dă în cap cu el.

ELENA: Nu exagera. Există partid, sindicat...

RADU (*surprins*): Tocmai dumneata o spui, ca și cum n-ai cunoaște toată povestea.

ELENA: Tocmai pentru că o cunosc. Nu trebuie să-ți pierzi cumpătul și trebuie să lucrezi. (*se apropie de el*) De ce te frămînti?

RADU (*în fața biroului său*): Nu-mi iese calculul. Vreau să rezolv problema încălzirii. Și mereu îmi vine cîte o altă chestie. Toate presante, toate urgente. Ar fi bine să revezi și dumneata calculele mele.

ELENA: Acuma? Dar singur mi-ai repartizat schița pentru motor.

RADU (*cu necaz*): Vezi, asta e! Spune singură, cum să fac? Nici un ajutor de nicăieri.

ELENA: N-ai dreptate. Sîntem cu toții alături de tine. Poate altora le vine mai greu... (*zîmbește*) Hai, dă calculele încoace... Am să fac așa ca să nu mă observe. Știi bine că atîta așteaptă Crăciunescu. Și nu numai el.

RADU: Lua-i-ar toți dracii! (*se ridică*) Ah, de-ai ști tovarășă Lenuța... Noaptea nu dorm. Il văd, îl simt... Și parcă în depărtare se conturează un șir lung de transformatori.... Sute, mii.

ELENA: Pentru uzine, pentru șantiere. Orașe pline de lumină.

RADU (*visător*): Și altele pentru semeteuri, pentru gospodării colective.

ELENA: Așa da. Vezi că-ți vine inima la loc... (*Crăciunescu a intrat în biroul său. Răsfoiește niște dosare. Se apropie de ușă și ascultă*).

RADU: După ce mi-am făcut practica aici, am lucrat la minister. Nu-mi plăcea: situații, grafice, rapoarte. Mi s-a propus un post de asistent la o catedră... Urma aspirantura. Tare frumos! Interesant. Perspectiva muncii științifice, a unui titlu... Și uite, am venit aici, în uzină. Simțeam că așa e bine.

ELENA: Și acum îți pare rău?

RADU: Nu. Dar mă simt copleșit și am impresia că mi-am luat Ceahlăul în spinare.

ELENA: Voinic să fii.

RADU: Din păcate nu sînt. Mă doboară.

ELENA: Calculele?

RADU: Ostilitatea. Nu-i pricep. De ce se opun?

CRĂCIUNESCU (*deschide ușa*): Tovarășe Vasiliu, te rog, o clipă.

RADU: Imediat (*trece în biroul constructorului șef. În sală se lucrează în tăcere*).

CRĂCIUNESCU: Ia loc. (*pauză*) Știi, tovarășe Vasiliu, mă tot gîndesc la ideea dumitale.

RADU (*animat*): Adevărat? Și eu credeam...

CRĂCIUNESCU: Și mă conving din ce în ce mai mult că dumneata... alergi după himere.

RADU: Nu m-ați lăsat să explic data trecută... Diferența de consum... iată calculele. (*amîndoi, în picioare, calculează*). Economia este vizibilă, nu-i așa?

CRĂCIUNESCU: Simplist. Problema întâia: va rezista? Eu zic — nu. Problema a doua: pierdere de energie. Indiscutabil. Ce am realizat?

RADU (*ferm*): Rezistă. Iar pierderea nu va trece de trei la sută.

CRĂCIUNESCU: Și nu te gîndești că se compromite realizarea planurilor de producție în curs?

RADU: Asta încă trebuie dovedit. Și chiar dacă n-am cîștiga întrecerea... nu vă gîndiți ce am dobîndi în ansamblu, pentru uzina și pentru industria noastră? Toemai dumneavoastră, vechi proiectant, nu se poate să nu vă dați seama cît este de necesară această soluție.

CRĂCIUNESCU: (*se așează și aprinde o țigară*): Ești un fanatic.

RADU: De ce?

CRĂCIUNESCU: Nu înțeleg ce te mîină.

RADU: Dar bine, e doar rezolvarea problemei care frămîntă toată uzina.

CRĂCIUNESCU: Uzina se va potoli. De aia este partidul și direcția aici. Dar dumneata personal ce vrei? Ai salariu bun, ești șef de secție la 27 de ani, de munca dumitale sînt mulțumit.

RADU: Eu nu.

CRĂCIUNESCU: Ești tînăr, plin de elan. Frumos, nimic de zis; dar nu uita că eu am douăzeci de ani de practică. Știu ceva. Pe vremuri am făcut și eu tapaj. Mi-a trecut. Mi-am dat seama că munca noastră cere precizie și calm. Nici măcar știință, ci... meșteșug. Iar dumneata n-ai reușit decît să-l superi pe director.

RADU: N-am vrut. Și, mărturisesc, nici astăzi nu pricep cu ce l-am supărat.

CRĂCIUNESCU: Incă o dovadă că nu te gîndești bine, nu înțelegi că nu merge să dai cu barda. Ce vrei? Plan, supraîndepliniri? Dar direcția nu vrea? Vrem cu toții. Vorba e: să nu sărim peste șea. Iar dumneata o faci pe Don Quichotte. Azi nu se mai prinde. E ridicol. De unde nu-i, nici Dumnezeu nu cere. Așteaptă.

RADU: Ce să aștept?

CRĂCIUNESCU: Convențiile care vor da cupru din import.

RADU (*revoltat*): Dumneata spui asta?

CRĂCIUNESCU: Da, eu. Om cu minte clară, realistă. Producția este rezultatul calculelor și nu al fanteziei.

RADU: Iar eu vă spun că știința e creație. Și creație fără fantezie, fără inspirație chiar, nu există.

CRĂCIUNESCU (*se strîmbă*): Iar romantism. Viața e proză, nu poezie. Mai ales producția.

RADU: Aici sînt valabile aceleași legi. În economia noastră se dă lupta...

CRĂCIUNESCU Cunoaştem (*declamă*):

O luptă-i viaţa. Deci te luptă
Cu dragoste de ea, cu dor.

Ştii? (*sigur de sine*) Eminescu.

RADU: Cunosc... Coşbuc are dreptate.

CRĂCIUNESCU (*după o pauză*): În poezie, dragă, este uşor să ai dreptate; în viaţă însă noi luptăm pentru linişte, pentru calm.

RADU: Filozofia asta îmi e străină.

CRĂCIUNESCU: Ei, da, dumneata eşti comunist înfocat. (*sună telefonul*)
Da, eu... (*în sala de proiectări intră ca o furtună Maria urmată de Puiu*).

MARIA: Tovarăşă Vuia! (*oficial*) U.T.M.-ul s-a angajat să sprijine iniţiativa inginerului Vasiliu. Organizaţia de bază de la bobinaj dă o sută două zeci de ore libere pentru prototip. La cazangerie...

PUIU (*întrerupe*): Am fost eu. Nouăzeci şi cinci de ore.

ELENA: Foarte bine. Dar pe tine parcă te ştiam la sindicat.

PUIU (*cu un gest elocvent*): M-a prelucrat, m-a mobilizat, m-a...

ELENA: Am înţeles. Ce e cu gazeta?

PUIU: Aproape gata. Am trecut şi angajamentele. Numai că tovarăşul Anton...

ELENA (*se întunecă*): Da?

PUIU: Mi-a spus să nu mai pomenesc de Vasiliu. Dar tot am pomenit. Şi atunci (*imită pe Dascălu*) „Stai binişor, băiatule! Tu ştii ce e disciplina?“ Eu: „!“ El: „Să execuţi dispoziţia mea.“ Eu: „Dar linia partidului...“ El: „Indrăzneşti să fii contra? Partidul m-a pus pe mine şi eu o linie am“. Şi mi-a închis pliscul.

ELENA: Şi ce ai făcut?

PUIU (*simplu*): Scoatem gazetă cum ne-a fost vorba.

MARIA: Aşa e el, maimuţă.

PUIU: Tovarăşă Elena, ce are cu mine ? Ce, e o problemă de U.T.M.? Părul nu-i place, nasul e urât, gura...Măcar de mi-ar da cu vitriol!

MARIA: E o idee! Scap de el.

PUIU: Ba mă iei, că te obligă legea. Hei, hai la gazetă, nu trage chiulul Uteme, că pe urmă... (*ies în fugă*)

ELENA: Copii ...

MINCU (*pe gânduri*): Tovarăşă Vuia, se încurcă lucrurile. Să nu iasă o dandana...

CRĂCIUNESCU (*în biroul său*): Noutăţi: noi comenzi detransformatori. Da, e o problemă.

RADU: Şi cuprul?

CRĂCIUNESCU (*dă din umeri*): Nimica nou.

RADU: Prin urmare noi trebuie să găsim soluţia. Mai departe nu mai merge aşa.

CRĂCIUNESCU: De ce îi mergea patronului?

RADU: Lui Pinteau? Dar ce, el cunoştea asemenea ritm? Ii mergea cîţ rupea şapte piei de pe muncitori. Reducea salariile, concedia. Ii interesa ţara? Iar aici este interesul industriei noastre socialiste...

CRĂCIUNESCU (*cu ironie*):... al poporului, al republicii, etc., etc. Cunoaştem. Dar timp pentru prelucrări n-am. Şi ca să fiu sincer, nici chef. Credeam că vom vorbi ca între intelectuali ce sîntem... Să ne înţelegem.

RADU: Decît aşa înţelegere....

CRĂCIUNESCU (*ameninţător*): Bagă de seamă, băietaş!

RADU: De ce mă amenințați? (*pe gânduri*) Băiețas? Să zicem! Dar Marin Manea, moș Manole și alții? Vă amintiți chestia cu strunjitul cărbunilor? De la o jumătate de oră, am ajuns să facem un electrod în două minute.

CRĂCIUNESCU (*disprețuitor*): Oul lui Columb.

RADU: Intr-adevăr. Dar l-a descoperit moș Manole, și nu un inginer savant. Și asta pentru că moșul are ochi de gospodar...

CRĂCIUNESCU: Ministru să-l faci! Dar știi ce m-a întrebat deunăzi utemista voastră? Aia oacheșă, Maria mi se pare că o cheamă. Cică: „De ce în America sînt ciorapi Nylon, iar la noi nu?”

RADU: Și ce i-ați răspuns?

CRĂCIUNESCU: Ce să-i spun? Că în America tehnica e mai dezvoltată, ca pe urmă dumneata să mă declari cosmopolit? Am tăcut.

RADU: Dar cunoaște America tempouri de dezvoltare ca la noi? În satul meu te înecai în noroi, noaptea îți puteai scoate ochii... Azi e lumină electrică. Știți ce înseamnă lumină electrică la Cîrpiți? O revoluție! E și creșă. Și dispensar. Și colectivă.

CRĂCIUNESCU: Cu dumneata nu e de discutat. Dar ce, eu trăiesc în lună? Noi avem colectivă și S.U.A. nu are. În schimb, ei au Nylon și noi nu avem.

RADU: Vă înșelați; fabricăm Kapron.

CRĂCIUNESCU: Mersi. Nu-mi plac surogatele. Prefer originalul.

TOFAN (*intră cu corespondența în mînă*): Bună, bună ziua... Noutăți de la minister. Se revăd toate cataloagele... Se standardizează toate piesele. După metoda sovietică, ca să zic așa... E acolo un tînăr, întors din U.R.S.S. Pune pe roate toată povestea... Ionașcu parcă, sau Lupașcu...

RADU (*sare*): Lupașcu, Tase Lupașcu s-a întors! Asta da! Cer iertare o clipă... (*dă ca o furtună în sala de proiectare*) Mincule, Mincule, s-a întors Năstase de la Moscova!

MINCU: Unde-i?

RADU: Știu eu? La București, la minister sau...

LUPAȘCU (*intrînd*): Te înșeli, bătrîne lup de mare. Lupașcu e aici și vă prezintă omagiile sale. (*se îmbrățișează*).

RADU: Ia te uită! De unde ai răsărit, mă?

LUPAȘCU: Ai slăbit, mă. Cearcâne sub ochi. Ori te-ai îndrăgostit? Mărturisește, că de mine nu scapi. Da, asta trebuie să fie. Bine faci, ce să tot umbli holtei? Că eu mi-s tată. Am un flăcău, trage din și lulea umblă după fete la șase săptămîni.

RADU: Să-ți trăiască, Tase! (*îl bate pe umeri*) Va să zică ai venit, mă!

LUPAȘCU: Cum mă vezi și te văd. Ce faci?

RADU: Vai și iar vai! Mi-a trecut prin cap o....

MINCU: ...trăznaie. E în ceartă cu toată lumea.

ELENA: Ba, să ne fie cu iertare. Un lucru serios, de cea mai mare însemnătate. Și foarte urgent. Ai să înțelegi îndată, că doar și tu ai lucrat la transformatori. Ajută-ne, Lupașcule, că nu degeaba te-am trimis noi la Moscova.

LUPAȘCU: Să vedem despre ce e vorba... (*toți se grupează în jurul planșetei*) Evident. Ideea este justă. Tu ai avut schița sovietică?

RADU: Da' de unde! Doar ce mi-ai scris tu!

LUPAȘCU: Aplici principiul lor. Numai că la ei pierderea de energie...

RADU: Ai înțeles, banditul!

LUPAȘCU: Bandit era tat-tu că te-a făcut.

ELENA: Astea-s grațiozitățile obișnuite?

MINCU: Așa îi cunosc dintr-a-ntîia de liceu.

LUPAȘCU: Să știi că ți-am adus schițele. Măi Radule, dar tu să ne ajuți la catalogul de standardizare.

RADU: Rămii aici?

LUPAȘCU: Nu. M-a trimis ministerul în chestia cu standardizarea. Am spus că te consult și pe tine. Mai zăbovesc eu cîteva zile pe aici.

PUIU (*dă buzna*): Gata, tovarășă Vuia.

ELENA: Gazeta? O clipă. (*către Lupașcu*) Nu ne scrii un articol în chestia transformatorilor?

LUPAȘCU: Știu eu? O să spună că se amestecă ministerul...

ELENA: De ce ministerul? Scrie un inginer trimis de noi la Moscova.

LUPAȘCU: Il fac scurt. Arăt doar în ce constă experiența sovietică. (*se așează și scrie. Ceilalți discută animat. Victor Stanciu intră în biroul constructorului șef*).

VICTOR: O problemă urgentă: trebuie să întocmim lista de materiale pe anul viitor. Ne-o cere ministerul pentru a o înainta la C.S.P. N-avem decît 5-6 zile. Ați aflat despre noile comenzi? Totul e să cerem cupru ca să ne ajungă.

TOFAN: Numai de ar fi.

CRĂCIUNESCU: Fără cupru nu se fac transformatori.

VICTOR: Evident. Lucrarea s-o facă un om cu pricepere. Cui o repartizați?

CRĂCIUNESCU: Lui Vasiliu. E descurcăreț.

TOFAN (*pe gînduri*): Se pare că el... proiectează, ca să zic așa... Nu, lasă-l în pace.

CRĂCIUNESCU: Odată cu capul. O să-i priască, ca să-i mai iasă nălucile din cap. Să se sature de cifre.

TOFAN: E păcat. Băiatul a găsit o soluție, ca să zic așa valoroasă. Interesantă în orice caz. Nu e bine...

CRĂCIUNESCU: Domnule inginer-șef, fără supărare, dar proiectările le conduc eu.

TOFAN: Păi dacă o iei așa...

ANTON (*intrînd*): Vă căutam prin toată uzina, tovarășe director. Iar scoate gazeta.

VICTOR: Cine?

ANTON: Elena Vuia. Și iar e cu proiectul.

VICTOR (*furios*): Nemaipomenit! E bătaie de joc curată.

ANTON: Las' c-o să vadă ea... Acuș, acuș o chemăm...

CRĂCIUNESCU (*discret*): Noi trecem dincolo, că tot avem sarcini de repartizat. (*iese împreună cu Tofan*) Tovarășă Vuia, te cheamă tovarășul director. Ai sosit, Lupașcule? Salutare! (*către ceilalți*) Ne întoarcem îndată... Tovarășe Vasiliu, vino cu noi, că este o sarcină importantă... pentru dumneata. (*ies*).

ELENA (*intrînd în biroul constructorului șef*): M-ați chemat?

VICTOR: Cred și eu. N-ai de gînd să te astîmperi?

ELENA: Despre ce e vorba?

ANTON: Sfînta-sfîntelor! Nici usturoi n-a mîncat, nici gura nu-i miroase. Nu știe nimic, dar gazeta e gata pentru afișat.

ELENA: Nu încă. Va mai fi și un articol al inginerului Lupașcu, întors din U.R.S.S.

ANTON: Nu va fi nici un articol, nu va fi nici o gazetă. Știi să citești? (*ii întinde un ziar*) Nu tace partidul... Vede și spune.

ELENA: Ce-i asta? (*citește*) „Împotriva aventurilor. La uzinele „Energia“

se petrec de la o vreme lucruri îngrijorătoare. Tineri răscoliți de ambiții..." (*ridică ochii*) Ce-i asta?

ANTON (*rînjind*): Cuvînt autorizat, cum ai vrut dumneata.

ELENA (*reluînd*): "...în loc de a se urmări graficul producției... periclitează... Comitetul de Partid se pierde în discuții..."

ANTON: Vezi, ne critică și pe noi. Așa e, critica-i ruptă din rai.

ELENA: "...aflăm că direcția ia măsuri urgente". Aceasta este sursa?

VICTOR: Dar ce, credeai că ai monopolul presei?

ELENA (*îngrozită*): Tovarășe Victor, dar aceasta este gazeta regiunii...

ANTON: Tocmai de aia comitetul n-o să mai tacă, o să tragă la răspundere. Că asta e spargere curată... fracționism.

ELENA (*îi privește intens*): Tu vorbești, tovarășe Anton... tu, care încurci treburile mereu?

VICTOR: Ajunge! Aveți caș la gură și dați lecții oamenilor încercați. Vasiliu vrea să fie director, dar tu, tu ce ai ochit? Ce planuri ai?

ELENA (*înțelegînd*): Acum am priceput! De asta ți-e frică, tovarășe Stanciu? De aceea te opui. Ce murdărie!

VICTOR: Vom discuta noi îndată, ce e curat, și ce e murdar... la biroul de partid. Pe tine însă te sfătuiesc un lucru: gîndește-te bine și să nu mănînci chibrite.

ELENA (*îl privește cu dispreț*): Și cît am crezut eu în dumneata!... Să nu mănînc chibrite, zici? Să tac adică? Să mint? Dar minte numai acela căruia îi e frică. Iar frică le e numai robilor. (*decisă*) Să nu mănînc chibrite, zici? Prea multe s-au adunat. O să le înghit pe toate odată. Și să vedem dacă mi se apleacă.

ANTON: Nu, o să ți se aplice.

ELENA (*îl fulgeră*): Ticălos mai ești, Dascăle! (*iese. Pauză*)

ANTON (*își revine*): Ai văzut-o? Așa se vorbește cu secretarul de partid?... Curată otravă.

VICTOR: Vezi să nu te otrăvească tot așa în ședință... Hai, că ne așteaptă ceilalți. (*ies*)

LUPAȘCU: Gata. Îl iei tu, Puiule, sau îl dau tovarășei Vuia?

PUIU: Dă-l încoace. Îl dau eu... (*în ușa se ciocnește de Vasiliu care intră plouat*).

LUPAȘCU: Ce e, Radule? Ți-a turtit fesul?

RADU: M-a încărcat cu planul de materiale pe 1954. Să fie gata în patru zile (*cu un gest disperat*) S-a dus...

PUIU: Ce s-a dus?

RADU: Proiectul... prototipul. Și gazeta au oprit-o...

PUIU: Gazeta de perete? Nu se poate! (*iese în fugă*)

LUPAȘCU: Și tu ce ai rămas așa, ca o mămligă?

RADU: Nu mai pot proiecta... (*deodată, luminat*) Ba, nu! Am să fac tablele! Ah, nici nu-ți dai seama... (*se repede la Lupășcu, îl sgîlție de umeri*) Înțelegi, Tase, am să fac tablele. Tu pricepi, bătrîne?

LUPAȘCU: Ai căpiat!

RADU: Le forțez mîna, mă!

LUPAȘCU (*se luminează și el*): Ești dat dracului! (*pe gînduri*) Dar e un joc periculos. Ar fi bine să stai de vorbă cu...

RADU: Cu cine? Cu Stanciu, cu Crăciunescu?

LUPAȘCU: Cu inginerul Tofan.

RADU: Cu moș Tofan? El (*cu subînțeles*) execută.

LUPAȘCU: Te înșeli. Nu-ți dai seama ce comoară e bătrînul acesta. Știe o carte... Și e plin de idei.

RADU: Tace ca un pește.

LUPAȘCU: Nu te potrivești. Dacă ai ști numai să-l cîștigi...

RADU: Păște, mîrgule, iarbă verde.

LUPAȘCU: Gîndește-te. Raducule, nu uita, sfătulește-te cu organizația.

RADU: Cu Dascălu? Nici mort! Să stau de vorbă... (cu lumina mare în ochi) Da, am să mă duc eu... unde trebuie? Știu eu unde!

Corina

TABLoul IV

Acasă la soții Vuia. O cameră frumoasă mobilată. În fund, o canapea. Un birou mic, în dreapta. Două tablouri, o bibliotecă, un covor. În fața pe jos, Petrișor meșteșugărește la o mare faia de hîrtie. Lipește tăieturi din gazetă, fotografii. E mînjit de cerneală și vopsele. Se aud pașii...

PETRIȘOR (ridică capul): Asta e mama, (între Elena. Petrișor sare în întîmpinarea ei și o îmbrățișează) Mămicule! De ce ai întîrziat, că sînt două... fix trecute.

ELENA: Am avut treabă, dragul meu. Dar ești mînjit tot! Ce-ai făcut, de arăți așa?

PETRIȘOR (cu ochii scînteind): Am redactat gazeta. Vino să vezi. O ade-vărată gazetă de perete. Cu titluri, cu poze, cu articole, cu tot... tot. (o atrage jos pe covor) Vezi... uite și caricatura. (decis) Am să mă fac gazetar. Așa am hotărît cu tata.

ELENA (trist): Grea meserie ți-ai ales, Petrișor.

PETRIȘOR (observă atitudinea ei): Dar tu de ce ești tristă, mămico? Iar s-au înneecat corăbile?

ELENA (zîmbește amar): Am și eu necazuri, băiatule. Nu știi tu?

PETRIȘOR: Că așa e viața? Da' tăticu spune că viața e așa cum o fac oamenii. Fă-o și tu, să fie bună... (cu îngrijorare). Nu ți-a ieșit gazeta, mămico?

ELENA (tărăgănat): A ieșit ea... cu tărăboi.

PETRIȘOR (o alintă): Mama mică... mama supărată... mama tristă... Spune-i lui Petrișor, ce s-a întîmplat?

ELENA (cu el în brațe): Nimic... sau aproape nimic. Spun unii oameni că mama nu e bună, că e rea, că...

PETRIȘOR (aprin): Care-i ăla, mămico?

ELENA: Unii... (uită treptat că este cu copilul în brațe) Spun ... și încă cum spun! Că mama e încăpățînată, o carieristă... (în prag apare Alexandru; ea nu-l observă) că e fracționistă. Că e un om întîmplător în mișcare... Că atitudinea ei este nedemnă, incompatibilă cu calitatea de...

ALEXANDRU: Și pe urmă?

ELENA (sare în picioare): Sandule, tu erai? (izbucnește în lacrimi) Sandule, dragul meu... de ce sînt oamenii așa de răi? (Petrișor plînge și el).

ALEXANDRU: Oamenii nu sînt răi, sînt înrăiți...

ELENA: Tot aia!

ALEXANDRU: Nu, nu e „tot aia“... Dar nu te mai recunosc! Oare tu ești Lenuța mea care cîntă mereu și merge mereu înainte? Sus capul, nevestico! Că n-au intrat zilele în sac.

PETRIȘOR (îi cuprinde pe amîndoi): Păi n-am spus eu așa? Numai femeile plîng...

ALEXANDRU: Iar tu, om matuz și chibzuit, du-te să vezi de egata masa.

Mor de foame.

PETRIȘOR (se bosumflă): Nu mori... și nici nu ți-e foame. Las-că, tin eu...

ALEXANDRU: Ce ți-e și cu perspicacitatea asta? Păi, dacă pricepi, fii și tu mai simțitor, și... circulă.

PETRIȘOR: Așa să fi spus de la început, bărbătește. Ce-mi umbli cu ciocara vopsită? (iese)

ALEXANDRU (series): Ce s-a întâmplat, Lenuto?

ELENA (cu durere adîncă): Am fost exclusă din partid.

ALEXANDRU (palid): Excluză din partid? (o privește în tăcere) Nu se poate, omule!

ELENA: S-a putut, Sandule. Nu-mi pot veni în fire. (punge)

ALEXANDRU: Dar, pine te-ai...

ELENA: Biroul. Afară de Nistor, care a votat contra.

ALEXANDRU: Biroul? Dar de ce? Ce ai făcut?

ELENA: Vasiliu a schimbat cifrele la materiale pe '54. A planificat mai puțin cupru ca să obțină, fortind mina direcției realizarea proto-

tipului ncu...

ALEXANDRU: Foarte grav. Și tu?

ELENA: Am aflat mai târziu. Stia și Lupascu. Au fost de acord. Altfel nu era cu putință.

ALEXANDRU: Da. Și atunci?

ELENA: Ministerul a aprobat. Așa a aflat Stanciu... apoi Crăciunescu, Anton... Au convocat o adunare... pusă la cale. Ne-au declarat dușmani, sabotori. L-au chinuit pe Vasiliu, l-au batjocorit... n-au dat cuvîntul lui Marin, nici lui Stetcu. Pe Nistor l-au hîduit... Pe mine m-au amenințat, m-au reținut în biroul direcției ca să dau declarație... Am forțat ușa și am venit în sală... N-au vrut să-mi dea cuvîntul, și am vorbit din multime.

ALEXANDRU: Puteați găsi și altă cale. Am auzit ceva astăzi la regin-ne. (se întreprinde) Excluderea e nestătutară. Numai organiza-ția de hază are dreptul.

ELENA: Știu. Nu le-am dat carnetul. Dar mă doare că tovarășii mei care mă cunosc și cu care am lucrat atîția ani, s-au pretat la asemenea josnicie. M-au lovit în inimă. (plînde)

ALEXANDRU (o mîngîie): Măi frate, nu așa... Eu înțeleg, te doare... Dar ce fol de luptător ești tu, dacă, în loc să gîndesti la ree, pîngi? Vor-

ba lui Petrișor... (soneria. Petrișor trece în goană spre ontru) Cine o mai îi? (se aude vocea lui Petrișor: Dar, dumneavoastră cine sînteți? Și glasul Olgai: Om bun, băiatule. N-ai grijă. Apare în prag și se

apropie de Elena).

OLGA: Tovarășe Elena Vula? (cu un gest rapid Elena își nătește părul și o privește cu ochii ucați) Sînt Olga Dragomir, de la "Facția".

ELENA (aspru): Soția directorului Stanciu?

OLGA (cu gravitate): Da... și soția lui Victor. (Alexandru le privește o clipă, îl ia de mină pe Petrișor și amîndoi

ies în tăcere).

ELENA: Ce doriți?

OLGA (o studiază): Să știu adevărul despre istoria asta.

ELENA: Puteți afla din prima sursă. Soțul dumneavoastră... e cu istoria...

OLGA (iador fără să fi fost poftită): Mi-a spus ce s-a întâmplat la uzină. Cunoșc povestea tabelelor... și excluderea dumatăle. (o privește în față,

adînc). De ce te uiți cu atîta dușmănie, tovarășă Vuia? Nu știu dacă aveți dreptate în ceea ce ați făcut, dar excluderea a fost abuzivă.

ELENA (*surprinsă*): Crezi cu adevărat?

OLGA: Cred. Și mă doare că Victor s-a pretat la... Dar ce l-a îndemnat, tovarășă Vuia?

ELENA: Am înțeles prea tîrziu... Era ca și cum mi-a dărimat cineva un vis, o credință. Parcă mi-ar fi murit cineva scump, apropiat. Doar primii pași către partid el mi i-a călăuzit. I-aș fi iertat orice, jigniri, bruscări, nu m-aș fi oprit nici în fața răutății lui cu oamenii... Vedeam asta și totuși credeam în el. Credeam că inima lui bate pentru uzină, pentru partid, pentru marile interese ale... Și deodată: frica să nu fie înlocuit! Pentru locul de director...

OLGA (*tristă*): Se întîmplă cu oamenii. Dar dacă aveți atîta convingere că dreptatea e de partea voastră, de ce nu l-ați ajutat pe Victor să înțeleagă?

ELENA: Am încercat, cît ne pricepem și noi... Marin, Nistor, eu... Dar mereu era dezlănțuit. Și atîta ură! Dumneata nu mă cunoști, tovarășă Olga. Ce eram eu acum zece ani? O fetișcană, acolo... care robea la Pinte, patronul. Astăzi sînt ingineră. Din fata sălbatecă, din desenatoarea prăpădită, uitată de Dumnezeu și de oameni, am devenit activistă... Un drum, o viață. Toate, toate mi le-a dat partidul. M-a învățat, m-a educat. Cauza partidului e... (*incleștează mîinile*) viața mea! Înțelegi, tovarășă Olga? Ce alta am eu, afară de mișcare? Munca în uzină, tovarășii noștri, toate împreună cu copilul și cu soțul meu... asta e viața mea. (*intră, încet, Alexandru*) Dar parcă toate acestea s-ar putea despărți?

ALEXANDRU (*calm*): Nu, nu se pot despărți, Lenuțo.

ELENA: E un singur adevăr pe lume. Nu se poate să fie două. Îl am în suflet. Îl are Marin, îl are Radu. De aceea ne străduim, de aceea muncim... Pentru el, pentru acest adevăr mare, luminos.

OLGA (*mișcată*): Și e rău, tovarășă Elena?

ELENA: Pînă acum știam că așa e bine. Așa am învățat mereu. Așa mi-a spus de la primii mei pași în mișcare și soțul dumitale: să am curaj, să lupt pentru adevăr. Și uite, la trei zeci de ani, după opt ani de muncă de partid... parcă totul s-a încurcat. Înainte era limpede, simplu... iar acum totul s-a învăluit într-o ceață deasă, de nepătruns. Nu mai știu...

ALEXANDRU: Vino-ți în fire, Lenuțo. Ceața se risipește... trece.

ELENA: Ah, Sandule! Dar tu înțelegi, cînd încep să vorbească Stanciu, Crăciunescu, Anton... cu pilde, cu exemple... se furișează în oameni îndoiala. Te gîndești: „Stai, omule, parcă ar avea și ei dreptate“. Mi-au dat cu o droaie de citate la cap. Au vorbit de romantism, de spirit de aventură, de subminarea autorității... Că am înjghebat o gașcă... familiarism. (*il privește cu ochii lărgiți*) Dar ce am făcut eu? (*cu disperare*) Nu mai știu!

OLGA (*frămîntată*): Dar în sufletul dumitale, conștiința dumitale ce-ți spune?

ELENA (*cu greu*): Că este ceva fals, ceva neadevărat, nesincer în tot ce spune, în tot ce face Dascălu. El umblă mereu cu partidul pe buze, vorbește mereu despre revoluție, dar faptele lui...

OLGA (*încet*): Și Victor e la fel?

ELENA (*sinceră*): De la o vreme ... nu e de recunoscut. Da, tovarășă Olga, și Stanciu e acum la fel. M-au mai chemat ei la o ședință

de birou să dau socoteală pentru gazeta de perete. Atunci mă întrebam mereu: „Nu cumva greșim noi, nu cumva au ei dreptate?” Au încercat să aducă argumente, să mă convingă. Dar când au început să amenințe, mi-am dat seama definitiv că vorbele lor erau umflate, sunau a gol, dogit! Azi însă... Oamenii aceștia n-au nimic sfânt.

OLGA: Dar poate că Victor e bine intenționat, însă e orbit de grija lui pentru îndeplinirea planului? Și acasă e mereu frământat. Nu doarme...

ELENA: Așa credeam. Mi-am dat seama însă că pentru Stanciu planul este... (*caută cuvîntul*).

ALEXANDRU: ... scop.

ELENA: Da, asta este. Mă doare că trebuie să ți-o spun, dar așa e: pentru Victor Stanciu oamenii nu contează. Și nici ce anume se produce. Noi facem transformatori. Pentru el însă pot fi și motoare, pot fi și caiele, țesături sau nasturi... Indiferent. Iar noi, cei din uzină, sîntem... uneltele care execută plantul lui, planul directorului.

ALEXANDRU: Ați vorbit cu el deschis?

ELENA: Am vorbit. Nu mai ascultă pe nimeni. S-a înconjurat cu oameni... ca Dascălu. Se uită în gura inginerului Crăciunescu de parcă ar fi Pitia. Pe Tofan nici nu-l bagă în seamă. Și totuși, dacă ați ști cum se pricepe ei să vorbească! Și cum lovesc... drept în inimă.

OLGA: Dar pentru ce oare?

ELENA: Stanciu — din amor propriu. De teamă să nu fie înlocuit. Alții din slugărnicie, din lașitate...

ALEXANDRU (*tăios*): Oare numai pentru asta?

OLGA (*tresare*): Credeți, tovarășe Vuia? Credeți că mai sînt și alte motive?

ALEXANDRU: Dumeata ești redactor la ziarul partidului, tovarășă Olga, și trebuie să vezi mai adînc...

OLGA: Dar Victor...

ELENA: Nu știu. Vă jur că ei nu se gîndesc o clipă că toate: plan, producție, transformatori, muncă, curent electric... toate-s pentru oameni, pentru viața lor, pentru bucuria lor. Vede moș Manole, vede Marin Manea, vede Sfetcu... văd atîția muncitori vrednici... Și Vasiliu! cu cît elan a muncit, cît suflet a pus în proiect!... De ce, de ce ne-au batjocorit? Pentru că ei nu văd sau nu vor să vadă... nici lumina soarelui, nici florile...

OLGA (*trist*): Da, nici florile. Sînt oameni care uită mirosul lor, uită cîntecul privighetoarei, uită gunguritul copiilor, uită însăși frumusețea vieții. Uită și pe cei pentru care, poate, au suferit și ei odată...

ELENA: Iar noi ne-am străduit pentru oameni. E o minciună că vrem să dăm planul peste cap. Dimpotrivă, am făcut și făceam tot ce ne stă în putință pentru îndeplinirea lui. Vă jur că Vasiliu nu rîvnește altceva decît economia de cupru... El e fericit că la Cîrpiți, azi e lumină electrică. Și ar vrea să nu mai fie sat fără lumină, fără bucurie, fără fericire. Iar Manea, Sfetcu, tineretul care s-a angajat cu atîta elan... Și acum ni se spune că irosim bunurile statului, că nouă ne este indiferent interesul poporului... Cîtă ipocrizie! Mă doare pentru oameni, pentru luminița care s-a aprins în ei... Luminița asta, pe care Dascălu și Stanciu vor s-o stingă.

ALEXANDRU (*îi ia mîna în mîinile sale*): Liniștește-te, Lenuțo. Nu uita: capul rece...

ELENA: ... inima caldă... și mîinile curate. Ale lor sînt murdare.

OLGA (*pe gînduri*): Ai conștiința curată, tovarășă Vuia... O inimă, ca o flacără. Ce ai hotărît?

ELENA (*simplu*): Nu știu.

ALEXANDRU: Ești problema uzinei, ești excluderea ta din partid. (*după o clipă*) Trebuie să vedim problema.

OLGA: Dar dumneata ești soțul Elenei! Via.

ALEXANDRU: Și pentru motivul că sînt soțul Elenei trebuie să tac ca un daș? (*pauză*) Dumneata nu ești soția directorului Stanciu?

OLGA (*în ochi*): Eu vreau să știu numai adevărul.

ALEXANDRU: Dar poți despărți adevărul de lupta pentru triumful său?

OLGA: Ai dreptate, tovarășe Alexandru. Dar nici mie, poate, nu mi-e tocmai ușor. (*pauză*) Povestea a început de la gazeta de perete. De ce au scris la „Făclia”, tovarășă Elena?

ELENA: Dar voia, dar ei au publicat notița dată de direcție...

ALEXANDRU: Ei sînt acolo și tovarăși de ai noștri.

ELENA: Stanciu e prieten cu Damaschin, redactorul șef.

OLGA: N-are alături Damaschin e membru în biroul regiunii de partid. Iar eu... (*îi tremură glasul*) eu tovarășă Vula, sînt comunistă și nu voi minți partidul... pentru nimic, pentru nimic.

ELENA (*o privește adînc, în ochi*): Nu știam că așa arată soția lui Victor Stanciu!

OLGA: Cum așa? ni ține...

ELENA: Așa de înțelegătoare, de inimoasă... și tare.

OLGA: Curaj, tovarășă Elena! Adevărul nu poate fi ascuns multă vreme. Și nu uita ce spune poporul: *urina alege!*

PETRIȘOR (*din prag*): Poți ține masă tovarăși!.. Se răcește supă.

Cortina

TABLOUL V

Secretariatul de redacție al ziarului „Făclia”. Ușa din fund duce spre interiorul tipografiei. În dreapta, o ușă cu tăblița „Redactor-Şef”. În stînga o ușă cu inscripția „Secția economică”. Două birouri, o masă-planșetă. Cîteva scaune. Pretutindeni colecții de ziare, șpalturi, corecturi. Doru Popovici lucrează la planșă. Iuga scrie de zor. Lîngă perete, pe un scaun, Marin Manea jumează.

POPOVICI (*se întinde*): Gata macheta. (*pauză*) Să nu mi-o întoarcă numai Damaschin pe dos. Cum face de obicei. (*către Iuga*) Gata fondul.

IUGA (*schifează un gest neprecis*):!

POPOVICI: Să știi că o să mă ai pe conștiință, măi Iuga. De două zile tot scriu...

IUGA: Și dacă o să mă toci la cap, crezi că o să scriu mai repede?

POPOVICI (*satisfăcut*): Ai prins grai, șefule?

IUGA: Lasă-mă, domnule, să-i fac finalul.

POPOVICI (*sceptic*): Dar o să stai două ceasuri.

IUGA (*fără a ridica capul*): Nu, că la unsprezece e ședință de sumar și m-a delegat tovarășa Olga.

POPOVICI: Doar așa... (*către Marin Manea*) Poate să vină tîrziu. Pe urmă are o ședință.

MARIN: Eu tot îl aștept.

POPOVICI: De la „Energia”, spuneți?

MARIN: De acolo.

POPOVICI: Măi Iuga, eu mă reped pînă la linotip, să dau ceva materie. Dacă e ceva... (*iese*.)

IUGA (*sare*): Da' mai lasă-mă, vere, dă-mi pace! (*pauză*) În sfârșit, gata. Măi, da' greu a mai fost.

MARIN (*pe gânduri*): Știți, eu sînt strungar. Tata a fost miner, pînă să vin aici credeam că nu e pe lume meserie mai grea decît mineritul... Greu e să fii gazetar.

IUGA (*sincer*): Greu al dracului... Altădată am fost țesător. (*zîmbește*) Adică... sînt șase ani de atunci. Acuma, trag aici.

MARIN: Și n-ai vrea să te duci înapoi la fabrică?

IUGA: Cîte odată, da. Mai ales cînd aud bătaia suveicilor. Dar îmi trece... (*se animă*) Că meseria asta a noastră e tare frumoasă. Cînd te gîndești, în fiecare zi gazeta duce cuvîntul partidului pretutindeni, povestește oamenilor despre realizări, transmite experiențe... În fiecare zi este ceva nou, frumos și bun... Cuvîntul scris...

MARIN: Este respectat. Că e al nostru. Cuvînt adevărat. (*îl privește cercetător*) Dar dacă scrii un neadevăr?

IUGA: Este o crimă. De aia scrisul e plin de răspundere.

MARIN (*după o pauză*): Așa gîndesc și eu. De aceea aștept.

COSTEL (*năvălind în birou*): Iuga, frățicule... Ce știi tu? Nimic? Zero absolut. (*se așează călare pe scaun*) Vin din regiune, măi. Tu știi ce se întîmplă acolo? Metoda Cotlear în funcțiune. La țară, măi. În satul Cîrpiți... Că așa-i zice de trei secole. Au acolo un electrotehnician, subinginer pe două raioane. Dar satele își montează grupuri electrogene... dau lumină... vor cinema.. A făcut omul ăsta minunat o școală ambulantă... Califică flăcăii. Înțelegeți tu? I-am văzut cu cîrligile pe opinci cum se suie pe stîlpi... Opt au și început să lucreze independent. Ce spui?

IUGA: Scrie, poate că intră în numărul acesta. (*aprins*) Mai sînt și alte vești, ce crezi tu...

CETĂȚEANUL (*năvălește în odaie. Are părul răvășit, ochii holbați*): Domnule, unde e... aș vrea cu șeful, cu cel mai mare șef.

IUGA: Redactorul-șef lipsește. Spuneți-mi mie, dacă este posibil.

CETĂȚEANUL: Posibil este. Dar ce putere ai dumneata?

IUGA: Am să transmit dacă este nevoie.

CETĂȚEANUL: Mai e vorbă, nevoie! E o chestiune de viață și de moarte... Nu mai pot domnule, nu mai pot... Nu mai e de trăit, nu mai am somn...

COSTEL: De ce, domnule? Din cauza cui?

CETĂȚEANUL: A lui Hamlet!

IUGA (*se înecă*): A lui... Dar ce are Hamlet cu dumneata?

CETĂȚEANUL: El, săracul, a murit, s-a sinucis, sau l-a omorît careva, nu mai știu bine... dar mie îmi sună la telefon. Zi și noapte... la orice oră.

IUGA (*uimit*): Hamlet?

CETĂȚEANUL: Nu, domnule, lumea! Cucoane, domni și domnișoare... m-au înebunit... Cer bilete. Ce să fac, domnule? Că nu e la mine acasă... Cinematograful e peste drum.

IUGA: Nu înțeleg. Și ce vină avem noi în chestia aceasta?

CETĂȚEANUL: Vină? Ia uitați-vă la dumnealui: Păi ați dat în gazetă numărul meu de telefon în loc de al cinematografului.

COSTEL: Poate vreo atingere...

CETĂȚEANUL: Ce atingere, care atingere? ați încurcat un doi cu un trei, că mi-a și țipat un neobrăzat la telefon: „uită-te, boue, în „Făclia“. M-am uitat, am controlat și vă jur — așa e.

IUGA: Ne pare foarte rău... Vom verifica.

CETĂȚEANUL: Ce să mai verifici? Că e controlat. Dați o rectificare...
că vă dau foc! (*iese*) ;

IUGA (*necăjit*): Uite-așa, cînd ți-e lumea mai dragă, te atinge un Hamlet de ăsta.

MARIN: La noi, la uzină, asta se cheamă rebut. Se pedepsește.

COSTEL: Dar la noi crezi că te laudă? Pierzi prima, ieși amendă... dar tot mai bine decît să te judece în ședință. (*filozof*) De ce ți-i frică tot nu scapi.

MARIN: Dar ce se întîmplă cînd la mijloc nu e un om, ci mii de oameni?

IUGA: E grav, foarte grav.

MARIN: Cum e la noi, la „Energia“.

COSTEL: Nu cumva cu nota din gazetă?

MARIN: Tocmai despre ea e vorba.

COSTEL: Păi, de ce nu vă duceți la tovarășa Olga? E responsabilă de număr... Acuma-i în tipografie, dar vă conduc eu acolo. (*ies amîndoi*).

IUGA (*pe gînduri*): „Energia“... „Energia“... spunea Brandea că totul e în regulă.

BRANDEA (*deschide larg ușa secției economice și se înclină*): Poftiți, tovarășe profesor...

CRĂCIUNESCU (*modest*): ... conferențiar.

BRANDEA: N-are aface, tot aia e. Vă mulțumim, vă foarte, foarte mulțumim. Este un articol admirabil. Documentat. Serios. Va lămuri multă lume. Va risipi toate confuziile.

CRĂCIUNESCU: Și vă rog să semnați simplu: inginer cutare. Fără titluri.

BRANDEA: Modestia e podoaba...

CRĂCIUNESCU (*intrerupe*): Și dacă este ceva...

BRANDEA: Vă dau eu un telefon. Dar nu cred să fie. Este un articol admirabil.

CRĂCIUNESCU: Atunci, v-am spus la revedere. (*Brandea îl conduce curtenitor pînă la ușă*).

IUGA: Mă uit la tine, măi Brandea, și nu înțeleg, — de unde alura asta de gazetar de altă dată?

BRANDEA: Că-s politici? Scrie undeva că gazetarul trebuie să fie mitocan? Și apoi, tu ce știi? Stai aici în birou, la secretariat. Eu, nene, merg pe teren. Am fost la „Energia“. Să vezi acolo luptă de opinii! Cu discursuri, cu huiduieli, cu... Ca un cazan sub presiune. Și uite, acum am una tare de tot, mă! Nu e reportaj... (*ii arată foile*) Articol de problemă, știință, mie în sută. O să vezi tu! Iau la puncte... Vă încui pe toți!

IUGA: Ce faci cu el?

BRANDEA: La culegere! Titlu pe trei.

IUGA: Stai, să-l vadă întîi tovarășa Olga.

BRANDEA: Ce să-l vadă, ea e de la cultural!

IUGA: Da, dar azi e responsabilă de număr.

BRANDEA: Da? Lasă că-l vede în șpalt. Eu îl duc lui Doru, să-i dea literă. (*iese*).

COSTEL (*intrînd*): Măi, e o poveste la uzina asta... Mie mi-i să nu fi nimerit noi cu oiștea-n gard. Cine a fost acolo?

IUGA: Brandea.

COSTEL (*fluieră a pagubă*): ăsta? Ați controlat?

IUGA: Directorul a confirmat totul.

(*Zgomot în fața ușii de intrare. Voci: — N-ai să intri! — Ba trebuie!*)

— *Nu te las! — Parcă te întreb eu! Ușa se deschide brusc și apar Maria și Puiu, furioși, porniți, cu ochii scăpărînd).*

IUGA (*amar*): Hamlet, actul II.

MARIA: N-ai să spui... Nu te las... Să știi că...

PUIU: Știi că! De azi dimineață mă fierbi. Roșu, mitocan, idiot, apolitic... Toate le-am ascultat. Albie de porci m-ai făcut... Și eu tot am să spun!... Să spun? Nu, să cer socoteală!

MARIA: N-ai s-o faci! Luneci pe un drum... spunea și tovarășul Anton, ... pe un drum...

PUIU: N-am să tac, nu! N-am fost laș și n-am să fiu. Și apoi, ce, eu sînt pus sub tutelă?

IUGA: Stați, tovarăși, stați, despre ce este vorba?

PUIU (*se întoarce spre el*): Dumneata ești redactorul?

MARIA (*îl trage de braț*): Ești un cretin!

PUIU: Numai de mamă nu m-ai înjurat pînă acum.

MARIA (*lîngă ușa*): Așa? Ei bine, să știi că totul s-a terminat.

PUIU: Mă rog!

MARIA (*cu lacrimi în glas*): Atunci, bine... Ești...

PUIU: ...un timpit, un măgar, un idiot...

MARIA: Nu, ești un... oportunist. (*izbucnește în plîns și se repede afară*).

PUIU: Poale lungi, minte scurtă... „Oportunist“... de la Anton citire. Au zăpăcit-o.

COSTEL: Ce ar fi să ne explici și nouă, tovarășe...

PUIU: Dumneata ești redac... (*intră Brandea*). Aha, nu, pe dînsul îl caut! (*îl apucă de piept*). De ce ai publicat infamia aia, domnule? Spune, că te...

BRANDEA (*se zmuțește*): Nu permit! Insulți gazeta. La procuror!

IUGA (*îi desparte*): Stai, omule, spune liniștit despre ce este vorba.

PUIU (*dezlănțuit*): De ce mințiți, mă? De ce induceți lumea în eroare? Pentru asta v-a trimis partidul aici? Pentru asta v-a dat gazeta pe mîină?

IUGA: De unde ești, mă tovarășe?

PUIU: Mai întreb? De la „Energia“.

IUGA (*schimbă o privire cu Costel*): Du-l la tovarășa Olga.

PUIU: Nu, cu mine nu se prinde, măi fraților! Mie să-mi răspundă...

COSTEL: Tocmai pentru asta te conduc. (*îl ia de braț. Ies amîndoi*).

IUGA: Ce zici, Brandea? E în regulă, ai?

DAMASCHIN (*intră grăbit*): Au venit paginile?

IUGA: Nu încă. Tovarășa Olga e în tipografie. Dar macheta e gata. Vă așteaptă Popovici.

DAMASCHIN: Spune-i să vină. (*scoate pardesiul. Iuga sună prelung*).

MĂTUȘA IOANA (*intră gîfîind*): Huo, că nu dau turcii! Ce te-a apucat, chiorule?

IUGA: Să vină Popovici, repede.

MĂTUȘA IOANA: Și de asta suni așa, blestematule? Iaca, mă duc... iaca vine... (*iese bodogănind*).

DAMASCHIN: Fondul e gata? Dă-mi-l. Șase pagini... cam mult. Să vedem. Ce zici, e bun?

IUGA: Cred că da. (*se încălzește*) Cînd e o temă despre oameni, știți că eu... (*se întrerupe*) Pînă vine Popovici, aș vrea să vă spun ceva. E chestia cu uzina.

DAMASCHIN: Hai (*amîndoi intră în biroul redactorului-șef*).

BRANDEA (*singur*): Mamă, mamă, ce belea pe capul meu! Și zicea direc-

torul că totu-i bine... Acu', ce să fac? Te-ai băgat în joc, joacă...
Ca ursul, de nevoie, de!

ELENA (*intră sfioasă, rămîne lângă ușă*): Se poate? Bună ziua...

BRANDEA (*aparte*): Asta îmi mai lipsea! (*tare*) Cu cine doriți?

ELENA (*il recunoaște*): Nu cu dumneata. Cu tovarășul Damaschin.

BRANDEA: Este ocupat.

ELENA: Am să aștept.

BRANDEA: Are ședință de colegiu.

ELENA: Nu sînt grăbită. (*se așează*).

DAMASCHIN (*intră însoțit de Iuga*): Este foarte, foarte neplăcut. Nu înțeleg încă toată povestea, dar trebuie s-o lămurim, odată ce am deschis problema. Cere prin centrală uzinele „Energia“, pe directorul Stanciu. (*Iuga telefonează*) Aici erai, Brandea? Tocmai că aveam să-ți spun ceva.

ELENA (*se ridică*): Tovarășul Damaschin? Eu sînt... (*se îndreaptă*) adică am fost responsabilă cu propaganda la „Energia“. V-am adus un articol.

DAMASCHIN (*luînd materialul*): Ai fost? (*citește titlul*): „Drum larg inițiativei creatoare“. Titlu promițător... Numele dumitale?

ELENA: Elena Vuia.

DAMASCHIN: Rudă cu Alexandru de la verificări?

ELENA (*încurcată*): Da, rudă. Dar n-are importanță...

IUGA: Tovarășe Damaschin, uzinele „Energia“ la telefon.

DAMASCHIN (*la aparat*): Tu ești, Victore? Damaschin la aparat. Noroc! Ascultă, frate, ce poveste e la voi? Nici o poveste?... Dar eu primesc aici proteste, telefoane, delegații... Ai să-mi explici? Bine, bine, dar eu conduc o gazetă... Da, noi am publicat... Cum? (*indignat*) Tu nu răspunzi pentru ceea ce scrie un lantezist de gazetar? (*acoperă receptorul cu mîna*) Auzi, tovarășe Brandea? (*la aparat*) Cum? Un articol? Da, mi-a venit, chiar acum... Să nu-l public? De ce? Este eroare de calcul? (*către Elena*) Auzi, tovarășă, cică este eroare de calcul... (*la aparat*) Victore, tu nu vinde castraveți la grădinar... Te superi? Dar eu, ce să mai spun? Nu ești de acord cu autorul? Iaca, na! Stai, măi... Cum zici că-l cheamă? Crăciunescu? (*acoperă receptorul*) Avem un articol scris de un inginer Crăciunescu?

BRANDEA: Da. E constructor-șef, conferențiar universitar. Problemă științifică.

DAMASCHIN: Bine, bine... (*la aparat*) Am să-l citesc, să vedem... Da, o să-ți mai dau un telefon... Noroc! (*către Iuga*) Știi ceva despre acest articol?

IUGA: Se pare că Popovici l-a și paginat.

DAMASCHIN: Fără să-l fi citit tovarășa Olga?

IUGA: Pe răspunderea lui Brandea.

BRANDEA: Știți... urma în șpalt...

DAMASCHIN: Așteaptă puțin, tovarășă Vuia. Să-mi aduceți șpaltul și paginile albe (*trece în biroul său*).

IUGA (*sună. Intră mătușa Ioana*): Nu te supăra, mătușă Ioana, dar zău, arde pielea pe noi.

MĂTUȘA IOANA: Apoi cînd nu vă arde pe voi?

IUGA: Nu, zău! Spune-i lui Doru să aducă șpaltul cu Crăciunescu... și paginile albe... La tovarășul Damaschin. Repede. Și spune-i că-i jale. (*Mătușa Ioana iese*). Măi Brandea, măi, de ce nu l-ai dat tovarășei Olga, că ți-am spus eu...

BRANDEA: Of, mămucă, dracu' m-a pus să mă fac gazetar? Nu-mi tihnea mie la contabilitatea mea...

ELENA: Într-adevăr, dificilă e meseria asta... N-ai odihnă. În schimb, bătaie de cap...

BRANDEA (*se tînguie*): Și răspundere mare, tovarășă!

POPOVICI (*trece ca o furtună, cu un vraf de șpalturi și pagini. După el fuge Costel*): Brandea, adă și schițele. (*intră toți în biroul redactorului-șef*).

IUGA (*în urma lor*): Mai bine tîrziu, decît... (*sună telefonul*). Da, „Făclia“. Momentan tovarășul Brandea nu e aici... Cine întreabă? Am să-i spun eu. (*pauză. Iuga cercetează niște corecturi*)

ELENA: Altfel îmi închipuiam gazeta...

IUGA: Academie sau balamuc?

ELENA: Nu, mai repede un fel de uzină...

IUGA: Tren gonind peste cîmpii...

ELENA: Nu, nu așa... O uzină producătoare de multă, multă lumină.

POPOVICI (*apare, urmat de Costel și Brandea*): Nu am presimțit eu? Iar mi-a întors gazeta pe dos!

IUGA: Brandea, te-a cautat Crăciunescu al tău.

BRANDEA (*dezgustat*): Lasă, că nu mai intră.

DAMASCHIN (*în prag*): Tovarășă Vuia, (*se apropie de ea*) este foarte grav tot ce spui aici.

ELENA (*în picioare*): Este foarte grav tot ce se întîmplă la uzină.

DAMASCHIN: Am citit articolul inginerului Crăciunescu; sînt cifre, date, fapte concludente. Citează și oameni de știință.

ELENA: Există fapte și dovezi care sînt folosite pentru acoperirea unui neadevăr.

DAMASCHIN: Dar acestea nu se pot răsturna prin abstracțiuni.

ELENA: Bincînteles... Cu toate că există afirmații abstracte, la început încă nedovedite, care-s adevăruri... adesea veșnice. În cazul nostru însă, există și calcule. Inginerul Vasiliu a dovedit... este drept, fără a fi conferențiar universitar. El aplică metoda sovietică. Noi am revăzut calculele...

DAMASCHIN (*pe gînduri*): Da, așa scrie. (*cu interes*) Și în ce stadiu este proiectul?

ELENA: Terminat și pus... la index.

DAMASCHIN: Stanciu?

ELENA: Și Crăciunescu. Cînd aude de experiență sovietică vede roșu.

DAMASCHIN: Iuga, cerc-l din nou pe Stanciu! (*către Elena*) Dar ce se întîmplă acolo la voi? Nu pricep.

ELENA: S-ar cuveni. Înainte de a publica, cel puțin.

DAMASCHIN (*aparte*): Colțoasă... (*tare*) Eu îl cunosc pe Stanciu de mult.

IUGA: Uzinele „Energia“!

DAMASCHIN (*la aparat*): Din nou, eu... Spune, te rog, ce e cu proiectul Vasiliu... A intrat în lucru? Serios?... Mulțumesc. (*închide*).

ELENA (*uimită*): În lucru?... Nu înțeleg.

DAMASCHIN: Eu cu atît mai puțin. Am impresia că ardem gazul de pomană.

IUGA: Tovarășe Damaschin... au fost oameni aici... Marin Manea, fruntaș în producție, deputat în Sfatul regional... Inginerul Zilberman, comunist... Am primit telefoane...

DAMASCHIN (*pe gînduri*): Da, este o problemă. (*brusc*) Ascultă, tovarășă Vuia, ce moșie n-ați putut voi împărți la uzină?

ELENA: Întrebați-l pe Stanciu, că-l cunoașteți de mult. (*în ușa apare Olga, cu șpalturi în mână. Rămîne în prag, tăcută*). Trebuie să știți ce fel de om este...

DAMASCHIN: Capabil... energic. Cam ambițios. Ceva rău dincale afară n-am observat.

ELENA (*trist*): Ceva rău! (*deschis*) Și asta e deajuns ca să conduci o uzină... două mii de suflete? „Suflete“, ca pe moșiile boierilor de altă dată, șerbi sîntem noi pentru directorul Stanciu.

DAMASCHIN: Ești cam aspră, tovarășă.

ELENA: Spun adevărul. Iar dumneata nu vrei să recunoști că Victor Stanciu abuzează de puterea care i-a fost încredințată.

DAMASCHIN: Tai, de parcă ai avea brici în loc de limbă.

ELENA: Trebuie să fac altfel?

DAMASCHIN: Nu, să nu faci altfel. Dumneata vorbești cu durere... din inimă. (*către ceilalți*) Trebuie să descurcăm povestea asta. Ascultă Iuga, ai să te duci la uzină...

OLGA (*rar și apăsător*): Nu e nevoie, tovarășe Damaschin. Eu am cercetat totul. (*ferm*) Elena Vuia are dreptate.

(*Cortina cade și se ridică imediat pe acelaș decor. Doar că luminile sînt aprinse. E oră tîrzie. Prin birou, mare neorînduială. Mătușa Ioana, cu mătura în mână cu fîrașul în cealaltă*).

MĂTUȘA IOANA: Vai și amar de lume! Uite așa, ca după bătălie. Lasă hîrtii, mucuri, murdărie peste tot... Ce le pasă? Strînge ca, tușa Ioana (*mătură*). De dimineață iar, începe alergătura hait, sus la tipografie, fuga jos la expediție, anunță pe careva că-l cheamă tovarășul Damaschin, ba că a căpiat curierul și fugi, babo, pe unde dracu' și-a întărcat copiii... Vorba aceea: picioare să fie, că treabă... slavă domnului! (*sună telefonul strident, de cîteva ori*.) Ei da, fuga și la telefon... nu te-ar mai răbda cel de sus. La ora asta... doamne iartă-mă! (*ridică receptorul*) Allo! (*îl lasă jos*) A tăcut; n-are răbdare pînă vine omul (*iar sună*). Da, redacția. Cine să fie? Eu, tușa Ioana. N-ai mai plecat? Da, împielitătule, este aici. Ce să-i spun? Că vine... inginerul? (*sună soneria din camera redactorului-șef*) Iaca vin! (*trîntește receptorul și deschide ușa*) O cafea să fac? A spus tovarășul Iuga că vine inginerul. (*înghide ușa*) Uite așa... iar cu cafeaua. Toată lumea s-a dus, numai ea stă, sărăcuța... Și-o să stea pînă dimineața. Dar așa cum a fost astăzi... Zece cafele, că le-am numărat eu. O să-i sară inima! Ii spun, dar ce, stă să mă asculte? Se uită numai așa, că te seacă la inimă, și spune atîta: „dacă te rog, tușă Ioana... Uite, te rog eu.“ Și, proasta de mine, iar pun ibricul pe rișeu. (*se oprește*) Trebuie că are un năcaz.

OLGA (*iese împreună cu Anton*): Îmi pare rău, tovarășe. Credeam că ne veți da mai multe fapte.

ANTON (*volubil*): Spun cum este. Mă tot întrebați de Vasiliu, de Sfetcu. Eu vă pot spune...

OLGA: Dar ei sînt oamenii înaintați ai uzinei.

ANTON: Și ce, Zamfir e rău? Lambru ce cusur are? De unde socotcala asta că ei sînt înapoiți?

OLGA: Am vrea să știm, totuși, ce credeți și despre inginerul Tofan, că e tehnician vechi.

ANTON: Moș Tofan? De, ca bătrînii. Cam... vechi el, dar bunicele, bunicele și dînsul.

OLGA: Dar Elena Vuia?

ANTON: De... ca femeile... gureșă. Suspendată ea, acum, dar tot... bu-nică.

OLGA: Dar inginerul Crăciunescu?

ANTON (*ridică degetul*): A-a-a, bun! Foarte bun. Cap, clasa întâia. Ce mai, profesor mare.

OLGA: Ei bine, tovarășe Dascălu, noi vă mulțumim... și pentru atîta. Credeam că secretarul organizației...

ANTON: Și am sărit cu ce am putut. Vedeți... de fapt, Stoian e secretarul. Eu sînt așa, deocamdată, provizor, cum se spune. Dar presa o ajutăm noi, oricînd. Că doar cunoaștem hotărîrile partidului. Așa îi spunem și tovarășului director... Dacă mai trebuie, faceți un semn și, gata, Dascălu e aici. Da' nu vă mai duceți acasă, tovarășă Stanciu?

OLGA (*uscăt*): Mai am treabă. Noapte bună, tovarășe Dascălu.

ANTON: Sărut-mîna. (*iese*)

OLGA: Ce e cu cafeaua, tușă Ioana?

MĂTUȘA IOANA (*hotărît*): Nu mai fac. Nu-ți mai dau otravă din aia.

OLGA: Dacă te rog, din suflet...

MĂTUȘA IOANA: Să știi că te spun... Cum vine tovarășul Victor, așa îi ies înainte, și îi spun. Uite, să vezi numai...

OLGA (*cu amărăciune în glas*): Nu vine el. Are treabă la uzină.

MĂTUȘA IOANA: La ora asta? Eu credeam că numai la gazetă e lume ne-bună.

OLGA: Nu, tușă, lume bună se află pretutindeni. (*gînditoare*) Bună să fie, numai... Cînd vine tovarășul inginer... Tofan, să-l conduci la mine. Și... cafeaua.

MĂTUȘA IOANA: Iaca fac. (*se retrage în colț. Sună telefonul*).

OLGA: Da, „Făclia“. Da, Olga Dragomir. Ah, tu ești? Vii să mă iei? Da, Victor, dar eu mai am încă treabă... Un ceas, un ceas și jumătate. Și tu? Ei bine, cînd scapi, treci pe aici.

MĂTUȘA IOANA (*din colț*): Mai stai o leacă, tovarășă Olga, mai hodinește-te-te. Uite ce palidă te-ai făcut. Tot cafeaua asta, alfurisita.

OLGA: Cafeaua e nevinovată... N-o mai blestema (*iese*).

MĂTUȘA IOANA: Ce-o fi avînd? Arată ca de obicei, dar cînd te uiți în ochii ei... parcă i-ar fi murit cineva.

POPOVICI (*intră împreună cu Iuga*): Uite așa, frate: totul în regulă, numai cu fondul rămîne să-l definitiveze tovarășa Olga. E cules, corectat. Eu — mă duc. Imi ajunge pentru ziua de azi. Dacă mai avem vreo două zile din astea, mă duceți la cimitir.

MĂTUȘA IOANA (*răstoarnă ibricul*): Aoleo, maică precistă. Iar cu morții? Ptiu... V-a apucat... Piei drace! (*își face cruce*) Doamne, iartă-mă.

IUGA: Nu știi, mătușe, ne-avem rău și cu Dumnezeu și cu dracu'. Du-te Dorule, că eu îi dau paginile.

DORU (*încet*): Și să n-o pisezi, că.... Am încasat eu porția, dar să fiu în pielea ei... (*ies amîndoi*).

MĂTUȘA IOANA (*duce cafeaua*): A unsprezecca. (*intră inginerul Tofan*) Să vezi om norocos! Uite că ți-am ieșit cu plinul.

TOFAN: Păi la mine toată viața a fost așa: mereu îmi ieșea cu plinul, iar mie îmi mergea prost.

MĂTUȘA IOANA: Lasă, moșule, să nu zici într-un ceas rău.

TOFAN: Eu nu mai pot avea decît unul: cînd vine aia cu coasa.

MĂTUȘA IOANA: Aoleo! Și ăsta cu moartea. (*răstit*) Ce vrei, domnule? Pe cine cauți? Vii așa, noaptea, pe neașteptate, și mai vorbești încă de morți... Ia spune, că acum vezi pe dracu'...

TOFAN: N-am spus eu: îmi ieși cu plinul și pe urmă văd pe dracu'!... M-a chemat tovarășa Dragomir.

MĂTUȘA IOANA (*îl privește cu mirare*): Da' dumneata ești inginer?

TOFAN: Așa spune lumea. Tofan mă cheamă.

MĂTUȘA IOANA: Chiar matale erai? (*aparte*) Pirpiriu și bătrîn. (*către Tofan*) Să anunț, că s-a răcit și cafeaua (*deschide ușa, intră, apoi apare precipitat Olga*).

OLGA: Bună seara, tovarășe inginer. (*îi strînge mîna*) Bucuroasă să vă cunosc. Nu vă supărați că v-am deranjat, dar avem de lămurit un lucru important și mi s-a încredințat sarcina să vă consult.

TOFAN: Nu știu cu ce vă pot fi de folos. Nu fac politică. Eu sînt inginer executant...

OLGA: ... cu multă experiență. Un om care a trăit cîstit, care a muncit o viață, care are multe lucrări netipărite, care a lucrat mult altă dată în domeniul științei.

TOFAN (*mirat*): De unde știți? Nu mai lucrez, ca să zic așa, în acest domeniu. De ani și ani.

OLGA: Mare păcat. Dar vă cunosc tinerii ingineri, elevii dumneavoastră.

TOFAN: Nu știam că se mai interesează cineva de mine. În sfîrșit, despre ce este vorba?

OLGA: Despre transformatori, despre cupru.

TOFAN: Asta trebuie să fie chestia cu prototipul.

OLGA: Da, despre ea este vorba. Avem aci două articole scrise de ingineri. Articolul de fond trage unele concluzii politice. Am vrea să vă cunoaștem părerea.

TOFAN (*încurcat*): Părerea mea... ca specialist, nu mai contează de mult. Iar în politică... sînt profan de-a binelea. Ca să zic așa...

OLGA: Nu, tovarășe inginer. Vă rog să poftiți în birou să citim materialul. Orice ați zice, noi știm că vă este dragă uzina, producția și oamenii pentru care ne străduim. (*ies*).

MĂTUȘA IOANA (*iese din biroul redactorului-șef împreună cu Iuga*): Zi, asta e inginerul? Credeam să fie o namilă de om, cînd colo... Ca paracliserul din sat de la noi.

IUGA: Omul, mătușă, să-l judeci după ce face. Ce dacă e mic? Parcă eu sînt mare?

MĂTUȘA IOANA: Dar ce, tu ești inginer? Acu ai scăpat de la suveică...

IUGA: Nu dau gazetăria pe toată ingineria lor... Mă duc în tipografie. Și apoi, eu zic că poți pleca, mătușă Ioana, că ți-o fi destul.

MĂTUȘA IOANA: Pleacă Olga, plec și eu.

IUGA (*o privește cu dragoste*): Bună mai ești, tușă Ioana. Adevărat ostaș al gazetei. (*pauză*) Dar... să nu-i mai dai cafea...

MĂTUȘA IOANA: Doamne ferește! D-apoi nici nu mai am boabe. (*Iuga iese*) Am eu, dar nu mai scot, să știu că faceți cîrcei rugîndu-mă.

VICTOR (*intră precipitat*): Bună seara. Ce face nevastă-mea, a terminat?

MĂTUȘA IOANA: Nu, că mai are treabă.

VICTOR (*decis*): Ei, așa nu se poate. O duc acasă. (*pornește spre ușa biroului*)

MĂTUȘA IOANA (*barîndu-i drumul*): Nu se poate, tovarășe director. E cu cineva.

VICTOR (*uimit*): Cu cineva? Ei și? Dă-mi drumul.

MĂTUȘA IOANA (*hotărît*): Nu se poate, că e în conferință.

VICTOR: Ia te uită! Halal primire.

MĂTUȘA IOANA (*se înmoaie*): Așa ne e slujba. Dar termină ea acușa. Așteptați un pic. Aveți și gazete. Vă face mătușa o cafea... din alea

de nu găsești nici la Turcia. (*trebăluiește pe la cești. Victor se așează, răsfoiește o revistă*) Grea viață. Muncă multă, necazuri. Ce s-a mai necăjit astăzi tovarășa Olga! Are supărare mare.

VICTOR: E obosită. Mai bine ar sta acasă.

MĂTUȘA IOANA: Păi, da! (*iși dă seama*) Cum să stea acasă? Dar gazeta?

VICTOR: Mai sînt și alții.

MĂTUȘA IOANA: Nu spune așa, tovarășe director. Că ea e aici sufletul.

VICTOR: Asta e drept. Pentru mine n-a mai rămas nimic. Doar să vin la unu noaptea să-mi culeg soția de pe drumuri! (*se ridică, se plimbă agitat*).

MĂTUȘA IOANA (*cu necaz*): Dar ce, gazeta e... „de pe drumuri“? Parcă ai fi răposatul: „ia vezi, că te ating cu codrișca“! Și mă lovea, că a lui era puterea... Pînă am fugit la bătrîni și le-am spus că nu mai vin înapoi, că-mi fac seama. S-a înmuiat el...

VICTOR (*după o pauză*): Și mult o să mai dureze (*imită*)... conferenția?

MĂTUȘA IOANA: Nu mi-a spus. De cînd a venit tovarășul inginer...

VICTOR (*se oprește*): Care inginer? (*se repede la ușă și o deschide brusc*) Mult o să mai aștept?

OLGA (*în prag, sever*): Ce e asta, Victore?

VICTOR (*cu zîmbet strîmb*): Acces tardiv de gelozie.

OLGA: Fii serios. De altfel, noi am terminat. (*intră împreună cu Tofan*). Vă mulțumesc foarte mult, tovarășe inginer. Ne-ați ajutat efectiv. Tușă Ioana, condu-l pe tovarășul inginer. Să-i dea mașina de serviciu. Și corectura asta dă-o lui Iuga.

TOFAN: Nu vă deranjați. Mie — ca să zic așa — aerul îmi face bine.

VICTOR: Ia te uită! Dumneata erai satirul care-mi fermeca nevasta?

TOFAN (*mirat*): Tovarășul director! (*se uită la Olga*) Tovarășa Dragomir...

OLGA (*zîmbind ușor*): Da, sînt soția lui Victor. Ceea ce nu mă împiedică să fiu și ziaristă.

VICTOR: Și să-mi facă mie zile amare.

TOFAN (*jenat*): Eu mă duc. (*cu sinceritate*) Și îmi pare bine că v-am cunoscut... tovarășă Dragomir. (*iese însoțit de mătușa Ioana*).

VICTOR: Nu vii odată acasă? Mi-a foame, sînt obosit și plictisit la culme.

OLGA: Azi n-am avut vreme de plictiseală.

VICTOR: Dar ce, n-ați tras încă gazeta? Ce-ați pățit?

OLGA: Dezlegăm șaradele uzinelor „Energia“.

VICTOR (*pornit*): Parcă mi-ai promis că nu te amesteci.

OLGA (*încet*): Și totuși, a trebuit. Gazetarul nu-și alege ceea ce îi place. Face ce trebuie.

VICTOR (*batjocoritor*): Și unde ai ajuns cu investigațiile?

OLGA: La concluzia că ai greșit în cazul Vasiliu!

VICTOR: Ești în urmă cu evenimentele. Proiectul Vasiliu e pe rol; se face prototipul. Știe și Damaschin al vostru.

OLGA (*trist*): Știu și eu.

VICTOR: Atunci ce vă mai aflați în treabă? Se poate afla ce ați scris, sau e secret... profesional? Dacă există așa ceva în presă, bine înțeles.

OLGA: Există. Dar dacă ții neapărat... Tot apare mîine. (*Victor citește. Olga nu-l pierde din ochi. Mătușa Ioana revine, fierbe cafeaua*).

VICTOR: „Frînarea inițiativelor... atitudine formală, birocratism...“ (*ridică ochii*) Din ambiție... așa?

OLGA: Da, Victore.

VICTOR: „Privire îngustă, lipsă de spirit gospodăresc... Uitînd adevăratele

interese naționale... Subaprecierea oamenilor. Rămînerea în urmă... la remorca elementelor înapoiate..."

OLGA (*cu tristețe*): Da, Victore.

VICTOR (*se așează*): Și tu participi la publicarea acestei infamii? Tu permiți ca numele soțului tău să fie terfelit în asemenea hal?

OLGA: Noi publicăm ceea ce corespunde adevărului.

VICTOR (*sare*): Adevăr? Dar tot voi ați publicat știri contrarii... date de direcția asta „infamă”.

OLGA: Pentru asta am primit pedeapsa cuvenită. Și nu ne e rușine să recunoaștem c-am greșit.

VICTOR (*căutînd să se stăpînească*): Ce rost are toată istoria asta? De ce vă dați în spectacol? Ca să se bucure dușmanii?

OLGA: Dușmanii s-ar bucura dacă am face transformatori mai puțini.

VICTOR: Dar noi fabricăm deja piese standardizate. L-am susținut pe Vasiliu. Voi porni și...

OLGA: Victor... tu altora poți să le spui că ai revenit, că te-ai gîndit. Dar eu te cunosc... Pur și simplu n-ai avut încotro. Acum alergi după doi iepuri: vrei să dai prototipul și tot odată să cîștigi și întrecerea.

VICTOR: Și ce, e rău?

OLGA: Rău e că faci totul din ambiție. Și că nu te-ai gîndit serios la greșeala ta. Asta mă doare, Victore. Tu înțelegi?

VICTOR: Eu înțeleg că te-ai pretat să dai în mine, să lovești pe la spate.

OLGA: Asta ai înțeles tu din tot... chinul meu?

VICTOR (*brutal*): Vorbe. (*repezit*) Cine a scris infamia asta?

OLGA: Ce are aface? E tot una.

VICTOR (*îipă*): Ce are aface? (*consternat*) Tu ai scris. Cu mîna ta. Ah, și eu, neghiobul, ani de zile am crezut că mă iubești. (*se oprește în fața ei*) Taci? Nu spui nimic? Tu, soția mea! Dar nu e cu puțință! Spune, nu-i așa că n-ai scris tu...?

OLGA (*ferm*): Ți-am mai spus că nu are importanță. Totul e ca cele scrise să corespundă adevărului. Articolul de fond nu se semnează, dar dacă trebuia semnat, l-aș fi iscălit așa cum ar face-o oricare dintre tovarășii din redacție.

VICTOR: Și mi-o spui liniștit, rece... ca unui străin.

OLGA: Nu vrei să înțelegi?

VICTOR: Ba acum am înțeles. Acum știu că nu m-ai iubit niciodată.

OLGA: Dimpotrivă. Tocmai pentru că te iubesc.

VICTOR: Logică feminină.

OLGA: Nu, logică partinică.

VICTOR: Iar mă iei așa... cu partidul?

OLGA: Dar cu ce vrei să te iau? Cu blidele?

VICTOR: Dacă tu ai fost în stare să scrii asta, dacă tu ai putut face front cu dușmanii mei...

OLGA: Trezește-te, Victor. Gîndește-te cine sînt dușmanii tăi, cine-ți sînt prietenii. Uiți nopțile noastre de nesomn, discuțiile? Vorbeam aceeași limbă, aveam aceleași gînduri...

VICTOR: Nu vreau să știu nimic! (*orbit de furie*) Asta nu poate să apară în gazetă.

OLGA: Se trage.

VICTOR: Oprește!

OLGA: Nu ești în toate mințile. Drept cine mă iei?

VICTOR: Atunci să știi că plec... și nu mă mai reîntorc. (*se repede pe ușă*).

MĂTUȘA IOANA (*scapă ceștile jos și le face țândări*): Doamne, dumnezeule... Oprește-l, tovarășă Olga... că se duce!

OLGA (*în picioare*): Nu, nu-l oprește, tușă Ioană. Dacă e om cinstit se întoarce el singur.

Cortina

ACTUL III

TABLOUL VI

Decorul tabloului III. În sala de proiectări, inginerul Tofan discută animat cu Sfetcu. La planșe, Elena Vuia și inginerul Mincu. În biroul constructorului-șef, Victor Stanciu și Marin Manea. La proiectări—activitate febrilă, intră și ies tehnicieni, muncitori, funcționari.

MARIN: Așa cum îți spun: controlul tehnic a oprit 24 bucăți. Zice că sînt rebutate.

VICTOR: Transformatori noi de o sută? Nu se poate, domnule! (*ridică receptorul*) Dă-mi dispecerul. (*către Manea*) E o nebunie. Numai un dușman... Allo! Inginerul Zilberman? Ce e cu transformatorii? Nu se poate! Ești sănătos la cap?... Să nu țip? Dar eu te... Bine, vorbim noi și cu inginerul Tofan.

MARIN: Și totuși ei au dreptate. Transformatorii sînt rebutați. Am controlat. Te-am prevenit, de altfel.

VICTOR: Mereu îmi scoți ochii. Și tu, și Vuia. Numai asta știți.

MARIN: Tovarășe Stanciu, noi ți-am atras atenția să nu te pripești, să întrebi și pe alții dacă e bine să dai drumul la serie înainte de-i gata prototipul. Dar ții morțiș să-ți faci gustul.

VICTOR: Ce sînt eu, femeie gravidă? La început ați ridicat uzina în picioare, iar acuma, — la greu — dați înapoi.

MARIN: Nedrept. Așa ești în ultima vreme. Vasiliu n-a ieșit din uzină de șase zile... Inginerul Tofan a slăbit, parcă ar fi o umbră. Elena Vuia e peste tot. Iar noi, muncitorii, știi bine...

VICTOR: Cînd Zamfir și Lambru țipau contra orelor în plus, vă rățoiati, iar acuma ai venit la mine cu „grija pentru om“.

MARIN: Pentru o cauză mare ne dăm și viața. Facem totul ca planul să fie îndeplinit. Dar tu vrei și prototip, și supraîndepliniri masive. Ceri efort peste puterile oamenilor. Și asta numai ca să menții steagul... cu orice preț.

VICTOR: Acuma nu e timp de discuții.

MARIN: Te sfătuiesc, totuși, să te gîndești. Storci oamenii. Și ai să-ți frîngi gîtul.

VICTOR: Am eu mai multă încredere decît voi... Iar de gîtul meu să nu ai grijă. Să vedem ce e cu transformatorii... (*iese. Pauză. Manea trece în biroul de proiectări*).

SFETCU: Am înțeles, tovarășe inginer. Se face. Numai de ore nu știu cum vom face rost, că e și planul... Tovarășul director nu vrea să știe. Apoi, lipsă de materiale. Ne trebuie...

MINCU: Face el rost, Puiu. (*Manea discută încet cu Elena*).

TOFAN: Voi să n-o slăbiți. De rest, avem noi grijă. Și să nu uitați că am pornit seria.

SFETCU: De cînd sînt în meserie n-am pomenit așa ceva... N-am pomenit.

MINCU: E într-adevăr un curaj, de...

ELENA (*lucrînd*): Și regim democrat popular ai pomenit?

SFETCU: Altă mîncare de pește... Adică nu, că totul s-a întors de cînd cu eliberarea... Hai, Marine, că nu stă vremea în loc. (*ies amîndoi*).

TOFAN (*în urma lor*): Să raportați mereu cum merge. Tovarășă Elena, eu zic că ne-om descurca aici și singuri, iar dumneata ar fi bine să stai în uzină, să-l ajuți pe Vasiliu. Stă zi și noapte.

ELENA: E Tase Lupașcu acolo. Nu pleacă nici el.

MINCU: Du-te, tovarășă Vuia, zău așa. Mi se face inima cît un purice cînd mă gîndesc că s-ar putea să nu...

ELENA: Iar începi, Mincule? Te bocești ca o...

MINCU: Mă îngrozesc cînd văd piticii lui Radu. A treia parte dintr-un transformator normal. E drept, 30% economie de cupru...

ELENA: Ce a fost normal ieri, nu mai poate fi azi.

MINCU: De ar ține la probă! Dumneata nu-ți dai seama că... Du-te, du-te la Vasiliu. Ne descurcăm noi aici.

ELENA: Să nu faci panică, Mincule! Nu vezi că întreaga uzină se străduiește? Pînă și directorul face tot ce îi stă în putință.

TOFAN (*aparte*): Mîna oamenii ca un vătăf.

MINCU (*către Elena*): Cum explici asta?

ELENA: Dacă pe dumneata te interesează această schimbare la față, întreabă-l pe director.

MINCU: Eu, unul, nu pricep nimic.

TOFAN (*se întrerupe din lucru*): Și totuși, este simplu, măi copii. La început, nici eu n-am crezut. Calculele lui Vasiliu m-au convins abia la urmă. M-a captivat însă ideea îndrăzneată și soluția simplă. (*reia lucrul*) În meseria noastră, totul este să gîndești, să gîndești curajos, pînă la capăt. Dacă crezi cu tărie...

MINCU: Dar calculul?

TOFAN: Fără el, n-ar mai fi decît castele în Spania, așa cum spune Crăciunescu.

MINCU (*il privește cu admirație*): Dumneata parcă ai fi... întinerit.

TOFAN: Tinerețe la bătrînețe. Adevărul e că de treizeci de ani n-am mai lucrat cu atîta poftă. O fi Vasiliu de vină, poate voi ceilalți, cu perseverența voastră, cu credința și îndrăzneala voastră, poate tovarășa Olga... Sau, poate, toamna asta aurie care parcă ar fi primăvară.

ELENA: Sau toate împreună, plus faptul că dumneata te-ai hotărît să nu mai fii doar un simplu executant.

TOFAN: Țasta este efectul. (*pauză*) Crezi oare că m-am resemnat vreodată? Nu. Trebuia așa, un... declanșator.

ELENA: Și condiții.

TOFAN: Întocmai. Aici, în uzină, m-am simțit pînă acum cîteva zile, parcă... tolerat (*pauză*).

MINCU: Tovarășe inginer, dar dacă se întîmplă bucluc cu piesele?

Noi am început fabricarea lor. S-a dat drumul și la prima serie de transformatori...

ELENA (*încruntîndu-se*): S-a cam pripit directorul.

MINCU: Iar prototipul nici măcar n-a fost încercat. E un risc...

TOFAN: Dumneata îți închipui că eu dorm liniștit noaptea? Stau cu telefonul lîngă mine. La birou — calculez și recalculez. Iar mă duc în uzină și iar mă întorc. Doar n-om fi căpiat cu toții. Nu există creație fără risc. De ași fi eu ministru, ași introduce un articol în buget: riscul creației. Altfel—legi gîndurile, și omul... și viitorul. (*hotărît*) Nu, astea nu sînt dosare cu peceti.

MINCU: Atunci fiecare să facă cum îl taie capul?

ELENA: Din contra. Există colectivul. Avem minte și inimă. Ne ajutăm. Și răzvim.

TOFAN (*pe gânduri*): Mare lucru ai spus, tovarășă Lenuța; ai minte și inimă. Natura ne-a dat acest lucru minunat, cel mai de preț la om.

ELENA: Numai să le folosească bine.

ZAMFIR (*intrînd*): N-am material. Cupru, tovarășe inginer-șef. Ce mă fac?

TOFAN (*la telefon*): Pe inginerul Zilberman. Ce faci, Puile? Cupru. Da... Tovarășul Zamfir. Ai? De unde, băiatule? Micile tale economii? Mare bandit ești, dispecere, mare... Dar unde l-ai găsit, măi tată? Aha, economiile lui Manea! Asta, de... (*către Zamfir*) Du-te, că-ți dă. (*Zamfir iese*).

MINCU: Ce ți-i cu dispecerul ăsta: un vrăjitor!

ELENA: S-au minunat ei mulți de ce pot oamenii noștri. Pentru prototip, Puiu s-ar face el cupru... Și parcă numai el? Cît e decînd Zamfir se opunea cu îndîrjire? Și acum — îl vezi. Da' care nu ajută, care nu pune mîna? Numai constructorul-șef a rămas neclintit.

MINCU: Olimpian.

ELENA: Fierbe Olimpul în el.

VICTOR (*intră, dar vorbește prin ușa rămasă deschisă*): Da, știu. Materialul a sosit, e în gară. Aveți grijă să se descarce la timp. Și să nu aud văicăreală... Nu mă interesează. Să ai mîna de lucru. Să descarce oamenii cînd ies din tura asta. (*către Tofan*) Au venit și bani. Pentru încercarea prototipului nu mai vine comisia: a primit Lupașcu delegație de la minister. E mai simplu... pentru noi. (*se duce spre biroul constructorului-șef*).

ELENA: Tovarășe director... cîteva cuvinte.

VICTOR (*incrunțat*): Poftim (*intră în birou. La proiectări, forfota continuă*) Despre ce este vorba?

ELENA: Nu pune oamenii la descărcat.

VICTOR: De ce?

ELENA: Au lucrat toată noaptea. Peste puteri.

VICTOR: Și eu ce, mă odihnesc? Și dumneata? Și Vasiliu? Trebuie să reușim.

ELENA: Vom reuși. Dar nu așa.

VICTOR: Planul trebuie dat.

ELENA: Nu este nevoie de acest asalt.

VICTOR: V-ați pus toți în gînd să mă dăscăliți?

ELENA: Tovarășe Stanciu, de ce respingi orice sfat, orice ajutor? Nu uita transformatorii rebutați.

VICTOR (*răstit*): Știu ce urmăriți. Dar nu iese pe-a voastră: „Energia” nu va pierde întrecerea.

ELENA: Planul va fi depășit. Dar oamenii nu-ți vor ierta felul cum te porți. Și noi cerem...

VICTOR (*furios*): Cere... lui Ramses al II-lea!

ELENA (*severă*): Noi cerem direcției. Și vom lupta, tovarășe Stanciu, ca omul să fie respectat la „Energia”.

VICTOR: Luptați... Că, slavă domnului, ați pus totul în mișcare împotriva mea.

ELENA: Împotriva dumatăle, dar pentru dumneata.

VICTOR: Am mai auzit de astea. Sînt sătul (*intră Crăciunescu*).

ELENA: Îmi pare rău, tovarășe director (*iese*).

CRĂCIUNESCU: Privesc balamucul acesta și realmente îmi vine să mă crucesc: e într-adevăr uzina unde director este Victor Stanciu?

VICTOR (*posac*): Se pare că da.

CRĂCIUNESCU: Dar aici nu e uzină, nici măcar cîmp de experiențe... E o fantasmagorie. E trist că pentru toate veți plăti dumneavoastră.

VICTOR: Din păcate, polițele au și început să vină.

CRĂCIUNESCU: Unde s-a mai văzut ca, fără prototip încercat, să dai drumul la prima serie și transformatorii de 560 să fie deja în fabricație?

VICTOR: Dumneata îți închipui că eu nu știu ce se fabrică la noi?

CRĂCIUNESCU (*brusc*): Dumneavoastră credeți în reușită, tovarășe director?

VICTOR (*strîgînd pumnii*): Trebuie să cred. Că de nu, zboară dracului uzina. Și eu cu ea. Pricepi? Și eu!

CRĂCIUNESCU: Dar e paranoie curată toată povestea asta. Am impresia că mă aflu în infern!

ANTON (*intrînd prin ușa laterală*): Eu ce zic: a dat strechea în ei. Le spun: domol, domol, fraților, să nu iasă cu bucluc! Parcă stă cineva să mă asculte? Eu vorbesc, eu aud. Doar Lambru...

CRĂCIUNESCU: Vă previn, tovarășe director, răspunderea este foarte mare. Milioane grele.

VICTOR: Și ce vrei să fac?

ANTON: Acuma nici dumnezeu, nici maica domnului...

CRĂCIUNESCU: Intervenți la forurile în drept...

VICTOR: Dumneata nu știi că C.S.P.-ul a refuzat să revizuiască prevederile de materiale? Nu știi că ministerul a aprobat tabelele făcute de Vasiliu? Și mai vorbești! Dansăm de nevoie.

CRĂCIUNESCU (*printre dinți*): O viață întreagă am detestat dansul.

VICTOR (*furiș*): Întreci măsura, tovarășe inginer-constructor! (*iese brusc, trîntind ușa. Anton se uită la el, apoi la Crăciunescu și pornește ca un cățel după Stanciu*).

ANTON: Da, domnule, e bine să nu ne pripim. Domol... (*iese*).

LAMBRU (*deschide ușa în sala de proiectări*): Tovarăș inginer-șef, eu nu mai pot... Motorul e în lucru și n-am oameni... i-a luat Sfetcu.

TOFAN (*fără a ridica ochii de pe planșă*): Și ce să-ți fac?

LAMBRU (*plîngăreț*): Nu mai scot norma... Dați ordin și...

TOFAN: Nu dau. E mai important la Sfetcu.

LAMBRU: Da' motoru-i în plan. Nu-l dăm.

TOFAN (*vesel*): O să dăm, o să dăm. Și plan și tot.

CRĂCIUNESCU (*din prag*): Muncă de lămurire?

TOFAN: De toate, de toate cîte puțin... (*ridică capul*) Dumneata erai? Bună ziua!

LAMBRU: Cum rămîne cu motorul?

TOFAN: Uite, vine tovarășul inginer Mincu, să vadă ce e de făcut. Dar în nici un caz în dauna prototipului (*Mincu și Lambru ies*).

CRĂCIUNESCU (*în fața planșei*): Ceva nou?

TOFAN: Refacem comutatorul. Piesa s-a turnat, dar nu se potrivește.

CRĂCIUNESCU: Te cred. Cu asemenea delir...

TOFAN (*ridică ochelarii pe frunte*): Delirul acesta va da țării o sută de milioane...

CRĂCIUNESCU: Dumneata o spui, inginer bătrîn, om cu experiență? Dar ai dat...

TOFAN: ... în mintea copiilor? Nu, tovarășe inginer constructor: simt

că trăim cu toții, că răzvim... Ceea ce am visat eu zeci de ani...
Proiectele mele, munca mea...

CRĂCIUNESCU (*blazat*): Romantism. Toată povestea nu rezistă în fața unui calcul științific elementar.

TOFAN: Calcul științific? Dumneata, ca să zic așa, vorbești despre știință? Păi, cu știința trebuie să umbli cu mîna curată.

CRĂCIUNESCU (*izbit*): Ce vreți să spuneți? E o jignire pentru...

TOFAN (*calm*):... pentru care răspund. (*scotocește prin uzata-i servietă de mușama*): Ascultă aici: (*citește dintr-o broșură veche*)... Acestei politici trebuie să i sesupună toate ideile, gîndurile, toate eforturile. Statul totalitar, statul condus de oameni aleși, statul în care va domina rasa superioară... (*ridică din nou ochelarii pe frunte*) Cunoști slova?

CRĂCIUNESCU (*livid*): De unde aveți...

TOFAN: ... știința asta? Te interesează? Sînt vechi colecționar de mostre de prostie omenească. Zi-i tată, Pavel te mai cheamă, nu-i așa? (*se uită pe copertă*).

CRĂCIUNESCU (*îi zmulge broșura*): Să taci! Că...

TOFAN (*liniștit*): Fapta este, ca să zic așa, în ton cu teoria. N-ai grijă, n-o să mă bat. Nu mă pun eu cu cele 80 kilograme cîte ai. Și apoi n-o fi acesta ultimul exemplar din delirul dumitale rămas pe fața Țării Romînești... la nevoie, se mai află unul în biblioteca Academiei.

CRĂCIUNESCU (*după o pauză*): Și acum, ce ai să faci? Mă denunți!

TOFAN: Numai pentru că întreb și încă ai merita. Treaba lor! Ei au partid, au cadre...

CRĂCIUNESCU (*amenințător*): Eu am scris aceste rînduri. Cred și acum în cele scrise. Așa va fi. Bagă de seamă, moșule!

TOFAN (*naiv*): Atunci ce cauți aici, în uzină?

CRĂCIUNESCU (*cu un rinjet*): Te faci frate și cu dracu', pînă treci puntea.

TOFAN: Sună sinistru înțelepciunea asta.

CRĂCIUNESCU: Sinistru, da. Memoria nu te înșală încă. (*își apropie fața de obrazul lui Tofan*) Pe trădători noi îi... suprimăm. Să nu uiți! (*iese brusc*).

TOFAN (*singur*): Ia te uită, măi tată! Ai văzut probă de individ? Umblă cică cu... știința. Halal profesor! (*se oprește*) Mai e și impertinent. Dar dă-l încolo de idiot! Să-mi văd mai bine de comutator... (*se așează, calculează*) Prin urmare, cercul nu se potrivește... Ar urma... (*seoprește*) Stai, măi tată, dar ce e în capul lui? Știința arată, știința dovedește... Care știință, măi, că e tocmai pe dos! (*pauză*) Dar tu, tu ce vrei? (*iar calculează*) Deci, socotind dincoace unghiul prea ascuțit... (*iar se oprește*) Nu nu se poate! Ar fi prea de tot. (*treșare*) Și de ce nu s-ar putea? Nu a spus că și astăzi?... Păi dacă e așa, cum poți să taci tu, vită bătrînă? Treaba lor?... Este. Dar dacă taci tu îi ții lui parte? Unde e știința? În teoriile lui, sau în munca, în strădania lor? (*pauză*) Taci, gloabă! Taci, și lași banditul să-și facă de cap. Te speli pe mîini? (*tare*) Dar neam de neamul tău n-a fost canalie!

VICTOR (*intră grăbit*): Tovarășe Tofan. A început descărcarea... Eu am de lucru la administrativ. Vedeți să se facă totul rapid. Nu...

TOFAN (*decis*): Tovarășe director Stanciu, trebuie să vă spun...

CRĂCIUNESCU (*intră precipitat*): În sfîrșit! Vă caut peste tot. E foarte urgent! În uzină este controlul de stat. De un sfert de oră.

VICTOR: Și nimeni nu mă anunță.

CRĂCIUNESCU (*crud*): Parcă vă mai ia cineva în seamă. Pofțiți în birou, trebuie semnat... (*amîndoi intră în biroul său. Tofan se reîntoarce la planșetă*) Sînt vreo șase. Au fost la contabilitate, unul e la magazie... Au trecut pe la vagoane... Unde se descarcă.

VICTOR: Cine dracu' i-a mai adus tocmai acum?

CRĂCIUNESCU (*perfid*): Țsta-i rostul controlului de stat: să vină acolo unde e nevoie și tocmai atunci cînd nu te aștepți.

VICTOR: Mie să nu-mi vorbești în parabole de astea, că...

CRĂCIUNESCU: Nu vă enervați. Strică. Mai ales acum. Și apoi, de iese la iveală chestia cu transformatorii de o sută, răspunde Vasiliu.

VICTOR: Cum adică?

CRĂCIUNESCU (*liniștit*): Comenzile sînt semnate de el. Parafa e a inginerului Tofan. Directorul a fost ocolit.

VICTOR: Cum așa, ocolit? Eu am ordonat. (*pauză*) Îmi propui o josnicie.

CRĂCIUNESCU: V-au săpat ei destul.

VICTOR: Niciodată nu m-am ascuns în spatele altuia. Și n-am aruncat vina pe altul.

CRĂCIUNESCU: Scopul scuză mijloacele.

VICTOR (*îl privește cu un început de ură*): Scopul? Dar dumneata, inginer Crăciunescu, ce urmărești?

CRĂCIUNESCU (*calm, cu ironie abia perceptibilă*): Ca și dumneavoastră: interesul poporului.

VICTOR: Așa să fie?

CRĂCIUNESCU: Și, evident, interesul directorului. (*schimbă tonul*) Eu zic să le ieșim în întîmpinare. (*deschide ușa, pentru a curma discuția. În sala de proiectări intră Zaharia Florescu, urmat de Lupașcu, Mincu și, la distanță apreciabilă, de Dascălu*)

FLORESCU: Bună ziua, tovarăși. Vă rog, vedeți-vă de treabă. Aș vrea numai... cu tovarășul Stanciu.

VICTOR: Eu sînt. (*strîngere de mînă*) Ați picat într-o vreme cînd noi tocmai sîntem în mare încordare. Producția, de! Dar...

FLORESCU: Nu-i nimica. Fiecare cu muncuța lui.

VICTOR: Evident. De altfel, în ceea ce privește partea administrativă, bugetul și celelalte... noi sîntem întreprindere exemplară.

FLORESCU: O-ți fi, nu zic. Dar consumul de lumină e excesiv. Cu 38% mai mare decît e prevăzut.

VICTOR: La noi se lucrează, nu se stă.

FLORESCU: De ce ați scos muncitorii la descărcat materiale? Ce e, clacă? N-aveți oameni?

VICTOR: E un caz excepțional.

FLORESCU: La voi excepția devine regulă. Inginerii de ce întîrzie mereu?

VICTOR: Au munca nenormată. Și apoi, astea-s fleacuri! (*iși dă seama*) Să mă iertați.

CRĂCIUNESCU: Tovarășul director a vrut să vă atragă atenția că astea-s detalii, pe cînd...

FLORESCU: Pe cînd?

CRĂCIUNESCU: Eu sînt aici constructor șef. Nu sînt Controlul de Stat... Dar...

FLORESCU: Spune, spune, tovarășe inginer.

CRĂCIUNESCU: Ce este la materiale vede și un copil. (*Stanciu fierbe*).

FLORESCU (*cu surprindere*): Aha, vra să zică dumneata erai? De ce n-ai spus-o pe față, domnule? Ce rost au anonimele cînd te vād dîtai mare ștab aici? (*stupoare. Stanciu strînge pumnii*).

CRĂCIUNESCU (*fisticit*): E interesul întreprinderii, interesul statului.
FLORESCU: Că bine zici. Ia chemați-l pe Vasiliu.

VICTOR (*la telefon*): Stanciu la aparat. Să vină imediat inginerul Vasiliu... Da, de la prototip.

FLORESCU: Uzină fruntașă!

ELENA: Am fost și o să fim.

FLORESCU: Și cu planul cum e?

ELENA: Vom da și planul, cu timpul.

VICTOR (*încruntat*): Vom da la timp, cum am mai dat.

RADU (*intră emoționat*): Vă salut.

FLORESCU (*întunecat*): Ce-i aici, tinere? Magazia tatii? Moșie boierească?

RADU (*intimidat*): Nu înțeleg.

FLORESCU: Dumneata știi a ce miroase povestea asta?

ANTON (*din fund*): I-am spus eu: zece ani recluzie.

FLORESCU: Te văd bine informat, tovarășe. Nu strică să știi...

ANTON: Ehe, pe noi, pe cei vechi, consiliul de război și curtea marțială ne-au învățat legile. Pe pielea noastră.

FLORESCU: Pe cei vechi? Într-adevăr. Dar alea erau alte articole și para-grafe. (*îl privește atent*) Ia stai, neică... parcă te-ași cunoaște de undeva.

ANTON (*se umflă*): S-ar putea. Vechi ceferist.

FLORESCU (*iși aduce aminte*): Așa, nene, că bine zici: La C.F.R., la vagonul de dormit, cu servitul. Nu-i așa?

ANTON (*zăpăcit*): Da... adică nu... M-ați confundat. Eu sînt muncitor... la origine.

FLORESCU: Nu, că eu am memorie bună. Eram fochist la vremea aia, pe mașină. (*pauză*) Chiar că vechi. (*toți se uită cu uimire la Anton, care se retrage*) Ei bine, tinere, mie să-mi spui de materiale.

VICTOR: Eu pot să dau toate lămuririle.

FLORESCU: Cu dumneata, tovarășe Stanciu, vorbim noi mai târziu. (*către Radu*) Cum rămîne?

RADU (*întunecat*): Ce să vă spun? Ați văzut.

FLORESCU (*pornit*): Am văzut? Dar piesele rebutate? Cu ele cum rămîne? Dar transformatorii prăpădiți?

● RADU (*ferm*): Se vor recupera. Vom realiza economii care... de cinci... de zece ori...

FLORESCU (*subit calm*): Mai știm și noi cîte ceva. Totuși...

RADU (*aprin*): Calculul nostru este just. Muncește toată uzina... Încă o zi, cel mult două, și facem proba la prototip.

FLORESCU (*simplu*): Cunosc. Dar ați și pornit prima serie...

STELA (*intră*): Tovarășe director, vă așteaptă comisia.

FLORESCU: Da... Comisia. Să mergem. (*toți ies. Radu rămîne în plin plan*)

RADU: Comisia?

FLORESCU (*rămîne în urmă, se întoarce spre Vasiliu*): Vom vedea, vom vedea. (*cu accent părintesc*) Spune, fiule, o să țină piticii tăi? (*Radu îl privește cu ochii larg deschiși*) Crezi?

RADU: Ca-n lumina soarelui!

FLORESCU: Dă-i înainte! Și nu te sinchisi de toate... jigodiile!

Cortina

TABLOUL VII

Cabinetul directorului. Stanciu se plimbă dezlănțuit. Anton Dascălu e prăbușit într-un fotoliu; bea mereu, direct dintr-o cană mare de sticlă.

ANTON (*amărit*): Vezi, domnule? Te face cu ou și cu oțet, îți toarnă hîrdaie de lături în cap, îți dă o sută de pumni pe după ceafă și zice că... te-a ajutat.

VICTOR: Cine?

ANTON: Cine să fie? Comisia... presa... Dar mai ales ăștia de aici. Vuia, Manea... Eu nu zic, trebuie să ne facem critica și autocritica. Că scrie la carte... Dar așa? Să dai tu ca chiorii în director, să dai în secretar... că secretar am fost. Să ridici lumea toată... Și de ce? Pentru niște amărîți de transformatori.

VICTOR: Au sărit ca fiarele, să înfigă colții, să sfișie... Copite de măgar! Că nu le-am făcut eu pe plac. Nu închideam ochii, n-am permis chiulangeala.

ANTON (*naiv*): Dar cine trăgea chiulul?

VICTOR (*montîndu-se*): Cei cu gura cît o șură!

ANTON: Așa-s oamenii: îi mîină ba unul, ba altul. Ce știu ei? Lasă, tovarășe director, că totul era pus la cale, totul aranjat ca la carte. S-a cîntat pe note. Mie îmi spui? Că-s și eu meșter, doctor în de-alde astea. Pe unul îl chemi, altuia îi trimiți o vorbuliță... ca omul.

VICTOR (*cu dispreț*): Doctor! Numai gura e de tine... (*aparte*) Cu cine lucrăm! Neputincios... și lichea.

ANTON: Dumneata fierbi degeaba. Și dacă te-au muștruluit? Și dacă te-au vorbit de rău? Trece. Că tot Stanciu, tovarășul, e cel de a pus uzina pe roate. Se poate fără el?

VICTOR (*mașinal*): Nu se poate. (*încet*) Și poate că s-ar...

ANTON: Vezi bine! Trece. Iar apoi... după iureș... că pe cei mai colțoși i-am luat eu la ochi, îi „avansezi“ în muncă. Care la Timișoara, care la Craiova, care... unde și-a mîinat mutu' iapa. Dar vezi, tovarășe director, acum să nu se bage de seamă că te consumi. Și nu te mai stropși la lume, că iar iese cu bucluc. O să zică, de! Că nu primești critica de jos... că se răzbună.

VICTOR: Mulțumesc pentru sfaturi... Mi-e scîrbă!

ANTON: Nu vă supărați... dar să nu fie cu bucluc!

VICTOR: Ce-mi pasă mie! Planul să se dea. Ăla nu se face cu articole la gazetă, cu demagogie...

ANTON (*se uită speriat la ușă*): Mai încet, mai încet, că vă aude careva. Să nu spuneți tare, că iese...

VICTOR: Dar mai lasă-mă, domnule, în pace, că nu sînt copil! Nu mi-e frică de nimeni. Directori ca mine...

ANTON: Să nu spuneți asta.

VICTOR: De ce? E rușine?

ANTON: Nu, este mai bine. În zarva asta, poate să măture și pe... (*văzînd că Stanciu se încruntă*) sfîntul Petru.

DAMASCHIN (*intrînd, împreună cu Alexandru Vuia*): Bucuros de oaspeți?

VICTOR: Ce să-ți spun? Oaspeți...

DAMASCHIN: Musafirul nepoftit e mai rău ca tătarul.

VICTOR (*posac*): Bună zicătoare.

DAMASCHIN: Pentru vremurile de altă dată. Astăzi, tătarii construiesc comunismul. Și zicala e perimată.

ALEXANDRU: Eu am venit în chestiunea aceea, cu tovarășul Manea. A fost propus vicepreședinte la sfat.

VICTOR: Dacă e după mine, îl puteți lua și acuma. Numai că... să vă înțelegeți cu organizația. Că de azi e alt birou și alt secretar. (*la gestul contrariat al lui Alexandru*) Elena Vuia e secretară. Puteți rezolva lucrurile în familie.

ALEXANDRU (*palid*): Sînt în biroul duminical... dar îți spun că e o josnicie... să vorbești așa. (*se reține cu greu*) Să-ți fie rușine!

VICTOR: Dar pentru toată otrava ce mi s-a turnat în suflet... cui să-i fie rușine?

DAMASCHIN: Asta să te întrebi singur. Tovarășe Anton, du-l pe tovarășul Vuia în uzină... (*Anton și Alexandru ies. Pauză. Victor se plimbă turbat*) N-au meritat ei, nici Elena, nici Alexandru Vuia... Ești iute la mînie, știam, dar și neomenos, din cale afară.

VICTOR: Tu vorbești?

DAMASCHIN: Nu-mi dai voie? Te superi ca văcarul pe sat.

VICTOR: Nu, că o să rîd și o să joc de bucurie cînd tu mă spurci la gazetă.

Mă mir că n-a aterizat aici și... gazetărița voastră, Olga. Să se bucure!

DAMASCHIN: E aici, în uzină. Face reportajul cu încercarea prototipului. (*încet*) Nu-ți dai seama ce om minunat este soția ta, Victore...

VICTOR: Mi-am dat eu seama. Cu vîrf și îndesat.

DAMASCHIN: Astîmpără-te, și să stăm de vorbă.

VICTOR: N-avem ce vorbi. Ai spus totul la gazetă. E drept, a scris Olga...

DAMASCHIN: Te înșeli, am scris eu. (*Stanciu e surprins*) Dar n-are importanță. (*calm*) Vino-ți în fire, omule! Îți spun prietenește, că ne știm de ani...

VICTOR: M-am vindecat de prietenie.

DAMASCHIN: Vorba aceea: Ferește-mă doamne de prieteni, că...

VICTOR: ... de dușmani mă feresc eu singur.

DAMASCHIN: Te-ai și ferit: Crăciunescu.

VICTOR (*cu fața schimonosită*): Lovești la țintă... Da, am fost idiot! Orb... gură-cască. M-am lăsat îmbrobodit, nu?

DAMASCHIN: D-apoi cum? Unde ți-au fost ochii?

VICTOR: Dar ce, eu l-am adus în uzină? Eu l-am făcut conferențiar universitar? Cînd e vorba de răspundere, rămîne numai Victor Stanciu.

DAMASCHIN: Nu răspunzi numai tu. Uiți însă că ți s-a acordat o încredere nelimitată. N-ai ascultat oamenii. Ți s-a semnalat. Este vorba de miopie politică.

VICTOR: Începi articolul de fond?

DAMASCHIN: Nu sînt sigur că ai să-l citești. Te-ai lăsat de învățătură.

VICTOR: Am plan de dat.

DAMASCHIN: Că alții taie frunză la cîini! Iar cu oamenii nu mai vorbești.

VICTOR: Nu există să vină la mine și să nu-i primesc.

DAMASCHIN: Să vină... la birou. Pe om să-l vezi în muncă, să-l cunoști la locul unde creează. Cînd intră aici el se simte mic, deseori umilit. Dar acolo el e stăpîn. Se simte egal cu tine. Și-l vezi în toată frumusețea lui. Oamenii uzinei au mers înainte. Iar tu...

VICTOR: Mai lasă-mă cu literatura ta!

DAMASCHIN: ... te-ai rupt de ei, ai rămas în coadă. Te birocrațizezi.

VICTOR: Mulțam frumos. Ai uitat însă că eu sînt comunist.

DAMASCHIN: Adă-ți aminte că cel mai periculos tip de birocraț este birocrațul comunist.

VICTOR (*sare*): Asta cine a mai născocit-o?

DAMASCHIN (*încet*): Stalin! (*pauză*) Nu te mai iubesc oamenii, Victore.

VICTOR: Că n-am eu ochi frumoși! Cer muncă, cer plan.

DAMASCHIN: Îi disprețuiești. Și oamenii simt asta. Stai în fotoliul acesta și ți-ai băgat în cap că e făcut numai pentru tine, că fără Victor Stanciu se dărimă uzina. De la o vreme și vorbești așa: uzina mea, planul meu, oamenii, mei, bugetul meu... Eu și eu!

VICTOR: Când zic eu, mă gîndesc la uzină.

DAMASCHIN: Da, când zici uzină, gîndești eu. Ți-o spun așa, deschis, că am fost prieteni.

VICTOR (*amar*): Am fost?

DAMASCHIN: Te știam iute, ambițios... dar tot de al nostru erai.

VICTOR (*scos din fire*): Dar acuma al cui sînt? Al lui Dulles?

DAMASCHIN: Caută singur răspunsul. Și trage cinstit învățămintele.

VICTOR: Ai venit să-mi spui că.. (*se stăpînește cu greu*) Ai noroc că ești în biroul meu!

ELENA (*intrînd*): Noroc, tovarășe Damaschin (*apare și Anton*) Stați aici, cînd noi sîntem gata să încercăm prototipul. Ba mă rupeți și pe mine de acolo.

DAMASCHIN: Nu eu. Tovarășul Alexandru.

ELENA: Cerea să vină și Manea. Dar nu e chip să-l clintești de acolo. A rămas și Alexandru. De altfel, rămîne să știm numai părerea direcției.

VICTOR (*strînge din umeri*): În ce mă privește...

DAMASCHIN: E greu să conlucrezi cu direcția, tovarășă Vuia? Ce zici?

ELENA: Este... și va mai fi. Dar nu se poate să nu găsim un limbaj comun cînd e vorba de cauza noastră comună. Numai să vrea...

DAMASCHIN (*către Victor*): Ai văzut?

VICTOR: Cunosc diplomația asta. Dar eu nu sînt școlar, să întreb la fiecare pas: e voie? (*hotărît*) Ei, nu! Victor Stanciu mai e încă director aici. Și n-am să las pe nimeni să-și bată joc de munca mea, de numele meu! (*sună telefonul*) Allo, da! Uzinele „Energia“... Da, directorul Stanciu la aparat... Da, tovarășe ministru, tocmai voiam să... (*pălește*) Să predau provizoriu? Cui? (*scapă receptorul*) Anunțați-l pe inginerul... pe tovarășul Tofan, să... vină pînă la mine. (*se așează încet în fotoliu*) S-a isprăvit. (*surd*) S-a terminat...

ELENA (*cu elan*): De ce „s-a terminat?“ Te-ai născut director, tovarășe Stanciu?

VICTOR (*cutremurat*): Am dat tot ce aveam: liniștea, odihna, sănătatea. Numai viața nu mi-am dat-o, că nu mi s-a cerut.

DAMASCHIN: Ți se cere să trăiești, să lupți, să construiești, nu să mori.

VICTOR (*își revine*): Am fost un nătărău.

DAMASCHIN: Atîta ai înțeles? Și nu vezi că tot ce s-a făcut aicea au realizat oamenii? Da, ei, ăștia pe care tu îi disprețuiești. Nu înțelegi că în timp ce ei munceau în tăcere, cu abnegație, fără tărahoi, tu... principalul n-ai dat: interesul obștesc să-l fi pus mai presus de persoana ta?

VICTOR: Ajunge cu prelucrările! Și Olga spunea: egoist, ambițios...

DAMASCHIN: Avea dreptate. Cumplit te-ai purtat. Dar capitolul nu e închis, Partidul nostru nu lasă oamenii. De ai fi numai cinstit...

MARIA (*năvălind în birou*): Victorie, victorie! Tovarășă Lenuța (*o îmbrățișează, o sărută*) Victorie! (*se oprește în fața lui Stanciu, se încruntă*) Nu, cu el nu!

ELENA (*emoționată*): Spune, spune ce este?

MARIA: Prototipul... ține, ține de parcă ar fi Tarzan! Bun, foarte bun...
(*se învîrtește nebunește și cade drept în brațele lui Puiu care intră*).

PUIU: Așa da! Odată măcar, din proprie inițiativă.

MARIA (*il ciufulește*): Stai binișor...

PUIU: Ba, acumă nu se mai prinde, tovarășă Uteme... (*serios*) Da ori ba? Ori — ori?

MARIA (*roșie ca focul*): Ori.

ELENA: Am înțeles și eu, în sfîrșit... Și ziceam că-s copii.

(*Intră Radu Vasiliu, Marin Manea, Lupașcu, Nistor, Mincu, Olga, Alexandru, Moș Manole, Sfetcu, Zamfir. Mai apoi Tofan și Anton*).

RADU (*strălucind de bucurie*): Tovarăși... v-a spus? Victoria noastră... tovarășă Lenuța... (*ii strînge mîinile*) Victoria uzinei...

DAMASCHIN: Să trăiești, tovarășe Vasiliu.

RADU: Ce făceam eu singur, fără Marin, fără Sfetcu... fără ajutorul tuturor?

TOFAN: Cam ce am făcut eu o viață întreagă... Munceam și totul se ducea pe gîrlă.

VICTOR (*se ridică*): Ia-ți postul în primire, tovarășe inginer. Ministerul te-a numit director la „Energia“ (*explozie de bucurie*).

TOFAN (*amețit*): Ce ați spus? Nu se poate... Pe mine?

ELENA: Da, tovarășe Tofan. Pînă acum, tot ați executat. Acuma veți conduce. Și veți crea.

TOFAN: E greu. (*se uită împrejur*) Dar se poate. Cu tovarășii ca voi, cu mintea și inima voastră... vom clinti și munții din loc.

PUIU: Asta zic și eu... Cine ar fi spus acum zece ani că va exista și meseria asta, a mea, de dispecer? Dar ce meserie minunată e! Grea, buclucășă... năvăașă, ca o fată (*caută pe Maria*) cu ochi de drac. Dar ce bine prinde!

RADU: Cum să-ți mulțumesc, Puiu!

PUIU: Că eu grija asta o am.

RADU: De nu erai tu cu materiale și ore, ce mă făceam eu? Nu ieșea prototipul.

PUIU: De nu era prototipul, n-o vedeam pe Marioară cum nu-mi văd eu ceafa. (*risete*)

TOFAN (*către Vasiliu*): Vino, fiule, să-ți strîng mîna ca între colegi și să-ți spun... ca unul mai bătrîn în meserie, dar nu chiar moșneag — să ții minte! Să nu te mulțumești nici odată cu cele dobîndite, — că altfel s-a dus! (*se îmbrățișează. Toți aplaudă*).

LUPAȘCU: Iar mie, dați-mi voie să plec la minister, să raportez. Să trăiești, Radule, și, să-ți șoptesc ceva, așa ca să audă toată lumea: inovația ta, inovația voastră va fi propusă pentru Premiul de Stat. (*exclamații. Cerc în jurul lui Vasiliu. Stanciu privește o clipă și apoi iese brusc, trîntind ușa directorială. Observă numai Olga și Elena*).

ELENA (*se apropie de Olga care se află în prim plan*): Arăți prost, tovarășă Olga. Palidă și tristă.

OLGA: Da? Se pare că fac notă discordantă în bucuria voastră? O să treacă. Să nu crezi că nu e și bucuria mea.

ELENA: Tare aș vrea să te bucuri din plin, din tot sufletul. Aș vrea ca și dumneata să fii fericită... Ai o durere mare, știu, simt. Dar eu țin minte ce mi-ai spus dumneata cînd eram la grea cumpănă: „urma alege“. Va înțelege și tovarășul Stanciu... va pricepe că dumneata nu puteai proceda altfel. Și va fi mîndru de soția lui.

OLGA: Va înțelege?... Trebuie să înțeleagă. Cu toate cele ce s-au întîmplat...

ELENA: Fără îndoială. Am auzit că se duce la București. Dacă-l ajuți

dumneata, tovarășii, își va reveni. Și va fi tovarășul Stanciu de altă dată... Ba nu, va fi mai bun, așa cum vrei dumneata, așa cum vrem noi, tovarășă Olga.

RADU (*în grup*): Uf, greu a mai fost!

ELENA: A fost și va mai fi. Cu noi însă e viața, adevărul... Sînt florile și pruncii, lumina soarelui și inimile calde ale oamenilor. Nu, tovarăși, nu e putere să ne țină în loc!

CORTINA

ROBII ROBILOR

— Fragment —

I

LÎNGĂ DUNĂREA BĂTRÎNĂ

*Lîngă Dunărea bătrînă,
În Dobrogea m-am născut...
Mama m-a ținut de mîină,
Primii pași cînd i-am făcut
Pe străvechiul. scitic lut.*

*Mama, oacheșă, voioasă,
Fată de pe Bărăgan,
Robotea, cînta prin casă,
Iar o barză, an de an,
I-aducea un prunc bălan.*

*Tata, om de la Moldova,
Mai domol, tăcut, trudea,
Ba în baltă, ba-ncotrova —
Rogojini la tîrg vindea,
Ca să-și ție casa grea.*

*Parcă-l văd! Bălai și tînăr
Prin nămol la subsuori,
Papură tăind de zor...
Maldării mîzgoși pe umăr
Și-i căra — și lipitori
Îl sugeau fără de număr...*

*Mulți copii în cărucioare,
Pe-arc și puf sînt răsfațați.*

*Alții-n albia cea tare
De-o bunică sau de frați
Cu-ndîrjire-s legănați!*

*Mulți copii nu pot să crească
Fără pian, străine limbi,
Franțuzească și nemțească.
Eu, în casa părintească,
Miini pe clape să le plimb
Nu-nvățai, și-avui în schimb
Doina mamei, bătrînească,
Limba-i dulce, romînească.*

*Mulți copii au jucărie
Vreun căluț de catița;
Eu avui o iapă vie
Cu mînzocul după ea —
Doamne, ce mă mai trîntea!*

*La olar, de pe rotilă,
Ca un hoț ciupeam un boț
Din roșiatica argilă,
Să-mi frămînt căluț cu moț.
— Doamne, mă rugam, ai milă
Și-nviază-mi-i pe toți!*

*Sau din pepeni — felinare
Meșteream cu un briceag,
Cu capac și luminare,
De ți-era mai mare drag
De-al luminilor șirag...*

*Mingie — o tărtăcuță
Pestrițată și drăguță —
Profesori — mătuși și unchi
Ce de urecheli te cruță —
Tata mă lua-n căruță,
Între hățuri, pe genunchi:*

*— Dii! iepșoară gălbenea,
Să cărăm azi papura...*

*Și cu taica laolaltă
Pe ceairul de mătase
Cînd prin papura înaltă,
Cînd sub sâlcile pletoase —
Ne pierdeam în verdea bultă,
Pînă ce căruță, iapă,
Se opreau lîngă o apă.*

*Tata mi-arăta cu mîna:
— Uite Dunărea, bătrîna!
— Asta-i Dunărea albastră
Ca o pasăre măiastră?
— Asta-i! Ea e mama noastră,*

*Ea de veacuri ne adapă,
Dur de foame nu ne scapă.*

*Largă și legănătoare
Cu miros de sălcii crude
Și cu malurile ude —
Dunărea lucea în soare,
Și ducea, șirag, pe spate
Șlepuri negre, cu bucate.*

*Șlepurile de o șchioapă
Nu se-acufundau în apă.*

*Mici cit niște tărtăcuțe
Și cu oamenii — furnici —
Se zăreau pe șlep căsuțe
Cu rotunde geamuri mici...*

— Tată, unde merg la vale?
— Duc la mare — cereale...
— Und' le cară, tată, unde?
(El ofta privind în unde...)
— Și de ce le cară, tată?
— C-așa-i țara, blestemată!
Nădușala unei veri
Pleacă peste țări și mări,
Ca să facă domnii-averi,
Domnii din America —
Hătu-le biserica!...
— Ce domni, tată?
— Ciocoi... regi...
Ai să crești și-ai să-nțelegi...

★

*La Silistra-n port e lume...
Ce de lume! Cîtă lume!
Nici nu poți pe mal să treci
De tarabe — turci și greci.
Bragatii cu lungi tulumbe,
Din alămuri lucii, scumpe,
Cum mai sună irmilicii
Cînd se-upleacă, să își umple
Un pahar de „braga ricii“...*

*Șlepuri... Dunărea bătrînă
Pe sub șlepuri valu-și mîină.
Oameni forfotă pe schele,
Ca hora pe dușumele.
Oameni trec cu saci pe umeri,
Iute, — nu poți să-i înnumeri —
Și-au o limbă cum e barda,
Și tot strigă: „Barda! Barda!“¹⁾*

1) Barda — pe turcește, la o parte.

Goi la brîu, în spate learcă,
 Saci de griu pe şlep descarcă.
 Eu mă uit la ei din barcă:
 Greu cu-un sac la trap să urci!
 — Ce sînt ăştia, tată?
 — Turci...
 — Turci îi văd că sînt. Au fes.
 Dar cum li se spune? Ce-s?
 Barca dezlegînd de mal.
 Tata-oftează: — Sînt hamali...
 Robii robilor... Ei cară
 Tot ce-a secerat o vară
 Un norod şi-o-ntreagă ţară!

— Dar acela cu biciuşca,
 Şi cu nasul roş ca giuşca,
 Ce răcneşte robilor:
 — Iute, mă neghiobilor!
 — Ala-i şeful lor... Ceauşu¹⁾
 Ochi holbează cît albuşu'!

— Uite-l, tată! Bate! Bate!
 Sînge sare de pe spate!
 Robul scapă-n apă sacul
 Dar ceaşu-l bate încă!
 Brînci îi dă! De-a berbeleacul
 Robul cade-n apa-adîncă!

Dar înoată... Iese ud...
 Braţe-nalţă-n cerul crud —
 Şi oftatul i-l aud:
 — „Ah! Allah! Ila Allah!”

— Tată, cum să mă descurc?
 Văd ceaşu' că e turc,
 Dar de ce l-a făcut zob
 Pe hamalul turc, pe rob?
 — Măi băiete, ce le-ncurci?
 Sînt pe lume turci şi turci:
 Unii beau ciubuc, cafea,
 Alţii n-au după ce bea...
 Cîinele! scrişneşte tata
 Spre ceaş... Băiete, gata!
 Treci la cîrmă! Ține vîsla!

Şi-am ținut prin apă vîsla...
 Apa îmi părea ca pîsla,
 Tulbure, mîloasă, grea,
 Neagră-mi părea Dunărea.

★

¹⁾ Ceaş — vîtaf.

— Dunăre, maică lătrină,
Multe-ai mai răbdat sub turci,
Dar sub talpa cea păgînă
N-ai putut să mi te spurci
Ca sub ciocioiasca mînă.

Ah, ciocoi spurcați, ciocoi,
De pe-aici, de pe la noi
Sau din țările străine,
Bine-ați dus-o-aicea, bine,
Trîntori grași printre albine!

Pentru voi, de prin meleaguri,
Binele-l strîngeau în făguri
Roiul harnic de clăcași,
De hamali și căruțași.
Cînd în bezna mahalalii
Pîine n-aveau cei săraci,
Lîngă Dunăre, hamalii,
Grîu cărau, saci după saci.

Grîu în șlepuri și-n vapoare,
Dunăre de grîu spre mare.

Grîul țării, — spic de aur, —
Mustăcios ca moșii sciți,
Îl cărau peste coclaur
Cai și oameni biciuiți.

Parcă sciți de sub mobile
Se trezeau și la un semn,
Dînd călușilor îndemn —
Scîrșiau mii de rotile,
Osii aprinzînd de lemn!

Ca-n bejenii, mii de care
Duruiiau pe mii de roți,
Munți de grîne ca să care,
Munți de scînduri, pentru hoți.

Munți de aur, munți de grîne,
Mări de păcură, țitei,
Duc conductele la chei —
Nouă, pleava ne rămîne
Și opaițul din bordei.

Munți de grîne să le vînturi
Șapte veacuri nu termini!
Stive albe, munți de scînduri
Cu miroznă de rășini...

— Dii! și dii! mînau spre schele
Căruțașii — parcă draci!
De biserici, cruci și stele
Înjurau și pe șosele

*Scăpărau roți și caiele —
 Parcă turci cereau haraci!
 Mii de care, cai și saci.
 Miini pe hături. Ochi dibaci.*

*Se frîngea sub cal oiștea,
 Sau ieșea roata căruții —
 Pîn-la sînge, codiriștea,
 Peste bot lovea căluții.*

*Bărăganul pus sub bice
 De-ai ciocoilor vechili,
 Potopea-n potop de spice
 Pe iobagi, pe cei umili,
 Ce mîncău o viață-ntreagă
 Mămăligă de mei neagră,
 Roși la sînge de pelagră.*

*Brazii țării cădeau sute,
 Plutăreau la vale plute.
 De pe Bistrița, brădetul
 Cobora atît de iute,
 Că busteni podeau Siretul
 Pîn' la Dunăre, în port —
 Grîu și lemn pentru export!*

*Munți de grîu — cînd de-o colivă
 N-avea baba milostivă
 Pentru mortu-i din bordei...
 Munți de scînduri, stivă-n stivă,
 Cînd coșciug, după-obicei,
 N-aveai scînduri, să-l închei!*

*— Ah, ciocoi, hapsîni ciocoi,
 Pielea-ați luat-o de pe noi.
 Ca s-o dați în țări străine
 Pe dolari și pe sterline!*

★

*După ani, Dunărea-albastră
 Cu miros de sălcii crude,
 Iar îmi murmură-n fereastră
 Cîntecu-i de paparude!
 Iar și-a desfăcut măiastră
 Coada-i de păun, albastră!*

*— Dunăre de-a pururi vie,
 Pe făgașul tău de-a pururi
 Duci nămoluri și azururi —
 Dar a mea copilărie
 Ce-și privea în valuri chipul
 Și-mpletea-n povești nisipul,
 Unde-i, Dunăre? Răspunde!*

*Sălcii plîng pe mal, răchite,
Bocitoare despletite
Peste unde...*

*Mama-a-mbătrînit... De-acuma
Eu o duc la braț pe ea.
Tata a albit ca bruma,
Tînără-i doar Dunărea,
Dunărea!
De pe cînd eram de-o șchioapă
Dunărea, ah, Dunărea
Uliță mi-a fost cu apă,
Dunărea!*

*Tiuga goală, sunătoare,
Și legată de curea,
Ea mi-a fost învățătoare,
Ea deasupra mă ținea
Cînd treceam cu ea-n spinare
Dunărea!*

*Mai tîrziu ca băiețandru
Tiuga-am spart-o: Știu să-not
Și din fund, ca un scafandru,
Mîl din Dunăre să scot...*

*Azi, din Dunărea-amintirii,
Ce de-o viață-n sîn o port,
Scot tot mîlul omenirii
Să-mpletească fir povestirii
Robilor strămoși din port.*

*Închid ochii... Văd strămoșii
Cu sudori de sînge, roșii...
Patru veacuri la catargă,
De aici, la Marea Neagră,
Robi au fost sub turci și-apoi
Robi sub regi și sub ciocoi!*

*— Dunăre, mult răbdătoare,
După veacuri, ca norodul,
Slobodă alergi sub soare,
Rostogol ducînd la mare —
Turci, ciocoi și regi — tot glodul!*

*Dunăre, neagră cerneală,
Sînge, lacrimi, nădușală,
(Nădușala de pe spate
A poverilor purtate
Patru veacuri sub păgîni,
Și un veac sub „frați” romîni).
Mulți bunici cu trupuri supte
Și scăldate-n nădușală,*

*Au căzut aici în lupte
Sub a plumbilor rafală...*

*— Ah, ciocoi, hapsîni ciocoi,
Pielea-ați luat-o de pe noi
Ca s-o dați în țări străine
Pe dolari și pe sterline,
Să vă fie vouă bine!...*

*Dar acum e lupta-n toi
Și-ncurînd pe-al lumii glob
N-or mai fi ciocoi și robi!*

*Dunăre despre acestea
Care-n inimă le port,
Hai să depănăm povestea,
Negrul chin în fir de tort
Al robiților din port.*

TINEREȚE, FRAGEDĂ RĂSURĂ...

*Tinerețea mea în gări departe
Lacrime purta și nu mărgele;
Trenuri huruiau greoi spre moarte,
Mirosea a fier și a curele...*

*Tinerețe, tainic vînt fierbinte,
Nu te chem iar, tinerețea mea;
Cînd voia iubitul să m-alinte,
Casca lui obrazul mi-l rănea.*

*Mai sărută-mă — spunea — odată.
Mîine... nu e mîine pentru noi;
Trandafiri ai inimii de fată
V-a uscat pîrjolul de război.*

*Tinerețe, floare jucăușă,
Cine-ți frînse dragostea gingașă?
L-au mînat să samene cenușă
Și obuze-n pașnice orașă.*

*Pe peronul sur am stat în gară,
Sub cadranul orelor de jele,
Trenurile morții-mi fluierară
Cîntecele tinereții mele.*

*Ție-ți scriu cu pana amintirii
Fată cu ochi negri, suri sau verzi,
Porți în păr mireazma fericirii:
Apăr-o copilă, să n-o pierzi.*

*Apără seninul bolții vaste
Fără huruitul morții-n zbor,
Caldă floare-a inimilor voastre
Cînd, cu el, vorbești de viitor.*

*Azi mă simt cu tine de o seamă,
Tinără tărie de ne-nvins,
Chiar de-n păru-mi, vinturile toamnei
Albele steluțe le-au aprins,*

*Nu te cat în anii ce trecură,
Ziua nouă mi te-aduce-n dar.
Tinerețe, fragedă răsură,
Fermecată inimă de jar.*

SEMĂNĂTORII

*S-aude iar cîntarea aceluî început,
Cînd am ieşit pe cîmpul cu-aromele de lut;
Eternă-i înflorirea, şi n-am pus în zadar
Sămînţa bună-n urma celui mai bun brăzdar.
Pămîntul ce-şi trezise puterile dintăi,
Crescu în spîce grele de aur şi-n păstăi.
Hambare gem acuma pe poduri şi pilaştri,
Sub dîmburi de bucate şi cerul plin de aştri.*

*S-a destrămat covorul de iarbă dimprejur
Şi-acum pămîntul toamnei e reavăn şi e sur.
Însămînţarăm grîul, şi zilele tîrzii
Cu glasuri de aramă mai strigă dinspre vii.
Lîngă ogorul negru, sub jerbe de lumină,
Stau pluguri mari şi grape spălate de rugină,
Şi lîngă fruntea largă a cerului tăcut,
Făgăduind belşugul acestui început,
Semănători curate-s alături de tractoare,
În măreţia vremii şi-acestor sfinte gлии:
— Vrem să culegem rodul şi-n vara viitoare,
Stăpîni pe viaţa noastră, şi-a holdei aurii!*

Noembrie 1954

IOAN MEIȚOIU

INIMA NOASTRĂ

Privesc din Doftana prin gratii de fier
Departe, departe...

(Dintr-un cântec despre Doftana)

„De ce tresari în somn așa de tare,
Și strigi și în sudoare ești scaldat?...
Tuna și fulgera în depărtare...
Cînd, a răspuns încet cel întreat,

Cercînd să se ridice. — „Drag tovarăș,
Ce vis ciudat în noapte am avut:
Văzui întreaga închisoare iarăș,
Și auzii un glas prea cunoscut:

„E-un bolșevic turbat — zicea cu ură —
Și inima-i ordon ca să mi-o dați: —
Rînjeau mișelnic, strînși la băutură,
In jurul lui vreo șapte-opt gealați.

El, nimicît va fi, fără putere,
De voi avea aici inima sa.
In pieptul lui, culcuș pentru durere,
Nici-o scînteie n-o mai lumina“.

A zis, măi frate, și văzui, de-afară
Gealații cum veneau spre mine, drept;
Pumnale reci în stînga-mi împlîntară
Și inima mi-o scoaseră din piept.

Ca fulgerat căzui în adormire...
Cumpliții furi în noapte-au dispărut;
Curînd i-au dat călăului de știre
Și colo-n vale, o groapă au făcut.

In groapa aceea inima-aruncară
Și-apoi o astupară cu pămînt;
Jucau, zmintiți, o horă-a lor barbară.
Ca niște iazme rele, pînă cînd

*O flacără zbugni înalt, prin vînturi, —
Bătaia inimii se auzea:
Și-atunci știui că nici în reci pămînturi
Ea, inima-mi arzîndă, nu murea.*

*„Să fie scoasă și-aruncată-n apă!”
Directoru-nchisorii a țipat:
Din adîncimi, ei inima-mi dezgroapă,
Zvîrlind-o, apoi în riu-nspumegat.*

*Vuia pădurea. Apele crescură,
Dar ea ardea cu flăcări lungi, spre nori.
Bătea cuprinsă de o sfîntă ură
Și valuri mari ieșeau din matca lor.*

*„Să fie aruncată-n foc și pară!”
Înfricoșat, călăul a mai spus.
Stejarî înalți din codrii ei tăiară
Și flăcări mari crescură pînă sus.*

*Și inima-n văpăi încinsă încă,
Mai mult ardea, mai viu bătea acum.
Văzui, spre ei cum focul își aruncă,
Cumplit arzîndu-i și făcîndu-i scrum.*

*...M-ai deșteptat... Un junghi iar mă străbate
Prin piept... Ce frig e-aici... Celulă grea...
Știi, mă gîndesc că-n visul meu, măi frate,
Nu era numai ea, inima mea, —*

*Ci inima poporului, a noastră, —
Ce nu cunoaște moarte, dragul meu;
Ca inima lui Danco,-n noaptea albastră,
Triumfător va lumina mereu...”*

MIRCEA ZACIU

ION AGÎRBICEANU

I

Luminile și umbrele trecutului ardelean trăiesc intens în opera lui Ion Agîrbiceanu. Cărțile lui evoluează, ca într-o transhumanță literară, de la ținuturile de miazăzi, bogate în grîne și revărsări de ape, către regiunile aspre ale Țării Moților, unde viața descoperă priveliști tragice. Copilăria i-a transmis intacte imaginile unei vieți pașnice, cu așezări stabile și chipuri luminoase; experiența de mai târziu, împingîndu-l către alte ținuturi, i-a în crustat adînc în amintire scene ale infernului capitalist. Vechi obiceiuri țărănești, moravuri defuncte, tipuri de mic-burgheji ofiliți în atmosfera birourilor, dascăli și popi cu mișcări stîngace și filozofări naive, burghezi exploatare perorînd despre „Nație“, gazetari corupți, „tineri generoși“, lichele gata să îmbrace cămașa verde în aplauzele micii burghezii din urbea Zăvorîți, băieși roși de tuberculoză și de aurul pe care l-au scos pentru domnii din minele Apusenilor, cortegii sărăcicioase de înmormîntare, duhul pustiitor al „vîlvei băilor“ filfiind peste oamenii torturați de obscurantism, convoaiele țiganilor pribegi, învăluite în colbul răscolit al drumurilor de țară și în cîntecul Rusalinei cea frumoasă...

Aceasta e lumea apusă pe care opera lui Ion Agîrbiceanu ți-o descoperă, asemenea mării care-ți arată uneori sfîrșimăturile corăbiilor de pe funduri...

Viața ardelenescă din trecut, cu specificul ei, cu personajele ce au străbătut-o,

cu întîmplările și frămîntările ei, e închisă aici, intactă.

Și — așa cum recomanda Oct. C. Tăslăuanu, unul din primii lui sprijinitori în literatură — „*cine vrea să cunoască Ardealul dinainte de Unire, îl va descoperi în operele lui Ion Agîrbiceanu...*“, acesta e, după Slavici, cel mai ardelean dintre scriitorii Ardealului.

★

Își trage obîrșia „*din rocele milenare ale satului*“. S-a născut în comuna Cenade din fostul județ Alba, la 19 septembrie 1882. Tatăl, Nicolae, era fiu de pădurar. Moșul Vasile venise din satul Agîrbiciu (de pe linia Copșa-Mică-Sibiu), și, pe atunci se numea Boariu. În Cenade însă, oamenii au apucat să-i spună Agîrbiceanu, și așa a rămas. Nicolae Agîrbiceanu știa citi, era abonat la „Gazeta Transilvaniei“ și la revista umoristică din Sibiu, „Calicul“. Era pădurar cu știință de carte și „*meșter bun la cîntat*“. Știa pe dinafară multe poezii din Coșbuc. Mama scriitorului, Ana Olariu, le asculta cu încîntare și uimire. Toate cunoștințele ei literare (și nu erau puține), fuseseră „*ascultate*“, căci ea nu știa citi. Scriitorul își amintește de „*durerea ei, mărturisită de atîtea ori, că nu cunoaște acest meșteșug minunat*“.

Copil, Ion Agîrbiceanu a trăit intens viața satului. A cunoscut jocurile lui și nu odată s-a prins în jocuri în rotocolul de fete și băieți care se țineau de mîna,

cîntînd în cor frumoase versuri din folclorul copiilor. De mic, a luat parte la toate îndeletnicirile cîmpenești și a observat „cu lăcomie” — natura. Incepe să învețe cu „dascăluțul”, învățătorul — țăran din sat. Pe urmă vine la Blaj, unde descoperă poezia romînească și nu-l mai interesează nimic altceva.

La terminarea liceului, pleacă la Budapesta și urmează teologia. Pasiunea lecturii, în loc să-l părăsească, sporise. Dar alături de ea, apar și primele îmbolduri ale creației proprii.

Incepu cu versuri, pe care le publica în foiletonul ziarului „Unirea” din Blaj. Vreo doi-trei ani s-a „năcăjit” mereu cu poezii, iscălite cu pseudonimul „Afflius”, împrumutat dintr-o odă horafiană în care se proslăvea viața cîmpenească. Prin 1902—1903 i se publică unele versuri în „Semănătorul” (printre care și „Legenda Slavă”, amintind cadența poeziei lui Coșbuc). Primele bucăți în proză le-a scris în manieră umoristico-satirică, în mai multe foiletoane ale ziarului „Drapelelul” din Lugoj, sub pseudonimul „Pot-coavă”. Pe urmă s-a apropiat de cercul „Luceafărul” budapestan.

În „Amintirile de la Luceafărul”, Oct. C. Tăslăuanu povestește că în 1903 revista „descoperă” un nou talent, pe tînărul Ion Agîrbiceanu, care debutează cu două schițe: „În simbăta Floriilor” și „Mătușa Stana”.

„La început nu știam cine-i Agîrbiceanu — scrie redactorul „Luceafărului”. Trimetea manuscrisele cu litere subțiri și îndesate la redacție și pe care le găseam bune le publicam, fără să mă intereseze cine este autorul și de unde vine...”¹⁾

Imaginea tînărului scriitor din acei ani ne-o transmite Emil Gîrleanu, într-un scurt episod povestit în „Priveliști din țară”:

„Într-o după amiază de vară, mă aflam la dl. Iorga. „Vino să-ți arăt pe cineva” — îmi spuse și, luîndu-mă de mîină, mă duce în bibliotecă. Pe un scaun, puțin cam în umbră, stătea un tînăr în haină lungă,

neagră. „Domnul Agîrbiceanu”, îmi spuse Iorga. Tînărul a zîmbit și-n fața lui nespuse de blîndă, în fața dimprejurul căreia barba blondă de abia se statornicea, zîmbetul se strecura ca o rază...”²⁾

În prima clipă, Gîrleanu rămase mirat „de deosebirea care o găseam între vorba, privirea și sufletul senin al scriitorului și lumea întunecată, tragică și aspră a operei lui”. Dar mirarea nu ținu decît o clipă, căci îndată se convinse că tocmai acea blîndețe ce radia din privirile scriitorului, acel zîmbet înțelegător și atît de omenesc, i-au deschis lui Agîrbiceanu calea către sufletele chinuite ale eroilor săi.

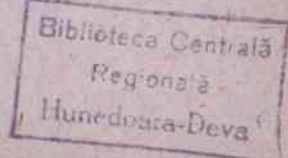
Cu acest zîmbet intra în literatură tînărul din 1906. În cincizeci de ani de creație neînteruptă, zîmbetul acela a fost uneori sceptic, ironic sau amar. De foarte multe ori s-a șters, lăsînd fața să se crispeze la priveliștea tragediilor mute ale celor simpli. Barba „ce abia sestatornicea” atunci, îi dă astăzi bătrînului nostru scriitor o înfățișare tolstoiană. Privirea a căpătat o mai ascuțită înțelegere a lucrurilor și are, acum, o agerime scormonitoare. Îl poate vedea oricine, în grădina casei, ușor încovoiat, curățînd pomii, primăvara, sau săpîndu-și straturile, cu înțelepciunea bătrînească a oamenilor pe care viața i-a învățat adevărurile simple.

În fața casei de cărămidă roșie șueră la bătaia vîntului aceiași brazi, vestind aceleași anotimpuri. Și-n unele după amieze de iarnă, îl poți găsi pe scriitorul Ion Agîrbiceanu — așa cum l-a găsit odinioară Gîrleanu — în biblioteca lui, într-o haină de casă, simplă, revăzîndu-și cu scrisul lui mărunț, muiat în cerneală roșie, cărțile pe care le-a scris de atunci. „Pe un scaun, puțin cam în umbră, stătea un tînăr...” — scria Gîrleanu. „Puțin cam în umbră...” În notația aceasta se ascunde și modestia creatorului care a trăit toată viața sa retras în lumea eroilor săi, și locul pe care literatura trecutului i-l rezervase, prin pana criticilor „rafinați”, unuia din cei mai buni scriitori ai epocii contemporane.

★

1) Oct. C. Tăslăuanu, „Amintiri de la „Luceafărul”, Buc. Tip. Bucovina, 1936, p. 15

2) Em. Gîrleanu, „Priveliști din țară”, Buc. „Minerva”, f. a. p. 180

Cele peste optzeci de volume de proză: romane, nuvele, povestiri și schițe, amintiri — ca și nenumăratele bucăți risipite prin publicațiile vremii — reprezintă nu munca, ci lupta îndârjită a unui caracter de mare forță pentru dobândirea expresiei adevărului vieții.

Privită în urmă, în perspectiva anului cincizeci, opera aceasta se înalță impresionantă, cu o fizionomie frământată, trădând prefacerile suflatești ale autorului, întrebările ce l-au măcinat și cărora nu le-a găsit întotdeauna răspuns, căutarea neisotovită a adevărului, încercarea de a prinde timbrul autentic al suferințelor omenești. Căci prin opera sa, scriitorul a întors un ochiu atent și simțitor către cei mulți, către suferințele lor.

*„La vârsta de 24 de ani te frământă întrebări violente — notează Agărbiceanu în niște pagini autobiografice. — Care e origina răului și a suferinței pe pământ? Când te-au mușcat de tânăr astfel de întrebări, porți urma mușcăturii o viață întreagă”*¹⁾.

Opera lui Ion Agărbiceanu poartă acest stigmat al suferinței oamenilor simpli, de la primele bucăți în care povestește cu glas amar, și pînă la întunecatele priveliști ale maturității. Căci, cu toate clipele ei de înseninare, tonurile dominante ale acestei opere sînt sumbre. În fața ochilor noștri se perindă, la simpla răsfoire a volumelor lui Agărbiceanu, o lume suferindă, torturată de mizerie și ignoranță, chinută de misticism, ducînd o existență tragică și fără lumină. Nu întîmplător și-a intitulat scriitorul un ciclu de povestiri — „În întuneric”. Titlul s-ar potrivi întregii opere, în care mișună oameni roși de paîmi, aduși la sapă de lemn de exploatarea nemiloasă. Viziunea scriitorului e zbuciumată, patetică. Există în ea ceva din atmosfera „împărăției întunericului”, în care se strecoară arareori o rază furișă de lumină. Datorită acestei înrudiri de viziune, clasicii ruși l-au impresionat îndeosebi:

„Pînă la ei, pot afirma că aproape nu-mi puteam da seama de marea valoare a prozei literare, a povestirii mari, a romanului.

*Însăși viața și-a deschis porți noi pentru mine, începusem a pipăi imensitatea luptei vieții, nesfîrșita ei bogăție și variație, cut-mile și prăpăstiile ei.”*²⁾

Realității franceze îi sugeraseră construcția încheată a tablourilor societății; proporțiile de uriaș ale lui Balzac, preciziunea ascuțită a lui Flaubert, îl sperie însă. Dostoievski, de asemenea, îi pare un vrăjitor și operele acestuia sau ale lui Leonid Andreev îl purtau „în vîrtejuri amețitoare, fără răsuflet”. Însă lectura lui Tolstoi, Gogol și Gorki îi dezvăluie adevărata viață. Ei sînt „mai masivi, mai solizi, mai omenești”.

Adolescentul care descoperea aceste minuni putea să noteze cu înfrigurare și amărăciune:

„Ce zădărnice mai era să scrii, cînd existau operele scriitorilor pomeniți! Cînd aflai aici atîtea din gîndurile, frământările și chiar experiențele tale sufletești, pe care le credeai inedite și le păstrai pentru a scrie ceva original! Și viața, imensa viață din ele!”

Zile întregi nu se poate regăsi, nu se poate reculege. Trăia „în vîltoarea vieții ce se desprindea din pagini și te absorbea ca într-o prăpastie”³⁾.

Și totuși, urmasa și pînă atunci cursurile, mai modeste, e drept, ale unei școale realiste. Revelația literaturii a avut-o într-o după amiază, în fundul grădinii jupînesei la care găzduia în Blaj. — citindu-l pe Nicu Gane. Îl citise și pe Ispirescu și „Istoriile Pieilor Roșii”, tipărite la Brașov. Citise și mulți scriitorii ardeleni, uitați astăzi. Avea cu el mereu colecția populară a lui G.Dēm. Teodorescu. În liceu, descoperi poezia romînească de la Văcărești pînă la Coșbuc. Făcu cunoștință cu cronicarii, a căror limbă dulce îl fermecă. Slavici aducea ceva din atmosfera copilăriei iar „poveștile lui Creangă — spune — m-au făcut pentru prima oară să rîd cu lacrimi, să simt o mare bucurie și lumină în suflet”. Eminescu și Caragiale își vor dozvălui marea lor artă mai tîrziu. „De M. Eminescu nu m-am legat pînă mai tîrziu —

1) I. Agărbiceanu, *Amintiri*, în *Ramuri*, număr festiv, 1905—1929, p. 40

2) I. Agărbicenu, *Mărturisiri*, în R.F.R. VIII/1941/, nr. 12, p. 544.

3) I. Agărbiceanu, op. cit. p. 544

notează scriitorul. — *Și ceea ce mi l-a descoperit în toată marea sa au fost satirele și scrisorile lui. Citindu-le, mi-au făcut impresia unei arhitecturi grandioase, plină de rezonanțe uimitoare*¹⁾.

Deocamdată îl încântă, prin înrudire, stilul duios și grav al unui începător: M. Sadoveanu. El i-a rămas cel mai iubit scriitor pînă azi, căci „cu el parcă descopăr mereu noi frumuseți ale naturii, care parcă au trăit și în mine însumi, dar nu le-am văzut”²⁾.

★

Într-o seară, fără să știe cum, s-a trezit singur în biblioteca clericilor și în tăcerea din jur, realitatea satului i-a apărut mai puternică și mai vie decît aceea a zidurilor academiei teologice. A scris înfierbîntat, foi nenumărate, pînă cînd l-a trezit vocea seacă a unui superior ce întindea cu bănuială bastonul către hîrțile presărate cu scris mărunt: „*Ce faci dumneata aici?*”.

În seara aceea scrisese schița „Hoțul”. În „Luceafărul” îi apărea o altă scenă a copilăriei, „Mistrețul”. Și, rînd pe rînd, urmează povestea bătrînului păcurar sihăstrit și certăreț „Cula Mereuț”, sau sfîrșitul tragic al lui „Dan Jitaru”, figură apăsătoare, amintindu-l pe Lică Sămădăul din „Moara cu noroc” a lui Slavici. „Mutu Morii”, „Sluga noastră Culița”, „Popa Vasile”, — toate evocă siluetele ce s-au aplecat peste copilăria scriitorului. Portrete străbătute, cu toate stîngăciile începuturilor, de o caldă umanitate. Și, asemenea unui pictor care caută un fundal viu, dinamic, portretului la care lucrează, scriitorul adună în jurul figurii centrale a povestirii întîmplări mărunte, schițează perspective, evocă viața satului. Dincolo de silueta centrală, tematica și cîmpul de investigație al scriitorului se lărgesc: bucățile surprind aspecte ale pătrunderii noilor relații capitaliste în mediul rural, sărăcirea unor pături tot mai largi în noile condiții economice. Ici, colo, eroii lui schițează gesturi de revoltă („Glas de durere”, „Plutașii”, etc.). Puterea de evocare a vieții colective covârșește, încetul cu încetul,

figura centrală inundă pagina cu un lirism reținut, cu humor, cu miciscenesteno grafice sau cu strigătul înăbușit al cîte unui „glas de durere”. Acest mozaic de elemente dă caldura și culoare paginilor de început ale lui Agîrbiceanu, atribuindu-le pe deasupra o mare valoare de document. Cu vremea, cadrul se reliefează, devine prim-plan și de la portretele adesea naive cu care debutase, scriitorul trece curajos la zugrăvirea dramatică a realității, în care știe să surprindă, cu ochiul sigur al realistului, conflicte puternice, patimi mistuitoare, drame sumbre. .

Izvorit din peisajul adesea ursuz și greoi al Transilvaniei, scrisul lui Ion Agîrbiceanu se urnește încet, dar masiv, devine copleșitor ca o revărsare tulbură și minioasă ce-și caută făgașe tot mai largi, împingîndu-l pe scriitor către roman.

După prima încercare, în „Legea Trupului” (1912), peste care plutește umbra „Anei Carenina”, scriitorul se întoarce către problematica satului răscolit de noi evenimente sociale. În 1913, el publică „Arhanghelii”, roman ce, cu opt ani înaintea lui „Ion” al lui Rebreanu, încheagă imaginea vieții ardelenilor, avînd în centru o problemă socială acută. Căci dincolo de povestea de dragoste dintre Elenuța Rodean și Vasile Mureșan, cu naivitățile și stîngăciile ei, se reliefează un tablou social amplu, frământat și aspru, asemenea peisajului Munților Apuseni, unde realitatea îi dezvăluise priveliști tragice:

„*Anii cei dintii ai preoției — notează Agîrbiceanu — am făcut slujba într-un sat de munte, într-un sat cu oameni săraci și necăjiți, care munceau în măruntaiele pămîntului: băieși din minele de aur. Zilnic aveam prilejul să văd suferința, zilnic se puneau pe suflet ca niște plăci de metal înghețat*”³⁾.

În experiența de viață din satul Bucium Sasa își au originea „Fragmentele”, cu care colaborează la revista „Ramuri”, și romanul „Arhanghelii”, aventura dramatică a căutătorilor de aur din țara Moșților. Sînt aici figuri puternice, prinse într-o sălbatecă încheștare cu viața, scene de muncă în condițiile primitive ale minelor

1) I. Agîrbiceanu, op. cit. p. 540—41.

2) I. Agîrbiceanu, op. cit. p. 553

3) I. Agîrbiceanu, *Amintiri...* p. 40

ce datează de pe vremea romanilor, — totul învăluit în atmosfera înapoierii și obscurantismului. Ici colo, raze de lumină, sărace și ele: sărbători și petreceri gălăgioase (ecouri ale unor datini ce se pierd în mitologia populară), obiceiuri ce dispar, iubiri firave și sfioase, peste care filifii însă mirajul aurului și răzbunarea „*vilvei băilor*“. Aceeași suită în ciclul „*În întineric*“ — alt caleidoscop tragic al „*Tării de piatră*“. Emoția cu care se aplecă scriitorul către aceste realități sociale dure-roase o regăsim, nealterată, și în cele mai bune pagini din volumele următoare: „*Popa Man*“ (1920), „*Trăsurica verde*“ (1921), „*Spaima*“ (1922), „*Chipuri de ceară*“ (1922), „*Dezamăgire*“ (1924). Investigațiile în universul moral al satului se regăsesc și în romanul „*Stana*“ (1929), deși cu o mai apăsătoare teză creștină. Nu lipsește operei lui Agârbiceanu nici zîmbetul ironic sau observația caustică la adresa unor așezări sociale ale trecutului, încercarea unui stil satiric cu resurse folclorice, în „*Răbojul lui Sf. Petru*“ (1934) sau copiosul tablou satiric al moravurilor electorale, din „*Secetarii*“ (1938), privirea ironică la adresa moravurilor literare dubioase („*Năravuri*“), sau a tipurilor veroase ale burgheziei ardelenne („*Un naționalist*“, „*Posturi vacante*“, etc.); ironia se amestecă adesea cu compătimirea pentru viața anchilozată a micului funcționar (figurile din „*Chipuri de ceară*“, „*În clasa cultă*“) fără să uite însă filistinismul acestui mic-burghez, arivist de vocație („*Un candidat*“).

Și apoi, obosit, cuprins de amărăciunea celor văzute în societatea în care trăia, scriitorul se întoarce înduioșat către izvoarele scrisului său, către vechile scene ale satului copilăriei. În mijlocul fenomenelor dezolante, ale descompunerii lumii exploataților acele așezări ale amintirii au rămas intacte și luminoase. Suita de bucăți adunate sub titlul „*Amintirile*“ (1940), reia, asemenea părților finale dintr-o simfoniestrăbătută de variate și zbuciumate accente, — motivul principal, insinuant și liric, duos și pasionant, al operei lui Ion Agârbiceanu.

Variația de tonuri e remarcabilă în cuprinsul acestei opere, scriitorul trecînd fără dificultate de la ridiculizarea satirică

la evocarea duioasă sau la notația severă, sobră, din bucățile tragice.

II

Ion Agârbiceanu începe să scrie într-o epocă în care bătălia pentru realism era în toi în literatura noastră. Este epoca în care răsunau încă, puternice, ecourile polemicii dintre Titu Maiorescu și Gherea; polemica aceea se încheiase indiscutabil cu victoria — în conștiința celor mai buni creatori ai timpului — a pozițiilor realiste în artă. Mișcarea de idei a epocii, numeroasele periodice literare ce apar, stimulează creația. Acum scriu poeți realiști ca Șt. O. Iosif, P. Cerna; continuă să scrie Al. Macedonski, Gîrleanu, I. A. Bassarabescu ș.a. Răsună verbul înflăcărât al primelor pamflete de N. D. Cocea, versul aspru al lui Emil Isac. Răscoalele țărănești din 1907 au fost un prilej de verificare a atitudinii cetățenești, pentru mulți scriitori; Caragiale scrie din exil celebrul său studiu social, însoțindu-l cu marginaliile fabulelor; Coșbuc, Vlahuță, Cerna, Iosif, Spiridon Popescu și alții ridică glasul lor, luînd apărarea țărânimii asuprite și veștejind singeroasa reprimare a răscoalei. Acest eveniment deosebit de important a exercitat o influență binefăcătoare asupra orientării creației unor scriitori începători. Înfrîmarea sa asupra prozei lui Ion Agârbiceanu este certă. Tot acum începe să scrie Mihail Sadoveanu, al cărui talent viguros, doborînd toate obstacolele, înaintea pe făgașul larg al tradiției realiștilor critici. De aceea, epocii acesteia — cu toate încercările unor grupări ca semănătorismul sau simbolismul de a trage literatura pe căi retrograde — i s-ar potrivea cuvintele lui Belinski, care spunea despre timpul său: „*în zilele noastre, arta a depășit teoria*!“

Ion Agârbiceanu a avut legături sporadice cu mișcarea semănătoristă a timpului și mai ales cu tendințele poporaniste ce se manifestau în coloanele „*Luceafărului*“ și apoi, din 1906, în acelea ale „*Vieții Românești*“. Legăturile lui literare cu publicisții timpului și cu mișcarea de idei de la începutul veacului n-aveau să rămînă,

firește, fără urmări în creația lui de mai târziu. Aceste legături, ca și formația sa intelectuală, și-au lăsat amprenta pe multe pagini din opera scriitorului, știrbind concluziile prea ascuțite ce s-ar fi putut desprinde din faptele narate, sau dând o întorsătură evanghelică, împăciuitoare, finalurilor. Nu e străină scriitorului — pe alocurea — nici tendința de a stiliza viața satului, de a-i da un colorit ușor idilic, în opoziție cu imaginea apocaliptică a orașului capitalist. Astfel de amprente semănătoriste pot fi întâlnite în unele pagini din „Luncușoara în Pa-resemi“, „Primăvara“, „Ceasuri de seară“, „Minunea“, ș.a. Adesea, rămășițe ale concepției semănătoriste se împletesc cu un tezism creștin manifest — care se face simțit pe tot parcursul operei scriitorului. Viziunea sa e zburcumată, uneori grandioasă, dar îi lipsește axa unei judecăți istorice sigure. Peste toată încordarea dramatică a lumii ce se zbate în povestirile sale (sau, încă mai frecvent, în romane), scriitorul picură din când în când povata evanghelică a răbdării, îndemnul la evlavie și resemnare. Ascuțișul criticii și odată cu asta și valoarea realistă a operei sînt atenuate astfel, prin corectivul moralizator introdus în cuprinsul narațiunii. Eroi sînt rețușați în spiritul moralei creștine: cei buni dar asupriți se resemnează, cei răi se îndreaptă. Dumitru Marian, fiul unor cojocari, e tipul aprig al arivistului. Nici un mijloc nu i se pare necinstit pentru a se îmbogăți. Biografia eroului, reacțiile sale sufletești, structura lui morală, sînt notate realist, cu un ascuțit simț critic. Dar evoluția personajului nu urmează linia firească, conformă desfășurării realității. Marian trebuie să devină un exemplu pozitiv, capabil să înduioșeze pe bogătașii ardeleni: el are „revelația“ vieții imorale pe care o duce, devine filantrop și președinte al „sedriei orfanale“ din oraș („Cea dintîi lacrimă“). Tot așa, în „O zi însemnată“ sau în romanul „Stana“, finalul moralizator contrastează violent cu emoția autentică a dramei descrise, cu conținutul ei social și uman. Nu înțimplător tocmai în astfel de bucăți sau episoade apar cu mai multă evidentă stîngăciile de compoziție, cugetările uneori

foarte naive ale autorului, unele situații false, gustul desuet al desnodămintelor melodramatice, etc. Acest corectiv supărător, străin realității și neconform desfășurării ei, își păstrează, de fapt, tot caracterul artificios, străin. El nu se integrează materiei epice a povestirii, rămîne un apendice și nimic mai mult. O impresie neștearsă lasă numai povestirea faptelor culese din realitate și conforme legilor de dezvoltare ale acesteia. Cititorul de azi cu aceasta rămîne, pe aceasta o poartă mai departe cu sine, trecînd nepăsător peste speculația teologică. După cum soriitorul însuși renunță la acest apendice în cele mai bune creații ale sale. Acele creații, împreună cu rarele profesiuni de credință ale scriitorului, dezvăluie fundamentul realist, solid, al operei lui.

Pentru Agîrbiceanu „literatura, ca orice artă, descoperă viața“¹⁾, în sensul că artistul vede mai bine și mai adînc decît cititorul obișnuit, căruia trebuie să i se explice realitatea. Societatea contemporană, cu toate problemele ce-o frămîntă și cu toate straturile ei, trebuie să-și găsească loc în operele scriitorilor realiști. Dar, în primul rînd, în aceste opere e necesar să răsune glasul acuzator al țărănimii asuprite. Prezența țaranului în literatură trebuie să constituie un act revoluționar. Aceasta e convingerea intimă a scriitorului, mărturisită încă din 1910, cînd răspundea unei anchete deschise de „Luceafărul“ în jurul „poporanismului literar“. În răspunsul său, Agîrbiceanu se ridică împotriva „indivizilor cari aduc în scrierile lor pe țaran sau viața lui, numai ca un spectacol pentru boieri, ca o variație, ca o curiozitate“, sau împotriva acelor ce copiază naturalist viața țărănimii „ș-apoi n-o mai scot din ha? ce? din căciulă, opinci, mișos, etc“.

Scriitorul condamnă de asemenea aducerea țaranului în literatură cu intenții naționaliste și demagogice, ridiculizînd pe acei „scriitori“ care „de cîte ori au nevoie de patriotism, înhață de plete pe vr-un

¹⁾ I. Agîrbiceanu, *Poporanismul — O anchetă literară în Luceafărul*, IX/1910/, nr. 6, p. 142

mocan...¹⁾. Depășind în mod conștient pozițiile retrograde ale semănătorismului, Agîrbiceanu vede necesitatea zugrăvirii vieții țărănimii de pe poziții realist-critice. Interesul scriitorului contemporan pentru masele asuprite e legitim, căci „viața ce trăiește în popor trebuie să fie cunoscută și simțită tot mai tare”, iar relele ce bîntuie în popor trebuie semnalate și vindecate și pe această cale a literaturii (ceea ce însemnează că scriitorului îi era clară „funcția socială a acesteia”). Orice artist adevărat trebuie să-și iubească poporul, „pentru că din el izvorăște toată puterea și pe el se bazează tot viitorul nostru”²⁾. Dar realistul nu poate concepe poziția sa literară ca o îngustare a câmpului de observație. De aceea, Agîrbiceanu condamnă poporanismul, care-și limitează preocupările la pătura țărănească. Realistul zugrăvește viața întregii societăți și „viață este destulă în toate păturile societății. Viață sănătoasă, viață bolnavă, apariții de tot felul, care nu trebuie neglijate. Căci o dezvoltare unilaterală nu e niciodată a bine. Să lășăm dar pe fiecare să-și ia subiectele de unde se pricepe, de unde se simte atras...”

Judecata, foarte actuală și azi, se înfîlțese aci cu opinia celor mai buni creatori ai epocii, care au militat pentru zugrăvirea integrală, pe multiple planuri, a realității contemporane.

Dar îndată ce a trecut de la formularea teoretică la punerea în practică a acestor idei profund realiste, scriitorul s-a izbit de rezistența criticii formaliste burgheze. Timp de multe decenii, aceasta a întîmpinat opera lui Ion Agîrbiceanu cu zîmbete de dispreț. Ea era o apariție „anacronică” în peisajul decadent, cum anacronică putea părea aceleiași critici opera lui M. Sadoveanu și a oricărui realist.

„Dar toți aceia care doresc numaidecît fraza de efect, cuvîntul neobișnuit, legătura de vorbe care să scapere — scria N. Iorga într-o pledoarie pentru opera lui Agîrbiceanu — aceia care așteaptă în fiecare moment să se deschidă cerurile pentru a se ivi o nouă revelație literară, blazații și

estefii, cari iau în mînă un sceptru de critic, pe care te întrebî cine li l-a hărăzit, firește, se dau în lături cu dispreț înaintea lui. I se face astfel o foarte mare nedreptate și va veni vremea cînd se va recunoaște cît de mult datorăm adevăratului continuator al lui Slavici în regiunile aceste ardelenne”³⁾.

Ceea ce-i jena în primul rînd pe acești „esteți rafinați”, era, fără îndoială, umanismul operei scriitorului, înțelegerea cu care acesta se apleca de fiecare dată către frămîntările sufletelor simple și către aspirațiile lor. Ii jena adîncă, tulburătoarea dragoste de viață ce respiră din fiecare pagină a operei lui Agîrbiceanu. În fine, prezența în opera lui, a eroilor „care luptă pentru desăvîrșirea lor și a societății”. Prezența acestor tipuri o justifică scriitorul cu atîta convingere în „Mărturisirile lui”:

„Așa dar, în viață sînt tipuri reale și aceia care luptă pentru desăvîrșirea lor și a societății. Fiind impresionat de ele... și aducîndu-le în literatură, eu n-am urmărit anume tendințe, ci am descoperit o latură a vieții celei frumoase, asupra căreia puțini se opresc, nu o cunosc, mai ales nu trăiesc în ea și nu o înțeleg, de aceea le pare tendențioasă”⁴⁾.

Și mai departe, tot acolo, această mișcătoare replică dată literaturii decadente și țelurilor ei anti-umane, ca și criticii formaliste care-l acuza de „tendenționism”:

„O operă literară care nu adaugă nimic la gîndul nostru, la simțirea și voința noastră, la bucuria noastră de viață, cred că e zadarnic scrisă, zadarnic citită.

Aceea care poate deștepta și crește puterea instinctelor oarbe a căror deslănțuire face totdeauna viața urîtă și nenorocită, e de-a dreptul primejdioasă și cred că nu merită numele de operă literară sau de creație artistică.

Nu există artist conștient care să nu știe ce vrea cînd lucrează la o operă de artă. Dacă așa numita tendință în artă se reduce la această voință conștientă, nu există operă de artă fără tendință.

3) N. Iorga, *Istoria literaturii romîne, Introducere sintetică*, Buc., Ed. Libr. Pavel Suru, 1929, p. 205

4) Agîrbiceanu, *Mărturisiri...*, p. 525

1) idem

2) idem, p. 143

Orice creație adevărată e o sporire a vieții...¹⁾

În ascuțita luptă ce se dădea în cuprinsul literaturii noastre între realism și anti-realism, Agîrbiceanu se plasează, așa dar, pe pozițiile apărătorilor frontului realist. Scriitorul continua însă să ducă o viață retrasă. Deși scria mult, critica îl îngropase în uitare sau, din când în când, „încresta” cu reavoință cite o carte a sa. Agîrbiceanu se trezi, în scurtă vreme, uitat printre contemporanii săi. Și totuși, cu o remarcabilă rezistență morală, el continua, neturburat, să umple zilnic paginile manuscrisului unui nou roman. Rîdea amar de aventurile groțeste ale eroilor din „Secretarii”, arunca o privire ironică corupției din jur și se întorcea cu efuziuni de adolescent, mereu proaspete, neseceate, către viața care-i era așa de dragă și în a cărei forță biruitoare credea cu tărie.

III

Viața pulsează puternic în opera lui Ion Agîrbiceanu. Mai cu seamă viața s-a tului, surprinsă în marile ei frământări, ca și în intimitatea traiului zilnic, în care întîmplarea mărunță devine eveniment. Scriitorul rămîne aici credincios unui legămînt mai vechi, de a descrie viața țăranilor „așa cum este, ca o mare inconștientă, dar plină de furtuni...”²⁾

În descrierea satului (peisaj, locuitori, moravuri și întîmplări), Agîrbiceanu s-a întors întotdeauna, mărturisit, către imaginea Cenadei natale, unde viața, pe care o cunoscuse în copilărie, se petrecea încă în tiparele străvechi, patriarhale. În casa părintească se desăvîrșeau toate procesele economiei naturale, de la țesutul hainelor („strae, cum se zicea pe la noi, groase, calde și mari”), la cioplirea uneltelor de gospodărie, pe care fiecare se străduia să le înfrumusețeze: „Eu știam face creștături frumoase pe codiriștea bicelor, pe bită. Furca mamei era mărunț chindisită de tata”. („Cerule”). În casele din Cenade obiectul cel mai de preț era, firește, războiul de țesut. Primele amintiri ale co-

pilului se leagă, de aceea, de bătaia ritmică. Acela e primul cîntec al copilăriei:

„Războiul era neodihnit, ca o ființă vie, de îndată ce intra mama la lucru și-ncepea să bată brîgtele și să zboare suveica. Făcea destulă zarvă și sucala mea...” („Cîntece”).

Peste acest cîntec al muncii se suprapune cîntecul mamei, care știe balade străvechi. La Agîrbiceanu țăranii au daruri folclorice: ei memorează sau compun doine, însoțind întotdeauna munca cu cîntecul, după un ritual păstrat din primele zile ale civilizației. Moș Damian (în „Amintirile”), cînd lucra sub șopron unelte de lemn pentru gospodărie și cînd îi plăcea ce a cioplit, „deschidea și glasul”. Cînta de cele mai multe ori o baladă, pe care o făcuse poate singur, despre hoții de cai urmăriți de jandarmi și adăpostiți la un făgădău roșu, unde crișmarul îi scapă, legînd cobză jandarmii.

În schimb, în satul lui Agîrbiceanu, oamenii nu știu carte. Cei înstăriți mai slovenesc cite un calendar, din obișnuința cercetării zilelor de iarmaroc. Lelea Nuța din „Spaima” știa silabisii „iar din partea unde erau înșirate bilciurile, citea ca pe apă, dintr-o îndelungată obicinuință”.

Relațiile feudale nu s-au topit nici ele. În postul Paștelui, cînd se gată cucuruzul sătenilor, oamenii împrumută de la arendaș „pe zile de lucru la vară” („Omul cu viața scurtă”). Peste sat se lasă adesea umbra curții boierești, unde sălășluiesc oameni puternici sau cite o grofiță amarnică. Domnu' Martin, proprietarul moșiei din „Păcatul”, se bucură în toată voia de nevasta unui argat și nimeni nu i se poate împotrivi. Iar arendașul din „Omul cu viața scurtă” nu dă mai mult pe slugă decît pe o vită de muncă. Satul, cu pămînt puțin și fărîmițat, sărăcește. Iată că în „Spaima” abia mai erau bărbați în comună. „Erau duși la muncă între-alte sate, unii se rătăciseră pînă prin „Țara nemțească”, ba pînă prin America. Acasă aveau pămînt puțin și sărac”. În „Povestea unei emigrări”, de asemenea, omul pleacă „să facă avere” în țara de dincolo de Ocean.

Pătrunderea relațiilor capitaliste în mediul rural și distrugerea vechilor așezări e semnalată și de apariția instituțiilor

1) idem, p. 560

2) I. Agîrbiceanu, *Poporanismul...* p. 143

burgheze și a semnelor exterioare ale civilizației noi: pe sate se statornicesc acum jandarmi, iar primarul vorbește la „telefon” cu gravitate și importanță. Dar oamenii continuă să zacă în cel mai negru obscurantism. Evenimentele sînt comentate potrivit mentalității primitive, căpătînd de fiecare dată proporții și interpretări fantastice. Civilizația burgheză a introdus uneori cîte un aparat morse sau un telefon, pentru a se asigura mai bine de paza maselor asuprite, dar ea n-a adus cultură. Instrucția e rudimentară, iar dascălul și preotul, altă dată, niște simpli țărani, privesc acum în sus, către burghezia orășencască. În schimb, prin satele acestea cutreeră cu mătânii de vînzare sau cu moaște atotvindecătoare, cîte un „călugăr lung în păr, încîlcit de barbă, soios la haină, nespălat pe cîstita dreaptă, cum e călugărul mai cuvios” („Trei virtuți”). De asistență medicală n-a auzit nimeni. Satul are doftoroaiele sale:

„D-apoi descîntece de bubă rea, de făcătura de-ntîmplare, cine le-a ști mai bine decît mătușa Stana!”

Pe ea o chiamă oamenii și la scrîntiri de picior ori de mîină, sau la cîrcei de tot felul. Bătrîna are știința străveche a buruienilor de leac și o mîină ușoară, care pune la loc orice oscior.”

Astfel, satul rămîne să se hrănească din fantezia lui nesecată, din cultura și civilizația arhaică, pe care și-o crease de-a lungul veacurilor.

E o viață cu relații complicate și străvechi, în care toate fazele dragostei dintre flăcău și fată urmează un ceremonial, de la sîrutatul — în vîzul tuturor — la șezătoare, la tradiția „ieșitului în tindă”, care echivalează cu o cerere în căsătorie. Vechile datini capătă proporții de rituri: de lăsatul secului se „hodăițează”. Ce înseamnă „a hodăița”, ne explică scriitorul cu deliciu în numeroase locuri ale operei sale („Lăsat de sec”, „In taină”, „Rîvna părintelui Man”, etc.).

„Copil, înainte de a pleca la școală la oraș — își amintește Agîrbiceanu — la această prindere de sec, mă luam și eu după cei mari. Imi tăiam o furcă din salcă, imi făceam cîteva șomoioage de paie și ieșeam în deal cu alții de seama mea. Ne puneam

mai la o parte de cei mari și cînd aprindeau ei paie de sălcii, aprindeam și noi pe ale noastre și le învîrteam peste cap. La această treabă se spunea la noi a hodăița. Era, pînă departe, dealul plin de roate de flăcări...” („Lăsat de sec”, în „Amintirile”).

Scriitorul are darul remarcabil de a proiecta întîmplările povestirilor sale pe fundalul vieții colective a satului. Acest fundal, acest „mediu tipic”, este de fiecare dată compus cu îngrijire și siluetele lui, deși se mișcă pe planul secundar al acțiunii, se întipăresc (cu gesturile și vorbele lor), în amintirea cititorului. Ca în tragediile antice, avem de aface în povestirile lui Agîrbiceanu cu un cor care comentează peripețiile eroului, îl sfătuște, îl condamnă, deplînge soarta lui tragică.

În zilele căldute de primăvară, bătrîni satului se adună în fața casei parohiale și rememorează împreună întîmplările de peste an sau altele, mult mai vechi. Băbele comentează episoade mai proaspete și mai tainice. Acesta e „corul bătrînilor” dominat de vocea cîte unui povestitor, care începe o întîmplare din trecut. Apoi altul reia firul narațiunii, „căci povestea o spuneau împreună, în crîmpeie, cînd unul, cînd altul”. Întîmplările babelor fiind „tainice”, nu le aflăm. Scriitorul ne descrie numai gesturile pe care le face fiecare, mimînd uimirea, plăcerea sau groaza. („Lumea bătrînilor”).

★

Sînt, în opera aceasta, pagini de intensă poezie și prețios document al așezărilor arhaice, cu scene cîmpenești atît de proaspete în frumusețea lor aspră, cu lumina tare a tablourilor de seceriș, cu sentimentul pieirii unor așezări și figuri ale satului patriarhal.

Iată, de pildă, țigani, către care scriitorul s-a îndreptat din copilărie, cu simpatie. Scene ale vieții lor revin în tablourile în cărbune din „Fierarul Petrea” sau „La moartea dănciucului”. Nimic nu l-a impresiionat pe scriitor mai mult ca vechile cîntece țigănești, în care se strecoară atîta melancolie și tristețe. Căci „în nici un glas omenesc, vaerul durerii nu-i mai plin și mai profund, mai cald, mai viu, ca în

cel țigănesc". Epopeea țigănească „Faraonii” (rămasă în manuscris), cu ecourile ei pușkiniene, pornește poate de la un astfel de cîntec în care e vorba de frumusețea și mîndria țigăncii Salomia și tragedia neamului ei pribeag.

Și sînt pagini de aspră sentință, ca cele care evocă primul război mondial, vorbind cu un glas sugrumat, despre victimele lui („Tată”, „In tren”, etc.). Mai ales asupra urmărilor războiului — în care oamenii au fost mînați fără să știe pentru ce luptă — insistă scriitorul: nebunia care întunecă mintea căpitanului Pîrvu, cel ce a văzut curgînd atîta sînge nevinovat („Ultimele zile ale căpitanului Pîrvu”), soldații cu privirile rătăcite și înfometate din „Proorocul”, schilozii care se întorc acasă, închizînd în suflet dramele mute ale infirmității („Stana”, „In tren”, „Așa de singur!”). Nu lipsesc nici aluziile aspre la adresa celor pentru care războiul e întotdeauna un prilej de îmbogățire („O casă de oameni”, „Adăpost de-o noapte”). În astfel de povestiri, Agîrbiceanu demască ororile războiului imperialist, înfățișînd în mod convingător consecințele lui dureroase. Poziția claselor sociale față de război e desprinsă din întîmplări mărunte, cotidiene — cărora scriitorul le acordă însă semnificații mai largi: protestele și indignarea stăpînilor împotriva Ilincăi care a „îndrăznit” să adăpostească un soldat ce se întoarce bolnav de pe front exprimă de fapt ura profitorilor războiului împotriva celor care-i duceau tot greul. („Adăpost de-o noapte”).

Dar războiul a adus și lărgirea hotarelor țării, și scriitorul nu uită să menționeze evenimentul. Numai că — în perspectiva îndelungatei lupte de eliberare națională — noua realitate, postbelică, îi apare ca o „Dezamăgire”. După unire, Ardealul a fost invadat de o funcționărimă rapace, dornică de îmbogățire, lipsită de orice scrupule. Integritatea țării a adus înfăptuirea unui ideal național străvechi, dar a lăsat deschise (sau le-a agravat chiar), cele mai acute probleme ale societății românești. Satul se află și el, în perioada dintre cele două războaie mondiale, răscolit de o acerbă luptă de clasă. Lupta pentru pămînt reîncepe, mai îndîrjită.

Contradicțiile sociale după război se ascut. Scriitorul demască necruțător esența de clasă a așa zisei „reformă agrare” de pe urma căreia au profitat pe scară largă doar chiaburii. Deși propaganda demagogică proslăvea „reforma” care „ajuta” în primul rînd pe foștii combatanți și pe invalizi, primarul din „Așa de singur”, are grijă să-l „scape din vedere” tocmai pe invalidul Miron Parasca, de care-și amintește însă subit la trecerea prin comună a unui general „glorios”. Atunci primarul se felicită în gînd că poate arăta autorităților „un invalid așa de prăpădit”.

Neschimbată a rămas și viața regiunilor înapoiate. În minele primitive din Țara Moșilor s-au schimbat doar proprietarii, dar oamenii zac în aceeași mizerie și înapoiere. La apelul patetic al versurilor lui Emil Isac („Copii de moți pe străzile Clujului”) sau la zguduitorul mărturie a lui Geo Bogza („Țara de piatră”), se alătură și glasul protestatar al lui Ion Agîrbiceanu. În „Fefelega”, el realizează, cu mijloacele artei realiste, un adevărat simbol al exploatatului din acest colț al țării.

„Fefelega” este povestirea simplă și emoționantă a vieții unei femei din Munții Apuseni. Odinioară oamenii îi spuneau „Măria Dinului”. Pe atunci bărbatul ei trăia și „lucra în baie”, sfredelind stîncă și scoțînd aur pentru alții. „Și mai cîștiga și Dinu trei, patru zloți la săptămîna” — pînă cînd căzu doborît de tuberculoză. Măria a rămas văduvă cu cinci copii. Singura ei avere era un cal bătrîn și orb, Bator“.

Ani la rînd, zi de zi, femeia — căreia satul începu să-i zică „Fefelega” — ținînd calul de căpăstru, urca și cobora „dealul Băilor” purtînd bolovani cu minereu auriifer pe la casele bogătanilor. În jur, natura sălbatică a Apusenilor își dezvăluia marea frumusețe, își scutura frunzișul sau arunca un val verde peste pădurile înmugurite, primăvara. Dar nimic din freamătul anotimpurilor nu-i mișca pe cei doi drumeți: calul era orb și bătrîn; femeia privea în pămînt, cu gîndul la bogătanii care-o înșeală la plată, la copiii înfomețați și roși de tuberculoză. Durerea i-a împietrit pe amîndoi într-un grup statuar simbolic:

„Femeia e înaltă, uscată, cu obraji

stricați de vărsat, arși de soare și de vânturi. Pășește larg, tropotindu-și cizmele tari, pline de umflături uscate. Calul o urmează cu gîtul întins, scobilînd din picioarele ciolănoase. Poartă pe spinarea adînc cufundată două coșerci dășăgite. Sub coșerci, cînd acestea se ridică puțin, se văd două petice mari, pămîntii. Calul e alb, dar sub coșerci s-a ros părul tot, și pielea, după ce s-a rănît mai întîi, acum e tare ca potîngul. Merge în urma muierii, adormit parcă de tropotul cunoscut al cizmelor ei. Capul mare cît o solniță nu ți-l mișcă nici la dreapta, nici la stînga. Femeia iarăși nu-i are grija, ci pășește mereu înainte și în răstimpuri zice așa, ca pentru sine: „Ghii, mă Bator“...

Singura ființă cu care schimba cîte o vorbă, era calul. Numai el părea că înțelege toată durerea femeii. Fața ei bătuată n-a tresărit la nicio bucurie. Viața nu i-a dat dreptul decît să muncească pînă la istovire. Nici vremea nu știa cum trece, cum se schimbă: *„timpul la ea avea o singură măsură: de la moartea unui copil, pînă cînd altul își închidea ochii“*. Și banii puțini pe care-i aduna cu căratul bolovanilor parcă nici n-ar fi avut altă țintă: toți îi înghițeau înmormîntarea, de îndată ce cîte un copil ajungea la „pragul“ celui de-al cincisprezecelea an:

„Ca și cînd acolo, la anul acela al cincisprezecelea, ar fi fost un prag înalt-înalt, de care se împiedică copiii Fefelegii, cad și-și rup grumajii“.

Cînd ultima copilă, Păunița, închise ochii, Fefelega luă calul de căpăstru și se duse la tîrg să-l vîndă. Cu banii luați pe el cumpără podoabe pentru sicriul copilei moarte. Tot ceea ce-o ținuse în viață pe Fefelega se stinsese: — toate resorturile erau rupte. Viața ei nu mai avea niciun rost: toate chinurile și privațiunile nu i-au salvat copiii de la moarte. O putere neînțeleasă ce sălășluia în însăși alcătuirea socială nedreaptă, își bătea joc de soarta Fefelegii, strivindu-i fără milă bucuriile, aspirațiile, nădejtile.

Aceeași ironie amară plutește peste finalul povestirii „Luminița“, unde găsim consemnată existența altui „suflet simplu“. Baba Mîia, uitată de vreme și de moarte, își trăește ultimele clipe în bordeiul ei sărăcăcios. Ea nu știe carte și viața i-a

refuzat toate bucuriile. Se teme de iad, de moarte, de „viața de apoi“ și de „judcata din urmă“, cu toate că n-a făcut nimănui niciun rău. Singura ei dorință e să mai aibă atîta putere cînd își va simți sfîrșitul, ca să poată aprinde luminița pregătită alături, într-o ulcică. Dar în dimineața în care avea să moară, soarele, după lungi zile ploioase, bătea în ochiul de geam al bordeiului, luminînd un crîmpei din peisajul familiar al satului. Legănată de amintiri, baba Mîia se simțea ușoară ca un fulg. Raza de soare o purta parcă prin crîngurile copilăriei, prin livada popii, pe ulițele colboase ale satului... Cînd simți că toate acestea nu-s decît părere și că moartea e aproape, îngrozită, întinse mîna să apuce luminița de ceară, dar răsturnînd ulcica, muri fără această ultimă mîngiere.

„Fefelega“ și „Luminița“ — poate cele mai frumoase povestiri ale scriitorului — încheagă în imagini vii și puternice realitatea vieții satului de ieri. Există între cele două povestiri un paralelism ce poate fi urmărit de la semnificația socială a tipurilor centrale („Fefelega“ și „Baba Mîia“), pînă la modalitatea realistă a construcției. În ambele bucăți, scriitorul dezvoltă și perfecționează mijloacele lui artistice: portretele sînt minuțios executate, cu prim planuri studiate atent și sugestiv plasate în cuprinsul narațiunii; fundalul dinamic luminează puternic întregul tablou, explicîndu-i sensul social adînc. În fine, „Fefelega“ și „Luminița“ verifică marele talent cu care Agîrbiceanu știe să evoce sufletele simple, pline de o caldă umanitate și bînuite de mari și multe dureri.

Contradicțiile sociale au stat, și în povestirile dinaintea primului război mondial, în centrul atenției scriitorului. Povestitorul nu uită niciodată (fiindcă povestește despre „ai lui“), să noteze averea fiecărui erou, stabilind de fiecare dată, fără greș, poziția lui socială. Mizeria țaranului sărac — atît de sugestiv zugrăvită în „Fefelega“ și „Luminița“ — e semnalată și în alte bucăți pe multiple laturi: ea îl împiedică, de pildă, să învețe carte, să se elibereze de robia obscurantismului, de tortura superstițiilor și de frica de moarte

(„Luminița“, „Baba Ilina se gătește de drum“). Munca neîntreruptă pe pământurile altuia, de copilându-l, îl desvață să gândească: Ion Buzdug, din „Păcatul“, „n-a fost deprins să se gândească. De la 18 ani el a slujit tot în curtea asta și acum împlinea la Crăciun douăzeci și opt“.

Alteori, omul are câte un petec de pământ, cât o „peritură“, dar o pierde și pe aceea, fiindcă e la cheremul celui mai bogat și hapsîn.

„La blăstămatul cela? Mă, d-apoi tu n-ai minie. Nu știi tu că acela n-are nici un Dumnezeu?“

Bogătașul e un om nelegiuit, el n-are nici un respect pentru tradițiile satului, posedat numai de setea de avuție. Deși i-a murit de cu seară nevasta, chiaburul Nicolae Lupu „în dimineața zilei a doua, și-a pornit carele, și-a pornit plugurile, ca și când n-ar avea mort în casă. Și se ciudiau oamenii, și-l blestemau în gând și cu vorba“ („Copilul“).

Asta fiindcă la baza avuției se află, în concepția țăranului patriarhal, fărâdelegea. Bădca Solomon din „Spaima“ e om cuprins, dar oamenii șoptesc că averea și-a făcut-o în tinerețe, când „fusesse negustor de cai, unii cumpărați, cei mai mulți furați“. Când Dumitru Bogdan (din „Jandarmul“) se întoarce în satul lui de baștină doar cu o lădiță de lemn și apoi începe a-și închea o gospodărie fruntașă, cumpărând azi o vacă, mâine cai și apoi jugăre de pământ, satul întreg vulește că are un legământ cu diavolul sau că în lădița aceea erau bani nelegiuiți. Jandarmul chiar trece, în mentalitatea populară, drept un om blestemat, pentru fărâdelegile, lui și întâmplările legate de prezența lui în sat trec din real în fantastic.

E interesant să urmărim în opera scriitorului — și modul cum reacționează cei exploatați față de asuprire și mizerie. Ilia Bumbului, din „Glas de durere“, una din primele bucăți ale scriitorului, observă cu amărăciune: „noi ne plecăm grumazii, ingenunchind ca vitele“. Și totuși, concluzia e dezarmantă: „legea-i a lor, puterea-i a lor...“ Când văd nelegiuirile boğaților din sat, „avuții nu zic nimic, pentru că nici ei nu prea erau curați. Dar săracul, ca să-și deschidă gură, trebuie să-l ajungă

cuțitul la os mai întîi“. („Copilul“). Fefe-leaga simte „că-i amar“, dar se întrebă supusă: „Adică de ce mai trăiește omul în lumea asta?“

Oamenii au deocamdată intuiția, destul de tulbure, a situației lor de exploatați. De la certitudinea poziției sale sociale, Ilinca, din „Adăpost de-o noapte“, trece, încet, încet, la sentimentul solidarității de clasă și la ura neîmpăcată împotriva celor îmbuibăți.

„Și acum gîndul ei se limpezi: mare nedreptate pe lumea asta! Unii înghiață și mor de foame, alții mănîncă la căldură zece feluri de mîncări. De unde vine asta? Ea simți pentru întîia oară, cu totul inconștient, un puternic sentiment de solidaritate cu toți aceia cari erau ca și frate-său Ion, ca și soldatul pe care-l găzduise“.

Scriitorul pătrunde în frământarea lăuntrică a celui exploatat, urmărind evoluția conștiinței sale de clasă. Tranzițiile de la îndoială la germenii unei noi atitudini sînt surprinse cu discreție. Finalul, când Ilinca fuge de la stăpînii pe care-i ura, sugerează că în mintea ei se clarifică acum o hotărîre mare, că — înțelegîndu-și condiția omenească — va găsi calea luptei:

„Pășea din greu și gînduri grele îi frământau sufletul tînăr, gînduri nedeslușite, prin cari se sbătea să fișnească înțelesul, lumina“.

Ura împotriva exploatatilor îi împinge uneori pe cei obidiți, la omor. Costea din „Omul cu viață scurtă“, rabdă cît rabdă batjocura arendașului, apoi îl aruncă din podul șurii. Eroul din „Păcatul“ aflînd că moșierul trăiește cu nevasta pe care atît o iubise, — îl omoară. Tatăl Aniței îl ucide pe „domnișorul“ care-i necinstise fata. („Pădurarul Costea“). Eroi lui Agîrbiceanu își manifestă astfel protestul lor izolat și anarhic față de orînduirea exploatare, care le strivește bucuriile. Dar nici unul din ei nu-și dă seama că în locul dușmanilor doborîți, răsar noi exploatare, mai puternici și mai odioși. Perspectiva largă a doborîrii definitive a lumii capitaliste lipsește din opera scriitorului.

Ceea ce reușește însă admirabil este oglindirea, pe planul conștiinței, a aspectelor luptei de clasă. Întocmai ca la Spiridon Popescu, la Agîrbiceanu (înainte

prozei masive a lui Rebreanu), diferențierile de clasă pe care ni le furnizează în acest sens sînt foarte numeroase. Dar cel mai ilustrativ ni se pare un scurt episod dintr-o povestire rămasă în manuscris, „Strigoiul”. Aci, scriitorul ni-l înfățișează la un moment dat pe Vasile Mărginean, om cuprins pornind într-o dimineață geroasă de iarnă spre oraș. E un frig strașnic și călătorii vorbesc puțin, în vreme ce sania zboară pe întinsul nesfîrșit al cîmpului. Și, încetul cu încetul, în sufletul lui Vasile Mărginean se strecoară întîi un fel de neliniște ciudată, apoi o teamă neînțeleasă de aceste întinderi albe, nepătate, pe care zbură sania. Nu-i era teamă de lupi și nici de hoți, ci pur și simplu de cîmpul acesta nivelat, în care nu se mai cunoșteau niciunele din semnele ce hotărînicau pămînturile sătenilor. Acolo erau și pămînturile lui, dar oricît se chinuia, nu putea să le deosebească, nu-și putea măcar da seama încotro veneau. Îngropate sub lîntoliul gros, pămînturile lui nu se mai deosebeau de ale celorlalți. Vechile haturi dispăruseră, chiar tufele de scaeti erau îngropate în marea de zăpadă. Și deodată lui Vasile Mărginean i se păru c-a rămas sărac, că nu mai are nimic, că a pierdut toate pămînturile cu care se mîndrea. Și sentimentul acesta al deposedării îl înecă, îl strînge de gît. Intuiția psihologică e remarcabilă, scriitorul reușind să pătrundă adînc în lumea morală a chiaburului, dominat numai de gîndul averii lui.

„Vasile Mărginean se gîndea cu uimire că în nivelarea ce o făcuse zăpada groasă, nu-și mai cunosc nici un loc pe lîngă care trecură, și dacă l-ar fi pus cineva să i le arate sau să i le măsoare n-ar fi știut ce să facă, de unde să înceapă. Nu se vedea din blana albă, strălucitoare, a iernii, nici un spin, nici un scaet, nici un cocean de porumb. Nimic nu păta întinderile înghețate cît se zăreau cu ochiul. Se șterseseră toate semnele, toate deosebirile. Lui Vasile îi păru deodată că nu mai avea nimic, că rămăsese sărac, și îl cuprinsese o întristare adîncă. Așa e — își zise — și în cimitirele vechi, în care au căzut crucile și au puterezit...”

În evoluția povestirii, episodul de mai sus avea să fie un „semn”, o presimțire despre destrămarea tragică a casei Mărgi-

nenilor. Semnele și prevestirile mișună în cuprinsul prozei lui Agîrbiceanu, căci scriitorul, în investigațiile sale asupra psihologiei țărănești avea să dea, în mod firesc, peste zona misticismului și superstițiilor. Aici, religia se amestecă cu vechile credințe păgîne, ca în primele zile ale creștinismului primitiv. O rugăciune are, în mentalitatea primitivului, efectul unei vrăji asupra dușmanului: „Că dacă spui o rugăciune de la inimă e ca și cînd ai bate un cui dușmanului în piept și l-ai țintui de un stîlp”, — crede cu toată seriozitatea vecina Stana. („Trei virtuți”).

Asfel de credințe abundă în povestirile lui Agîrbiceanu și scriitorul le notează cu ușor zîmbet ironic. Povestitorul popular nu crede nici el, de cele multe ori, în plămuirile acestea, iar scriitorul cult le utilizează tocmai pentru a lecuî poporul de credințele deșarte, de superstiții; deunde atitudinea critică simțită și la Pop Reteaganu sau la Coșbuc. Sau, pentru a-l raporta pe scriitorul nostru la un exemplu străin, răsună adesea în povestirile cu note fantastice ale lui Agîrbiceanu, rîsul sănătos al lui Gogol din „Serile în sat la Dicanca”.

Alteori, însă, introducerea notelor de fantastic popular se face cu alt scop. Scriitorul ne introduce atunci în lumea sufletelor torturate de ideea păcatului, sufocate de superstiții și obscurantism. Baba Ilina, de pildă, nu poate dormi fiindcă cele mai mărunte întîmplări zilnice (mînia pe o găină pestriță, sporovăiala cu o vecină) capătă proporțiile unor păcate ce-i hărăzesc în „lumea de dincolo” chinurile gheenei. Și nu poate scăpa de aceste obsesii decît lăsînd daniel ecleeiei, casa și bucățica de pămînt ce avea, fiindcă:

„Ce-i mai bine? să zgriburi acum de frig ori să te topești dincolo în căldurile de smoală? Să te latre pe lumea asta cîinii, ori dincolo să te împungă ghiavolii cu coarnele lor de bivoli?” („Baba Ilina se gătește de drum”).

Ceea ce se impune a fi subliniat e că povestirea fantastică a scriitorului („Comoara”, „Vîlva băilor”, „Valca dracului”), urmează în schema ei, pas cu pas, construcția basmului popular. În „Vîlva băilor”, fata se află în puterea unei zgripțuroici, care o ține prizonieră într-o casă luminoasă, în mijlocul unei grădini tăi-

noapte. Flăcăul ar încerca s-o scape, dar atât el cât și fata se află în puterea unei vrăji. Nu numai motivul și schema povestirii au vădit indentități cu basmul popular (acesta pot fi urmărite și în alte creații, uneori în romane; în „Arhanghelii”, topica narațiunii și structura diversilor eroi amintesc izbitor scheletul basmului. „Papa Man” pare să reia motivul unei balade, etc). Dar în povestirea lui Agîrbiceanu, apropierea de basm sau de baladă se face simțite și prin mijloacele stilistice utilizate. Frecvența verbului la imperfect:

„I se părea că s-a chinuit destul, credea că-i strînsă destulă avere ca să poată face cununia. Fata-l asculta, îl îmbrățișa, plîngea. Dar de mă-sa se temea” („Vilva băilor”).

Alteori comparația însăși (baba are un nas „lung cît o piparcă”), ne face să bănuim prezența povestitorului popular. Prezența acestuia se face simțită în multe alte povestiri. Uneori el parcă se substituie povestitorului cult — „îi ia vorba din gură”, am putea zice — într-atît de autentic folclorică e pe alocuri narațiunea, imaginea, întorsătura frazei. Iată portretul tușei Evuța:

„Tușa Evuța era o femeie mărunțică, sprintenă de să-ți lunece printre degete ca un pește luciu. De cînd i-a murit bărbatul și-a lăsat-o văduvă la 40 de ani, tușa Evuța numai dă pe acasă decît seara. Las! că nici pînă trăia fie-iertatul nu păzea atîta casa, dar acum părea că și-a făcut de cap”.

Tonul povestitorului e acela al unui țaran, în imagini: „sprintenă de să-ți lunece printre degete ca un pește luciu”, întorsătura frazei: „las! că nici pînă trăia fie-iertatul...” Și povestitorul nici nu e un țaran oarecare, ci o cunoștință apropiată, expresia „fie-iertatul” presupunînd o relație, poate chiar înrudire.

Povestitorul popular, chiar cînd vorbește despre întâmplări prezente, e tentat să hiperbolizeze. O licitație e povestită cu mijloacele narațiunii populare, în care povestitorul intervine, dialoghează cu eroii, deschide paranteze explicatoare, etc.

„In vecini de ei — aflăm în bucata „Copolul” — stau niște săraci. Ii ajunsese licitarea și Nicolae Lupu a cumpărat casa și i-a scos în drum. Dar toată casa nu plătea 10 zlofi. Cu chiu cu vai, Lupu i-a

lăsat iar în casă, pe plată, vezi bine, dar ușa o luase și un cuptor. Zicea că-i trebuie. Să-racii, ce să facă ei fără ușe? dacă plouă, stropește în casă, dacă bate vîntul, suflă folul de pe bătrînă, c-aveau o bătrînă oloagă. Merg ei la lelea Ana și-i spun, și dumneaei le dă ușa și cuptorul, dar așa să nu-i spună stăpînului că dînsa li le-a dat...” etc.

Cînd Veronica Roșului (în „Jandarmul”) cade bolnavă și nici un leac nu-i ajută, se fac toate încercările cunoscute din basme: se descîntă, se caută vraci iscusiți, se cheamă pascalieri și țigănci bătrîne, dar „nu fu de nici un folos nici rugăciunea, nici descîntece, nici buruieni de leac” — fiindcă, asemenea desfășurării basmului, boala provocată de dragoste n-o poate vindeca decît iubitul ce rătăcește pe meleaguri depărtate.

Aceste corespondențe probează, în sens invers, și baza realistă a basmului popular, care ea construiește întotdeauna pe datele realității locale. Dacă povestirea este specia predilectă a scriitorului, cea în care talentul său epic se realizează mai bine, am putea spune că structura acestei povestiri are un caracter special la Agîrbiceanu: ea se află la confluența basmului popular cu nuvela cultă, modernă.

Sentimentul vieții țărănești, lumea satului, credințele și folclorul lui sînt atît de puternice în scrisul lui Ion Agîrbiceanu, încît ele devin adevărata viziune țărănească a lumii strecurată pînă în observația autentic folclorică din portrete, la topica frazei amintind nu odată, cum am arătat mai sus, tehnica basmului popular:

„Și biata preoteasă dac-o văzut și-o văzut că nu se poate altfel ș-a luat și ea un drăguț, un fecior din sat...”

Sau comparațiile ce punctează narațiunea.

Pe Vasile Mîrza l-au găsit oamenii bătut „cumu-i mărul bătucit de Simpetru”; tușa Evuța torăie din gură „ca o meliță neadormită”; Vîrvoara adună în jurul porumbului mușuroaie pe care le rotunjește cu palmele, „ca și cînd ar tocmi o pîine ca s-o bage în cuptor”. Vecina Stana din „Treî Virtuți” e „muiere bătrînă, mărunțică, uscată, încîrjobată ca o cîrjă popească”. Popa David are o barbă lungă, țepoasă, roșcată, „gîndești că-i o mătură de mesteacă-

cân cu care ai măturat curtea de s-o țin-dărit". Chiar sfinții din icoanele bătrânești îi par autorului, la un ceas târziu de noapte, „ca niște moșnegi ce-au adormit la un pri-veghiu cu coatele pe masă" etc.

Dialogul ia, la Agîrbiceanu, nu odată o nuanță aforistică sau sentențioasă, sen-tința fiind întotdeauna legată de expe-riența amară de viață a țaranului și avînd autenticitate folclorică:

„Săracul se desbară de avutul lui tot așa de silă ca și cel gazdă — citim în „Glas de durere". — Asta-i una, adaugă clopotarul. Și apoi zice la *Evangelie*; „Celui ce n-are, și ce are i se va lua". Asta-i a doua!"

Sau durerea și sarcasmul, concentrate în fiocare replică a Vîrvoarei:

— De unde ești dumneata, lele?

— Din Mămăligani.

— Pe-acolo au gătit oamenii de prășit?

— Au isprăvit care au avut; care n-au, nu găsesc niciodată.

— Pe semne dumneata n-ai pămînt?

— Pe unde calc pămîntu-i al meu, ca ș-al dumatle".

Caracterul popular al tehnicii povestirii lui Agîrbiceanu se manifestă și în portretele eroilor. Scurte, concentrînd observații con-crete, care reliefează trăsăturile tipice ale personajului. Așa e portretul chiaburului Nicolae Lupu, din „Copilul", cu descrierea căruia începe nuvela. De altfel, cele mai multe bucăți ale scriitorului pornesc toc-mai de la zugrăvirea personajului despre care va fi vorba. Mai ales bucățile de început, sînt scrise în întregime în această tehnică a portretului. Alteori însă, pove-stirea se deschide cu un tablou de natură;

„In *Teleguța*, în primăvara aceea înce-puse a se desprimăvara devreme. Aflase vulpea ghiață la *Stretenie* peste rîuri și peste văi și, după vorba din bătrîni, dacă află vulpea poduri de ghiață la *Stre-tenie*, se-nmoaie gerul decuvreme. Peste *Teleguța* băteau domoale vînturi de miazăzi. Aerul tare, subțire, ce stăpînise deasupra cîmpurilor de nea, se îngreua, se îngroșea parcă de răsufllul plin de umezeală, demi-rosul de apă al vînturilor. Și neaua începu să se înmoaie. Inegriră mai întîi pădurile goale, rare, în depărtările jumurii, apoi pete întunecate se iviră și ici și colo, cum își scoteau dealurile umerii din nea. In răs-

timpuri, călătoreau peste *Teleguța* nori grei, întunecați, de la miazăzi la miază-noapte, călătoreau tăcuți, obosiți parcă". („*Popa Man*").

Norii aceștia călători prevestesc parcă drama întunecată și figura posomorită a popii haiduc. Tabloul ne conduce așa dar către evenimentele epice ale povestirii. Tabloul de natură pregătește, la Agîrbi-ceanu, ca la toți marii realiști, *atmosfera* întîmplărilor. Observația se poate aplica și la scurtul episod citat din „*Strigoicul*", unde, de asemenea, scriitorul pornește de la peisaj, ca să pătrundă apoi în gîndurile eroilor. Acelaș rost îl au picturile de inter-rior (destul de rare de altfel). Interiorul din „*Popa Vasile*" sugerează drama sufle-tească a eroului. În aerul casei parohiale plutește o ușoară neliniște. Mobilierul vechi și aproape țărănesc, descris cu minuție, amintește statornicie și tradiții îndelun-gate. Totul te face să bănuiești că cei care trăiesc aici duc o viață austeră și curată. Dar afară, în noaptea de toamnă târzie, furtuna bate neîndurătoare, zgîlțîind casa bătrînească, șubrezită de vreme.

Și, prin contrast, ce pașnică și plină de lirism e atmosfera unei seri de iarnă din copilărie, evocată la mulți ani distanță: încremenirea de afară, culoarea schimbă-toare a cerului și pustiul întinsurilor mă-surat de aripile cîte unei păsări, — pri-vite printr-un ochi de geam de un copil care așteaptă ivirea fosforescentă a primelor stele („*Gerul*", în „*Amintirile*").

Dar natura trăiește în opera lui Agîrbi-ceanu și prin pitorescul și măreția ei. Doar vechile impresii ale vieții cîmpenești se sedimentaseră, din copilărie, în sufle-tul scriitorului! Și acesta pune, printre cele „*trei peceți*" ale sensibilității lui este-tice, în primul loc, — natura. O natură observată de la măruntele ei evenimente: apariția mugurilor, schimbarea culorilor sau nuanțelor cerului și cîmpului, pînă la dezlănțuirea măreață a elementelor.

„Rețin de atunci (din copilărie, n.n.) mireasma ierbii proaspete de primăvară, a vlăstarilor înmuguriți, a primelor frunze fragede, a buruienilor din pădure înflorite înaintea florilor de pe cîmp. Orice floare m-a pus în uimire de cînd îmi aduc aminte.

„Ceea ce mi-a pătruns adînc în suflet din acești ani ai primei copilării, din pascutul oilor la marginea pădurii sau în pădure, a fost mireasma cîmpului, a codrului, colorile cerului, ale luncii cu florile, bătaia și cîntecele vînturilor în văzduh sau în pădure, cîntecul apelor, al pîraielor în topitul zăpezilor“ („Mărturisiri“).

Vechile senzații s-au păstrat sub forma „miresmelor“. Regăsite cu înoirea anotimpurilor, an de an, ele invadează amintirea scriitorului cu o sumedenie de întîmplări legate de anii copilăriei. În „Amintirile“, fiecare episod e readus în conștiință, chemat din trecut, de o senzație olfactivă:

„Din pămîntul rînit se înalță în aer mireasma lui de primăvară, sărată parcă, amețitoare“. („Codobatura“).

Lăsîndu-se îmbătat de ea, scriitorul își amintește cu precizie cînd a simțit-o pentru prima oară; era copil și umbla, ca acum, pogănicu după plug. Și-n urma lui sărea, sprintenă, grațioasă, pasărea plugului — codobatura — al cărei mers elegant îi amintea silueta unei iubiri apuse. Iată cum mireasma pămîntului reavăn, răsturnat de plug, a trezit în sufletul autorului o suită de amintiri, organizate concentric; de la momentul prezent, la episodul copilăriei, cînd urma plugul, pogănicu, apoi la imaginea codobaturei care-l poartă cugîndul la o întîmplare de dragoste. Și la fel sînt conduse toate bucățile ciclului; mirosul florilor de fin îi amintește părul Cruciții pe care a iubit-o; mireasma nuielor înverzite — zburdălnicia Floricăi, pe care copiii o botezaseră „Veverița“; chiar muncile cîmpenești au un parfum al lor, evocator de întîmplări și figuri apuse: *„de cînd am venit acasă, am încercat în zadar să intru în legătură cu trecutul... Dar iată, că acum, la umbra nukului, după ce am luat în nări mireasma îmblătîtitului, simți deodată că mi se înegurează. Văzui pe bunica dinspre tata ...“* etc.

Natură concentrată în miresme, așa dar. Însă și natura surprinsă în măreția dezlănțurii elementelor, acestea concentrate de data asta în senzații auditive, într-un permanent cîntec al naturii, al

vîntului, al dezghețului, al pădurii cuprinsă de ploaie:

„Nimic nu este mai mare, nu cîntă mai adînc și mai frumos de cît o pădure puternică prinsă de vijelie...“ („Mărturisiri“).

Cîntecul naturii este a doua cale pe care scriitorul se poate întoarce către copilăria scufundată în trecut: *„Melodia îmi intra în suflet ca o legănare, ca o cufundare deplină în copilăria de demult...“*

De acolo se apropie, întîi timide, apoi tot mai puternice, acordurile unei întregi simfonii. Cîntă pîraiele, vînturile de primăvară, vestind biruitoare, dezghețul; cîntă iarba pieptănată de vînt, albinele „psalmodiază iubirea“, dar mai ales vîște, adînc, răscolitor pe felurite voci, — pădurea:

„Din adăpostul ei am deslușit mai întîi freamătul de noapte al pădurii, ce-mi părea că vine din adîncimi de lume. Poate din adîncuri și venea freamătul, curgînd prin văzduh, iar pădurea îl prindea numai, și-i dădea viață („Amintirile“). Uneori îl simțeam amețitor de dulce, ca și cînd ar fi venit să mă adoarmă. Picura în simțuri ca un zumzet de stup, noaptea. Uneori creștea, azeam, boarea subțire mișcînd frunzele stejarilor din apropierea colibeii. Apoi iar le potolea, și respira uniform din tot cuprinsul pădurii. Era ca un val ce se depărtează și se apropie neconținut, un val de murmur potolit, o mare de șoapte“.

Și această pădure zdrențuită de furtună, privită de data aceasta cu un ochi epic:

„În urmă se deschisera și izvoarele văzduhului. Întîi furtuni și viscole turbate, de gema pădurea ca-n brațele morții. Picuri mari, grei, băteau rar, unde și unde. Urletele vîforului, înecate prin huzdoapele din pădure, prin văile adînci, izbucneau cu putere spre cîlmi, unde stejari și carpini tineri se închinau pînă la pămînt. Bucăți de nori pătau cerul, oprind razele de lumină... Apoi, deodată, un clocot puternic cutremură întinderile fierbînd în codru și tunetele se spîrgeau acum repede-repede, unul după altul. Nătăvălile de pe cer se îngropau mereu, grămădindu-se ca niște uriași ce se sugrumă. Văzduhul fierbe întreg picuri deși răpăie pe poleitura de frunze a pădurii. Ploaia albă a închis depărtările...“ („Hoțul“).

În altă parte, pădurea sub cernerea potolită a ploii;

„Pădurea mare, întuneată, murmura sub picurii grei de apă, străbătută din când în când de învăluiri de vînt. Și atunci coamele stejarilor bătrîni, se scuturau de picurii mari, grei, sunînd în unele locuri ca o descărcare de alice. Nici un cheunat de buhne, nici vr-un lătrat de vulpi, nimic nu se auzea, numai cernerea ploii din întinericul nepătruns de deasupra” („Răzbu-narea”).

Este, în aceste două tablouri, o remarcabilă putere de a evoca furtuna, observată în toate fazele ei, în diversitatea murmurului și zgomotului ei, în schimbările de lumină, în pauzele ei încremenite, cînd își ia parcă un nou avînt ca să se dezlănțuie apoi cu intensitate sporită. Și totul fixat în tonuri cenușii, umede, de acuarelă, cu imagini extrem de sugestive: „mirosul de apă al vînturilor”, siluetele înfricoșate ale „stejarilor și carpinilor ce se închinău pînă la pămînt” — văzute parcă la lumina unui fulger alb; norii care se îngrămădesc unul peste altul „ca niște uriași ce se sugrumă” sau zgomotul pe care-l scot stejarii bătrîni cînd își scutură coama de picuri grei, „sunînd ca o descărcare de alice” etc.

Chiar cînd părăsește cadrul satului sau al naturii acestuia (unde senzațiile, foarte adînci, sînt mereu proaspete), scriitorul reușește să schițeze măcar, decorul acțiunii. Firește, îi lipsește simțul naturii urbane, al atmosferei orașului mare, cu poezia lui. Scriitorul înaintează precaut, doar pe străzile orașelor provinciale, cu case bătrînești ce sugerează vremuri încremenite și existențe împietrite în inerție. Iată, de pildă, o scurtă gravură, care poate fi un colț din Clujul vechi, sau mai degrabă dintr-un cartier al Sibiului:

„În partea asta de oraș se-ndeașă una-ntr-alta casele vechi, sure, mohorîte, înegrite de vremi, cu zidurile roase ca de cetate, cu ferestrele sus în perete, zăbrelete, cu coperișele înalte, grele, cu două rînduri. Porțile puternice sînt toate prinse sub boltituri de zid; au fierăria veche, parcă e scoasă de prin muzeele de antichități. Curțile sînt abia cuiburi, împrejmuite de zidurile

înalte ale caselor vecine, ziduri umede și întunecoase, de care se reazimă de jur împrejur cotețe pentru paseri, lemnării înegrite, putrede de ploi și de anii îndelungați.

În partea asta de oraș, ulițele sînt înguste, pline de cotituri care urcă și coboară, arătînd enorme măsele stricate din pardoseala de altă dată. Un miros acru de vechime, de mucegai, pătrunde de pretutindenea, parcă se desprinde din înseși pereții mohorîți, din coperișele de țiglă bătucite cu negei de mușchi cenușii.

Și tot așa, cînd prin ferestrele deschise se zărește un cap de jupîneasă bătrînă, pare o arătare din vremuri demult trecute, cu căișă neagră pe părul sur, cu obrații zbirciți lemnos, cu ochelarii dăbalați peste nasul ascuțit, învăluită în șal pînă sub urechile mari și uscate” („Jupîneasă Clara”).

Orașe de provincie, asediate de năvala capitalistă; cartiere vechi, asediate de clădirile pompoase ale băncilor și înegrite de furnalele înalte ale uzinelor; existențe mărunte, care au supraviețuit furtunilor sociale, tîrîte de curent, apoi aruncate la marginea societății. O viață mucedă pîlpîie încă în aceste case bătrînești, locuite de pensionari senili, funcționari acriți de viața de birou, studenți săraci și gălăgioși, dascăli pedanți și abrutizați de alcool...

Mica gravură ne deschide o perspectivă către cealaltă lume a operei lui Agîrbiceanu. Pe un drum colbos de țară, după cîteva ore de drum prin zăpușeala zilei de vară, printre arături mîndre și sub un cer nemărginit, cu fața mîngîiată de crengile plecate ale nucilor ce însoțesc șerpuirea șoselei, — întrăm în oraș, prin acest cartier de margine, odată cu popa Bogdan din Vălișoara, cu părintele Ilarie din Vîrtopi, cu dascălul Vintilă și cu domnul Ulpîu Desmireanu și... cu multe alte cunoștințe viitoare.

IV

Peste fondul țărănesc atît de viguros al operei lui Ion Agîrbiceanu, se suprapune astfel experiența orașului, atmosfera vieții mic burgheze de la sfîrșitul veacului, cu adunările culturale și „convenirile” prietenești (prilej de certuri familiare), cu baluri la care se dansează cadrulul și se

combina căsătorii de conveniență, cu pensionari ce provoacă mici tragedii sufletești, cu visuri timide, repede înecate în vîltoarea vieții. Scriitorul ne introduce acum în „clasa cultă” ardelenescă, printre „chipurile de ceară” ale intelectualilor mărunți, înțepeniți în automatism. Sînt aici bătrîni cu tabieturi, care nu fumează decît țigări „regalitate” și consideră doct că „politica e osia lumii”, dascăli care varsă lacrimi cîntînd „Bravi ostași”, „Frunzuliță” sau „De-ai fi, iubito, gingașa floare”, funcționari amărîți, visînd că au cîștigat „lozul cel mare”, filantropi „naționaliști”, care pun temelii solide capitalului românesc în Ardeal, politicieni demagogi, iar printre ei se strecoară profesorași jerpeliși, avocați „cărțași și popi de țară ce nu pricep încotro merge lumea...”. Preotesele din povestirile lui Agîrbiceanu au ambiția „să-și scoată fetele în lume”, purtîndu-le pe la baluri unde nimeni nu le cere la dans; profesorii de muzică din toate lîrgurile se ambiționează să organizeze cîte un „cor mixt”, căci fără cor mixt niciun tîrg nu are dreptul la numele de „oraș”!

Dar cît de stingherite par aceste notabilități învățate cu viața rudimentară a satului, îndată ce pășesc în oraș! Aici se mișcă greoi, cu teama țaranului de a nu face vreo „poznă” într-o casă străină. Cînd vin la oraș ei trag „la un hotel de a doua mînă”, iar în atmosfera balului, chiar părintele Bucur e silit să recunoască cu amărăciune că „preoteasa era mai pușin doamnă — oarecum. Așa-i părea părintelui. Nu-i poveste, haina e bună, o prinde bine, da-n zadar! Iată, mișcările ei, iată mai ales fața ei! Se vede cît de colo că-i o femeie necăjită, — c-a ieșit demult dintre doamnele de la oraș” („Intîiul pas”).

Viața micului burghez și a burghezului orășean își găsește expresia artistică adecvată în cîteva povestiri ce prefigurează galeria de tipuri a „Sectarilor”.

În „Un candidat”, de pildă, ne e înfățișată ascensiunea socială a candidatului de avocat, Dr. Petru Iuga. Simțînd că se sufocă în atmosfera unui oraș de provincie, unde „n-ai cu cine susține o discuție politică sau socială”, el se mută în capitala județului și-și pune la punct, în cele mai mici amănunte, planul după care urma să

cîștige bunăvoința burgheziei locale, care avea să-i garanteze apoi o căsătorie rentabilă și, cine știe, poate chiar un loc de deputat. Iuga e un arivist mărunț, care-și calculează fiecare pas al ascensiunii. La bătrînețe, el va avea desigur fizionomia domnului Ulpie Desmireanu din „Un naționalist”. Acesta e un om impunător, a cărui înfățișare singură îți spune că „a reușit în viață”; peste noapte își ține mustața „în căpăstru”, are aplicări vădite către „pîntecism”, și-și schimbă mereu lanțul de aur de la jiletca devenită și ea prea strîmtă. Pe vremuri, „muncise” din răsuputeri: și-a măritat fetele după avocați, are un băiat medic; el însuș e acționar la multe bănci, are o sumă pusă deoparte și vreo optzeci de jugăre de pămînt, într-un sat. Văduv, domnul Ulpie Desmireanu duce o viață retrasă, mulțumindu-se să fie director doar la una din multele bănci la care e acționar. În același timp nu renunțase la viața publică și „unde erau doi sau trei frunțași adunați în numele poporului, Ulpie Desmireanu se afla în mijlocul lor”. Iată de ce, la serbările de iarnă din orașelul ardelean, Ulpie Desmireanu avu partea leului: el ținu cuvîntări, fu ales secretar la tragerea lozurilor, președinte al secției Astrei. Ziarele se întreceau în a-l numi „generosul” și „mecenatele”, „protectorul nației”, cînd în realitate toate demnitățile îl costaseră doar... prețul unui loz la loteria doamnelor. În schimb, ca șef al opoziției din județ, le spunea tuturor:

„ — Ei, domnule, cu jertfe multe se susține focul sacru pe altarul națiunii!”

Își fac loc în aceste portrete primii germeni ai unei atitudini satirice care avea să se afirme apoi, cu vigoare, în „Răbojul lui Sf. Petru” sau în „Sectarii”. Domnul Ulpie Desmireanu nici nu este decît unul din înaintașii foarte apropiați ai domnului Petre Bumbea, sau poate chiar văr bun cu Ilie Berbecaru, întemeietorul partidului din Zăvorîți. Săgețile ascuțite ale satirei erau îndreptate, așa dar, de pe atunci, împotriva celor care, dîndu-se drept apărători națiunii romîne din Ardeal, își vedeau doar de propriile lor interese de clasă.

Și, prin contrast, iată mizeriile vieții micilor funcționari care mișună în băncile

și întreprinderile domnului Uliu Desmi-reanu. Alături de realitatea nemiloasă, ei își făuresc o altă realitate, hrănită cu visuri și iluzii mincinoase. Acestea sînt singurele resorturi ce-i mai țin în viață. Eroul din „Zile de tăcere“, de pildă, aventura burlescă a domnului Lefter din „Două loturi“. Ca la Cehov în „Numărul cîștigător“ sau în întîmplarea lui Ion Mititelu din „Norocul“ lui Rebreanu, slujbașul lui Ion Agîrbiceanu visează că a cîștigat lozul cel mare, cu un număr pe care juca de mult, compus *„din anul prezent, anul nașterii lui și acela al consoartei“*. Prietenii îl copleșesc acum cu atenții și-i solicită mici împrumuturi, un avocat îi trimite, tocmai din Budapesta, *„felicitări cordiale“* și-și oferă *„orice serviciu gratuit, numai din prietenie“*, banca la care bietul om avea două polițe protestate, îl invită să primească *„un mic avans“*, în speranța că fericitul cîștigător va face la societatea lor *„importante depozite“*. Notabilitățile orașelului îl sărbătoresc, un domn cu favorite negre și un judecător toastează în sănătatea *„scumpului și neprețuitului nostru concetățean“*, care se simte obligat să promită că va ridica în urbea sa un nou local de teatru... Dar în toilă perorației, zgîlțit de slujnică, ilustrul cetățean se trezește și recade în meschina realitate cotidiană: pe perete atîrnă aceeași cadră, înfățișîndu-l pe Napoleon la Sfînta Elena, acelaș ceas hîrjit, aceleași ferestre murdare, pe care se prelinge lumina mohorîtă a zilei de toamnă.

Satirizînd cu ascuțime realitatea capitalistă, scriitorul pune în lumină și iluziile cu care se hrănește mica burghezie, tîrîtă în vîrtejul relațiilor burgheze.

Gheorghe Pruncu, din „O glumă“, nu visează să cîștige la loterie, ci ar vrea să fie avansat și transferat într-un oraș mai mare. La bătrînețe, împovărat cu o casă de copii, acrit de anii de slujbă într-un tîrgușor provincial, nenea Gheorghită, om așezat și cumsecade, cinstit pînă la naivitate, visează să iasă la larg. Toate certurile din casa lui se încheie cu acest suspin:

„— Dacă-am fi în capitala județului!“

Aceasta devenise *„fara făgăduinței“*, li-manul adevăratei fericiri familiale, încheie-

rea tuturor hîrțuieiilor. Cunoșcîndu-i me-teahna, un amic îi compune o scrisoare prin care-l vestește că a fost transferat în capitală. Călătoria, drumul prin orașul spațios, planurile legate de noua situație, școala la care vor urma copiii, etc., toată fizionomia viitoarelor existențe e compusă, gîndită, stabilită de bătrînul funcționar. Pînă și berăria la care va lua un aperitiv, după slujbă, fu hotărîtă. După ce a colindat astfel orașul, gustînd pe-ndelete senti-timentul necunoscut al propriei fericiri, Pruncu merge să-și ia în primire slujba. Intrînd în clădirea palatului justiției, își amintește de odată de colegii de birou pe care avea să-i părăsească și simte pentru ei o ușoară părere de rău amestecată cu multă compătimire pentru existențele lor mărunte, rămase undeva în urmă, foarte departe. De la această certitudine a iz-binzii și pînă la încheierea lapidară, în care funcționarii unei secții povestesc *„cum a înebunit un provincial în birou șefului“*, se desfășoară toată drama su-fletească a personajului, studiată în tran-zițiile de la o stare psihologică la alta, în succesiuni repezi, cu schițarea sigură a fizionomiei răvășite și a gîndirilor celui păcălit.

Alteori, funcționarii își duc viața mărunță fără crîcnire, în virtutea unui automatism sufletesc dureros. Și moartea îi surprinde fără să fi înțeles de ce au trăit, care a fost rostul existenței lor încarcerate în formele birocratice ale aparatului de stat burghez:

„In activitate — spune eroul din „Gerul“ — viața mi-a fost plină de îndatoririle slujbei. Fiecare zi parcă era luată cu asalt. Și orice nimic, părea un lucru de însemnătate capitală. Cînd am pus cruce zbuciumului de-o viață, am simțit cum toată acea activitate a mea a căzut ca în hău. Parcă a fost o mare deșertăciune. Și am simțit deodată gol și pustiu. Și un junghi de frig mi-s-a pus între spete. Și-mi părea că nici n-am fost eu acela care am îndeplinit o slujbă, ci un străin...“

Cehoviană este, la Agîrbiceanu, această capacitate de a scoate la lumină tragismul cotidian al existențelor mărunte din lumea capitalistă. Scriitorul știe să surprindă efec-tele orînduirii sociale nedrepte în stra-

turile cele mai adânci ale conștiinței umane, deformate de mizerie și de miopia morală.

Valoroasă în creația lui Agîrbiceanu inspirată din viața micii burghezii, este convingerea că vinovați de visurile lor insipide, de obiceiurile lor, de limitarea orizontului lor moral, nu sînt oamenii, ci condițiile social-istorice în care sînt puși. În opera lui Agîrbiceanu răsună acea concluzie critică pe care Cernîșevski o înscrisese la capătul analizei Schițelor din provincie ale lui Scedrin: „*Nu învinuiți pentru aceasta oamenii, învinuiți împrejurările vieții lor istorice*“.

V

Romanele lui Agîrbiceanu duc mai departe preocupările povestirilor. Și aici, scriitorul își îndreaptă atenția atît către lumea satului, cu moravurile și prefacerile lui, cît și spre viața intelectualității ardelenice, surprinsă în frămîntările și luptele dinainte de Unire. Primul roman al scriitorului, „*Legea Trupului*“, a apărut în 1912. El fu urmat, la un an abia, de „*Arhanghelii*“, apoi de „*Legea minții*“ (1915), care vroia să fie o replică la concluziile pesimiste ale primului roman. După o pauză mai îndelungată, Agîrbiceanu scrie „*Stana*“, scurt roman de război, cu analize de stări tulburi de conștiință, conduse nu fără virtuozitate. Curînd însă, cu „*Răbojul lui Sf. Petru*“ (1934), ne întoarcem către realitatea socială contemporană, al cărei tablou simplu ni-l oferă, patru ani mai tîrziu, romanul „*Sectarii*“ (1938). De aci romanele lui Agîrbiceanu marchează o regresie către lumea trecutului. Ca și cum tabloul vieții actuale, înfățișat în culorile tari din „*Sectarii*“ l-ar fi obosit, scriitorul își îndreaptă pașii spre trecut, cu „*Vîltoarea*“, „*În pragul vieții*“ „*Licean... odinioară*“, și cu proiectata trilogie „*Vremuri și oameni*“, din care n-a apărut însă decît un volum.

În roman, inegalitatea operei lui Ion Agîrbiceanu se face mai simțită de cît în povestiri. Postulatul vieții creștine intervine cu mai multă insistență, silindu-l pe scriitor să stilizeze realitatea potrivit unei scheme morale preconcepse.

Încercarea picturii realiste a pasiunilor ce domină eroii în „*Legea Trupului*“, este însoțită, la cîțiva ani de replică evanghelică a „*Legii Minții*“. Teologul Andrei Pascu, urmînd căile aspre ale disciplinei preoțești, vrea să fie corectivul lui Ion Florea, pe care patima îl dusese la pieire. Personajele unor romane sînt construite simetric, orice figură negativă găsindu-și reversul într-un personaj corespondent, întru chipare a moralității creștine. De această simetrie se resimte pînă și galeria complexă și stufoasă a „*Arhanghelilor*“, de unde schematismul figurilor „*pozitive*“ — purtătoare ale idealului etic al autorului. Mai evidente apar aceste scăderi artistice în „*Stana*“.

„*Stana*“ e o dramă țărănească în care scriitorul încearcă, după propria-i mărturisire, să sondeze adîncimile întunecate ale sufletului omenesc. Există în această povestire mai întinsă, puternice reminiscențe livrești, în special din lectura lui Dostoievski și L. Andreev. „*Problema*“, „*cazul de conștiință*“ îl preocupă acum în primul rînd pe scriitor, făcîndu-l să neglijeze semnificația socială a dramei, neglijînd chiar specificul de clasă al eroilor săi. Concentrîndu-și toată atenția asupra laturei morale a povestirii, scriitorul își îngustează simțitor cîmpul de observație. Pictura moravurilor sătești e absentă, după cum rămîne absentă și portretizarea exterioară, fizică, a eroilor, autorul uitînd că are de a face cu eroi țărani, al căror comportament oglindește o mentalitate, un specific, o tradiție socială complexă. *Stana* e pur și simplu o desfrînată biblică, care se mistuie și se îndreaptă către izbăvire, pe parcursul paginilor cărții. Reversul Stanei e Andrei, soțul înșelat, întors infirm de pe front. Suferința l-a purificat însă pe Andrei și infirmitatea îi acordă sfințenie, făcîndu-l capabil să o ierte pe soția nelegiuită. Împrumutînd eroului său o revelație mistică, scriitorul intervine tot mai des în gîndurile lui și acestea se intelectualizează mai mult și se colorează religios, devin meditații ale unui preot de țară și nu gînduri de țaran înșelat de nevastă. Mila care-l năpădește, iertarea ce-i inundă sufletul în ultima clipă, sînt de esență livrescă și nu de

domeniul observației sufletului țărănesc.

De altfel, talentul de povestitor al lui Agîrbiceanu se acomodează cu greu legilor pretențioase de construcție ale romanului. De multe ori, narațiunea rămîne plană, acțiunea se pierde, înecată într-o sumedenie de considerații morale, intervențiile directe ale autorului sînt tot mai dese și mai supărătoare. Din hățișul acesta de judecăți și comentarii, uneori foarte naive, firul epic abia se mai poate zări. Dialogurile suferă și ele, mai mult decît în bucățile scurte. Limbajul e desuet, iar eroii au un fel stereotip de a vorbi și a se comporta. Talentul scriitorului se realizează greu în tiparele romanului modern. Lirismul, evocarea și chiar faptul epic concentrat, se potrivesc mai bine povestirii, în care scriitorul excelează adesea. Cu toate acestea, Ion Agîrbiceanu reușește, printr-o obstinată repetiție și reînoire de eforturi, să dea cîteva creații valoroase și în roman. „Arhanghelii“, „Răbojul lui Sf. Petru“ și „Sectarii“ se disting, între numeroasele încercări de romancier ale scriitorului, printr-o varietate tematică remarcabilă și printr-o stăpînire mai sigură a mijloacelor artistice specifice speciei. Romanele amintite se impun și prin realismul tabloului social oglindit, printr-o clarificare a viziunii sociale a scriitorului. În alte încercări de roman tezismul creștin se împletea foarte adesea cu reminiscențe ale concepției semănătoriste și cu unele alunecări naționaliste („Licean...odinioară“, partea a doua din „Jandarmul“, „Vremuri și oameni“etc.). „In Arhanghelii“, „Răbojul“, și „Sectarii“, scriitorului îi sînt foarte clare raporturile de clasă ce domină realitatea epocii zugrăvite, el observă și condamnă deschis fenomenele descompunerii capitalismului: fascizarea țării, politica războinică, prigoana rasială, etc.

Dacă în „Legea trupului“, în centrul tabloului social stătea intelectualul mic burghez, cu zbaterea sa între onestitate și conformism, descinzînd direct din Iorgu Cosmin al lui Delavrancea, — în „Arhanghelii“ atenția scriitorului se abate de la cazul individual, izolat, către procesul social, larg, analizat în repercusiunile sale

asupra felurilor categorii sociale ale momentului istoric.

★

Încă din „Legea trupului“ se putea întrezări, dincolo de cazul de conștiință al eroului principal, preocuparea scriitorului pentru frământările sociale ale Ardealului. Cîteva scene ale romanului ne înfățișează, schițate în fugă, aspecte ale luptei electorale, conflictul național din Transilvania și scurte sondări în atmosfera culturală a timpului. Toate aceste scene episodice marchează o tendință spre fresca socială. Tendință ce se realizează în romanul următor, „Arhanghelii“, apărut în 1913 în foiletonul revistei „Luceafărul“. Romanul lui Agîrbiceanu este, alături de „Mara“ lui Slavici și cu mult înainte de „Ion“ al lui Rebreanu, oicoană a vieții ardelenice. Mai stăpîn acum pe arta construcției, autorul a făcut, de la prima sa încercare (prin lectura atentă a clasicilor și printr-o privire socială mai ascuțită), progrese uimitoare.

Ceea ce impresionează în primul rînd în „Arhanghelii“, este compoziția lui solid încheată. Scriitorul nu se mai risipește în episoade nefolositoare teme ce vrea să ilustreze, și chiar intervențiile lui în materia epică sînt mai rare și mai puțin supărătoare. În schimb, narațiunea e condusă strîns; suita de evenimente epice, scene, episoade, etc, luminînd tema centrală a romanului, contribuie la desfășurarea armonioasă a acțiunii, la creșterea ei, la dezlegarea realistă a conflictelor. Și totuși, romanul nu mai e povestire prelungită, nu mai avem deaface cu narațiunea plană, condusă pe un singur fir, urmărind doar soarta unui singur personaj central. Povestirea, în „Arhanghelii“, a devenit roman, tocmai prin faptul că se diversifică pe mai multe planuri. Acțiunea nu urmărește numai soarta lui Rodean, sau aceea a cuplului Elenuța — Vasile, ci urmărește evoluția multor eroi sau chiar grupuri de eroi: familia Rodean, împărțită în mai multe „partide“: Elenuța cu fratele ei Ghiță, străini de lăcomia de avere a tatălui lor, Octavia și Eugenia, surorile a căror fizionomie morală e schimonosită de patima aurului, notarul Iosif Rodean, pe

care aceeași patimă îl duce la nebunie. Apoi casa Ungurenilor, societari și ei la mina „Arhanghelii”; tânărul Ungureanu e urmărit și în viața zgomotoasă a studențimii boeme din Pesta, în aventura lui cu actrița Irmașca, etc. Dar romanul încheie în câteva pagini bine scrise și drama casei primarului Corncean: certurile cu Salvina, alungarea acesteia, moartea primăresei, în-surătoarea primarului cu Dochița și sfârșitul dureros al acestei căsnicii, ajunsă parcă de blestemul Salvinei. Unii se prăbușesc și alții se ridică într-o necurmată mișcare. Romanul respectă această dialectică a realității, căci încetul cu încetul se reliefează în prim-planuri figura cămătarului Pruncu, cu proiectele-i diabolice, asociat cu notarul Popescu, lacom și friocos, sau siluetele abia schițate, dar prinse mereu în atitudini tipice ale doctorului Prințu, avocatului Crăciun și ale misteriosului domn Paul Marino, mesagerul unor capitaluri străine.

Să reținem această complicație de planuri care cerea din partea autorului o mai matură stăpînire a mijloacelor de compoziție. Dar în al doilea rînd ea pretinde și o judecată socială mai sigură. Scriitorul satisface ambele exigențe și dă dovadă, rînd pe rînd, în cursul diferitelor episoade ale romanului de neașteptate intuiții. Astfel, găsim zugrăvirea în „Arhanghelii”, cu forța unui document nealterat, nu numai a vieții tinerei burghezii din Ardeal, ci și traiul zilnic al celor asupriți: aspecte ale unei exploatare sălbatice, în condiții tehnice înapoiate, scene ce ilustrează prefacerile capitaliste ale satului, acumularea primitivă de capital, ba chiar pătrunderea capitalului străin, care avea să acapareze apoi marea parte din bogățiile subsolului românesc.

Iar în ceea ce privește compoziția, trebuie subliniat faptul că complexitatea de fapte, fenomene sociale și istorice, varietatea eroilor și planurilor nu sînt dispersate. Scriitorul le unește strîns în jurul unui centru, asemena razelor într-un cerc. Acest centru este mina „Arhanghelii”. Prin ea se concretizează admirabil toate fenomenele istorice oglindite. Ea este izvorul conflictelor din roman, nodul acțiunii acestuia. De ea atîrnă toate existențele ce populează cartea; ea își aruncă umbra gre-

oaie asupra întregului peisaj al Vălenilor; prăbușirea minei, aduce prăbușirea eroilor; și așterne o tăcere încremenită peste ținutul căruia ea îi dăduse viață. Mina Arhanghelii este, de fapt, eroul principal al romanului. Ea simbolizează — într-un fel — însuși capitalismul, cu cortegiul său de nefericiri și mizerii, cu iluzia stabilității, cu aparenta bunăstare și fericire, dincolo de care pîndește prăbușirea economică și disoluția moravurilor.

Sînt în „Arhanghelii” scene admirabil conduse, centrate întotdeauna pe o împrejurare tipică, capabilă să reliefeze în cel mai înalt grad esența forței sociale pe care o reprezintă personajele. Între acestea trebuie reținute, în primul rînd, scenele de la serbarea de Paști din Văleni, unde scriitorul reușește să reconstituie obiceiuri străvechi, pline de pitoresc, să zugrăvească mișcarea mulțimii, aglomerînd un impresionant număr de personaje, din care știe să individualizeze eroii dramei ce avea să se desfășoare. Remarcabilă este și scena vizitei avocatului Pavel Crăciun (cap. XVI, vol. I), care cade victimă propriilor sale calcule. Sau licitația minei: cu cîtă aparentă răceală compune scriitorul atmosfera încordată a sfîrșitului casei Rodenilor, începînd de la notația de peisaj (*„e o dimineată ceoasă de februarie, în aerul căreia se presimte dezghețul”*), pînă la notarea reacțiilor fiecărui erou: toropeala ciudată ce-l cuprinde pe Rodean, liniștea lui înghețată, prevestind nebunia; agitația surorilor, spaima notăresei, luciditatea lui Ghiță și a doctorului Vraciu, etc. Toate măresc încordarea, tensiunea scenei al cărei final avea să fie atît de dramatic: Rodean, auzind că se vînd Arhanghelii, se trezește din toropeală și, înebunit, ia arma, vrînd să-l ucidă pe Pruncu. Acesta se prăbușește, dar, deși fața îi e însîngerată, mai are puterea să strige o ultimă și maximă ofertă, ceea ce face ca mina „Arhanghelii” să intre în posesia lui. Tot așa, în episodul lui Gligora, hoțul de aur, care se prăbușește în vîltoarea băii, sau în întîmplările din seara de noiembrie, cînd, la hotelul unde Rodeanu petrece și pierde banii la cărți, i se aduce vestea că filonul de aur a secăt, faptele sînt văzute și descrise cu o peniță sigură, cu un ochi atent, care urmărește

fiecare reacție a eroilor, ne introduce în gândurile lor intime, aduce soluții neașteptate, dar pe linia logicii interne a personajelor.

Cînd își surprinde eroii în înțeleștarea lor sălbatecă cu viața, narațiunea capătă un nerv nou, o remarcabilă suplete și intuiție a psihologiei și atmosferei momentului. Stîngăciile mai sînt uneori prezente în zugrăvirea vieții intime a personajelor. Și nu atît a eroilor negativi ai romanului. Planurile acestora, pasiunile lor, care-i stăpînesc cu o forță diabolică, tot universul lor moral, subjugat de patimă (îmbogățirea la unii, dragostea vinovată la alții), mentalitatea lor primitivă (superstițiile și chinurile „păcatului” care-i macină) sînt subliniate cu forță. Slăbiciunea se simte însă de îndată ce autorul părăsește această zonă și caută să-i opună puritatea unor suflete sincere, nepervertite de patimi sau eliberate de ele. De aceea, psihologia Elenutei Rodean sau a clericului Vasile Mureșean, sînt psihologii inconsistente, gândurile și preocupările lor sînt adesea extrem de naive și puerile. Dragostea lor însăși cade pe alocuri în convențional, cu stîngăcii, reticențe și soluții melodramatice. Astfel, scriitorul nu reușește să opună lumii roase de viciile capitalismului decît principii morale și scheme moarte. Lumea putredă a „Arhanghelilor” nu putea să fie zdrobită în nici un caz de pasiunea potolită și sperioasă a celor doi îndrăgostiți. Scriitorul n-a întrevăzut însă acele forțe sociale care erau menite istoricește să o doboare.

Și fiindcă e vorba de personaje, „Arhanghelii” aduc în scenă o galerie destul de bogată și variată, unele puternic tipizate și individualizate. Societarii „Arhanghelilor”, Rodean, Pruncu, Cornean sau Abrudean, reprezintă aceeași forță socială și esența ei este surprinsă în fiecare din acești eroi; cu toate acestea, societarii se deosebesc fundamental prin trăsături individuale, distinctive: Cornean e un om impulsiv și pătimaș; Abrudean, imbecil și cu totul subjugat de „avocatul” de fiu-său, care-i mănîncă averea; Pruncu, avar, și calculat și — în fine, — Rodean, cel mai bine conturat, asupra căruia scriitorul își oprește obiectivul timp mai îndelungat, are

și ceva din lăcomia lui Pruncu, dar și orgoliul nemăsurat al îmbogățitului care-l face risipitor și imprudent, ruinîndu-l în cele din urmă. Rodean este o creație masivă, de proporții balzaciene. Remarcabilă rămîne lipsa oricărui schematism în construcția acestui personaj. Agîrbiceanu își privește eroul cu un ochi critic, dezaprobat, dar aversiunea lui pentru Rodean nu alterează cu nimic conținutul personajului, nu-l artificializează, cum se întîmplă, de pildă, cu eroii unora din primele romane romînești. Rodean este posedat cu totul de patimia aurului, care-l duce la nebunie. Patima aceasta îl desfigurează sufletește, face din el, nu odată, un ne-om. Brutal, lacom, plin de orgoliu, rîvnind mereu noi combinații care să-l salte în ochii celor din jur, crud cu rivalii și nemilos cu cei pe care-i disprețuiește, exploataînd pînă la sînge pe cei care-l slujesc, — Rodean rămîne totuși un tată de familie care se zbate pentru fericirea fetelor lui (așa cum înțelege el această *fericire*, evident), poate fi chiar un soț blajin, în sufletul căruia se întîmplă să încolțească mila sau înduioșarea. Cînd i se cîntă melodiile preferate, el lăcrimează și, într-un acces de mărinimie, e capabil să plătească întregului sat vinul de petrecere, etc. Împietirea acestor trăsături arată complexitatea eroului, veridicitatea sa, îl îndepărtează de schema abstractă, fără să-i altereze totuși esența socială. Rodean rămîne, cu toate aceste mărunte reminiscențe umane, o figură feroce de exploatare. Ba, uneori, trăsăturile sufletești pozitive sînt destinate (și reușesc) să pună mai puternic în lumină prin contrast, — brutalitatea și cinismul său. După cum contrastul este și axa de construcție a unui alt personaj — avocatul Crăciun: ce om manierat și cultivat e acesta! Cîtă finețe și distincție în gesturi, cu cîtă dezinteresată sete de știință cercetează el tratatele de geologie, cum știe să uimească pe meseni cu humorul lui fin, cu care-și presară conversația! Și, dincolo de această mască, cu atît mai brutală e realitatea: Crăciun mimează viața, sentimentele, însuflețirea. Ele fac parte din arsenalul de mijloace pe care acest om calculat și cinic le pune în mișcare pentru a-și atinge ținta: încheierea unei afaceri

matrimoniale în condiții cât mai favorabile.

Și în privința aceasta Elenuța și Vasile Mureșan sînt mai slab individualizați, uneori stilizați supărător. Figurile planului secund, abia schițate uneori, au totuși mai mult adevăr. Așa sînt popa Mureșan sau cel din Gureni (convorbirea lui cu Vasile Mureșan, în odaia parohială, în preajma plecării clericului care-i înșelase așteptările și nu-i cerea mina Laurei, — e extrem de vie, capabilă se evoce figura acestui popă de țară). Așa e Laura însăși, pe care scriitorul ne-o înfățișează *trîind*, și nu prin intermediul comentariilor și intervențiilor sale. Dar mai ales oferă un material bogat de studiu intelectualii mic burghezi ai romanului: doctorul Prințu și confrății săi, vîînd bunăvoința lui Rodean, în speranța că acesta le va ceda măcar o acție la mina Arhanghelii, Ghiță, o variantă a lui Ion Florea din „Legea Trupului“, cîstit și sincer, fără a părăsi totuși orice gînd de parvenire (e și el calculat, ține evidența contabilă a averii tatălui său, etc) și, în fine, acel neuitat avocat Pavel Crăciun. Figurile acestea de ariviști, care mișună în roman, deși prinse în planul al doilea al acțiunii, sînt de tot interesul și prezența lor merită a fi semnalată. Ea este încă un indiciu al bazei largi realiste pe care e construită cartea lui Agîrbiceanu, oglindind cele mai diverse aspecte ale perioadei de consolidare a capitalismului românesc în Ardeal.

★

Privirea critică cu care scriitorul scrutează perspectivele societății românești e însoțită de zîmbetul amar al satirei, în romanele inspirate din realitatea post-belică. Prima încercare în acest sens este „Răbojul lui Sf. Petru“ (1934).

Dumnezeu îl trimite pe Sf. Petru pe pămînt într-o „documentare“, în România, unde cetele diavolești se înmulțiseră peste măsură. Încercînd să îndrepte lucrurile în această țară blagoslovită, sfîntul se lovește de împotrivirea diavolului șchiop Blebu, pe care mai marele iadului l-a trimis cu o sarcină opusă celeia ce-l anima pe paznicul raiului. Romanul urmărește ciocnirile celor doi emisari, cu diferite prilejuri: o ceartă pentru pămînt, la Curmătura, unde sfîntul trebuie să înfrunte

cerbicia coanei Caliopei; lupta pentru dreptatea țăranilor asupriți, la București, — „unde toată lumea e dornică de veselie și de trai ușor“, la Comitetul Agrar și în birourile ministerelor. Un înalt personaj — la care sfîntul credea, în naivitatea-i țărănească — că va găsi sprijin — îl lasă să păzească la ușă, în vreme ce el se desfăta înăuntru, în plăceri necurate, cu coana Caliopei. Priveliștea, zărită prin gaura cheii, (au și sfîinții astfel de indiscreții!) îl scirbește definitiv pe sfîntul Petru, care renunță să-i mai ajute pe cei din Curmătura. Acum el cutreeră alte instituții, încercînd să îndrepte acolo ce se mai putea îndrepta: justiția, administrația, chiar literatura... Ne aflăm în plină atmosferă orientală, cu unele ecouri din „Kir Ianulea“, deși fără coloritul și pitorescul nuvelei lui Caragiale. Apoi ne întoarcem la țară, unde sfîntul Petru se strecoară în sufletul popii Costan, care începe să predice cu o furie de propagandist narodnic. Popa (prin gura căruia vorbea sfîntul) reînnoiește experiența lui Popa Tandă al lui Slavici, împărțind sfaturi agrotehnice, de igienă și cultură, dar fără prea mare folos, căci sătenii își cunoșteau singuri păsurile. După un nou insucces, sfîntul se angajează slugă la un chiabur, descoperă originea suspectă a averii acestuia, ordonă o furtună ce-i distruge recolta și părăsește satul care-i dezvăluisese o realitate mai puțin idilică decît predicile semănătoriștilor. Avîntîndu-se în lupta religioasă, încearcă să întărească puterea credinței vlădicului Pahomie, pe care guvernul vroia să-l piardă sau să și-l facă părtaș intereselor lui murdare. Dar nici aici nu reușește, căci diavolul Blebu, sub înfățișarea unei femei savante, filantroapă și interesată de misterele teologiei, — îl pierde pe Pahonie, care cade victimă propriei sale candori. Acestea și încă multe alte însemnări și-a făcut sfîntul Petru în trecerea lui prin România, fiind convins că poporul e bun și drept, numai conducătorii sînt corupți și lacomi; că printre oamenii luminați găsești multă cinste, dar mai puțin curaj: „Să culeze să calce peste vasilisc și balaur!“ Iar pentru grabnica îmbunătățire a situației din România, sfîntul înaintează un raport, cerînd trimiterea aici a sfîntului Ilie Tesciteanu, și autorul își în-

cheie povestirea cu aceste cuvinte nu fără tîlc: „Nu se ştie dacă stăpînul cerului l-a trimis pînă azi pe Ilie sau ba. Unii spun că a venit şi a luat în plesnă de mătăasă pe demoni, fugărindu-i în zmîrcurile iadului, alţii îl aşteaptă să vină de acum“.

Născută din aceeaşi stare de spirit ca volumul de nuvele „Dezamăgire“, „Răbojul“ e cartea unui sceptic. Autorul e martorul îndurerat al realităţii româneşti post-belice, în care surprinde plaga politicianismului, dezmăţul claselor avute, corupţia moravurilor. Dincolo, el observă masa ţărănimii asuprite, redusă la o viaţă de mizerie, înşelată cu reforme mincinoase, exploatată de moşieri lacomi şi de o chiaburime proaspăt constituită, dar cu atît mai rapace. Fireşte că scriitorul, oricît s-ar strădui să observe lucid realitatea, nu o redă întotdeauna fidel, deoarece în itinerariul său prin societatea românească îl conduce ghidul concepţiei lui religioase. Astfel, în afara lipsei soluţiilor, documentul e şi el adesea falsificat de corectivul moralizator, de unele consideraţii mistice, de iluzia izbăvirii de rele prin credinţă. Există şi aici, ca în tot cuprinsul operei lui Agîrbiceanu de altfel, — o luptă ascuţită între observaţia lucidă, realistă, şi concepţia despre lume a scriitorului. Şi nu odată observaţia realităţii, notată fidel, se întoarce împotriva concepţiei scriitorului, fără putinţă de replică. De unde acea undă de scepticism care pătrunde în paginile cărţii, dîndu-i un uşor aer voltairian: sătenii din Curmătura, cu tot ajutorul sfinţului, nu pot ajunge în posesia pămîntului pe care ciocoiul şi pătimaşa Caliopei ştie să-l smulgă cu cele mai perfide mijloace; vladica Pahomie, cu toată sfinţenia sa nu poate să stea în calea planurilor guvernului, ci e sedus tocmăi pe calca acestei sfinţenii... Sfinţul Petru însuşi se lasă înşelat de aparenta bunătate şi chibzuintă a gospodarului la care se tocmise slugă, ca să descopere apoi sursa adevărată a averii acestuia. Astfel de observaţii ironice (care se întorc tocmăi împotriva concepţiei ce-l călăuzeşte pe scriitor), precum şi unele marginalii la starea culturii, la ignoranţa conducătorilor statului burghezo-moşieresc, etc., — constituie armătura realistă a cărţii. Tot aşa se întîmplă cu consideraţiile semănă-

toriste din unele momente ale povestirii: ele sînt rînd pe rînd înfrînte de faptele prezentate de scriitor. Dacă popa Costan, devenit subit propovăduitor semănătorist, încearcă să îndrepte pe această cale satul, — satul se îndîrjeşte în zeflemea şi nici protopopul, nici sfinţul Petru nu mai pot ţine piept argumentelor izvorîte din bunul simţ popular. Scriitorul însuşi aruncă o ochiadă de simpatie zeflemei populare.

Această formă a satirei populare e interesantă şi demnă de reţinut. Agîrbiceanu valorifică adesea tezaurul folcloric ca şi resursele cărţilor populare (stilul Alexandriei), îmbinîndu-le cu tehnica povestirii satirice a secolului al XVIII-lea (care se sprijinea, în fond, tot pe experienţa naţiunii populare). Imbinarea elementelor arhaice (motive, personaje, stil, întorsătura frazei), cu elementele moderne, furnizate de realitatea înfăţişată (acţiunea se petrece la Bucureşti, prin ministere, în cabinetele luxoase ale demnitarilor, în palatele episcopale, etc), dau culoare şi relief cărţii. Sfinţul Petru circulă cu maşina, coboară cu ascensorul, fumează ţigări străine, se plimbă prin Cişmigiu şi priveşte, probabil uimit, palatul telefoanelor... Deşi pitorescul vieţii moderne nu e întotdeauna scos în evidenţă de scriitor şi unele episoade sînt văzute prea mult prin ochiul modest al popii Costan, popă de ţară nefamiliarizat cu forfota capitalei, cu trepidaţia vieţii moderne, Sfinţul Petru e văzut folcloric, ca un ţaran năucit de civilizaţia modernă, asurzit de lărmuirea capitalei, naiv şi încrezător, avînd acel amestec de candoare şi şiretenie, propriu sufletului ţărănesc. Structura morală a povestitorului (în care e ceva din popa Costan şi ceva din Sfinţul Petru al poveştilor populare), imprimă accentele de groază în faţa realităţii capitaliste. Povestitorul trece cu pudoare peste scenele în care se dezvăluie relaţiile aşa zisei „înaltei societăţi“. În aceste scene intervin prea des exclamaţiile biblice şi se stropeşte prea multă aghiazmă, pentru ca nu cumva cititorul să se lase ispitit de aceste ilustraţii Sodoma şi Gomora. Dar aceste reticenţe frustează povestirea de o mai ascuţită forţă demascatoare şi de savoea

paginilor din „Kir Ianulea“ sau a povestirilor lui Voltaire.

★

La patru ani după „Răbojul“, scriitorul publică un nou roman satiric, „Sectarii“ (1938). Cartea începe cu o invocare către muză, în maniera „Tiganiadei“. Se lămurește acum și înțelesul titlului: „sectarii“ sînt profitorii primului război mondial, paraziții politicianismului care a inundat țara, luptătorii de tristă faimă pentru interesele clanului lor și pentru realizarea unui profit maxim. Scriitorul își justifică în prolog și genul ales, satira, finalitatea ei:

*De sînt ei toți eroi de comedie,
Sînt pentru Neam izvor de tragedie...*

Ca să treacă apoi la schițarea concentrată a subiectului și la precizarea stilului:

*A fost și mult și greu purtat amaru'
Sectarilor din urbea Zăvorîți,
In frunte cu Ilie Berbecaru,
Cînd fură-n opoziție striviți...
De jalea lor o lacrimă tu, pică
Și peste epopeea asta mică.*

*In proză scrisă, vai, nu cum e data!
Sonore versuri azi trecere n-au;
In stilul clasic nu mai e răsplată,
Ci limbă nouă toți croiesc și dau
In proză chiar. Deci scriu acest roman
In proza lui Ilarie Zopîrțan.*

„Sectarii“ este epopeea satirică a partidelor politice așa zis „istorice“, care s-au perindat la cîrma statului burghezo-moșieresc în perioada dintre cele două războaie mondiale. Luptele electorale, fanatismul politic, care ține numai pînă cînd intră în joc interesele materiale, lipsa oricărui program principial, ridicolul conflictului dintre cele două partide (liberal și țărănist) legate prin interese de clasă comune — iată cîteva aspecte bine prinse în cartea lui Agîrbiceanu. Scriitorul intuește uneori și desfășurarea viitoare a evenimentelor, surprinzînd în germen procesul de fascizare a țării, politica de aservire către Germania nazistă și închegarea mișcării legionare sub privirea protectoare a

șefilor partidelor „istorice“. Mai scrutătoare, privirea scriitorului devine și mult mai adîncă, în acest roman, față de „Răbojul...“ Nu sînt absente nici înfierarea diversiei rasiale, nici denunțarea politicii de calomnie purtată împotriva Uniunii Sovietice sau și a dezlănțuirii prigoanei anti-comuniste.

Realitatea hidoasă a anilor dintre cele două războaie mondiale e privită prin prisma contrastului dintre aparență și esență. De unde stilul ales de scriitor, tehnica satirică în care e scris romanul său. Ceea ce trebuie scos în evidență în primul rînd este priceperea cu care scriitorul îngroașă voit trăsăturile eroilor săi, utilizînd acea „exagerare conștientă“ care e una din condițiile de bază ale satirei realiste. Exagerarea îl duce pe scriitor la folosirea pe scară largă a unui procedeu artistic extrem de eficace în satiră: grotescul. De fapt, „Sectarii“ este una din puținele opere ale epocii contemporane, lucrată aproape în întregime în tehnica grotescului. Nu numai programul celor două partide sau înfățișarea unor eroi (Zopîrțan, de pildă), merg pe linia grotescului, dar chiar unele notații ale scriitorului deformează proporțiile, caricaturizează figurile, gesturile, cuvintele. Din marea de capete ce demonstrează pentru partidul lui Berbecaru, prozatorul satiric reține, asemenea caricaturistului realist Daumier — gurile uriașe, înspăimîntătoare, sugerînd voracitatea:

*„Asistența nu se mai putea opri din urale.
Nu puteai vedea decît capete date pe spate
și sute de guri larg deschise. Era o grozăvie
să privești pînă în fundul gîtlejurilor, atît
de variate danturi: galbene, negre, cele mai
multe știrbe“.*

Grotescul impregnează și discursurile politicianilor subliniind, ca în cazul lui Cațavencu și a celorlalți protagoniști ai „Scrișorii pierdute“, lipsa oricărei convingeri, demagogia crasă. Ascultați-l, de pildă, pe domnul Petru Bumbea, președintele organizației locale din Zăvorîți:

*„Domnilor și fraților, iubiți cetățeni și
tovarăși de luptă, mărită Nație romînească!
Justiția imanentă a lucrurilor — pentru
că există nesurpată o asemenea justiție,—și*

lupta pe viață și pe moarte a partidului nostru, în frunte cu cel mai mare om al Țării, domnul Ilie Berbecaru (urale bubuitoare în toate trei camerele, continuate pe coridor, pe scări, în curte, în uliță), azi prim ministru al României întregite (noi urale în seria de mai sus), au doborât, înșfîșit, cel mai putred regim din cîte a avut Patria noastră iubită, de la Unire și pînă azi. Monstrul s-a descompus în părțile lui constitutive și duhoarea lui pestilențială nu s-a curățit din atmosfera iubitei și nenorocitei noastre Patrii, ajunsă cu un picior în groapă sub călcîiul acestor Turci, ba chiar bașbuzuci (Jos cu ei...)“ etc.

Pe aceeași linie se mișcă episoadele ce povestesc plecarea doctorului Nașcu din Zăvorîți, după ce, trădînd partidul lui Berbecaru, trecuse la guvernamentali. Planul cortegiului funebru, imaginat de Zopîrțan, pare caricatural într-un mod excesiv, dacă n-ar aminti procedee americane, maccarthyste, foarte moderne astăzi... Titlurile ziarelor burgheze, în continuă goană după senzațional, strecurate mereu în narațiune cu aceeași intenție satirică, sugerează atmosfera insalubră, minată de felurite „psihoze“, — a modului de viață burghez. Grotescul merge uneori pînă la numele personajelor (așa cum se întîmplă în satira gogoliană sau, mai aproape de zilele noastre, la Maiacovski): Urbea Zăvorîți, (amintind tîrgul Glupovo, din „Istoria unui oraș“ a lui Scedrin), ziaristul exorc Ilarie Zopîrțan, martirul neamului, domnul Ilie Berbecaru (caricatură izbutită a lui Iuliu Maniu), onorabilul Petru Bumbea, ș.a. au fără ostentație, o sonoritate grotescă. Scriitorul nu procedează facil (Sandu Napoila al lui Alecsandri, de pildă, e un nume neverosimil, întrupînd primitiv ideea de reacțiune, mișcare retrogradă; sau Rîmătorian, la Filimon, — cu sugestia animalieră). La Agîrbiceanu numele personajelor sau ale locului acțiunii sînt, ca la Caragiale, perfect verosimile și au chiar un ușor iz ardelenesc. Bumbea, Berbecaru, etc. și totuși, în-tocmai ca în cazul lui Cațavencu, Trahanache, etc, ele au un timbru special, care sugerează fizionomia lor morală.

Prin peripețiile abil conduse, prin con-

strucția temeinică și tipurile bine construite, dar mai ales prin problematica dezbătută, „Sectarii“ rămîne o realizare valoroasă a literaturii contemporane și o poziție foarte înaintată în creația lui Ion Agîrbiceanu.

Dincolo de unele scăderi de compoziție (stilul e uneori prea jurnalistic, neglijent alteori; personajele secundare n-au suficientă consistență), — răsună un rîs sănătos, care probează adevărul afirmației clasicului rus: „Rîsul are în el ceva revoluționar!“ În adevăr, oricît de amar ar fi, în grotescul său, tabloul social din „Sectarii“, cititorul simte în tot timpul lecturii o reconfortantă superioritate morală și e întovărășit mereu de gîndul că o astfel de lume nu putea supraviețui, că ea, astăzi, nu poate renaște. De unde izvorăște această certitudine? Din poziția populară, sănătoasă, de pe care privește scriitorul mascarada vieții politice de după primul război mondial. Principalele imagini artistice din paginile „Sectarilor“ sînt formate de convingerea fermă că lumea aceasta e pe ducă și că merită să te desparți de ea rîzînd...

Astfel, la baza satirei lui Agîrbiceanu stă o prețioasă încredere în viață, a autorului în forțele poporului, în calitățile lui morale excepționale. Ea e opusă prin contrast măștilor lumii ce se prăbușește. La baza satirei lui Agîrbiceanu (ca și la baza întregii sale opere, de altfel), stă un cald *umanism*. Prezența lui trebuie subliniată mereu, căci el împrumută acestei opere viabilitatea și actualitatea sa.

VI

Peste orice imagine descurajantă, opera lui Ion Agîrbiceanu afirmă cu tărie forțele nescădate ale vieții, vestește biruința acestor forțe. Nu numai ca subliniere, cu îngăduitoare ironie, a legilor inexorabile ale existenței (cum face în „Dura Lex“), ci ca un sentiment al vieții, izvorite dintr-o clară și sănătoasă încredere în progresul continuu al omenirii, în mersul ei ascendent: „omenirea — citim în notațiile lirice din „Ceasuri de seară“ — se perfecționează mereu și pune tot mai multă stăpînire pe eternele legi ale firii, care s-au plimbat atîta vreme slobode prin univers“. De aici

izvoareste acea chemare a vieții, simțită în adîncă, tulburătoare a ei frumusețe, în „Luminița”. Baba Mîia, săracă, lipsită și bătrînă, căreia viața nu i-a dat nici o bucurie deosebită, se desparte totuși cu atîta greutate de aceasta viață și s-ar întoarce către ea, către livada cu pere a popii, către crîngurile ude de ploaie, către cerul neasemuit al satului ei sărac, — dacă bătrînețea n-ar doborî-o. Salomia însă, în „Faraonii”, simte cum se închid una cîte una vechile răni, și în primăvara ce se revărsă de pretutindeni „nu se mai gîndea la nimic: simțea poruncitor dorul de viață”. Ceea ce-l atrage în primul rînd pe scriitor către neamul pribeag al Țiganilor este tocmai dragostea lor fierbinte de viață: „I se pare omului în tinerețea că viața e mîndră — zice diacul dintr-o povestire, om necăjit îmbătrînit de griji. Dar mai apoi, cînd îți închipui grumazul în jugul ei și tragi întins pînă la moarte? Și totuși, că vezi dumeata, dintre oameni, Țiganii iubesc mai mult viața...” Bocetele lor sînt străbătute de invocarea puterilor ei, și de tristețea nemărginită a pierderii ei, încît, ascultîndule, scriitorul se întreabă înfiorat: „de unde vine durerea asta nouă, neobișnuită, pe care am văzut-o? De unde-i dragostea aceasta mare de viață și de cei vii?”

Chiar căpitanul Pîrvu, chinuit de vedeniile înșingurate ale războiului, spune: „Să trăiești e greu, dar să lupți e nespun de frumos”. Sau, după scenele tragice ale unei înmormîntări, scriitorul știe să strecoare înviorarea proaspătă a naturii care împacă durerea, chemînd la viață, la renaștere:

„In razele din urmă ale soarelui lumineau argintii mîțișorii din răchițele din apropiere. Mireasma de verdeață, de suc tînăr adia și din pămînt și din crengile răchițelor. Viața nouă sta să fișnească nepăsătoare de durerile omenești, atotputernică și nemuritoare. Mireasma primăverii ce umplea văzduhul îi striga biruința...”

Și din nenumărate alte pagini ale acestei opere se afirmă forța vieții, frumusețea ei nesecată.

„Pentru că eu iubesc viața, prietene...” — se justifică scriitorul într-un loc.

Această pătrunzătoare și lapidară profesiune de credință luminează cea mai bună parte a creației lui Ion Agîrbiceanu, într-o

epocă în care decadenții intonau „corurile lor mortuare” și denigrau omul. În aceste cuvinte desprinse parcă dintr-o scrisoare amicală, se cuprinde întreaga „artă poetică” realistă a scriitorului.

De aici forța tipurilor zugrăvite de el. Figurile familiare ale operei lui te urmăresc multă vreme: sluga Culița, morocănos și harnic foc, purtînd taina unor dureri necicatrizate; tușa Evuța, „gura satului”, Popa Vasile — împovărat cu o casă de copii și gîndindu-se să emigreze în America; imaginea tăioasă și inumană a societății de dincolo de Ocean, așa cum e evocată în „Povestirea unei emigrări”; dibaciul Angheluș, „împăratul Țiganilor”, pe care dragostea pentru fata podarului îl pierde; silueta de fum a Salomiei, Țigancă din „Faraonii” a cărei frumusețe atîția au rîvnit-o, sau grațioasa Elenuța Rodean, care n-a urmat nici ea decît calea inimii, salvîndu-se singură din dezastrul neamului ei mistuit de setea aurului. Cum am putea uita zbuciumul mut al babei Mîia, care ar vrea numai odată din perele din grădina popii, sau pe aspra Fefelega, pe care durerea a împietrit-o cu calul ei Bator, bătrîn și orb, într-un trup sculptural simbolic! Nici măștile hidoase nu trebuie uitate: șarlatanul electoral, onorabilul Ilarie Zopîrțan, atît de familiar peisajului politic al trecutului, însoțit de toată liota de lăcuste a urbei Zavorîți, figura balzaciană a notarului Iosif Rodean, „Filantropul” naționalist Ulpui Desmirean, chipurile de ceară sau — prin contrast — zîmbetul vărului Ilarie, farmecul „Amintirilor”.

★

De mult, după ce l-a cunoscut în penumbra unei biblioteci, Em. Gîrleanu l-a revăzut de multe ori „alergînd, cum am alergat cu toții, pe la editorii bucureșteni, să-i tipărească volumele...” Așa l-a cunoscut și confratele său, doar puțin mai vîrstnic, Gala Galaction, căruia i-a mărturisit odată cu amărăciune:

„Am rămas destul de puțini... Cîți scriitori mai sîntem?... Și atîția cîți sîntem — statul n-are vreme, n-are gînduri, n-are mijloace, pentru noi!”

Zeci de ani de creație, în condițiile su-

focante ale stăpînirii burgheze! Și se mai poate mira cineva că în unele opere se strecura descurajarea, oboseala? Că uneori condeiul alerga neglijent? Și totuși „aurul nativ” al talentului lui Agîrbiceanu izbucnea la suprafață, de cele mai multe ori, biruitor.

★

Acum cincizeci și mai bine de ani, un gimnazist sfios — în fundul livezii amarnicei jupînese Măriuța, care ținea elevi în „cortel” — a exclamat, închizînd cartea povestirilor bătrînului Gane:

— „Ce fericit ești, Gane!”

Ceea ce însemna: ce fericit că ai putut zugrăvi viața cu atîta putere, că ai dat glas unor frămîntări care și pe mine mă tulbură uneori că ai înviat întîmplări atît de vechi încît păreau de mult îngropate sub cenușa vremii, că ai înfățișat poate și ceva din mine, fără să mă cunoști, și totuși mai bine de cum aș fi putut-o face eu însumi. Pentru toate acestea: „Ce fericit ești, Gane!”

Și, mai tîrziu, într-o seară, același copilandru, amestecînd entuziasmul cu admirația și invidia adolescentă se pierduse în lumea ficțiunii, mai vie ca realitatea, între zidurile teologiei budapestene.

— „Ce faci dumneata aici?” — a întins către el bastonul, un superior plin de suspiciuni.

O societate întreagă, incapabilă să înțeleagă arta și măreția actului de creație îl întreba prin glasul superiorului sfrijit din acea noapte îndepărtată:

— „Ce faci dumneata aici?”

Ce vrei să demonstrezi cu cărțile dumitale? De ce scormonești durerile vechi, de ce ațîți oamenii către deșarta căutare a adevărilor vieții, de ce vrei să susții cu tot prețul că omul e cinstit, bun, curajos, dotat cu o noblețe sufletească neprețuită

și că numai așezările sociale strîmbe îl degradează și-i răpesc frumusețea morală?

— „Ce faci dumneata aici?”

Îl întreba pe scriitor domnul Ilarie Zopîrțan, indignat că a fost prins asupra faptelor lui necinstite, sau Iosif Rodean, gata să te convingă că singurul lucru de preț în toată viața asta mîrșavă, e bucuria aurului.

Poate pentru că această întrebare i-a stăruit ani de-a rîndul în auz, s-a izolat scriitorul de viața literară. Își aminteste și azi o mărturisire veche:

„Am trăit mereu departe de cercurile care animează viața literară, așa fiindu-mi condițiile de viață. Multe din criticile ce s-au scris despre volumele mele de literatură, mi-au rămas necunoscute, datorită izolării în care am trăit. Nici interviuri nu mi s-au cerut”.

Și în această izolare a pătruns de odată zgomotul eliberării Patrici. Așa cum spunea odinioară un alt pictor al zbuciumatului suflet țărănesc, Coțubinschi, „viața s-a întors cu fața către oameni. Dreptatea s-a arătat în sfîrșit”.

Acum, cînd forțele vieții, pe care scriitorul le-a slăvit de atîtea ori au învins, poporul acesta odinioară oropsit, către a cărui suferință s-a aplecat nu odată, își aminteste de scriitorii săi. După cincizeci de ani de creație neobosită, el nu spune nici scriitorului nostru: „odihnește-te”, chiar dacă „ceasul e în deseară și ziua se înclină”, cum scrie la Apostolul Luca. Ci încă odată îl cheamă printre artiștii lui luminați, îndemnîndu-l să înoade firul rupt o vreme.

Și peste ani, atîția adolescenți sfioși vor avea revelația literaturii, pe paginile acestei opere, și vor exclama cu aceeași emoție, cu aceeași admirație și curată invidie:

„Ce fericit ești, Agîrbiceanu!”

PAGINI SEMNIFICATIVE

Acum, cînd cele mai reacționare cercuri ale capitalului internațional vor să tirască omenirea într-un măcel înfiorător, prin reînarmarea Germaniei Occidentale, poporul român nu poate uita războaiele stîrnite de militarismul german, care și-a abătut urgia asupra țării noastre în două rînduri, de-a lungul unei singure generații.

El este hotărît să apere cu tărie cauza păcii, cuceririle sale democratice, munca sa pașnică.

În momente istorice diferite, numeroși scriitori romîni, adesea foarte deosebiți prin credințele lor politice și orientarea literară, au dezvăluit în scrisul lor sălbăticia militarismului german și primejdia pe care această forță distructivă o reprezintă pentru însăși existența omenirii și a valorilor ei culturale milenare.

Republicăm cîteva din aceste texte, cu o valoare documentară foarte actuală.

ALEXANDRU SAHIA

GHILOTINA

Nu știu, întrucît glasul meu plin de revoltă se va desfășura tînăr din acest pămînt balcanic, către Germania cu pete închegate de sînge. Către acea Germanie, unde milioane de oameni își simt palmele strînse usturător sub talpa cizmelor naziste. Iată, că vechea generație germană a războiului, aceea care a împins lumea către măcelul mondial, către moarte, spre îndobitocire și foame, reînvie astăzi, mai bestială, sîngerînd dornică la zăngănitul armelor în fața lumii desfigurate.

Inima „insului arian“ s-a strîns la gură — peste care a picat fierbinte — picătură de plumb — pecetea urii. În numele pămîntului care trebuie poporului german, a largului loc sub soare, a „iubirii de patrie“, aprinde cea mai aprigă ură și prăbușește fără ezitare, ceea ce inteligența umană a creat în nesfîrșite veacuri. Banda Hitler, Goebbels, Rosenberg și Goering va rămîne deapururi în istorie, ca cele mai perfecte genii ale răului. Mîntea omului conștient se întuneacă și refuză să creadă acest adevăr al secolului în care trăiește.

Ultima telegramă primită din Berlin înfățișează categoric soarta care așteaptă de acum înainte poporul german sub stăpînirea hakenkreuzului. „Începînd cu 1 ianuarie 1934, scrie telegrama hitleristă, se va reintroduce justiția militară germană care a fost suprimată la 1 octombrie 1920. Ea va fi competentă să judece toate delictele comise de militari sau funcționarii administrației militare. Justiția militară va avea o structură iden-

tică cu cea dinainte de război. Consiliile de război vor funcționa la Berlin, Potsdam și în toate garnizoanele importante. În caz de pronunțarea pedipsei cu moartea de către consiliul de război, condamnatul va fi împușcat dacă va fi judecat pentru un delict pur militar, în toate celelalte cazuri urmînd a fi decapitat“.

Așa dar, împușcare, decapitare...

Și agenția „Hawas“, ziarele franceze, engleze, au avut „naivitatea“ să anunțe că imediat după terminarea falsului plebiscit, Hitler va încerca o politică de destindere, precizîndu-se chiar o largă amnistie. În locul amnistiei apare însă teroarea antisocială, unde ideea de justiție se arată de la început pătată de sînge.

Cît, în sfîrșit, va mai dura această nebulie peste capul Germaniei?

Milioane de cetățeni, atît de umiliți, vor mai tolera jocul dement al cîtorva impostori de rînd?

Generația tînă, aceea a cărei copilărie s-a desfășurat sub bubuitul tunului și a trecut prin fiorii morții va lăsa ca spectacolul să se permanentizeze? Desigur că nu. Vor răbufni masele asuprite și, laolaltă cu arienii și nearienii conștienți, vor înprospăta Germania cea sumbră de astăzi, dîndu-i calea adevărată, pe care proletariatul german o așteaptă de ani. De pretutindeni, din orice colț al globului, se așteaptă cu înfrigurare gestul acesta suprem, care să însemne în istoria lumii plecarea către o viață nouă.

(„Cuvîntul liber“ — 18 noiembrie 1933)

MIHAIL SEBASTIAN

M. S. NEGRU-ALB-ROȘU

Le cunosc culorile astea. Erau în iarna lui 1917 pe toate străzile deșarte ale Brăilei ocupate, pe toate căștile și chipiurile ulanilor, care neîmbrînceau în fața brutărilor, unde făceam coadă în așteptarea celor 300 de grame de pîine zilnică, erau pe cotorul caietelor de școală, pe creioanele cumpărate de la librăria nemțească, pe timbrele poștale, pe aripile avioanelor, pe cutiile de marmeladă: Negru-alb-roșu! Le-am văzut culorile astea și le-am uitat, fiindcă toate se uită, și foamea, și mizeria și frigul, și bombardamentele de noapte... Nu aveam nimic cu oamenii aceia care erau și ei amăriți, fiindcă și ei își lăsaseră undeva, departe, copii și casă. Fețele palide de turci, îmbolnăviți de gerul ținutului nostru dunărean, capetele nemților bătrîni, melancolici uneori cînd ne vedeau alergînd pe maidan și gîndindu-se poate la alte maidane din altă țară... cu ei nu aveam într-adevăr nimic. Dar pe aceste trei culori le priveam cu ostilitate, și negru-alb-roșul ce ne invadase ora singur responsabil de tot. Adică de foarte multe lucruri.

Telegrama care ne anunța eri reintroducerea steagului imperial, ne-a amintit de toate acestea. Nu că faptul ar avea vreo importanță. Germania trebuie să cheľuiască deocamdată cîteva zile la masa hitlerismului triumfător. „Să-și facă damblaua“ cum s-ar zice. Pe urmă, va rămîne cu gustul trezit, gustul de cenușe udă, cu care se termină nopțile de beție. Ce va fi pe urmă, va fi cu siguranță altceva decît ce se spune astăzi la Berlin între torțe și stindarde. Deci, nu practic și nu politic ne preocupă ridicarea acestui

steag care este al unor timpuri, orice s-ar spune, definitiv decedate. Ci altfel: sentimental dacă vreți, din superstiție.

Revoluția germană din noiembrie 1918, care a retezat bățul negru-alb și roșu ca pe un catarg al unui vas cufundat, a fost desigur confuză, timidă, și din capul locului plecată greșit la drum. Dar un lucru făcuseră cu un simț istoric incontestabil, acele zile sîngeroase și glumețe din noiembrie, aruncarea la rebut a unui steag care nu fusese numai al kaiserului, al nobilimii și al războiului, ci al unei întregi tragedii istorice. Simbolul era decapitat și cu el decapitată o epocă. Negru-alb-roșul cădea puțin și pentru răzbunarea noastră, care trăisem sub teroarea lui două lungi ierni. Astăzi, cînd se ridică iar, poate că ne este iertat, deasupra tuturor rațiunilor politice, să ne amintim peste ce sumbru imperiu al morții a fluturat.

(13 martie 1939)

HORTENSIA P. BENGESCU

BALAU RUL

(fragment)

... După vreo trei nopți, viața aceea a drumurilor, acolo departe în sus, se stinse și nu se mai auziră nici împușcăturile.

Fără de zgomotele acelea sinistre, Laurei îi fu deodată frică. Pîndi lumina zilei cu nerăbdare.

Era sculată demult, cu pălăria cenușie pe cap, cînd cineva deschise ușa: — Ei! zise — Azi noapte au intrat. Li s-a predat orașul. Atît!

Agonia totdeauna e sbuciumată, moartea liniștită. Fiecare plecă în tăcere spre casa lui. Acum beciurile erau la suprafața pămîntului.

... La răspîntii stau călări ulanii, cu coifuri argintii aquilate. O companie de infanteriști, oboșiți, prăfuiți, trecea în sus.

Ulanii priveau cu indiferență trecătorii somnambuli. Străbătuseră înainte și înapoi, atîtea orașe încît popasurile nu mai aveau însemnătate.

Fu apoi încuarterarea. Laura o primi ca o gazdă îndoliată, nevoită să adăpostească oaspeți nedoriți. În gestul predării orașului, era cuprinsă pentru orașeni obligația suferințelor. Erau acum soldați ai unei alte discipline, care cerea virtuți și sacrificii. Nu murea nimeni. Nu era nici o violență a faptelor. Era un chin mut și neputincios, o desnădejde și o revoltă înăbușite; sufletul se războia, închis în cetățuia împresurată a trupului.

Fiecare se purta către legea asta nouă, după putința sa de mortificare, după sănătatea sa morală și puterea de îndurare a trupului. Îi unifica un singur cuget: al celor slabi, al celor tari; al celor ce știau să rabde, al celor ce nu erau în stare. — Cugetul libertății!

Temnicierii aveau două formule. Erau, de o parte, oameni înarmați, îngrijați de necazurile lungi ale bătăliei, înfruptați de bunătățile stăpînirii, asupritori cam oboșiți ei înșiși de asuprire. Era, pe de altă parte, un Mecanism oficial, rigid, ingenios, neobosit, sistematic, al tescuirii.

Cazierele și fișele, registrele și hîrtiuțele erau regimul celular al fiecăruia.

De ziua anului cel mai nou al durerilor, se desfășurase o paradă mare.

Dinapoia cordonului strîns de trupe îngîmfate ce formau un careu mare, Laura privise spectacolul cu ochii cui nu poate te crede ceea ce-i stă subț privire.

Pe o estradă impunătoare înconjurată de generali semeți, un Preot, un Episcop domina totul cu misiunea lui.

Asvîrlise o cuvîntare, ale cărei gesturi violente, ale cărei strigăte agresive, ale cărei intonații aspre spărgeau stridente în metalul uniformelor și armelor și tăiau aerul înghețat.

Părea o proclamare uriașe a Urei sacre. În adevăr, ideile asvîrlite ca bombe dinamitarde erau ale unei Cruciade aprige, orgolioase! O biserică provocatoare, spadasină, i se înfățișă Laurei. Trupele imperiale corecte, decorative, ascultau. Nu circula printre ele vreun dangăt, vreo fremătare belicoasă. Numai Statul Major părea însuflețit de dușmănie, și sclipea în aerul înghețat luciul tăios al coifurilor.

Aeroplanе planau în șiruri minunate. Laura, pe care glasul profetului înverșunat o răsbătuse cu fiori de revoltă neputincioasă, se uită acum în sus în văzduhul cristalin. Păsările omenеști își pierdeau cetățenia, păstrau numai miracolul zborului. Cînd întoarse iar privirea în jos, întreaga înfățișare i se păru o panoramă uimitoare și accidentală, în afară de realitate.

(„Balaurul“, 1924).

H. SANIELEVICI

NOTE DIN GERMANIA

La începutul războiului

Göttingen, 20 septembrie 1914

Imprejurările din urmă m-au făcut să văd aici un fenomen interesant. Din sferele conducătoare pleacă anumite cuvinte de ordine (Schlagworte), cari se răspîndesc cu iuteala fulgerului și ajung pînă în straturile adînci ale poporului, repetate, aproape fără nici o schimbare, de cei mari ca și de cei mici. Așa, de pildă, după înfrîngerea de la Marna, conducătorii țării au început a dori o pace separată cu Franța, pentru a se putea îndrepta cu toată puterea în contra Angliei, dușmanul de moarte al Germaniei: și această dorință s-a cristalizat imediat în formula: „Franța e de compătimit!“

Am auzit această frază, în aceeași zi, de la un Geheimrat director de institut, de la un profesor doctor la care mă căutam, de la un negustor care mi-a vîndut niște jambiere, de la un bărbier și de la calfa de bărbier: „Franța e de compătimit!“ Pînă și tonul dulce-ipocrit era aproape același...

Te puneau astfel în curent cu intențiile guvernului, mai mult sau mai puțin ipocrit mascate...

În ziua cînd se anunțase căderea Liège-ului, adică chiar în primele zile după mobilizare, pe cînd forturile rezistau încă, m-am întîlnit într-un local public cu un docent, asistentul și prietenul intim al unui director de institut cu nume în lumea științifică și cu legături însemnate la Berlin. Am vorbit de război: docentul era încîntat de felul cum s-a făcut mobilizarea, de unitatea din Reichstag și de entuziasmul general. Cu acest prilej mi-a mărturisit că *Germania a pornit războiul*.

— „Ce vrei?“, îmi zise el c-un aer de îndurerare prefăcută, „puteam noi să așteptăm pînă la 1916, cînd dușmanii noștri calculaseră că vor avea forțe superioare nouă? Se-nțelege că trebuia să le luăm înainte; noi astăzi sîntem gata, pe cînd ei încă nu sînt...“

Jocul ipocrit al împăratului, — cu localizarea războiului între Austria și Serbia (de ce nu între Austria și Rusia?); cu răzbunarea asasinării „celui mai bun amic al său”; cu refuzul de a lua parte la conferința de mediațiune propusă de Anglia, sub cuvînt că ar fi o umilire pentru Germania; cu pretenția ca Franța să-i făgăduiască neutralitatea pe tot timpul războiului; cu discursul în fața mulțimii, la Berlin... „treizeci de ani am apărut pacea, dar acum dușmanii mi-au pus cu de-a sila sabia în mînă” — l-am înțeles cînd am aflat de la un negustor din Berlin, că după acel ultimatum, neobișnuit de provocător, adresat Serbiei de către Austria, s-au făcut în Berlin uriașe manifestații în contra războiului...

Între altele, interlocutorul meu mi-a mai spus: „De la Franța nu vom lua decît Calais și poate Marocco. Ei n-au nevoie de colonii căci n-au populație, dar Belgia o anexăm cu siguranță!”

Am îngălbenit... l-am răspuns:

— Nu-mi vine a crede; poate să luați doar Liège-ul, de care aveți nevoie pentru întărirea graniței”.

— „Ba, nu, îmi răspunse el cu acea privire gravă, rece și dură — expresie fidelă a filosofiei nietzscheane care inspiră azi pe fiecare burghez german — de întreaga Belgie avem numaidecît nevoie. Ne trebuie Anversul, cel mai bun port din lume; ne trebuie coasta pînă la Calais, unde să ținem cuțitul sub nasul Angliei!...”

Am înțeles atunci de ce, imediat ce trupele germane au călcat granița Belgiei, ura belgienilor în contra germanilor din Bruxelles a izbucnit ca un uragan, deși împăratul dăduse asigurări că după război își va retrage trupele.

Mai tîrziu, cînd pretinsele atacuri ale franc-tirorilor dădură Germaniei pretextul să-și dezvăluie intențiile în mod oficial („Am sacrificat prea mulți oameni, ca să renunțăm la acest pămînt”, — „Nu mai putem face un astfel de sacrificiu și într-un... viitor război!...”) — gazetele berlineze spuneau: „Vom anexa Belgia, nu pentru ca o mînă de nemernici (!) să aibă cîntea de a deveni cetățeni germani, ci fiindcă ne trebuie Anversul, cel mai mare port din lume, și coasta dinspre Marea Nordului”...

Însfîrșit n-am să uit figura, congestionată de „furor teutonic”, a unei domnișoare dr. în filosofie: „Belgienii ăștia sînt niște criminali; cît timp va exista un singur Belgian, noi nu vom putea stăpîni Belgia în tihnă!”...*)

...„Macht geht vor Recht” — războiul de astăzi e produsul monstruos al frazei acesteia. Nu e numai Bismarck care a emis-o. Nietzsche, Wagner și dintre cei de astăzi, Chamberlain, favoritul împăratului, au proclamat și inoculat în toată clasa dominantă, concepția aceasta păgînă care izbucnește astăzi așa de violent.

*) D-ra aceasta, institutoare, devenise studentă, deși se apropia de cincizeci de ani; foarte idealistă în concepțiile ei, foarte duioasă cu copiii, putea servi ca exemplu de felul cum clasa feudală germană știuse să inoculeze toate sufețele, chiar și cele mai alese, cu microbul imperialist. (nota autorului)

CONDICA DE SUGESTII

CONSTANTIN ADAM

DIALOG INTRE JACK UCIGAȘUL ȘI AUTORUL SĂU

TABLOUL I

Decorul reprezintă camera de lucru a unui cunoscut autor de romane polițiste. Sîntem la etajul 47, mobilierul strict necesar: un microfon, un megafon, un dictafon, un telefon, un saxofon. O panoplie imensă cu toate armele albe și de foc din secolul nostru. În dreapta fund, un mic laborator cu substanțe toxice. În planul I, stînga, o vitrină cuprinzînd ștreanguri de diverse grosimi, lasso-uri, tomahawk-uri, andrele, siringi, cătușe, clești, un scaun electric în miniatură, foarfeci, etc.

La deschiderea cortinei, autorul lucrează la birou. După cîteva clipe apasă butonul dictafonului și pronunță rar:

AUTORUL: Jack ucigașul să poștească-ncoace.

VOCEA SECRETAREI: O. K.

(peste 5 secunde intră Jack, un bărbat vînjos dar obosit)

JACK: Salut, patroane . . .

AUTORUL: Nu prea-mi place

Cum ai lucrat aseară cu Joe Grey.

Ai tras un glonț. Îți ordonasem trei.

Ai omorît portarul. E perfect.

Dar trupul nu l-ai ciopîrțit complet.

JACK: Sînt, obosit, patroane, Nu mai pot.

Pe mine, zău, m-ai ciopîrțit de tot

De ani de zile n-am mai stat de fel

Ce crezi, că nervii mei sînt de oțel?

Am patru mii de crime la activ.

PATRONUL: Ei și? Ești personajul pozitiv

De altfel nici nu cred că ai atît,

Am să mă lămuresc numaidecît.

(apasă butonul)

AUTORUL: Să-mi dai decontul crimelor lui Jack. *(începe)*

(către Jack) Îți faci valiza.

JACK: Iară vrei să plec?

AUTORUL: Iei patru revolvere și-o andrea

(Îți spun eu p-ormă ce-ai să faci cu ea):

Te duci în strada patruzeci și șase

Împuști bătrîna și îi smulgi trei oase.

Apoi pe ceilalți, însă nu pe unchi
 Căruia-i vîri andreaaua în genunchi.
 E otrăvită cu curara-n vîrf,
 Dacă-l atingi, vei fi tu însuți stîrv . . .

DICTAFONUL: Sînt trei mii nouă sute nouășnouă . . .

AUTORUL: Ei, Jack? Vezi ce minciuni ne torni tu nouă?!

JACK: Patroane, am greșit . . . dar (*scos din fire*) mii de ștreanguri!

M-am săturat să mă strecor prin ganguri
 Să tot ochesc, să tai și să sugrum
 Să prind copii-ntîrziți pe drum,
 Și-n fiecare pagină, mereu,
 Temutul ucigaș să fiu tot eu!

AUTORUL: Dar ce-i cu tine, Jack, cum, tocmai tu?

Eroul meu să se dezică? Nu.
 Am pus în tine-atîta fantezie
 Te-am plămădit în nopți de insomnie
 Și-ai devenit eroul de roman
 Al modului de viață-american.
 Hai, fii cuminte, baby . . . Taci cu tata.
 Ia-ți armele, andreaaua . . . Și fii gata!

JACK (*implorator*): Vreau să mă odihnesc măcar o lună!

Lăsați-mă! Cu Gladys împreună
 Vreau să-ngrijesc la fermă pușorii,
 Să sorb mireasma gingașă a florii,
 S-aud în preajmă fluturi și albine,
 (*convîgător*) Zău, voi lucra pe urmă mult mai bine!

AUTORUL: Dar cartea mea, nu te gîndești?

JACK: Ba da . . .

AUTORUL (*devine amenințător*):

Nu, Jack, să știi că n-o să-ți meargă-asa!
 Vrei să mă faci de rîs la Editură?
 Să-mi surpi prestigiul meu de scriitor?

JACK: Patroane, vreau la țară, vreau la soare . . .

AUTORUL: Ei, Jack, atunci, în cartea viitoare

Pentru împotrivirea de-astă-dat'
 Ai să plătești cu vîrf și îndesat.
 (*cinic*) Întîi pe Gladys, chiar cu mîna ta
 Am să te pui s-o tai bucăți. (*arată cum*) Așa . . .
 Apoi la ferma ta voi pune-o bombă
 Și totu-o să transformi în hecatombă,
 Pe tine chiar te-oi prinde-ntr-o capcană
 Și-ți voi deschide rană după rană
 Și le voi unge cu diverși acizi
 Și voi lăsa să intre-n ele-omizi .

JACK (*hotărît*):

Deschide-mi zece răni, ba chiar mai mult.
 Eu vreau la țară! Nu te mai ascult!

(*se aprinde din ce în ce*)

AUTORUL: Așa? (*caută un alt mijloc de convingere*)

Dar bine Jack, ți-am explicat!
 Tu nu ești oarecine! Fii bărbat!
 În tine-am pus tot ce-am avut mai bun,

Ești idealul, ești . . . cum să-ți mai spun?
 Ești idealul-atîtor tineri, știi?
 Ești studiat în școli de zeci de mii!
 Femeile-mi trimit mereu scrisori:
 Brutalitatea ta le dă fiori,
 Și, noaptea-ți simt răsufllul pe obraz.
 Ești idealu-american de azi!
 Ești ucigașul cel mai fioros,
 Ce repede ucizi, și ce frumos!

JACK (*tulburat*): Patroane, nu-nțeleg, de m-odihnesc
 Nu-s tot acelaș om?

AUTORUL: Mă îndoiesc!
 Să umbli printr-albine, printre flori!
 Mai poți să fii un demn educator?

JACK (*convins*):
 Așa-i! M-am zăpăcit! Îți cer iertare!
 Vreau ideal să fiu! Nici n-am răbdare...
 (*încearcă revolverul, ia, cu grijă, andreaua, și se pregătește să iasă*)

VOCEA SECRETAREI

LA DICTAFON: Întreabă editoru,-ați terminat
 Fascicola? De ce-ați întârziat?

AUTORUL (*uitîndu-se muștrător la Jack*):
 Trimite chiar acum dactilografa
 Ca să-i dictez . . . Am să repar eu gafa . . .
 De ce-am întârziat? M-a reținut
 Un caz de conștiință . . . A trecut . . .
 În zeci de file ești vedeta primă
 Azi tu însperi în țară orice crimă
 Trei senatori au spus cu patetism
 Că reprezinți yankeul eroism!

JACK: Trei senatori? Congresu-ntreg să spună!
 Eu cer concediuul meu legal de-o lună!
 La țară, ah, concediu vreau să capăt!

PATRONUL: Ei bine, Jack, voi merge pîn-la capăt.
 (*se uită hipnotic la Jack, vorbește rar și apăsător*)
 Tu nu mai vrei să fii american?
 Tu ai uitat că ești în Ku-Klux-Klan?
 Și că există și comisii care . . .

JACK: Comisii? Cum? . . .

PATRONUL (*insinuant*): Da . . . pentru cercetare . . .
 Purtarea ta de-acum ne e dușmană . . .
 E-activitate anti-americană . . .

JACK (*pierdut*): Cum? Eu? . . . Mă știi, patroane . . .

PATRONUL: Da, chiar tu . . .
 Ascultă ce-am să-ți spun . . . Să nu zici nu.
 E-adevărat că-n crima ta recentă
 Purtaai cravată roșie violentă?
 Și că odată-un negru într-un bar
 Te-a enervat? Nu l-ai ucis măcar.
 I-ai tras doar două palme . . . Și apoi,
 Ții minte cînd ai spus, aici, la noi:
 „ Ah, roșii cît de mult îmi plac! . . . ” Mai știi?
 JACK (*se îngălbenește*): Tomate-am vrut să spun! . . .

PATRONUL: Nu mă minți!

 Ești un cadavru! Te și văd pe dric!

 Ești condamnat!

JACK: Dar n-am făcut nimic!

PATRONUL: Ajunge! Îți fac dosarul chiar acum

JACK: Patroane, fac orice! Să-mi spui doar cum . . .

 Renunț la fermă! Spînzur, spintec, tai!

 . . . Dar nu mă da comisiei, — că-i vai! . . .

(cade zdrobit pe un scaun)

TREI MEDALIOANE

lui N. Tăutu

ANCORA

O ancoră ce stă pe mal . . .
De mult n-a mai atins-o-un val
Se odihnește pe nisip
Cu ierburi și nămol pe chip.
Dar eu o știu, cînd în furtună,
În noaptea neagră, fără lună,
Atîția oameni a salvat.
Cînd în adînc s-a scufundat.
De-aceea azi, cînd stă, uitată,
Eu știu ce-a prețuit alt-dată.
În uragane și-n tumult
O ancoră? Nu. Mult mai mult!

BARCA

E o barcă simplă, dintr-un lemn de brad
Pe cîte valuri nu-și deschise vad.
Chiar eu m-am legănat de-atîtea ori
Pe lacuri, la amiază sau în zori.
Cu-o fată-alături am plutit, vîslind,
Și-am sărutat-o-n noaptea de argint.
Dar niciodată n-am uitat că lemnul,
Nu-i doar un simplu lemn de brad, ci-i semnul
Atîtor vijelii ce-a străbătut
Cu zvelta ei făptură în trecut.
De aceea-mi spun mereu în sinea mea:
E-o barcă doar . . . Dar cîte știe ea!

ODGONUL

Din sîrmă groasă e-mpletit
Odgonul ce-mi stă-n față
De mîini dibace-i folosit
De mult vînjoase brațe.

De stă încolăcit la mal
 Sau colo, sus, pe punte,
 El cu tăria-i de metal
 Furtuna stă s-o-nfrunte.
 Văd urma miinilor pe el
 Atâtea generații,
 Și-au pus amprenta pe oțel
 Călătorind prin spații.
 De-aceea eu privesc tăcut,
 Odgonul ce-mi stă-n față.
 Căci vîntul ține un minut.
 Odgonul—cît o viață!

PIȚIGOIUL DIRIJOR

lui Marcel Breslașu

Un pițigoi
*(nici prea de rînd, nici prea de soi
 ci o aurea
 mediocritas)*
 își căuta femeia
(cherchez la femme!)
 căci se sugestionase tam-nesam
 că numai prin căsătorie
*(considerată nu ca o manie
 ci, mai degrabă,
 ca o treabă
 impusă, ca o datorie)*
 va reuși să-njghebe un cămin,
 un cuib călduț, din patruzeci de pene
(și indigene și eterogene)
 în care își va crește puișorii,
 predîndu-le secretul muzical
 cu exemplificări din ce-au mai bun
 compozitorii,
 din Schubert,
 Hendel,
 Wagner *(Parsifal)*,
 pe timpul verii, — căci în timpul iernii
 vor studia din Czerny,
 pîn' s-or deprinde chiar și cu modernii.
*(Dar nu din clapa muzică-a tavernii,
 ci din tezaurul etern,
 mereu actual, mereu modern.)*
 Și pițigoiu-și ciripea în sine:
 Ce bine
 o să fie-atunci de mine!

Înconjurat de puii-mi talentați,
codați,

moțați,

rotați,

simfonizați,

mici pițigoi pițigăiați,

voi da concerte,

lente sau alerte,

voi năpusti arpegii în cohorte

(*f o r t e*)

și-o să răsune „Ano! Lugoiano!”

(*p i a n o*)

sau chiar „Cît te iubesc, Paraschivo!”

(*v i v o*)

și nimeni n-o să spue: veto!

cînd voi începe-un alegretto,

ca-n filmele-animat-ale lui Gopo

(*m a n o n t r o p p o*)

și n-o s-ascult la critice pedante

cînd voi cînta, pe seară, un

a n d a n t e.

Și cînd mi-or crește puii mari cu toții,

în cor o să se-adauge nepoții,

și de atunci-nainte,

țin-te!

Pădurea-ntreagă, ca un Ateneu,

va răsuna de corul meu!

(*Un cor cu-orchestră, se-nțelege!*)

Pentru oboi—

doi

pițigoi.

La piculină—

un văr sau fină.

La trompetă—

o cuscră cochetă.

La clarinet—

un cusceru cochet.

La fagot—

un nepot.

La contrabas—

un pițigoi mai gras.

La tobă—

un pițigoi în robă.

La trombon—

un unchi afon.

Ca harpistă—

o mătușică tristă

Și ca arbitru,

la pupitru,

eu, pițigoiul dirijor

peste orchestră și peste cor!

Dar. între timp,

trecuse anotimp după-anotimp,

și el, visînd mereu orchestre
cam neglijase trebile terestre,
Și observă, cu disperare,
că haine-n-are,
și că va trebui, întîi și-ntîi,
să nu mai umble fără căpătîi,
ci să muncească cu perseverență
(*în esență,*
nu în aparență)
un an, sau doi, sau cine știe cît . . .
și pițigoiul amărît
a plîns la gîndul crudei sale soarte
(*pe limba lui, pe păsărește!*)

MORALA I

Întîi însoară-te
și-apoi vorbește!

MORALA II

Nu face spume
de cuvinte potrivite-anume,
glume,
încîlceli de nume,
fraze bombastice, perifrastice,
ca niște gume
(*elastice*)
cu sensuri care sînt și parcă nu-s . . .
Ci spune ce-ai de spus!
(*Cînd ai ceva de spus!*)

RADU POPESCU

„RĂDĂCINILE BUCURIEI“

În ultimul timp se manifestă în proza noastră o ocolire condamnată a temelor legate de unul din cele mai importante lectoare ale vieții noastre sociale, o ocolire a fabricii, a muncitorilor și inginerilor, a conflictelor principale care se încheagă și se dezleagă în uzine sau pe șantiere, sguduind mari mase muncitorești. Pretextul invocat de unii, fereala de șablon, are în acest caz un caracter cel puțin pueril, dacă nu suspect.

Mai e nevoie să afirmăm că nici un subiect, nici o temă, nici un tip uman nu poartă în sine, ca o fatalitate, șablonul?

În definitiv, istoria literară cunoaște romanul de cavaleri. Pentru ce nu am avea și un roman de ingineri? Dacă, prin caracteristicile lor proprii epocii noastre, inginerii sînt chemați să joace un rol însemnat în producție și în socializarea țării, atunci ei nu pot fi ocoliți. Muncitorii din industrie reprezintă categoria cea mai activă și mai conștientă a oamenilor muncii din țara noastră: acțiunea lor, sufletul lor modifică întreaga ambianță a epocii, și dă o direcție anumită tuturor conștiințelor. Cum ar putea fi lăsați de o parte? Lupta cu dușmanii socialismului ia forme dintre cele mai acute în domeniul industriei, căci, în primul rînd de înfăptuirea industrializării socialiste este legată construirea bazelor socialismului. Poate fi ea trecută sub tăcere? Dacă

așa ar fi, ar însemna ca literatura să se plaseze pe nesimțite la periferia vieții și a culturii și să nu mai realizeze practic nimic din funcțiunea ei socială, din misiunea ei revoluționară.

Nu, nu există o fatalitate a șablonului. Există însă o teamă în fața vieții și deficiențe de ordin ideologic; există șovăială în selectarea realității și insuficiență în imaginație; neîncredere în noutate și timiditate în observarea sufletului omenească.

★

Ieronim Șerbu nu e la prima lui producție literară, și cititorii, care au urmărit mai de mult începuturile sale de nuvelist și romancier cu înclinație spre investigația psihologică, sau au citit numai, de curînd, ultima lui carte, „Poveste de dragoste“, știu aceasta. Dacă amintim faptul e pentru a sublinia că scriitorul care ne dă un vast roman industrial, cu inginerii și muncitori metalurgiști în luptă cu sabotajul producției și cu formele cele mai ascuțite ale împotrivirii dușmanului de clasă, e un autor care a pășit în maturitate cu un destul de îndelungat trecut literar, format într-o epocă descurajatoare și nu totdeauna la cele mai sănătoase surse ale gândirii și artei. Faptul dovedește o justă orientare scriitoricească, merit ce trebuie subliniat și recomandat spre exemplu acelor scriitori care se arată mofturoși în fața litera-

turii prezentului și, sub semnul combaterii șablonului, sînt din ce în ce mai amatori de felurite evadări. Și mai dovedește că scriitorul adevărat și viu se simte atras spre miezul fierbinte al vieții colective, spre locul unde se plămădește simbul viitorului.

Ca și mulți alți scriitori din generația sa, Ieronim Șerbu a făcut primii pași în literatură într-o atmosferă literară saturată de freudism, de psihologism, de concepția idealist-dualistă care rupea unitatea dintre viața psihică și realitate, de teoria, de aceeași factură idealistă, a opoziției ireducibile individ-mediul, de scindarea psihicului în zone ostile, a conștiinței și a subconștiinței; toate acestea exasperate, cel puțin la unii scriitori, de interiorizări violente și maladiv dostoievskiene. În această viziune, — pe care alții, și nu greșit au mai numit-o „crepusculară“ — pătrunderea în sufletul uman echivala cu pierderea într-o cavernă întunecoasă, înghețată sau încinsă de febră, colcăind de tîritoare umede, traversată de curenți neașteptate, plină de capcane nebănuite și de umbre înspăimîntătoare sau grotești, în care atît posesorul cît și psihologul se pierdeau cu o voluptuoasă groază. Lumea, viața socială, afirmarea sănătății psihice pe baza unei concepții științifice și a unui criteriu moral rămîneau undeva departe, neștiute, refuzate, uitate. Scriitorul a fost în felul acesta multă vreme prizonierul unei literaturi estetizante, psihologizante.

Ideologia clasei muncitoare l-a ajutat pe Ieronim Șerbu să pornească pe drumul realismului. De asemenea, ca la mulți alți scriitori porniți de pe pozițiile psihologismului și estetismului individualist mic-burghez, primii săi pași spre reflectarea realistă a vieții au fost însoțiți de confuzii naturaliste, așa cum s-a văzut în volumul său de dibuiri, intitulat „Oamenii visează pîine“, în timp ce în „Vițelul de aur“ și „Poveste de dragoste“ reapăreau vechile sale tendințe, încoronate în prima operă „Dincolo de tristeță“ — spre o psihologie individuală autonomă, care rupea pe eroi de mase în ciuda eforturilor, autorului de a se elibera de vechile sale concepții estetice antirealiste.

Din acest punct de vedere romanul „Rădăcinile bucuriei“ se înscrie ca o înfrîngere a resturilor individualiste ale scriitorului. Ieronim Șerbu încearcă acum să stabilească un echilibru între sufletul individual și viața colectivă a maselor. El rămîne un cercetător bucuros al sufletului uman, al reacțiunilor intime și al tuturor acelor mișcări interioare care nu se exprimă direct și categoric în afară, dar acum le cercetează de pe poziția neîncetatei comunicări a individului cu mediul social și le descoperă provocate sau influențate de acesta.

Nu există — ne dovedește și își dovedește scriitorul — sentiment, oricît de personal, oricît de intim, care să nu fie cauzat, modelat, împlinit de raporturile omului cu clasa sa, cu colectivitatea sa de muncă, cu societatea din care face parte. Înainte de a descoperi rădăcinile bucuriei oamenilor, autorul a descoperit în această nouă lumină a migăloaselor sale cercetări asupra sufletului uman, rădăcinile unei bucurii scriitoricești, care este aceea a pătrunderii simple, directe a adevărului.

Ne-am apropiat astfel de conținutul însuși al cărții lui Ieronim Șerbu.

Procesul de muncă în uzina „Laminorul roșu“ constituie sursa destinului sufletesc al tuturor eroilor și, în același timp, materia primă și cadrul însuși al acțiunii. Nu se poate ajunge la plămădirea eroului fără a trece prin procesul de muncă în cadrul căruia el își desfășoară activitatea socială. De aci concluzia că documentarea tehnică riguroasă, vastă, este indispensabilă scriitorului care atacă tema industrializării socialiste a țării. Ea face parte, de altfel, din cunoașterea generală a vieții, din contactul strîns, nemijlocit, neînterupt, cu viața oamenilor muncii, indispensabil oricărei creațiuni. Cum trebuie însă să se oglindească procesul de muncă în opera literară? În primul rînd, nu de sine stătător, nu separat de restul materialului descris. Romanul nu trebuie să devină un manual tehnic de producție, descriind în amănunt scara fabricației cutărui articol, și nici nu poate deveni un astfel de manual, cunoștințele tehnice ale unui scriitor, oricît de documentat, rămînd totdeauna inferioare cunoștințelor

unui muncitor chiar necalificat. Descrierea procesului tehnic trebuie să se întindă în roman numai atât cât e necesar pentru a crea atmosfera specifică din punct de vedere industrial, a uzinei descrise, și mai ales pentru a deschide un drum spre portretizarea și înțelegerea oamenilor. Consecința este că scriitorul însuși nu trebuie să cunoască acest proces separat de cunoașterea întregii vieții a întreprinderii descrise, nu trebuie să-l considere obiectul unui proces de documentare de sine stătător și care ar avea în viitoarea operă un rol de sine stătător. Un scriitor care ar lua manuale tehnologice și le-ar studia minuțios și îndelung, ar fi ridicol; cel care ar cerceta, într-o fabrică, piesă cu piesă fiecare mașină, mașină cu mașină fiecare secție, secție cu secție și serviciu cu serviciu, de la intrarea materiei prime pe o poartă pînă la ieșirea produsului pe alta, și s-ar considera prin aceasta perfect documentat, ar fi penibil. Cred că scriitorul care face experiența *literară* a fabricii, trebuie să se documenteze *literar*, adică adunînd atîtea cunoștințe tehnice cît să înțeleagă efortul uman și lăsîndu-se impresionat prin aceasta de viața tumultuoasă a motoarelor și a mașinilor pînă la obținerea unei imagini artistice cuprinzătoare. Ingineri-scriitori s-au văzut; scriitori-ingineri nu cunosc niciunul. (Aceasta nu înseamnă că acel minim de cunoștințe tehnice nu poate fi, uneori, extrem de întins și variat, — ci numai că observarea și zugrăvirea procesului tehnic în sine, poate duce cel mult la un reportaj conștiințios, în care oamenii nu vor căpăta niciodată figuri individuale, ei rămînînd mereu desemnați prin generalități ca: *muncitorii, fochiștii, maeștrii, perforatorii, sondorii, minerii*, ș. a. m. d).

E o chestiune de talent și de finețe, și Șerbu a sesizat-o într-un mod demn de relevat. În cartea sa, descrierea procesului complicat al fabricării țevilor, prăjinilor și conductelor, ocupă exact atîta loc cît să ne dea o imagine de ansamblu a uzinei și să ne dezvăluie elanurile sau lipsurile sufletești ale celor ce muncesc acolo. După citirea cărții lui Șerbu, fabricarea țevilor îmi este tot atît de necunoscută ca și pînă acum, dar nu mai îmi este *neînțeleasă*, stră-

ină. Am o imagine limpede a uzinei în ansamblul ei. De pildă: „*Luminile orbitoare ale magneziului fulgerau pereții de sticlă ai uzinei. Flăcări verzi și albastre jucau la capătul țevelor care goneau în cursa lor neodihnită pe paturile de fier, lăsînd dire de foc. Din semiîntunericul de pe platformă se desprindeau în văpaia roșie, tremurătoare, chipurile smolite ale laminoriștilor, săpate ca în aramă. În lumina focurilor ele păreau o clipă a fi de jar*“. Sau: „... *marele atelier luminat de zeci de becuri suspendate de plafonul de sticlă. Becurile ardeau ziua și noaptea. Ele nu izbuteau să gonească de pretutindeni întunericul care dăinuia în spațiile vastei hale. Sus, pe traversele de fier, lunecau macaralele, pîrînd niște vase care pluteau pe ape negre și nemișcate. Cîte o macara slobozea un lanț care se lăsa din ce în ce mai jos, la pămînt, încărcînd o sarcină de țevi, apoi spintecînd întunericul pornea spre celălalt capăt al uzinei. Cuptoarele aruncau flăcări roșii, violente, prin nenumăratele lor guri. Pentru o clipă, totul în jur, oamenii, agregatele masive ale laminorului, perforatorul, mașina Duo, netezitorul, pereții de sticlă ai halei se aprindeau într-o lumină roșie, de incendiu*“. Detaliile tehnice apar pe măsură ce tensiunea acțiunii o cere, și atunci ca un fond al portretului oamenilor care ocupă primul plan. Astfel, în scena primei experiențe a unei inovații în muncă, fapt care provoacă o încordare maximă a tuturor forțelor vii, umane, și care va juca un rol foarte important în precipitarea conflictului: „*Cînd prima bară se rostogoli pe patul înclinat, Munteanu rămase neclintit, dar privirea sa ageră o urmări cum alerga spre gura laminorului. Apăsă pe manetă și fulgurator pîrghia porni, străpungînd oșelul pe toată lungimea lui. Laminorul se zgudui din încheieturi, oșelul scrișni, împrăștiind un roi de scînteii orbitor*“.

„*Cu obrajii încinși încă de dogoarea focului, Ștefan făcu ultima probă a țevii. Un șuvoi de apă de o mare forță fu împins în interior: avea aceeași putere ca răbufnirea țiteiului din fundul pămîntului.*

Țeava rezistă.

Tînărul inginer porunci să se mărească

presiunea. Omul de la manetă, înainte de a apăsa îl privi fix, sticlos.

Lui Ștefan i se săpă între sprâncene dunga aceea de dirzenie. Făcu un semn cu mîna, scurt. Celălalt trase deodată maneta, iar torentul fișni cu o nemaipomenită tărie. Apa fierbea, vijălia, izbînd cu furie pereții țevii. Viștiul ei îi umplu auzul. Ștefan stătea încordat, ca și cînd acest șuvoi ar fi trecut prin trupul lui.

Pereții țevii rezistară și de astă dată.“

La punerea în funcțiune a laminorului automat realizat prin luptă dîră de întregul colectiv al fabricii, o bubuitură grozavă îi face pe oameni să tresară, și această tresărire, ca în fața marilor evenimente, această senzație subiectivă, dă detaliilor tehnice caracterul lor de neuitat și făcîndu-ne și pe noi să-l reținem limpede prin starea sufletească provocată de această bubuitură: „O lovitură puternică, care cutremură pămîntul, îi făcu să tresară. Se îndesară unul în celălalt cu răsufierea tăiată.

— I-a dat drumul, spuse Stoica luminîndu-se.

O bară se rostogoli spre un dispozitiv în formă de căldare, o înhățară ghiarele de oțel, o fizară și deodată uriașul ciocan pneumatic o străbătu de la un capăt la celălalt. Imediat bara fu aruncată pe bancul de filiere. În aceeași clipă, Andrei mînuî butoanele și pîrghia o porni.

Oamenii priveau cum bara se lungea, se transforma într-o țevă subțire, alergînd nebunește pe role. N-avură cînd să urmărească întreaga ei cursă, deoarece din nou răsună lovitura grozavă a ciocanului pneumatic și mereu alte bare se rostogoleau una după alta, cu o iuteală neobișnuită.“

Aceste descrieri, în ciuda unor lungimi și detalii care sfîrșesc uneori prin a obosi, răspund unei meniri artistice precizînd momentul psihologic, luminînd mișcările lăuntrice și reacțiile morale ale eroilor.

Descrierea tehnică este constituită din imagini, fiind subordonată necesităților prezentării oamenilor, și valorificată prin aceasta. Este un echilibru atent dozat între descrierea fabricii și desfășurarea epică sau analiza psihologică. Avem atîtea de-

talii tehnice cîte trebuie pentru a înțelege viața muncitorimii metalurgiste, și pentru ca inginerii lui Șerbu, cînd descifrează planuri complicate sau calcule savante, să nu semene cu actorii care citesc declarația de plecare a iubitei pe un petec de hîrtie absolut alb.

★

Pentru a pune în evidență pe fiecare om în parte, scriitorul a procedat la crearea unei mulțimi de personaje asemănătoare și complimentare; din acest punct de vedere creația eroilor în romanul lui Ieronim Șerbu se manifestă în mai multe grupuri oarecum distincte, de la eroul de prim plan, înfățișat într-o multitudine de ipostaze și trăsături morale, cercetat sub toate aspectele și în toate raporturile, trecînd prin personajele din ce în ce mai străvezii, pînă la estompare și confundare în anonim.

Prin fiecare din aceste grupe, autorul zugrăvește diferite categorii sociale sau profesionale, iar prin fiecare personaj diferite stadii de evoluție a conștiinței și a simțului de clasă în sînul categoriei respective. Astfel el ne dă o viziune largă și în același timp amănunțită, a lumii noastre în prezent. În fruntea fiecărui grup de personaje pozitive stau comuniștii, oamenii formați și înflăcărați de învățătura Partidului, în timp ce lîngă ei se rînduiesc, pe diferite trepte, oameni care abia tind spre realizarea acestui tip ideal. Astfel, lîngă Moroiu, inginerul tînăr, pătruns pînă în fiecare fibră a făpturii sale de idealul creator al Partidului, vom găsi pe Vozianu, intelectualul vîrstnic, format la altă școală, dar aderînd cinstit la avîntul clasei muncitoare, apoi pe Axinte, muncitorul bătrîn dar indestructibil legat de munca sa, și, în sfîrșit, pe Felicia, funcționara ștearsă, femeia apusă, în care abia încep să miște semnele unei treziri la o viață nouă. În fruntea altui grup ilustrînd în linii mari aceeași evoluție, îl găsim pe maestrul Petre Duna, muncitor comunist, cu adevărat constructor al socialismului, paznic vigilent al cuceririlor clasei muncitoare, sfătuitor și învățător al tineretului; lîngă el, pe Andrei, tînăr plin de viață, de patriotism, de devotament și elan, gata la sacrificiu, setos de frumusețe, adevărat model de utemist.

crescut la școala Partidului; Ilina, corespondent feminin în puritate, dragoste de viață și entuziasm al lui Andrei; Stoica, fochistul neîntrecut și savuros cronicar de snoave vânătoarești, reprezentant al muncitorilor simpli, cu sufletul larg și mintea vie. O altă grupă cuprinde muncitori care reprezintă diferite grade ale conștiinței de clasă, începînd cu aprigul Munteanu, continuînd cu hotărîtul Niculaie Stanciu, cu încă nesigurul Eftimie, și sfîrșind cu Suciu, tînărul șovăielnic, închircit în temeri străvechi, pe care îl vedem dezvoltîndu-se sub ochii noștri. Pîrvu reprezintă pe muncitorul cinstit dar cu mentalitate îngustă și cu concepții de muncă înapoiate, iar Badea, pe un președinte de comitet de întreprindere cam lasă-mă să te las, dar al cărui fond pozitiv iese la iveală sub impulsul Partidului. Elena, Maria și Anca, sînt femei muncitoare sau intelectuale care se îndreaptă spre o viață nouă cu suflete curate dar nu cu prea multă afirmare a personalității.

Ca personaje negative avem pe Bogdan, Bălăcioiu și Ada Mușat, dușmani neîmpăcați ai vieții noi, și pe muncitorii Voiculeț, — depravat Cațavencu de mahala, vulgar, viclean și periculos — pe Dobre, brută asasină, prototip de muncitor fără conștiință, descompus pînă în măduva oaselor, — pe Sima și Berceanu, mici burghezi speculanți și necinstiți, strecurați de organizațiile sabotoare în diferite articulații ale procesului de producție. Astfel una din cărțile lui Șerbu se prezintă ca o hartă în relief, cu înălțimi și cu depresiuni, cu piscuri și prăpastii.

În realizarea individuală a fiecărui erou este iarăși de făcut o observație: spre deosebire de mulți dintre confracții săi, autorul izbutește mult mai bine personajele pozitive decît pe cele negative.

În Moroianu, autorul și-a propus să întruchieze tinerețea descătușată, sursă inepuizabilă de energie și ideal, galvanizată de o credință cuprinzătoare, de o hotărîre în stare de cele mai mari realizări. Personajul nu este deloc artificial, nu este deloc preconcepțit, și se prezintă ca un tînăr simplu și deschis, care nu are crispări anticipate la simpla apariție a dușmanului

de clasă, — cum cu multă inexactitate și imprudență a afirmat în „Gazeta Literară“ o tînără tovarășă care pășește, de altfel destul de inspirat, în domeniul exegezei literare (La prima întîlnire a eroului cu Bogdan, autorul spune chiar că pe Moroianu „șeful laminoarelor îl atrăgea“). Scriitorul nu-l prezintă deloc ca pe un geniu al binelui și al previziunii, ci ca pe un intelectual comunist înclinat spre fapte pozitive, destul de naiv sufletește, din moment ce a putut fi victima unei femei de o atît de proastă calitate ca Marica, și ar fi putut fi și a doua oară victimă a Ancăi, dacă aceasta nu s-ar fi nimerit de tipul contrar, căci acest om însetat de iubire se îndrăgostește la iuteală, în tren, de o necunoscută, în virtutea „loviturii de trăznet“. Dar aceste trăsături îl umanizează, ca și prietenia spontană, bazată pe afinități sufletești, cu muncitorul Petre Duna, pe care cu multă delicatețe sufletească îl introduce în calculele savante ale rezistenței materialelor.

Fiecare din eroii pozitivi ai lui Șerbu, sînt salvați de la răceală și artificiozitate, prin altoirea cu un sentiment uman și personal, foarte accentuat. Astfel Sitaru, este un activist de partid responsabil, calm, stăpîn pe sine, cu ochiul sigur, sprijinindu-se neîncetat pe masa oamenilor simpli. Medrea este un comunist, muncitor capabil, director cu mari realizări la activul său, dar pe care succesele l-au făcut orgolios și l-au rupt de masă: el a devenit autoritar, ținofos, sigur de sine. Natural, împotriva tuturor credințelor sale, a voinței sale de fier, el cade în mîna dușmanului, adică sub influența inginerului Bogdan. Conflictul care îl opune lui Sitaru, ar fi fost redus numai la atîta, un conflict politic ascuțit, în care amîndoi antagoniștii s-ar fi combătut cu armele proprii temperamentului și conștiinței lor. Dar Sitaru și Medrea sînt vechi prieteni, din epoca tinereții îndepărtate, a zilelor de suferință, a speranțelor comune. Această prietenie dă conflictului lor un caracter deosebit de emoționant. Fiecare vede în celălalt, în același timp, pe antagonist și pe prieten. O du-

rere surdă, însoțește despărțirea lentă a celor doi oameni, și inima prietenească sîngeră în fața datoriei. Sitaru nu ezită să provoace înlocuirea lui Medrea de la direcție, atunci cînd orbirea acestuia devine iminent periculoasă pentru interesele fabricii, dar victoria lui e o victorie nedorită, plină de tristețe, svîcnind de elanuri către prietenul căzut. În cazul Medrea-Sitaru, autorul ne-a dezvăluit un nou aspect, deosebit de subtil, al relațiilor dintre comuniști. Lupta dintre datoria comunistă și sentimentul personal, dă o profundă rezonanță umană sufletului comunist, pe care pînă azi n-am văzut-o încă cercetată.

Cu totul similară este și frămîntarea sufletască a lui Petre Duna, care se dovedește a fi nu numai un laminorist care stă în fabrică, trei, patru ore după schimbul său, ci un om viu, sensibil, pe care în pragul maturității îl încearcă sentimentul gingaș al dragostei. Situația are două complicații grave: pe de o parte, Duna este soț și tată, cap de familie iubitor și adevărat, pe de o altă parte, Ilina, obiectul dragostei sale, este iubită de Andrei, pupilul său, fiul său sufletesc, creațiunea ideilor și moralei sale de viață.

În parfumul primelor flori de liliac, Duna îndrăznește să privească în față imaginea adorabilă a tinereții. Dar simțul datoriei este mai tare și în sufletul acestui comunist care întoarce hotărît spatele ispitei, lăsînd liberă calea tînărului său prieten, și îmbrățișîndu-și copiii.

Serbu a vrut să trateze, în cazul Sitaru-Medrea și Duna-Andrei, ideea că în sufletul comunistului pot apărea sentimente care să se găsească la un moment dat în conflict cu datoria și morala membrului de partid. Lupta care se dă atunci în sufletul lui e profund omenească. Conflictul dintre anumite sentimente personale și datoriiile cauzei revoluționare, naște un dramatism autentic, pe care scriitorii contemporani trebuie să-l pună în evidență.

Medrea trăiește cu visul său de autoritate și în mîngîierile unui orgoliu desert, pînă în clipa în care prăbușirea îi deschide ochii. Cei doi prieteni inseparabili, Nicolaie și Eftimie se ciondăresc toată ziua

din cauza șovăielilor celui din urmă, în timp ce președintele comitetului, Badea, umblă în cizme, urmărește ca un disperat întrecerile, și pomenește oltenește de „muica“ tuturor și a lui însuși.

E de remarcat însă că toți eroii pozitivi ai lui Șerbu intervin și trec prin acțiune ca eroi „formați“. În romanul său nu se vede aproape deloc cum în focul muncii și al luptei, omul se transformă, crește și se îmbogățește. Cazul lui Suciu este singurul, dar acesta are o evoluție minoră, rapidă și neconvingătoare. În general, autorul nu a observat fenomenul atît de complicat al apariției și dezvoltării omului nou. Nici individualitățile, nici masa nu suferă un proces de devenire, de maturizare, ceea ce evident contravine realității zilelor noastre. Atît indivizii cît și masa oamenilor sînt înțepeniți, de la prima la ultima pagină a cărții, la același nivel de conștiință și de același dinamism interior, parte în entuziasm, parte în ostilitate, parte chiar în indiferență. Din punctul acesta de vedere cartea prezintă o încremenire ciudată.

Spre deosebire de personajele negative principale, treimea Bogdan-Bălăcioiu-Ada Mușat, cuplul Voiculeț-Dobre constituie o adevărată biruință portretistică a autorului. În special primul, Mitică Voiculeț, nepotul circiumarului Nae Voiculeț din bariera Pantelimonului, absolvent a una clasă secundară, Don Juan de mahala, e o realizare. El este tipul celui ce a izbutit să se strecoare, din drojdia mahalalelor în rîndurile clasei muncitoare, de aici în Partid, din masa membrilor de rînd în posturi de răspundere, ajungînd secretar al unei organizații de bază și fiind în același timp instrumentul sabotorului și spionului Bogdan, mînat de o vulgară poftă de bani, răzbătînd totdeauna cu un zîmbet slinos și un mic discurs, pehlivan flecar nu lipsit de șiretenie dar lipsit de curaj, fleșcăindu-se imediat, autodenunțîndu-se la prima spaimă. Tipul e bine prezentat: amețitor și amețit în vorbăria lui goală, în care expresiile argotice aduc izul structurii lui intime, de la: „*Mai am una, domnu-inginer; asta-i cea mai serioasă și, ca să zic așa, vă privește personal.*“

Mie nu mi-a mirosit deloc a bine. Trebuie lucrată cu iglița subțire, că altfel am înțarcat bălaia. E și inginerul ăsta Ștefan o sculă!..." trecînd la afirmația imperturbabilă: *"Că a fost secretar asta nu-i nimic. Dar ce a căutat acolo, ăsta-i secretul."* apoi prin autocaracterizare: *"Eu așa le amețesc din gură, dar știu ce fac"*, pînă la tipătul lui amoros: *"Grea ești, fă, Vasilico!..."* Prin Voiculeț, scriitorul a întredeschis, în treacăt, dar cu mult talent ușa unei locuințe de periferie, în care se tratează afaceri necurate.

Dobre e bine înfățișat ca tip al unui individ descompus, sărac sufletește și cu mintea întunecată, brutal, vulgar, bețiv și satir, capabil să devină dușman declarat pentru simpla contrazicere a instinctelor lui bestiale. Comportările lui de-a lungul întregului roman, deși acțiunile sale în serviciul lui Bogdan nu sînt prea bine precizate, sînt conforme acestui portret și cît se poate de veridice. Dar cu faptul că, la final, printr-o lovitură de teatru, el se dovedește a fi asasinul lui Gavrila al Lupului, nu putem fi de acord. Nimic din acțiunile și atitudinile lui de pînă atunci nu-l dovedesc a fi fost făptașul unei crime îngrozitoare, după cum în relațiile lui cu Voiculeț, nimic nu sugerează că acesta ar fi fost depozitarul unui atît de groaznic secret. Nimic, în sfîrșit, nu ne arată cauza acestei crime, și autorul a lăsat-o în umbră printr-o uitare pe care o bănuim voită.

Cu Bogdan, romancierul a eșuat. Destul de banal ca tip de intelectual și inginer afacerist, care înainte vreme pătrundea ușor în sfera marei burghezii, ca dușman de clasă se dovedește pueril. În fapt, toată viclenia lui în raporturile cu oamenii se reduce la flatarea micilor vanități ale lui Medrea. Dar cînd încearcă să-l îmbrobodească pe Ștefan Moroianu, conduita lui este pur și simplu absurdă. El îl cheamă pe acesta acasă cu o intenție nemărturisită, dar care nu poate fi decît aceea de a adormi suspiciunile tînărului inginer, de a-i capta și acestuia încrederea și de a-și păstra astfel posibilitatea de a acționa cît mai nestînjinit. Și ce face în acest scop? Îi face tînărului comunist o serie de declarațiuni reacționare și idealiste, se arată senzual și juisor cinic și disprețuitor față de efor-

turile clasei muncitoare. Lupul din „Scu-fița Roșie“, care a uitat să-și pună ochelarii și bonetă bunicii! În schimb, acest om paradoxal, cînd se găsește între tovarășii săi de bandă, Bălăcioiu și Ada Mușat, face teorii aproape pacifiste, exaltă rolul culturii în istorie și îl opune teoriei eroilor și a elitelor, se declară antinitzschean și aproape umanitarist. Motivul: dorința de a o seduce pe nostima ciocoaică, pe care autorul ne-o prezintă stăpînită de o ură dementă față de popor și halucinantă, dacă nu de teoria „elitelor“, cel puțin de rolul „elitei“ sociale din care ea însăși făcea, altădată, parte. De data asta, lupul s-a costumat direct în Scufița Roșie, care se oferă suavă maxilarului dur al lui Bălăcioiu! În uzină, atitudinile lui sînt palide și incerte, dar destul de susținute de autor, pentru a justifica atmosfera de neîncredere care se încheagă încet în jurul său, pînă la pierzanie.

Bălăcioiu este mai consistent, dar conceput pe o linie cam mefistofelică. El este un fanatic, adică are o duritate de caracter echivalentă cu temperamentul lui aventurier și cu foloasele personale pe care le scontează de la o răsturnare a regimului. Acest caracter îl face să comită crima finală cu o răceală de mare tehnician al morții: victima este Ada Mușat, care îi este în același timp metresă și complice. E greu de afirmat că în condițiunile în care a evoluat conflictul cărții pînă în acel moment, crima aceasta este necesară. E greu de susținut și contrariul. Să-l dispensăm totuși pe autor de o prea strînsă investigație asupra acestui desnodămînt, datorită scenei de înaltă măiestrie literară pe care i-o ocazionaază asasinatul: fără excese, în fraze sobre, în treceri rapide, cianura, romanța franțuzească și mirajul unei cosmopolite vieți de plăceri, atrag moartea. Asasinul, tot timpul calm și stăpîn pe sine, nu tresare decît atunci cînd sub paloarea cadaverică nu își mai recunoaște victima. Descrierea acestei scene comunică o oroare copleșitoare, nu atît față de fapt, cît față de abjecția, decrepitudinea umană a celor doi parteneri egali în sentimentele pe care le inspiră.

Cu această trecere în revistă n-am e-

puizat decît în parte lista personajelor romanului. Mai sînt la „Laminorul roșu“ oameni, — și sînt variați, vii: șeful aprovizionării Lupașcu, magazionerul Țilică, utemiștii Mardare și Savu, și alții, dovedesc principala calitate a romancierului, care este aceea de a analiza și descrie suflute și chipuri. Dar aceștia fac parte din peisaj și nu au rol în acțiunea cărții, după cum nu îmbogățesc cu nimic descrierea masei. Într-un fel, și făcînd abstracție de totdeauna posibilul și periculosul termen *atmosferă*, ei sînt inutili: portrele și fișe psihologice care reprezintă mici bucăți de *bravură*, cum se spune în muzică, ale unui bun cercetător al sufletului uman, ale unui colecționar de tipuri.

Că există însă oameni în afară de acțiunea romanului și de sfera propriu zisă a conflictului, ne face să punem degetul pe o slăbiciune a cărții lui Șerbu, care are două aspecte:

1. Incapacitatea autorului de a trece toți oamenii prin acțiune. Conflictul este clar, bine schițat, dușmanii de clasă strecurăți în industrie încearcă înfrînarea producției, întîrzierea progreselor tehnice, compromiterea oamenilor, metodelor și concepțiilor revoluționare, printr-un continuu atentat clandestin operat în acte, în planuri, în utilajul industrial. Banda trădătoare condusă de agentul hitleristo-american Bălăcioiu a introdus în marea uzină de utilaj petrolifer pe inginerul Bogdan și pe agenții subalterni Ada Mușat, Alexandrescu, Berceanu, Sima, care-și duc acțiunea cu ajutorul unor muncitori descompuși ca Voiculeț și Dobre. Ei frînează cît pot și cum pot producția, și acest fapt face să se deseneze opoziția dintre Bogdan și Moroianu, transformată repede în conflict acut, primul fiind susținut de vanitatea inconștientă a directorului Medrea, cel de al doilea de grupul comunistilor și al muncitorilor înaintați Sitaru, Duna, Munteanu, Andrei, și de tehnicienii cinstiți și patrioți de tipul lui Vozianu. Sosirea și montarea în fabrică a unui nou laminor automat, construit în Uniunea Sovietică, este pentru dușmani prilejul unui atac suprem, executat atît pe planul sabotării directe a mașinei, cît și pe acela mai subtil al încercărilor de a lansa

calomnii antisovietice și al subminării curajului și încrederii oamenilor muncii. El este și prilejul prăbușirii întregii bande ale cărei manevre treziseră de mult atenția lui Sitaru. Bogdan, Berceanu, Sima sînt arestați; Ada Mușat asasinată, după cum s-a văzut mai sus, de Bălăcioiu; Voiculeț și Dobre demascați în fața întregului colectiv.

Dar acest conflict bine conceput, e lipsit de forță proprie. După cum am spus, nu atrage în sfera lui oamenii, nu cuprinde în chip verosimil și explicit pe toți eroii cărții, necum pe acele personaje secundare, foarte numeroase, pe care le-am evocat mai sus. Cu excepția lui Moroianu, Sitaru, Duna, Bogdan și Medrea — acesta din urmă prin acea participare ciudată de partea dușmanului, care e în totală contradicție cu credințele și voința lui, — să vedem puțin: care este rolul în conflict al lui Andrei, Munteanu, Stoica, personaje de altfel destul de importante? Inteligenta, energica, instruita Ilina, în care conștiința de utemiștă domină, care are un rol atît de important în viața suflutească a doi eroi principali, trece prin carte fără cea mai mică atingere cu conflictul, fără să ia măcar cunoștință de el: din punctul de vedere al psihologiei, ea este o reprezentantă a tineretului nou din țara noastră, pentru care vigilența și devotamentul față de binele public constituie lege; din punctul de vedere al acțiunii, e o ingenuă de tip patriarhal. Președintele comitetului de întreprindere Badea, atît de pitoresc ca individ, cu ce participă la conflict, cînd funcțiunile lui îl îndrituiesc la cel mai activ rol, în afară de savuroasele lui interjecții oltenesti? Dar Fîrvu, dar Răcășanu, care este totuși șeful echipei de tehnicieni care montează laminorul automat? Iar dintre personajele negative, trecînd peste rolul incert al Adei Mușat, care este exact acela al lui Voiculeț, și, mai ales, care este rolul lui Dobre, atît de interesant din punctul de vedere al bandei, ca șef de echipă și ca asasin nedescoperit asupra căruia se poate exercita un infinit șantaj? O imprecizie sîcîitoare asupra acțiunii fiecăruia din aceste personaje stăruie, densă, dealungul romanului, și ea dă ex-

plicația faptului că scriitorul escamotează, prin procedee scriitoricești, descrierea celor trei, patru ședințe, foarte importante ale sindicatului și organizației de bază. În cadrul cărora, desigur, că toți acești oameni ne-ar fi lăsat să precizăm rolul ei. Și tot aceasta explică cele două mari lovituri de teatru, cu caracter aproape polițist, de la sfârșitul romanului: asasinarea Adei Mușat, și auto-demascarea lui Voiculeț, demascatoare pentru Dobre. Numeroase personaje din cartea lui Șerbu tînjesc, pur și simplu, pe marginea conflictului, ca niște marinari desafecți pe malul oceanului.

2. Incapacitatea autorului de a contopi într-un singur tot viața colectivă, viața uzinei, cu viața individuală a eroilor. Fiecare personaj al lui Șerbu are o viață individuală deosebită de cea a uzinei, cazuri, probleme și frământări, ca să zicem așa, private. Unul are o decepție amoroasă, un altul o aventură, al treilea o dragoste fericită, al patrulea o preocupare sau o dificultate familială. Între cele două vieți domnește o separație pe care nu o pot îndulci rarele aluzii pe care scriitorul le pune în gura eroilor în momentele lor de activitate extraprofesională. Acest fapt este foarte evident în cazul Andrei — Ilina, de exemplu, care îndată ce părăsește fabrica devin pur și simplu *alți* oameni. În viața aprigului Moroianu, e de constatat același lucru, atît în direcția decepției încercată cu prima lui dragoste, cît și în cea a satisfacțiilor sufletești pe care i le dă Anca. Petre Duna, omul care trăiește atît de intens frământările uzinei, are în sinul familiei o atitudine ștearsă și pasivă, în care parcă nu mai supraviețuiește nimic din tăria sufletească și din dinamica pe care i-o dă viața colectivului. În prima seară petrecută în decorul casnic, el îi promite nevestei sale, evaziv: „Lasă, că am să-ți spun eu“, și nici odată nu îi spune.

Să ne înțelegem bine: nu poate fi vorba de a cere autorului ca eroii săi să-și delecteze iubitele prin discutarea obsedantă a problemelor de producție, sau să-și legene copiii povestindu-le detalii de fabricație. Dar viața uzinei nu impregnează deloc viața personală, și din această

cauză, între altele, prima nu are destulă variație, iar cea de a doua nu are destulă forță. În viața individuală, eroii lui Șerbu par obosiți, palizi, diminuați: motorul existenței lor a rămas în afară. Aceleiași cauze se datorește, cred, faptul că autorul ratează sistematic scenele de familie: copilul lui Duna se încapăținează să spună „vleau, vleau“, ceea ce nu dă deloc aerul infantilității grațioase ci pur și simplu pe al copilului bleg, iar Duna se mișcă prin casă stîngaci, greoi, crispat. Viața particulară a lui Sitaru nu există, pur și simplu, soția sa fiind o persoană superioară, tăios indiferentă la scrupulele prietenești ale soțului, și de o perspicacitate categoric antipatică. Mai complexă este, din punctul acesta de vedere viața lui Medrea, de la un anumit moment înainte, și aproape firească, a lui Voiculeț.

Acestei lipse de unitate interioară a celor două planuri ale vieții se datorește faptul foarte supărător că uneori lectura romanului lui Șerbu devine incontestabil monotonă.

E de remarcat că înclinația spre analiza psihologică, fie ea și virtuozitate, atunci cînd se exercită în dauna acțiunii, a conflictului, a atmosferei, sau a oricăror alte componente ale operei epice, duce la timiditate tocmai în exprimarea acelor sentimente care sînt pur și simplu ale tuturor oamenilor. Astfel, în fața naturii, autorul se dovedește temător, închis, lipsit de ecouri. Scurtele incursiuni în sinul naturii sînt timide, asemănătoare prin acțiunea mijloacelor, banale (mugurii sînt numiți „vestitorii primăverii“). Alteori, duce la lirism, și pe linia aceasta autorul a realizat cîteva pagini care merită să fie reținute, prin gingășie, cum ar fi „plopul Ilinei“, sau pagina îmbrățișării celor doi tineri pe vechiul podeț din crîng. În fond, Ieronim Șerbu este un scriitor citadin, pe care perspectivele vaste îl intimidează și căruia aerul liber îi rarefiază mișcările sufletești, pe linia unei anumite paralizii. Iar în general nu este un descriptiv.

E, în sfîrșit, de semnalat o anumită monotonie stilistică. Scriitorul, care a

înfruntat cu atîta succes şablonul, nu a scăpat de propriul său şablon.

El este obsedat de posibilităţile ciudate ale cuvîntului „subţire“, asociat mai ales cu rîsul: de vreo zece ori, Bogdan „rîde subţire“, pentru ca tot de atîtea ori să „suridă“, numai în acelaşi fel, sau să-şi muşte mustaţa, tot „subţire“. Trei personaje ale cărţii, profund diferite, Ada Muşat, bătrînul astronom şi muncitorul Răcăşanu, au „coamă“ (păr). Lumina fabricii îi face pe oameni, prea adeseori, să privească cu ochi „sticloşi“. Verbul destul de neprecis în limba noastră „a deruta“, este cu deosebire afecţionat, mai ales în forma reflexivă, absolut necunoscută mie pînă în prezent: „se derută“, „s-a derutat“ etc. „Faţa de argilă arsă“ a Tincăi Lupului, repetată la nesfîrşit, îşi pierde orice forţă

sugestivă, desfiinţîndu-se pe sine, şi e păcat, căci, ca trăsătură portretistică, era o imagine fericită. Nu mai vorbesc despre „masa de birou“, de ale cărei colţuri tari m-am pocnit de vreo cîteva zeci de ori.

Ieronim Şerbu ne-a dat un compact roman al vieţii industriale, bogat în personaje, cu realizări remarcabile şi cu un conflict interesant, dar suferind şi de pe urma unor defecte serioase, care ar putea fi reparate la o nouă ediţie. Ideea cărţii este că bucuria vieţii, fericirea, realizările superioare ale omului, îşi au rădăcinile în muncă, luptă, dragoste, adică în acele afirmări ale sufletului uman care îi constituie esenţa, şi cărora lumea socialistă le deschide celei mai largi perspective; e o idee fecundă, care trebuie neîncetat adîncită.

IMAGINI REALISTE ȘI IMAGINI DEFORMATE ALE VIEȚII SATULUI ÎN LITERATURA NOASTRĂ

Plenara lărgită a C. C. al Partidului din august 1953 și Proiectul de Directive al Congresului al II-lea al P.M.R. cu privire la dezvoltarea agriculturii în următorii 2—3 ani au pus în fața poporului un grandios program de luptă în vederea lichidării rămânerii în urmă a agriculturii față de industrie, în vederea dezvoltării și întăririi întregii economii naționale, pentru ridicarea nivelului de trai al oamenilor muncii.

Cu o deosebită ardoare patriotică, cele mai largi mase muncitoare de la orașe și sate s-au angajat cu înflăcărare să dea viață acestui măreț program al făuririi buneistării a poporului, al întăririi forței statului nostru democrat popular. Este o datorie de onoare a literaturii să fie la înălțimea sarcinilor istorice ale prezentului, să contribuie în mod combativ la realizarea victorioasă a înaltelor țeluri ale Partidului, ale statului și poporului muncitor.

În literatura cu tematică din viața sateelor s-au creat opere care au devenit scumpe publicului cititor, întrucât oglindesc procesele vitale, adânci, petrecute în realitatea patriei.

De-ar fi să comparăm câteva din operele literaturii clasice care zugrăvesc în chip veridic viața țărănimii din întunecatele orînduiri bazate pe silnicie și robie și câteva cărți remarcabile ale literaturii actuale — oglindă a vieții noi din satele Republicii noastre, — ne-am da seama

că n-avem numai două tablouri de viață diferite, ci și două lumi diferite.

Pe de o parte, ce viață îngrozitoare! Sub un cer dogoritor, cuprins parcă de flăcări, într-o zăpușeală de iad, nevasta lui Petre Măgăun naște la seceriș, pe cîmp, doi gemeni. Înaintea ochilor lui Petre apare, ca o obsesie, masa cea de toate zilele, cu nouă guri în jurul ei, totdeauna flămînde, iar acum, sporite cu încă două. Și toată averea lui e un pogon de pămînt și, din zi în zi, așteaptă ca receptorul să-i ridice din casă boarfele, pentru neachitarea prestației, a impozitului! („Ploaia din iunie” — Al. Sahia).

Niște țărani sosesc la gară cînd nici nu începuseră să mijească zorile, pentru a lua trenul spre Salva. Toate oficialitățile statului burghezo-moșieresc îi bruftuluesc, îi înjură, categorisindu-i drept niște proști, boi și mojiți. Vardistul îi îmbrîncește grosolan, pentru a face loc la ghișeu unui domn bine îmbrăcat, iar șeful stației, scuipînd cu greață, le aruncă biletele de abia cînd trenul pornește din gară. Cînd să se urce în vagoane, oamenii sînt îmbrîn-ciți pe scări de conductor. Ca un simbol parcă, al întregii țărănimii împilate, Nicolae Tabără rămîne în urma trenului prăvălit grămadă la pămînt, cu fața plină de sîngele care-i podidește pe gură și pe nas. „Creierii îi vuiau, iar sufletul îi singera și-l dureau mai strașnic ca ranele feței”. („Proștii” — L. Rebreanu).

Îndrăznind să ridice amenințare împo-

triva unui obraz boieresc, Constantin Moțoc este ținut o noapte întreagă cu gîtul strîns între nuiielele gardului, în mușcătura gerului Bobotezi și a haitelor de ciini. A doua zi e pus să spargă cu picioarele desculțe ghiața rîului de lîngă moară și să stea în lăptoc vîrît pînă la genunchi.

Considerînd aceste cazne prea ușoare, moșierul îl aruncă pe Moțoc într-un bordei, unde poruncește să fie afumat cu praf de ardei, făcîndu-l să geamă, zvîrcolindu-se de ură neputincioasă. („Județul sărmanilor“ — M. Sadoveanu.)

Aceste tablouri de viață cruntă sînt parcă străbătute de notele triste ale doinei populare, care, sub cenușa jalei, freamătă însă de dragoste de viață, de mînie dreaptă împotriva așezărilor ciocoiești, de încredere pătimasă în viitor, de un optimism inalterabil.

Și Nastasia lui Mitrea Cocor naște un copil.

În fața țăranilor muncitori care-și realizează visul de veacuri, devenind prin împărțirea pe cale revoluționară a moșiilor boierului Trei-nasuri, stăpînii pămîntului pe care-l munceau, Mitrea ia pruncul din brațele soaței, îl ridică spre soare, în vîntisorul subțire al pusteii și rostește fericit: „Viitorul e al tău“.

Țăranul comunist Lazăr Cernescu, singur, dezarmat, proptit în gurile flintelor, se simte înfinit mai puternic decît călăii săi. Tăria îi este dată de credința nestrămutată în dreptatea cauzei celor ce muncesc care va fi biruitoare, chiar dacă el va pieri. „*Alei, neam de chiaburi, noi sîntem ai tari, nu voi! /Ura toată strînsă stivă/ de ne-ai pune-o împotriva /tot om face unul mare/ din măruntetele ogoare. /Că poporul dacă vrea/ Nu-l oprește nimenea!*“

Postul argat, Ilie Barbu, care a suferit de totdeauna umiliri și înjosiri din partea celor avuți, hotărîndu-se să facă pasul hotărîtor și să se înscrie în gospodăria colectivă, nu mai îngăduie chiaburilor să-l ia peste picior, să-i poruncească ca pînă acum. Pentru prima dată în viața lui, se simte cu adevărat om. Doar în gospodăria colectivă avea să fie respectată demnitatea fiecăruia, „oamenii se vor băga în seamă și se vor împrieteni“ nu după averea pe care o au, ci „după cum au să muncească

și să se poarte în viața cea nouă care începea!“ De aceea, el capătă conștiința demnității sale personale, se consideră de acum cu adevărat om, liber, stăpîn pe soarta sa. („Desfășurarea“ — Marin Preda)

Ne-am referit numai la cîteva dintre operele care oglindesc marile prefaceri sociale, adîncă revoluție petrecută în viața satului. Tabloul ar putea fi îmbogățit și cu alte cărți care s-au păstrat vii în mintea și inima cititorilor, cu nuvelele lui Petru Dumitriu, cu piesa Mariei Banuș „Ziua cea mare“, cu romanul lui Eusebiu Camilar „Temelia“, etc.

Viața patriei noastre se dezvoltă impetuos. Perspective grandioase se deschid constructorilor socialismului. Cei zece ani de viață nouă a poporului nostru n-au schimbat numai peisajul satelor — în jurul cărora au apărut stațiuni de mașini și tractoare, gospodării de stat, gospodării colective — ci și conștiința țăranilor, înfățișarea lor spirituală. Așa numitul „idiotism“ al vieții satului, relevant acum mai bine de un secol de K. Marx începe să ia sfîrșit. Vechile așezări și obiceiuri ale satului înapoiat, primitiv, sînt sparte, răsturnate de vijelia înuitoare a revoluției socialiste. Apar noi relații între oameni, noi mentalități, noi chipuri de eroi. În viața țăranimii, conștiința socialistă pătrunde tot mai adînc, făcînd să se nască o nouă atitudine față de muncă, față de stat, față de societate. Introducerea formelor noi de viață, socialiste, în lumea rurală, are loc în condițiile unei înfruntări aspre, necruțătoare, cu ultima clasă capitalistă cu chiaburimea și cu unellele ei.

În ultima vreme, au apărut mai multe lucrări beletristice închinare proceselor sociale din agricultură.

Studierea lor este necesară pentru lărgirea succesorilor literaturii noastre în ceea ce privește oglindirea noului din viața satului și demascarea a tot ceea ce este ostil construcției socialismului, precum și pentru dezvăluirea neajunsurilor care împiedică unele scrieri să fie la înălțimea noilor cerințe ale vieții, ale epocii.

★

În presa literară, au apărut articole care au combătut tendințele antirealiste ma-

nifestate în unele lucrări literare, dintre care și în unele cărți închinată vieții satului. Printre aceste materiale critice se înscrie și articolul: „Unele recidive ale naturalismului” apărut în „Gazeta literară” sub semnătura lui S. Damian. Articolul dezvăluie cu justețe greșelile de ordin naturalist ale unor scriitori care, sub pretextul înfățișării laturilor negative din realitate, se delectează cu „vinarea” a ceea ce este întunecat și murdar, fără a înfățișa realitatea în transformarea ei revoluționară, fără a înfățișa forțele pozitive, luminoase, ce înlătură tocmai ceea ce este putred și josnic în viață. În cadrul articolului, întâlnim însă și unele afirmații și teze în legătură cu povestirea tânărului scriitor Ion Lăncrăncean „Cordovani” care, ridicând anumite probleme mai generale de zugrăvire artistică a vieții țărănimii, se cer discutate.

Autorul articolului categorisește povestirea „Cordovani” drept o lucrare naturalistă. Întâlnim numeroase aserțiuni de soiul acestora: „Plăcerea naturalistă de a zugrăvi patimi neînfrânte, porniri animale, instinctuale, se manifestă în schița „Cordovani”, etc.

Iar argumentele exprimate destul de succint — sînt următoarele: „Evitînd abordarea problemelor sociale și deci, implicit, a răsunsetului lor în viața personală a oamenilor, autorul se concentrează cu predilecție asupra traiului de familie al Cordovanilor, vestiți prin firea lor impulsivă, violentă. Sînt descriese cu o satisfacție de colecționar manifestările de patimă declanșată ale tânărului Cordovan, bătaile sîngeroase repetate cu tatăl și fratele său. Țăranii sînt înfățișați dezumanizați, stăpîniți de pasiuni necugetate, afoni (? n. n.) în probleme sociale, lipsiți de orice coloratură politică”. Fără să vrei, te întrebi: dar ce crimă săvîrșește Lăncrăncean concentrîndu-se în povestirea sa „cu predilecție asupra traiului de familie al Cordovanilor, vestiți prin firea lor impulsivă, violentă”? Și ce este rău în faptul, că tânărul scriitor descrie „manifestările de patimă declanșată ale tânărului Cordovan, bătaile sîngeroase, repetate, cu tatăl și fratele său” — deși, în treacăt fie vorba, aceste „bătăi repetate” se reduc la una singură, înfă-

țișată la începutul povestirii? Oare asemenea fapte sînt reprobabile în sine, asemenea aspecte din viață sînt interzise în operele literare?

Pentru a putea discuta justețea unor atari obiecții, se cuvine să ne raportăm la faptele înfățișate de „Cordovani”. Lăncrăncean și-a propus să arate cum, în anii imediat următori lui 23 august 1944, continuă să existe la țară aspecte ale vechilor relații, bazate pe proprietatea privată, și cum acestea sînt treptat îngrădite și eliminate de lupta comuniștilor, luptă aducătoare de prosperitate, de viață nouă.

În prima parte a povestirii, sînt înfățișate efectele dezastruoase pe care le are asupra omului, chiar în condiții noi istorice, proprietatea privată. Nuvela reia tema tratată cu o rară măiestrie artistică în literatura clasică de Slavici și Rebreanu. La începutul narațiunii, găsim o atmosferă de liniște, de pace. Lae Cordovan, întors din cătănie, bate șezătorile, crișmele și uiește de gît cu ceterașii. Iar în serile cu lună, se întîlnește la pîrleazul dinspre fîntînă cu Parasca Anuții lui Bulacu pe care o îndrăgise. Această atmosferă de liniște servește la reliefaarea evenimentelor dramatice ce vor avea loc. Bătrînul Cordovan a hotărît să-și dea întreaga avere fiului său mai mare Simion și nevestii acestuia Lina, ca să aibă grijă de el, iar pe Lae să-l desmoște-nească și să-l alunge din casă. Între familia Cordovanilor și Lae, care, stăpînind un iugăr de pămînt dat de reforma agrară, nutrea diferite visuri de înavuțire, se naște o ură de moarte.

I. V. Stalin arată că în „epoca producției individualiste”, proprietatea privată „a pus stăpînire pe simțămîntele oamenilor”, că ea explică: „sălbatecele” simțuri și concepții ale oamenilor”.

În povestirea lui Lăncrăncean, proprietatea privată face ca să se ridice fiu contra tată și frate contra frate.

Bătrînul Cordovan și Simion, vrînd să-l asvîrle afară din casă pe Lae, între ei se iscă o bătaie crîncenă, în care bătrînul Androne își lovește odrasla în feastă, cu coarnele furcii. Asistăm, apoi, la o luptă nedomolită în sînul familiei Cordovanilor. Ogoarele semănate cu grîu de unul, sînt întoarse

de celălalt și cultivate cu porumb. Recoltele, înainte de a fi coapte, sînt devastate. Îngroșînd punga avocaților, Cordovani se suduie cumplit pe sălile tribunalului și chiar în fața judecătorilor. Turbat de furie că Lae îi ară ogorul, Simion încearcă să-i crape capul cu sapă. Iar bătrînul Androne, după ce face acte lui Simion pe tot pămîntul, este aruncat într-un grajd, alături de vite, unde se și stinge între paie și zdrențe.

Într-adevăr, proprietatea privată nu cunoaște decît un singur zeu: banul. Sentimentele adînc umane, mișcătoare, ca dragostea dintre părinți și fii, dintre frați — cîntate atît de minunat în poezia populară — sînt călcate în mod brutal în picioare, sînt înlocuite cu sentimente de vrăjmășie, de ură. Vălul de sentimentalism care acoperea relațiile familiale este smuls și înlocuit cu morala de fiară: „Homo homini lupus“.

Pînă și sentimentul duios, fiorul sfînt al dragostei care „înnobilează pe om“ (Engels), este redus de monstrul proprietății private la o simplă și fără de scrupule relație comercială: Parasca, a cărei dragoste era pentru Lae „ca o strălucire de rouă în scăpărările răsăritului“, este sortită de mama ei unui hăndrălău din Sebeș cu douăzeci de iugăre de pămînt. Pe bună dreptate, cititorii se întreaabă ce anume nu i-a plăcut autorului articolului din „Gazeta literară“ în acest viguroso tablou al efectelor pe care le poate avea proprietatea privată asupra omului și, cu atît mai mult, unde a văzut el „recidive ale naturalismului?“ Da, „țărani dezumanizați“, dar dezumanizați de proprietatea privată; da, „bătăi singeroase“, dar avînd o profundă motivare socială. Balzac își denumea în prefață romanul „Țărani“, care arăta cum setea de pămînt determină o ură sălbatică între oameni, „un studiu înspăimîntător de adevărat“.

Povestirea lui Lăncrănjean are meritul de a arăta cum, odată cu instaurarea puterii populare, în țara noastră, schimbîndu-se vechea înfățișare a satului, seschimbă totodată vechile simțăminte și concepții ale oamenilor. Ideea povestirii „Cordovani“ care, din păcate, a fost lăsată la o parte de articolul din „Gazeta literară“, este toc-

mai aceasta: dacă, în condițiile producției individualiste, proprietatea privată asupra pămîntului genera sentimente inumane, de fiară, în condițiile socialismului, relațiile noi socialiste, proprietatea obștească asupra pămîntului constituie sursa unor sentimente nobile, adînc umane. Vrăjmășia familiei Cordovaniilor nu va lua sfîrșit definitiv decît odată cu intrarea lor în Gospodăria Agricolă Colectivă din sat. Sau, cum vrea să-i spună Lae fratelui său Simion: „— Măi, frate Simioane, glia ne-a despărțit, glia să ne unească“.

Avem de a face, de fapt, cu un monolog al eroului principal, Lae Cordovan, care-și istorisește pătaniile. Povestea începe cu următoarea imagine: „*Vine iară primăvara! Pe la mine pe la poartă, șopotesc, grăbite, piraiele. Azi noapte s-a pornit și Murășul. S-au sfărîmat podurile de ghiață și a început o huretură, de ziceai că se va duce pămîntul de-a dura. Nu-i vorbă, mai bine-ar fi fost să se ducă pămîntul de-a dura, să se rostogolească și să vină prăpădul, că de la o vreme nici viața mea nu-i viață, nu-și mai are liniște și temei...*“

Vine iară primăvara!“

Ca și apele învolburate ale Murășului, în fapt de primăvară, așa este de zbuciumat sufletul lui Lae Cordovan, care nu știe dacă să se înscrie sau nu în gospodăria colectivă. Din povestirea necazurilor eroului, aflăm drama petrecută în sînul familiei Cordovaniilor, noile evenimente care au spart liniștea vechiului sat: lupta comunistilor, a „celularilor“ ce l-a salvat și pe Lae din ghiarele chiaburului Ironim, înființarea gospodăriei colective, care era gata să fie destrămată, datorită infiltrării în rîndurile colectivizatorilor a unor chiaburi, recoltele neobișnuite în G.A.C., etc. Povestirea fiind scrisă la persoana întîi, face posibilă dezvoltarea mult mai pregnantă a sinuosului și durerosului proces prin care trebuie să treacă atît Lae cît și fratele său Simion, pînă să se hotărască să se despartă de bucățica lor de pămînt, să pună capăt vrajbei dintre ei și să se înscrie în gospodăria colectivă; și în loc să se dușmănească pentru o palmă de pămînt, să privească cu mîndrie întinsele ogoare ale gospodăriei colective, brăzdate de tractoare puternice. Lăncrănjean, din această

lucrare de debut, se arată a fi un scriitor care nu tinde să îndulcească contradicțiile din realitate, care, de pe o justă poziție ideologică, înfățișează aspectele dramatice ale luptei pentru stîrpirea tuturor acelor plăgi și deprinderi cultivate de vechea societate. În sat, pînă și Ilie cetărașul, prietenul la necazuri al lui Lae, intră în gospodăria colectivă. Și, cu fața străluminată de fericire, el își duce în cocioaba în care altădată copiii îi erau „goi ca niște pui de vrabie“ un car încărcat cu bucate, rod al muncii sale de colectivist.

Dealtminteri, chiar Lae, care o viață întreagă a rîvnit să aibe pămînt, nu dintr-o patimă ancestrală ci dintr-o dorință firească de a-și croi un trai mai înlesnit, fără să vrea, începe să-și facă diferite planuri, în legătură cu ceea ce s-ar putea face pe ogoarele nesfîrșite ale gospodăriei colective. Cum spune el: *„Să le ia dracu' de socoteli, că de la o vreme nû mă mai gîndesc ce să semăn și-n care loc, ci mă ocup numai de cele ale colectivei. «In locul ăla nu-i bine c-au sămănat mai știu ce, dincolo nu-i bine altceva». Parc-ar fi treaba mea“*.

Cînd însă Parasca îl tot „hîrîie“ să se înscrie în gospodărie, Lae o bate pentru prima oară în căsnicia lor, făcînd-o să plece de acasă împreună cu copilul. Imaginea cu care se încheie povestirea:

„— Vine iară primăvara! Glia freamătă și se pregătește ca o fată mare în preajma mărișului. Peste cîteva zile, ca mine, florile și ierburile vor năpădi cîmpurile. S-o liniști și s-o limpezi Murășul“, ne dă însă certitudinea că și sufletul lui Lae Cordovan s-o liniști și limpezi ca apele Murășului, înainte de a începe anotimpul primăverii noii sale vieți, arătînd cît de măreață este societatea noastră care schimbă toate acele simțăminte și concepții barbare, generate de proprietatea privată.

Este adevărat, cuprinzînd în cadrul unei povestiri scurte o atît de largă și de tumultuoasă perioadă istorică, „Cordovani“ prezintă unele fapte cu insuficientă adîncime, cu insuficientă forță dramatică. A „desființa“ însă povestirea ca naturalistă, pentru că zugrăvește în culori curajoase laturile întunecate ale vechii vieți de la țară, laturi care rămîn de domeniul trecutului odată cu înaintarea victorioasă a construc-

ției socialiste din țara noastră, înseamnă a nu înțelege esența naturalismului, a milita, independent de intențiile juste ale criticului, pentru o înfățișare dulceagă, în culori roze a realității, înfățișare care, din păcate, își găsește loc în unele scrieri literare.

Criticii democrați revoluționari ruși Cernîșevski și Dobroliubov făceau deosebire între o zugrăvire de tip naturalist a țaranului ca receptacol al tuturor relelor și păcatelor genului uman, și înfățișarea adevărată a realității.

Împotriva scriitorilor aristocrați - liberali care poetizau traiul țărănimii, N. G. Cernîșevski în articolul său: „Nu-i oare acesta începutul unei schimbări?“ lauda pe Nicolai Uspenschi pentru faptul că arăta în nuvelele sale „idiotismul vieții de țară“, plăgile și viciile morale ale țaranului - proprietar, ca o urmare a exploatării și oprîmării seculare, a existenței proprietății private.

În lupta pentru înfățișarea veridică a vieții din satele de astăzi, de un ajutor nu puțin important ne este experiența clasicilor, istoria luptei dintre cele două curente potrivnice ale esteticii din trecut. Nu odată estetica idealistă, reprezentanta în literatură a ideologiei proprietarilor feudali și a capitaliștilor, s-a năpustit împotriva operelor realiste, acuzîndu-le de naturalism.

Ca exponent al scriitorilor democrați, legați de popor, G. Ibrăileanu se ridica împotriva calomnierii celor mai bune opere ale realismului critic ca opere... pornografice. În articolul: „Naturalism și pornografie“, publicat în 1890 în revista „Școala nouă“, G. Ibrăileanu desmințea acuzația adusă realismului critic că ar folosi „cinismul, murdarul, ca element principal în opera de artă“, arătînd că Flaubert, Turgheniev, Schiller, Shakespeare, Eminescu zugrăvesc aspecte esențiale adevărate din viață, contrapunînd „moralei ipocrite, putrefăcute, moralei de salon a bogătașilor nerușinați“, „morala simplă, sinceră a săracului cînstit“.

Concepțiile esteticii ostile poporului și-au găsit expresia în lucrările literare ale semănătoristilor și poporaniștilor, care aruncau praf de zahăr vanilat asupra

vieții chinute a țărănimii, înfățișînd-o ca un nou Eden, ca „rezervorul pur al nației“, ca antiteză paradisiacă a orașului „tentacular“, al „Vavilonului...“ În asemenea sate fericite, suprasaturate de țărani de operetă, — aïdoma satului prezentat de Ion Pillat — mucavaua poleită nu reușea să ascundă concepțiile subiectiviste ale scriitorilor poporaniști, tendințele lor falsificatoare.

Autorii operelor contemporane despre viața țărănimii au izbutit să repurteze succese literare în măsura în care au reușit să învingă recidivele semănătorismului și poporanismului.

Aceste recidive continuă să-și facă loc în literatura noastră în felul în care sînt zugrăvite contradicțiile sociale, reale, din viața satelor, și perspectivele de dezvoltare ale agriculturii. Greșelile articolului din „Gazeta literară“ pot să aducă apă la moara tendințelor din aceste creații de a se eschiva de la întruchiparea artistică curajoasă a conflictelor din realitate, în spațele unor leșinate clișee ale literaturii anti-realiste din trecut.

În volumul lui Eusebiu Camilar: „Livezile tinere“, întîlnim nuvele unde, într-un grai plin de parfumul arhaic al limbajului cronicăresc sau încărcat de mirozna griului popular moldovenesc, sînt înfățișate întîmplări cumplete din vremea răscolei lui Tudor sau școala de rumînie a lui Halici Țircovnicul, etc.

În unele nuvele cu tematică din viața de astăzi a satelor, găsim însă lipsuri serioase care se manifestă tocmai în apariția într-o altă formă a unor imagini influențate de rămășițele concepțiilor semănătoriste-poporaniste cu privire la viața de la țară.

Nuvela „Livezile tinere“ își propune să înfățișeze tumultuoasele schimbări ce se petrec în conștiința țărănimii noastre muncitoare care părăsește treptat mica proprietate privată pentru a trece la forme noi de viață, socialiste.

Satul prezentat de E. Camilar este, însă, un sat primitiv, încremenit parcă în forme arhaice de vreun blestem vrăjitoresc. Țăranii se conduc după anumite pravile, trebuie spus, cam chiaburești, potrivit cărora nu este admisibil ca într-o familie de „gospodari“ să intre „una abia ieșită din

argăție“. De mai multe ori, în nuvelă, aflăm că „*Ilarie Onisei era un bărbat cu pravile vechi*“. Mamă-sa mereu: „*îi aducea aminte de moși și strămoși*“. Iar el: „*Își urma cu strășnicie pravilele neamului. În timp ce cosea finul sau prășea, își aducea aminte ce stă scris în pravilele acestea: muncă îndărătnică pe ogorul strîmt, apărat deseori cu sapa de lăcomia vecinilor hapsîni!*“

Uneori, vederile tradiționaliste sînt impregnate de un ecou mistic. „*Sărac dar curat; îi porunceau din țărîna fierbinte glasurile vechilor Onisei*“.

De altminteri, în altă nuvelă din volum, „Istoria lui Ducipal“, se fac mereu referiri la „*cimitirul unde le dorm moșii și părinții*“, care nu permit ca vreo odraslă rătăcită să le facă neamul de rîs. Pentru aceasta, există chiar și o cîrjă de stejar, încredințată celui mai mare dintre fii, care are dreptul de a judeca oricînd actele fraților săi și a da sentințe fără apel sau drept la discuție.

Nu-i întîmplător că în acest sat patriarhal, care are pretenția de a susține că există nici mai mult, nici mai puțin, în epoca noastră, nu se află organizație de partid sau organe locale ale puterii de stat și nici luptă de clasă. Totuși, autorul ține morțiș ca Ilarie Onisei să se convingă de foloasele pe care le aduce gospodăria colectivă, și să-l hotărască să facă parte din rîndurile ei.

Cum în nuvelă nu se înfățișează complexa muncă educativă a partidului la sate — al cărei rezultat este, de fapt, transformarea mentalității țărănești, E. Camilar apelează la o zîină miraculoasă, care prin sărutul ei să-l trezească la o nouă viață pe frumosul adormit din epoci imemorabile Ilarie Onisei. Ilarie s-a îndărmorat de Varvara Fuiorului, președinta gospodăriei colective dintr-un sat vecin. El este obiectul unor chinuitoare frămîntări, dacă s-o ia sau nu în căsătorie. Cunoaștem doar pravilele Oniseilor, care nu permit intrarea în familiile lor a unei foste slugi și cu atît mai puțin a unei președinte de gospodărie colectivă. Faptul decisiv care-i arată lui Ilarie superioritatea de necontestat a gospodăriei colective, ne demonstrează însă că Onisei, ridicat în slăvi de autor

pentru calitățile-i deosebite de gospodar, nu e un om prea isteț.

Deși „avea gospodari de soi în pravilele neamului“, el se convinge, spre stupefacția cititorului, de un lucru pe care și copiii îl știu: că dacă pe un deal sădești diferiți pomi, aceștia cresc, oprind vînturile secetoase și cînd ajung mari, dau și fructe. Fructele pomilor sădiți de Varvara Furoiului îl fac pe Ilarie să-și dea seama că „pravilele neamului s-au învechit și că trebuie să se ia după alte pravile“. Nuvela demonstrează, în cel mai bun caz, că Ilarie Onisei, datorită dragostei sale aprinse, s-a hotărît să spargă canoanele pravilei neamului său și să se căsătorească chiar cu o fostă slugă, și nicidecum că fostul plăieș al lui Ștefan cel Mare, îmbrăcat în haine de „țaran gospodar“ din zilele noastre, s-ar fi convins, cumva, să purceadă în gospodăria colectivă la o nouă viață — concepțiile sale despre lume rămînînd nealterate, impregnate de același iz mistico-tradiționalist.

O altă creație în care se vădese influențele vechii literaturi poporaniste este schița lui Ion Băieșu, intitulată: „Tușa Lisaveta“. („Gazeta literară“).

În linii mari, iată care ar fi subiectul ei: Prim-secretarul comitetului raional de partid calcă fără să vrea, în goana mașinii, găina porumbacă a tușii Lisaveta. Aproape de miezul nopții, întorcîndu-se de la regională, prim-secretarul o scoală din somn pe bătrînă pentru a-i plăti paguba făcută. Între tușa Lisaveta și activistul de partid are loc o convorbire — trebuie să credem, nu prea interesantă, șoferul mașinii în acest timp dormind cu nerușinare. În cursul discuției, prim-secretarul propune bătrînei să meargă la crescătoria de păsări — „destul de mărișoară“ — de la Gospodăria Agricolă de Stat din Brăiești, pentru a ține lecții în legătură cu creșterea găinilor.

Cititorul rămîne nedumerit de această propunere, cu atît mai mult cu cît din schiță, departe de a se scoate în evidență „înalte“ calități ale tușei Lisaveta în materie de agricultură, reiese crasa ei ignoranță în ceea ce privește creșterea galinaceelor. Bătrîna, explicînd primului secretar cauza „productivității“ găinilor sale, afirmă foarte candid: „Cînd nu-mi ouă vreo găină, îl iau în poală (este vorba de cocoș, n.n.)

și-i sucesc gîtul ca o frînghie: „Spune-mi moșatule, ce mi-ai făcut ieri? Craiule!“. Și concluzia: „Dacă nu-mi ouă o găină într-o zi, să știi că-i mare lucru“.

Orice gospodină de la țară știe însă că „producția“ de ouă a găinilor nu se află într-un raport direct proporțional cu sîrguința „craiului“.

De aceea, se pare că zootehnicienii de la Gospodăria de Stat nu vor avea ce să învețe de la tușa Lisaveta.

De altminteri, bătrîna este o femeie cinstită și recunoaște acest lucru:

— *Parcă n-aveți dumneavoastră ingineri, oameni cu carte la cap, care să-i învețe?*

— *Avem, îi răspunse prim-secretarul, dar ce știi mata, care crești găini de atîta amar de vreme, e sfînt. Mata ești sigură pe ce spui*“. (Ca și cum datele furnizate de știința zootehnică nu ar fi „sfinte“! Ca și cum ceea ce spun zootehnicienii nu sînt lucruri „sigure“!)

Nedemonstrîndu-se valoarea cunoștințelor bătrînei în ceea ce privește creșterea găinilor — ca rezultat al unei îndelungate experiențe — și fiind, totuși, trimeasă să dea lecții zootehnicienilor de la gospodăria de stat, în schiță pare a se face elogiul metodelor de muncă moștenite din bătrîni, pentru singurul merit că sînt vechi, în detrimentul noilor metode agrotehnice, zootehnice, descoperite de știință.

Nu este întîmplător și cadrul unde are loc discuția amintită: într-o „cămăruță mică, plină de icoane și ștergere de borangic“.

Ne amintim că în lucrarea sa: „Cu privire la caracterizarea romantismului economic“, V. I. Lenin își bătea joc fără milă de narodnici — romanticii din acea vreme — care, neînțelegînd noua realitate istorică, contradicțiile ei sociale reale, idealizau „temeliile seculare“, „principiile sfînite de secole“, paradisul obtuzității și abrutizării patriarhale a populației rurale, făcînd apoteoză micii gospodării țărănești. Lenin considera toate aceste teorii ca „dulci povești ale bunicii!“

Nu putem să nu observăm că prezentarea metodelor de lucru vechi, moștenite din bătrîni, ca model pentru Gospodăriile noastre Agricole de Stat, idealizarea „pravilelor“ vechiale țaranului gospodar, constituie tocmai recidive ale romantismului eco-

nomic și narodnicist. Aceste recidive își găsesc expresia și în figurile de moși și bătrâne care au început să răsară, ca ciupercile după ploaie, în publicațiile literare.

Dacă luăm, de pildă, un singur număr dintr-o revistă unde nimeni nu s-ar aștepta să găsească prea mulți bătrâni: „Tinărul scriitor“, Nr. 7, vedem că avem de a face cu nenumărate chipuri, atât în proză cât și în poezie. Bătrânii apar, când pe primul plan, transformându-se în rapsozi lirici (vezi poemul lui Constantin Nancu) sau constituind eroul cel mai „luminat“ din povestire (schița „Zbucium“), când ca elemente pitorești de decor: poezia lui Radu Cîrneci și a lui Gheorghe Scripcă și povestirea lui Fănuș Neagu: „Nu mai e loc pe lume“, etc.

N-am vrea să se considere prin aceasta că voim să facem parte, cumva, din „țara fără bătrâni“, însă apare destul de limpede că asemenea figuri literare tind să se transforme într-un șablon ce caută să se substituie înfățișării adevărului vieții, și amintește prea mult nelipsiții moși sfătoși din literatura poporanistă.

În viața țărănimii există și nu pot să nu existe nenumărate conflicte și ciocniri dramatice. Oare nu în lumea satelor se dă bătălia cu ultima clasă capitalistă, chiaburimea? Oare birocrății, jefuitoarii avutului public, șperțarii, etc., socotesc acest sector de viață drept „interzis“ pentru ei?

Socialiștii utopici visau să construiască o lume nouă, de abia după ce vor fi create în sere și pepiniere speciale oameni cu o conștiință ridicată, cu virtuți înalte, purificați de orice păcate.

Marxism-leninismul ne învață însă că noi putem și trebuie să construim orînduirea socialistă cu acel „material uman de rînd“, așa cum a fost lăsat moștenire de „capitalismul sîngeros, murdar, hrăpăreț și meschin“, avînd o mentalitate „pervertită de veacuri și milenii de robie, iobăgie și capitalism, de mica gospodărie fărîmitată“ (V. I. Lenin).

Oare asemenea mentalitate, vechile concepții ale țaranilor muncitori, generate de orînduirea capitalistă au dispărut din țara noastră ca la un simplu semn al unei baghete magice?

Partidul a cerut întotdeauna scriitorilor

să înfățișeze în operele lor adevărul vieții, să lupte împotriva poleirii și a prezentării „netede“ a realității, ca slăvind victoriile noului să fie în acelaș timp — cum spunea V. V. Maiakovski — niște „transformatori și purificatori, mobilizați și chemați de revoluție“.

În ultima vreme, au apărut lucrări beletristice meritoase, care, în numele victoriei viitorului, vestejesc cu focul satirii tot ceea ce se mai păstrează din întunecatul trecut, făcînd educația cetățenească a maselor de cititori.

În schița „Un examen“, publicată în „Gazeta literară“, Dumitru Mircea supune criticii vechea mentalitate de țaran-mie proprietar care se mai păstrează la un colectivist, după trei ani de viață nouă în gospodăria colectivă.

Văzînd greutățile temporare prin care trecea gospodăria colectivă și ademenit de bănoasele afaceri întreprinse de unii țărani porniți pe calea închiaburirii, Constantin — de altminteri un sirguincios colectivist — se hotărăște să se retragă din gospodărie. Pînă la urmă însă, noua sa conștiință socială, căpătată tocmai în cei trei ani de eforturi la opera de construire a socialismului în cadrul Gospodăriei colective, învinge. Constantin își ia înapoi cererea și o aruncă în foc.

Această temă nu putea fi zugrăvită veridic fără o profundă cunoaștere a sufletului omenesc.

Dumitru Mircea folosește în schiță, cu pricepere, monologul interior, reușind să înfățișeze convingător procesul complex și contradictoriu care se petrece în conștiința personajului.

Pe cînd se îndrepta către sediul gospodăriei colective, cu cererea în buzunar, Constantin este oprit în drum de un vechi prieten al său Candid, care-i cere cîteva sfaturi în legătură cu munca de îngrijitor de animale și care, din vorbă în vorbă, arătînd și greutățile gospodăriei, ajunge să vorbească cu entuziasm despre ceea ce vor face colectivii în anii viitori.

Cam descumpănit, Constantin prezintă cererea președintelui gospodăriei... Stăpînirea de sine și calmul — de fapt, numai aparente — ale președintelui, îl tulbură. și mai mult pe omul nostru, care se aștepta

la o împotrivire zgomotoasă. Personajul ajunge parcă să se dedubleze și să discute cu sine însuși. Conștiința sa se împarte în două: o parte care-l îndeamnă să părăsească G.A.C.-ul și să urmeze calea speculanților, și alta care-l dojenește cu asprime pentru asemenea gânduri chiaburești:

— „N-am să mă fac speculant. Am patru hectare de pământ, cunosc și o leacă de meserie. Se fac destule case... Pământul și-așa tot singur îl muncesc — singur lucrăm și în gospodărie. Am să mă ajut cu alții.

— Parcă, ajutându-te cu alții, nu tot un fel de colectiv faci?

— Nu, aia-i altă poveste...

— Vei începe iar a da cotă.

— Și colectivul dă. Poate că n-o să mai dau. Așa se aude.

— Astea-s vorbe dușmănoase, chiaburești.

— Poate să fie adevărat.

— Poate... poate... Nu ți se pare că dai ciocul din mână pe vrabia de pe gard?

— E drept; nu-i rău în gospodărie. Totuși, parcă-i mai bine pe dinafară. Acum...

— Dacă ies toți, se sparge colectivul, și-i păcat. După tine au să se ia și alții. Ce-are să zică președintele? Secretarul? Satul? Ai să ajungi în gura satului! Lumea te-a crezut om cinstit, colectivității aveau încredere în tine. Când colo, bagă ție seamă, că ești taler cu două fețe. Acum colectivul trece prin greutăți, știi bine, iar tu dai dosul. Bravo, Constantine!“

Redînd monologul interior al eroului, cînd prin asemenea dialoguri, cînd prin altele transcrise în stil indirect — liber, Dumitru Mircea face credibil procesul de transformare a lui Constantin. Pe eroul său și în vis îl urmăresc aceste frămîntări. Are coșmaruri înfiorătoare în care se vede făcînd jocul chiaburului Ghiran. Amintirile înduioșătoare din viața gospodăriei nu-i dau pace. Își amintește ce bucurie a fost în colectivă cînd s-a născut primul vițel, pe care l-au numit Primu. Apoi sărbătoarea primei recolte...

Finalul schiței ni-l arată cerînd președintelui înapoi hîrtia dată, pe care o numește: „ăă...porcăria aceea“, și rugîndu-l ca totul să rămînă între ei.

Dacă în această schiță întîlnim o notă de humor binevoitor, o ironie liniștită,

potolită, nu acelaș lucru se întîmplă cînd obiectul satirizării îl constituie fenomene negative, dușmănoase, ostile statului și poporului. Atunci, biciul ironiei binevoitoare este înlocuit cu biciul împletit din șerpi și uierători, al unui sarcasm necruțător.

În schița „Scrisorile domnului Merișan“, Sîto Andras condamnă pasiunea administrativ-birocratică a directorului unei gospodării de Stat. Nu este întîmplător titlul schiței; Merișan este un adevărat „domn“ rupt de masele populare, artistocratizat, al cărui singur țel este confecționarea a numeroase regulamente și dispoziții. Curierul gospodăriei Boldizsar abia pridițe să ducă la destinație diferite hîrtii. Găsindu-l pe paznicul de noapte, Mihaly Szabo, fără șubă, directorul nu se supără că — doamne ferește — bietul om poate să răcească ci că în acest fel a fost încălcat regulamentul gospodăriei.

— „Dar unde ți-e șuba? îl întrebă apoi încruntat.

— Kormos nu era la magazie. Și zău că-mi prindea bine. Mi-era să nu răcesc.

Directorul își fuma furios țigara.

— Răceala dumitale nu-i nici o tragedie, dar ce se întîmplă dacă vine un control de la raion și te găsește fără șubă? Știi dumneata că asta înseamnă să calci în picioare legea? Fiindcă legea prevede...“ Și mai departe: „— Și dacă răcesc nu e tot o încălcare a legii?

— Așa ceva i se poate întîmpla oricui.

— Păi atunci ce rost mai are șuba? bombăni Mihaly, care se încurcase cumplit și nu mai înțelegea nici ce vrea directorul, nici ce rost are șuba“.

Humorul schiței se naște tocmai din contrastul care există între aparenta ordine a muncii din gospodăria de stat — rod al nenumăratelor regulamente și ordonanțe ale lui Merișan — și starea reală, defectuoasă a lucrurilor.

Boldizsar, cioban vestit, îndeplinește funcția de curier al gospodăriei. În schimb Mihaly Szabo, pedepsit că adormise noaptea în serviciu — ziua fiind obligat să învețe pe de rost imensul regulament de muncă născocit de Merișan — este trimis la stîină, deși neam de neamul lui nu fusese cioban. Totala lipsă de conținut a actelor directorului o dovedește și lozinca frumoasă care împodobește grădina cu flori

a gospodăriei, grădină strivită de copitele calilor lui Merișan: *„Florile sînt podoa-bele naturii.*

Nu călcați pe iarbă“.

Pe bună dreptate, nevasta lui Mihaly Szabo,—căreia i se pune în vedere că trebuie să plece de la stîină, neexistînd în regulament nici un paragraf care să îngăduie unui salariat al gospodăriei să-și aducă soția la locul de muncă, îi strigă directorului amenințîndu-l că-i toarnă o oală cu lături: *„Ți-o trîntesc în cap de știu că îi pomeni regulamentul cît îi trăi... De ce nu ne lași să ne vedem de treabă? Cînete ține pe dumnea-ta în slujbă? Îți merge prea bine, pesemne, de nu-ți încapi în piele“.*

Din păcate, spre deosebire de cele mai bune schițe ale lui Sûto Andras, care înfrîng canoanele de zugrăvire statică a omului, înfățișînd mișcarea evenimentelor și caracterelor, în „Scrisorile domnului Merișan“ imaginea personajului satirizat rămîne în mare parte statică și nedefinită. Nu se știe ce mediu social a dat naștere acestei ciuperici otrăvitoare, care va fi dezvoltarea viitoare a personajului. Merișan este destituit din funcția de director al gospodăriei de stat, în urma reclamației lui Mihaly Szabo. El va primi însă în curînd o nouă însărcinare. Care va fi pînă la urmă soarta lui? Sûto Andras nu arată dezvoltarea întîmp a caracterului eroului, nu sugerează perspectivele sale de viață.

În realitatea noastră, contradicția esențială o constituie însă conflictul antagonic între forțele noi ale socialismului și forțele dușmanului de clasă, ale chiaburimii asociate cu fostele clase dominante, lichidate din punct de vedere economic dar păstrîndu-și încă trează speranța în restaurarea paradisului pierdut.

Toate celelalte conflicte, generate de vechile plăgi și vicii născute în capitalism se varsă, într-un fel sau altul, în albia acestui conflict esențial.

Lupta de clasă dă naștere la ciocniri ascuțite, la conflicte aspre. Aici nu există și nu pot exista nici un fel de idile. Conflictele provocate de lupta dintre o lume retrogradă, muribundă, care-și pune în joc toate forțele pentru a-și apăra existența și lumea nouă de partea căreia este progresul social și viitorul, nu se poate

rezolva decît prin complecta înfrîngere a lumii retrograde, reacționare.

Fenomenele sociale din viață nu rămîn însă într-o formă osificată, înghețată. Lupta de clasă devenind mai ascuțită, mai violentă, îmbracă noi forme, noi aspecte.

În schița „Ura personală“, Mihai Beniuc, cu mijloace specifice satirei sale cunoscute din poezii, arată tocmai noua înfățișare a chiaburului din zilele noastre. Departe de a profera — pe față — invective la adresa regimului, Nicolaie Trif are o înfățișare „mieroasă“, pozînd în autentic țaran mijlocas, trecut în categoria chiaburilor numai datorită urii personale a secretarului organizației de partid. Adoptînd o atitudine aparent înțelegătoare, prin care se scoate și mai mult în relief caracterul real al „argumentelor“ chiaburului, autorul schiței arată în ce constă „ura personală“ a cărei victimă este Nicolaie Trif.

Nicolaie Trif zice că e un om „cîstit“. El nu duce plocoane la cei de sus, că n-a făcut acest lucru nici sub liberali, deoarece dumnealui a fost și liberal. Dar nu cumva să credeți, doamne ferește, că el a stat mult la liberali. Dovada cea mai bună o constituie faptul că a devenit legionar. Dar nici sub legionari nu și-a găsit mulțumirea sufletească și, sub regimul lui Antonescu, el ajunge primar. Oamenii rău intenționați ar putea să creadă cine știe ce, dar Nicolaie Trif nu s-a ocupat în acest timp de politică. Avea el destule angarale cu o batoză și cu o „căldare“ de fierț vinars după care, cum singur mărturisește, *„numai năcazuri i-a adus pînă dele dumnezeu de o naționaliză în 1950“.*

Ironia incisivă se transformă însă, treptat, într-un sarcasm ucigător.

Autorul schiței arată cum Nicolaie Trif, pe lângă alte calități, mai are și una pe care nimeni nu i-ar bănuia: mila. Și tocmai această calitate constituie motivul fundamental al urii personale a secretarului organizației de partid. În 1919, cînd armatele statului burghezo-moșieresc românesc au înecat în sînge republica sovietică ungară, în satul lui Nicolaie Trif au fost asasinați 14 comuniști. Iar Nicolaie Trif — om cu inimă milostivă — a tras și el cu pușca-mitrălieră în comuniștii secerăți de gloanțe, care continuau să strige din sînge și noroi:

„Trăiască republica roșie“ — nu de altceva, dar pentru...a le curma chinurile.

Sarcasmul atinge, în final, punctul culminant, întregind ca un corolar figura hidă a chiaburului: *„Vedeți, din această cauză — mai adaugă ei — nu m-a scos pe mine nici de pe lista chiaburilor. Și ar fi trebuit să mă fi scos de mult. M-am gândit să scriu la Comitetul Central, alt cap nu mai am. Ce ziceți — să scriu?”*

Uneori însă, unii scriitori se dispensează de înfățișarea realistă a variatelor și ascuțitelor forme pe care le îmbracă la țară lupta pentru construirea socialismului.

După cum am văzut în capitolul precedent, aceasta se poate face și prin împrumutarea fără chirie a diferitelor clișee semănătoristo-poporaniste.

Există însă mai multe forme de îndepărtare de la ascuțimea reală a înfruntării de clasă din lumea satelor. Și uneori, chiar forme care aparent zugrăvesc cu „violență“ chipul dușmanului. Este vorba de prezentarea naturalistă, fiziologică, cu care se încearcă să se suplinească înfățișarea veridică a actelor personajelor negative, a figurii lor morale. După atari autori, dacă naturalismul fiziologic arată ceea ce este josnic în om — și nu poate fi folosit în cazul personajelor pozitive — el poate fi foarte bine „dresat“ pentru a dezvălui josnicia dușmanului de clasă. Numai că vorbea ceea: da dracului un deget, că-ți înhață toată mîna. Apelînd la uneltele literaturii anti-realiste, ajungi însă să oglindești, nu esența fenomenelor sociale negative ci, ceea ce este superficial și neimportant, subminînd veridicitatea personajelor.

Nu vreau să anticipăm o apreciere critică a romanului „Floarea vieții“, roman cu multe calități însemnate — însă unele din personajele sale negative vădesc tocmai acest mod greșit de zugrăvire artistică. Ne mărginim la analiza succintă a unui singur personaj: Marta.

Marta este fiica unui chiabur, fost vechil boieresc, cunoscut pentru cruzimile sale. Chiaburița a fost trimisă la Institutul Agronomic tocmai pentru ca devenind inginer agronom, să lucreze la ferma de stat din satul natal și să lovească cu știința ei

mai dibaci și mai eficace în puterea populară.

Autorul nu înfățișează însă actele personajului ca rezultînd din poziția sa de clasă, pentru a putea crea imaginea realistă a unei odrasle chiaburești. Singura acțiune dușmănoasă întreprinsă de Marta constă în transmiterea unor instrucțiuni de la București viesparului de dușmani din Trestiana. În schimb, în celelalte pagini ale romanului, sînt înfățișate cu lux de amănunte bețiile triviale ale Martei, accesele ei de isterie senzuală. Pînă și preopinientului ei, Jorj, i se face scîrbă, văzînd cum se agată de el ca o apucată, rugîndu-l cu ochii „aprinși, măriți și injectați“ să doarmă la ea cel puțin numai în noaptea aceea.

Asemenea pasiune se pare că domină chiar antipatiile ei de clasă. Cu aceleași gratificații îl primește și pe inginerul Oprea, eroul principal al romanului, care demască clica de dușmani de la Trestiana din rîndul cărora face parte și tatăl ei. Amănuntele acestei scene, care se răsfrînge jignitor și asupra personajului pozitiv, punîndu-l într-o lumină murdară, nu-și au locul aci, deși, din păcate, li s-a făcut destul loc în carte. Asemenea manifestări respingătoare abat atenția de la poziția de clasă a personajului negativ la manifestările respingătoare ale firii omenești, în general. Și marile opere din literatura sovietică înfățișează josnicia și trivialitatea dușmanilor, fără însă ca prin aceasta să devină și ele triviale, murdăria morală reliefind, în primul rînd, poziția și morala clasei retrograde din care fac parte personajele negative. Detalii ca: *„Adormise așa cum se prăbușise pe pat, cu fața în jos, îmbrăcat și încălțat, mînjit pe piept și burtă de resturile împuțite pe care le vomitase...”* sau *„O șuviță de scuipat i se prelingea pe bărbie, alburie, cleioasă. Duhnea a băutură ca un butoi bîhliț”*, nu pot suplini, prin ele înșile, zugrăvirea adîncită a personajelor negative, înfățișarea modului în care țeluri josnice determină chipuri morale josnice, prezentarea caracterului odios al dușmanilor ca o expresie a esenței poziției lor de clasă.

Asemenea metode naturaliste de zugrăvire artistică, nu exprimă decît încercarea

autorilor respectivi de a ocoli într-un mod facil dar, după cum am văzut și antirealist, prezentarea ascuțită, profundă a multiplelor și înrăitelor acțiuni ale acelor care vor să oprească în loc lupta poporului nostru pentru crearea fericirii sale.

★

Dacă semănătorismul și poporanismul idealizau țărănimea, îi poleiau artificial traiul, în literatura anti-realistă din trecut, cu tematică din lumea reală, a existat și o înfățișare naturalistă a satului, potrivit căreia satul apărea ca o Sodomă a tuturor păcatelor neamului omenesc, dominat de instincte josnice, de murdărie fizică și spirituală, de prostituție, de trivialitate.

Deficiențele unor scrieri beletristice contemporane se datoresc tocmai recidivelor unei atari viziuni față de viața de la țară.

În unele lucrări literare, țăranii sînt prezentați cu un univers sufletesc limitat, cu o gândire primitivă. Cele mai cunoscute noțiuni științifice sînt pronunțate de ei în mod stîlcit. Problemele de viață pe care și le pun, dovedesc facultăți intelectuale reduse. În nuvela „Boabe de grîu“, eroul povestirii, căruia i se aduc nenumărate laude, atît de autoare cît și de celelalte personaje, ca fiind un „gospodar priceput“, un „țaran cu vază“, se hotărăște să se înscrie în întovărășirea agricolă din sat, făcînd „uluitoarea“ descoperire că grîul selectat — luat de la o gospodărie colectivă — este mai bun la semănat de cît grîul impur, neselectat de neghină sau alte corpuri străine.

Ne amintim că, în „Livezile tinere“, Ilarie Onisei se convinge de superioritatea gospodăriei colective asupra micii proprietăți private, văzînd cum pe clinul prăpăstios al unui deal pot crește arbuști. În fața acestor mari descoperiri ale personajelor, a căror inteligență este ridicată în slăvi de autorii respectivelor nuvele, fără să vrei îți vine în minte ceea ce spune Voltaire în „Dicționarul filozofic“ despre ignoranța eclesiastilor iezuiți care au interzis 21 de volume „in folio“ pentru păcatul de a susține următoarele teze nemaipomenite: „Că triunghiurile au totdeauna trei unghiuri, că un părinte este mai bătrîn decît fiul său; că Rhee-Silvia și-a pierdut fericirea înainte de a naște; că făina este altceva decît o frunză de

ștejar“. Cesănemai mirăm, deci, că lui Pavel, care citește o carte despre Lîsenco și Miciurin luată de la G. A. C. din Hirșa — nevasta lui spune că l-a scos din minți „cartea cea“, numește radio cînd „cutie“, cînd „radul — cea“, iar cuvîntul „selecționat“ îl pronunță la început „silecționat“ apoi „silecționat“ și, în sfîrșit, se întoarce la prima formă „silecționat“. Evident că avem de-a face cu manifestarea unei atitudini greșite, naturaliste față de țărani, ca față de niște ființe înapoiate, primitive, oameni cu facultăți intelectuale și psihice mărginite.

Alteori, vrînd să înfățișeze laturile negative din viață, unii scriitori nu zugrăvesc realitatea în dezvoltarea ei revoluționară, nu întruchipează în imagini artistice marelui proces al victoriei forțelor înaintate ale societății. În fața cititorului apar numai aspectele statistice în care vechiul domină, făcînd să se desprindă ideea imposibilității înfrîngerii acestuia.

În „Piatra Seacă“, unde se petrece acțiunea nuvelei Verei Hudici: „Președînta“, parcă s-au strîns toate racilele vechiului sat.

Cînd unui țaran din Piatra Seacă îi schioapătă vreun cal, el îl duce imediat, pentru a fi vindecat, nu — cum v-ați aștepta — la veterinar, ci la baba Ilinca. Niciodată pînă atunci nu treierase în sat vreo batoză. Este adevărat, în Piatra-Seacă există și școală, dar acoperișul școlii este cam permeabil, prin el plouă în clasă, ca afară. Ba satul are chiar grădiniță pentru copii. Numai că în localul grădiniței își crește preoteasa viermii de mătase, ea fiind în afară de „educatoare“ și secretara U.F.D.R.-ului din comună.

Dar dacă satul este lipsit de anumite lăcașuri de cultură — precum ar fi cîminul cultural — în schimb, are suficientă țuică. Cum spune agentul veterinar: „*Tuică în sat e destulă — bea omul și uită de foame și necazuri*“. Nu-i de mirare, deci, că localul sfatului popular arată astfel: pereții — nu se putea ghici ce culoare au avut, acum fiind acoperiți de „*stropi uscați de norot, ca niște bube*“. Aceasta pe dinafară, căci: „*Înăuntru era și mai murdar. Pereții aveau aceleași pete cenușii de noroi uscat. Podelele nici nu se vedeau de sub stratul de noroi, iar mesele pătate de cerneală și grăsime își făceau silă*“.

Oamenii au un orizont intelectual limitat. Sînt cu totul rupți de evenimentele ce au loc în restul țării.

— „*Apăi, bucurie mare nu-i pe-aici — spune o femeie pe care o întâlnește Irina State la fîntînă. Cam ca pe vremuri: cei mari is mari, au numai grija lor, noi, cei mititei, ne zbatem cum putem*“. Și mai departe: „*Tot se zvonește ba că-i război, ba c-or veni boierii îndărăt; eu nu cred, oamenii cred — și-i greu să le scoți frica din cap*“.

Odată cu sosirea președintei, în sat a și început să se spună că au ajuns de rîsul lumii, că „*se va duce vestea peste toată Valea Repezitului că au în capul satului o femeie*“. Intenția autoarei era să arate cum acest sat adormit și inert, odată cu sosirea ca președinte al Statului Popular a unei muncitoare și reîntoarcerea în sat, de la o școală de partid a secretarului organizației de bază, — se transformă, cum în „*Piatra Seacă*“ pătrunde vîntul proaspăt al unei vieți noi.

În fața cititorilor rămîne însă mereu tabloul unei vieți dezolante, plină de mîrginire, obtuzime și superstiții. Lupta forțelor revoluționare de la țară este înlocuită cu afirmații neconvingătoare.

De-abia s-a ținut o ședință de partid în comună și s-a început construirea unui cămin cultural, că autoarea îi și pune pe bieții săteni, care nici n-au avut vreme s-o vadă bine la față pe președintă, să-i înalțe imnuri de slavă și prinosuri de recunoștință.

— „*Cap de femeie, da' se descurcă!* spuse un bătrîn cu admirație către cel care sta alături pe bancă...

— *Cîte de astea a făcut. Mai nu-i om în sat care să nu fi avut un necaz pe care l-a descurcat președinta — adăugă o femeie care asculta cu luare aminte cele spuse de bătrîn, apoi începu să povestească o întîmplare asemănătoare*“, etc., etc.

De alt fel, faptul că aceste afirmații sînt neîntemeiate o dovedesc evenimentele de la sfîrșitul nuvelei. Chiaburii, care dăduseră foc la materialele necesare construirii căminului cultural și-i spărseseră capul secretarului organizației de bază, îi conving pe săteni să se ducă în pădure și să-și care fiecare acasă cîte lemne vrea. Tot satul pleacă în pădure și este gata să-l

ucidă pe pădurar. Chiar împotriva președintei, un țaran ridică săcurea. De aceea, în ciuda afirmațiilor autoarei, potrivit căreia, după cîteva cuvinte „*vărăjite*“ ale președintei, toți țararii s-au pocăit, cititorul rămîne în fața ochilor cu imaginea unei lumi înapoiate, primitive, cu țarani gata oricînd de acte singeroase, anarhice.

Autoarea a fost parcă dominată, strivită, de tabloul vechiei vieți de la țară și n-a reușit să arate artistic victoria forțelor noului.

În cuvîntarea rostită la primul Congres al colhoznicilor udarnici din U.R.S.S., I.V. Stalin arăta că sute de ani, țararii au trăit așa cum au apucat din bătrîni, au mers pe o cale veche, plecîndu-și grumazul în fața chiaburului și a moșierului, în fața cămătarului și a speculantului. Chiar de aceea, unii sceptici afirmau că țărănimea va rămîne totdeauna țărănime, că este compusă din mici producători, și a crede că satul poate fi folosit pentru organizarea temeliei producției socialiste este o pură utopie, ceva irealizabil. „*Și iată — spune I.V. Stalin — că de odată bolșevicii dau buzna, ca o furtună, în viața aceasta veche, încremenită, și spun: e timpul să părăsiți calea cea veche, e timpul să începeți o viață nouă, viața de colhoz, e timpul să trăiți nu așa cum trăiesc oamenii în țările burgheze, ci într-un fel nou, în artel*“.

Această revoluție schimbă vechi tradiții și obiceiuri, transformă vechiul sat, atrăgînd prin cooperatie majoritatea țărănimii la opera de construire a socialismului.

Lupta partidului pentru ridicarea și înflorirea satelor, în cadrul alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare — temelia statului de democrație populară — este înfățișată în paginile celor mai valoroase opere contemporane.

Romanul lui V. Em. Galan: „*Bărăgan*“, vorbește despre activitatea unei gospodării agricole de stat, ca pîrghie importantă în dezvoltarea agriculturii spre socialism.

În zilele noastre este greu să înfățișezi aspectul social al satului, forțele sale tipice, fără să pomeniști nimic despre reprezentanții de multe zeci de mii ai clasei muncitoare din stațiuni de mașini și tractoare, din gospodării agricole de stat,

etc., care constituie tocmai acea forță socială capabilă să aducă țărănimii, în cadrul luptei pentru crearea bunei stări a întregului popor, eliberarea reală și definitivă din viața de ocnă.

Despre „Bărăgan“ s-au scris în presa noastră multe cronici. Articolul de față nu-și propune decât să discute unele probleme în legătură cu figura eroului principal, Anton Filip, ca reprezentant al clasei muncitoare în viața satelor.

Și în romanul lui Galan întâlnim acumulate, parcă, toate racilele vieții noastre sociale.

Folosind un procedeu gogolian, romanțierul ne dezvăluie, în cadrul peregrinărilor lui Anton Filip, figura tuturor acelor lepădături strecurate în posturi importante de partid și de stat, începînd de la centrula A.F.S.M. din București, la județeană A.F.S.M. din Călărași, plasa de partid din Paroșeni și sfîrșind cu satul și ferma Lespezi. În fața ochilor lui Filip, ai unui devotat cetățean al lumii noi, apar cu trăsături de caracter îngroșate, toți acei șpertari, carieriști, hoți ordinari, bandiți, cu care el va trebui să înceapă bătălia, fiind în acele locuri pierdute în imensitatea Bărăganului, unul din reprezentanții forțelor noi, ale socialismului.

În o serie de scrieri literare, alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare fiind concepută nu ca o alianță bazată pe interese materiale, economice, reciproce, ci pe o dragoste instinctivă, romantică, reprezentanții clasei muncitoare în lumea satelor apar ca niște profeți narodnici, coboriți „în popor“, ca niște vagi semănători de „bine“, de acte milostive, de caritate. De pildă, în nuvela lui Aurel Martin: „Apa vie“, cuprinsă în volumul editat de E.S.P.L.A.: „Grînele“, alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare se reduce la aceea că un muncitor își jertfește concediul pentru a repara o fîntînă a gospodăriei colective.

Filip însă nu este un filantrop, un moș crăciun milostiv din povestirile siropoase pentru copii cumînți, ci un luptător hotărît, crescut și educat în focul luptei de clasă, un luptător care în numele clasei sale nu se mulțumește să întreprindă niște binefaceri individuale, ci devine un element

al transformării întregii realități sociale.

În ferma de stat — fostă feudă a administratorului Răghină — unde totul părea cufundat într-o lîncezeală iremediabilă, în satul Lespezi unde chiaburii hălăduiau ca-n codru, sabotînd planurile de însămînțări, de predare a cotelor și înăbușind orice protest din partea sătenilor, se încheagă, treptat, în jurul lui Anton Filip, din rîndul celor mai cinstiți și mai conștienți țărani muncitori, un front de luptă care umple de spaimă întregul viespar al dușmanilor.

În roman se reliefează cu forță artistică faptul că eroul principal aduce în lumea satelor curajul și voința clasei muncitoare din care face parte, a partidului care l-a educat.

Amintiți-vă ședința comisiei de însămînțări de la primăria din satul Lespezi. Cunoscînd întîmplările cu Răghină, toate forțele reacționare cocoțate în conducerea satului s-au pregătit pentru o cruntă bătălie cu noul director al fermei.

La început, se pare că victoria va fi de partea lor. Notarul trimite să fie chemați cîțiva țărani din sat, nemulțumiți de felul în care-și achita pînă atunci obligațiile ferma de stat: „*Să spu că noi l-am găbjit pe director, pe directorul cel nou, și-l strîngem cu ușa la primărie, pîn-o da fiecăruia ce i se cuvine*“.

Filip a învățat în cadrul luptei clasei muncitoare, să nu-și piardă cumpătul în împrejurări grele, să se bată cu optimism, cu înflăcărare, să răspundă loviturilor primite din partea dușmanului cu lovituri duble, să găsească oricînd posibilitatea de a triumfa asupra inamicului.

Iată cum i se pare figura lui Filip unui țaran muncitor care privește fără să fie observat prin crăpătura ușii: directorul cel nou „*era altfel decît și-l închipuise el venind încoace: îl bănuise gras, măcar cît Răghină, cu guși stacojii, cu cisme roșii. Cînd colo, o față tînără, palidă, cu umerii obraților teșiți tătărăște către tîmple*“ și „*sprîncenele ascundeau, mohorîte, niște ochi pe care bătrînul îi simțea plini de fulgere abia stăpînite*“...

Filip izolează grupul de chiaburi care conducea satul, de țărani muncitori ațîțați împotriva fermei de stat, scoțînd la

iveală falsurile înscrise în registrele de impunere, unde loturile de pământ chiburești fuseseră mișcorate printr-o simplă întorsătură de condei, în defavoarea celor nevoiași.

Sub ochii țăranilor săraci prezenți la ședință, Filip înfringe cerbicia chiaburilor, obligându-i să asiste la operația modificării cifrelor din registre, sub amenințarea că în caz contrariu va chema întregul sat și va arăta dosarele măsluite. În acest muncitor curajos, care înfruntă întreaga clică a notabilităților satului, țăranii muncitori recunosc un prieten adevărat și îl ajută, așteptând din partea lui și alte înnoiri binefăcătoare. Cum spune un țăran bătrîn: *„Poate dă Dumnezeu-sfîntul, să se mai curețe și pe la noi”*, pentru că dacă noul director al fermei i-a luat *„la roată chiar așa”* pe chiaburi, înseamnă că-i *„venit tocmai de la partid”*.

Filip inversează rolurile de la început. Din atacat, devine atacant, preia ofensiva și cucerește victoria. Anton Filip întruchiează tocmai superioritatea morală a clasei muncitoare care a condus la victorie lupta revoluționară a poporului împotriva societății moșierești și capitaliste și care este capabilă să susțină și să cîștige și marea bătălie a construirii societății primăverii omenirii.

În cadrul alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, partidul schimbă și preface vechea față a satului, schimbînd și prefăcînd totodată conștiința țăranilor. În fostul sat cufundat în ignoranță și sălbăcie, apar noi relații sociale și odată cu ele și oameni cu o nouă înfățișare spirituală. Analizînd cauzele ciuntirii sentimentelor în societatea capitalistă, Karl Marx spunea că, în ultimă instanță, aceasta se datorește existenței proprietății private asupra mijloacelor de producție, datorită căreia *„ceea ce este animal devine omenesc, iar ceea ce este omenesc devine animal”*. Odată însă lichidată proprietatea particulară asupra mijloacelor de producție, sentimentele omenești capătă o înflorire nemaivăzută, înflorește *„omenescul în om”*. Ia sfîrșit preistoria și începe istoria omenirii, cînd are loc *„însușirea esenței umane de către om și pentru om”*.

În schița „Marama”, Remus Luca de-

monstrează acest mare adevăr al epocii noastre.

Caracteristic schițelor lui Remus Luca este faptul că prezintă întîmplări obișnuite, fapte care s-ar părea că sînt cotidiene în viața patriei: un țăran care lucra ca grăjdar la o gospodărie de stat învață carte. („Prostul”, etc.) Neobișnuite nu sînt faptele înfățișate, ci sentimentele personajului, gîndurile de care acesta este animat. În „Marama”, o țarancă, din primul avans primit de la Gospodăria Colectivă, își cumpără marama pe care o visase de la vîrsta de cincisprezece ani. În schiță nu este vorba numai de faptul că, fiind slugă la ai Bițului, Raveca lui Tudor n-a putut să-și cumpere o maramă — care în schimb împodobește chipul slut al Domniței Bițului — ci că în asemenea viață mizeră și-a petrecut ea toți anii tinereții sale. Păru-i bălan a devenit ca cenușa, iar obrajii rumeni, ca scoarța mărului. Numai căutătura trufașă a ochilor săi albaștri s-a păstrat. Marama capătă, astfel, valoarea unui simbol al tinereții fericite de care n-a avut parte Raveca. De aceea se gîndește să se îmbrace în hainele ei noi, cu pieptărașul negru de barșon, cu tivtură argintie, cu rochia de stofă verde cu dungi negre, să-și pună marama și s-o viziteze pe Domnița Bițului, fosta ei stăpînă. Își dă însă seama că *„invidia Biței n-ar plăti nici un mugurel din pădurea de amar și durere a anilor de sărăcie”*. Iată cît de posomorît este peisajul de afară și cît de luminoase și de adînci sînt sentimentele eroinei: *„E o vreme aspră de decembrie, cu vînt și ploaie amestecată cu zăpadă, vîntul rece și ploaia îi frig obrajii”*. Pornind în întîmpinarea soțului, ea pășește de-a lungul satului dînd binețe, *„răspunzînd la binețe, gravă și gînditoare”*. Și pe o cărăruie, Raveca se oprește, așteptîndu-l pe Tudor, rezemată de parmalic, așa ca în anii dinții și suride turburate, stringînd la piept marama, marama semnificînd reîntîlnirea Ravecăi într-o lume nouă, fericită. Puteam oare găsi în trecut un singur țăran cu asemenea viață afectivă, copleșit de atari sentimente? Nu de geaba spunea scriitorul sovietic Mihail Isacovski, în poemul său închinat electrifică-

rii satelor: „*In sat e și bucurie și frumusețe/ Și satul e invidiat de ceruri*“.

Cei zece ani de viață nouă a poporului nostru au creiat un țăran nou, necunoscut scriitorilor din trecut, un țăran care începe să privească lumea cu alți ochi, ca cetățean al unui stat democrat popular, ca hotărât luptător pentru cauza socialismului. Au apărut elemente inovatoare, cu o gândire cutezătoare, ascuțită, cu o înfățișare spirituală bogată.

Cum spunea tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej la Congresul frunțașilor din gospodăriile agricole colective: „Cresc la țară oameni noi, cum înainte vreme nu au putut să crească. Este de-ajuns să privim în această sală: noi vedem aici oameni noi, constructorii vieții noi în satele republicii noastre — președinți de gospodării colective, brigadieri de frunte, frunțași ai recoltelor bogate, țărani colectivști. Asemenea oameni s-au putut ridica numai în condițiile create de regimul democrat popular“.

Trebuie să spunem că noi avem în literatură încă puține figuri de asemenea oameni noi, cu o înaltă conștiință patriotică, gata oricând să-și dea și viața pentru izbînda vieții noi.

Printre acele figuri literare se numără și Ana Nucului din nuvela lui Remus Luca și Eszti Benkő din schița lui Sütő Andras: „Cuvîntul tău să fie cuvîntul nostru“.

Aceste eroine au destine diferite, condiții diferite de activitate, își manifestă în mod diferit însușirile lor sufletești. Ana Nucului trăiește într-un cătun sărăcăcios, unde vechile prejudecăți păstrează rădăcini puternice. Satul lui Eszti este însă un sat înaintat, are crescătorie de porci, grajduri pentru tauri și, de doi ani, o puternică gospodărie colectivă. Ana a organizat și conduce căminul cultural din Nima. Eszti este brigadieră în gospodăria colectivă și va fi aleasă deputată în Marea Adunare Națională. Dar cu toate aceste deosebiri, pe amîndouă le unește aceeași puritate morală și integritate a caracterului.

La începutul nuvelei, o vedem pe Ana Nucului slabă și speriată în fața căminului cultural cu podelele smulse de multă vreme, cu pereții coșcoviți, iar grinzile

tavanului lăsate. Am fi îndemnați să credem că această ființă plătîndă, în fața greutăților se va rupe ca lujerul unei flori prea fragede. Dar despre ea se poate spune: pare să fie simplă, maleabilă, dar nu poate fi încovoiată. Chiaburii vor arunca multe parale, vor irosi multă băătură pentru a distruge căminul cultural. Chiar țăranii cinstiți vor privi cu neîncredere și batjocură la acțiunile tinerei femei. Lovitura cea mai puternică se pare că o va primi din partea soțului ei, Petrea cel „*întunecat ca miezul nopții*“, care e mistuit de gânduri tulburi în legătură cusoarta familiei sale, de cînd soția i-a ajuns „doamnă directoare“, și care ajunge chiar să-și părăsească pentru o vreme femeia. Dar Ana nu demobilizează în fața greutăților, nu dă îndărăt.

Nu întîmplător, autorul îi face la începutul povestirii următorul portret: „Era o femeie subțire și înaltă, trecută de douăzeci de ani. La obraji nu era frumoasă, dar avea ochi albaștri ca floarea de in, *ce priveau cu patimă lumea*“. (subl. n.).

Ea a căpătat ceva din oțelul inimii acelor oameni de o „natură deosebită“, de un „fel anumit“, care-și înțeleg rațiunea existenței tocmai în lupta pentru un ideal nobil, înalt. De aceea, în înapoiatul cătun Nima, o femeie ajunge să înalte cu impetuozitate facla culturii noi.

Dacă Ana este caracterizată în contrast cu întunecatul Petrea Nucului — conflictul dintre ei fiind conflictul central al nuvelei, — Eszti se reliefează de asemenea în opoziție cu soțul ei Sandor Benkő. Sandor, președinte al Sfatului Popular din comună, este un om harnic. Unii țărani se gîndesc chiar să-l propună deputat în Marea Adunare Națională. Dar la el se manifestă tendința de aristocratizare, de înfumurare, de goană după o activitate zgomotoasă. Sandor este gata oricînd să-și numere pe degete toate realizările înfăptuite de el: crescătoria de porci, grajdurile taurilor, etc. uitînd să amintească că acestea s-au îndeplinit, de fapt, datorită sprijinului și inițiativelor celorlalți oameni din comună. În schimb, înotînd prin noroiul din sat, își spune foarte candid: „*Ce să-i faci, așa-i satul ăsta: numai bălți și noroaie*“. Acum, cînd va avea loc ședința în care va fi ales candi-

datul ce-i va reprezenta în Marea Adunare Națională, Sandor nu poate să nu se gîndească: „*de ce nu l-am alege pe Sandor Benkő, președintele nostru?*” Apoi, auzind că asemenea vorbe și circulă prin sat, „*Doamne dumnezeule, — se gîndi — te pomenești c-o să mă alegă*”. Pentru ca la începutul ședinței, cînd se așează „*mai în față, grav și emoționat*” să nu se poată „*dezbara de gîndul că va fi ales deputat*”.

Nici o clipă nu s-ar gîndi Sandor Benkő că asemenea cînte s-ar putea să i se facă soției sale. Este adevărat, Eszti este unul dintre brigadierii fruntași din colectivă. A fost trimisă chiar în Uniunea Sovietică. În urma iarovizării cartofilor, a obținut un vagon în plus față de anul precedent. Ea s-a ocupat și de organizarea căminului pentru copii. Dar ce, se pot compara toate acestea cu ceea ce a făcut el?

De altminteri, de aceeași părere este Eszti însăși, care șovăie dacă să susțină propunerea de candidatură a lui Sandor sau a lui János Söboda, președintele gospodăriei colective. Toată frumusețea caracterului ei este dezvăluită în următoarele cuvinte pe care le spune unei vecine: „*Ilona — să-l propunem pe cel mai bun, pe acela care are sufletul curat, care poartă în inima lui grija pentru soarta țării. Care iubește partidul cum își iubește propria lui viață*”. În timpul cînd Pista Toth o propune pe Eszti ca deputată în sfatul țării, arătînd faptele ei minunate și numind-o „*educatorul nostru aici, în colectivă*”, „*ea ședea pe scaun nemișcată, cu obrazii dogoriți*”.

În acest fel, cu o mare artă scriitori-cească, Sütő Andras a înfățișat frumusețea luminoasă a oamenilor care, fără zgomot și fără zarvă, cu o rară modestie, participă plini de abnegație și de ardoare la crearea istoriei.

Atît Ana Nucului cît și Eszti Benkő întruchipează cele mai bune calități ale

generației actuale de constructori ai socialismului.

Amîndouă eroinele sînt firi poetice și strălucitoare, lipsite de orice „pată”, dar în același timp pline de viață și de adevăr.

Și cînd vedem că țărani din Nima urmează sfaturile și exemplul Anei Nucului, transformînd tabloul vieții cătunului, că Eszti este aleasă deputată în Marea Adunare Națională, ne dăm seama cît de adînc a pătruns în viața satelor noua conștiință socialistă, cît de măreață este epoca noastră care crează în rîndul țărănimii muncitoare eroi cu asemenea sănătate spirituală și amplitudine de caracter.

Nu fără motiv, „domnul Fost” — în poemul M. Banuș („Despre pămînt”) — nu poate să-și stăpînească uimirea și ura cînd vede țărani de astăzi discutînd caoame de stat în palatul Președinției Consiliului de Miniștri, problemele agriculturii din țara noastră: „*Și-acești grăjdari cu pielea ce dogoară. / Un iz de nădușeală milenară. / Vin și vorbesc cu cîtă insolență / Despre știință, despre experiență! / Și ceea ce-i mai înspăimîntător este ceva, un „ce” în mersul lor, / În vorba lor, în felul cum privesc, / Ceva ce spune: „Da este firesc”. / Și drept să fim stăpîni cei ce muncim / Iar nu păpuși jucate-n vicleim. / Și de-or fi lotri să ne cate price / Ca buna rînduială să ne-o strice / Păi să poștească numai și-or vedea / Cum știm noi trage blana la rîndea.*” / Da, e un „ce” cu totul fioros / În lumea asta ce s-a-ntors pe dos!“

Un „Ce” care reprezintă tocmai noua conștiință a țărănimii muncitoare, înflăcăratul ei patriotism în lupta pentru întărirea statului democrat-popular care i-a adus libertatea și posibilitatea de a-și creea o viață fericită. Iar literatura noastră, punînd în lumină aceste adevăruri, contribuie la pătrunderea tot mai adîncă a vieții noi în satele noastre, lă triumful socialismului, al înaltelor țeluri ale Partidului!

ROMAIN ROLLAND – UMANISTUL MILITANT

(1866-1944)

Cel ce ar avea curiozitatea să răsfioască astăzi o istorie oficială sau oficioasă a literaturii franceze contemporane, poate fi sigur că va constata, cu o surprindere dureroasă, absența sau quasi-absența numelui lui Romain Rolland. Critica oficială mai vorbește încă pe larg despre un Henry Bordeaux sau chiar despre un René Bazin, dar se ferește ca de foc să amintească de autorul lui *Jean Christophe*.

Motivele sînt limpezi. A vorbi astăzi despre el, înseamnă a răscoli multe lucruri — și din cele mai neplăcute pentru oficialitatea literară — deoarece numele lui Romain Rolland desemnează mai mult decît un mare scriitor, indică un steag de raliere în jurul unui crez înalt.

În acest decembrie plumburiu se împlinesc zece ani de la moartea prietenului credincios și educatorului multora dintre „cei mai buni dintre cei buni” din generațiile mai vechi.

Întreaga lui operă a fost o odă închinată vieții, bucuriei de a trăi, și nu se poate să nu-ți aduci aminte cu nespusă emoție, ca de o adevărată fericire, de zilele cînd, aplecat peste paginile cărților lui Rolland, nu te înduraisă le părăsești. Și emoția aceasta era cu atît mai trainică și mai durabilă, cu cît alături de frumusețea paginilor care se ridicau pînă la culmile artei, ele respirau o puternică și patetică confesiune a omului de o mare anvergură morală. „Cîtă flacără în indignarea sa împotriva viciilor nenumărate, a minciunii și a exploatării! —

spunea despre Romain Rolland, Lunaciarski. Cîtă dragoste pentru oamenii, frații săi, cîtă înaltă cultură... în aprecierea celor mai frumoase comori pe care le-a dobîndit pînă astăzi omenirea”.

De aceea, împlinirea a zece ani de la încetarea din viață a lui Romain Rolland nu poate prilejui doar o melancolică și vană, fie ea chiar pioasă, aducere aminte; dimpotrivă, ea ne ajută să ne dăm și mai bine seama cît de viu, mereu alături de noi, e cel care prin întreaga sa viață a fost un făclier al celor mai nobile și îndrăznețe idealuri și a cărui operă va însemna întotdeauna *un moment* în conștiința omenirii.

★

Undevă, în „Adevăr și poezie”, Goethe spune că atunci cînd avem în fața noastră o biografie care se dezvoltă pe planuri diferite, pentru a face mai bine înțelese și mai tangibile anumite evenimente, trebuie să lăsăm de oparte detaliile care se pierd în negurile vremurilor și să adunăm la un loc numai ceea ce poate constitui o suită logică; în felul acesta, ansamblul se va compune din părți care vor putea fi judecate fiecare în parte, parcurse pe îndelete și se vor putea trage învățăminte.

Aceasta este, mi se pare, cea mai potrivită metodă și în ceea ce-l privește pe Romain Rolland, a cărui viață a cuprins aproape 80 de ani de istorie contemporană, ani de tensiune dramatică și de ciocniri hotărîtoare și a cărui operă se compune

gin zeci de lucrări din cele mai diferite denuri: romane și piese de teatru, eseuri și publicistică, studii de istorie a muzicii și biografii de oameni iluștri.

...Romain Rolland a văzut lumina zilei la 29 ianuarie 1866, în micul orașel Clamecy, din provincia Bourgogne, într-o familie considerată de oamenii din partea locului ca aparținând unei burghezii cu o vechime de secole. Viitorul scriitor își petrece cei dintâi ani ai copilăriei, ducând o existență monotonă, într-o casă veche așezată pe malul unui canal adormit; primul contact puternic cu lumea înconjurătoare i-l procură muzica. Având o mamă muziciană, copilul învață foarte curînd să-și construiască o adevărată lume de sentimente cu ajutorul armoniei muzicale. Mai tîrziu, el avea să povestească în *„Amintiri din copilărie“* (carte scrisă în 1910 și publicată în 1928) cum această timpurie educație muzicală a înfrîurit asupra desfășurării întregii sale vieți. *„Copil fiind, cînd eram uneori bolnav și cuprins de teama de moarte... cutare frază din Mozart veghea la capătul meu ca o prietenă bună... Mai tîrziu, în timpul adolescenței, de cîte ori încercam senzația de neant, cutare melodie de Beethoven, pe care o știam, reaprindea în mine flacăra vieții veșnice... Și mereu, indiferent în ce moment, atunci cînd inima mi-e grea și spiritul gol, pianul e aproape de mine și mă scald în muzică“*.

O altă impresie puternică a copilăriei lui Romain Rolland a fost descoperirea lui Shakespeare. Ascuns în podul casei, în care nu răsuna, din cînd în cînd, decît sgomotul surd făcut de copita vreunui cal din grajdul de dedesubt sau zornăitul lanțurilor vreunui vas ce traversa canalul, copilul se uita pe sine și pe toți cei din jurul lui, adîncindu-se în lumea frămîntată și complet nouă pentru el a dramelor lui Shakespeare.

În aceste împrejurări, e lesne de înțeles că peste puțin timp școlile din micul oraș nu mai aveau ce-l învăța pe tînărul foarte înzestrat. Urmează liceul și apoi Școala Normală Superioară. Aici, deși Romain Rolland studiază intens filozofia (era pe atunci pasionat de pre-socratici și de Spinoza), el se consacră totuși istoriei și geografiei; acestea îi dădeau o mai

mare libertate de gîndire decît o îngăduiau canoanele strîmte ale idealismului oficial al clasei de filozofie.

La douăzeci și doi de ani, tînăr absolut al Școlii Normale Superioare, care este un fel de pepinieră de apologeti ai cercurilor guvernante franceze, Rolland se află nehotărît în fața drumului pe care trebuie să-l apuce. Avea de ales între o carieră care se împotriva vocației sale și între o vocație despre care nu știa încotro trebuie să-l ducă. Aflat în plină criză morală, studentul parizian ia o hotărîre care avea să se dovedească plină de consecințe; din mica lui mansardă care adăpostea toată lumea lui interioară, el trimite spre nesfîrșitele întinderi ale Rusiei, spre Iasnaiia Poliana, o scrisoare în care cere un răspuns la întrebările ce-l chinuiau. Trec cîteva săptămîni și adolescentul uită aproape de gestul său îndrăzneț. Dar într-o bună zi, poșta îi aduce din partea marelui Tolstoi un răspuns uluitor, scris pe 38 de pagini, o întreagă carte: *„Numai Arta care contribuie la unirea oamenilor are valoare; numai artistul care știe să sacrifice ceva pentru convingerile sale este cu adevărat artist;... numai cine e pătruns de dragoste față de oameni poate să creeze o operă de artă valoroasă“* — suna mesajul tolstoian. Și tînărul ia aminte.

După peregrinări prin Italia și Germania vremii sale, Romain Rolland își găsește în sfîrșit drumul. Muzician înzestrat, poet talentat și istoric de nevoie, el izbutește să-și pună ordine în ideile și în sufletul său și să împace darurile sale naturale cu exigențele profesiunii pe care și-a ales-o. După succesul dobîndit de teza sa: *„Istoria operei în Europa, înainte de Lulli și Scarlatti“*, el ocupă catedra de istoria muzicii, mai întîi la Școala Normală Superioară și apoi, din 1903, la universitatea din Paris. E epoca cînd scrie volumele sale despre *„Muzicienii de altădată“*, despre *„Haendel“* și articolele — strînse apoi în volum — despre *„Muzicienii de astăzi“*.

Cariera universitară și casa socrului său, filologul Michel Bréal, îl pun în legătură cu pseudo-gloriile Sorbonei și cu o vastă faună de mecenai ipocriți, de financiari mai mult sau mai puțin veroși și de func-

ționari superiori plini de ei, deci — cu un aspect al Parisului pe care el nu putuse decît cel mult să-l întrevadă din camera sa de student. Această lume care contrastează în mod brutal cu lumea ideală a visurilor sale, îi repugnă imediat lui Romain Rolland și el își dă seama că dacă oamenii mai vorbesc încă despre revoluția de la 1789 și își spun republicani e pentru că, urmași ai foștilor iacobini și giron-dini, ei s-au împăcat de mult între ei deasupra sacului cu bani și a bunurilor așa zis „naționale“ ale celor pe care i-au ghilotinat.

Scîrbit de minciuna care se ascunde în spatele edificiului, pe frontispiciul căruia acești oameni au înscris deviza de trei ori falsă: Libertate, Egalitate, Fraternitate, Romain Rolland nu poate rezista mai mult de un an în mijlocul lor; el părăsește universitatea și rupe cu familia soției sale, de care de altfel se desparte curînd. Experiențele sale amare din această vreme și impresiile culese de el cu prilejul scurtei sale treceri prin Parisul monden le vom găsi descrise cu apa tare a sarcasmului în „*La foire sur la place*“ și în „*La maison*“.

Și deodată izbucnește, ca un fulger din senin, afacerea Dreyfus, care într-un timp uluitor de scurt cuprinde întreaga Franță, o răscolește pînă în străfundurile ei, pînă în cel din urmă cătun și o împarte în apărători înflăcărați ai dreptății și partizani crînceni ai in justiției și reacțiunii. Romain Rolland a fost printre cei dintîi din micul grup care, de la început, au proclamat nevinovăția căpitanului acuzat pe nedrept, și elanul său era cu atît mai mare, cu cît lupta părea mai grea, mai disperată. Pentru a convinge opinia publică de dreptatea cauzei pentru care milita, Romain Rolland scrie o piesă care a apărut sub pseudonimul Saint-Just și a fost reprezentată prima oară în prezența lui Zola. Acțiunea piesei se petrece în timpul Revoluției franceze, dar în intenția lui Rolland ea avea o rezonanță actuală pentru vremea în care a scris-o; prin intermediul acesteia, el voia să ridice dezbaterea care se purta în jurul Afacerii Dreyfus pînă la recunoașterea ideii de justiție imanentă. Căci o caracteristică

a lui Romain Rolland, în vremea aceea, era că el se pasiona mai ales de datele intelectuale ale problemei, iar cînd Afacerea Dreyfus a căpătat în mod fatal o netă coloratură politică el s-a retras în umbră.

Piesa „Lupii“ și publicul nou care a îmbrățișat-o călduros — atît desigur pentru valoarea ei intrinsecă, cît și pentru semnificația pe care acest public voia să i-o dea — i-au sugerat lui Romain Rolland ideea că teatrul trebuie restituit poporului, că în locul dramelor bulevardiere, cu veșnica lor acrobație a adulterului, trebuie creat un teatru nou, inspirat din năzuințele poporului și adresîndu-se acestuia. Și, înconjurat de un grup de tineri entuziaști, el începe să scrie articole după articole, manifeste, o carte întregă — „*Teatrul poporului*“ — „*Esseu de estetică asupra unui teatru nou*“ — și o serie de piese: „*14 Iulie*“, „*Danton*“, „*I*“, „*Triumful rațiunii*“, princare voia să reînvie spiritul Revoluției franceze.

Înflăcărat de o cauză generoasă, Romain Rolland cheamă la acțiune împotriva tristei realități din juru-i toate spiritele luminate: „*Visările molatice ale artei decadente, indiferența apatică a neo-misticilor, însăși indulgența așa zis transcendentală a gîndirii idealiste, detașată și plină de dispreț față de viață, sînt o prostie într-un moment cînd toate forțele trebuie să tindă spre realitate. Toate reacțiunile politice și literare au profitat de această torpoare...*“ Dar acțiunea la care cheamă el nu are încă un scop bine definit. El seamănă încă — așa cum singur s-a caracterizat mai tîrziu — cu coriștii de la Operă care cîntă: „Să pășim, să pășim înainte“, dar stau pe loc. Dezamăgit de decepțiile și amărăciunile pe care o critică vehementă la adresa oficialității — făcută de unul singur — trebuia în mod necesar să i le aducă, el își îndreaptă privirile spre marile genii ale omenirii, care au știut să învingă durerea prin muncă și nefericirile vieții prin Artă. În 1903, apare cartea lui Romain Rolland despre „*Beethoven*“. Scriitorul se apropie de maturitate, are aproape 37 de ani, a scris mai bine de douăzeci de lucrări, iar patru drame i-au fost reprezentate dar, cu excepția unor cercuri

restrînse de literați și de muzicologi, e încă aproape un necunoscut. În „*Beethoven*“ sînt pagini sfîșietoare, de mare artă, care rămîn pentru totdeauna întipărite în amintirea celor care le-au parcurs odată. Iată, de pildă, repetiția generală la *Fidelio*, cînd un prieten trebuie să-l smulgă pe Beethoven de la pupitrul șefului de orchestră, de unde el *nu-i aude* pe actori; sau prima audiție a Simfoniei a IX-a, cînd gigantul *privește* spre publicul care aplaudă. Infirmitatea-i e o fisură prin care singurătatea și o incurabilă tristețe pătrund pînă în adîncul sufletului lui. Dar, încordîndu-și toate puterile, el va lupta ca un titan pentru a ajunge să exprime o mare, o uriașă bucurie de care el însuși nu se poate bucura...

Eliberat de munca la „*Beethoven*“, Romain Rolland e însfîrșit pregătit pentru a se apuca de „*Jean Christophe*“, căruia îi va închina zece ani de viață și care-i va aduce, odată cu premiul Academiei Franceze, și celebritatea mondială. Se pare că planul lucrării a fost gata, în linii mari, încă din 1895. Primele capitole, în care Jean Christophe descoperă muzica, au fost scrise în jurul lui 1897. Dar scriitorul a simțit nevoia să termine mai întîi studiile sale ce descriau modul în care societatea umană a ajuns la creația și înțelegerea muzicii, pentru a putea aborda apoi aceeași problemă, sub o formă nouă: nașterea pasiunii artistice într-un suflet omenesc.

S-au făcut unele încercări — și nu fără succes — de a se găsi asemănări între Jean Christophe și Beethoven. Un cercetător și prieten al operei lui Romain Rolland — Paul Seippel — a spus chiar că „*Beethoven* este prefața la *Jean Christophe*“. Există într-adevăr unele apropieri izbitoare: Jean Christophe se naște în patria lui Beethoven; ca și părinții acestuia, cei ai lui Jean Christophe sînt de origină flamandă. Tații amîndorura au fost bețivi inveterați; scrisoarea pe care micul Christophe este silit s-o scrie către prinț este, se pare, reproducerea exactă a unui document istoric care-l privește pe Beethoven etc.etc. Dar această relație a fost cel mai bine explicată de însuși Rolland — într-o scrisoare către Malwida von Meysenburg, datată

septembrie 1902, adică tocmai cînd el începuse să lucreze asiduul la „*Jean Christophe*“. „*Opera mea — a scris el prietenei sale — este povestea unei vieți, de la naștere și pînă la moarte. Eroul meu este un mare muzician german pe care împrejurările îl silesc, între 16 și 18 ani, să trăiască în afara hotarelor Germaniei, la Paris, în Italia, în Elveția, etc. Mediul în care trăiește el este Europa zilelor noastre. Temperamentul eroului meu nu-mi aparține; eu nu i-am împrumutat decît inteligența... Pe scurt, eroul este Beethoven în lumea noastră de astăzi. (Nu e vorba de o analogie între împrejurările exterioare ale vieții sale și acelea ale vieții lui Beethoven sau de o asemănare fizică, ci de o asemănare morală. E vorba de lumea văzută din inima unui erou)*“.

Aceste cîteva rînduri cuprind aproape întreg subiectul romanului — bine înțeles redus la ultima expresie. Pentru că în afară de biografia unui suflet, romanul este și biografia unei epoci și a unei lumi, pentru că departe de a fi numai o carte despre artă, „*Jean Christophe*“ este o carte despre viață. Ideea centrală a romanului ar putea fi exprimată — așa cum observa Stefan Zweig — cam în felul următor: „Cum învață eroul să vadă viața?“ Dar de aici încă nu trebuie să se tragă concluzia că „*Jean Christophe*“ este numai un roman de educație, cam în genul lui „*Wilhelm Meister*“ al lui Goethe. El este în același timp și un vast tablou istoric, în care frămîntările vremii pătrund în toată complexitatea lor și sub aspectele cele mai diverse: artă și știință, socialism și problema națională, lupta pentru drepturile femeii și pentru libertatea individului în genere.

O anumită intelectualitate snobă strîmbă totuși din nas la auzul numelui lui Rolland și e oricînd gata să enumere greșelile de compoziție sau destil din „*Jean Christophe*“.

Sînt, deasemeni, scriitori care-și pun întregul lor talent în alambicări savante de cuvinte. Dar ei nu durează mai mult decît durează o modă. În schimb, nu sînt mulți scriitori care au știut să creeze caractere atît de vii, atît de adevărat umane, care să zugrăvească atît de mișcător viața, ca Romain Rolland. Trebuie să fii un suflet sec, pustiu, ca să nu participi la durerile și bucuriile fără seamăn ale

lui Christophe și Olivier, cei doi prieteni atât de apropiați și atât de deosebiți. Valoarea literară și bogăția de gânduri a lui „Jean Christophe”, te cucerește și-ți rămîne ca un bun cîștigat pentru tot restul vieții.

La fel cu marii romancieri ai lumii, Romain Rolland a posedat darul de a cuprinde dintr-o privire o amplă panoramă a vieții sociale. Cine a citit, de pildă, volumul 5 din ciclul „Jean Christophe” (*La foire sur la place*) a rămas cu o imagine foarte exactă despre ceea ce a fost Parisul intelectual din jurul anilor 1900.

Aptitudinea specifică lui Romain Rolland de a surprinde la tot pasul lirismul lucrurilor, l-a ajutat să izbutească ceea ce foarte puțini scriitori au reușit: să descrie muzica. Deobicei, muzica poate fi comentată, dar e foarte greu s-o „recreezi” prin cuvinte. Și acest lucru este cu atât mai greu cînd e vorba de o muzică care n-a fost scrisă și pe care nimeni n-o va cunoaște nici odată. Datorită lui Romain Rolland, chiar cel mai lent *Adagio* compus de Jean Christophe ne răpește liniștea, ne transfigurează, ne face să simțim cu o acuitate fără precedent stările de spirit care generează și învăluie miraculosul act al creației.

În tot timpul vieții sale, Jean Christophe s-a călăuzit după principiul „*Vive ut vivas*” (trăiește pentru a trăi), pe care el l-a găsit înscris pe frontonul unei case. Această chemare la viață, la acțiune, nu era puțin lucru într-o vreme cînd în literatura franceză a epocii stăpînea pesimismul neuras-tenic, care a otrăvit multe generații. Sfîrșitul cărții îl găsește pe erou fugind de o lume cu care nu se putea împăca, spre ziua ce vine. Dar cum va arăta și ce se va întîmpla în această zi, Jean Christophe n-ar fi putut s-o spună, după cum nici părintele său spiritual n-ar fi putut să răspundă atunci la aceeași întrebare.

Ceea ce face marea lui Jean Christophe, este lupta lui necurmată, pînă la ultima suflare, împotriva nedreptății, împotriva minciunii, pentru bine și frumos. În această luptă, el trebuie să-și construiască totul cu propriile sale mâini: arta, libertatea, convingerile și adevărul său și trebuie să se debaraseze de tot ce a fost

învățat și s-a dovedit fals în lumina strălucitoare a vieții. Pentru a ajunge spre culmile spre care tinde, Jean Christophe nu se cruță pe sine o singură clipă, ci se dăruiește total, fără rezerve; el ajunge la convingerea că în viață, ca și în artă și în dragoste, mult mai fericit e cel care dăruiește decît cel care primește.

„Jean Christophe ne-a făcut — spunea Jean Richard Bloch — să ridicăm în jurul nostru o fortăreață de obligații umane și de datorii de ordin moral”.

Dar acest cult al acțiunii în sine, acest fanatism al vieții eroice, al sacrificiului pentru o credință, oricare ar fi ea, a avut și părțile ei negre și Romain Rolland a fost cel dintîi care le-a regretat. Intr-o serie de evocări intitulate semnificativ: *Rămas bun trecutului*, el a scris:... „cînd îi auzeam pe Barrès, pe Bourget, extaziindu-se asupra spiritului de sacrificiu născut de război, din străfundurile ființei mele le strigam: „Nenorociților! Noi am fost aceia care am sădit aceste virtuți în sufletele tinerilor! Noi am fost aceia care am pregătit aceste victime... Dar nu pentru voi! Nu era pentru voi! Nu pentru războiul vostru! Războiul vostru n-a creat nimic. Războiul vostru îi ucide...”

I-a mai trebuit însă mult timp lui Romain Rolland ca să iasă din această neclaritate.

Jean Christophe și Olivier au luptat — și nu cu puțină dîrzenie — împotriva vicieiilor și a putregaiului lumii în care trăiau. Dar ei erau însuflețiți de o singură dorință — care era și aceea a autorului lor — să scape de această lume și să se refugieze în imperiul lor spiritual. De aceea, cînd războiul din 1914 a venit să-l smulgă pe Romain Rolland din acest imperiu iluzoriu, primul lui gînd a fost deasemeni să-și apere cetatea spiritului primejduită și să o reclădească *Deasupra Vălmășagului* (Au dessus de la Melée).

Cu puțin timp înainte de izbucnirea incendiului universal, obosit de efortul depus la cele 10 volume din „Jean Christophe”, Romain Rolland și-a îngăduit o clipă de odihnă în felul lui și, dintr-o răsuflare, a dăruit posterității o mică capodoperă. „Am simțit — mărturisește el în prefața la „Colas Breugnon” — un impuls nestăvil

pre libera veselie galică, liberă pînă la ireverență. În același timp, o vizită făcută în pămîntul meu de baștină, pe care nu-l mai revăzusem din tinerețe, m-a făcut să reiau contactul cu Burgundia mea, a trezit un trecut pe care-l credeam adormit pentru toldeana, a trezit pe toți acei Colas Breugnon pe care-i port în mine". Despre acest minunat poem în proză, scris într-o franțuzească plină de savoare, adevărat imn închinat solului natal, oamenilor lui și obiceiurilor lor, marele Gorki a spus cu încîntare: „Este, poate, cartea cea mai uimitoare a zilelor noastre..." o carte care respiră o încredere nezdruncinată în aproapele tău". Dar blajinul Colas Breugnon, cu voioșia și bunul lui simț înăscut, n-a mai apucat să încălzească sufletele și să lumineze cugetele. Scris în vara lui 1914, „Colas Breugnon" n-a văzut lumina tiparului decît în 1918. Deasupra lumii se abătuse uraganul înfricoșător al războiului imperialist și în locul scînteierilor de spirit lucea para' sîngerie a morții.

Cei cinci ani de sîngeros măcel, pus la cale de potențaii lumii capitaliste, au fost pentru Romain Rolland ani de grele încercări sufletești. Refuzul său de a se asocia la corul funebru al intelectualității burgheze din Franța, care glorifica masacrul, i-a atras ura neîmpăcată a Franței oficiale, care nu l-a mai iertat niciodată, pînă la capătul zilelor sale. Dar cu toate că începea să înțeleagă că războiul n-are nici o legătură cu idealurile de paradă proclamate de guvernele capitaliste, în probitatea lui morală Romain Rolland continua să rămînă paladinul *Libertății Spiritului*, al *Drepturilor conștiinței și individului*, pe care le credea în stare să readucă rațiunea pe pămînt. El continua să-și pună speranțele de salvare a lumii într-o „elită europeană", într-o falangă activă de intelectuali care să combată otrava șovinismului și să unească popoarele în numele independenței spiritului. Către această minoritate de intelectuali, în care el voia să vadă niște apostoli intransigenți și hotărîți ai unor valori morale capabile să servească drept exemplu întregii lumi, a adresat Romain Rolland celebra sa *Declarație asupra in-*

dependenței spiritului, care încheie volumul „*Precursorii*".

Printr-un ciudat joc al soartei, atitudinea sa „*Deasupra Vălmășagului*" avea să-l ducă, însă, deadreptul în mijlocul luptei. Încercînd să se mențină neîntinat pe deasupra barbariei dezlănțuite de capitalism, Romain Rolland a trebuit în mod necesar să se convingă treptat că ideologia omului abstract, detașat sau, cum spunea intelectualitatea burgheziei, eliberat de contingențele vieții practice, este o minciună grosolană, că libertatea spiritului există tot atît de puțin ca și celelalte libertăți abstracte, că izolarea și absența din luptă nu puteau să ducă decît la menținerea infamiei:

„Eu nu sînt ca astronomul lui La Fontaine — spunea el —; cînd aud strigătele unui om care se înecă, las deoparte luneta și alerg să sar într-ajutor celui aflat în primejdie, iar cînd vād (atunci cînd vād) că cineva îl înecă dinadins, mă simt dator, pentru a ajuta victima, să lupt împotriva asasinului". Și cu toate acestea, un întreg șir de ani după primul război mondial, Romain Rolland a continuat să alerge mereu de la lunetă spre cîmpul de luptă, fără a reuși să împace contradicția dintre atitudinea „deasupra vălmășagului" cu necesitatea acțiunii în plin vălmășag.

Din primele luni ale lui 1919, evenimentele sîngeroase din Germania, asasinarea lui Karl Liebknecht și a Rozei Luxemburg, înăbușirea în sînge a mișcării spartachiste de către monstruoasa coaliție dintre social-democrația de dreapta și casta wilhelmiană, l-au făcut pe omul profund cîstit care era Romain Rolland să ia atitudine, să intre în luptă. Într-o suită de articole, publicate între 31 ianuarie și 4 februarie 1919 sub titlul: „*Ianuarie sîngeros la Berlin*", el a demascat în fața opiniei publice mondiale pe autorii asasinatelor din capitala Germaniei și a pronunțat cuvinte de condamnare necruțătoare la adresa social-democrației de dreapta. Cîțva timp mai tîrziu, Romain Rolland și-a ridicat glasul în apărarea primului stat al muncitorilor și țărănilor, împotriva blocadei și a intervenției anti-sovietice organizate de coaliția statelor capitaliste. Scutier al tuturor cauzelor mari, el a înfierat ocuparea Ruhrului de

către imperialismul francez și a inițiat în Franța o campanie pentru o apropiere între popoarele franceze și german, pe deasupra guvernanților lor, s-a alăturat campaniei de protest organizată de Ajutorul Roșu Internațional împotriva crimelor comise de regimurile burghezo-moșierești din România, Polonia, Bulgaria, iar când fascismul italian l-a ucis pe Matteotti și a pregătit asasinarea lui Gramsci, într-o Adresă trimisă lui Mussolini de Liga Drepturilor Omului din Franța, Romain Rolland i-a strigat: „Fie ca sângele Europei să cadă asupra capului tău și să te înăbușe!”

Întreaga lume se împărțea din ce în ce mai distinct în două tabere bine delimitate, dar autorul lui „Jean Christophe” își mai căuta cu înfrigurare drumul, conștient de marea răspundere morală pe care o avea față de milioanele de oameni din toate țările care-i acordau încrederea lor. El ajunsese de-acum la concluzia că pentru evoluția omenirii este necesară „o transformare radicală a sistemului social și politic în folosul celor ce muncesc”, dar în cadrul acestui proces de transformare el mai cerea încă pentru intelectuali un loc care să le asigure „independența de care au nevoie pentru căutarea adevărului”.

În acești ani hotărâtori pentru evoluția viitoare a scriitorului, Romain Rolland lucrează la cel de-al doilea mare roman al său: „Înimă vrăjită”. Și, ca și autorul lor, Marc și Anette încă nu știau pe ce cale să apuce. (Primul volum, „Mamă și fiu”, a fost scris între octombrie 1925 și mai 1926). Dar Romain Rolland are în viață o linie de conduită care nu se poate să nu-i arate până la urmă drumul.

„In primul rînd e nevoie de adevăr. Și să fi cîstit cu tine însuși. Un examen implacabil al conștiinței ne obligă să sfîșiem chiar prejudecățile cele mai tenace, cele care sînt cele mai aproape de noi...”

Așa se face că, luptător pasionat pentru libertatea și fericirea omului în mijlocul unei lumi în care aceste bunuri supreme ale umanității erau din ce în ce mai amenințate, Romain Rolland ajunge să înțeleagă că ele nu pot fi apărute cu adevărat numai prin vorbe frumoase și atitudini declarative și că singura speranță de sal-

vare a omului și a omeniei în zilele noastre este numai Uniunea Sovietică, țara în care au fost zdrobite toate lanțurile exploataării și umilirii omului. Răspunzînd la o anchetă a unui ziar anarhist, care întreținea o furibundă campanie anti-sovietică, Romain Rolland a atras atenția tuturor că Uniunea Sovietică era în acele clipe amenințată de o nouă coaliție și că „dacă vreodată ea ar fi nimicită, nu numai proletariatul din întreaga lume ar fi îngennunchiat, ci orice libertate socială sau individuală. Lumea ar fi aruncată înapoi cu cîteva etape...”

Mai mult, Romain Rolland începe o nobilă și susținută acțiune pentru a-i smulge pe toți intelectuali de bună credință din echivocul pe care el însuși îl împărțase. El le arată cum, după o lungă și chinuitoare căutare, s-a convins că idolatria spiritului abstract, indiferent dacă ea este conștientă sau nu, face jocul stăpînilor lumii, că esteții reacționari și profesioniștii exhibițiilor intelectuale nu fac în realitate decît să îndepărteze marele public de arena în care se hotărăsc destinele omenirii.

„Să dăm cărțile pe față! Iată-le pe ale mele! — scrie el în aprilie 1931. Dacă Uniunea Sovietică este amenințată, oricare ar fi inamicii, eu sînt de partea ei... Nu voi fi niciodată soldatul exploataților din Europa, care se ascund sub steagul mincinos al civilizației, împotriva Asiei lui Sun-Yat-Sen și Gandhi. Mă adresez fie, Europă, și îți spun că dacă vei dezlănțui această luptă monstruoasă, eu voi fi împotriva ta, împotriva despotismului și a lăcomiei tale, alături de frații mei din India, din China, Indochina, alături de toate națiunile exploatate”.

Iar cînd aceleași glasuri de sirenă încearcă să-i propună să participe la un comitet de onoare în favoarea Pan-Europei, ideal pentru care rupsesse atîtea lăncii odinioară, el le răspunde că nu poate accepta o Europă care să nu primească în sînul ei, fără gînduri ascunse, Uniunea Sovietică. „Căci Uniunea Sovietică va fi întotdeauna o barieră de netrecut în fața reacțiunii europene, o contrapondere necesară în fața fascismului”.

Romain Rolland se află în primele

rînduri ale celor care, în toate țările, se ridicau acum cu milioanele împotriva noului război, ale cărui fulgere începeau să se străvadă la orizont. Încă în 1927, împreună cu Albert Einstein și Henri Barbusse, el a fost președintele de onoare al primului mare miting antifacist, care s-a desfășurat sub președinția efectivă a lui Paul Langevin. În august 1932, de la tribuna Congresului împotriva războiului, ținut la Amsterdam, el adresează întregii lumi o patetică chemare la luptă împotriva cataclismului care „amenință toate popoarele“.

Anul 1933, anul cînd demența brună se instăpînește în Germania, e și anul în care Romain Rolland termină romanul său „*Inimă vrăjită*“ început cu atîția ani mai înainte și întrerupt la mijlocul lui, pe vremea cînd tînarul Marc, la fel cu autorul cărții, rătăcea încă prin deșertul arid al individualismului, în căutarea drumului salvator. Caracterizat printr-o integritate morală desăvîrșită și cu un excepțional spirit de răspundere față de cetitorii cărora li se adresa, Romain Rolland simțea atunci că concepția lui despre lume îl ducea într-un impas și considerase că e mai bine să amîne sfîrșitul romanului, decît să ofere o soluție în care el însuși nu mai credea pe deplin, dar pe care nu putea încă s-o înlocuiască prin alta. În 1933, el se află însă de-acum stăpîn pe un punct de vedere bine precizat și acest lucru l-a ajutat să găsească și soluția istorică cea mai justă a romanului. „*Inimă vrăjită*“ este — așa cum chiar Romain Rolland l-a definit — romanul în care el arată, prin intermediul sufletului cîstit al Anettei „*dezvoltarea și conflictele sufletești care l-au dus de la individualismul pur la revoluția proletară*“. Drumul Anettei și al lui Marc a fost lung și anevoios. Acum, însă, cînd la vîrsta de 67 de ani, Romain Rolland era mîndru că dăduse mîna cu avangarda care ducea lupta pentru făurirea unei lumi fericite a tuturor oamenilor, el se simțea calm și împăcat cu sine însuși și — la fel cu el — dîrza și neînvînsa Anette putea să intre, la 60 de ani, cu inima sus și sigură de sine în marea și frățeasca armată a Revoluției.

Ostaș credincios al adevărului și dreptății, Romain Rolland se avîntă acum cu și mai mult elan — în ciuda vîrstei sale înaintate — în marea bătălie antifascistă, care s-a dat între anii 1933 — 1939. În luna iunie 1933, a fost ales președinte de onoare al Comitetului antifascist internațional, al cărui prim congres a avut loc puțin timp după aceea, la Paris, în sala Pleyel. El a fost unul din făuritorii marei victorii antifasciste dobîndite cu prilejul procesului de la Leipzig, cînd neuitatul Gheorghe Dimitrov a fost smuls din ghiarele inchiziției hitleriste; a luptat cu pasiune pentru eliberarea lui Thälmann și a înfierat bombardarea Vienei muncitorești de către piticul aspirant la dictatură Dolfuss; a salutat ca pe o mare speranță răscoala eroicilor mineri din Asturii (noiembrie 1934) și a stigmatizat ca pe o mare rușine a vremurilor noastre imperialismul colonial (*Pentru condamnații din Saigon în Indochina*); a fost alături de poporul spaniol în lupta acestuia împotriva întregii reacțiuni internaționale coalizate și a sprijinit toate campaniile de eliberare a deținuților politici antifasciști. „*Particip* — a scris el în 1935 — *la toate eforturile, la toate speranțele, la toate suferințele celor ce muncesc, pentru a nimici vechea lume capitalistă și imperialistă, cu osatura ei de prejudecăți naționale, sociale și morale, — pentru a construi o lume nouă*“. El a intrat în armata Revoluției odată cu Anette („*Inimă vrăjită*“) împreună cu toate elanurile lui de altă dată, în virtutea unei legi firești de dezvoltare. Va rămîne întotdeauna incontestabil faptul că Romain Rolland și copiii săi spiritali s-au aflat întotdeauna de partea cea bună a baricadei. Jean Christophe și Colas Breugnon, Anette și fiul ei au trăit, au luptat și au murit pentru toți oamenii, fără să se fi gîndit, fie chiar și o singură clipă, să rupă cauza lor de aceea a întregii omeniri. De aceea, către sfîrșitul vieții sale, cînd Romain Rolland a aflat că în lagărul de exterminare de la Oranienburg, „*Jean Christophe*“ era expus — alături de operele clasicilor marxism-leninismului și ale comuniștilor germani — în muzeul cărților „blestemate“, arse sau care trebuiau arse — el s-a simțit, pe bună dreptate,

mîndru că dușmanii oamenilor îl consideră un inamic de temut, un umanist militant.

★

Beethoven și Schiller au cîntat în *Oda închinată bucuriei* și în *Simfonia a IX-a*, măreția omului, înainte ca ziua eliberării sale definitive să sosească. În zilele noastre, în societatea pe care o clădește

clasa muncitoare, marii artiști nu mai trebuie să cînte ziua înainte ca ea să răsară, ci aceasta se înalță radioasă la chemarea lor.

Și a fost, fără îndoială o izbîndă a întregii omeniri înaintate faptul că Romain Rolland a înțeles acest lucru și, înțelegîndu-l, a luptat pentru cauza nobilă a viitorului cu ardoare și strălucire, însuflețit de o mare dragoste și o nobilă intransigență.

NEDUMERIRILE UNUI CITITOR

Am citit, în nr. 9/954 al revistei „Viața Românească”, un articol intitulat „O carte care-și așteaptă autorul” de Alex. Sen.

Articolul mi-a stîrnit însă unele nedumeriri, mi-a scos în cale numeroase semne de întrebare, încît m-am simțit îndboldit să-mi arăt public, în cîteva rînduri, „frămîntările!”...

În urmă cu ani, dramaturgul italian L. Pirandello a scris o piesă intitulată: „Șase personaje în căutarea unui autor”.

Alex. Sen își construiește articolul, folosind un procedeu tehnic analog. El se ocupă în schimb, de zeci și sute de personaje pozitive, care trăiesc azi în patria noastră și își caută autorii care să le oglindească în diferite creații artistice. Personajele amintite fac parte din marea armată a învățătorilor și profesorilor, care, în școala noastră nouă, muncesc cu entuziasm pentru instruirea și educarea comunistă a tinerei generații. Ideia autorului de a îndrepta atenția scriitorilor spre acest sector al construcției noastre socialiste, de a îndemna scriitorii să realizeze opere literare valoroase, consacrate învățătorului nou — este fără îndoială justă.

Articolul conține însă o serie de idei „ciudate”, unele cu totul uluitoare pentru bietul cititor!

Să dăm un exemplu.

Autorul afirmă că dacă un învățător sau profesor ar intra în oricare librărie din țară și ar cere o carte despre oamenii noi din învățămînt, tovarășa responsabilă i-ar răspunde resemnată că această carte nu există, deoarece n-a fost încă scrisă. Cum vine asta? m-am întrebat nedumerit. Dar dacă tovarășa responsabilă a librăriei, cunoscîndu-și mai bine meseria decît presupune

tov. Alex. Sen, îi recomandă totuși — alegînd la întîmplare din lucrările apărute — romanul „Se înalță școala” de Măhes Gyorgy unde este redat atît de frumos chipul direc-toarei școlii de construcții din Tîrgul Mureș, sau romanul „Cantemiriștii” de Cella Serghi, unde e descrisă viața nouă din școala militară, sau culegerea de nuvele „Vino și vezi” de Cezar Petrescu, în care imaginile luminoase ale dascălilor școlii noastre noi — învățătorii Dionisie Preda, Mihai Iacoban și Dominic Străjeru — sînt zugrăvite în culori calde și avîntate? Ce ne facem, tovarășe autor, în asemenea situație? Oare învățătorul sau profesorul respectiv trebuie să refuze disprețuitor cărțile oferite de responsabilă, negîndu-le realitatea, pe motiv că nu se vorbește nimic despre ele în articolul dumatilă? Cred, însă, că învățătorul sau profesorul nostru va nega, mai curînd, realitatea afirmației dumatilă și va primi bucuros cărțile recomandate, pe care le va citi cu interes, formulînd totodată cerința ca scriitorii noștri să extindă și să îmbogățească aceste începuturi promițătoare pe drumul realizării artistice a chipului educatorului înaintat.

Dar cititorul își pune și alte întrebări, parcurgînd articolul tov. Alex. Sen.

Vorbind de domnul Trandafir, eroul maestrului M. Sadoveanu, autorul articolului susține că ne găsim în fața unui „educator înăscut”. Știința pedagogică și-a însușit însă de mult ideile lui A. S. Makarenko că „meșteșugul educatorului nu este o artă specială, care cere talent ci o specialitate, care trebuie învățată, așa cum trebuie să-și învețe un medic meseria lui, cum trebuie să și-o învețe un muzicant”.

Ceea ce este mai derutant pentru cititor e faptul că tov. Alex. Sen amintește totuși, câteva pagini mai departe, în articolul său, și de ideile lui Makarenko. Pe bună dreptate se întreabă cititorul nedumerit: ce părere are, la urma urmei, autorul articolului în problema respectivă?

Nedumeririle sînt, de altfel, numeroase pentru cititorul care citește articolul pînă la sfîrșit.

Ai, de multe ori, impresia că autorul scrie pentru... a scrie și nu pentru a spune ceva!

„Barbaria epocii feudale — spune tov. Alex. Sen — se oglindește de minune în regimul celebrului colegiu „Montaigne“, despre care au scris Rabelais și Montaigne“. În care lucrări au scris cei doi scriitori francezi, despre colegiul „Montaigne“? — se întreabă cititorul. Că Montaigne a scris despre un colegiu care-i purta numele treacă-meargă! Cum ar fi putut însă s-o facă Rabelais care a murit pe cînd Montaigne era în vîrstă de 20 de ani și complet necunoscut ca scriitor?! Sperăm că doar o greșală de tipar a putut duce la substituirea numelui real al colegiului — Montaigne — prin cel de Montaigne.

Tov. Alex. Sen susține, de asemenea, că I. Creangă e „autor al primei cărți de metodică romînească“.

Cititorul se oprește însă nedumerit și la această afirmație, deoarece, în dezvoltarea gîndirii pedagogice la noi, întîlnim lucrări anterioare lucrării metodice scrisă de I. Creangă în 1876.

Marele număr de analfabeți, cu care se „mindrea“ țara noastră în trecut, constituie, desigur, o grea și dureroasă moștenire ce ne-a lăsat-o regimul burghezo-moșieresc. De aceea afirmațiile superficiale, menite să stîrnească confuzii, în legătură cu această problemă, trebuie combătute cu hotărîre.

Ori, astfel de confuzii le stîrnește, neîndoiește, în mintea cititorului următoarea afirmație a tov. Alex. Sen: „Eram țara care dădea la recensămînt rezultate de sută la sută analfabeți, cum s-a întîmplat în co-

muna „Principele Carol“, care avea una dintre cele mai ridicate mortalități infantile, care n-avea școli suficiente nici măcar pentru puținii copii care se mai rătăceau pe la școli“.

Confuziile ideologice ale autorului își stîrnesc, adesea, proteste întemeiate!

Iată, de pildă, ce afirmație „ciudată“ își permite să facă tov. Alex. Sen: „în condițiile orînduirii bazate pe exploatare, idealurile cele mai înalte ale oamenilor cinstiți cer eforturi uriașe pentru ca pînă la urmă să ofere, în cel mai fericit caz, o șubredă și iluzorie împlinire“. Adică, după părerea autorului, idealul cel mai înalt al oamenilor muncii din țările capitaliste de a scăpa de exploatarea nemiloasă nu va ajunge decît la „o șubredă și iluzorie împlinire?“ Istoria și faptele reale infirmă însă categoric această afirmație!

Uneori, frazele tov. Alex. Sen sînt adevărate ghicitori pentru cititor. Iată un exemplu: „Scriitorul sovietic, care este un om sovietic — scrie autorul — nu uită că învățătorii și profesorii țării sale au educat generația Comsomolului, dar și pe cea a Stalingradului, pe Gastello, pe Meresiev și pe copiii învățătoarei Liubov Cosmodemianskaia, pe Zoia și pe Șura și pe eroii din Krasnodon“. Consideră oare autorul pe Zoia și pe Șura, copii ai învățătoarei Liubov Cosmodemianskaia sau nu? Din fraza autorului e cam greu de dedus un răspuns precis!...

De altfel, datorită numeroaselor greșeli gramaticale și stilistice, prezente în întregul articol, poți culege ușor un bogat material umoristic, care ar constitui un aport prețios în paginile revistei „Ūrzica“. Drept mostră, cităm următoarea frază: „dar el (I. Creangă — n. n.) a știut de asemeni să găsească accente de viguroasă critică atunci cînd a înfățișat metoda barbară a însușirii mecanice a unor noțiuni și a corupției, unde catiheții își istoveau puterile, tocindu-l pe mi, ți, ni, vi, li, etc.“

I. Cremer

„SE URNESC MUNȚII“*)

Cartea lui Szeberenyi Lehel captivează pe cititor, prin felul simplu de a spune lucrurilor pe nume, prin căldura cu care autorul se apropie de eroii săi, de viața lor de fiecare zi. Povestirea parcă ne-ar conduce în cercuri concentrice din ce în ce mai mici spre miezul faptelor, pornind de la periferie. Întîi îl vedem pe tînărul Imre jechezuindu-se ca să plece la o întîlnire și pe sora lui, Iuliko, așezată pe scăunelul din bucătărie dînd zor la lucrul de mînă și privindu-l cu bunăvoință pe acest frate cam flusturatic. Din primul moment cititorul pricepe că are în față un om ușuratic, care prețuiește prea mult pomada și apa de colonie, în timp ce curățenia unghiilor i se pare mult mai puțin importantă.

Cei doi sînt copiii Tușei Csorba, o femeie de treabă, harnică, dar cu un orizont cam mărginit.

Pentru că a trebăluit toată viața nu își imaginează „cum s-ar mai putea trăi și altfel...“ Pentru ea, „a trăi înseamnă a iubi, înseamnă să stai lîngă sobă, să gătești, să speli, să calci, să te duci la piață, să crești copiii, purceii...“ Alte idealuri nu concepe, așa că nu prea îl înțelege pe soțul ei, Matyi Csorba, care luptă pentru o viață mai bună, care e comunist, care vrea să urnească munții...

Și cu acest erou facem cunoștință încă din primele pagini ale cărții, cu firea blajină și glumeață. Asupra lui Imre și a tușei Csorba scriitorul nu mai insistă și așa cum îi întîlnim la început, cam așa vor rămîne pînă la sfîrșitul cărții, pe cîtă vreme bătrînul și Iuliko se vor desvolta în cursul romanului, vor crește odată cu viața, sub ochii cititorului.

De la început, cînd încă n-am aflat nimic excepțional despre acești oameni, sîntem antrenați și trăim parcă alături de ei.

Împreună cu bătrînul muncitor Csorba pătrundem în viața uzinei și facem cunoștință cu problemele ei.

Pentru Csorba munca este o chestiune de inimă, tot atît de nemijlocit personală,

ca orice alt aspect din viața lui. Existența lui în familie și cea din uzină nu sînt separate nici măcar în timp, pentru că problemele profesionale îl preocupă și acasă, se împletesc cu griile lui de tată, de soț.

Csorba conduce o brigadă de muncă din turnătoria veche a uzinei, unde din cauza instalațiilor învechite, se dau prea multe rebuturi. Secretarul de partid al uzinei, Karoly Blasko îi trasează sarcina să rezolve în chip favorabil problema... După îndelungi frămîntări într-o noapte, rodul gîndirii îndelungate, permanente, îi apare bătrînului ca o adevărată inspirație. De acum însă începe o nouă perioadă de frămîntare; aplicarea inovației sale întîmpină greutăți. În uzină se află și ariviști, oameni interesați numai de succesul lor personal, și chiar dușmani. Cu ajutorul direcției se dă prioritate propunerii unui inginer, mai costisitoare, și pare-se, vădit nepotrivită. E preferată însă pentru că directorul este un dușman de clasă, care însă abea mai tîrziu va fi demascat și arestat. Iar după plecarea lui Blasko, ridicat într-o muncă mai înaltă, secretar este ales Serztina, om care în dorința de a cîștiga bunăvoința direcției, sprijină propunerea greșită, susținută și de conducerea tehnică a uzinei. Pe acest Serztina îl vedem la început înlăturînd un inconvenient care turbură mersul muncii, la vagonetele ce transportă lingouri încinse. Căldura e insuportabilă și diverși muncitori încearcă fără succes să lege între ele vagonetele desprinse. Întîrzierea riscă să compromită — prin răcire — toată încărcătura. Cu o voință uimitoare Serztina face această operație care celorlalți le-a eșuat. Fapta lui apare ca un miracol; ea e proba voinței de neînfrînt a acestui om. Dar autorul ne arată că mobilul intim al vitejiei lui Serztina nu e unul sănătos. El este un arivist, străin de suletul și preocupările muncitorilor. De asta nimeni nu-l apreciază; ba chiar e disprețuit, iar cei puțini care îi caută bunăvoința sînt rău priviți de către majoritatea muncitorilor din fabrică. Totuși Serztina se menține

*) Szeberenyi Lehel: „Se urnesc munții“, E.S.P.L.A., 1954

vreme îndelungată. Pînă în momentul cînd va fi înlăturat, acest arivist face mult rău muncii din fabrică chiar atunci cînd intenția lui nu e direct dușmănoasă.

Primul secretar al uzinei, Blasko, un alt personaj al cărții, este un adevărat comunist. El știe să lucreze cu oamenii pentru că se străduiește cu grije să găsească drumul potrivit spre sufletul lor, se păzește de șabloane și se ironizează singur cînd ține „o predică prea lungă”. Convorbirile lui cu Csorba au o notă de confidență, de mărturisire. Nu e un calcul rece sau o tehnică abilă a secretarului, pentru a-i inspira celui alt încredere. E o atitudine firească din partea lui folosirea unui ton afectiv, atunci cînd vorbește despre lucruri care teoretic le apar unora aproape imposibile. Tehnicienii rutinieri spun că nu se poate realiza cutare îmbunătățire în muncă. Aproape au dreptate; o dovedesc cu calculele negru pe alb. Dar inovatorii aduc ceva în plus. În socoteala aritmetică intră de data asta un termen nou, ardoarea și entuziasmul lor, care schimbă rezultatul, care poate chiar să „urnească munții”.

Cu ajutorul lui Blasko, Csorba ajunge în cele din urmă să-și pună în aplicare inovația, deși un timp, demobilizat de insuccesele primei încercări, o neglija.

Uneori Csorba uită să mai fie combativ. Această lipsă de consecvență în acțiunile sale se vedește și în viața lui de familie. Cînd află că Iuli, fiica lui, iubește un om care e demn de dispreț, bătrînul îi atrage atenția, dar bombăneala fetei și a soției îl dezarmează și el le lasă să facă ce vor. Rezultatul nu e însă dintre cele mai bune, pentru că junele amorez, Zolti Jakob, e un traficant de vin, o pușlama autentică. Individul se păzește ca de foc de muncă, trăiește din expediente și arborează mereu un aer de om blazat. Iulika, această fată de treabă — se lasă fascinată de aerele teribile ale lui Zolti, își construiește o imagine fictivă a lui.

Așa înțelegem, orbirea care a cuprins-o.

Bătrînul Csorba a înțeles și el din primul moment cu cine are de-a face. Dar nu vrea să se amestece... Iar Iulika ajunge să fie abandonată de acest fante, după ce a rămas însărcinată.

Bătrînul va fi acum alături de ea. De altfel fata îi seamănă. Va ști să devină cu

demnitate mamă, să intre în uzină și să fie una din primele fete care se califică strungar, izbutește în cele din urmă să-și găsească fericirea.

În ciuda greutăților întîmpinate, viața lui Matyas Csorba și a Iulikăi închipuie viu un drum spre fericire. Cartea zugrăvește numeroase întîmplări care arată cum oamenii se dezvoltă în procesul de construire a unei vieți noi. Sentimentul pe care-l nutrește muncitorii că uzina e a lor, se manifestă atît prin încercările permanente de a îmbunătăți producția, cît și prin eroismul cu care se grăbește să împiedece distrugerea mașinilor, a materialelor în caz de accidente.

Și oamenii cresc... Privesc din ce în ce mai serios munca, au mereu mai mult entuziasm. Metodele de muncă socialistă, întrecerile, dauroade din ce în ce mai bogate. Colectivul este marele lor educator. Cînd, de pildă, ia foc o macara și întreaga echipă a lui Csorba se avîntă să oprească incendiul, Taliga rămîne singur la o parte. Dar din răsplată primită i se dă și lui. Omul refuză, șovăie, însă ceilalți îl socotesc în rîndul lor. Acest gest îl impresionează adînc pe Taliga care nu va uita niciodată răsplată primită pe nedrept și va căuta să dovedească de aici încolo, că a devenit alt om.

Educarea oamenilor este preocuparea principală. Laci Szabo lucrează excelent, dar nu vrea să împărtășească tovarășilor „secretul” metodei sale. Csorba consideră că e sarcina lui să-l îndrepte chiar sacrificînd o mică parte din producție, adică dînd intenționat rebuturi, spre a trezi conștiința tînrului. Sigur că nu e cea mai fericită soluție, mai ales în toiul luptei pentru lichidarea rebuturilor. Csorba ar fi trebuit să găsească altă cale. E o greșală a lui că n-a cerut ajutorul partidului, nu s-a gîndit la alte metode. Dar în fond, între salvarea producției sau a omului, Csorba a ales bine. S-a pripit, așa cum se întîmplă de multe ori într-o atmosferă de elan și entuziasm năvalnic, cum e cea în care se desfășoară viața celor despre care ne povestește Szeberenyi Lehel. Autorul e și el pârtaș al entuziasmului, ceea ce îi scuză unele îngăduințe. În cursul romanului eroii trăiesc o serie de mari evenimente desfășurate pe plan național: alegeri, modificări de legi însemnate, etc.

Unele întâmplări însemnate petrecute în uzină sînt totuși trecute prea repede fără a li se acorda atenția cuvenită. O inovație costisitoare și inutilă aplicată de un inginer, cu sprijinul direcției vrăjmașe, prinderea unui sabotor în plină acțiune apar ca niște appendice izolate de mersul povestirii.

Tonul general, vioi, în care e scrisă cartea, capătă și mai multă strălucire prin bogăția imaginilor proaspete, colorate:

Astfel, un bărbat care se plimbă între două fete tinere, se simte ca între doi tran-

dafiri care frămintă zăpada... sau „sbuciumul e ca vîntul; ori unde merg, mă bate mereu“...

Nenumărate asemenea imagini poetice susțin narațiunea, realizînd o atmosferă potrivită cu firea oamenilor care, în cadrul rosturilor lor obișnuite, în munca lor în uzină sau în gospodărie, caută să dea vieții un sens mai înalt, să o facă din ce în ce mai fericită și mai luminoasă.

I. Stoica

MIHAIL SADOVEANU: „EVOCĂRI“ *)

Ultima decadă care s-a scurs din veacul nostru, luminoșii ani în care năcăjiții și obișduiții vremurilor, ajunși oameni liberi, durează o nouă orînduire socială, împlinind îndelung neîmplinitul vis al celor căzuți în bătălii, răzbunînd truda și sîngele celor sfîrșiți în chinuita dar eroica luptă zilnică cu neomenoasa viață de sub jugul exploataării, — a adus și oamenilor de artă merita lor prețuire. Prin tot ce-a dat poporului, literaturii noastre și literaturii universale, Mihail Sadoveanu s-a bucurat și se bucură de toată dragostea cititorilor și respectîndu-și arta și-a adus el însuși prețuirea clădind acel:

„... monumentum aere perennius
Regalique situ pyramidum altius,
Quo non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere aut innumerabilis
Annorum series et fuga temporum“.

(Horatius, Cartea III, Oda XXX)

Și tot acești din urmă zece ani i-au creat opereii lui Mihail Sadoveanu condițiile unei durabilități sigure în conștiința poporului, spulberînd întunerecul analfabetismului, creînd biblioteci în fabrici și uzine, la sate și orașe, înlocuind lumînarea de său și făclia din coaje de fag cu becul electric, la lumina căruia și urmașii celui ce și-a smuls din inimă Miorița și slăbiții ochi ai altor moși Haralambie vor putea—împreună cu

miile de cititori ai lui Sadoveanu — sta de vorbă cu cei din „Aventură în lunca Dunării“, cu Mitrea Cocor, cu Vasile cel Mare, județ al sărmanilor, și cu istovita babă de pe drumul Hîrlăului, vor putea asculta poveștile acelea, cînd vesele cînd triste, rostite într-o noapte de toamnă tîrzie de drumeții poposiți la Hanul Ancușei, vor adulmeca cu-nfrigare, împreună cu Vitoria, prin Dorna, Broșteni, Borca, Sabasa și Suha, peste muntele Stînișoara urma dispărutului Nechișor Lipan; purtați de poveștile lui Sadoveanu „departe, frate, departe“, cum spune cîntecul bătrînesc, îl vor vedea pe Ștefan cel Mare în bătălii, pe Nicoară Polcoavă, pe Cazacii sprijinitori ai luptei pentru libertate, pe miile de răzeși care-au ținut gloria Moldovei veacuri de-a rîndul. Înfruntînd cumplitele vremuri de răstriașe și bejenie; îl vor urmări în drumul său pe abatele Paul de Marenne, care trece în misiune diplomatică prin Moldova în vremea Ducăi Vodă, se vor înduioșa de iubirea tragică a beizadelei Alecu Ruset pentru domnița Catrina și vor rămîne cu imaginea unei autentice fresce a vieții romînești din Moldova secolului al XVII-lea; vor vedea locul unde nu s-a întîmplat nimic; vor lăcrima în fața florilor ce se ofilesc în monotone tîrguri moldovene, își vor aminti cu ură de păcatele boierești, se vor vedea unii pe alții în ipostaze vesele

*) Mihail Sadoveanu: „Evocări“, E.S.P.L.A., 1954

sau triste, îl vor vedea pe maestrul Sadoveanu la pescuit și vânătoare în împărăția codrilor și-a apelor, cu sufletul răscolit de frumusețile naturii, îl vor vedea în tinerețe alături de țărani soldați din „Amintirile căprarului Gheorghiță” și-n sărbători împreună cu familiile acestora „la un prinz așternut pe un ștergar într-un colț de pajiște, pe cimpul care la Fălțiceni se cheamă Tirgul-Vitelor”, ascultându-i și întrebându-i despre viața lor, îl vor vedea elev la „școala cunoașterii personajelor” cum mărturisește el în „Amintiri”, primul articol din volumul „Evocări”. Și-acum, în ultima vreme citind volumul „Evocări”, lectorii maestrului Sadoveanu vor cunoaște adâncurile sufletului și înălțimile gândului acestui mare artist al poporului român și prin pana lui își vor sădi pentru totdeauna în suflet cultul pentru literatura clasică română și universală, pentru literatura sovietică și pentru poporul nostru care-a creat balade și doine, strigături și povești nemuritoare.

Scrise în stilul specific sadovenian, în fraza domoală și plastică a limbii populare, în dulcele grai moldovenesc, „Evocările” lui Sadoveanu conțin cea mai curată poezie în care zvîcnește agerimea celui mai ascuțit și mai pătrunzător gând, demn de invidiat sau mai de grabă de urmat de cel mai talentat critic sau istoric literar (vezi aprecierile despre Eminescu, Creangă, Caragiale, poezia populară, Gorki, etc.).

Înmănunchind o parte din articolele sale, scrise pe o perioadă de o jumătate de veac într-un volum cu titlul semnificativ de „Evocări”, M. Sadoveanu adaugă un nou material la monumentul operei sale, caracterizat printr-o neîntrecută forță de evocare, ceea ce l-a determinat pe criticul Garabet Ibrăileanu să spună că: „Ți-aduci aminte... este un titlu care s-ar potrivi întregii opere a d-lui Sadoveanu. Aceste trei cuvinte sînt formula condensată a impresiei ce produce opera sa asupra cititorului. D. Sadoveanu e scriitorul nostru cel mai evocator. Pe placa sufletului său, lucrurile se imprimă exact și pentru totdeauna și reapar, cînd le recheamă, cu tot cortejul lor, cu sentimentele provocate de ele atunci și cu sentimentul actual că lucrurile de altă-

dată au pierit „ca urme îndărat” și că emoția de odinioară nu mai e posibilă”. („Scriitori romîni și streini” pag. 34)

S-au scris la noi, și aiurea, destule pagini menite să evoce, adică să cheme în amintire vremuri și oameni duși pentru totdeauna. Pentru cititorul lor, însă, cele și cei evocați au rămas adeseori streine și streini pierduți în negura vremurilor; glasul celor care chemau era stins și n-avea nici tăria, nici farmecul de-a aduce la lumina zilei vremuri și oameni de dincolo de negură. Sadoveanu, mai mult ca oricare dintre scriitorii romîni, a dat glas fermecătoarei chemări ce ne aduce lîngă noi oameni înstrăinați în timp sau îndepărtați în spațiu. Parcă-i vedem, sau în orice caz îi simțim aproape, pe Neculce și pe Creangă, ce „au făcut parte din acea familie de oameni rari care din cînd în cînd ies de pe drumurile obștești și se răzlețesc cîntînd, cu ochii spre cer”. Și undeva în vremuri mai îndepărtate, pe-un picior de plaiu, pe-o gură de rai parcă zărim „cîte un păstor necărturar”, înălțîndu-se „pe aripi de gânduri și de visuri, cîntînd sfios frumusețea veșnic schimbătoarelor lucruri și jalea scurtei și trecătoare vieți”. Sub vraja cuvîntului sadovenian însuși marele revoluționar român de-acum un veac, Nicolae Bălcescu, se întrupează din rămășițele amestecate în groapa comună cu acelea ale desmoșteniților soartei și întorcîndu-se prin anii revoluției se apropie de noi ca un vrednic și prețuit contemporan. Din evocările lui Sadoveanu înțelegem mai profund personalitatea bardului de la Mircești, care ca nimeni altul pînă la el „a adunat aurul sufletului nostru național — curățîndu-l de zgură și de tină”, acordînd într-un chip minunat formula lui artistică cu sufletul popular. Din aceleași evocări urmărim pas cu pas chinuita trudă a lui Matei Millo pentru consolidarea unui teatru românesc și pentru izgonirea de pe scenele noastre a vodevilurilor cosmopolite.

Scriitorii noștri mari, care au ilustrat oarecum „jalea și amarul întregului popor muncitor în tumultul veacurilor”, ca Eminescu, Creangă și Caragiale, sînt reînviați în adevărata lor valoare și primesc odată cu prețuirea sinceră a lui Sadoveanu prinosul recunoștinței întregului popor. Teo-

riile asupra pesimismului eminescian, explicat de critica burgheză, prin mentorul ei Titu Maiorescu, ca o trăsătură organică a lui Eminescu, legenda așa ziselor „țărâni“ ale lui Creangă, teoria lipsei de conținut a risului lui Caragiale, sau aceea a lipsei de patriotism a marelui dramaturg sînt respinse cu fapte de viață, cu argumente sdrobitoare și sînt însuflețite de profundul respect sadovenian pentru marii clasici.

„Pun opera lui Caragiale în raft la locul ei: aici e Eminescu; alături Caragiale. Cărțile lor sînt urne sacre în care dorm gîndurile, suferințele și aspirațiile lor. Spun rău: nu dorm, sînt treze și vii, cum e căldura, cum e lumina, și neconținut fecundează și îmbunătățesc sufletele noastre“. Profund cunoscător al literaturii romîne, Sadoveanu reușește să determine cu precizie științifică personalitatea fiecărui autor evocat, contribuția pe care a adus-o fiecare și locul pe care-l ocupă în dezvoltarea literaturii noastre. „De la Văcărescu și Conachi — spune Sadoveanu arătînd contribuția adusă de Eminescu în dezvoltarea poeziei romînești — pînă la Alecsandri, a trecut aproape o jumătate de secol. Cătră 1880 versul romînesc nu trecuse încă forme naive, stîngace și convenționale.

Ritmurile nouă, rimele rare, bogăția expresiilor poetice au apărut brusc la noi în deceniul al nouălea al veacului trecut odată cu el. La 1870—1880 încă se rima substantiv cu substantiv și verb cu verb. Eminescu dintr-odată ne-a dat altceva:

Nu e păcat
Ca să se lepede
Clipa cea repede
Ce ni s-a dat?

Înainte de 1880, cerul era „albastru“ și luna „ca un glob de aur“. De la epitetul convențional, Mihail Eminescu se înalță brusc ca într-o filfiire de păuni și ca „într-un colb de pietre scumpe“ la împerecheri de cuvinte care nu s-au aflat împreună niciodată de la începutul lumii“.

Analizînd cu o deosebită iscusință scrierile lui Creangă, calificate de junimiști drept „țărâni“ — în sensul peiorativ al acestui cuvînt — Sadoveanu arăta, cu mulți ani în urmă, că Ion Creangă, departe de

a fi un simplu culegător de folclor, este „cea mai măiastră și artistică manifestare a poporului în literatura cultă“. Sprijinindu-și observația sa pe analiza minuțioasă a unor povestiri ale lui Creangă, maestrul Sadoveanu ajunge la o observație, pe care fără îndoială, istoria noastră literară și-o va însuși, și anume că unele povești ale lui Creangă sînt „cele mai originale nuvele ce s-au scris în literatura noastră“.

Citind și acum și altă dată numeroasele articole scrise de Mihail Sadoveanu despre marele său învățător Ion Creangă, deși cunoșteam anul morții lui Creangă și anul nașterii lui Sadoveanu — am avut tot timpul sentimentul că aceste culmi ale povestirii romînești au trăit cam în aceeași vreme, și-au lucrat împreună într-o strînsă prietenie. Și, deși datele biografice sînt seci, exterioare, combat acest sentiment, fiecare dintre cititori — datorită căldurii și forței de evocare a maestrului Sadoveanu — rămîne cu aceeași impresie.

Ce minunat lucru, ce binefacere extraordinară și înălțare sufletească ne prilejuește M. Sadoveanu aducîndu-l pe Creangă printre noi cu Humuleștii lui, cu „Capra cu trei iezi“, cu Harap Alb, cu Ivan Turbincă și Dănilă Prepeleac, cu Moș Nechifor Coșcărul, cu „Soacra cu trei nurori“ și cu atîtea arătări din poveștile copilăriei, venite dintr-o „lume ce credea în basme și vorbea în poezii“.

De un folos deosebit pentru istoria noastră literară sînt amintirile și portretele pe care Sadoveanu le face unor scriitori ca Delavrancea, Șt. O. Iosif, Dimitrie Anghel, Garabet Ibrăileanu, cu care a lucrat împreună.

Nu ne putem imagina un studiu monografic științific și serios despre acești scriitori care să negligeze prețioasele contribuții sadoveniene la cunoașterea lor.

E deosebit de interesantă și mișcătoare venerația pe care Mihail Sadoveanu i-o arată unui „Prieten unic“ Garabet Ibrăileanu, recunoașterea ajutorului pe care criticul l-a dat în orientarea creației sale: „În epoca aceasta, Ibrăileanu exercita — îmi dau sama — o presiune delicată și fină asupra mea, orientîndu-mă. Astfel mi-a fost învățător, pînă ce legătura mea cu viața și lucrurile, la vîrsta de care vorbește Dante, s-a desăvîrșit“.

Respectul pentru critica literară științifică și-l manifestă Mihail Sadoveanu și în articolul „Scriitorul creator poate deveni critic literar?” unde agerimea și finețea gândului sfredelește tainele unor adâncuri nedeslășite, aducând o contribuție estetică de reală valoare.

Răspunsul la această întrebare este afirmativ: „Scriitorul creator poate, fără indoială, deveni critic literar dacă are inteligența, experiența, cultura și celelalte calități ale unui critic“.

Probleme de cea mai strictă specialitate științifică cum ar fi acelea ale filologiei capătă sub pana maestrului Sadoveanu fiorul unei autentice poezii, fără a știrbi cu nimic profunzimea și seriozitatea științifică a conținutului. Deși autorul mărturisește simplu, „nu sînt critic, nici filolog“ și-și asigură prietenul căruia i se adresează că va atinge problema în treacăt numai pentru „a trezi curiozitatea unora și îndemnul altora“ cititorul găsește în articolul „În legătură cu limba literară“ probleme de o mare importanță ce primesc o rezolvare strict științifică.

Geniul lingvistic al lui Sadoveanu, — caracterizat printr-un extraordinar simț al valorii cuvîntului, — se bazează pe cunoașterea teoretică a unor probleme filologice, științifice, în care se sprijină pe uimitoarea cunoaștere a vorbirii populare sub diversele-i aspecte în spațiu și timp.

Intuind caracterul viu al limbii, permanenta ei îmbogățire și dezvoltare, Sadoveanu înlătură teoriile purismului, neoașismului, în genere teoriile antiștiințifice, acceptînd poziția cea mai firească în conformitate cu legile obiective ale evoluției limbii. „Mărturisesc — spune autorul — că-mi place să aud pe săteanul nostru spunînd speranță și timp în loc de nădejde și vreme. Nu mă tem că se va împetrită și se va ticăloși vechea limbă frumoasă și înțeleaptă a părinților noștri, pentru că procesul de primenire a limbii populare e un fenomen firesc; în evoluția ei limba vorbită a poporului nu va accepta decît ceea ce-i trebuie pentru a îmbunătăți și clarifica exprimarea. Tot astfel, în limba literară, neologismul intră firesc acolo unde e nevoie de el, pentru conciziune și precizie. Cînd țăranul adoptă

pe onoare, are intuiția că cînte nu lămurește îndestulător ce vrea să spuie el și cînte mai înseamnă și altceva în legătură cu băutura“. Probleme de o deosebită importanță pentru scriitori și lingviști cum ar fi raportul dintre provincialisme, neologisme și limba literară sînt rezolvate teoretic și sprijinite cu exemple concrete convingătoare. Patriotismul lui Sadoveanu dorința sa de a dezveli toate marile resurse spirituale ale poporului nostru și ale limbii acestuia se ilustrează și în felul în care autorul reliefează bogăția limbii românești, variatele ei posibilități de a exprima o noțiune cu toate nuanțele respective. În domeniul noțiunilor concrete, arată maestrul Sadoveanu — „limba noastră e deosebit de bogată: față de „bois“ și „foret“ (dumbravă și pădure) — avem în plus: codru, luncă, zăvoi, rediu, crîng, fiecare însemnînd altceva.

Avem arbore, pom, copac, cu înțeleșuri deosebite. Diferențiere bănuiesc că se face între zăpadă, omăt, nea.“

Vorbînd despre „Importanța mondială a literaturii clasice ruse și a literaturii sovietice“, Mihail Sadoveanu reușește cu aceeași forță creatoare și cu aceeași dragoste să cheme în inimile noastre pe Pușkin și intelectualitatea veacului său, pe Gogol, pe Tolstoi și Turgheniev, pe Taras Șevcenکو și pe Gorki, pe Ilya Ehrenburg și într-un fel specific toată atmosfera și eroii acestei înaintate literaturi.

Scriitorul care a apreciat atît de mult și înainte de 23 August 1944 și după aceea literatura rusă și sovietică își găsește înrîdiri organice cu idealurile scriitorilor ruși și sovietici pe linia umanismului și patriotismului lor.

„De cînd începusem ucenicia literară, — din clasele superioare ale liceului, — simțeam că forța de creație îmi vine din dragostea fierbinte pentru peisajul românesc și poporul meu, nu însă în înțelesul strîmt al șovinismului care iubește ce-i al său numai pentru că-i al său și urăște ce-i străin numai pentru motivul că-i străin. De aceea m-am simțit atît de legat de scriitorii ruși. Patriotismul lor însemna dorința arzătoare și lupta pentru realizarea idealurilor omenirii. Fericirea patriei pentru ei era una cu fericirea poporului,

iar poarta fericirii poporului celui mare nu se putea deschide de cît înlăturînd minoritatea exploatoare“.

În evocarea scriitorilor ruși din vremea țarismului, ca și-n evocarea scriitorilor romîni din timpul regimului burghezomoșieresc — Sadoveanu nu uită să înfiezeze criminala orînduire care a ucis atîtea talente și-a stîns, fără de vreme, atîtea scîlpări de geniu, puse în slujba poporului asuprit. Paginile închinat scriitorilor amintiți mai sus sînt străbătute de revoltă și de sarcasm împotriva regimului țarist. Analizînd pe fiecare scriitor în parte îi găsește specificul dar în același timp și nota comună care i-a legat pe toți „prin străduința neconținută a înțelegerii viitorului țării, a soartei poporului și a rolului său pe pămînt“.

Evocările acestea sînt cu atît mai interesante cu cît autorul nu scapă niciun prilej

pentru a face asemănări și apropieri cu literatura noastră, subliniînd influența binefăcătoare a literaturii ruse și sovietice asupra literaturii romîne.

★

Evocările lui Mihail Sadoveanu, înviînd figuri dragi „din țintirimul jalnicului odinioară“ sau fixînd pentru eternitate imaginea unor figuri și probleme contemporane, prezintă o importanță deosebită din punct de vedere al istoriei literare, al esteticii, al lingvisticii și pentru literatură ca atare. Importanța lor crește cu atît mai mult cu cît în fiecare zi noi cititori care se bucură de revoluția culturală din țara noastră, îi pot spune maestrului Sadoveanu: „Înțeles îți este gîndul ce-ți străbate rîndurile“ și vor putea fructifica aceste gînduri.

I. D. Bălan

„CULII“*)

Din articolul apărut în „Litterature Soviétique“ Nr. 9/1953 semnat de I. Tupikova aflăm cîteva note biografice în legătură cu autorul romanului „Culii“, apărut în Editura de Stat pentru Literatură și Artă.

Mulk Raj Anand își începe activitatea literară propriu zisă în 1953, odată cu înființarea „Asociației scriitorilor progresiști din India“, al cărei manifest definește poziția reprezentanților culturii indiene progresiste în lupta pentru eliberarea politică a Indiei de rămășițele feudale și reacțiunea imperialistă.

Activitatea artistică și ideologică a scriitorului a fost influențată de studiul literaturii marxiste și a operelor marilor scriitori sovietici, cum singur o mărturisește: „Un prieten, căzut între timp în lupta contra imperialiștilor, mi-a dăruit o carte: „Azilul de noapte“. Ii voi fi mereu recunoscător că m-a ajutat să-l descopăr pe Gorki. Mișcătoarele opere ale acestui mare scriitor rus au intrat pe vecie în viața mea“.

Scriitorul desfășoară o vie activitate nu numai pe tărîm literar, ci participă și la marile evenimente ce zguduie omenirea. Astfel

il găsim în 1937 în Spania, corespondent de război alături de luptătorii din brigada internațională, în 1948 ca delegat al Congresului Mondial al Luptătorilor pentru Pace de la Wrocław, în 1950 la Varșovia. În 1953, Consiliul Mondial al Păcii îi acordă „Premiul Internațional pentru Pace“, datorită intensei sale activități literare și sociale.

★

Pe scara evoluției literare a autorului, romanul „Culii“ se situează în faza începuturilor.

Romanul „Culii“ aduce în scenă două lumi cu interese și concepții de viață opuse, cu mijloace diferite de luptă, cu oameni diferiți. Prin diversitatea problemelor ce le ridică, chiar dacă unele rămîn în cele din urmă nesoluționate, cartea demască crunta exploatare a sistemului capitalist.

„Culii“ dezvăluie întreaga dramă a poporului indian, căci povestea adolescentului Munu, nevoit să-și cîștige pîinea umblînd din oraș în oraș fie ca slugă, fie ca muncitor, este povestea adevărată a milioanei de oameni ai Indiei.

*) Mulk Raj Anand: „Culii“, E.S.P.L.A.

Copil orfan, Munu e victimă a unei orînduirii economice în care rămășițele sistemului de exploatare feudală se împletesc cu formele „moderne” de exploatare ale capitalismului.

*El „auzise de pe la alții că moșierul luase cu japca cele două acre de pămînt ale lui taică-său, cînd nu mai putuse plăti dobînzile ipotecii”, și acesta se stinsese „de inimă rea”. Copilărise pripășit la o mătușă, într-o colibă de chirpici din marginea satului. Cînd sosește vremea să-și facă un rost, copilul intră slugă la un „babu” *).*

Cinci capitole ale cărții înfățișează etapele principale ale vieții lui Munu, fiecare în parte constituind un nou fel de viață pe care băiatul este nevoit să-l încerce. Și Munu pornește în viață plin de avînt tineresc, dîrz și neobosit. Incredzător într-o lume mai bună, el pune pasiune în tot ce face și muncește cu o forță ce-i întrece puterile, pînă la complecta epuizare.

Ca servitor al unui ajutor de contabil hindus, Munu trage la jug ca un rob, suportînd toate ocările și nedreptățile în schimbul unui blid de orez. Optimismul lui învinge însă greutățile și este fericit atunci cînd poate intra în odăile stăpînilor să asculte muzica unui gramofon, chiar dacă această plăcere e plătită cu obligația de a distra pe copiii stăpînilor făcînd pe maimuța.

Autorul ridică aici și problema servilismului funcționarilor hinduși față de atotputernicii „sarcar angrezi” (**). Nathu Ram, ajutorul contabil în slujba căruia intrase Munu, ajunge victima unei idei fixe: aceea de a invita la ceai pe England, funcționarul superior englez spre a-i smulge o scrisoare de recomandare ce-i folosea la avansare. Toate ploconelile și lingușirile lui Nathu Ram ajunseră să-l scîrbească și pe englez.

Printr-un concurs de împrejurări nefericite, bătut de stăpîni ca și de slugile vecinilor, Munu se hotărăște să fugă din casa lui Ram. Pleacă clandestin într-un tren, unde este descoperit de Prabha, fabricant de mirodenii din orașul Dulatpur. Munu intră în slujba acesteia. Datorită faptului că Prabha fusese și

el odată „culi”, autorul îl prezintă cu multă simpatie, ca pe un patron blînd și iubitor. Calitățile lui vin în flagrantă contradicție cu mizieria din fabrică în care lucrătorii sînt nevoiți să-și ducă munca. Mirosul acru al mirodeniilor stătute, împreună cu fumul și cenușa îl făceau pe Munu să fie cuprins de descurajare.

Autorul insistă în zăgrăvirea acestor condiții mizere în care sînt nevoiți să lucreze muncitorii, biciuînd totala nepăsare a administrației locale a orașului. Fabrica nu are un coș, de aceea fumul care se împrăstie peste tot, devine motiv de discordie între proprietarul clădirii, sir Todar Mal și patronul fabricii, iar plîngerea făcută către șeful sănătății publice, doctorul englez Marjoribank, rămîne fără rezultat, deoarece acesta „plecase să joace pollo la Gimcana”. În cele din urmă, fabrica dă faliment, în urma intrigii lui Ganpat, asociatul lui Prabha, care își însușește banii strînși de la clienți.

După plecarea din fabrica lui Prabha, Munu ajunge culi în oborul de cereale.

Mulk Raj Anand ne introduce cu acest prilej în lumea acestor oameni, adevărate animale de povară, care își vînd puterea lor de muncă pe nimic, lăsîndu-se insultați, bătuiți, excrocați și striviți în luptă nemiloasă și inegală pentru cîștigarea existenței. Noaptea, istoviți de căratul sacilor prea grei, sînt nevoiți să doarmă sub cerul liber, înghesuiți pe caldarîm, trup lîngă trup, într-o duhoare insuportabilă emanată de murdăria străzii.

Autorul prezintă un tablou veridic al dramei adînci a acestor oropsiți, siliți nu numai să trăiască în condiții de insalubritate și mizerie, dar și să lupte neîncetat pentru obținerea unei munci, fie ea cît de grea. Patetismul acestui zguduitor tablou, al luptei pentru existență în condițiile crudei exploatare capitaliste naște în sufletul cititorului o revoltă clocotitoare: „culii mișunau în toate părțile. Împinși de teama de a rămîne fără hrană, năvăleau cu sălbăticie spre dughene, împingîndu-se, ghiontindu-se bătîndu-se ca să-și înlătore concurenții, pînă cînd bîta negustorului scoatea dinții unui țăran din ținutul dealurilor, sau făcea să țîșnească singele din țeasta vreunui cașmir”.

În această învălmășeală îl găsim și pe Munu întrebuiînd fel de fel de șiretlicuri spre a putea obține și el de lucru. Uneori,

*) babu: băstinaș cu oarecare avere sau care ocupă un serviciu în administrația engleză a Indiilor.

**) sarcar angrezi: nume dat de populația băstinașă, colonialiștilor englezi.

voința lui dîrză de a cîștiga existența era frîntă, prăbușindu-se sub povara sacului greu ce-i încovoia trupul, iar în ochi îi scăpăra o revoltă teribilă: „Oh, ce scumpă e pîinea și cît de ieftină sînt carnea și sîngele!

Munu încearcă, printr-o evadare din lumea acestui orașel de provincie, să-și croiască o viață mai puțin umilitoare, mai bună. Atras de mirajul unui oraș mare se hotără să plece la Bombay și „asemenea multora dintre cei cu fire voluntară, care-și fixează un țel, Munu socotea că destrămarea planurilor pe care și le înfiripase era mai rea decît moartea“. Il întîlnim apoi rătăcind pe străzile Bombay-ului, unde antagonismul dintre modul de viață al celor avuți și al celor săraci e mai puternic ca oriunde. La început, mirarea lu Munu: „uite, și la Bombay culii dorm pe străzi“, se transformă în deziluzie, văzînd că fusese tras pe sfoară de palavrele celui care îi spusese că „la Bombay lumea aruncă banii pe străzi“.

Culii din Daulatpur nu se deosebeau prea mult de cei din Bombay: primii erau „greci, descărnați, ciolănoși, pe cînd cei de aici păreau slabi și încovoiați“. Traiul lor era mai aspru, mizeria mai cumplită.

Mulk Raj Anand descrie astfel mizeria care domnește la periferia marilor orașe capitaliste, condițiile neomenești și sărăcia groaznică în care sînt nevoiți să trăiască miile de oameni ai muncii. Capitalul străin investit în industria Indiei cuprindea și sugruma cu tentaculele sale întreaga viață economică a țării. Autorul trăiește drama compatrioților săi exploatați și nu fără amară ironie constată că „Munu era prea tînăr ca să cunoască legile economice politice care reglementează exportul grînelor indiene în Anglia“. Problema subjugării economice apare mai acută în fabrici unde proprietarii, directorii și funcționarii superiori sînt toți englezi. Numai unora dintre băștinași li se face favoarea de a avea un post în administrație, cea mai mare parte fiind obligați să lucreze ca muncitori 11 ore pe zi, pe un salariu de mizerie cu care abia își duc zilele.

Urmărindu-l pe Munu, care ajunge apoi muncitor la „Filatura de Bumbac“ a lui sir George White, autorul înfățișează cu acest prilej aspecte din viața muncitorilor din fabrici, care au de luptat nu numai cu con-

dițiile de muncă deosebit de grele, dar și cu lăcomia unor funcționari, nu mai puțin desguștători și josnici, în goana după înăvuiere, decît patronii lor.

Jimie Thomas, unul din acești funcționari era „dumnezeul de care atîrna siguranța lucrătorilor“. El cerea pentru fiecare angajare drept răsplată o parte din salariul nefericitului muncitor nou nevit, făcea cămătărie și închiria culiilor cocioabe acoperite cu paie. Cînd se făceau plățile găsea fiecăruia pricină ca să-i mai scadă o rupie pe care și-o însușea. Cei mai mulți dintre muncitori răbdau o atare situație. Unii dintre ei, însă, deși la început, puțini la număr, încep să se împotrivescă. Acesta este cazul muncitorului Ratan, cu o conștiință mai ridicată decît alții, care are curajul să-l apostrofese pe nerușinatul Jimmie Thomas, cînd acesta îl lovește pe Hari, unul din tovarășii săi de muncă și de suferință. Ratan nu admite ca muncitorii să fie umiliți și îi cere socoteală funcționarului pentru gestul său banditesc: „sahib sau nesahib, poți să fi și pașa, nu numai contra maistru cum ești, dar n-ai dreptul să bați salariații“. El este conștient de prăpastia existentă între lumea muncitorilor și cea a patronilor. Dîrzenia lui manifestată și la împărțirea salariilor, cînd nu admite să i se fure nici o rupie, îi atrage în cele din urmă concedierea.

Ca să facă față crizei economice, patronii micșorează salariile muncitorilor și reduc tot mai mult numărul lor.

În urma acestui fapt, muncitorii dezlănțuie o grevă. „Culii din filatura lui sir George White se strecurară în ziua aceea ca stațiile... vestea pe care o primiseră le răpea singurul privilegiu ce le mai rămăsese—dreptul de muncă... li se părea că li se ia, dintr-o dată viața, aceasta mică scînteie de viață care-i făcea să îndure totul“.

În fruntea răzvrătiților se află Ratan și Munu.

Inflăcărarea și trezirea conștiinței muncitorilor exploatați durează însă cît o scăpare de fulger. Intervenția spărgătorilor de grevă, agenți plătiți ai guvernului colonialist, împărstie multimea cu lovituri de bîta și focuri de armă.

Scriitorul Mulk Raj Anand demască atitudinea guvernului reacționar pentru înăbușirea revoltei, folosește atîrările șovine căroră

le cad victime atât hindușii cât și musulmanii. El ia atitudine fermă împotriva disensiunilor religioase, împotriva tuturor prejudecăților care îndobitocesc poporul, îl demobilizează și-l fac să se supună pasiv soartei nemiloase pe care i-o rezervă exploatații.

Ultimul capitol al romanului încheie ultima etapă a vieții chinuite a lui Munu, care, în urma unui accident, ajunge servitor și trăgător de rișcă la Mrs. Mainwaring, proprietara mașinii care-l lovise. Înhamăți în locul animalelor, viața trăgătorilor de rișcă este nu numai istovitoare dar și degra-

dantă. Îndîrjirea lui Munu de a ține piept acestei vieți de mizerie, întreaga putere a voinței lui nu sînt suficiente ca să-l susțină. Cu trupul secătuit de vlagă el se prăbușește și moare de ftizie, încheind astfel o existență tragică, asemenea multora dintre exploatați.

Cu toate lipsurile sale (reprezentarea schematică a elementelor conștiente și, în general a problemelor mișcării muncitorești din orient), acest roman marchează un fenomen semnificativ și îmbucurător în dezvoltarea literaturii progresiste indiene.

Rodica Olteanu

GAZETA LITERARĂ

Nr. 37, 38, 39, 40.

Paginile „Gazetei literare“ capătă un conținut mai bogat întâmpinând evenimentul de mare însemnătate al Congresului scriitorilor din Uniunea Sovietică. Mihai Beniuc și V. Em. Galan, delegații scriitorilor români la acest Congres acordă interviuri, salutând evenimentul și căutând să tragă unele învățăminte din dezbaterile ce l-au precedat. Cezar Petrescu, Zaharia Stancu, Petru Dumitriu, Eugen Jebeleanu, Maria Banuș, Ion Pas, Eusebiu Camilar, Lucia Demetrius, A. E. Baconski semnează vibrante pagini de recunoștință pentru marea literatură sovietică, subliniind toți că fără cunoașterea operelor de seamă ale scriitorilor ruși și sovietici n-ar fi fost cu puțință dezvoltarea unei noi literaturi române pe calea realismului socialist.

În numărul închinat Congresului, Zaharia Stancu face o adâncă analiză romanului „Înfrângere“ al lui Fadeev, explicând mai ales în ce constă viabilitatea eroului principal al cărții, comunistul Levinson.

În ultimele numere au fost publicate articolele lui Riuricov („Idealul estetic și eroul pozitiv“) și K. Simonov („Omul în poezie“) — contribuții de seamă la dezbaterile ce au precedat Congresul. Amîndouă aceste articole subliniază cu tărie incompatibilitatea teoriei eroului „ideal“ cu arta realistă adevărată.

Se dezvoltă ideea potrivit căreia teza eroului ideal este o nedorită reînviere a teoriei „lipsei de conflict“. Amîndouă aceste articole pledează pentru un erou viu, arătînd căile de a-l întruhipa în opere de mare valoare artistică.

Inspirîndu-se din pasionanta luptă de păreri care a premers Congresul, „Gazeta literară“ face loc în ultimele numere ale

sale, unor articole cu caracter critic, care dezbate cu îndrăzneală probleme din cele mai acute ale vieții literare de la noi. Ar trebui să cităm mai întîi pătrunzătorul articol al criticului Paul Georgescu, intitulat „Pămîntul e rotund“. Înscriindu-se în rîndul acelor valoroase — deși, spre regretul nostru, rare — intervenții ale acestui critic în dezbaterile problemelor esențiale ale literaturii, articolul se oprește asupra unor slăbiciuni ale creației tinerilor scriitori. În același timp articolul se referă la deficiențele arătate de redacția revistei „Tînărul Scriitor“ în munca de îndrumare și selecționare a talentelor celor mai tinere. Stabilind un adevăr general, acela că literatura adevărată este și o oglindă a epocii, stabilind deci valoarea de document realist al operei literare, criticul reconstituie tabloul fărăi noastre de azi, în imaginea falsă ce ar da-o lectura multor numere din 1954 ale revistei „Tînărul Scriitor“ de către generațiile viitorului. S-ar reconstitui următorul tablou, denaturat în raport cu viața reală:

„România este o țară muntoasă, acoperită în întregime de păduri. Locuitorii ei nu cunosc viața în orașe, și nici sate propriu-zis nu au, ci viețuiesc în bordeie (săpate în pămînt) aflate unele de altele la mari depărtări. Drumuri nu există, și, de la o casă la alta se merge pe poteci, prin codru. Toți oamenii merg călare. În România este mereu iarnă, de aceea locuitorii sînt gros îmbrăcați și poartă căciuli. Principala lor ocupațiune este oieritul. Dar pe lîngă aceasta, unii fac și puțină agricultură. Agricultura se află într-un stadiu înapoiat: se folosește plugul cu boi. Alte unelte agricole sînt: grapa, sapa, furca. Unii au și căruțe trase de boi, pentru care

se fac grajduri (din lut frământat cu paie), Industria lor e casnică: seceri, ceaune, clipoței, bricege, baroase, iar femeile împletesc rogojini din papură. Tot în casă femeile confecționează îmbrăcămintea; îșlice, tureci, căciuli, chimire. Mobila e simplă: un pat care slujește și de masă (laviță). Singura mâncare cunoscută este mămăliga cu jintită, iar ca băutură zerul. În război ei folosesc drept arme: coasa, furca, toporul, bîta și arcul cu săgeți. Unii au și o pușcă primitivă (flintă). Ei cunosc și moneda: drahme, pitaci, irmilici. În timpul liber, locuitorii României cîntă din fluier“.

Articolul pretinde tinerilor scriitori o mai vie prezență în actualitate, și o puternică ofensivă împotriva recidivelor ideologiei burgheze. „Avem nevoie de o poezie — se spune în articol — în care să apară chipul moral al omului nou, constructor al socialismului, de o poezie plină de avînt, de forță, în care bogăția de idei să fie exprimată cu originalitate, la nivelul artistic corespunzător acestor idei. Vremea noastră unică și măreață cere o creație demnă de ea“. Combătînd poezia evazionistă închinată în special codrilor și stelelor, criticul întreabă cu acea vervă ce îi este proprie: „De ce dorește redacția să se întoarcă la un stadiu pe care umanitatea l-a depășit de multe veacuri, stadiu în care oamenii se închinau la copaci și la stele?“

Ar fi de observat că ideea asupra formei planetei noastre prezintă în titlu („Pămîntul e rotund“) ne duce de asemeni cu gîndul la un „stadiu“ al științei pe care „umanitatea l-a depășit de multe veacuri“.

Cercetări științifice de ultima oră ne-au arătat că pămîntul nu e rotund, ci prezintă o altă formă pe care nu ne permitem a o dezvălui, deocamdată

Interesant, deși susceptibil de discuții, e articolul lui S. Damian, „Despre exigența poetică“. Se analizează ultimul volum al lui Eugen Frunză „Față-n față“, stabilindu-se că nu reprezintă un progres în creația poetului, ci dimpotrivă. Volumul ar fi după opinia criticului de la „Gazeta literară“, „o regretabilă stagnare în creația lui Eugen Frunză, poetul alegînd adesea calea rutinieră a convenționalismului“. Se combate pe bună dreptate manierismul,

revenirile persistente asupra aceluiași forme, specularea pînă la exces a notei originale, sărăcia de conținut și neglijențele de formă.

Ce avem de observat? Nu discutăm aprecierea dată volumului ca atare, acest lucru necesitînd o dezbatere prin presă mai amplă. Avem numai impresia că în articol se formulează o serie de teze în chip sentențios, cu caracter de lege, teze a căror valoare generală e profund discutabilă. Ceea ce spune S. Damian „Fără dezlănțuirea unui conflict puternic, intens, patetismul poeziei lirice sună distonant, rămînînd fără ecou în inima cititorului“, nu e chiar așa. În poezie se pot exprima anume stări de spirit a căror notă esențială să nu fie numai decît „dezlănțuirea unui conflict puternic, intens“.

Criticul mai zice: „Poetul rămîne încă adesea prizonierul unei viziuni vulgarizatoare, considerînd că poezia se reduce la traducerea în limbaj poetic a unor observații generale“. Gîndindu-ne la multe poezii clasice, ne-am hotărît să rămînem și noi „prizonieri“ ai acestei așa zise „viziuni vulgarizatoare“, căci nu se poate contesta că ele reprezentau tocmai „traducerea în limbaj poetic a unor observații generale“ (dacă însă criticul a voit să combată versificarea plată a unor generalități și locuri comune, trebuie să recunoaștem că intenția sa a căpătat o exprimare foarte puțin adecvată). Fiindcă a venit vorba de manierismul poetului constînd în „reveniri obositoare“, insistente“, în „specularea“ în alte forme a aceluiași idei, etc. ne-am gîndit că n-ar fi fără de folos să facem cîteva considerații asupra manierismului unui critic. Ne-am oprit, întîmplător, la articolul lui S. Damian care obiectează poetului, manierismul. Criticul, dezvoltîndu-și ideea, o reia de zeci de ori, sub forme ce i se par deosebite, repetînd în chip „insistent, obositor“ — cum însuși zice, acelaș lucru. Iată cîteva formule: „sensul emoțional al versului“, „suportul liric“, „tonalitate lirică“, „profil poetic original“, „conținut emoțional“, „tumult liric interior“, „amprentă poetică“, „stări sufletești personale“, „timbru propriu“, „contur personal“, „aprecierile afective ale poetului“, „contururile fizionomiei personale a poetului“, „tema personală a poetului“, „pecetea personalității poetului“, etc.

N-ar fi de acord S. Damian să se oprească asupra unui semn grafic unic care să simbolizeze această idee?

Talentatul tânăr scriitor de satiră Teodor Mazilu se afirmă și pe tărîmul criticii literare în articolul „Despre exigența poetică”. Se ia în dezbateră recentul volum de versuri al lui N. Tăutu, intitulat „Mîndrie”. Se obiectează poetului lucrul de mîntuială lipsa emoției poetice de bună calitate, rimarea fără duh a unor istorioare șubrede. Și noi sintem de părere că Nicolae Tăutu e un poet mai bun decît ar indica ultimul său volum.

Un articol al lui Ștefan Bănuțescu critică pe bună dreptate tendințele de minimalizare a satirei în poezie, vădite în versurile publicate de Al. Andrișoiu în numărul 10 al revistei „Viața Romînească”.

Poezia „Moșierii valahă către căfelușa ei” e într-adevăr trivială.

Discuția despre poezie inaugurată cu două luni în urmă de către Eugen Jebeleanu a devenit mai puțin interesantă. După părerea noastră, cea de a doua intervenție a Mariei Banuș — mult prea extinsă de-altfel — nu a adus lucruri noi în dezbateri. Obiecția făcută articolului lui Mihai Dragomir, cum că acesta ar subaprecia însemnătatea prezenței artistului în actualitate, e cu totul neîntemeiată. În articol se spune: „Ridicînd în felul acesta steagul împotriva legăturii cu oamenii...” Nu ne amintim ca Mihai Dragomir să fi ridicat un astfel de steag. Dimpotrivă, contribuția sa la discuție, prin luarea în dezbateri concretă a unor producțiuni poetice, ni s-a părut din cele mai substanțiale. De aceea, hotărît, nu împărtășim părerea că Mihai Dragomir „abate discuția de la dezbateri problemelor esențiale, la unele chestiuni secundare, văzute într-un cadru îngust”. Discuția aprinsă tratînd problema dacă „procesul de acumulare cantitativă” care să ducă la un salt calitativ etc. în creația poetului trebuie grăbit, sau dimpotrivă trebuie așteptat cu acest proces „să se coacă” — ni se pare neserioasă.

Mai iau parte la discuție Veronica Porumbacu, făcînd considerații asupra propriei creații și Ștefan Iureș vorbind despre unele probleme ale poeziei satirice. Ștefan Iureș observă că lirismul nu e incompatibil cu satira.

Cronica literară este susținută pe rînd de Al. Simion, Vicu Mîndra, Savin Bratu, G. Macovescu. Cartea de evocări a maestrului Mihail Sadoveanu e prezentată cu multă căldură de Savin Bratu. Se discută îndeosebi raportul între expresia lirică a autorului „Evocărilor” și valoarea obiectivă de critică și istorie literară a adevărilor enunțate.

G. Macovescu, într-o cronică scrisă cu multă seriozitate, demonstrează că volumul „J.B.C. trece cortina” de Sergiu Fărcășan este „un valoros pamflet satiric”, cu un conținut propagandistic antiimperialist, „un pamflet folositor luptei noastre”. Cartea nu e totuși, cum se intitulează, un roman supus exigențelor și legile specifice genului — observă criticul. G. Macovescu mai e de părere că Sergiu Fărcășan împinge adeseori șarja peste marginile posibile, astfel că uneori „faptele devin neraționale și imaginea netipică”.

În numărul închinat Congresului scriitorilor sovietici, V. Mîndra consacră o cronică analizei dramaturgiei lui Corneiciuc. Al. Simion face cronica romanului lui Aurel Mihale „Floarea vieții”. Aprecierile dată romanului implică o analiză mai amplă, ca și în cazul articolului lui S. Damian.

În genere, avem părerea că partea de critică și publicistică literară a „Gazetei literare” s-a înviorat simțitor în ultimele numere, fiind străbătută de un spirit combativ mai eficient decît în trecut. Nu împărtășim părerea exprimată de Dan Costa într-o notiță apărută în „Steaua” nr. 8, cum că critica „Gazetei literare” ar fi „bătrînicioasă” și proastă.

Sub raport beletristic, o apariție demnă de cea mai mare atenție reprezintă poemul Mariei Banuș „Ție îți vorbesc, Americă”, vibrant mesaj de pace, înscriind o nouă pagină remarcabilă în creația talentatei poete. Vom reveni pe larg asupra acestui poem, într-un articol.

În altă ordine de idei, atragem în mod serios atenția Violetei Zamfirescu că versul eminescian, citat în titlul unei poezii a domniei sale, e „De din vale de Rovine” și nu „De din deal de la Rovine”. În afară de faptul că titlul n-are nici o legătură cu textul sec al poeziei, dealul și valea sînt totuși lucruri întrucîtva deosebite, ca să nu zicem altfel.

L. R.

REVISTA PAGINILOR DE LITERATURA ȘI ARTA

E îmbucurător faptul că publicațiile noastre consacră o pagină săptămînală, publicării materialelor beletristice și de critică literară. Dat fiind interesul real

pe care-l suscită aceste pagini de literatură și artă, le vom recenza, începînd chiar din numărul de față.

SCÎNTEIA TINERETULUI

(Nr. 1708-23 X; 1714-30 X; 1726-13 XI; 1732-20 XI; 1738-27 XI).

Pagina „Literatură-artă” din „Scînteia Tineretului” reunește în coloanele sale lucrări ale scriitorilor tineri cu mai multă experiență în activitatea literară (Victor Tulbure, Nicolae Tăutu, Ștefan Iureș) și lucrări ale unor începători (Ion Buleandă, I. V. Poenaru, etc.). Deși nu întotdeauna prea bogată în materiale literare, această pagină poate deveni un mijloc de stimulare și dezvoltare a tinerelor talente și totodată o arenă pentru desfășurarea unor discuții interesante, cum a fost, de pildă, discuția despre curaj în creația literară.

În perioada pe care o analizăm, poezia ocupă locul cel mai însemnat.

În lirica lui Ștefan Iureș răsună acorduri noi. Poetul, care-și făcuse din vers un „palos scăpărînd”, care-și spusese cu entuziasm „cuvîntul despre tinerețe”, ne dezvăluie o nouă latură a individualității sale artistice în „Carnetul unui adolescent” (nr. 1708). Poeziile din ciclul respectiv închid în ele frămîntările, neliniștile și visurile adolescentului care lasă în urmă copilăria cu farmecul ei, se desparte de lumea iubită a cărților lui Jules Verne și pășește în viața adevărată, privind mereu spre piscurile ei. Adolescentul este impresionat de cuvintele cuiva care spusese la școală:

Poate tocmai de-aicea, din clasă,
Un erou chiar al muncii să iasă.

Și tînărul care urmează să dea piept cu viața, cade pe gînduri, răscolit de dorința de a răspunde ipotezei îndrăznețe:

— Tac și scriu și învăl pe-ndelete.
„Unerou” aspusel? Unerou...

(„Neliniști”).

E răscolit de dorința nepotolită de „a face ceva”, de a crea, de a cuceri înălțimi:

Dar seara, nu am vrut să recunosc
În fața mamei, care m-a crescut
De ce-s îngîndurat și abătut.
La vîrsta mea, acolo-n Ulianovsc
La Volga, maica fluviilor ruse,
Volodia Lenin — cîte nu făcuse!

Gîndindu-se la Lenin, eroul e frămîntat de întrebări capitale, confrunînd propria-i viață cu un ideal grandios. Sînt rodnice însă aceste neliniști, care bănuim că vor declanșa energia, capacitatea de acțiune a tînărului. Și alte trăsături de caracter ale eroului liric conturate în aceste poezii, definesc un nou tip de tînăr, reprezentativ pentru noua noastră viață.

Mîndria omului liber împletită cu disprețul pentru foștii exploatatori îl determină să-și împiedice mama de a se ridica în picioare la trecerea foștilor ei stăpîni („Cu mama, duminică”).

Solidaritatea și dragostea pentru victimele fascismului american — copiii soților Rosenberg — sînt prezentate în versuri emoționante:

...Mă plec spre-al vostru piept, cu dor
fierbinte
S-aud bătînd acele inimi sfinte
Pe care le-au avut părinții voștri.

(„O cîrmă din scrisoare”).

Și celelalte poezii din ciclul („Privind fotografia tatii, „Prietenul meu e mîhnit”, „Ultima seară de vacanță”, „17 ani”), impresionează printr-o vădită sensibilitate în redarea sentimentelor și năzuințelor tînărului frămîntat de rolul nou pe care urmează să-l joace în viață.

Păcat că printre versurile cu adevărat frumoase, apare și o astfel de strofă, supărătoare prin schimonosirea limbii și inconsecvența ritmică:

Cînd aş vrea și sîngele să-l dăru
Mi se cere-ntr-atît de puțin!
Greutățile trec precum vin
Și nu mi-e dat să le năzui...
(„Neliniști“).

sau o astfel de formulare nepoetică:

Jules Verne, eu te-am urmat cu-un fel (!)
de sete
(„Despărțire de Jules Verne“).

Ne-a pus pe gînduri ilustrația care însoțește poezia, reprezentînd portretul unui tînăr. Împotriva desenului ca atare nu avem nimic, dar de unde a apărut această stranie idee de a ilustra poeziile lirice.

Poezia lui Letay Lajos „Inscripție“ (nr. 1714) pornește de la o idee interesantă. Contemplînd tabloul pictorului sovietic Kitaev „Absolventele“, poetul descifrează pe chipurile personajelor bucuria, încrederea în viață și nădejdea de viitor. Topindu-și propriile imagini în acelea ale pictorului, poetului i se pare că tabloul prinde viață:

Privind tabloul, parcă simt
vii, pașii lor de pe perete.

Deodată firul imaginației este rupt de un eveniment real:

Cînd iată intră zumzăind
o ceată veselă de fete.

Reflecțiile provocate de contemplarea tabloului i le trezește acum modelul viu. Procedul compozițional este interesant, dar repetarea pînă la identitate aproape a trei strofe din prima parte, a poeziei în partea a doua, este supărătoare și sărăcește ideea artistică.

„Însemnările din U.R.S.S.“ (1714) ale poetului Nicolae Tău evocă lupta eroică a ostașilor sovietici („Șoseaua Volocolamskului“, „Mama eroului Serghei Petrov“) sau figura măreată, vizionară, a lui Petru cel Mare („Petru cel Mare“).

Priveliștea locurilor istorice unde s-au dat luptele înverșunate pentru apărarea Moscovei îl face pe poet să se gîndească la înfrățirea omului cu natura în acele vremuri

crîncene, la participarea în luptă a mesteacănului ce are înfipti „plumbii vechi de carabină“. Concluzia versurilor e de prisos, fiind formulată pentru a întări o convingere a poetului pe care ne-a transmis-o de fapt în întreaga poezie și pe care nimeni nu o tăgăduiește:

„...Da, și-o aminti, sînt sigur, fiecare vechi ostaș.../„Că a fost acest mesteacăn eri victoriilor părtaş“. Poezia este inegală. Alături de imagini izbutite („Dorm sub ierburi, în adîncuri, / urmele de vechi șenile“) se strecoară și imagini căutate, de un pitoresc ieftin: „Iar mesteceni și astăzi văruiesc (!) întinsul zilei“.

O muncă mai atentă asupra poeziei ar fi evitat și repetarea penibilă a construcției cu forma scurtă a pronumelui, de patru ori în trei distihuri alăturate: lupta-i, creanga-i, rana-i, seva-i.

În poezia „Petru cel Mare“, care ni se pare și cea mai realizată, se exprimă un mare adevăr actual:

Dar, hotărît, nici Petru prin ani
n-a ntrezărit

Că va sosi un secol de luptă și lumină
Cînd vechea Europă la rîndu-i o să vină.
Fereastra să-și deschidă spre noul răsărit“.

Poetul Victor Tulbure înalță un imn luminilor nopții: lămpilor de miner, gurii cuptorului de topit oțel, semafoarelor, farului, becurilor și felinarelor:

Căci sînt lumini aprinse de popor
Și luminează drumu-n spre mai bine
(„Luminile nopții“ — nr. 1714).

Al. Andrișoiu semnează o poezie hotărît slabă. Stigmatizarea lașității e neconvincătoare:

De ești laș, la bătrînețe
Sub al vremilor balsam (?)
Tu vei spune, cu rușine:
„Nu știu taică niciun basm“.

sau de-a dreptul vulgară:

Vai, vor fi odată lașii
Umiliți, cu fruntea grea
și pe sabie urmașii
ca pe-o baligă-or scuipa.

Dealțul și recompensarea celor vârstnici e tardivă și zgîrcită:

Cînd vei fi bătrîn, nevastei
îi vei spune tot ce poţi.
Şi vei spune o poveste
Veselilor tăi nepoţi.

(Se pare că „tot ce poţi” e introdus în poezie numai pentru a rima cu „nepoţi”).

S-ar putea semnala şi generozitatea cu care poetul acordă adjectivului „baladic” (o creaţie proprie, oarecum stupidă) grade de comparaţie: „mai baladice puteri”. De ce n-am spune şi „mai puţin” sau „foarte baladice”?

În poezia lui Ion Buleandă, strigătul sirenei este simbolul legăturii dintre viitorii actori şi fabrica unde au lucrat, mai general — între artist şi popor, legătura pe care păstrînd-o neconţenit vie „ai să-nvingi pe scenă tot ce-ţi va fi greu” („Sirena” — nr. 1726).

Din păcate, întreaga poezie e la nivelul versului citat. „Ora de istorie” (nr. 1728) de I. V. Poenaru e slabă. Trecutul, „strigă studenţilor”, „să-nveţe mai straşnic” şi „mîna le-o ntinge” (Culmea concretizării!).

În proză s-a publicat puţin în perioada de care ne ocupăm. Ne atrage atenţia în mod deosebit schiţa lui Eugen Mandric „Pe teren” (nr. 1738). Tema, puţin abordată de alţii, se bucură de o tratare originală. Schiţa surprinde un moment din activitatea pe teren a unui instructor raional al U.T.M.

Cu multă simpatie şi cu talent e zugrăvită figura eroului principal, un tînăr inteligent, plin de energie, pătruns de însemnătatea misiunilor ce i s-au încredinţat, intransigent şi, în acelaşi timp, de o sensibilitate rară şi de o delicateţe sufletească impresionantă.

Cu utemistul Vasile Panfîru trebuie să ducă o adevărată luptă pentru a-l convinge să intre în întovărire. La primul „asalt”, Tănase — instructorul raional — este învins. Panfîru, pe care el, Tănase, îl pregătise pentru intrarea în U.T.M. îl dă pur şi simplu afară din casă. Pe erou îl cuprinde tristeţea şi deprimarea („Cine-i el? Un om străin pe care-l dai afară”). Dar gîndul — alit de străin egoismului — că părăsindu-l pe Panfîru, l-ar trimite de-a dreptul în

braţele duşmanului u risipeşte neîncrederea şi dezolarea. Ceea ce nu s-a putut face direct, reuşeşte să facă, folosind o stratagemă bine chibzuită, recurgînd la ajutorul neamurilor şi prietenilor familiei Panfîru.

În dragoste, Tănase e mai puţin hotărît. Dar aceasta nu este o inconsecvenţă a autorului, cum ar vrea să o prezinte nota apărută în nr. 38 al „Gazetei literare” iscălită B. D. Nu negăm influenţa unei sfere de activitate asupra celeilalte, dar negăm ideea uniformizării comportării eroului, a simplificării lui, idee care duce inevitabil la schematism. Tănase e un activist hotărît şi energic. În dragostea sa faţă de Anuţa, dîrzenia şi intransigenţa sînt înlocuite prin timiditate şi gingăşie. Aceasta nu falsifică nicicum caracterul eroului — cum ar lăsa să se creadă nota citată — ci îl îmbogăţeşte, îl desăvîrşeşte.

Remarcabil în schiţă este humorul succulent, uneori cald, alteori ironic, înşepător. Putem afirma fără rezervă că schiţa lui Eugen Mandric se înscrie printre cele mai izbutite schiţe publicate în ultima vreme.

În domeniul criticii literare sînt de remarcat în numerele pe care le trecem în revistă: recenzia lui B. Dumitrescu la romanul „Al nouălea val” de Ilya Ehrenburg (nr. 1714), articolul „Un cîitor al literaturii noastre” de Al. Săndulescu (nr. 1726) şi cronica lui Dumitru Micu la „Pasărea furtunii” de Petru Dumitriu (nr. 1732).

Recenzia lui B. Dumitrescu are meritul de a pune în valoare marea însemnătate a romanului „Al nouălea val”, constînd în demascarea virulentă a acţiunilor provocatorilor la război şi în zugrăvirea uriaşului torent al luptei pentru pace. Nimic însă despre arta literară a aceluia pe care recenzentul îl numeşte cu drept cuvînt: „un continuator demn al lui Gogol, Saltîkov-Scedrin şi Cehov”.

Articolul „Un cîitor al literaturii noastre” semnat de Al. Săndulescu relevă caracterul adînc social şi popular al operei lui Anton Pann. Autorul trece însă prea în grabă asupra unor importante opere ale lui Pann („Nastratin Hoge” şi „O şezătoare la ţară”).

Interesantă, prin analiza profundă pe care o face cărţii lui Petru Dumitriu, ni

se pare cronica lui Dumitru Micu. Scris cu talent, cu forță analitică, articolul lui D. Micu înfățișează măiestria cu care scriitorul a realizat chipul comunistului Adam Jora și figurile odioase ale personajelor negative (Danilov și Prețiosu, etc.).

Criticul remarcă însă, și pe bună dreptate —, că prin rezolvarea oarecum grăbită a conflictului, eroul principal este lipsit de prilejul de a-și desfășura întreaga energie, de a-și realiza pe deplin capacitățile pe care realmente le posedă. Nu se poate însă să nu observăm că articolul omite cu totul a da vreo apreciere critică asupra unor probleme însemnate cu caracter ideologic pe care le ridică lucrarea lui Petru Dumitriu.

Ne miră faptul că printre atâtea materiale interesante și valoroase, în „Știința tinereții” s-a strecurat și o notă ca aceea din nr. 1714, semnată de Mircea Andrei și intitulată „Prețioase sfaturi tinerilor poeți”. Nota respectivă ne arată că „nu

poate fi decât salutată” discuția cu privire la poezie din „Gazeta literară”, dar „salutul” este executat într-o ținută foarte neglijentă, sfidând parcă toate regulile logicii și gramaticii. Autorul notei ne informează că formula „discuția aduce lumină” e un proverb popular. Nu tăgăduim că și poporul a redat această idee într-un proverb (Anton Pann spune: „Din vorbă-n vorbă iese adevărul”) dar nu confundăm proverbele populare cu maximele elaborate de intelectuali, așa cum nu putem confunda literatura orală cu literatura scrisă. „Proverbul” de mai sus este un „succint aforism”, ne învață Mircea Andrei. N-ar fi rău să ne dea exemplul de un aforism în trei volume, de pildă.

Noi sîntem de acord că articolele poezilor noștri „aduc un prețios aport” (iar mania pleonasmelor) la lămurirea problemelor, dar sîntem convinși că nota lui Mircea Andrei nu aduce nici un fel de aport la popularizarea discuției din „Gazeta literară”.

D. S.

ROMÂNIA LIBERĂ

Nr. 3146 (14-XI), 3152 (21-XI), 3158 28-XI), 3164 (5-XII).

Poeziile publicate în pagina literară săptămînală a ziarului „România liberă” se disting în deseobi prin intenția lor satirică. Nu întotdeauna însă obiectivele satirei sînt bine alese (ne referim la fabula lui D. Tabacu „Greierele și furnica” din nr. 3158, asupra căreia vom reveni).

În nr. 3146 este publicată fabula „Motanul vegetarian” de Al. N. Trestieni. Autorul crează în chipul motanului care declară că s-a săturat de carne și a devenit vegetarian, pentru ca în cele din urmă să devoreze pe rîndunelul credul, figura dușmanului ascuns sub masca zîmbitoare a cumsecădeniei, gata însă de a sfîșia pe cei care-i cad în cursă.

Ideea valoroasă, e însă diluată pe lungimea a peste 200 de versuri. Ne miră oarecum faptul că motanul din fabulă nu este un motan ca toți motanii, ci un motan care îi știe din scoarță pe Benedetto Croce, Friedrich Nietzsche, Bertrand Russell, Paul Valery și... Hyppolite Taine (toate ca toate, dar ce caută Taine printre acești

„titani și jumătate?”). Dar nu numai atât. Motanul lui Al. N. Trestieni manifestă un dispreț nemotănesc pentru Eminescu, Molière și Shakespeare. Ce să mai spunem de faptul că ar putea să ajungă prin intermediul unui cumnat (!) director sau contabil la Gostat! Teribil motan!

Animalele din fabula clasică a lui La Fontaine sau Krilov sînt regi, țari, judecători, etc., dar în lumea lor zoologică. Nici un fabulist nu l-a înfățișat pe leu ca împărat al Austriei și pe iepure ca supus al regelui Angliei.

Ar fi fost tot atât de ridicol cum este și încadrarea motanului în postul de contabil la o gospodărie de Stat sau înzestrarea sa cu vaste cunoștințe din Nietzsche, Russell, etc.

În fabula lui D. Tabacu „Greierele și furnica”, obiectivul e altul.

„Fabula” nu este decât o încercare vădită de a discredita în mod grosolan discuția despre poezie ce se poartă în coloanele „Gazetei literare”.

Autorul fabulei are pretenția de a da

lecții poezilor noștri asupra modului cum trebuie să-și desfășoare activitatea literară.

Furnica îi reproșează greierului (adică poetului, care poartă doar denumirea de „greier“):

Cînti puțin și publici rar.
Lumea greu te mai cunoaște
Căci apari din an în paște
Ce, ești critic literar?

Și mai departe:

Dai rețete
În gazete.
Crezi că asta e destul?

Pentru D. Tabacu a discuta probleme fundamentale ale creației literare e sinonim cu „a da rețete“ sau cu a face „vorbărie goală“, după cum ne învață părintește în morala „fabulei“:

Nu uita nici o clipită
Lira-i armă ascuțită,
Nu e vorbărie goală.

În loc de a da sfaturi pe un ton jignitor aceloră de la care ar trebui să primească sfaturi, D. Tabacu ar face mai bine să răsfoiască un volum, două, de fabule autentice.

În felul acesta s-ar convinge că a scrie o fabulă nu înseamnă a pune doi oameni să vorbească despre activitatea literară, schimbîndu-le doar numele de Ion și Maria, de exemplu în „Greierile“ și „Furnica“.

În „fabula“ lui D. Tabacu suplinirea personajelor se poate face oricînd fără dificultate. Așa zisul greier poate ieși din anonim, primind un nume omenesc oarecare, fără ca substituirea să devină sensibilă. „Greierul“ spune:

Uite, eu vă dau povață
Să v-apropiați de viață,
De eroul pozitiv.
Să cîntați cu măiestrie
A furnicii hărnice.
Viața nouă s-o cîntați.
Scriți veridic despre toate,
Inspirați din realitate.
Se aude, dragi confrăți?

În cazul furnicii, la fel:

Tot ce spui e foarte drept
Dar, maestre, tu ce faci?

Știu, azi nu cînti în zadar
Versul tău e prețuit.
Însă te-ai făcut zgîrcit, etc...

În fabula clasică greierele cîntă, iar furnica muncește. Acesta e un adevăr biologic înainte de a fi investimîntat într-o formă artistică. În „fabula“ lui D. Tabacu, greierele discută despre eroul pozitiv, despre inspirația din realitate, publică poezii (deși rar, totuși publică), locuiește într-o vilă la Sinaia, etc. (bietul La Fontaine, n-a apucat să vadă cît de multilateral a devenit greierele lui!).

În poezia „Vertebratul“ (nr. 3164) D. Tabacu nu-și mai greșește pînta. Cu ascuțime caricaturală e schițat profilul lingușitorului, care din cauza prea deselor și prea adîncilor plecăciuni în fața șefilor, rămîne fără coloană vertebrală.

Poetul a surprins modul „curajos“ al „vertebratului“ de a face critica șefilor:...

...Mă iertați... Nu pot să tac.
O critică, vreau aspră, să vă fac.
Anume... că muncii fără hodină!

Nu putem înțelege, însă, cu ce contribuie la caracterizare primul vers al poeziei: „Se leagănă ca salcia pe lac“ (Un lingușitor trebuie numaidecît să se lege?). Poate e o contaminare de la versul următor („Și mlădios ca trestia se-nclină“) deoarece termenul cu care se compară face parte tot din vegetația lacustră...

Poezia lui Grigore Pop „Moravuri literare“ (nr. 3164), punctată cu ironii bine dirijate, atacă problema dezinteresului manifestat de unii redactori față de lucrările poezilor tineri „neconsacrați“.

Este remarcabilă poezia lui Horvath Istvan „Pe meleagurile lui Bălcescu“ (nr. 3152) prin intensitatea sentimentelor și plasticitatea imaginilor. Poetul evocă o întreagă epocă de zbucium și de lupte, pentru a sublinia, prin contrast, forța cu care crește viața nouă pe meleagurile unde a trăit altădată Bălcescu.

★

Schița lui Ion Pavelescu „Basmauă cu noduri“ (nr. 3164) urmărește retrospectiv momentele prin care trece un bătrîn țaran analfabet pînă ajunge să se convingă cît

e de necesar să învețe carte. Moș Grigore Ursu este un țăran care nu și-a încheiat pe deplin socotelile cu trecutul; el e refractar față de alfabetizare și preferă să-și însemne momentele principale din viață prin câte un nod la băsmăluță, așa cum făcuseră și bunicii bunicilor lui, decît să se folosească de creion și hirtie. Stăruințele tinerei „profesoare” Luța, care vrea să-l învețe carte, rămîn infructuoase. Moș Grigore cedează numai în momentul cînd este lovit direct, prin neîncrederea țăranilor față de el. I se refuză responsabilitatea adunării banilor pentru refacerea unui pod, pe motivul că nu știe să scrie.

Conflictul prezintă goluri. Rezistența eroului în fața alfabetizării este în realitate aproape nemotivată („Eu is ciot bătrîn, bun de ars în foc. Ce să-mi mai bat capul...”.) De aceea deznodămîntul nu apare ca rezultatul unei lupte, ci ca produs al unei întîmplări (refuzul consătenilor de a-i acorda moșneagului răspundere asupra banilor).

Limbaajul pitoresc, colorat, al moșneagului, este pătat pe alocuri de neologisme stridente, ce aduc o notă de artificial: „M-o văzut singur, o început să mă îngrijească, să-mi facă mîncare. Ea de bună voie făcea toate. Eu nu m-aș fi gîndit să-i pretind (!) ceva”, sau „După cum vezi, erau slabe speranțe (!) s-o mai pot îndu-

pleca”. (Astfel vorbește... un bătrîn neștiutor de carte!).

★

Ca material de istorie literară, ziarul publică un articol intitulat „Anton Pann — un minunat rapsod al poporului nostru” semnat de Theodor Virgolici. Autorul caracterizează opera lui Anton Pann, insistînd atît asupra fondului ei social critic, cît și asupra valorii artistice.

Articolul este documentat și probează înțelegerea de către autorul lui, a creației scriitorului clasic.

Interesant ni se pare și articolul „După 260 ani de la nașterea lui Voltaire” de Georgeta Horodincă (nr. 3152). Articolul, scris cu căldură, prezintă activitatea marelui scriitor și cugetător francez, subliniind importanța operei lui Voltaire pentru pregătirea revoluției franceze din 1789 și, în general, pentru dezvoltarea gîndirii progresiste.

O revizuire a textului de către autoare ar fi înlăturat, fără îndoială, repetarea de 7 ori în cursul articolului a expresiei „unul dintre...” (...pasionații luptători, scriitorii, etc.).

Tot Georgeta Horodincă semnează în nr. 3158 recenzia la „Florile pămîntului”, povestirea lui Zaharia Stancu.

D. S.

Gazeta Literară

IN FIECARE NUMĂR: POEZII,
PROZĂ,
ARTICOLE,
CRONICI,
NOTE ȘI COMENTARII

4 pagini – 35 bani

Redacția și Administrația:
București, bd. Ana Ipătescu nr. 15
Raionul Stalin

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

★

MANUSCRISELE NEPUBLICATE
NU SE INAPOIAZA.

★

REDACȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București
Telefon : 1.88.85, 1.94.91 și 2.20.40

ADMINISTRAȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București
Telefon : 1.17.92

★

ABONAMENTE ANUALE : lei 60
ABONAMENTE SE FAC LA OFICIILE POȘ-
TALE, PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII
VOLUNTARI DIN ÎNTREPRINDERI ȘI INSTI-
TUȚII.

Faceți abonamente pe 3, 6 și 12 luni.